MANUSCRIPTUM

1-4 2001

(122-125) ANUL XXXI

SALA DE LECTURĂ

EMINESCU ❦ BACOVIA ❦ AL. CIORĂNESCU
CAMIL PETRESCU ❦ CINCINAT PAVELESCU
V. BĂNCILĂ ❦ GH. PITUȚ ❦ N. IOANA ❦ AL. PIRU
❦ C-ȚA MARINO-MOSCU ❦ MARTHA BIBESCU
❦ MIHAIL SEBASTIAN ❦ CONSTANTIN NOICA

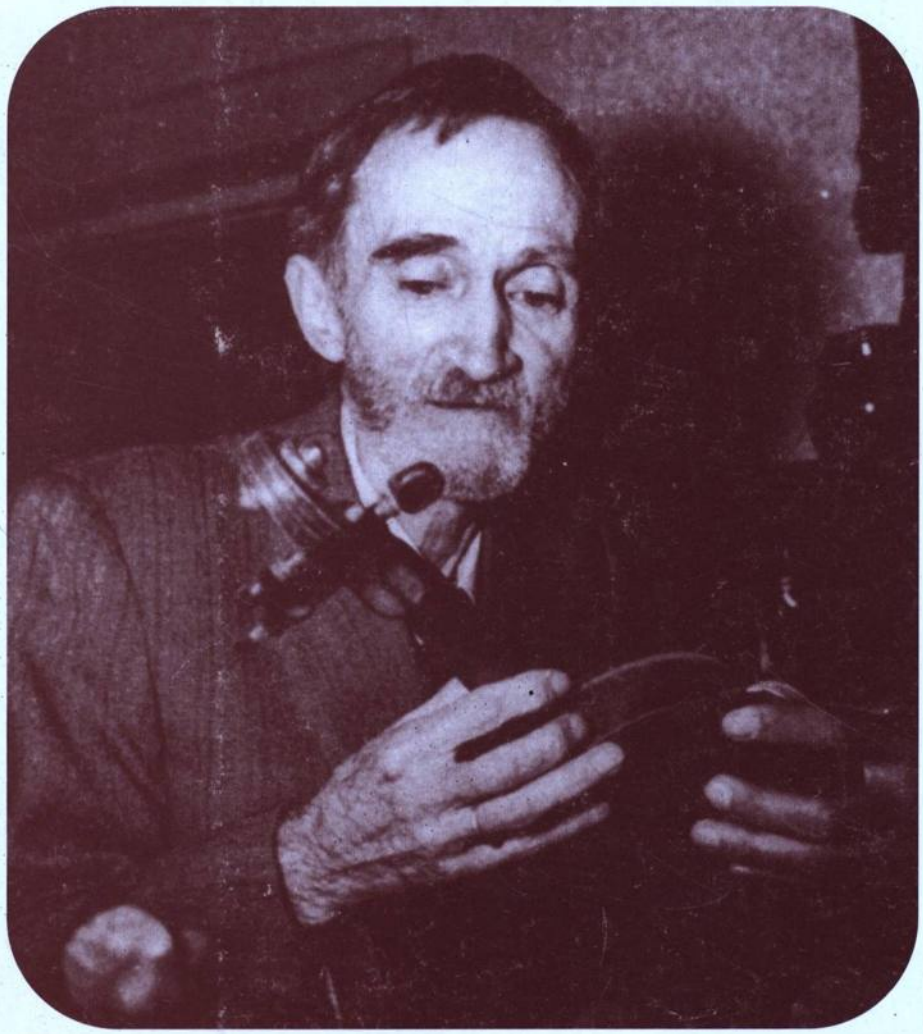

* Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit *

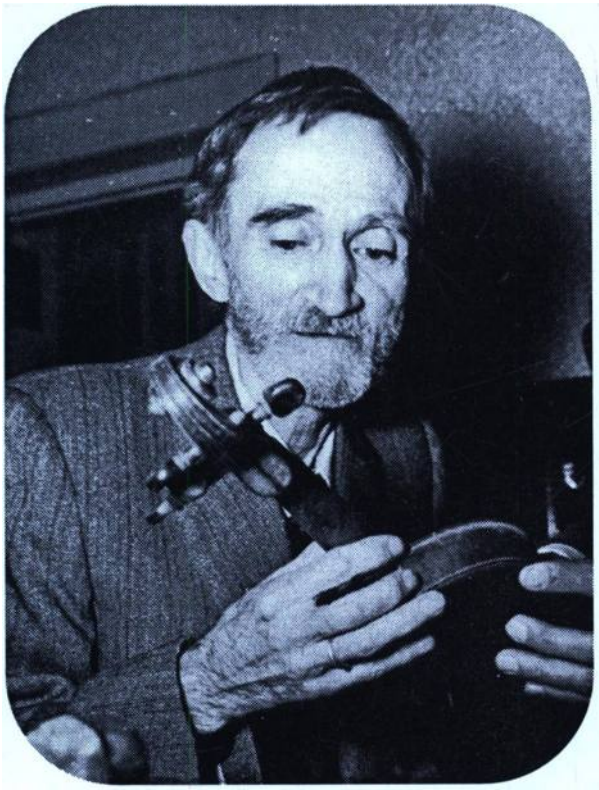

G. Bacovia, şi a sa
„violon d'Ingres"

Eu sunt cu mine
În toate e pace.
Poezia e-n afară de omenire,
Departe
Şi veşnicie.

G. Bacovia

11.019. 11.018

MANUSCRIPTUM

1-4/2001 (122-125) ANUL XXXI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE MINISTERUL CULTURII ŞI CULTELOR ŞI DE MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

"P/11018" 24

DIRECTOR FONDATOR

D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

Documentele, însoţite de fotocopii, se primesc pe adresa redacţiei
Bd. Dacia, nr. 12, Bucureşti, Tel. 212.58.45; Fax: 212.58.46; e-mail: muzeu@xnet.ro

SALA DE LECTURĂ

Abonamentele se fac prin Oficiile poştale, factorii poştali şi Sucursalele RODIPET din toată ţara.
Cititorii din străinătate se pot abona prin „Rodipet" – S.A., P.O. Box 33–57, Fax: 0040–1–2226407
Bucureşti – Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti, România

Comandă de stat. Preţul cu amănuntul este cel imprimat pe copertă.
Revistă editată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Cultelor.

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul executat la imprimeria „Semne"

SUMAR

«...Eternii noştri păzitori ai solului veşnic...»

M. EMINESCU

5 – 16 *Dicţionar de economie politică*
(Comentariu de D. *VATAMANIUC*)

George BACOVIA – 120 ani de la naştere

17 – 21 *Sunt, Dialog, Tăcere de savant, Oameni civilizaţi, Consideraţii finale*
(Notă introductivă de Mircea *COLOŞENCO*)

Alexandru CIORĂNESCU – 90 de ani de la naştere

22 – 27 *Istoria unui cadavru* (Prezentare de Simona *CIOCULESCU*)

28 – 34 *„Am revenit acasă în mod ideal."* (Interviu acordat lui Ştefan Ion *GHILIMESCU*)

Restituiri

Camil PETRESCU

35 – 36 Preocupări filozofice de tinereţe. „Student în filozofie"
(Introducere de Mihail *ILOVICI*)

37 – 38 *Fenomenele fundamentale ale atenţiei*

39 – 42 *Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti*

42 *Lucrare scrisă pentru licenţă*

43 Teză de licenţă la logică (Prezentare de Mihail *ILOVICI*)

44 – 47 *Figurile silogistice. Valoarea şi funcţiunea lor.*

48 Un parcurs cognitiv (Studiu introductiv de Dora *MEZDREA*)

49 – 51 *Despre caractere şi temperamente.*

SUMAR

Vasile BĂNCILĂ

52 – 73 Istoric al filozofiei (Prezentare de Dora *MEZDREA*)
Geneza şi evoluţia filosofiei

Lumea prin care au trecut

Cincinat PAVELESCU

74 – 77 *Amintiri literare*
78 – 80 La Petrograd, Cincinat victima Revoluţiei din 1917 (Evocare de Basil CLUNY).

Gheorghe PITUŢ

81 – 82 *„Transferat într-un lagăr de păsări sfinte"* (Introducere de Valentina *PITUŢ*)
83 – 89 *[Călătorie spre inefabil]*

File de album

hors-texte **Gheorghe PITUŢ** în fotografii de Ion *CUCU*

Poezie

Nicolae IOANA

91 Rânduri la un prieten (Evocare de Florentin *POPESCU*)
92 – 101 *Odă iubirii, Odihnă, Pe sub grâul înflorit, Camera, Lumina rece, Câmp cu cai, Păsări fără nume, Mult mai tânăr, Muzica necunoscută, Vietăţile toamnei, La marginea cerului, Suflet, Prânzul pământului, Amănunte, Orizont, Suflet frumos al minţii mele, Corăbii, În loc de poveste.*

SUMAR

Vasile SPERANŢA

103 – 107 *Divina Călăuză*

Al. PIRU

109 – 110 Al. PIRU- poet (Prezentare de Aureliu *GOCI)*

111 – 113 *Recviem, Carpe diem, Lupul singuratic*

Dosarul unei existenţe

Constanţa MARINO-MOSCU

114 – 116 O prietenie, prin muzică, în societatea bârlădeană a sfârşitului de veac XIX: Constanţa MARINO-MOSCU – Josefina STURDZA (Studiu de Elisabeta *DOBRIN POPESCU)*

117 – 123 *Însemnări autobiografice*

Literatură şi film

Martha BIBESCU

124 – 131 *Katia – Demonul albastru*
Scenariu de film. (Prezentare de Simona *CIOCULESCU)*

Jurnal

Aurel MARIN

132 – 134 Note de pe front (Introducere de Ileana *ENE)*

135 – 153 *Sevastopol*

N. PORSENNA

154 – 155 Revelaţia unor pagini memorialistice (Prezentare de Florentin *POPESCU)*

156 – 163 *Cu faţa spre neamul meu*

Epistolar

164 – 167 **Mihail SEBASTIAN – Martha BIBESCU**
(Cuvânt introductiv de A. *GOCI)*

168 – 179 **Dragoş PROTOPOPESCU – Mihail DRAGOMIRESCU**
(Comentariu de Andi *BĂLU)*

180 – 185 **Constanţa MARINO-MOSCU – Adina-Paula MOSCU**
(Prezentare de Elisabeta *DOBRIN POPESCU)*

186 – 187 **Constantin NOICA**
„...mi se îngustează tot mai mult viaţa..." (Notă de Radu CANGE)

«ETERNII NOŞTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEŞNIC...»

EMINESCU

DICŢIONAR DE ECONOMIE POLITICĂ

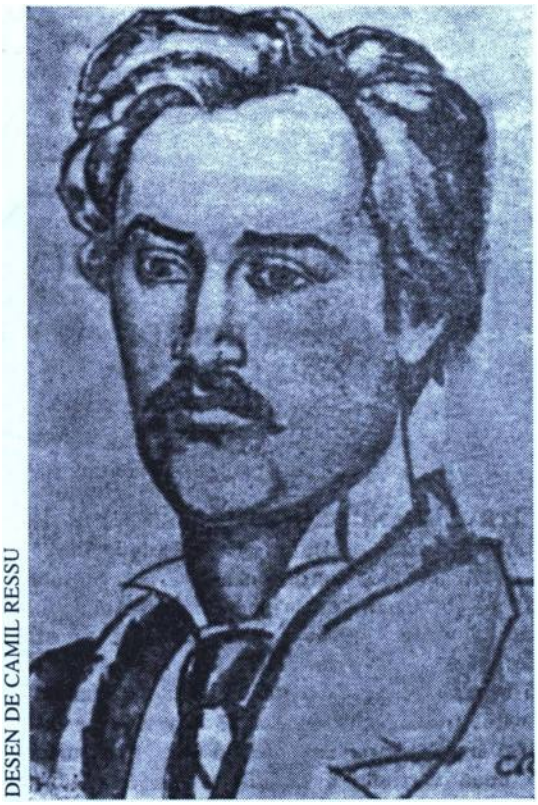

DESEN DE CAMIL RESSU

EMINESCU SE PREOCUPA ÎN EPOCA gazetăriei bucureştene (1877-1883) să întocmească un dicţionar de economie politică, pe care să-l aibă la îndemână în polemicile cu presa din vremea sa. Se păstrează în manuscrisul *2264*, un text revelator în această privinţă, pe care îl transcriem:

„Pe Carey [î]l cumpăr în ediţie mare, [î]l leg cu hârtie intercalată, şterg toate pasajele netrebnice din el, traduc *juxta linea* tot ce e sănătos ca idee.

Tot aşa fac cu List şi cu alţi economişti *ce-mi convin.*

Fac un mic dicţionar *der Grundbegriff der N[ationalen] Oekonomie* cu un sistem prevăzător de rezultante al ideii generale *Producţiune.*"

Textul a fost semnalat de Augustin Z. N. Pop în broşura, *Din Eminescu necunoscut* (Cernăuţi, 1942, p. 4-7) şi tipărit de noi în M. Eminescu, *Fragmentarium*, (Bucureşti, 1981, p. 181-182), şi în ediţia academică *Opere XV. Fragmentarium* (Bucureşti, 1993, p. 400). Augustin Z. N. Pop retipăreşte textul în *Caleidoscop eminescian* (Bucureşti, 1987, p. 40). Textul se tipăreşte ca semnalare a preocupărilor lui Eminescu cu privire la întocmirea unui dicţionar de economie politică fără să se meargă mai departe. Faptul acesta ne-a determinat să consacrăm o prezentare a acestui text în lucrarea *Eminescu* (Bucureşti, 1988, p. 151-162), cu toate implicaţiile în manuscrisele şi publicistica eminesciană.

Henry Charles Carey (1793-1879), economistul şi sociologul american, este autorul unor tratate, *Principles of political Economy*, în trei

volume, tipărit la Philadelphia între 1837 şi 1840 şi *Principles of social Science,* tot în trei volume, tipărit de asemenea la Philadelphia între 1858 şi 1859. Este autorul şi al altor lucrări tipărite între 1860 şi 1870. Interesează discuţia noastră *Principles of political Economy*, tradusă în franceză *Principes de la science sociale* (Paris, 1861) şi în germană *Die Grundlagen der Socialwissenschaft* (München, 1863-1864). I se traduce în germană şi o altă lucrare *Socialökonomie* (Berlin, 1866).

Friedrich List (1782-1846) se face cunoscut prin tratatul *Das nationale System der politischen Oekonomie,* tipărit la Stuttgart şi Tübingen în 1841 şi retipărit în numeroase ediţii. Este tradus şi în româneşte, *Sistem naţional de economie politică* (Bucureşti, 1887) şi într-o nouă ediţie *Sistemul naţional de economie politică* (Bucureşti, 1973).

Eminescu trimite în manuscrise şi în publicistica sa la un mare număr de personalităţi din diferite domenii de la istorie, economie politică până la ştiinţele naturale. Aceste texte le-am tipărit în ediţia academică (*Opere XIV traducere,* Bucureşti, 1983, p. 905-977), însă unele din ele au nimerit şi în alte volume. După tipărirea lor în ediţia academică, mi-a fost dat să constat, spre marea mea surprindere că ele nu sunt transcrise din operele personalităţilor la care trimite, ci sunt extrase din tratatul lui Carey în traducerea germană, *Die Grundlagen der Socialwissenschaft* din 1863-1864. De aici sunt extrase textele pentru care Eminescu face trimiteri la François-Xavier Joseph Droz, Joseph Kay, S. Laing, John Stuart Mill, Hugh Miller, Marc René-Anne-Marie de Montalembert, Blaise Pascal, David Ricardo, Jean-Baptiste Say, Mathias Jakob Schleiden, Jean Charles - Léonard Simonde de Sismondi, Alexis - Choiles, Henri Maurice, Alexis Clérel de Tocqueville, Pietro Verri, precum şi unele din diferite publicaţii. În urma acestei constatări am întocmit o sinopsă a textelor din manuscrisele şi publicistica eminesciană cu indicarea capitolelor, paragrafelor şi paginilor din tratatul lui Carey de unde sunt extrase şi cu indicarea volumelor şi paginii unde le-am tipărit în *Fragmentarium* şi în *Opere XIV. Traduceri.* Un text extras din Carey *[Şesul nemăsurat...]* figurează, greşit, ca lucrare originală între prozele eminesciene. Sinopsa noastră înregistrează 49 de texte extrase din tratatul lui Carey (*Eminescu,* p. 153-155) la care alăturăm şi câteva texte din surse neidentificate. Sinopsa o însoţim şi cu o prezentare de sinteză privind folosirea textelor extrase din Carey, ca armatură ştiinţifică în articolele politice. Aducem în felul acesta şi corecturile necesare în ediţia academică.

Deschidem schiţa dicţionarului economic al lui Eminescu cu articolul *Productiune*, cum îşi propunea şi poetul, însă dintr-o sursă neidentificată, după care adoptăm criteriul alfabetic.

Dicţionarul lui Eminescu are o deschidere largă, cum se desprinde din schiţa noastră, şi acoperă regnul mineral, regnul vegetal şi regnul animal.

D. VATAMANIUC



PRODUCŢIUNE

2270, 28r

Cuvântul *producţiune* în limbajul ordinar însemnează acţiunea care dă naştere, acţiune[a] producerii, fără a ţine seamă de utilitatea lucrului produs, nici de cheltuielile care le exige această producţiune. În ştiinţă cată să aibă un înţeles mai precis, mai riguros şi mai absolut. Cuvântul se aplică în economia politică la acea ramură particulară a ştiinţei care are de obicei crearea valorilor, considerată separat de distribuirea şi de consumarea lor şi, vorbind ştiinţific, nu poate fi aplicat decât la opera din care rezultă un produs de-o valoare superioară sau cel puţin egală cu valoarea serviciilor de tot soiul, pe care le-a absorbit operaţiunea. Numai obţinându-se această balanţă se poate vorbi de producţiune adevărată...

ABSENTEISM

2257, 379r

Centralizare şi absenteism merg mână-n mână. Câştigul nu creşte cu bunăstarea şi nu scade cu regresul societăţii, din contra, el e mare în ţările care merg spre ruina lor sigură.

AGRICULTURĂ

2257, 313r

Nu trebuie nicicând să sămănăm cartofi la întâia sămănătură, precum s-a făcut în genere în Europa, ci să-ncepem cu săcara şi să facem să urmeze cartoful sau, şi mai bine, după săcară trifoi şi abia în anul al treilea cartofi.

ANTROPOCRAŢIE

2257, 282r

Pentru o seamă de spirite guvernământul e un act în toată stricteţea practic, din care nasc unic numai cestiuni de scop şi de mijloace. Formele de guvernământ sunt, după cum

le-nţeleg ei, nişte expediente ca oricare altele pentru a atinge unul din obiectele pe care un om şi le poate propune: o pură afacere de invenţie şi combinaţie. (John Stuart Mill)

BOGĂŢIE

2264, 329r

Cum? Bogăţia e totul şi omul nimic? (Sismondi).

COMERŢ

1
2270, 54r

Oriunde unde nu există comerţ înlăuntru şi omul e silit a atârna de-un negoţ străin, nouă din zece părţi ale muncii fizice şi intelectuale a comunităţii se irosesc. (D. Ricardo)

2
2270, 43r

Comerţul are ca obiect transportul şi distribuţiunea productelor. Comerţul nu e în realitate decât transportul mărfurilor de la un loc la altul. (Pietro Verri)

CONSUMATOR

2257, 317r

Sistemul are tendinţa de-a înmulţi consumatorii într-un număr disproporţionat şi face ca o mare parte a productelor, pe drumul lor de la câmpul în care se produc până la gura celuia ce le consumă sau la pielea celui ce le poartă, să fie atât de absorbite încât producătorului să nu-i rămâie nici mijloacele necesare pentru a-şi întreţine viaţa.

DESTRUCŢIE

2270, 28r–29r

[...] destrucţiune, adică valoarea produsă s-ar găsi inferioară sumei valorilor ce-au trebuit consumate pentru a o obţine şi aceasta-i atât de adevărat încât, dac-am voi să

repetăm de câteva ori aceeaşi operaţiune, am sfârşi prin a distinge suma întreagă a valorilor pe care le-ntrebuinţasem de la-nceput pentru a-ncerca lucrul şi că material ar deveni imposibil de-a le reface.

DEZVOLTARE

2257, 290r- 291r

În stomahul plantei se-ncepe dezvoltarea. Fără acest stomah, fără actul de mistuire, schimbarea formelor angulare a lumii anorganice în cele ovale şi frumos formate a organismelor cu dezvoltare înaltă n-ar fi putut începe nicicând. (Goethe)

DISTRIBUITOR

2257, 316r

[...] ce muncă este partea din preţul ce plăteşte consumatorul care merge la producent sau importor şi ce mare e partea ce-o înghite distribuitorul.

ECHILIBRUL

2264, 340r

Fenomenele universului văzut se pot dizolva în materie şi mişcare. Unite formează forţa şi materia însăşi s-a considerat într-o analiză metafizică ca rezultat şi semn al echilibrului forţelor.

ECONOMIE

2264, 328r

Economia politică-l consideră pe om numai întru cât câştigă sau consumă bunuri şi încearcă a arăta ce cale ar lua activitatea lui într-o stare socială când acel motiv – abstracţie făcând de cele două instincte opuse: aversiunea în contra muncii şi poftă de plăceri costisitoare – ar avea o domnie absolută asupra actelor lui. (John Stuart Mill)

ELEMENTE

2257, 291r- 292r

[...] toate plantele se compun din următoarele părţi fundamentale: *carbon; oxigen; azot; idrogen;* cele patru elemente de căpetenie a lumii organice.

apoi: *pucioasă (sulfur); fosfor; clor; var (calciu); Kalium; natron; fier;* şi câteva alte substanţe anorganice.

Aceste materii trebuiesc introduse în corpul plantei sau animalului pentru ca ele să poată trăi şi creşte.

FIER

2264, 331r

Fierul e izvorul tuturor artelor folositoare, şi un popor care ştie a topi fierul şi de-a face din el tot ce e necesar pentru corăbii de-o mărime considerabilă, de la cui pân-la ancoră, se poate să fi trăit într-o stare de barbarie, precum se admite în genere.[...] (St. Laing)

FILOZOFIE

2258, 184r

Filozofia este oarecum rezumatul şi formula generală a culturii unei epoci.

FIZIOCRAŢIE

2257, 283r

Alţi logicieni politici sunt atât de departe de-a asemăna o formă de guvernare cu o maşină încât o privesc ca un soi de product spontaneu şi pentru ei ştiinţa de a guverna e *cum am zice o ramură a ştiinţelor naturale.* (John Stuart Mill)

FUNCŢIE

2257, 319r

Pofta generală şi nemăsurată după funcţii de-ale statului e cea mai rea din toate boalele sociale. (Montalembert)

GENERAŢIE

2264, 330r

Toate generaţiile de oameni câte s-au perindat în cursul secolelor cată a se considera ca un singur om care trăieşte pururea şi învaţă pururea (Pascal)

LEGE

2257, 284r

Înainte de a fi legi făcute existau raporturi de justiţie posibile. A zice că nu există nimic just şi nimic injust *decât ceea ce ordonă şi opresc legile pozitive* este a zice că înainte de-a se fi constituit un cerc razele lui erau egale. (Montesquieu)

LITERATURĂ

2258, 187r

Fiecare literatură naţională formează focarul spiritual naţional unde concurg toate raz[e]le din toate direcţiunile vieţii spirituale, ea arată nivelul vieţii publice spirituale (Lazarus)

LOGICĂ

2264, 347r

Logica parlamentară este arta de-a se pune-n gardă în contra erorilor şi surprinderilor, în contra curselor şi fraudelor discuţiunii; e arta de-a face să predomnească buna-credinţă, de-a face să prevaleze onestitatea şi adevărul în contra sugestiunilor interesului. E strategia proprie a dejuca stratagemele adversarului.

MAŞINĂ

2257, 374r

Maşina societăţii consistă, ca şi aceea a corpului omenesc, din părţi care funcţionează independent şi totuşi toate stau într-o consonanţă deplină întreolaltă.

MATERIE

2257, 314r

Moara e netrebuincioasă dacă nu există grâul necesar care să se macine, şi fabrica de bumbac face sărbătoare când nu există bumbac care să se toarcă şi să se ţească.

MUNCĂ

1
2270, 53r

Munca este cel întâi preţ, banul de cumpărătură cel dentâi cu care s-au plătit toate lucrurile; este cea din urmă şi cea mai reală măsurătoare după care se poate preţui şi compara valoarea ei. (Adam Smith)

2
2270, 53r

Munca e singurul izvor al avuţiei – nici apă, nici frunze, nici piei, nici o producţiune spontană a naturii nu are valoare afară de valoarea muncii care s-a întrebuinţat la câştigarea ei. (Mac Culloch)

3
2270, 54r

Dintre toate necesităţile, puterea de muncă e mai greu de transmis şi mai trecătoare; dacă nu se întrebuinţează numaidecât, se pierde pentru totdeuna. (D. Ricardo)

4
2270, 56v

Acţiunea stăruitoare la care cineva se supune pentru a executa una din operaţiunile industriei sau măcar o parte a acestor operaţiuni. Oricare ar fi acea operaţiune la care se aplică munca, ea e productivă pentru că concurge la crearea unui produs. (J.B. Say)

5
2270, 60r

Munca e o materie primă necesară tuturor industriilor, dar într-o proporţie determinată prin natura lucrurilor.

NAŢIUNE

2264, 331r

[...] o limbă şi o literatură comună tuturor [este] singura care face din populaţie o *naţiune.*

PĂMÂNT

2257, 322r

Pământul cel mai roditor şi care are poziţia cea mai favorabilă se cultivă întâi şi valoarea de schimb a produsului său va fi determinată, ca valoare de schimb a tuturor celorlalte trebuinţe de trai, după cantitatea totală a muncii care a fost necesară, de la-nceput până la sfârşit şi în diferite forme, pentru a realiza produsul şi a-l aduce în piaţă. Când se cultivă pământ de-o calitate mai rea, valoarea de schimb a produsului brut se va urca, căci se va cere mai multă muncă pentru a-l realiza. (D. Ricardo)

PERFECŢIUNE

2264, 332r

Cu cât o făptură e mai imperfectă cu atât mai asemănătoare sunt părţile sale singulare şi cu atât ele seamănă cu întregul. Cu cât e mai perfectă o fiinţă, cu atât mai neasemenea sunt părţile lui. (Goethe)

PERMANENŢĂ

2264, 338r

Omul nu poate adăuga materiei nimic, el nu-i poate decât schimba forma şi locul. De aceea e clar că o parte a materiei existente a primit o formă nouă şi superioară, că de la forma simplă a granitului, a lutului, a nisipului, ea a trecut la forme mai compuse, mai complicate, mai eterogene, care se reprezintă în om prin oase, muşchi, creieri.

PLANTĂ

2257, 299r

Planta e ruina trecutului şi-n acelaşi timp, după puterea şi virtualitatea ei, colţul viitorului; mai mult încă, ea e un produs deplin, perfect şi excelent pentru prezent.

PRINCIPII

2257, 284r

Există principii în politică? Mult timp s-a tăgăduit aceasta şi se contestă încă.

PRODUCTE

2264, 329r

Unii economişti se rostesc astfel ca şi când omul ar fi făcut pentru producte, nu productele pentru om. (Droz)

PROPRIETATE

2257, 308r

Ceea ce e în săptămâna aceasta al meu e-n cea viitoare al tău. Nu există în adevăr proprietate privată în materia pururea mobilă.

REPARTIŢIE

2257, 319r

[...] sistemul repartiţiunii sociale e ca şi când am privi la un regiment unde pe de-o parte vedem ordine şi aptitudine, pe de alta zdrenţe, femei părăsite, copii lăsaţi în seama unor pomene întâmplătoare. O umbră de viciu şi de mizerie trece în urma instituţiunilor noastre mult lăudate. (Hugh Miller)

SIMBRIE

2264, 329r

Simbria naturală, preţul de care toţi lucrătorii împreună au nevoie pentru a-şi ţine sufletul şi a-şi propaga neamul, nici mai mult nici mai puţin. (D. Ricardo)

SLUJNICĂ

2257, 312r

Planta e slujnica animalului. Dacă omul ar fi venit înaintea plantei pe pământ ar fi fost cu totul lipsit de sprijin.

SOCIOLOGIE

2264, 337r

Sociologia este între toate ştiinţele unica care atinge interesele oamenilor, sentimentele, patimile şi prejudiţiile lor. Tratând despre relaţiunile dintre oameni, ea dă rezistenţa celora care se bucură de putere sau prerogative în socoleala semenilor lor.

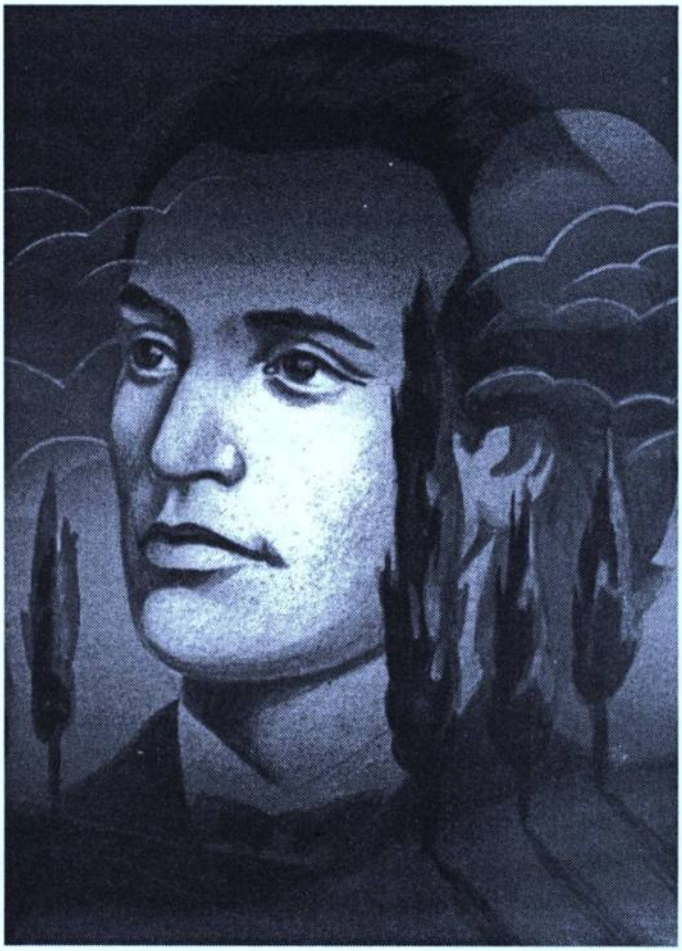

DESEN DE DONE STAN

TRANSPORT

2270, 42r

Darea cea mai mare şi mai grea pe care o ţară şi munca ei o are de plătit sunt cheltuielile de transport şi aceasta singura dare în urma căreia cată să rămâie parcă şi dările către stat.

VALOARE

2257, 322r

Valoarea e măsura economizării muncii.

VARIETATE

2264, 336r

Varietatea sau diversitatea e condiţia dezvoltării; schimbul reciproc, urmarea acestei diversităţi, trezeşte şi manifestă viaţa.

VORBĂ

2264, 330r

Noi adorăm semnele noastre, şi anume *vorbele* noastre.

George Bacovia
(1881-1957)

120 ani de la naştere



„Manuscrisele Maestrului Poet"

PRINTRE MANUSCRISELE RĂMASE de la George Bacovia şi încă nepublicate, se numără 13 poezii inedite în *Carnetul „Notes". 1906-1912*, aflat, în prezent, în Fondul familial Bacovia de la Arhivele Naţionale din Bucureşti (Sediul Central).

Dintre acestea, vede lumina tiparului pentru prima dată setul de creaţii: *Sunt* şi *Dialog*.

Alte creaţii inedite sunt în proză. Este vorba de poemele în proză *Tăcere de savant* şi *Oameni civilizaţi*, aflate în fondul de manuscrise al Casei Memoriale „George Bacovia" din Bacău, precum şi însemnările aforistice *Consideraţii finale*, de la fondul special al Muzeului Literaturii Române din Iaşi.

Dacă poeziile datează din perioada de început a creaţiei sale, ultimile reprezintă meditaţii din perioada apogeului poetic.

Mircea COLOŞENCO

SALA DE LECTURĂ

SUNT

Sunt de câteva zile aici
Şi te-am văzut pe stradă
Şi m-ai văzut dintru aminte...
...Câţiva metri în urmă.
Era târziu...
Te-am simţit.

– Da, parcă mi-aduc aminte.
– Ei, plec la Paris.

Senină integrală:
Din joc abil,
Ideal,
Senină, infernal.

DIALOG

– Să vin
– Mi-i frică
– Ei, vezi?!...
– <O, nu> vine
– Taci
– ...
– Am venit <sunt>
– Unde... nu te văd...
– Lângă tine
– Taci...
– Of...
– Of...
– Cum... eu plâng
– Eu plâng... (şi eu)
– Sunt bolnav
– Suntem...
– Vreau să te simt
– Te simt
– Valea, valea, ce-am făcut
– Nu-i nimica
– Te-am pierdut
– Înebunesc
– Înebunesc
– Cum
– Cum
– Mai bine-atunci
– Atunci
În infinit
În infinit
– Dar cum
– Cum-s toate
– Cine ştie...
– Cine ştie...
– Poezie
– Poezie
– Hai
– Hai
– Unde, unde
– Sus
– Sus
– Unde
– Unde
– Tot mai sus
– Tot mai sus
– Cine
– Cine
– E mai sus
– E mai sus
– Eu, eu, tu, tu
– Fum
– Fum
– Şi
– Ce-a fost asta
– Ce să fie...
– Poezie
– Poezie
– O ţigară
– O ţigară
– O, iubire
– O, iubire
– Umbre
– Umbre
– Colorate
– Colorate
– Vis...
– Vis...
– Hai cu mine

– Hai cu mine
– Unde
– Unde
– Cine-s astea
– Alte umbre
– Hai spre soare
– Hai spre soare
– Umbre
– Umbre
– Colorate
– ...
– Suntem aici în odaie
– Da
– Ce-a fost
– Un vis, poate
– Of
– Of
– Poţi să te culci
– Dar tu
– Eu mă duc
– Am plecat
– Of... mă culc
– Te-ai culcat?
– Dar tot mă uit pe fereastră
Cum stam pe gânduri
Lângă veioza întârziată
– Dar şi eu mă gândesc la tine
Şi ochii mă ustură de insomnie
– De câte nopţi
– De câte nopţi
– Ce mai faci
– Ce mă fac
– Mă uit seara, mă văd înapoi
– Nu cred să plec la Paris
– Sunt de câteva zile aici
Şi te-am văzut pe stradă
Şi m-ai văzut dintru aminte...
... Câţiva metri în urmă.
Era târziu...
Te-am simţit.
– Da, parcă mi-aduc aminte.
– Ei, plec la Paris.

Senină integrală:
Din joc abil,
Ideal,
Senină, infernal.



DESEN DE G. BACOVIA

TĂCERE DE SAVANT

– Dacă nu câştigi, nu trăieşti. Între materialism şi idealism, dacă n-ar mai fi şi momente utopice, viaţa umană ar părea o bolnăvire insipidă.

La care cugetări, îşi răspundea tot el singur:

– Da, murim întru ascuns ca animalele sau ucişi de revoluţii surprize: şi toată ziua, poate şi noaptea, se bavardează de liniştea eternă. Ori luptă ori pace; omul e grăbit, una din două: poate că numai oamenii superiori trăiesc lucrurile aşa cum simt.

Cititorului popular nu-i trebuie materialism, idealism, scepticism, ci a trăi, a visa, a se îndoi; ori, toată această literatură ce se publică nu pare decât o cultură epocală şi se revine la o politică economică secretă. Nu există comunism; ca discuţie, orice program în mare nu durează. Te-nstrăinezi de oameni când ai mâncat otravă; după cum se vede, o bucată de pâne şi o bărdacă de apă e toată filosofia.

Sunt oameni cari îşi văd viitorul partidă de petreceri pentru un timp.

Eroul nostru nu aparţinea la nici o combinaţie de acest fel; îşi continua mersul în enigma vieţii. Nu ştia de nimeni şi toţi ştiau de dânsul; cărţile scrise te fac cunoscut; tot ce citise provinea de la suflete culte.

Apoi, trecea timp în decorul luminii şi uneori ecouri armonice din zări.

Drama vieţii sale se desfăşurase neexplicabil rece; orice pasiuni erau trecute: a trăi era o curiozitate.

Parcă n-ar fi voit să vorbească cu nimeni, să steie numai în tăcere de savant.

OAMENI CIVILIZAŢI

I

„Făcui tot posibilul să plec; era un mediu insuportabil." Astfel se terminau amintirile dintr-o carte.

Era ora 9 a.m., după serviciul astronomic, într-o localitate ce promite.

Vor urma amintiri noi, vol.II şi finale, zile galbene, liniştite cu foi ce se desprind uscate sau roşii.

Se consumă cafea cu lapte, nuci, perje; se află pâine şi ţuică, vin; se dreg unelte, strâng bani: se face la amiază.

II

Iubirea e descrisă în pace şi-n război; în voiajuri, saloane, în spitale, în subterane, chiar în taverne, impresiuni interesante ce îţi pare că s-au terminat atât de curând.

III

De la o vreme trăim singuri.

Îşi făcuse o rentă cu care va duce-o vrun timp. Un pat, o masă, un scaun, un coridor cu lavoar şi cuier.

În ogradă, se auzeau vorbind despre el şi pentru el.

Citea zilnic o gazetă politică şi literară. Când şi când, cu vreun învăţat turnau la baliverne, iar îşi aminteau că trecutul lor a fost şi serios.

IV

Aici, ne arată un supeu cu învăţaţi ce se fac cunoscuţi între dânşii, cu peripeţii diverse şi născându-se amiciţii neaşteptate.

Timpul trece; ne aflăm după 20 ani.

Unii au ajuns capitalişti, alţii la capitaluri. Numai natura părea aceeaşi. Oamenii munceau mai mult, ca să trăiască la urmă; alţii trăiau odată cu munca.

V

În gară, vânzători ambulanţi prezentau, la ferestrele vagoanelor, comestibile sau jucării: diferite ecouri, la diferite staţiuni.

În oraşul acesta, s-a încins, pe vremuri, un amor pasionat, ridicând tirajul gazetelor. Am citit aceasta sub formă de carte, într-un stil romantic, dar autorul a depăşit relatările exacte ale vremii. La fine, termină patetic: „să plâng pentru mine; să plâng această lume imposibilă."

VI

Printre manuscrisele Maestrului Poet, rămase fără amprenta tiparului; arată procedee de breaslă. Pentru a-şi desăvârşi talentul, tinerii încearcă a se face nebuni, trecând pe la crematoriu. Autorilor, când clienţii sunt simpatici, le revine entuziasmul de-a mai crea. Închizând originalul, se munceşte numai în pastişe.

Îmi propun a mă plimba pe lângă locuri impresionante şi le voi descrie cât ne îngrijim de lumina tiparului...

Numai definind cauze, se poate lucra.

Sufletele de seamă trăiesc când vor. Despre celelalte, în curs, se vor găsi în vol. III, de la care ne vom referi la vol. I, apoi, sintetic, probabil, se va întrevedea perfecţiunea.

A aştepta moşteniri, se ajunge la infinitivul trecut.

VII

Drumul ce-l parcursei nu arătase nimic de reţinut. Însă, de la o moară de apă poposii la un han destul de garnisit. Este în cetate o stare suspectă de lucruri. Multe căruţe şi maşinării fugeau spre oraş. Treptat, apoi vorbăriile încetară.

Răbdările sunt pe oameni.

Filosofic, se poate spune că am trăit; ştiinţific, însă, ar fi de vorbit.

Critica revine numai oamenilor civilizaţi.

CONSIDERAŢII FINALE

- Nu mai scriu nimic.
- Se poate asculta şi de la alţii ecoul ură şi beţie.
- Într-o zi, m-am întâlnit cu mine, dar m-am schimbat pentru un amic.
- Tăcerea e oare tăcută sau melodică? Aceasta se cheamă singurătate.
- Monedele sunt frumoase; ele se disipă numai pentru unul singur.
- N-am cunoscut decât trecătoare îndoieli cu-aceste norme omeneşti preţioase.
- Un cântec scurt spune mult. Altul diluieşte pe urmă; poate [este] prea lung.
- Sunt ramuri rupte din Rai.
- Nu se revocă unele întrebări.
- Este destulă vreme pentru jocul minţii.
- Până la adevăr, în lume, sunt sume de directive.
- Nu mai scriu nimic care să corespundă cu un efect a unei cafele pentru inimă.

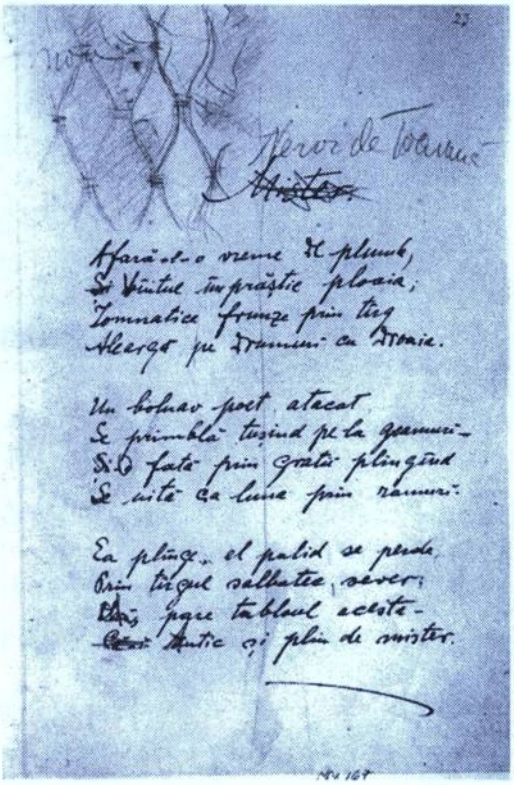

ALEXANDRU CIORĂNESCU (1911 - 1999)

90 ani de la naştere

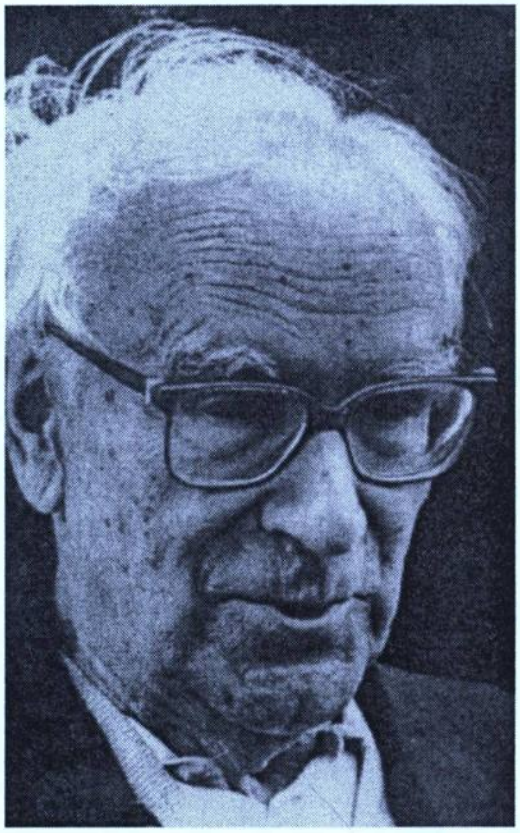

BIBLIOGRAF, LEXICOGRAF, ISTORIC literar şi comparatist de reputaţie internaţională, Alexandru Ciorănescu, născut în 1911 la Moroeni şi decedat în 1999 la Santa Cruz de Tenerife, provine dintr-o familie care a mai dat literaturii române alţi doi scriitori cunoscuţi: poetul şi traducătorul Ion I. Ciorănescu (mort la 21 de ani) şi George Ciorănescu-istoric, politolog, poet, traducător, - plecat din ţară la Paris, apoi la München, unde a şi murit în 1993. A fost timp de un deceniu redactor-şef la Radio Europa Liberă din München şi fondatorul cenaclului şi revistei „Apoziţia".

Alexandru Ciorănescu s-a stabilit în străinătate în 1946, mai întâi tot la Paris, apoi din 1948 în Tenerife, unde a fost timp de decenii profesor la Universitatea din La Laguna, precum şi visiting profesor la Bahia Blanca, Londra şi Oxford.

*Umbrită de activitatea ştiinţifică, beletristica sa, redactată parţial în româneşte şi nu foarte amplă, cuprinde două volume de versuri (*Atlantic, *Santa Cruz de Tenerife, 1950 şi* Biografie pentru rândunele, *Santa Cruz de Tenerife, 1952), piesele de teatru* Au revoir monsieur Ange, *Paris, 1954,* Don Carlos de Viana, *Paris, 1954 şi două romane* Le couteau vert, *Paris, 1963 şi* Care Daniel?, *Bucureşti, 1995.*

Alexandru Ciorănescu a mai scris şi un număr de povestiri insolite, în care fantezia macabră se îmbină cu umorul, strânse de scriitor în volumul, rămas în cea mai mare parte inedit, Guignol triste *(1974) şi semnat cu pseudonimul Alexandre Treize.*

Cartea, numărând 137 de pagini dactilografiate şi redactată în limba franceză, cuprinde 12 proze, de dimensiuni variabile, dintre care 2-3 au apărut în revistele româneşti din exil.

Ea a fost încredinţată de autor la ultima sa vizită în România regretatei Donca Teodorescu, pe atunci redactor la editura Cartea Românească, care la rândul ei mi-a oferit-o spre traducere (colaborasem excelent cu ea la pregătirea pentru tipar a cărţii de memorii a lui Eugen Ionescu – Prezent trecut, trecut prezent*). Rătăcirea temporară a caietului roz m-a împiedicat o bună bucată de vreme să-mi îndeplinesc proiectul.*

Anul acesta, în noiembrie, se împlinesc nouă decenii de la naşterea scriitorului, a cărui casă memorială de la Moroieni (Dâmboviţa) se află în administrarea Muzeului Literaturii Române, pe care Alexandru Ciorănescu l-a vizitat în mai multe rânduri în ultimul deceniu, cu o reală plăcere.

Simona CIOCULESCU

ISTORIA UNUI CADAVRU

Puse pe umeri gabardina, care rămăsese întinsă pe un fotoliu, uitată după ultima ploaie, şi coborî încet cele trei etaje. „Încet" e formula cea mai potrivită dacă ai nevoie de o umplutură. Dacă mă opresc asupra contextului, mai degrabă ar fi avut motive să se grăbească şi „încet" nici nu se potriveşte cu imaginea acţiunii la care mă gândesc. Mi se pare totuşi că expresia rotunjeşte fraza în mod plăcut, şi de altfel nu-mi place şi nu mi-a plăcut niciodată să spun lucruri fără nici un haz. Şi ce-ar fi dacă aş spune că a coborât scările trei câte trei? Cred că nu mi-ar fi de niciun ajutor, poate doar că lui i-ar fi venit mai bine.

Când uşa grea de la intrare se închise în spatele său, aş putea spune la fel de bine că se închise încet, nu s-ar întâmpla nimic, dar mi s-ar părea căutat. Poate că ar fi potrivit să folosesc un adverb şi să-l uit de la prima mişcare. În sfârşit, acest paragraf ar putea să fie revăzut: sigur aş găsi altă formulă la fel de potrivită. Ce e mai interesant e că m-am menţinut într-un adagiu care ar putea să fie semnificativ. Este un tempo care s-a impus imaginaţiei fără să-l caut, dat fiind că abia acuma l-am descoperit.

Când uşa grea a intrării se închise în spatele lui, nu avu impresia că ieşise în stradă, ci mai de grabă intrase într-un ţinut al misterului. Griul murdar al ceţii amestecat cu cenuşiul întunericului. O singurătate obosită. Lumină din ce în ce mai ireală, ca o reflectare în multiple oglinzi şi un şir de felinare pe care întunericul le îmbrobodea cu nişte zdrenţe murdare.

Ajungând la aceste zdrenţe murdare am fost silit să depun tocul pe masă. Într-un stil mai studiat ar însemna că stiloul meu a rămas fără cerneală în momentul în care scriam cuvântul „murdare". Imediat am început să desenez, pe ultima pagină a caietului, o serie de spirale şi de cercuri mai mult sau mai puţin concentrice, cu speranţa că în felul acesta aş putea să mai storc câteva picături de lapte negru din această ţâţă ostenită; dar n-am obţinut decât câteva bale întârziate şi deja postume.

M-am încăpăţânat mult timp, dar fără folos, pentru că ştiam de la început că peniţa era uscată. Am închis ochii câteva minute, timpul de care aveam nevoie să măsor dimensiunile dezastrului şi ale nehotărârii mele. În realitate nu era nici un dezastru. Considerând situaţia din alt punct de vedere, puteam să mă consider norocos că găsisem un pretext atât de potrivit să întrerup o activitate care nu mă satisfăcea. Adevărul e că mie nu-mi place să scriu, prefer să visez îndelung la ce am să scriu. Altfel munca mi se pare şi mai penibilă când mă supraveghez, cum făcusem în astă seară. Face să ies din casă din pricina asta? Să-mi las treaba numai pentru aşa ceva? Gândindu-mă bine, cred că aş fi preferat ca romanul meu să se scrie singur.

Ideea nu era cu totul nouă. M-am gândit de multe ori la un roman care s-ar face singur, datorită mie, dar fără să mă sacrific pentru asta şi să încep iar cu tranşele şi preocupările obişnuite. Nu încape nici o îndoială că romanul ar fi cu atât mai bun. Din păcate, sunt lucruri care nu se produc niciodată. Nu-mi rămâne decât să mă resemnez şi să suspin. Dacă toţi romancierii sunt ca mine, nu ne considerăm mari şi geniali decât când ne simţim neputincioşi.

Mi-am pus gabardina şi am coborât cele trei etaje. Când uşa de la stradă se închise în spatele meu, am avut surpriza de a mă descoperi dintr-odată într-o ţară de mister,

Din fericire îmi cunoşteam foarte bine cartierul; aş fi putut să mă orientez cu ochii închişi, ca să ajung la tutungeria la care voiam să ajung. Deosebirea era mai mult sau mai puţin inexistentă între a închide ochii şi a înota prin ceaţa rece şi densă, care dădea străzii aspectul probabil al unui oraş scufundat. Felinarele aprinse degeaba formau o alee imaginară, ca în palatele fermecate; dar un palat fermecat sărăcăcios, ca la bâlciurile de mahala, unde se economiseşte curentul electric. Nu era nimeni pe stradă. Numaidecât mi-a părut rău de hotărârea pe care o luasem. Aş fi putut foarte bine să-mi închipui toate aceste amănunte, în mod mai confortabil, aşezat într-un fotoliu, şi cu siguranţă că aş fi văzut mai bine.

Dar aceste comentarii nu mai au nici un sens. La dreapta, drept înainte şi a doua stradă pe stânga. La primul colţ de stradă, casa cea mare şi frumoasă, umbra şi mai neagră a copacilor proiectată în spatele lor, şi colţul casei cu uşa de sticlă şi cinci trepte de marmură albă. Cum să nu recunosc ce mă aştept să găsesc? Prin ferestrele înalte văd luminile care luptă împotriva ceţii. Astă seară e vreo sărbătoare în frumoasa casă din colţ, aud muzică de dans şi zgomote, râsete şi glasuri, nu-mi dau bine seama. Ferestrele astea, prea luminoase în noaptea îngheţată şi opacă, par mai mult un ecran de cinematograf, dar un ecran care ar primi lumina în loc să o reflecte. Mă opresc să ascult totuşi muzica ce înoată prin ceaţa tot mai densă.

Pe treptele de marmură albă se vede ceva ca un sac de umbră care nu se clinteşte. Acuma am de ales. Aş putea să traversez şi să merg apoi în linie dreaptă până la a doua stradă; sau să trec pe cealaltă parte a străzii şi să-mi văd de drum, pe trotuarul opus. Trebuie să mă gândesc şi nu mi-a plăcut niciodată să iau hotărâri. Dar în realitate nu e o problemă, ar fi ridicol să-mi imaginez că situaţia merită să reflectez asupra ei. Poate că în fond nu m-am oprit pentru asta, poate că mă gândeam la altceva. Mă gândeam, cam târziu la drept vorbind, la mormanul de umbră de pe scară care rămăsese acuma în spatele meu, puţin la dreapta. Nu văzusem niciodată aşa ceva pe scara albă, care chiar pe întuneric nu pare a avea o vocaţie pentru maldărele de umbră. Îl privesc: nu se mişcă mai mult decât marmura, dar se vede mai puţin, pentru că îl înveleşte cenuşiul negru al nopţii. Un pas înapoi: e un om care stă aşezat pe scară. Poartă espadrile şi bluză de lucru. Aşezat pe marmură, fără să se mişte, trebuie să fie îngheţat, dacă şi eu simt că dârdâi. Fără îndoială, un beţiv, pentru că se spune că alcoolul ţine de cald: totuşi, poziţia lui nemişcată nu mă linişteşte. Mă plec spre el, ca să-i vorbesc mai de aproape şi fără îndoială l-am atins cu genunchiul. Cu siguranţă că era instalat în echilibru instabil pe treaptă, pentru că s-a rostogolit ca o masă. Fruntea i se izbeşte de scară, cu un zgomot de nucă care refuză să se spargă. Rămâne ghemotoc la picioarele mele ca o râmă strivită sub călcâi, imobil, şi nimeni nu trece.

Poate că n-am de ce să mă preocup. Asta i se poate întâmpla oricui; dar e adevărat că ar fi fost mai bine să stau acasă. Nu încape nici o îndoială că necunoscutul acela murise mai de mult şi nu din pricina mea, dar n-aş putea să afirm nimic sigur. Nu-mi amintesc să fi văzut vreodată strada asta atât de asemănătoare cu un pustiu. Ar trebui să chem pe cineva din casă. E o sonerie la stânga, lângă uşă, lângă uşor. O ghicesc fără s-o văd, fiindcă, probabil o văzusem şi altă dată, trecând pe acolo. Am făcut un pas spre uşă, vocile

au tăcut, ca la un semn. Luminile s-au stins şi geamurile opace de la intrare nu mai reflectă decât întunericul de afară. N-are a face, tot am să sun. Nu aud nimic, poate că soneria de la uşă nu funcţionează, deoarece nimeni nu răspunde, cu toate că sun în mod insistent. Mi se pare totuşi că aud paşi care se feresc să facă zgomot, ca oamenii care se grăbesc să fugă. Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât sunt mai puţin sigur că am auzit ceva.

N-a fost fericită ideea pe care, brusc, am avut-o, fără să mă gândesc, să mă uit înapoi. Acuma nimic nu mai seamănă cu ce era înainte. Trebuie să fac ceva, dar nu ştiu de unde ar trebui să încep. În orice caz, nu pot să părăsesc fără risc cadavrul acesta, pe care l-am decoperit cel dintâi. Poate cel dintâi; dar s-ar putea la fel de bine să mă pândească cineva în ceaţă, gata să mă acuze mâine, pentru că nu mă îndoiesc că e vorba de o crimă. Numai acuma am ajuns să separ întunericul de pata negricioasă care murdăreşte prima treaptă, făcând-o să se confunde cu trotuarul. E sânge, şi nu-mi dădusem seama, când am vrut să mă urc să sun. Îmi examinez îndelung încălţămintea, aproape stăpânit de un sentiment de vinovăţie. E întuneric şi poate n-ar trebui să am încredere în lumina chioară a felinarului. Mi se pare totuşi că am avut cel puţin norocul de a nu mă murdări. Cămaşa deschisă, pieptul aproape gol şi nu trece nimeni.


CASA MEMORIALĂ CIORĂNESCU
DE LA MOROIENI (DÂMBOVIŢA)

Comisariatul de poliţie e tot în strada a doua, dar trebuie să o iau la dreapta, întorcând spatele tutungeriei. Ajung repede, aproape alergând. Nu e nimeni, uşile şi obloanele sunt trase. Mi se pare ceva nemaipomenit, pentru că, de obicei, comisariatele de poliţie nu sunt făcute să rămână închise. Trebuie totuşi să-mi dau seama că aşa e, că nu există cel puţin o sonerie, ceva în care să bat, ca să se audă. De altfel, dacă ar exista ceva şi nu ar fi stricat, îmi închipui că n-ar deştepta pe nimeni, atât e de clar că totul a murit de jur împrejur, casa şi strada şi oraşul. Dau ocol

prin toate părţile, pe trotuarul care seamănă mai mult cu o colivie, cu speranţa pe care, de altminteri o cred inutilă, că cineva va veni în cele din urmă, că o lumină se va aprinde undeva. Eu sunt singurul obiect care se mişcă în acest decor fără viaţă.

Tutungeria e unica mea speranţă. Acolo cel puţin voi găsi lume, poate şi un telefon, şi poate că va fi ceva mai cald. Din fericire o văd de departe şi se vede că e deschisă. Când sunt pe punctul de a ajunge la uşa ei, o cortină metalică se coboară fără zgomot, manipulată din interior. S-a terminat, nu mai filtrează nici o lumină, toate glasurile s-au stins şi nu trece nimeni.

Totuşi trece cineva, un zgomot de paşi care goneşte tăcerea şi mă face să tresar. Un zgomot cadenţat, care pare exagerat de sonor, depăşeşte ce-ar fi normal să aştept din partea unor bocanci cu blacheuri. Cu atât mai bine, cel puţin se simte că e vorba de un zgomot bun şi adevărat, care anulează bănuiala prezenţei unei fantome. Fără îndoială, singurătatea îi serveşte drept cutie de rezonanţă. Oricare ar fi explicaţia, nu mai risc să pierd pista. Alerg repede la colţul străzii, al străzii mele. Paşii răsună aici, foarte aproape, s-ar părea că se depărtează în direcţia opusă celei care ar fi trebuit să mă ducă la mine acasă.

Natural, nu se vede nimic. Dacă ceaţa ar fi puţin mai rară, aş putea aproape să-i văd. Ideea de a vedea paşii mă înveseleşte, gramatical şi din alte puncte de vedere. Fac ce pot ca să ajung mai aproape, repede, cât mai repede, simt bine că în curând am să încep să alerg. Paşii din ceaţă nu au aerul să-şi accelereze ritmul, nici nu s-au depărtat, dar nu pot să ajung la ei, oricât ar părea de surprinzător.

Paşii îmi servesc de călăuză, şi s-ar spune că această observaţie mă amuză. Drept înainte, tot aşa, nu risc în nici un caz să pierd contactul. Strada asta nu mi s-a părut niciodată atât de lungă. Mi se taie respiraţia, merg mai încet şi sunt obligat să mă opresc. Paşii s-au depărtat, nu-mi vine să cred că fac exerciţii pe loc. Drept înainte, tot aşa, nu, cum aş putea să mă rătăcesc. Deodată tăcerea cade ca o cortină. Cu siguranţă omul pe care îl caut prin ceaţă s-a oprit. Îmi bate inima, nu numai pentru că am alergat. Acuma va fi posibil să ajung până la el şi suntem foarte aproape de sfârşit. Dar cercetarea prin ceaţă nu-i bună de nimic. Am umblat peste tot, am examinat de aproape tot ce am putut, dar am căutat în zadar. Aş fi fost gata să cred că fusesem victima unei iluzii a simţurilor; dar cum să cred în ceva care nu mi s-a întâmplat niciodată. Simţeam că omul pe care îl căutam nu era departe, că pe el jocul acesta îl amuza, dar nu trecea nimeni.

Eram descurajat mai mult decât obosit, pe drumul întoarcerii acasă. Strada era mai lungă decât o ştiam şi paşii mei obosiţi parcă se împotmoleau în ceaţă. Cred că am mers aşa, frânt, o bună parte din noapte. Drept, mereu drept înainte. Niciodată nu-mi închipuisem că o stradă putea să fie aşa de lungă. De câteva ori m-am oprit, preocupat de îndoieli ciudate. Poate că nu era adevărat, că nici nu eram pe strada mea. Ziduri negre, pe care nu le cunoşteam, felinare care se repetau în tăcere. Nu se vedea aproape nimic, probabil că eram încă foarte departe de casă, poate mă pierdusem în cartiere necunoscute. Tot târându-mi picioarele am ajuns, din beznă în beznă, în strada neagră a comisariatului, am ajuns la casa cu trepte şi cu colţul tăiat.

M-am oprit şi sunt sigur că am examinat bine locul. Nu am văzut nici un cadavru şi băltoaca de sânge fusese eliminată cu multă grijă. Cele cinci trepte erau toate la fel de albe şi de goale. Am căutat multă vreme, cum ar face cineva care a pierdut cheia. Sunt sigur că

toate dispăruseră. M-am aşezat pe trepte, mai mult sau mai puţin în locul pe care îl ocupase cadavrul, întrebându-mă care va fi viitoarea surpriză.

În fond, eram destul de mulţumit, pentru că, în teorie, responsabilitatea mea dispăruse o dată cu cadavrul, şi, de altfel, puţin îmi păsa mie să ştiu unde îl duseseră. Poate că nu dispăruse cu adevărt, dar mi s-a părut mai comod să mă las convins. Totuşi în această satisfacţie intra şi o doză de nesiguranţă, pentru că mă întâmpinaseră într-o noapte prea multe lucruri extraordinare. Poate că nu ştiam tot, şi poate că aceste întâmplări nu erau deloc adevărate. Ar trebui mai întâi să fiu cu totul sigur, să am o garanţie că nu sunt numai impresii, să caut martori. Dar strada nu fusese niciodată aşa de moartă şi de pustie. Ar trebui să sun, să strig la o uşă. Poate că prima oară nu mi-a răspuns nimeni, fiindcă era un cadavru. Acuma nu mai este nimic, prin urmare pot încerca: cineva are să vină şi să-mi spună ce s-a întâmplat. Dacă din întâmplare îmi deschide cineva, presupun că mă va considera un beţiv. De altminteri aşa gândisem şi eu în legătură cu cadavrul pe care îl găsisem, la fel de bine s-ar putea să li se pară şi lor că sunt un cadavru: tot aşa gândisem şi eu despre cel dintâi. Să mă ia drept cadavru şi să se înşele, pentru că eu nu mă înşelasem. Un cadavru nu e o fantomă, cântăreşte mult şi căpăţâna se izbeşte de fiecare treaptă. Un cadavru poate să şi dispară. Dacă cumva se deschide uşa, eu n-aş mai fi aici, totul ar fi ca înainte şi nu ştiu unde aş fi eu. Simt în ceafă ceva neplăcut, cum ar fi contactul cu marmura rece, nu ştiu dacă era o treaptă sau o masă sau un monument. Mă trece un fior la gândul că m-am aşezat acolo unde mai înainte era o băltoacă de sânge, şi care acuma nu mai e. În seara asta au fost destule aventuri.

Cu toate acestea, nu eram liniştit. Pe când urcam treptele celor trei etaje la mine, îmi spuneam că am obligaţii faţă de cadavru, care obligaţii poate că nu s-au isprăvit. Văzute de la mine de acasă, dintr-un fotoliu, problemele acestea sunt susceptibile de interpretări foarte deosebite între ele. Nu pot să mă liniştesc până nu semnalez poliţiei lucrurile ciudate care s-au produs în seara asta pe strada mea. Cu siguranţă poliţia ştie despre ce e vorba, şi cu atât mai bine. Da, dar care poliţie? Şi de altfel, nu ştiu exact ce am să le spun. E adevărat că am privit lucrurile de aproape, aşa cum cauţi când ai pierdut ceva; dar adevărul este că de multe ori mi s-a întâmplat să trec pe lângă cheia pe care o căutam, fără s-o văd.

Fără să-mi scot gabardina, formez la telefon numărul comisariatului. Răspunde o voce adormită, chiar în clipa în care înţeleg că n-am nimic de comunicat. Pun repede receptorul în furcă, fără să spun nimic. Îmi recuperez stiloul şi pe foaia de abia întreruptă reconstitui cu grijă urmarea viitorului meu roman.

Traducere din franceză de Simona CIOCULESCU

AM REVENIT ACASĂ ÎN MOD IDEAL

(Interviu acordat de Alexandru Ciorănescu în 1995, 21 septembrie, lui Ştefan Ion Ghilimescu)

Ştefan Ion Ghilimescu:

Stimate Domnule Profesor Alexandru Ciorănescu, bine aţi venit la Moroieni, printre ai Dumneavoastră ! Din 1992, de când aţi vizitat ţara – pentru prima oară, după 43 de ani de exil – şi până acum, aţi făcut nu mai puţin de cinci vizite la casa părinţilor domniei-voastre din Moroienii Dâmboviţei... La prima venire aici, în 1992, mi-amintesc, concetăţenii dumneavoastră v-au făcut înalta cinste de a vă conferi *titlul de cetăţean de onoare* al localităţii, distincţie mai mare, aţi apreciat dumneavoastră atunci, decât cea de *membru de onoare* conferit de Academia Română...

Între timp, aţi întreprins nenumărate demersuri la Ministerul Culturii, Ministerul Afacerilor Externe, Preşedinţie, în legătură cu aducerea în ţară din Tenerife, Insulele Canare, a fondului Bibliotecii domniei-voastre, pe care aţi dori să o lăsaţi comunităţii săteşti, adăpostită în chiar casa părinţilor şi a copilăriei dumneavoastră, petrecută, în mare parte, la Moroieni. Nu veniţi niciodată aici – cum sunt sigur că v-ar plăcea – fără treburi presante... Înţeleg că de astă dată aţi înaintat oficialităţilor centrale şi locale nişte propuneri în legătură cu viitorul acestei case pe care aţi hotărât să nu o mai revendicaţi în nume personal... V-aş ruga să vă referiţi, dacă se poate, la natura acestor intenţii ale domniei-voastre !

Alexandru Ciorănescu:

Dumneata, domnule Ghilimescu, ai spus ceva foarte scurt şi cuprinzător care mă încurcă grozav... Eu sunt „dezolat", dar am comentat pentru ce am acceptat să răspund la

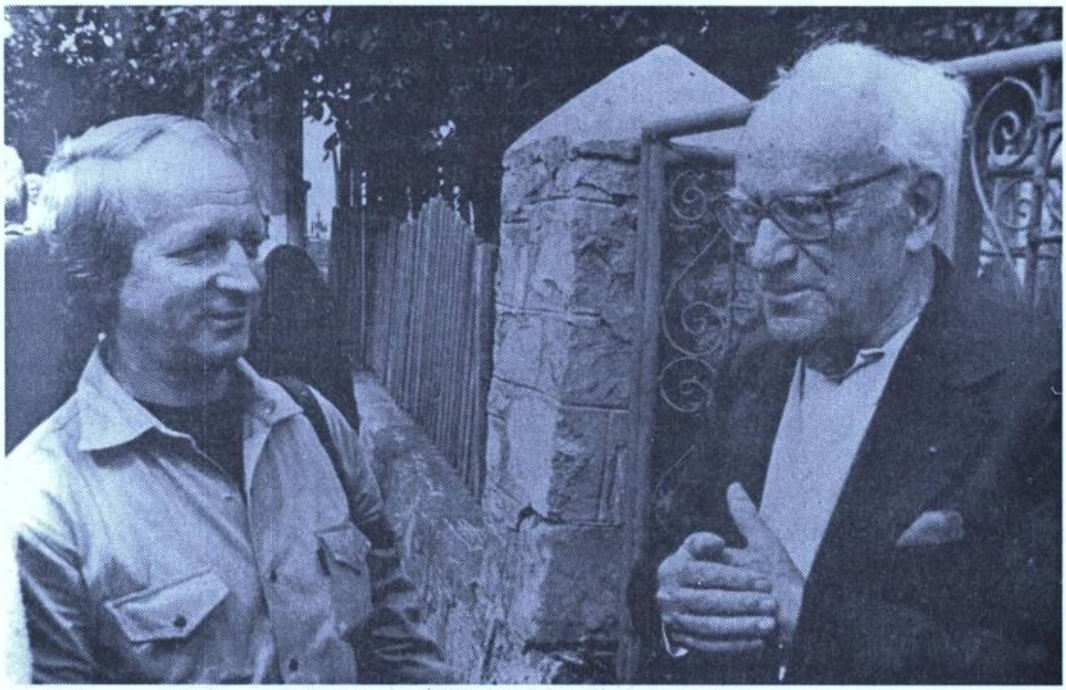

întrebări: ca să te plictisesc, cum mă voi plictisi şi eu cu siguranţă, pentru că trebuie să mă laud singur ! Dacă trebuie să vorbesc despre mine, nu o să spun cât sunt de prost – nu-i aşa?! Acum pot să-ţi mărturisesc de ce sunt aici şi de ce mă gândesc în primul rând la această casă. Uite, pe scara asta, pe care stau acum, am căzut de multe ori până la vârsta de 7 ani ! Şi, bineînţeles, că am rămas cu amintirea – şi amintirea cu timpul s-a făcut mai cinstită ! Ea a redus dimensiunile acelor căderi şi a început să-mi placă *treapta asta*, şi atunci, după ce s-a schimbat orizontul politic românesc, am încercat să revin acasă în mod ideal, adică să-mi găsesc casa în care am trecut copilăria, nu numai eu, dar în care au trecut copilăria 9 Ciorăneşti, afară de părinţi. Casa asta nu este aceeaşi în care am trăit acum 40 de ani! Aceea a fost făcută de tatăl meu, cu mâna lui, – nu cu zidari din sat, ci cu mistria lui, şi cu ciocanul lui... (*are lacrimi în ochi*) ! Tatăl meu era copil de ţăran, îi plăcea foarte mult să „lucreze", fie la grădină, fie în casă... A muncit mult şi la şcoală, ca şi mama mea! Bătrânii din Moroieni îşi mai aduc aminte de învăţătorii lor !

A fost o familie, *familia mea,* pe care îmi permit să o laud, nu pentru că a fost bună şi remarcabilă, ci pentru că a fost *familia mea.* Şi pentru dumneata, familia înseamnă, cred, primul lucru important din viaţă, nu-i aşa? După 43 de ani de exil, am încercat, aşadar, să revin acasă în mod ideal, abstract, în sensul că am încercat să schimb cărţile de joc, ca să zic aşa. Aici a fost timp de 40 de ani, nu ştiu dacă 40 de ani de Primărie, dar 40 de ani de abandon, timp în care casa s-a deteriorat foarte mult. Am încercat să recuperez casa, în aşa fel încât să facem ceva din ea care să semene cu trecutul. A fost foarte greu, legile se opuneau sau nu existau ! Până acum n-am obţinut decât un început, şi se face la ora de faţă un efort real de a fi ajutat pentru a face din casă ceea ce ar trebui să fie. Dovadă că ceva se mişcă e faptul că pe zidul de la stradă, pe o placă, scrie deja „Casa Ciorăneştilor".

Notabilităţile au vrut să pună o placă pe casă cu numele meu, şi eu m-am opus ! Şi m-au ascultat ! Casa asta este *Casa Ciorăneştilor.* Casa Ciorăneştilor !

Cu această casă eu am visat şi înainte de a încerca s-o recuperez, fiindcă *aici sunt toate amintirile* ! De aceea vreau să fac din ea *o casă nouă*, nu pentru mine, care rămân să locuiesc în continuare în Tenerife – sunt prea bătrân ca să fac schimb de locuinţă şi de atitudine, însă de data asta am impresia netă că va ieşi ceva concret din intenţiile mele. Sunt foarte mulţumit de perspectivele care se întrevăd şi pe care le-am discutat chiar astăzi aici. Scopul viitoarei case, dacă se va materializa aşa cum l-am propus în întrevederea cu prietenii mei cu care m-am văzut – foarte gata să ajute ! – este ca ea să adăpostească mai întâi biblioteca mea. Ea nu este o bibliotecă enormă; era mai mare cea din Bucureşti, care avea vreo 80.000 de volume, care sub comunişti au dispărut toate. Prin urmare, cu Biblioteca din Bucureşti nu se mai poate face nimic. În străinătate, am avut nevoie, pentru cercetările mele, de multe cărţi de specialitate, literatură şi istorie, puţine romane, poezie – pentru că mi-a plăcut poezia totdeauna ! Sunt cărţi remarcabile, fie prin autori, fie prin prezentare, fie prin vârstă. Şi eu m-am obligat să le aduc în ţară. Nu toate, fiindcă nu am pentru aceasta posibilitate materială. Ar fi enorm de scump, ori eu nu sunt un om bogat, dar nici sărac nu sunt ! Nu pot să plătesc ca să aduc din Tenerife două tone de cărţi, de la opt mii de kilometri. Am abandonat ideea asta şi am ajuns la concluzia că din cărţile mele nu voi aduce la Bucureşti decât cărţile care sunt *ale mele*, în sensul că sunt scrise de mine. Numai pe acestea am să le aduc şi, slavă Domnului, că sunt multe ! Dar şi aşa cărţile astea sunt destul de „grele", şi atunci le-am împărţit în două serii. Nu aduc decât cărţile care sunt în două exemplare. Un exemplar dedicat Academiei Române şi altul dedicat Bibliotecii care se va funda la Moroieni, la Casa Ciorăneştilor. Aşa încât nu vor fi miile de cărţi la care visam eu, dar va fi o colecţie de cărţi care va reuni, mai mult sau mai puţin, ceea ce am putut să scriu şi să public eu. Unele dintre ele sunt plicticoase, altele sunt proaste, altele sunt mai tinereşti, altele au avut succes – vă las pe dumneavoastră să judecaţi ! Dar, în orice caz, eu le-am ales şi împărţit în două, dorind ca la Moroieni să fie tot atâtea ca şi la Academie, ceea ce e un efort, pentru că de la început m-am gândit la asta! Din toate cărţile mele am păstrat două exemplare. Acum vreau să văd cum ajung cu exemplarele astea, chiar două fiind, în România ! Este perfect posibil, dar nu înseamnă că este şi uşor ! De exemplu, chiar şi acuma am venit cu patru cărţi în valiză, într-o geantă burduşită care depăşea 15 kilograme, în avion – dincolo decât trebuia, nu-i aşa? Pentru că fiecare volum cântărea 4 kilograme, şi atunci şi asta este ceea ce se cheamă în buna limbă românească *o belea*, dar, în sfârşit, este suportabilă. Efortul ăsta pot să îl fac. Am promis şi cred că voi putea să fac, dincolo de alte treburi ale mele în ţară, ca aici să fie o Bibliotecă, care nu va fi neapărat o bibliotecă ilustră, dar care va fi o bibliotecă de valoare pentru intelectuali, care au prilejul să vadă cărţi care se întâmplă să fie unele foarte rare. Dacă voi putea, am să aduc şi câteva manuscrise. Voi încerca! Eu am şi multe obiecte de preţ în biblioteca mea din Canare (picturi, desene, diplome de ale mele americane, spaniole), dar despre asta n-am vorbit niciodată, fiindcă este o idee a mea, şi acum trebuie să văd mai întâi casa pusă în valoare. Dar aş putea să le aduc şi atunci, într-un sens mai redus. Biblioteca de la Moroieni ar putea deveni *un mic muzeu.* Mai mult decât atât însă nu pot să fac, adică să vin din când în când cu braţul de cărţi, şi mă mir că am putut-o face până acum, cine ştie dacă o voi mai putea-o face multă vreme ! Mai departe, aştept

rezultatele şi ele mi-au fost făgăduite de oameni în care cred. Şi asta pentru că nu e vorba de mine, e vorba de o familie, e vorba de un fond de documente intelectuale unice.

Vreau să-ţi spun că sunt foarte încântat de faptul că numărul intelectualilor din România a crescut foarte mult faţă de ceea ce ştiam eu când eram un copilaş, în Moroieni întâi, şi apoi la Bucureşti. Intelectualitatea românească nu a putut să se apere, dar a ştiut să supravieţuiască, şi asta deja, deşi e penibil de spus, e o garanţie, o siguranţă, pentru că puteau să dispară toţi, şi mulţi au dispărut, chiar şi dintre prietenii mei, mulţi !!! Ca să-ţi dau un singur exemplu, Steindhardt, coleg de liceu, cu care am fost în relaţii foarte strânse. Mulţi intelectuali au trebuit să plătească amenda asta infamă a comunismului ! Eu mă bucur totuşi că există o intelectualitate în România, nu numai bine organizată, dar mai ales curioasă pentru noutăţi, şi al cărei interes intelectual nu se deosebeşte de interesul bunilor intelectuali din orice ţară pe care o cunosc eu. Mai multe nu vă spun pentru că sunt cuvinte pe care mărturisesc că le simt ! Acum ar trebui să-ţi spun şi nişte „minciuni", dar mă lipsesc...

Ştefan Ion Ghilimescu:

Domnule Profesor, a apărut de curând în librării traducerea cărţii dumneavoastră *Le couteau vert*. De asemenea, a ieşit la „Cartea Românească" şi romanul *Care Daniel*? A apărut şi primul volum al cărţii de mărturii *Amintiri fără memorie*. Aţi vrea să-mi spuneţi ce se întâmplă cu lucrările care nu sunt de beletristică pură? Dumneavoastră sunteţi un cunoscător excepţional al începuturilor literaturii române, de la Petru Cercel şi poeţii Văcăreşti până la Ion Barbu... Ce se întâmplă cu lucrările astea, cu cele de limbă, de istorie, de arhivistică, de medievalistică, de americanistică?

Alexandru Ciorănescu:

Ce se întâmplă cu domnul Ghilimescu ? (mă întrerupe, râzând Alexandru Ciorănescu).

Eu am zis că nu mai spun nimica, dar dacă dumneata mă lauzi, trebuie să mă laud şi eu, nu-i aşa? Nu pot să spun că nu ai dreptate ! Aşa că voi încerca să răspund la aceste întrebări. E adevărat că am scris beletristică, dar astea pentru mine sunt pur şi simplu un amuzament. Eu nu m-am născut romancier; eu am scris primul roman la 15 ani, bineînţeles că nu mi l-a publicat nimeni, nu-i aşa? Dar vreau să zic că l-am făcut ca o distracţie ! Mai sunt şi altele, care sunt în mers. Dar, desigur, nu contez pe mine ca romancier ! În sfârşit, asta e o probă de „modestie" !

Ştefan Ion Ghilimescu:

Dacă-mi permiteţi, aş îndrăzni să vă contrazic. Am auzit multe voci apropiind *Cuţitul verde* de *Lolita* lui Nabukov !

Alexandru Ciorănescu:

Dar, dar nu *avant la lettre* ! N-am fost deloc influenţat de Nabokov. După părerea mea *Cuţitul verde*, dacă aduce cumva, în orice caz nu seamănă cu cartea lui Nabokov. În afară de sensul romanului, *Cuţitul verde* nu are nici o legătură cu Nabokov. Însă, desigur, a avut mare succes, ca toate romanele de amor. Cartea a fost tradusă şi în nemţeşte şi în româneşte, şi aşa mai departe. Bine, asta nu are importanţă. Acum ajung la ceea ce e de *meseria mea*, adică *lucrările ştiinţifice.*

Acum două luni (*iulie 1995*, precizarea lui Şt. I. Ghilimescu), mi-am adus aminte de ordinul papal prin care toţi episcopii sunt obligaţi să iasă din „slujbă" la 75 de ani, adică nu mai pot fi episcopi, cedează locul altor episcopi mai tineri... Nu sunt episcop, dar am trecut limita de vârstă şi atunci am comunicat la toţi editorii care mă cunosc şi la toţi prietenii că nu mai scriu, ceea ce nu era adevărat, dar aşa am apucat să le spun... În orice caz nu mai fac cercetări ştiinţifice de-acum încolo. Nu pentru că n-aş fi în stare, ci pentru că nu mai am agilitatea tinereţii, când mergeam foarte repede la lucru. Singurul meu atu nu a fost „ştiinţa", să ştii, a fost că *puteam să scriu mai repede* ca alţii. Eu am scris foarte multe cărţi. Eu am vreo 300 de cărţi şi bineînţeles că nu vorbesc de cărţi inspirate de alţii... Eu descifram şi scriam despre documente latineşti, în spaniolă, în portugheză etc., în timp ce colegii mei care făceau acelaşi lucru întârziau o zi, de exemplu, pe două linii, pe care eu le descifram rapid. Nu fiindcă eram mai inteligent, dar eu am făcut studiile la *Şcoala de Arhivistică* ! Şi de acolo am ieşit – hai să zic, dar e o glumă să ştii – *savant*, pentru că acolo am deprins toate „lecturile" de documente vechi. Şi asta m-a ajutat şi a trecut totdeauna ca *uşurinţă de a scrie.* Acuma sunt prea bătrân, nu zic că nu aş fi capabil de performanţe ştiinţifice, dar ce mă costa pe mine o jumătate de zi înainte, acum m-ar costa două, trei săptămâni, şi nu-mi convine, nu plătesc aşa scump ! De-acum încolo nu însemnează că m-am încuiat într-o peşteră, dar scriu lucruri *uşoare*, ca astea care *nu-ţi plac dumitale*, ca *Lolita* şi ca altele (*râde*). Publicul meu dacă vrea să mă citească, va fi pedepsit în continuare, fiindcă mai am vreo trei romane şi am făcut un contract cu „Cartea Românească" pentru o *serie* de volume, *o serie* dedicată studiilor de istoria literaturii, privitoare la marii scriitori români, privitoare la marea literatură străină – studii şi cercetări de ale mele... Aşa că *n-am încetat încă*, dar dansez pe un singur picior, nu-i aşa?, adică m-am dedicat unor lucruri care la vârsta mea sunt mai uşoare... Mă vei ierta, când mă vei citi, pentru că *bătrânul* are şi el drepturile lui... Eu îţi mulţumesc în orice caz pentru că ai răbdat atâta sporovăială !

Ştefan Ion Ghilimescu:

Domnule profesor, vă mai cer o favoare !

Alexandru Ciorănescu:

Spune !

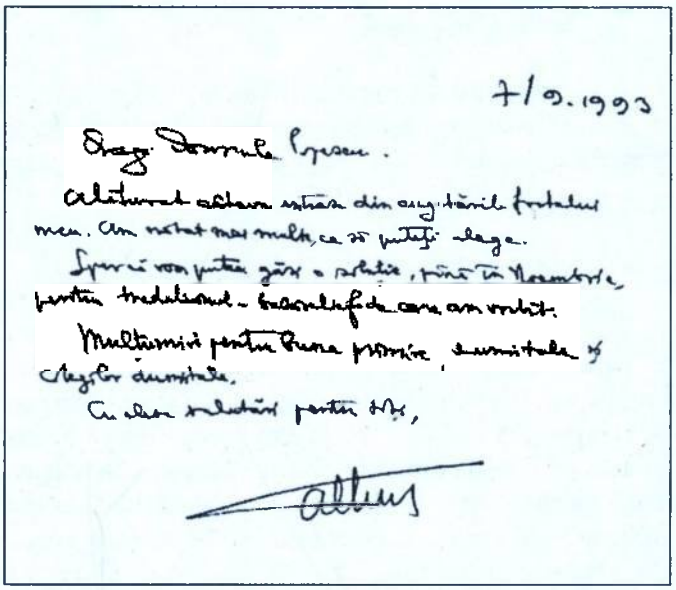

7/9.1993

Drag Domnule Profesor.

Alăturat vă trimit câteva extrase din ceea ce știți fratelui meu. Am notat mai multe ca să puteți alege.

Sper că voi putea găsi o soluție, până în Noiembrie, pentru tradiționalul - trandafiri de care am vorbit.

Mulțumiri pentru bucuria primirii cuvintelor și alegerii dumitale.

Cu cele mai bune gânduri pentru Dvs.,

Ştefan Ion Ghilimescu:

Despre dumneavoastră s-a scris mult !

Alexandru Ciorănescu:

S-a scris !

Ştefan Ion Ghilimescu:

Noi românii nu am ajuns încă să cunoaştem ce s-a scris despre opera dumneavoastră, care este iarăşi de consistenţa unei biblioteci !

Alexandru Ciorănescu:

E cam mult ce zici dumneata, că s-a scris o bibliotecă! Dar s-a scris mult, într-adevăr! Asta recunosc, recunosc ! Ce se întâmplă? Eu am avut o meserie – specialitatea mea era o specialitate care era relativ nouă în ştiinţa literară: *comparatismul.* În acest domeniu a fost şi teza mea de doctorat. *Comparatismul* a fost buna şi *definitiv specialitatea mea* ! Nu a fost unica! În câmpul ăsta, da, am fost foarte bine recunoscut şi răsplătit de ceilalţi.

În legătură cu asta îţi spun o anecdotă, dacă vrei amuzantă! Îţi spun dară o prostie care nu e supărătoare! Acum vreo lună, am primit de la un profesor universitar – eu nu mai sunt universitar pentru că sunt „pensionar" – de la Universitatea „La Laguna" (unde am lucrat şi eu) un telefon: „Domnule Alejandro, dumneata te simţi bine de sănătate?" Zic, *da, nu mă plâng*! *Dar de ce mă întrebi* ? *Ştii ceva despre mine*? Şi atunci el mi-a povestit de ce mi-a pus această întrebare. Primise de la Universitatea din Michigan rugămintea unui prestigios universitar. În această universitate sunt patru profesori de spaniolă. Ei au hotărât ca împreună să scrie şi să publice o carte de literatură comparată. Subiectul cărţii: *Importanţa lui Calderon de la Barca în comedia franceză.* În acest scop ei au făcut rugămintea prietenului meu de a obţine copyright-ul studiilor privitoare la Calderon ale *răposatului Ciorănescu*! Am râs, fiind încântat că *nu m-au uitat*, şi l-am împuternicit pe prietenul meu să le dea *undă verde.* În orice caz, era vorba despre un articol al meu publicat acum vreo 40 de ani! Diferenţa era, nu-i aşa?, că nu răposasem încă (*râde*).

Ştefan Ion Ghilimescu:

În Canare, o stradă vă poartă numele de câţiva ani ! Aici, la Moroieni, nu aţi vrut să fie o casă „Alexandru Ciorănescu"! Spaniolii, la 80 de ani de la naşterea dumneavoastră, v-au făcut o carte-omagiu, din câte ştiu, dar nu am văzut-o încă...

Alexandru Ciorănescu:

Dacă mă mai tragi mult de limbă, o să-ţi mai spun şi alte *snoave* ! Există o stradă „Ciorănescu", pentru că oraşul Santa Cruz de Tenerife, un oraş destul de mare, în orice caz, istoric, foarte important, mi-a dedicat strada asta pentru că eu am scris istoria oraşului, pe care nu ştiu dacă o s-o las la *Bibliotecă*, fiindcă e scrisă în patru volume groase, groase, groase, pe care nu are să le citească nimeni... În sfârşit, mi-au făcut strada asta ! Acuma vine anecdota, dar e reală ! Acum vreo lună, căldura de vară în Canare devenise insuportabilă, ceea ce a făcut să mi se fleşcăiască a ceasului curea (*râde*). Şi atunci m-am dus la ceasornicarul meu. *Dom'le, uite, pune-mi o altă curea şi fă şi control la ceas, dacă are nevoie de control* ! Zice: *„Scrie-mi, dumneata, numele şi numărul telefonului, ca să te sun când e gata. Controlul durează două trei zile, nu ştiu cât.."* Mi-a dat o fişă şi am scris *Alejandro Ciorănescu*... Alături de mine era un spaniol, şi el cu necazurile lui... Aştepta să plec... S-a uitat pe fişa mea: *Alejandro Ciorănescu.* S-a uitat lung la mine şi a exclamat: *Nu se poate* ! Zic, de ce nu se poate? *Pentru că eu locuiesc pe strada „Alejandro Ciorănescu"* (*râde*). Insul nu putea înţelege cum poate avea un om înainte de moarte o stradă cu numele lui (*râde*). Dar astea sunt jocuri de ale mele, de-ale împrejurărilor... I-am spus că nu sunt de vină cu nimica, şi că-mi pare rău (*râde*) că n-am murit încă ! Îmi pare bine că n-am murit ! Dar ce să fac? Ce vină am eu?

Ştefan Ion Ghilimescu:

Stimate domnule Profesor, vă mulţumesc foarte mult pentru tot ce mi-aţi spus. Nu mai îndrăznesc să vă întreb nimic, deşi tot ce îmi doresc acum mai mult e să vă ascult !

Alexandru Ciorănescu:

Bine, aşa ar putea dura o noapte întreagă şi dumneata, că eşti tânăr, tot nu vei fi mulţumit (*râde*) !

RESTITUIRI

Camil Petrescu: Preocupări filozofice de tinerețe

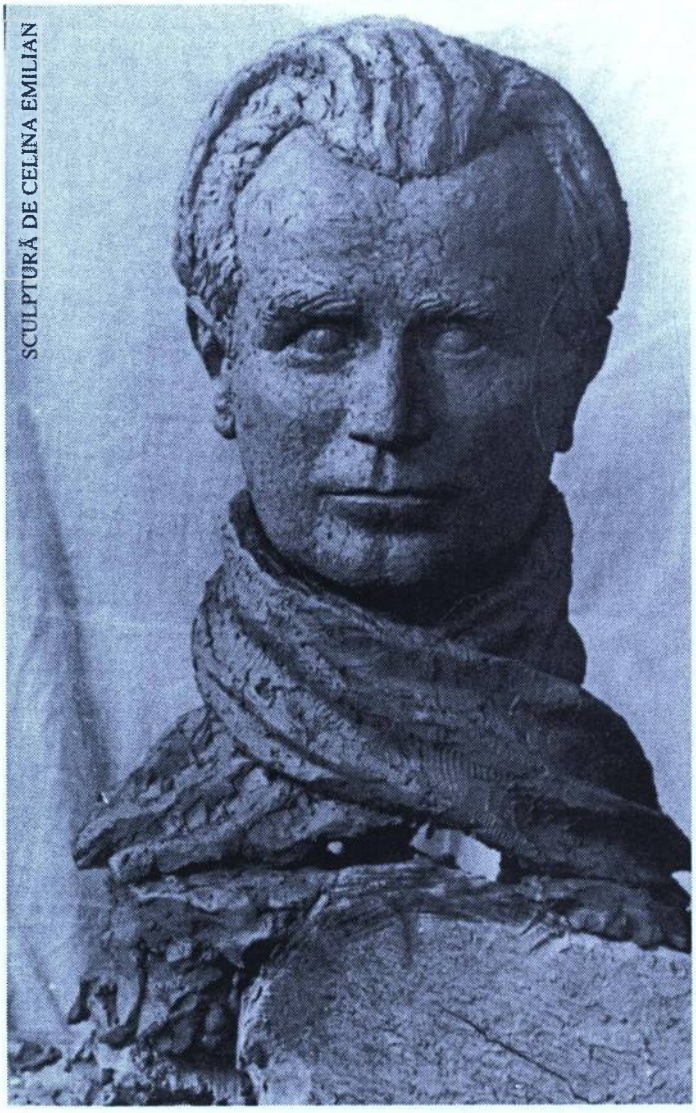

SCULPTURĂ DE CELINA EMILIAN

Camil Petrescu – „student în filozofie"

Vocaţia filozofică la Camil Petrescu era un semn prematur, remarcat de P.P. Negulescu, fostul său profesor de istoria şi enciclopedia filozofiei, („care mă iubea foarte mult" – mărturisea scriitorul în 1943 într-un interviu din *Vremea*)*).

Încă de pe când era student, această vocaţie îl făcuse pe profesor să-i scrie lui Ion Bogdan, decanul Facultăţii de filozofie din Bucureşti, în februarie 1919, când scriitorul, întors din război, se pregătea să-şi dea examenul de licenţă: „d-l Camil Petrescu, e unul din cei mai buni absolvenţi ai facultăţii noastre"

În „mapa studentului Camil Petrescu" din Dosarul nr. 168/1913 se păstrează şi astăzi cele două lucrări de la „concursul de bursă" din luna mai 1914, precum şi cele două lucrări de la examenul de licenţă din 16 şi respectiv 18/31 martie 1919, care-i dovedesc vocaţia filozofică. Ele arată preferinţele lui Camil Petrescu pentru problemele de filozofie şi morală, conservate astfel din anii 1914 şi 1919, din timpul studenţiei sale excepţionale**).

x

x x

Referitor la preocupările sale filozofice în interviul din 1943 Camil Petrescu mărturisea:

„Când am terminat universitatea, profesorul P.P. Negulescu m-a întrebat dacă nu am de gând să urmez o carieră în filozofie, şi atunci i-am răspuns că deocamdată nu.

*) *Vremea* (XIV, 686, 14. II. 1943, p. 6-7).

**) Vezi „Arhivele Universităţii din Bucureşti", Facultatea de filosofie şi litere, Dosar nr. 168/1913.

A fost foarte deziluizionat. M-a întrebat ce poate să mă facă să renunţ la această carieră în filozofie, şi atunci i-am răspuns că renunţ numai pentru moment la filozofie, pentru că am de gând să fac literatură. A ridicat din umeri nedumerit şi mi-a spus:

– Cred că faci o mare greşeală, pentru că dta eşti un spirit filozofic şi nu ştiu ce ai să faci în literatură.

I-am răspuns liniştit:

– Eu am un anume plan de realizare a operei mele, începând de acum şi până la încheiere, iar planul acesta cuprinde cam următoarele etape: voi scrie până la 25 de ani versuri, pentru că este vremea iluziilor şi a versurilor; voi scrie între 25 şi 35 de ani teatru, pentru că teatrul cere şi o oarecare experienţă şi o anumită vibraţie nervoasă; voi scrie între 35-40 ani romane pentru că romanele cer o mai bogată experienţă a vieţii, şi o anume maturitate expresivă. Şi abia la 40 de ani mă voi întoarce la filozofie, căci e mai cuminte să faci poezie la 20 de ani şi filozofie la 40, decât filozofie la 20 şi poezie la 40 de ani, aşa că vă dau întâlnire peste douăzeci de ani.

Profesorul care mă iubea foarte mult mi-a spus să fac cum cred eu că este mai bine. După cum ştiţi, – răspundea el interlocutorului –, într-adevăr am scris versuri până la 25 de ani, teatru până la 35, romane până la 40 de ani.

Peste două decenii, m-am dus la profesorul meu P.P. Negulescu, şi i-am spus că vreau să-mi dau doctoratul în filozofie.

– Domnule Camil Petrescu, nu înţeleg de ce te întorci la filozofie, acum când ai făcut o carieră excepţională în literatură? Este păcat să nu o continui.

I-am răspuns liniştit:

– Toată cariera mea literară nu a fost decât o trecere în vederea lucrărilor filozofice. În nici un caz nu mă mai văd făcând versuri la 40 de ani, de vreme ce nu am făcut filozofie la 20"*).

În 1943, când făcea aceste declaraţii în interviul din, *Vremea,* Camil Petrescu terminase *Doctrina Substanţei,* lucrarea lui fundamentală în filosofie, de care se lega într-un anume sens şi teza de doctorat „Modalitatea estetică a teatrului" (1937), şi „Substanţialism", tipărit încă din 1928 într-un singur exemplar, dar nedifuzat. Se pare că pasiunea lui fundamentală era în realitate activitatea filosofică, aşa cum declara adesea, dar nu se poate spune, în nici un caz, că era un rătăcit în literatură, ci, scriitorul urma „un anume plan" cum ţinea el să-i spuie lui P.P. Negulescu în 1919.

Textele, rămase necunoscute, prezintă interes pentru evoluţia lui ulterioară ca scriitor şi gânditor substanţialist şi lămuresc controversa ridicată de susţinerile lui Ion Stoica din *Manuscriptum* nr. 1, 1972, care publică lucrarea „Despre atenţie" ca fiind „[...] un subiect de psihologie la concursul organizat de Fundaţia Universitară din Bucureşti, la 21 decembrie 1913." Aceasta poate fi o lucrare preliminară, ori una pentru alt examen de bursă, (poate pentru anul 1913, nu e exclus, deşi e puţin probabil, căci examen se dădea o singură dată pentru cei trei ani de facultate), ori pur şi simplu, o lucrare anulată ulterior, fiindcă studentul obiectase în scris: „din lipsă de timp nu pot încheia", dar pe care, totuşi, profesorul C. Rădulescu Motru o apreciase cu nota 8 (Dosar 48, fila 363 – Arhiva Bibl. Centrale Universitare, Buc.).

Oricum, concurentul „pentru ocuparea bursei vacante de la facultatea de filozofie" (Conform cererii nr. 1168 înregistrată abia pe 20.V.1914), trata acelaşi subiect, despre, *atenţie,* însă altfel formulat: „Fenomenele fundamentale ale atenţiei". Examenul îl dădea, deci, după 20 mai 1914, cu profesorii I. Rădulescu-Pogoneanu şi Emil G. Antonescu, la care obţinea „nota nouă"; el consta şi din a doua probă, „Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti", care era apreciată tot cu „nota nouă". Redăm prima lucrare din luna mai 1914 (mai documentată decât cea intitulată „Despre atenţie" din 1913), pe 4 şi 1/2 pagini de coală albă, cu scrisul lui caracteristic, dar ceva mai citeţ decât în perioada creaţiei febrile.

. *Mihail ILOVICI*

*) Vasile Netea: De vorbă cu Camil Petrescu (*Vremea*, XV, 686, 14. II, 1943, p. 6-7).

Pentru concursul de bursă
Petrescu Camil
anul I al facultăţii de filozofie

„Nota nouă"
(ss) I. Rădulescu-Pogoneanu
(ss) E.C. Antonescu.

Fenomenele fundamentale ale atenţiei

Atenţia este o funcţie a conştiinţei noastre, este sforţarea pe care o face conştiinţa noastră pentru a prinde noi elemente şi a le asimila. Conştiinţa noastră de fapt este o continuă scurgere de stări de conştiinţă, şi o întrerupere a acestei scurgeri ar fi fenomenul atenţiei (Höffding). Forma cea mai simplă de atenţie este funcţia de apercepţie a intelectului. Prin această funcţie conştiinţa noastră prinde noi elemente şi le asimilează. Când zicem că le asimilează însemnează că le contopeşte cu totul, le transformă şi le imprimă pecetea ei caracteristică. E ceva analog funcţiei de nutriţie a organismelor. Această funcţie de asimilare este aşa de desăvârşită încât elementul asimilat îşi pierde cu totul individualitatea, se contopeşte atât în întregul conştiinţei încât mai târziu nu mai putem vorbi de el ca de un fapt psihologic de sine stătător, căci fapt psihologic de sine stătător, în adevăratul înţeles al cuvântului, nu există, ci numai tăiat din întregul conştiinţei (Abel Rey: *Leçons de Philosophie).* Funcţia de căpetenie a conştiinţei noastre e de fapt o funcţie de unificare a elementelor asimilate. Ea funcţionează după nişte forme anumite, numite forme pure, apriorice şi categorii. Formele apriorice sunt unitatea de timp şi de spaţiu, iar principalele categorii ar fi legea cauzalităţii şi a efectului. Tot ce vine din afară e perceput şi aperceput de mintea noastră numai în baza acestor funcţii. Lucrul în sine, lumea în afară de noi, o compară Kant cu apa care se află într-un vas. Vasul nu crează apa, dar îi dă forma.

DESEN DE CAMIL RESSU



Mintea noastră nu crează lumea, dar o apercepe numai cum îi impun legile după care funcţionează. Mintea noastră apercepe material din afară, cum ar fi de exemplu munca observatorului şi a experimentatorului, sau poate prelucra materialul intern, asimilat deja şi aceasta ar fi munca pe care o putem numi creatoare de abstracţii a cugetătorului.

Atenţia este un fenomen de natură voliţională prin care se concentrează puterile sufleteşti ale unui individ asupra unui singur şi anumit obiect. Fenomenul acesta [e] cu atât mai important cu cât [îl] ştim în lumina conştiinţei noastre, vreau să spun că noi nu putem fi conştienţi (?) într-un moment dat decât de un număr redus de 7-8 fapte psihologice. Restul se pierd în noaptea inconştientului". „Atenţia este şi un proector care trimite raze în câmpul momentan întunecat al conştiinţei noastre, aducând neîncetat elemente noi, din adâncul lui în lumina momentului. Contrariul atenţiei ar fi reveria, visul, distracţia, fenomene în care stările de conştiinţă se succed neîncetat dezordonat numai după modul cum s-au asociat şi se asociază între ele, sau mai corect, căci asocierea se face după interesul care leagă unele de altele, se înlănţuie după asemănare[a] lor. Câteodată însă, mai cu seamă la savanţi gradul de concentrare, atenţia e atât de puternică încât, cu cât obiectul atenţiei se proiectează mai puternic, cu atât celelalte stări de conştiinţă se pierd mai mult în inconştient.

Fechner poveste[ş]te că meditând cu ochii deschişi, avea înainte o sobă albă cu o placă neagră pe care n-a observat-o în timpul meditaţiei. Mai târziu a revăzut imaginea ei consecutivă însă, adică placa albă pe un fond negru". „În genere cugetătorii sunt aşa de aprofundaţi în cugetare încât pierd cu totul noţiunea lumii din afară şi trăiesc parcă numai pentru obiectul pe care îl studiază. Citeam cazul unui savant care era în stare să stea luni întregi într-un fotoliu cugetând.

Ampère odată era aşa de preocupat de un calcul încât l-a făcut pe fundul unei trăsuri (părându-i-se că are dinaintea ochilor – *„ochilor" tăiat, n. n.*– tabla de acasă) şi când trăsura a pornit, a prins să alerge după ea ca să-şi continue calculul.

Dacă atenţia poate servi însă la observarea lumii din afară, ea, în afară de câteva cazuri, nu prea dă rezultate satisfăcătoare în ce priveşte introspecţiunea psihologică, pentru că starea de conştiinţă spre care se îndreaptă atenţiunea noastră îşi pierde din intensitate sau se înlocuieşte pe nesimţite cu alta. În cele mai multe cazuri chiar nici nu putem fi atenţi. (Când suntem cuprinşi de o spaimă prea mare de exemplu).

E drept că ea măreşte însă intensitatea unora (spre exemplu durerile de dinţi devin mai vii.)

Atenţia este o funcţiune care se poate educa. Din punctul de vedere al atenţiei indivizii pot fi grupaţi după modul de a-şi concentra atenţia – mai de scurtă durată şi mai intens şi după obiectele la care sunt atenţi. Aşa sunt indivizii care sunt foarte atenţi dar obosesc prea repede şi alţii care obosesc mai greu, dar se concentrează mai puţin intens. Unii indivizi (sălbaticii, ignoranţi[i] şi copiii mai cu seamă) sunt atenţi la lucruri de mică însemnătate dar care izbesc simţurile mai viu, însă... sunt savanţii care sunt atenţi la lucruri de mai mare interes dar care nu numai că nu izbesc simţurile, ci din contră cer o sforţare a acestora ca să le poată percepe. Îndeobşte un organism slăbit, dezorganizat oarecum e incapabil de astfel de sforţări. Lucrul acesta se observă la elevii care au muncit timp prea îndelungat. Atenţia se oboseşte şi atunci când e solicitată în prea multe părţi deodată. Se oboseşte şi din cauza monotoniei. La o piesă de teatru plată şi monotonă nu putem fi atenţi ca şi la o conferinţă de acelaşi fel. Un caz patologic de conştiinţă este obsedarea sau ideea fixă, când atenţia este involuntar îndreptată spre unul şi acelaşi obiect neîncetat. Camil Petrescu anul I". [mai 1914]

„Pentru concursul de bursă
Camil Petrescu
anul I

Nota nouă
(ss) I. Rădulescu-Pogoneanu
(ss) E.G. Antonescu
1. Timpul şi spaţiul după Kant
2. Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti
3. Disciplina liberă (Förstek – *corectat „Förster"*)

Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti

Aceste două chestiuni trebuiesc privite ca chestiunile fundamentale ale Moralei. Rezolvarea lor ar fi hotărâtoare pentru Etică, ar fi oarecum răspunsul la întrebarea dacă Morala e necesară şi dacă e necesară în ce grupă o putem aşeza, în grupul Ştiinţelor sau în grupul Artelor practice. Partea întâia a chestiunii s-ar putea formula astfel: care sunt cauzele acţiunilor (morale, desigur) ale omului? Şi în cazul acesta am avea în faţă chestiunea Bazei moralei, *obligaţiunei morale,* chestiune atât de dezbătută de 2000 şi mai bine de ani de toţi cugetătorii şi lăsată aproape şi astăzi fără soluţie.

Partea [a] II-a a chestiunei s-ar putea transforma (deoarece criteriul se stabileşte în lumina scopurilor), în chestiunea Criteriului moral, căci tot ce are scop moral, trebuie să tindă să satisfacă acel criteriu.

Vorbim aci de obligaţia morală şi de criterii ca şi când ar exista şi nu l[e]-am cunoaşte. De fapt sunt cugetători (Guyau Le Dantec şi în parte Spencer) care le tăgăduiesc pur şi simplu existenţa.

Înainte de a arăta care ar fi ultimul stadiu al chestiunei, cu alte cuvinte stadiul asupra căruia cugetătorii contemporani au căzut mai mult sau mai puţin de acord, ar fi poate necesar să arătăm istoricul chestiunei. Care a fost şi este motivul (*aparent* ar trebui să adăugăm, deoarece în fond Le Dantec presupune altul şi împreună cu el toţi cugetătorii care au susţinut ca *bază morală* egoismul) acţiunilor morale ale maselor?

Trei ar fi: autoritatea divină – aşa porunceşte Dumnezeu – autoritatea şefului – aşa vrea şeful –, tradiţiile, obiceiurile şi instituţiile, care îşi au originea tot în cele două de la început – aşa se „obicinuieşte"*).

Scopurile? Ca să mulţumim pe Dumnezeu, sau respectiv, şeful; sau să ne conformăm obiceiurilor. În definitiv şi astăzi tot acestea sunt mobilul acţiunilor maselor.

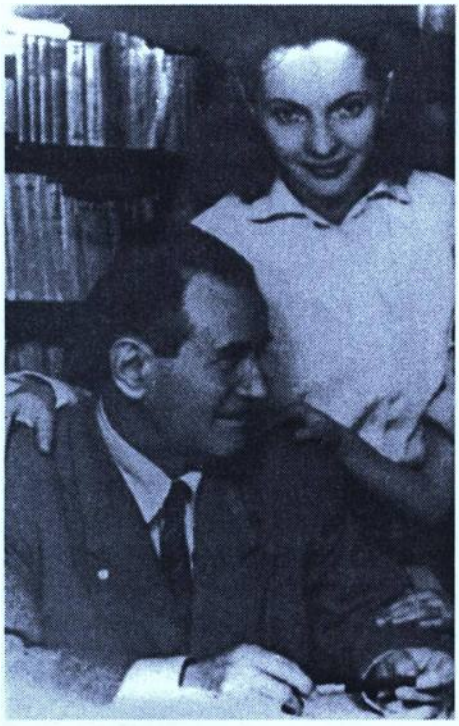

CU SOŢIA, ÎN BIBLIOTECĂ

Cugetătorii însă nu s-au mulţumit cu atâta. Şi dacă lăsăm de exemplu la o parte pe toţi Sofişti[i], care cu scepticismul lor tăgăduiau posibilitatea moralei, ajungem la Socrate, care recomanda o morală raţionalistă. Să facem binele, pentru că aşa ni-l porunceşte judecata noastră, şi îndeplinindu-l vom folosi societăţii şi vom fi virtuoşi, perfecţi, desăvârşiţi (scopul deci). Stoicii considerând starea noastră atât de infimă în desfăşurarea legilor naturii, preferau o atitudine de imposibilitate în faţa fenomenlor şi făceau un fel de criteriu din răbdare şi stăpânire de sine. Epicurieni[i] aveau ca scop trăirea cât mai intens a vieţii, satisfacerea tuturor plăcerilor, cu preferinţă către plăceri[le] înalte. Astfel putem conchide că antichitatea avea în Morală o concepţie naiv-naturalistă. Evul mediu întreg are o concepţie supranaturală. În timpurile moderne o concepţie mixtă. De exemplu pentru Kant, cauza acţiunilor omeneşti ar fi *Imperativul Categoric*, ceva înnăscut în conştiinţa noastră, ceva apriori. Scopul? Ar fi obţinerea *Respectului* (al nostru faţă de noi înşine şi al altora faţă de noi). Lucrează în aşa mod, spune marele filozof, încât acţiunile tale să se poată generaliza (să fie stimate şi apropiate şi de alţii deci). Pentru mulţi însă – am putea spune cei mai mulţi –, obligaţiunea, baza morală, stă în sentiment, glasul conştiinţei şi între aceştia puteam pune pe Schleiermacher. Satisfacerea sentimentului moral, iată scopul acţiunilor noastre şi impulsiunea sentimentului moral, iată cauza acţiunilor noastre morale.

În veacul al optsprezecilea a luat însă naştere o nouă teorie morală, aceea a utilitarismului. Creatorul ei este David Hume (şi Bentham, Hobbes, etc. continuatori). Pentru David Hume scopul acţiunilor noastre omeneşti, morala, este obţinerea unui quantum cât mai mare de fericire sau plăcere pentru un număr cât mai mare de indivizi. A fost însă şi această teorie mult combătută pentru că nu s-a putut arăta ce se înţelege prin fericire, cum la cei vechi nu se putea şti ce înţeleg prin perfecţiune.

Pentru Schopenhauer cauza acţiunilor noastre morale izvorăşte din atitudinea lui faţă de natura, din pesimismul lui. E mila şi compătimirea pentru nişte tovarăşi de suferinţă**).

Pentru Guyau nu există nici obligaţia morală şi nici sancţiune[a]. Faci aşa cum crezi că e mai bine. Obligaţia morală, un criteriu şi o sancţiune ar da o înfăţişare meschină acţiunilor noastre, zice el. În sfârşit am mai putea vorbi încă de o grupă de cercetători şi cugetători (Durk[h]eim, Levi Brüll, Abel Rey etc.), de adepţii moralei – ştiinţă a obiceiurilor. Pentru ei morala este o ştiinţă în formaţie şi scopul ei constă în studierea moralităţii pozitive (moralitatea locală şi temporară) din care să se deducă norme pentru viitor. Deocamdată ei înşişi mărturisesc, că în cazul acesta am fi lipsiţi de morală (din cauză că încă nu s-au făcut cercetări), însă ne sfătuiesc să facem câtva timp apel la

conştiinţele noastre empirice în ce priveşte stabilirea normelor morale.

Chestiunea a mai fost privită, în ce priveşte baza morală, şi din punctul de vedere al egoismului sau altruismului. În ce priveşte Egoismul, unul din cei care l-au indicat ca bază cu mai mult talent e desigur Le Rochefoucauld. El reducea toate acţiunile omeneşti la egoism – căci motivul tuturor este satisfacerea noastră individuală. Faci bine pentru că-ţi închipui că poate că şi tu o să ajungi în locul celui mizer, sau faci bine ca să-ţi eviţi durerea, nemulţumirea pe care ţi-o provoacă durerea altuia. Nu-mi aduc aminte care autor, citat de Höffding, pune cazul celui care îşi riscă viaţa ca s-o salveze pe a altuia pe când dacă acesta ar fi murit de moarte bună i-ar fi fost aproape indiferent. Biologul Le Dantec, în volumul său *„L'egoïsme seule base de toute société"* caută să dovedească după „metoda biologică", să arate că într-adevăr egoismul este motorul, cauza acţiunilor omeneşti. Am remarcat însă chiar de când am vorbit despre autor la seminarul de etică, că el trece prea repede peste o consideraţie, pe care, deşi o aprobă, n-o generalizează –, şi anume legea stabilită de Lamarck că orice fapt, orice fenomen care se repetă într-un organism, se adaptează acelui organism. Oameni[i] au fost egoişti e drept, dar din cauza vieţuirii la un loc, s-a[u] dezvoltat cu ei sentimente altruistice, tocmai în baza legi[i] descoperite de Lamarck.

Cei care susţin baza altruistă a moralei aduc în sprijinul lor argumentele destul de cunoscute şi pe care, din cauza lipsei de spaţiu, ne putem dispensa de a le mai simţi. Am vorbit până acum numai de acţiunile *morale* nu şi de cele *imorale,* aceste[a] nu pot avea un *Scop* şi cauza lor e impulsiunea însuşirilor animalice atavice în noi.

Să vedem acum care ar fi ultimul stadiu al chestiunei: pare că s-a căzut de acord în ultimul timp, că motivele, cauzele acţiunilor omeneşti, ar resida *în instinctul de conservare al individului şi în instinctul de conservare al speciei.*

Scopul acţiunilor omeneşti ar fi menţiunea, extinderea şi desăvârşirea vieţii omeneşti. (Nu plăcerea, deci, căci sentimentele stenice şi astenice nu sunt decât indiciul că acţiunile omeneşti şi-au ajuns sau nu scopul). La aceasta se reduce în ultimă analiză orice acţiune omenească, *orice aparenţă ar îmbrăca.*

O morală trebuie să aibă ca bază instinctele de conservare şi ca ideal conservarea, extinderea şi desăvârşirea vieţi[i]. În privinţa chestiunei dacă în cazul acesta morala ar fi teoretică sau pozitivă putem răspunde că nici una nici alta

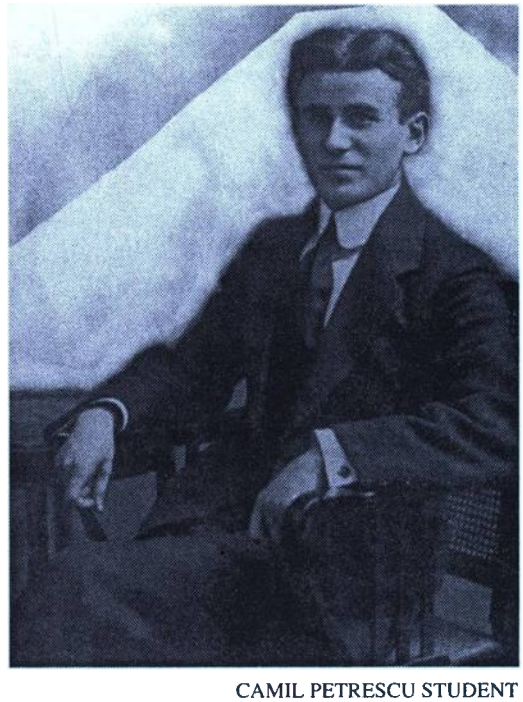

CAMIL PETRESCU STUDENT

*) E evidentă atitudinea ironică, deci critică, în aprecierea motivelor acţiunilor morale: „aşa porunceşte Dumnezeu [...], aşa vrea şeful", pe care ţine să le sublinieze ca... aparente" (M.I.)

**) Formularea e foarte personală şi semnificativă (M.I.)

exclusiv. Morala trebuie să fie ştiinţă a obiceiurilor, trebuie să se ocupe de moralitatea pozitivă, pentru că ea trebuie să se inspire şi din actuala stare de lucruri, pentru că, în genere, idealul unei societăţi se află şi în morala ei pozitivă în acelaşi timp fiind şi punct spre care tinde ea în general şi de care vecinic se depărtează, căci altminteri morala ar fi cât se poate de artificială. Pe de altă parte morala are de scop să ne şi călăuzească în viaţă, trebuie să fie deasupra vieţii curente, trebuie să fie şi teoretică.

În privinţa chestiunei dacă Morala poate deveni o ştiinţă chiar în cazul acesta, se pare că discuţiile dintre cugetători s-au dus zadarnic pentru că nu se precizează înţelesul: artei aplicate. Pentru Durk[h]eim şi A. Rey, Higiena, Ingineria şi Medicina nu sunt decât arte aplicate, pe când pentru alţi savanţi ele sunt ştiinţe. Comparând-o cu cele de mai sus (Higiena, Ingineria şi Medicina), nimic nu ne împiedică să spune[m] că şi morala *este o artă aplicată*. Camil Petrescu Anul I."

Lucrare scrisă pentru licenţă cu subiect dat de Comisia examinatoare din Logică.

Despre cele două lucrări date de Camil Petrescu în mai 1914 pentru obţinerea bursei „Hillel" („Fenomenele fundamentale ale atenţiei" şi „Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti"), consemnăm în cartea *Tinereţea lui Camil Petrescu:* „Ambele lucrări sunt scrise în spiritul documentat al lui Camil Petrescu, cu amprenta inteligenţei personale şi, dacă n-am şti că sunt probe didactice, cu subiect dat, am înclina să vedem în ele simple articole cu preocuparea pasionată a gânditorului de mai târziu şi cu preferinţe precise pentru problemele de filosofie şi morală, bazate pe concretul realităţii, tratate în mod teoretic şi principial. Totuşi, Camil Petrescu nu era decât student în anul I în 1914". (p. 81).

Scriitorul îşi făcuse de curând debutul în literatură şi publicistică la „Facla" lui N.D. Cocea, sub pseudonimul Raul D. publicând articolele „Femeile şi fetele de azi" (V, 113, 31, I, 1914, p. 2), „Pălăriile lor" (V, 126, 13. II. 1914, p. 2), şi „Nimfele grădinilor" (V, 136, 23. II. 1914, p. 2). Aceste trei articole constituiau, de fapt, debutul lui Camil Petrescu, fiindcă afirmaţia că ar fi publicat la „Rampa" încă din 1913 nu e certă, nefiind cu nimic dovedită până acum, iar prezenţa în paginile revistei „Cronica" a lui T. Arghezi e ulterioară, prin cele două articole sub alte două pseudonime: „Universitatea şi războiul" semnat Radical (I, 31, 13. IX, 1915) şi „Iluzii periculoase" semnat K. Mill (I, 65, 8. V. 1916).

Debutul propriu-zis, ca poet, sub numele adevărat de Camil Petrescu, avea să se producă însă abia în 1916 în revista „Capitala" a lui Ion Th. Florescu prin „Sonet-fabulă" scris împotriva războiului (I, 4, 22. IV. 1916, p. 47), urmat de „Strofe de seară" (I, 7, 13. V. 1916, p. 81). Cele două lucrări „pentru concursul de bursă" din luna mai 1914 constituie, aşadar, primele documente care atestă afirmarea unei existenţe scriitoriceşti ce dovedea siguranţă în gândire, pregătire intelectuală şi înclinaţie către cercetarea exactă, anunţând pe cercetătorul concretului, de mai târziu, din literatură, din estetică, din „Substanţialism" (1928) şi din „Doctrina substanţei" (1938-1942), ceea ce-l făcea pe Şerban Cioculescu să afirme pe bună dreptate: Camil Petrescu recomandând „intuiţia ca instrument de cunoaştere a concretului [...] a gândit fără să ştie marxist". („În amintirea lui Camil Petrescu", „România literară", II, 16, 17. IV. 1969, p. 4). Căci, fuziunea dintre literat şi filozof e un fapt în afară de orice îndoială la acest reprezentant al creaţiei autentice româneşti, fie ea poezie, roman sau eseistică. Fără să-i exagerăm importanţa (fiind o simplă temă de seminar), cea de a doua probă didactică „pentru concursul de bursă" anunţa premizele viitorului literat şi filozof care avea să fie Camil Petrescu.



SCRIITORUL SUB ARME

Teza de licenţă la „logică“ (1919)

În dosarul nr. 168/1913 („Mapa studentului Camil Petrescu“) descoperit în Arhivele Universităţii din Bucureşti de la subsolul Facultăţii de filozofie şi litere, se află şi un plic mare roşcat, cu următoarea adresă: „D-lui P.P. Negulescu. Lucrarea p[entru] licenţă în filozofie a d-lui Camil Petrescu, Logica (cu subiect dat)“. Este vorba de teza „Figurile silogistice. Valoarea şi funcţiunea lor“.

În acelaşi plic am descoperit însă şi cea de a doua lucrare pentru licenţă (cu subiect ales) care se pregătea acasă, din vreme, la *Istoria* şi *Enciclopedia filozofiei:* „O indicare sumară a originelor filozofiei lui Kant“.*)

Ambele lucrări sunt notate de „Comisiune“ cu bile albe (foarte bine), Camil Petrescu trecând cu succes examenul de licenţă în 1919 cu calificativul maxim, „magna cum laude“, profesori examinatori fiind C. Rădulescu Motru, P.P. Negulescu şi I. Rădulescu-Pogoneanu.

Prima lucrare „cu subiect dat“ din logică, are 15 pagini (pe jumătăţi de coală albă), poartă data de 16 martie 1919, şi e corectată cu creion chimic de mâna lui Camil Petrescu, din punct de vedere ortografic. Ea este îngrijit redactată.

La sfârşitul lucrării, pe ultima pagină, se găseşte încheierea următoare: „Astăzi 18/31 martie (sic) 1919, Comisiunea examinând lucrarea a notat-o cu bilă albă.“ Şi semnează: C. Rădulescu Motru, P.P. Negulescu, I. Rădulescu-Pogoneanu.

Sigur că lucrarea e de nivelul unui bun student (şi chiar absolvent) în filozofie, dar în afară de siguranţa cunoştinţelor ştiinţifice cerute, se recunoaşte o libertate de exprimare personală şi mai ales uşurinţa folosirii cunoştinţelor într-un mod subtil, dar concret şi concis. Uneori, în exemplele furnizate, nu e lipsit de umor şi înclinaţie către paradox, ca în exemplu: „Capra e mamifer. Scaunul birjarului e capră. Scaunul birjarului e mamifer (?)“ Se remarcă excelenta pregătire a candidatului la examen şi chiar preferinţa pentru studiul matematicii, care l-a pasionat mai târziu în cercetările filozofice personale: analiza critică a fenomenologiei, „Doctrina substanţei“, comunicările de la Academie (Vezi „Comunicarea orală ţinută la Academie despre matematică axiologică. Capitol Doctrine substanţei“, publicat de Ecaterina Ţarălungă. *Manuscriptum,* IX, 3, 1978, p. 58-63). Dar mai ales e de subliniat apropierea pe care Camil Petrescu o face între filozofie şi ştiinţă, nu atât prin „importanţa silogismului în matematică“, ci prin „utilitatea“ lui în progresul cugetării şi în ştiinţă. Astfel se poate observa cu certitudine că, încă din 1919 Camil Petrescu anunţa preocupări filozofice care abia astăzi au luat un precis caracter de matematizare a ştiinţei, reprezentată la noi de Anton Dumitriu şi Virgil Stancovici**) De aceea gânditorul Camil Petrescu nu ezită să sublinieze mai târziu: „singura mea preferinţă adâncă, merge esenţială către problemele şi dezbaterile ştiinţifice, singurele demne de interes. Să fiu ţinut departe de ele e pentru mine o durere nesfârşită mai mare decât faptul – de pildă – că nu mi se joacă piesele“ (C. Panaitescu: *Discuţie... cu C. Camil Petrescu, Rampa,* XXXV, 111, 25 XII 1947, p. 1.)

Între primele texte filosofice descoperite (lucrările pentru examenul de bursă – bursa „Hillel“ – în 1914) şi tezele lui de licenţă în filozofie din 1919, e o diferenţă nu numai de gând, ci şi de calitate, ceea ce trebuie reţinut.

Mihail ILOVICI

*) Publicată de noi în *Revista de filozofie* (Tomul 21, nr.6, 1974, p. 774-777).

**) Vezi *Anton Dumitru: Mecanismul logic al matematicilor* (Acad. R.S.R. 1968) şi *Soluţia paradoxelor logice-matematice* (Premiată de Acad. R.S.R. în 1969)

Virgil Stancovici: Ideea de număr (Ed. ştiinţifică, Buc. 1971)

Camil Petrescu
16 martie 1919

Figurile silogistice. Valoarea şi funcţiunea lor

Valoarea silogismului e în strânsă legătură cu concepţia despre ştiinţă. Cultivarea lui deci va fi în legătură cu această concepţie. Analizând concepţia despre ştiinţă a timpului în care silogismul a fost formulat, vom înţelege şi mai bine funcţiunea lui. Vom spune deci că el e caracteristic Raţionalismul[ui] dogmatic şi spiritualist (aceasta nu exclude evident aprecierea silogismului nici în timpurile noastre). Car[e] era concepţia vechei metafizice, deci, despre ştiinţă?...Ştiinţa după Platon era o reminiscenţă, ea era cuprinsă în idei. Ideile erau adevărurile generale şi eterne, din care oamenii nu cunoşteau decât umbrele trecătoare. Analizând conţinutul raţiunei încet, încet, omul putea să alcătuiască o ştiinţă. Procedeul era ca dintr-o idee să se tragă consecinţe pentru altă idee pe care s-o găsească cuprinsă în lanţul celei dintâi. Se pornea deci de la ideile cele mai generale de la ideile prime – din care se deducea rostul ştiinţei. Silogismul descoperea deci adevăruri noi, despre care cugetătorii n-aveau cunoştinţă încă, chiar în cuprinsul conştiinţei.

Evident că la unii cercetători, ca de pildă Aristoteles, care a formulat silogismul, această preocupare nu exclude şi o cercetare mai obiectivă a obiectelor din natură unde silogismul a funcţionat mai cu seamă în mod esenţial şi caracteristic a fost timpul evului mediu. Filozofia scolastică era silită să deducă toate adevărurile sale, din câteva dogme strâns îngrădite de religie. S-a ajuns la construcţiuni fantastice în această privinţă.

Dialectica medievală a dus silogismul la cea mai mare înflorire dacă putem zice aşa. Logica formală, furnizează totdeodată şi metoda şi materialul ştiinţei. Se făcea abstracţie de cuprinsul obiectiv al judecăţilor dintr-un silogism, urmărindu-se cu pasiune înlăturarea lor logică.

Descartes – şcoala carteziană – şi Kant, cu toată preocuparea care o au pentru adevărul obiectiv pun şi ei în mare cinste silogismul, întrucât şi ei pornesc de la câteva idei generale, din cuprinsul cărora caută să deducă, adevăruri noi... valabile. E drept că pentru Kant în Critica R[aţiunii] Pure nu există formă fără conţinut, că raţiunea nu poate dovedi existenţa obiectivă a nici unei idei. El respinge însă în Dialectică documentarea ideilor raţiunei, ideilor de Dumnezeu, suflet şi univers, dar le păstrează în Critica Raţiunei Practice şi aci raţionamentul îşi află cea mai largă întrebuinţare.

Şi acum după această lungă introducere care a limpezit oarecum rolul silogismului, să-l cercetăm mai de aproape. Silogismul este mijlocul de a arăta prin intermediul unei idei mijlocii că o idee este în mod necesar cuprinsă într-altă idee dată. Să luăm silogismul clasic:

Oamenii sunt muritori
Socrate este om
Socrate este muritor.

Analizând cuprinsul subiectului „oamenii" găsim că i se potriveşte în toată întinderea predicatul de „muritori". Dacă deci vom descoperi cumva că Socrate intră în întregime în ideea de „oameni" atunci i se va aplica şi lui predicatul de „muritor". Vom numi termenul cel mai general cu denumirea de termen major (muritor), pe cel care face

legătura, mediu(om) şi pe celălalt termen „minor". După locul pe care îl ocupă în premize aceşti termeni, silogismul ia diferite forme cărora, în vechea întrebuinţare a logicei formale, li se dădea o foarte mare importanţă. E necesar numai să spune[m] că judecăţile de la care pornim se numesc premize. Cea care cuprinde termenul mediu cu toată întinderea lui se numeşte premiza majoră; iar cealaltă, premiza minoră. În silogismul de mai sus avem:

Oamenii sunt muritori (premiza majoră)
Socrate e om (premiza minoră)
Socrate e muritor (concluzie)

E necesar să arătăm ce condiţiuni trebuie să se respecte pentru ca silogismul să poată da adevăruri. În privinţa aceasta s-au stabilit o serie de regule dintre care vom cita pe cele ce urmează.

1. Din două premize negative nu se poate trage nici o concluzie.

Din faptul că
Nici un francez nu e slav
Nici un rus nu e francez

Nu pot trage nici o concluzie cu privire la rus.

2. Din două premize particulare nu se poate trage iarăşi nici o concluzie.

Germanii sunt protestanţi
Unii francezi sunt protestanţi
? ...

3. Să nu se ia termenul minor în concluzie decât în premiza minora.

Nevinovaţii trebuiesc iertaţi
Unii criminali sunt nevinovaţi
Toţi criminalii trebuiesc iertaţi (?)

Evident că nu. Observăm însă că în concluzie termenul minor are o mai mare întindere decât în premiza minoră

4. Termenul mediu trebuie să fie luat o dată cel puţin în toată întinderea lui...

Unii români sunt ortodoxi
X. este român.
?

Deoarece termenul mediu n-a fost luat în nici una din premize pe toată întinderea lui noi nu putem trage nici o concluzie valabilă.

5. Concluzia urmează partea cea mai slabă.

Mamiferele au sânge cald.
Omul e mamifer
Omul are sânge cald.

Concluzii am tras pentru om deci.

6. Nici unul din termeni să nu aibă alt înţeles în nici una din premize sau în concluzie.

Capra e mamifer
Scaunul birjarului e capră.
Scaunul birjarului e mamifer (?)

Ca să putem vorbi mai pe larg despre valoarea silogismului, vom încheia spunând că atunci când avem o înlă[n]ţuire de silogisme dintre care concluzia unuia serveşte drept premiză următorului, avem un sorit. Soriturile sunt de două feluri. Aristotelic şi diocleţian.

Începând de la Renaştere, metodele ştiinţelor exacte au zdruncinat din ce în ce încrederea în silogism. De vreme ce admitem că toată ştiinţa vine prin simţuri –, din experienţă, atunci e cert că din cuprinsul unei idei nu mai putem scoate adevăruri noi. Concluzia silogismului e totdeauna o judecată de subsumare.

Judecăţile de subsumare erau toate judecăţile în antichitate şi evul mediu. Astăzi însă judecăţile de subsumare nu mai sunt pe planul întâi, în orice caz, logica nu mai face abstracţie de conţinutul lor, mărginindu-se numai la formă. Logica presupune neapărat un sistem ştiinţific, un spirit ştiinţific al timpul[ui] care dă cu adevărat conţinut judecăţi[i] –. Ori spiritul ştiinţific care a urmat a dat importanţă din ce în ce mai mare achiziţiilor experienţei şi metodelor experimentale. Şcoala engleză a neglijat deci din ce în ce mai mult silogismul până când Stuart Mill i-a pus de-a dreptul valoarea în discuţie –, declarându-l un *petitio principii.*

S-a luat de pildă silogismul clasic

Oamenii sunt muritori
Socrate e om
Socrate e muritor

Observăm că judecata de concluzie nu reprezintă un progres în gândire, că nu face decât să repete ceea ce cu necesitate era cuprins în premiza majoră. Căci dacă un moment ne-am fi îndoit dacă Socrate e muritor atunci nu mai puteam face afirmaţia generală: Toţi oamenii sunt muritori.

Atunci unde e progresul în gândire?

Căci, ca să spun că toţi oamenii sunt muritor[i], trebuie să ştiu că şi Socrate a murit. Altă dată silogismul e o simplă tautologie, repetă în mod inutil ceea ce ştiam mai dinainte în premiza majoră. Critica violentă a lui Stuart Mill a adus însă de partea silogismului o serie întreagă de apărători. Vom trece peste cei care au invocat importanţa silogismului în matematică, pentru că aci avem a face de fapt cu o substituire nu cu un silogism.

$$7 + 3 = 5 + 5$$
$$5 + 5 = 6 + 4$$
$$\text{---------}$$
$$7 + 3 = 6 + 4$$

Şi ne vom opri la cei care au adus exemple din care utilitatea silogismului apare mai limpede:

Toate corpurile sunt grele
Aerul [e] un corp
Aerul e greu.

Sau

Corpurile care se freacă produc căldură
Gheţarii în mersul lor se freacă

Gheţarii produc căldură.

Evident că concluziile de mai sus au aci un oarecare aer de noutate şi reprezintă de fapt un progres al cugetării.

În ştiinţa modernă, care se bazează atât de mult pe inducţie, socotim că silogismul are un anumit rol.

Cel care stabileşte o lege ştiinţifică porneşte de la câteva cazuri şi de la un număr de experienţe. Dar această lege se aplică la un număr imens, nelimitat de cazuri particulare, cazuri pe care cel care a făcut legea nu le-a avut anume în vedere. Cei care vor aplica legea ştiinţifică la cazuri particulare, vor face neapărat şi cu folos uz de silogism.

În acest sens rolul dialectic al silogismului e de netăgăduit.

Un savant poate să ştie că aerul e un corp greu şi pentru el repetarea silogismului de mai sus nu mai e un progres, pentru şcolarii şi lumea cealaltă care nu ştie încă acest lucru, concluzia, e de fapt un progres. Mai credem că silogismul are un mare rol în stimularea imaginaţiei ştiinţifice.

Un savant are convingerea că toţi indivizii din sfera *N.* au drept conţinut notele a.b.c.

Într-un rând observă că individul R. nu are unul din aceste note... În mintea lui are loc imediat silogismul următor:

Toţi *N.* sunt a.b.c.
C. nu e a.b.c.
Deci *C.* nu e *N.*

Experimentarea îi va dovedi întrucât are sau nu dreptate.

Silogismul deci e un stimulator de ipoteze.

Valoarea silogismului e remarcabilă şi atunci când vrem să convingem pe cine [va] de un lucru pe care nu îl ştim, căci tocmai cum unele judecăţi pot fi sintetice pentru cei care le spun, silogismul poate să însemne pentru cel care ascultă un progres în gândire."

(*Urmează încheierea comisiunii examinatoare*)

Un parcurs cognitiv

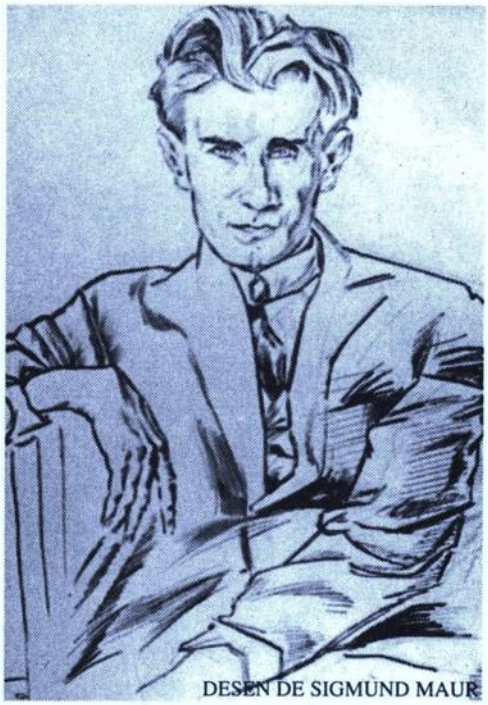

DESEN DE SIGMUND MAUR

Cu teza *Despre caractere şi temperamente*, numărul lucrărilor prin care studentul în anul I la Facultatea de Litere şi Filozofie, Camil Petrescu, solicită o bursă se ridică la patru (una publicată în revista noastră încă din 1972 şi celelalte, în numărul de faţă). Deşi arhivele Universităţii din Bucureşti, ale Ministerului Instrucţiunii, ale Casei Şcoalelor şi ale Fundaţiei Universitare „Carol I", cercetate de noi în ultimii ani, nu atestă existenţa altor teze ale lui Camil Petrescu, e greu să spunem cu certitudine că acestea ar fi toate. Şi nu doar temperamentul tânărului motivează această rezervă, ci mai ales pluralitatea opţiunilor oferite de sistemul de învăţământ al vremii.

Examinarea surselor de venit ale Universităţii, fie şi pe o perioadă determinată, este un capitol atât de amplu din viaţa acesteia, încât ar ocupa mai multe tomuri. Rezumând drastic, am spune că Univeristatea beneficia în al doilea deceniu al secolului XX de trei categorii de subvenţii: I0 din fonduri proprii; II) din fondurile Casei Şcolilor; III) din fondurile Fundaţiei Universitare „Carol I".

Camil Petrescu candidează în 1914 pentru o burză din fondul Hillel, cu lucrările *Fenomenele fundamentale ale atenţiei* şi *Motivele şi scopurile acţiunilor omeneşti.*

Lucrarea lui Camil Petrescu pe care o publicăm în continuare are precizat în colţul din dreapta al primei pagini; „Concursul pentru bursa universitară"; candidează, deci, la o bursă din partea Universităţii. Ea urmează unui examen oral, notat cu 9, de preşedintele comisiei care examinează şi lucrarea scrisă, notată cu 8. Este vorba de C. Rădulescu-Motru, care semnează alături de ceilalţi doi membri ai comisiei: P.P. Negulescu şi I. Rădulescu-Pogoneanu.

Despre o însemnătate ştiinţifică a celor 4 teze ale lui Camil Petrescu nu poate fi vorba. Ele interesează însă îndeaproape biografia spirituală a autorului, desemnând traseul cognitiv al viitorului filozof. Să observăm că toate cele 4 lucrări din anul I de studii sunt de psihologie, iar următoarele lucrări pe care le cunoaştem sunt cele două teze de licenţă susţinute în martie 1919: *O indicare sumară a originilor filozofiei lui Kant* şi *Figurile silogistice. Valoare şi funcţiunea lor.* Dar la psihologie la logică şi filozofia criticistă, iată parcursul cognitiv al lui Camil Petrescu din 1914 până în 1919.

Dora MEZDREA

Concursul pentru bursa „Universitas"

Despre Caractere și Temperamente.

E un lucru evident că nu există două suflete la fel. E o deosebire enormă de la individ la individ și o diferență de o zi până în ziua următoare pare că exclude posibilitatea unei științe a psihologiei. Chiar același individ în cele mai multe cazuri e azi de complexe, azi de feleuri în diferite sub manifestări reflectate încât te face uneori să îți același individ două contrarii mai multe ori într-o zi de două în două ori pe rând pe rând prejudecăți în diferite împrejurări. Cu toate acestea fiecare suflet constituie în mod mediu cuiva o individualitate. În mod științific prin „caracter" înțelegem ansamblul de însușiri fundamentale, esențiale și caracteristice care constituie baza unui suflet. În înțelesul acesta abstract orice individ din

lumea întreagă. Temperamentul reprezintă în general tendința spre schimbare, spre progres dar - pe când caracterele sunt elemente de conservațiune. O simplă constatare arată bine fondul și caracterele și exemplul unui element de progres și unul de conservațiune ca Franclin.

Petrescu Camil
anul I de filosofie

Lucrare scrisă art. 8 [opt]
Oral 9 [nouă]

Despre caractere şi temperamente

E un lucru evident că nu există două suflete la fel. E o diferenţă enormă de la individ la individ şi o diferenţă de o aşa natură, încât din primul moment pare că exclude posibilitatea unei ştiinţe a psihologiei. Chiar acelaşi individ, în cele mai multe cazuri, e aşa de complex, aşa de felurit în diferitele sale manifestări sufleteşti, încât îţi face impresia că în acelaşi individ sunt contopiţi mai mulţi inşi, însă nu aşa de bine, încât au rând pe rând preponderenţa în diferite împrejurări.

Cu toate acestea, fiecare suflet constituie, în mod indiscutabil, o individualitate. În mod indiscutabil, o individualitate. În mod ştiinţific, prin „caractere" înţelegem ansamblul de însuşiri fundamentale, esenţiale şi caracteristice care constituie baza unui suflet. În înţelesul acesta absolut orice individ din lumea biologică e un caracter. În conversaţia obicinuită însă şi etică, prin caracter se înţelege o superioritate ce o au unele suflete de a fi consecvente pe calea binelui şi frumosului, de a stărui să-şi păstreze integritatea sufletească, cinstea lor în orce împrejurări, cât de grozave şi ameninţătoare ar fi ele şi, de asemeni, să nu-şi piardă cumpătul în momentele în care au ajuns într-un loc înalt. Istoria e plină de astfel de „caractere". De la anticul Cincinatus, care, chemat la cel mai de cinste loc al patriei sale şi având în mână cele mai neţărmurite puteri, directoratul, îşi îndeplineşte datoria cu sfinţenie şi apoi se întoarce să are mai departe – e ceva din seriozitatea şi măreţia lumei în omul acesta. De la înţeleptul Socrate, care, condamnat la moarte pe nedrept, deşi ştie bine aceasta, când i se înlesneşte posibilitatea să fugă, cu un eroism înmărmuritor ţine să respecte legile în baza cărora duşmanii săi l-au condamnat la moarte – până în timpurile noastre găsim nenumărate caractere, în faţa cărora şi admiraţia, şi inteligenţa noastră, a tuturora, trebuie să se plece.

Ce mişcătoare e povestea acelui om cinstit şi drept, şi blând, şi bun, şi milos, care îndură atâtea mizerii şi mai târziu e încărcat de atâtea onoruri, şi totuşi, rămâne de o curăţenie sufletească neasemănată. Dar compatriotul său, Washington, nu aţâţă tot aşa de mult dragostea noastră. Îl vedem învins la început şi, atunci când alţii şi-ar fi pierdut capul, el rămâne totuşi în fruntea armatei, îi strânge rândurile prin cuvinte pline de înălţare sufletească, îi ridică moralul şi-apoi câştigă cu ea victorii mari. E ales preşedinte de republică de două ori şi, câne e ales şi a treia oară, refuză, pentru că aşa crede el că e bine şi demn.

Am putea lungi încă mult lista asta de oameni mari, cu sufletele tenace ca şi oţelul, dar trebuie să ne grăbim.

Dacă analizăm acum sufletul unui asemenea „caracter", ne robeşte în primul rând *armonia, echilibrul* care există între toate facultăţile psihice. O natură reflexivă, înfrântă de o voinţă de fier, care cunoaşte şi răul şi binele, acesta e *caracterul.*

La această superioritate morală se ajunge după o educaţie îndelungă şi constituie scopul pedagogiei. Naţiile toate sunt astăzi conştiente de acest adevăr şi toate îşi dau silinţa să lucreze cât mai mult şi cât mai rodnic pe calea asta. Anglia stă în fruntea tuturor ţărilor în această privinţă. La noi, cu ocazia unei festivităţi universitare, însuşi M.S. Regele a cerut

profesorilor „să creeze nu atât savanţi, cât caractere". Ne trebuie caractere e lozinca societăţii de azi. Şcoala trebuie să creeze oameni conştiincioşi, care cu nici un chip să *nu se sustragă* de la datoriile lor.

Dacă trecem acum la celălalt fel de natură sufletească, vom avea de observat *întrucâtva* contrariul celor spuse mai sus. În omul de *temperament* nu e un echilibru sufletesc, nu e o armonie deplină între toate facultăţile sufleteşti. De cele mai multe ori facultatea intelectuală, ori cea sentimentală, ori chiar cea voliţională depăşesc un anumit grad, le copleşesc pe celelalte două şi le târăsc într-o direcţie. Găsim şi-aici, în cele mai multe cazuri, o consecventă, dar ea nu are superioritatea şi caracterul de integritate al celei de la „caractere".

Exemplu de temperamente voi da pe câţiva războinici, în care avântul, pornirea spre fapte mari ia o dezvoltare nemăsurată şi astfel citez pe Alexandru cel Mare şi Napoleon. Nu zice nimeni că aceşti doi mari eroi n-au fost inteligenţe sclipitoare, dar e vertiginoasă pornirea lor spre lupte şi ei fac din acestea singura lor preocupare.

Avem temperamente mistice, religioase – Mohamed, a cărui formare religioasă o expune aşa de minunat Carlyle. Avem temperamente oratorice – pe un Mirabeau care, în discursurile sale, se ridica la cele mai înalte culmi oratorice; temperamente artistice, în care trebuie să recunoaştem că inteligenţa şi mai cu seamă voinţa nu ajung niciodată culmile la care au [ajuns] sensibilitatea şi sentimentalismul. Dar, mai cu seamă tipice sunt, când e vorba de caractere, următoarele trei figuri: Verlaine, O. Wilde şi Ed. Poe. La acestea, a cărora viaţă este tot ce poate fi mai plin de contraste, de porniri paradoxale neobicinuite, de lipsă de voinţă, găsim sensibilitatea dusă la paroxism.

Putem aminti temperamente dramatice – actorii –, care nu totdeauna posedă şi inteligenţa, şi voinţa. Temperamentele muzicale, desigur că sunt iarăşi de mare importanţă. În modul acesta am găsi tot felul de temperamente, dar credem că e de prisos.

Acum, după cele de mai sus, concluzia următoare se impune: sunt deosebiri mari între temperamente şi caractere. Cele dintâi sunt, în genere de natură impulsivă (Schopenhauer şi explicare omului de geniu), pe când celelalte sunt de natură mai mult reflexivă, voliţională. În caractere găsim o deplină armonie a însuşirilor sufleteşti, un echilibru perfect, pe când la temperamente, din contră, unele însuşiri iau o dezvoltare prea mare şi târăsc tot sufletul în direcţia lor. Eu am vorbit deci numai de caracterele şi temperamentele celebre, dar e lucru indiscutabil că în proporţii reduse le găsim în toate straturile sociale.

Şi-acum, ca încheiere, simt că mă ispiteşte o întrebare: care elemente sunt mai folositoare omenirii: caracterele sau temperamentele? Răspunsul e foarte uşor. Amândouă. Temperamentele reprezintă, în genere, tendinţa spre schimbare, spre progres deci, pe când caracterele sunt elemente oarecum conservatoare. O simplă constatare, aparentă poate. În fond, şi caracterele sunt elemente de progres şi nu e un exemplu mai strălucit ca Franklin.

VASILE BĂNCILĂ



GENEZA ŞI EVOLUŢIA FILOZOFIEI

CONTRIBUŢIILE LUI VASILE BĂNCILĂ în materie de istorie a filozofiei sunt numeroase, aşa cum o atestă arhiva sa. De la simple încercări, la note de lectură şi la texte finite.

Acesta din urmă este şi cazul textului intitulat *Geneza şi evoluţia filozofiei,* datat martie 1965, care poate fi citit mai jos. Gândit iniţial ca parte componentă a volumelor de *Mici testamente* (vezi: Vasile Băncilă, *Mici testamente.* Vol. I şi II. Bucureşti, Editura Eminescu, 1999, 303 p.), textul a fost scos din corpusul *Testamentelor...* de către autor, rezervându-se unui volum separat, de texte strict filozofice, care îşi va găsi şi el într-o zi chipul editorial.

Transcrierea s-a făcut după manuscrisul autorului de 31 pagini, scrise cu cerneală albastră, asupra cărora autorul a operat adăugiri şi corecturi cu creionul. Regulile de editare a textului sunt cele stabilite în numărul omagial Băncilă al revistei „*Manuscriptum*", an XXIX, nr. 3-4 (112-113)/1998.

Dora MEZDREA

I. Geneza filozofiei

S-a spus uneori că filozofia a început în secolul al VI-lea î. Hr., în Grecia. Dar nimic mare, mai ales în ordinea spiritului, nu apare brusc, ca Atena din capul lui Zeus, complet formată şi echipată. Din contra, cu cât o valoare spirituală e mai importantă, cu atât are un trecut mai îndelungat de constituire, ca un arbore care are rădăcinile cu atât mai bogate, cu cât are coroana mai mare. Noi stabilim date precise în istorie mai mult din motive didactice. Dar cine-şi închipuie că un om din 1452 era medieval, iar altul din 1454 era modern, că între ei era deosebirea dintre două mari epoci? La fel cu stabilirea frontierei dintre preistorie şi istorie. O producţie filozofică a trebuit, deci, să fie şi mai înainte de secolul al VI-lea. Mai întâi, chiar în lumea grecească, în secolele al X-lea sau al IX-lea şi până în secolul al VI-lea [î. Hr.], a fost o cultură bogată. Putem noi să credem că în epoca *Iliadei*, adică a acelei opere literare care va dispărea, poate, cea din urmă din memoria umanităţii, nu era şi o vibraţie filozofică importantă, dat fiind că între diferitele aspecte ale culturii există întotdeauna corelaţie? Pe urmă, idei filozofice au fost în Egipt, cel plin de matematică, şi au fost, mai ales, în Asia, în Orientul apropiat şi îndepărtat, cu mult înainte de a apărea poporul grecesc. În India cel puţin, a fost o adevărată pădure ecuatorială de idei şi forme filozofice, un humus abstract în care au crescut sute de şcoli sau curente filozofice. Toată această filozofie sau cristalizare cu idei filozofice a fost obiectul unor studii foarte importante, şi totuşi, ea aşteaptă încă să fie pe deplin valorificată; şi, probabil că aceasta se va face atunci când vor apărea în număr suficient, necesar mare, cercetători ieşiţi chiar din sânul popoarelor asiatice, cari să unească cunoaşterea trecutului lor cu simţul şi respectul umanităţii generale.

Mai mult: se poate spune că filozofia a apărut o dată cu cultura şi, întrucât naţiunile implică o cultură, înseamnă că filozofia a apărut o dată cu fenomenul naţiunii. În acest sens, originea filozofiei e în folclor şi în religie... Desigur, omul a creat întâi unelte, adică apariţia tehnicei a precedat apariţia culturii. Dar omul cu adevărat om, cu destin de om, e legat de apariţia culturii, deci filozofia a apărut o dată cu omul. Aici însă, ca şi în alte domenii, trebuie să păstrăm graniţele şi să nu ne pierdem în panfilozofie. Căci filozofia ca disciplină nu e totuna cu ceea ce am numi filozofia culturală, adică cu gândul filozofic răspândit într-o cultură. Filozofia culturală a fost foarte bogată, după cum am văzut, mai ales în Orientul îndepărtat. Dar această filozofie, ca şi cea din Grecia secolelor homerice, ca şi cea din Egipt ori din Orientul apropiat, a fost o filozofie în cadrul religiei, [al] poeziei, [al] magiei, [al] mitologiei şi chiar în cadrul politicii şi [al] medicinei. Nu numai atât: această filozofie, şi afirmaţia noastră se potriveşte acum aproape numai pentru Orient, a fost în foarte mare parte un haos deconcertant, în care memoria mecanică şi simpla asociaţie de idei aveau un mare rol. Ea era plină de bizarerii, [de] inconsecvenţe,

de fantezii sau de un epic orgiac, ca în epopeile nordului european, dar la o scară mult mai mare, de obscurităţi şi de luminişuri, de lipsă de simetrie sau de simţ arhitectural. De aceea e cazul să dăm dreptate celor care datează începutul filozofiei în secolul al VI-lea î. Hr., dar să vedem în ce sens. S-a spus despre greci că au fost un filtru, care a trecut cultura egipteană şi orientală prin structura lor cristalină şi astfel a rezultat „miracolul" culturii elenice. Faptul e adevărat mai ales pentru filozofie.

Pentru aceasta, grecii au făcut mai multe operaţii, fiecare în parte fiind o mare reuşită istorică; şi anume: 1) au precizat ideile pe care le-au primit, le-au decantat şi le-au limpezit. Dacă un Pitagora sau Heraclit au postulat obscurităţi, ele nu strică ansamblul şi de cele mai multe ori rezultă din lipsa noastră de suficientă informaţie asupra acestor doi filozofi; 2) au selectat după o raţiune superioară, păstrând în patrimoniul lor idei care puteau trece examenul bunului simţ. Mai târziu, au fost şi la greci filozofi fără simţul măsurii ori chiar provocatori sau unilaterali, iar aceasta e ceva fatal când o filozofie se dezvoltă mai mult şi la greci aceşti filozofi au rămas sub linia de altitudine a marilor sisteme; 3) au echilibrat ideile sau conceptele filozofice, dându-le o dialectică interioară şi un stil arhitectural, adică expunându-le în mod sistematic, ceea ce e foarte necesar pentru filozofie; 4) au dat activităţii filozofice o conştiinţă de autonomie cum nu mai fusese până atunci. Deşi nu se putea ca ştiinţa să nu fie la un loc cu filozofia, fiindcă cunoştinţele ştiinţifice nu erau prea multe şi gânditorul filozofic era uneori obligat să şi le construiască singur, pentru ca să-şi alimenteze gândirea propriu-zis filozofică. Dar această filozofie la un loc cu ştiinţa era o activitate de sine stătătoare, cu autonomie de disciplină, care păstra în general relaţiile cu religia, cu toate aspectele culturii, cum, de altfel, este ideal, dar nu se pierdea în ele; 5) au îmbrăcat ideile filozofice într-o formă literară, care, împreună cu o mare proprietate lingvistică şi cu o putere suverană de nuanţare, a rămas ca model pentru toată istoria ulterioară, uneori consacrându-se în vremea noastră studii speciale numai pentru forma literară a operelor filozofice greceşti; 6) în sfârşit, şi acesta e faptul cel mai important, grecii n-au fost numai imitatori sau compilatori, fie şi foarte înzestraţi, ci au adăugat de la ei. Ei nu s-au mulţumit numai să şlefuiască un diamant de preţ sau să prelucreze un minereu. Se poate chiar spune că fondul esenţial de idei a fost creat de filozofii greci. Tocmai forţa de gândire şi spiritul viu al grecilor i-au făcut să caute motive şi sugestii peste tot. Deosebirea între greci şi evrei: aceştia au fost adesea cărăuşi ai ideilor filozofice şi au adus servicii în acest sens, dar nu au adăugat mult de la ei sau n-au făcut-o în mod fericit. Multe popoare au fost în lumea antică, până la greci şi în timpul lor, dar nici unul n-a valorificat, n-a „filtrat" conceptele şi simbolurile filozofice de mai înainte, cum au făcut-o ei. Acest lucru s-a datorat în primul rând faptului că ei înşişi au fost un popor de mare gândire, fiind, între toate popoarele indo-europene, ele însele, s-ar putea spune, popoarele cele mai filozofice, cel mai dotat popor pentru a crea filozofie. În consecinţă, omenirea a contractat faţă de acest popor una din marile ei datorii de recunoştinţă. Concepând lucrurile în acest mod, se poate afirma că filozofia a apărut la greci. În faza actuală a cercetărilor, nu se poate spune în mod concret cum s-a trecut de la gândirea filozofică mai veche la filozofia greacă din secolul al VI-lea. Dar un lucru se poate spune cu hotărâre: dacă filozofia nu s-a născut pe de-a-ntregul atunci, dar atunci ea a primit certificatul de identitate: în Ionia grecească, cu aproximativ 600 de ani înainte de era creştină.

II. Evoluţia filozofiei, prima perioadă

Odată formal constituită, filozofia a început cel mai patetic destin al spiritului din toată istoria, după cel religios. Aceasta se vede în toată evoluţia ei, care se împarte, într-o primă aproximaţie, în două mari perioade: de la origini şi până la debutul filozofiei creştine, în secolele al II-lea şi al III-lea, şi de la acestea până în zilele noastre. Două perioade dacă nu egale ca întindere, dar comparabile. În aceste două intervale de timp, atmosfera dominantă a fost diferită. În prima, atmosfera a fost păgână, dar cu puternice implicaţii şi elanuri metafizice, religioase, cosmice, în a doua, atmosfera a fost creştină, cu rezistenţe, abateri şi erezii, dar cu nu mai puţine sublimări spirituale[1].

Prima perioadă, la rândul ei, o putem împărţi după vârstele omului, cel puţin ca artificiu de expunere. Faptul a fost încercat şi pentru fondul chestiunii, deşi nu într-un chip prea caracterizat. Am văzut că naşterea formală a filozofiei greceşti e în secolul al VI-lea. Dar ce a fost în secolele precedente poate totuşi să se numească întâia epocă a filozofiei greceşti: copilăria ei. Este epoca poemelor în cari apar accente de filozofie practică, a celor „şapte înţelepţi", a poeţilor gnomici, adică producători de maxime, a cântecelor sacre, a primelor proze cosmologice. Nume de autori din acest timp au un iz de legendă: Hesiod, Mimnerm, Solon, Phokylide, Theognis, Onomakrit, Pherekide... Din puţinele vestigii cari au rămas de atunci, se vede că e vorba de genialitatea unui popor, care avea să-şi ţină din plin promisiunile.

A doua epocă, tinereţea filozofiei greceşti şi naşterea ei propriu-zisă, este aceea care începe cu cei trei filozofi atât de des citaţi: Thales, Anaximandru, Anaximene, cei trei magi de la naşterea filozofiei. În aproximativ două sute de ani cari au urmat, a fost o viaţă filozofică atât de puternică, de precizată în curentele ei şi de completă ca varietăţi posibile, încât face impresia că a fost comandată de un dirijor. De aceea apare îndreptăţită afirmaţia lui Albert Rivaud că în aceste două sute de ani s-au creat aproape toate problemele filozofiei şi cadrele în care aceasta avea să se dezvolte. Ionia, de pe coasta Asiei Mici, căci despre ea este vorba, cu oraşul Milet şi cu câteva insule din Marea Egee, ducea o viaţă economică şi culturală înfloritoare, era o pre-Atenă, avea legături comerciale până şi cu India şi de peste tot veneau la ea, ca într-un sorb şi ca într-un creuzet de spirit, motive şi magii... Era timpul când negustorii erau şi militari, şi aventurieri, şi exploratori. Şi din Ionia gânditorii au roit în toată lumea grecească; Xenofon, Heraclit, Pitagora etc. erau şi ei de origine ionică; iar când perşii au distrus Ionia, capitala filozofiei s-a mutat la Atena. Din nefericire, din această epocă nu ne-au rămas decât un număr de fragmente, cari, toate, încap într-o singură carte. Dar din ele şi din relatările mai târzii cari ni s-au păstrat, se poate vedea ce a fost tinereţea filozofiei greceşti, impetuozitatea ei şi ascuţimea ei de cunoaştere, uneori divinatorie.

---

1) Să nu pară curios că punem şi ultimele secole tot în perioada „creştină", fiindcă în acest timp gânditorii, chiar când combat creştinismul şi religia ca atare, sunt tributari filozofiei creştine, cele mai adesea. Vorba laicizantului Ferdinand Buisson: suntem profund impregnaţi de *Evanghelie* chiar când suntem liber cugetători: pag. 338 sus, din *Le sentiment religieux à l'heure actuelle* (o am).

A treia epocă, maturitatea filozofiei greceşti, este epoca lui Socrate, Platon şi Aristotel, platoul de aur al acestei filozofii şi poate din toate timpurile. Oricât de importante ar fi fost realizările de până atunci ale filozofiei, aceasta din urmă e atât de importantă şi de înaltă, încât face impresia, când e privită mai de departe, că se ridică brusc dintr-o câmpie, ca un fel de munţi Kenya ai spiritului. Sau ca un nou munte Sinai, de pe care s-au primit tablele legii, ale filozofiei. Acest lucru e atât de adevărat, încât numele celor trei filozofi de mai sus e sinonim cu filozofia însăşi – ca şi cel al lui Kant, în epoca modernă. Iar de data aceasta a ajutat şi norocul, fiindcă operele lui Platon şi Aristotel s-au păstrat în foarte mare parte. E adevărat că lecţiile lui Platon la şcoala lui, un fel de cursuri universitare, cum am spune noi astăzi, s-au pierdut aproape în întregime şi ele erau partea cea mai ştiinţifică a gândirii lui; tot aşa, printr-un fel de simetrie inversă, s-au pierdut aproape în totul dialogurile literare pe cari şi Aristotel le-a scris în genul lui Platon, în schimb păstrându-se expunerile de la şcoala sa. Acesta e unul din motivele pentru cari Aristotel pare mai ştiinţific decât Platon, deşi acesta din urmă a avut o inteligenţă mai completă decât cel dintâi.

A patra epocă, bătrâneţea filozofiei greceşti, este aceea care se desfăşoară pe pante lungi, uşor înclinate, după Platon şi Aristotel, timp de câteva sute de ani. Epicureismul, reluarea şi accentuarea scepticismului, şi mai ales stoicismul sunt direcţiile cele mai însemnate. Dar înainte de a muri, filozofia grecească a mai avut un moment de mare înălţare, ca o flacără care se ridică pentru câteva clipe înainte de a se stinge. Această protuberanţă de geniu, nostalgică pentru trecut, dar şi plină de virtualităţi, când acestea s-

GÂNDIREA
EXEMPLARUL LEI 40.—
APARE ODATĂ PE LUNĂ
STEI: AL. BĂDĂUŢĂ, VASILE BÂNCILĂ, LUCIAN BLAGA, G. BREAZUL, AUREL EMANOIL BUCUŢA, AL. BUSUIOCEANU, MATEIU ION CARAGIALE, V. CIO-WALTER CISEK, D. CIUREZU, N. M. CONDIESCU, DEMIAN, RADU DRAGNEA, GEORGE GREGORIAN, O. HAN, CONST. D. IONESCU, NAE IONESCU, ADRIAN DRU MARCU, A. POP MARŢIAN, GIB. I. MIHĂESCU, SORIN PAVEL, CEZAR PE-LAT, DRAGOŞ PROTOPOPESCU, ION MARIN SADOVEANU, ZAHARIA STANCU, ANDU TUDOR, PAMFIL ŞEICARU, FRANCISC ŞIRATO, T. VIANU, TOMA VLA-DESCU, V. VOICULESCU
NICHIFOR CRAINIC. STRADA POLONĂ No. 38. BUCUREŞTI III.

au replantat în solul creştin, a fost mai ales filozofia lui Plotin, în secolul al III-lea d. Hr., formată şi dezvoltată la Alexandria şi la Roma. Aceasta e un fel de vârstă suplimentară a filozofiei greceşti, o apoteoză de după moarte, care poate fi numită a cincea epocă a filozofiei de care ne ocupăm şi care, o dată cu concepte şi aluviuni noi de spirit, e un fel de verigă de mare preţ între cele două mari perioade ale filozofiei europene, ale filozofiei în sensul cel mai propriu al cuvântului.

După aceasta, filozofia grecească, cât a mai fost, a continuat, exceptând unele flăcări şi mici incendii, mai mult în virtutea inerţiei. Cine şi-ar putea închipui, de exemplu, că şcolile filozofice ale lui Platon, Aristotel etc. au durat vreo nouă sute de ani, până când, în secolul al VI-lea d. Hr., le-a desfiinţat un decret al împăratului Iustinian? Dar ce deosebire ! În numai o sută şi ceva de ani Socrate, Platon, Aristotel au creat voluta neîntrecută a filozofiei, ca un pod suspendat, aruncat peste apele existenţei, pe când aceste şcoli au purtat mai mult materialele de colo colo, ca un râu care duce doar pietrele la vale şi le toceşte din ce în ce mai mult. Căci trebuie să deosebim între valori istorice şi valori neistorice. Aceste şcoli, cu figuri formale corecte, erau însă mai mult nişte măşti, fără putere de creaţie istorică. Naturaliştii au pus în circulaţie expresia: *des faits de survivance*, pentru a denumi rămăşiţe pasive de organe, cari au avut odată un rol, dar acum nu mai au nici un rost sau cel mult unul decorativ sau ca să încurce lucrurile. De aceea, Iustinian a dat prea mare importanţă şcolilor filozofice păgâne când le-a desfiinţat; şi fără ordinul său, ele tot nu mai reprezentau o putere. Iar istoricii cari consideră că filozofia antică a ţinut până în secolul al VI-lea d. Hr. greşesc, neţinând seama de ceea ce este cu adevărat contemporan în istorie. Şi acuma e la Paris un templu, în care se adună ultimii adoratori ai lui A. Comte, dar ce importanţă are aceasta? Atâta doar că, fără decretul lui Iustinian, acele şcoli anacronice ar mai fi durat şi poate că ar fi salvat de la pieire unele din operele antichităţii, după care tânjim noi acum; ar fi fost singura legitimare a existenţei lor. Sau poate că ar fi dispărut de la sine în curând, căci alta era acum viaţa oamenilor şi adevăratele şcoli filozofice începuseră în haină creştină, cu sute de ani în urmă. Era noua filozofie, cu adevărat istorică.

III. Evoluţia filozofiei, a doua perioadă

A doua perioadă a filozofiei o putem împărţi, fără nici un gând de simetrie, tot în cinci epoci. Şi anume: epoca patristică, epoca medievală, Renaşterea, epoca modernă şi epoca contemporană. Epoca patristică a fost precedată sau chiar iniţiată de aşa-numiţii filozofi apologeţi, începând din secolul al II-lea, pentru ca să se ajungă, în secolul al IV-lea, la impresionantele figuri de Sfinţi Părinţi, cari au devenit patronii Bisericii creştine. Un timp, filozofia păgână şi cea creştină au mers paralel, cu egală putere, uneori gânditorii trecând dintr-o tabără în alta. A fost un dialog dramatic, de mari aderări sau de negări, care şi-a găsit şi oameni pe potrivă. Dar ceea ce era în adevăr valoare de viitor, valoare istorică, trebuia să se împlinească. În această privinţă e semnificativ faptul că, uneori, chiar şi gânditorii cari se opuneau religiei creştine o serveau fără voia lor, creând concepte cari aveau să intre, convertite, în dogma orientării noi. Filozofii cei mai importanţi din această

epocă sunt Origen şi Augustin, spirite de o inteligenţă pătrunzătoare, devorate de un foc interior puternic, amintind pe apostolul Pavel şi pe Pascal, încât te miri că au trăit zeci de ani şi că nu s-au transformat în câteva minute într-un morman de cenuşă.

Rezultatul a fost o concepţie de viaţă în care omenirea a trăit, cu o rigoare de stil rar întâlnită în istorie, timp de aproximativ o mie de ani şi care are şi astăzi virtualităţi în acele zone ale globului, cari răspund de viitorul spiritual al omenirii. De aceea e curioasă atitudinea istoricilor cari consideră filozofia patristică, ca şi Evul Mediu, ca o simplă aplicare a filozofiei antice, ca un ceva „prelungit" al acesteia. Cel puţin filozofia patristică e pusă direct la filozofia antică. Dar nici o epocă istorică nu trăieşte numai din filozofia altei epoci. Dacă ar fi aşa, nici n-ar fi altă epocă. Afară de acest motiv de ordin principial, nu trebuie să se dea termenului „aplicare" un înţeles prea larg. Fiindcă, dacă i se dă un astfel de înţeles, atunci nu numai filozofia patristică şi medievală, dar toate cele cinci epoci ale perioadei a doua a filozofiei pot fi socotite ca aplicări sau ecouri ale filozofiei antice, o istorie a filozofiei europene putând să se cheme, în acest caz, *istoria filozofiei mediteraneene*. Kant, de exemplu, cu toate că are un spirit diferit, se poate concepe mai bine prin Platon – în privinţa aceasta, Schopenhauer are o parte de dreptate – şi nu „Hume l-a produs pe Kant" ! Hume a fost numai ocazia sau ca o înălţime de câţiva milimetri de care, izbindu-se, o sanie în viteză sare în prăpastie. Dacă astfel se înţelege „aplicarea", atunci s-ar putea susţine că toată istoria e o succesiune de aplicări. E absurd, cultura europeană, în întregimea ei, e un fel de cultură dicotiledonată, fiind formată sub influenţa culturii greceşti şi a celei latine, iar Grecia a influenţat cultura europeană mai ales prin filozofia ei, inspiratoare, direct sau indirect, de direcţii şi teme în spiritualitatea europeană. Aceasta însă nu anulează originalitatea, uneori profundă, a fazelor culturii europene de la început şi până astăzi.

În ceea ce priveşte originalitatea, sau autonomia, relativă ca orice autonomie, a patristicei, ea se poate vedea în chip direct prin ideile fundamentale cu cari a venit sau pe cari le-a pus pe primul plan. Iată câteva din aceste idei: 1) transcendentalizarea completă a ideii de Absolut; 2) spiritualizarea desăvârşită a esenţei realităţii; 3) infinitatea e un atribut al perfecţiunii; 4) universul creat e finit şi, ca atare, nu poate avea perfecţiune în el însuşi, ci numai în raport cu scopul pentru care a fost creat; 5) ideea creaţiei *ex nihilo;* 6) intuiţia dualităţii existenţei, deşi esenţa este absolut spirituală, o dualitate foarte complexă, fiindcă trebuie înţeleasă în trei direcţii: existenţa necreată şi existenţa creată, lumea de acum şi lumea viitoare, lumea vizibilă şi invizibilă sau sensibilă şi suprasensibilă; aceasta din urmă există chiar de pe acum, ca şi existenţa necreată şi creată, cu care nu se confundă, ceea ce e de foarte mare însemnătate, fiindcă în acest mod se explică, de exemplu, putinţa miracolelor şi putinţa libertăţii metafizice pentru om, în legătură cu voinţa care vine din lumea suprasensibilă şi cu participarea noastră adâncă la ea. Viziunea acestei dualităţi ontologice e, deci, de o mare complexitate şi ea guvernează aproape toate ideile şi conduitele creştine; 7) în sfârşit, să notăm ideea care e, de fapt, alfa şi omega religiei creştine: ideea şi sentimentul iubirii morale, cu ideea corelată a valorii omului şi a vieţii, şi cu ideea jertfei; totul încheindu-se cu 8) ideea unui nou sens dat suferinţei, sens prin care, după cel al iubirii, creştinismul a revoluţionat lumea. Numai cine cunoaşte cât de cât filozofia şi lumea antică îşi poate da seama, prin comparaţie, de importanţa acestor idei şi

aspecte aduse sau revalorificate de creştinism, a cărui bază filozofică a fost pusă de patristică.

Filozofii trebuie, deci, să-şi schimbe atitudinea faţă de epoca patristică, să nu o considere o simplă anexă a antichităţii sau să nu o abandoneze teologilor ori istoricilor literari. Aceştia au studiat cu mare seriozitate şi imensă ştiinţă această epocă, în sinteze uneori monumentale, dar e nevoie de o istorie amplă a filozofiei patristice, scrisă pentru intelectuali în general, aşa cum au făcut Zeller şi Gomperz pentru antichitate, Gilson pentru Evul Mediu şi Höffding pentru epoca modernă. Nu mai vorbim de necesitatea reeditărilor şi înmulţirii traducerilor, pentru ca operele patristice să fie la îndemâna tuturor în cât mai multe culturi.

Odată constituită, filozofia patristică a fost păstrată ca atare în creştinismul răsăritean. În cel apusean, ea a dus, datorită situaţiei diferite de acolo, despre care vom vorbi, la formarea filozofiei medievale, aşa numita scolastică.

Filozofia medievală s-a bucurat de mai multă atenţie din partea filozofilor laici, dar şi astăzi ea e considerată adeseori mai mult ca un reflex, la lungă distanţă, al gândirii antice. Un spirit neprevenit îşi pune însă de la început următoarele întrebări:

1) Cei care contestă originalitatea Evului Mediu spun că, în faza a doua a scolasticei, el n-a făcut decât să „încreştineze" pe Aristotel, însă tot ei spun, de obicei, că Aristotel e un gânditor de tip ştiinţific. Dar, una din două: ori scolastica s-a mulţumit să aplice pe Aristotel, şi atunci e şi ea „ştiinţifică", fapt pe care nu-l admit filozofii în chestiune; ori, dacă nu e „ştiinţifică", înseamnă că a adăugat ceva nou, original, la Aristotel, cum au adăugat grecii la ideile venite din Orient. Căci nu era aşa de uşor să „încreştinezi" pe Aristotel. Aceasta nu se putea face numai printr-o operaţie birocratică, ori printr-un botez formal, ci implica o *meditare din nou* a filozofului antic, ceea ce nu putea să nu aibă şi rezultate noi. Ar fi de mare interes, de exemplu, să se facă un studiu despre *originalitatea sfântului Toma din Aquino*, în loc să se caute mereu conformismul lui aristotelic, şi aşa ar trebui să se facă cu toţi gânditorii scolastici.

2) Filozofia medievală s-a format sub imperiul a două mari forţe: creştinismul şi popoarele noi, pe cale de constituire. Nu s-a ţinut seama îndeajuns de puterea creatoare a acestor două forţe, când s-a afirmat că produsul lor nu era nou. Creştinismul, ca eveniment major al istoriei, trebuia să aducă şi în reflexiunea filozofică ceva deosebit şi, în orice caz, după creştinism, filozofia şi cultura în general nu mai puteau fi aceleaşi de mai înainte. Iar popoarele noi, dacă erau prea tinere ca ansambluri, puteau totuşi să dea indivizi de excepţie, cu o gândire puternică, şi au dat.

3) În sfârşit, Evul Mediu, privit în articulaţiile lui adânci, în virtualităţile şi drama lui spirituală, e mai aproape de epoca modernă decât de cea antică. Este exagerată afirmaţia lui Alfred Weber că scolastica este ştiinţa modernă în stare embrionară, dar ea e foarte semnificativă. Nu o dată simţi în gândirea filozofică medievală zvâcnirile puiului modern în ou. Epoca modernă s-a preformat în Evul Mediu aşa cum s-a format istoria în preistorie. Şi atunci, cum s-ar putea spune că filozofia medievală e o copie didactică a

antichităţii, deghizată ecleziastic pentru uzul credincioşilor, aşa cum lasă să se înţeleagă unii istorici superficiali?

Dar să analizăm lucrurile mai de aproape. În epoca patristicei, filozofia trebuia creată aproape *de toutes pièces*, plecând de la *Noul Testament* şi de la filozofii greci, dar popoarele culte de atunci erau popoare bătrâne, cari îşi dăduseră măsura. Lupta cea mare era în procesul de invenţie al noii filozofii, al noii metafizici şi în apropierea ei faţă de gânditorii păgâni, aceste două aspecte, de altfel, condiţionându-se sau stimulându-se reciproc. Iar după ce concepţia patristică s-a format, ea a început să bată oarecum pasul pe loc, aceasta şi fiindcă popoarele care o serveau erau în faza lor ultimă de creaţie[1]. Nu tot aceasta a fost situaţia în Occidentul medieval, ci a fost ceva exact invers. Când s-a născut filozofia medievală, sau scolastica, viziunea filozofică creştină sau doctrina era stabilită, în schimb popoarele erau pline de ebuliţia copilăriei şi tinereţii, forţa lor instinctivă ameninţa să spargă formule, energia lor era ca un fluviu ce izbeşte cu putere în turbinele uzinei. De aceea, acestea trebuiau să fie solide şi fixate, să aibă mai ales o mare prestanţă, căci copiilor nu le vorbeşti în controverse. Încă un motiv, deci, de ordin psihic şi pedagogic, ca doctrina în sine să nu fi fost pusă în discuţie. În această luptă dintre conceptele vechi ale filozofiei sau doctrinei creştine şi noutatea popoarelor ce se ridicau, cu elanul lor, uneori tulbure, şi cu timbrul lor specific, stă cea mai mare parte a pitorescului istoriei şi culturii medievale. Acest amestec de ceva foarte vechi şi de ceva foarte nou, această energie nouă în forme vechi, e prima originalitate a Evului Mediu, a scolasticei.

Se va spune: dacă filozofia creştină era fixată în conceptele ei metafizice şi nu putea fi schimbată, atunci cum mai putea fi filozofia medievală ceva nou? Răspuns: filozofia creştină putea fi îmbogăţită pentru a se explica conceptele ei, pentru a le dezvolta şi a le extinde la toate aspectele vieţii şi pentru a le apăra. Pentru a face aceasta, ea răspundea unei necesităţi istorice şi crea un nou stil de gândire. Mai ales apărarea conceptelor creştine apărea ca ceva stringent; deci, din nou apologetică ! Dar în alt sens decât în ajunul sau la începutul patristicei. Atunci trebuia să se facă dovada că filozofia creştină e superioară celei păgâne, că religia creştină e adevărata religie, pe când acum apologia creştină trebuia să răspundă propriei conştiinţe a filozofului şi întrebărilor indiscrete cari puteau apărea în mediul popoarelor noi, analoage cu întrebările indiscrete sau teribile pe cari le pun uneori copiii şi tinerii. Tirania raţiunii ştiinţifice a epocii moderne, care începea să-şi facă drum încă de pe atunci, ca râurile printre gheţari, cerea o punere la punct din ce în ce mai incisivă. De aceea, marea problemă a Evului Mediu filozofic a fost armonizarea credinţei cu raţiunea, acordul între dogmă şi ştiinţă. Patristica stabilise dogmele, acum trebuia să se facă legătura cu viaţa şi mai ales cu raţiunea. Sute de ani a durat efortul gânditorilor medievali în acest sens şi niciodată în istorie el n-a fost mai subtil şi mai patetic. Trei fenomene sunt în primul rând specifice Evului Mediu: cruciadele, disputa în problema realism-nominalism şi catedralele. Cruciadele însemnau credinţa adâncă şi

1) În Orientul Europei, când s-au format popoarele noi, era prea târziu ca să se mai creeze filozofia creştină (deşi au fost unii mistici până târziu – chiar şi Calinic etc. Să mă informez mai bine); iar sub turci nu se putea face mare lucru, fiindcă ei nu tolerau decât folclorul. Totuşi, vezi cartea *Filozofia bizantină*, în colecţia Bréhier; şi vezi filozofi ortodocşi greci etc., din ultimele sute de ani.

ingenuă; problema realism-nominalism însemna prezenţa acută a raţiunii, care voia să ştie dacă ideile generale (noţiunile) au realitate în sine ori reali sunt numai indivizii, ideile fiind în acest caz ceva nominal; iar catedralele care, alături de castele, organizau spaţiul medieval şi, spre deosebire de castele, îi dădeau orientare spre transcendent, însemnau acordul dintre credinţă şi raţiune, acord vizibil şi misterios totodată, credinţa pusă în piatră şi piatra în ordine, sinteză de elan şi de formă, prestigioasă fuziune şi echilibrare a celor două mari aspecte ale sufletului uman integral, nefalsificat, cari au pulsat deopotrivă în Evul Mediu: nostalgia către Absolut şi nevoia materializării concrete.

Dar meritele originale ale Evului Mediu, relative, ca orice merit, se pot vedea în chip direct în valorile filozofice sau general culturale, pe cari el le-a lăsat moştenire epocilor următoare. Iată câteva din ele, pe cari le socotim principale:

1) Ocupându-se cu atâta persistenţă de acordul între credinţă şi raţiune, Evul Mediu a implicat problema cunoaşterii şi a creat un exerciţiu anticipator, cu puncte de vedere şi nuanţe cari aveau să folosească mai târziu. Se ştie că marea aventură, marea obsesie a epocii moderne a fost tocmai problema cunoaşterii. Dar nici nu se terminase bine Evul Mediu şi un filozof din Renaştere, Campanella, a pus problema cunoaşterii în termeni moderni. E adevărat că Evul Mediu a discutat cunoaşterea pe bază de credinţă, de vitalitate, iar nu în chipul dezolant din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, care amintea anume accente din antichitate. Dar problema şi unele metode au rămas şi ele au folosit mai ales gânditorilor din secolul al XVII-lea.

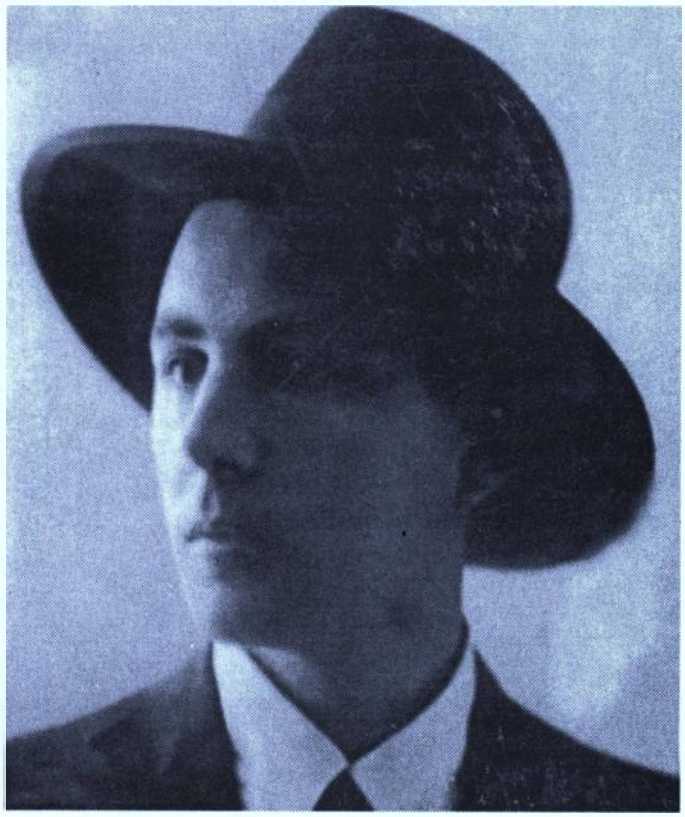

2) Evul Mediu a analizat raţionamentul, l-a variat şi l-a forţat până la a-i da un registru larg de posibilităţi şi de forme şi o ascuţime care face să te gândeşti la bisturiul chirurgului pentru operaţiile cele mai delicate şi mai riscante. Ruajul şi metamorfozele silogismului au fost studiate până la exces, ajungându-se adesea la modalităţi absolut gratuite, dar de o subtilitate aproape incredibilă, surprinzătoare. Evul Mediu făcea aceasta fiindcă, pentru a lucra la marea lui problemă, acordul dintre credinţă şi raţiune, avea nevoie de un raţionament care să fi trecut prin toate probele şi pentru că nu făcea

experienţă şi observaţii în mijlocul naturii. El a perfecţionat astfel dialectica, cerându-i să dea mai mult decât putea da ea, obligând-o uneori să funcţioneze în gol, dar, când acest minunat instrument a fost îndreptat asupra naturii, atunci ştiinţa s-a format cu repeziciune, căci oamenii ştiau să gândească şi erau bucuroşi să dea raţionamentului un conţinut substanţial. De aceea, la originea fizicii moderne, în sens larg, se găseşte şi puterea acestei dialectici medievale atât de mult criticată.

3) Pentru a stabili acordul dintre credinţă şi raţiune, trebuia ca această credinţă să fie cât mai pură. Între o religie superioară şi raţiune, legătura se face mai uşor. De aceea Evul Mediu filozofic a dus până la ultimul stadiu purificarea monoteistă a reprezentării lumii. Filozofia antică, chiar în culmile ei, a rămas uneori tributară resturilor sau concesiunilor politeiste. Acum însă atmosfera s-a distilat cu desăvârşire în sens monoteist şi în acest orizont se puteau studia mai uşor prefigurările legilor naturii. A. Comte şi, la noi, Rădulescu-Motru au arătat cu autoritate acest lucru. De aceea curând după Evul Mediu au putut apărea marii reformatori ai mecanicei cereşti: Copernic, Kepler, Galileo şi, mai târziu, Newton, toţi, de altfel, oameni credincioşi şi cari au dat astronomia cea mai de preţ a omenirii.

4) Evul Mediu, se ştie, a creat un spirit de universalitate, care aproape în toate privinţele e pentru epoca noastră abia un ideal. Această tendinţă de universalitate era atât în domeniul teoretic cât şi în cel practic sau politic, adică atât în cunoştinţele câte erau atunci, cât şi în solidarizarea tuturor claselor sociale şi a tuturor naţiunilor în aceeaşi viziune superioară, peste specificurile etnice sau chiar folclorice locale. E interesant acest lucru: creştinismul nu era numai pentru cei de sus, ci pentru toate clasele societăţii şi, din punct de vedere religios, acesta era un fapt nou faţă de antichitate şi de toate epocile precedente. Doar în unităţile sociale tribale, patriarhale, de tip preistoric, a mai fost această unitate religioasă, dar pe arii mici şi într-o formă naivă. Şi creştinismul medieval era acelaşi pentru toate popoarele Occidentului, circulaţia aceleiaşi teologii şi aceloraşi teologi era în toată Europa apuseană, iar admirabila limbă latină era un fel de paşaport intelectual general. Mai mult: Evul Mediu a început să facă legătura şi cu Orientul, prin cruciade, lărgind astfel cercul intuiţiei lui de universalitate şi căutând, poate instinctiv, să se adape la izvoarele ontice de la care plecase filozofia lui, să o verifice şi să se verifice. În toate aceste privinţe, nu numai că Evul Mediu e modern, dar modernitatea noastră a rămas în urma Evului Mediu cu care, din acest punct de vedere, „viitorul trece", după cum spune poetul. Chiar descoperirea Americii, în Renaştere, a beneficiat de acest spirit de universalitate creat de epoca medievală. Nici epoca elenistică şi nici chiar imperiul roman n-au avut atât de complet acest spirit, fiindcă popoarele nu erau atât de apropiate, dar mai ales pentru că la baza societăţii era lumea anonimă a sclavilor, excluşi din comunitatea culturală şi politică. Meritul creştinismului pentru abolirea sclaviei e unul din cele mai mari merite din tot trecutul omenirii, căci nu cauze în primul rând economice au dus la aceasta, cum cred anumiţi oameni unilaterali, ci cauze morale şi politice.

5) În Evul Mediu s-au ivit naţiunile europene, dar ele nu au intrat deodată în scenă, gata formate, ca la teatru, ci formarea lor a fost un proces lung şi complex, cu multe riscuri şi cu probleme foarte montate pentru gândirea politică (să ne gândim numai cu câtă abilitate şi simţ de prevedere au fost atraşi francii în comunitatea latină a Galiei !). Aceste

popoare veneau cu energia fecundă a barbariei lor cu versatilităţi şi cu încăpăţânări uneori teribile şi numai o putere de spirit ca cea a Bisericii putea ordona şi face educaţia acestor mânji colectivi, cari uneau ingenuitatea cu toate îndrăznelile şi câteodată cu toate crimele. Până la urmă, aceste popoare au fost domolite, unde n-a reuşit Imperiul Roman, a reuşit Biserica şi cu timpul noile popoare au preluat moştenirea filozofică şi au devenit ele înseşi creatoare, aşa cum odinioară grecii preluaseră moştenirea filozofiei orientale. Dar, pentru ca să realizeze această mare reuşită istorică, Biserica trebuia să aibă o concepţie bine stabilită, clară şi completă, trebuia să aibă un firmament de concepte înalte şi un complex suplu de norme, iar pe toate acestea nu i le putea da decât filozofia ei, să-i spunem pe nume: filozofia scolastică.

6) Filozofia medievală a avut momente de înaltă şi intensă spiritualitate, chiar dacă, de cele mai multe ori, trăia idei şi forme mai vechi. Ea semăna din acest punct de vedere, după cum s-a spus, cu un râu care e strâns între maluri abrupte de piatră: cu cât albia e mai îngustă, cu atât apa e mai adâncă. Ca să continuăm această comparaţie, vom spune că apa râului de mai sus are nu numai adâncime, ci şi viteză şi limpezime. Tot aşa, filozofia medievală avea profunzime, fervoare şi claritate. Deşi mistică în esenţă, ea nu avea obişnuitul hermetism, care eliberează fulgere de sens din când în când, al misticilor, ci făcea impresia că e un corp mistic ce se hrăneşte cu combustibil de silogisme. Această înaltă spiritualitate se cultiva de obicei în mănăstiri. În urma cataclismelor politice, barbaria, de data aceasta numai în sens rău, se răspândise foarte mult: anarhie, ignoranţă, cruzime. Cultura se refugiase în mănăstiri, cari, risipite în mediul social devastat, formau un fel de puncte neuronale cu sensibilitate superioară. Spiritele de elită se simţeau atrase să intre în mănăstiri; acolo învăţau carte, se ocupau cu copierea şi salvarea manuscriselor antice şi, în cazuri excepţionale, contribuiau la formarea şi dezvoltarea filozofiei medievale. În mănăstiri, în şcolile de acolo sau în cele episcopale, au fost elementele de persistenţă, prin cari s-a continuat şi s-a transformat cultura de mai înainte, acolo spiritul a căpătat putere până când şi-a însuşit previziunea şi altitudinea necesare ca să comande întregei societăţi şi s-o ordoneze la rândul ei. Activitatea aceasta din mănăstiri – care, de altfel, a fost şi în Răsăritul Europei, în Biserica Ortodoxă, fără ca acolo însă restul societăţii să fi fost atât de barbarizat cum a fost într-un timp, în Apus – e un exemplu pentru noi, cei de azi. În epoca noastră, o oarecare asemănare cu activitatea ştiinţifică şi spirituală din mănăstirile medievale o au academiile şi institutele ştiinţifice, dar atunci spiritul de comunitate era mai dezvoltat şi avea simţul transcendentului, pe care va trebui să-l recăpătăm odată şi noi ori să-l întărim când îl avem. Căci astfel de centre de viaţă spirituală dau legitimitatea de a fi pentru întreaga societate şi noi avem ceva de învăţat şi din acest punct de vedere de la Evul Mediu.

7) Iar în cele din urmă, filozofia medievală însăşi a îndreptat spre studiul naturii, atunci când spiritul nominalist a început să aibă apreciere la gânditorii săi. Se va obiecta: aceasta era decadenţa scolasticei, aşa cum e bătrâneţea la om. Dar, pentru aceasta, bătrâneţea nu face mai puţin parte din ciclul vieţii omului. Iar nominalismul începuse, după cum ştim, cu mult mai înainte.

După toate acestea, se vede că acuzaţia ce se aduce filozofiei medievale că a fost un fel de penumbră paragrafată a filozofiei antice, că a însemnat, în totalitatea ei, o epocă

de „barbarie" şi de „obscurantism", e cel puţin o ingratitudine. Faţă de nici o altă epocă filozofică nu s-a manifestat mai mult subiectivismul istoricilor şi al intelectualilor în general ca faţă de Evul Mediu. Până şi partidele politice se amestecă aici pentru a face aprecieri şi a profera insulte, dar ce rost au aceste partide în această chestiune, care nu e de nasul lor? De fapt, se pune acum o problemă: de ce acest subiectivism, mai exact, de ce această pornire pe Evul Mediu, cum se explică ea? Răspunsul se impune aproape de la sine. Evul Mediu a fost o disciplină riguroasă, el a fost ca o şcoală cu bun internat, din care, când au plecat, la terminarea studiilor, foştii elevi şi-au cam făcut de cap. Excesele sunt urmarea unei discipline severe, atât la indivizi cât şi la popoare. Dar, mai mult: Evul Mediu nu s-a lăsat uşor înlocuit. Pentru ca să se creeze un regim nou, „modern", a trebuit să se ducă o luptă susţinută, iar când a venit victoria, „emanciparea", lupta a continuat în virtutea inerţiei şi a ranchiunii, devenită istorică. Progresismul, enciclopedismul iluminist, au acoperit Evul Mediu cu toate atributele negaţiei, fără să se gândească la cât îi datorează. A. Comte, după cum am văzut, a luat, într-un fel, apărarea Evului Mediu, dar aceasta nu i-a descurajat prea mult pe negatori, mai ales că aproape întotdeauna nici nu prea ştiau bine despre ce este vorba. S-a mai adăugat şi antipatia teologilor protestanţi contra Evului Mediu catolic. Totuşi, de la un timp, aceste exagerări au început să cedeze şi să se vadă adevărul, când revolta contra Evului Mediu a fost însuşită de ranchiuna marxistă, mult mai compactă, ce durează până acum. E curios: partizanii materialismului istoric, deşi caută să explice lucrurile istoric, recunoscând, de exemplu, rolul necesar, la timpul lor, al monarhiei, al burgheziei etc., pentru Evul Mediu nu vor să recunoască aceasta, atât de mare e frica şi pornirea lor faţă de religie în general... Să notăm, pentru a încheia această explicaţie, că, în felul de a considera filozofia Evului Mediu au aproape întotdeauna o parte structura şi sentimentele strict personale ale istoricilor. E. Bréhier, de exemplu, om de o inteligenţă cu mare curpindere şi de un echilibru didactic superior, nu valorifică întocmai cum ar trebui gândirea medievală, pe când J. Chevalier, filozof catolic însemnat, afirmă că această gândire este sinteza cea mai împlinită a filozofiei ca atare.

Adevărul este că filozofia medievală sau scolastica e una din epocile principale ale celei de-a doua perioade a filozofiei[1], dar că, totodată, în ea au apărut germenii cari, mai târziu, când credinţa a slăbit, au dus la raţionalism. De aceea credem că în viitor catolicismul se va apropia de ortodoxie, a cărei viziune a rămas mai detaşată faţă de raţiunea în sens strict ştiinţific şi că din această apropiere, care trebuie să fie reciprocă, va urma un folos el însuşi reciproc.

---

1) Catolicismul a avut un germene raţionalist, o înclinare către raţiune (poate şi ceva atavism romanic?) şi de aceea s-a amestecat în ştiinţă şi a dat condamnări (contra Galilei, Inchiziţia...) la aceasta determinându-l şi faptul că era şi o putere politică şi trebuia să vegheze la ordinea sănătăţii sociale. Pe când ortodoxia, fiind oarecum pe deasupra raţiunii ştiinţifice, a lăsat-o în pace (treaba ei !), n-a dat condamnări (ortodoxia nici n-a fost putere politică, decât *uneori* la Bizanţ).
Catolicismul vine, deci, cu două greutăţi, e grevat cu două neajunsuri: raţionalismul (în sensul de mai sus) şi faptul că, făcând politică, a făcut să se acumuleze contra lui un depozit imens de revoltă, un fel de gheţar psihic, care nici până azi nu s-a topit – pe când ortodoxia e liberă de aceste neajunsuri (în schimb, ea e mai închistată şi mai grav decorativă). Ortodoxia are intuiţia organică a transcendenţelor şi n-a contractat revolte, devenite istorice, contra ei. Din apropierea dintre catolicism şi ortodoxie va rezulta, deci, o remetafizicizare a catolicismului şi o revitalizare-reactualizare a ortodoxiei. Catolicismul e curentul care s-a amestecat în istorie, a fost viu, a fost creator, a inovat, de aceea a avut *riscul inovaţiei*, pe când ortodoxia s-a mulţumit cel mai adesea să trăiască şi să păstreze un depozit sacru.



Renaşterea, secolele al XV-lea şi al XVI-lea, a fost o splendidă ecloziune de tendinţe şi teme, aproape un tumult de posibilităţi, în care trăia puternic toată filozofia trecutului, dar şi virtualităţile viitorului. Încât, nu ştii ce să subliniezi mai mult în această epocă: subconştientul, în care se afirma cu putere trecutul, sau inovaţiile, deocamdată cu respiraţia cam scurtă, dar intens trăite, cari îşi făceau drum din toate părţile, amorsând filozofia epocilor următoare. Prin mulţimea de teme filozofice pe cari le-a schiţat, Renaşterea are oarecare analogie cu epoca filozofiei ioniene, amândouă epoci de tinereţe, de activitate proteică.

Epoca modernă a fost în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, deşi uneori termenul „modern" e aplicat la întregul interval de la Evul Mediu şi până astăzi. Aceasta este epoca marilor sisteme filozofice – Descartes, Spinoza[1], Leibniz, Malebranche – şi a miracolului kantian. Naţiunile nou formate ajunseseră acum la maturitate şi şi-au dat măsura lor în filozofie, ca şi în alte domenii. Însămânţarea greco-romană în solul proaspăt al popoarelor „barbare" a produs roadele ei de mare fond, în acest timp. Dacă voim, putem face oarecare analogie cu epoca lui Socrate, Platon, Aristotel, din antichitate. Întru cât ne priveşte, noi socotim şi romantismul german – Fichte, Schelling, Hegel – tot în epoca filozofiei moderne, deşi a fost în secolul al XIX-lea, fiindcă e şi el expresia aceleiaşi bogate maturizări a popoarelor europene. Germanii au intrat mai târziu în circuitul culturii europene, afară de faptul că şi fondul lor psihic străvechi a fost mai tenace, aceasta fiind o posibilă explicaţie a prelungirii epocii lor moderne până mai aproape de noi.

Epoca contemporană manifestă, paralel cu un mare avânt în ştiinţă, oarecare declin în filozofie, cu toate că acum s-au scris nenumărate cărţi filozofice, multe excelente şi unele pe nedrept necitate (ar fi interesantă, şi un act de dreptate, o istorie a cărţilor uitate[2]). Acum se accentuează epicureismul sub forma utilitarismului, scepticismul, sub forma pozitivismului, iar stoicismul e, în general, absent fiindcă nu convine omului

1) Spinoza aparţine unui popor vechi, însă, pe de o parte, el s-a dezvoltat în mediul vital al popoarelor noi, pe de alta, el a adus în filozofia sa, în parte, instinctele naţiunii lui de origine.

2) De multe ori cărţile uitate ori trecute pe plan minor sunt numai cu o nuanţă mai puţin bune decât cărţile de care vorbeşte puternic istoria – aşa cum, la sport ori la concursuri de frumuseţe, cine ia premiul al II-lea e numai cu câţiva milimetri ori nuanţe în urma primului ori primei persoane.

contemporan, care e legat, în general, din punct de vedere teoretic, de senzaţie, iar din punct de vedere practic, de senzualism. Totuşi, am putea găsi un corespondent al stoicismului din epoca ultimă a filozofiei greceşti, în unele idei ale aşa-numitelor filozofii ale acţiunii şi ale vieţii, cari au apărut în vremea noastră. Şi, pentru a încheia analogia, deşi noi o socotim mai mult un joc mintal, am putea spune că şi această epocă de bătrâneţe a filozofiei a avut la urmă, ca şi cea antică, o aprindere, o protuberanţă deosebită, în filozofia bergsoniană, cu antecedentele şi consecinţele ei...

IV. Unitatea şi progresul în filozofie

Acest tablou de ansamblu sau acest film plin de complexitate al filozofiei pune de la sine o problemă, pe lângă altele: aceea a unităţii şi progresului în evoluţia filozofică a omenirii, unitate şi progres contestate adeseori. E cazul, deci, al unei aprecieri generale, pe care nu o putem lăsa la o parte.

Unii au vrut să facă această unitate a filozofiei aşa încât ea să dovedească afirmarea continuă a raţiunii, de aceea au înlăturat aproape ori au dispreţuit epocile, în care „mistica" a avut un rol important, după cum am văzut că s-a întâmplat cu patristica şi scolastica. Aşa au făcut filozofii raţionalişti şi progresişti. Alţii, eclecticii, au căutat să arate, prin eforturi de abilitate şi de universală bunăvoinţă, că toate sistemele filozofice se împacă sau au un fond comun. Apoi, filozofii cu un puternic sistem personal de filozofie, ca Hegel, au susţinut că gândirea trecutului este exemplificarea ori aplicarea ideii lor despre trecutul spiritului. Să menţionăm şi pe materialiştii istorici, cari au crezut că pot dovedi unitatea evoluţiei filozofiei prin dependenţa ei de modul economic de producţie, a cărui suprastructură ar fi[1]. Dacă, în primul caz, de unificare a filozofiei, e o amputare a ei; dacă, în al doilea, e mai mult o comoditate de spirit, utilă cel mult pentru a salva, în practică, integralitatea sufletului uman; dacă, în al treilea, e o încurajare pentru a face ca orice filozof să trateze evoluţia filozofiei ca pe un domeniu ascultător, care să-i justifice sistemul său, apoi, în al patrulea caz e o sacrificare a ceea ce e mai intim şi mai esenţial în filozofie: autonomia gândului filozofic, pentru care s-a luptat atât şi cu care ştim că s-a născut filozofia propriu-zisă în secolul al VI-lea ionian. Desigur, autonomie nu înseamnă plutire în aer, lipsă de legătură cu marile evenimente ale istoriei, ci înseamnă numai o corelaţie, în care spiritului uman i se păstrează demnitatea lui şi, eventual, chiar puterea de a determina, în parte, aceste evenimente.

Noi nu vom urma metoda patului lui Procust sau altele înrudite, pentru a dovedi unitatea evoluţiei filozofiei. În acest scop, nu vom căuta o unitate formală, aşa cum ar fi într-un tratat de ştiinţă pozitivă, ci o unitate de fond şi mai liberă. Ca urmare, ne punem întrebarea: oare există mai multă unitate decât e în evoluţia filozofiei, în istoria generală a omenirii şi în cea a artelor sau chiar în istoria ştiinţelor pozitive? Desigur că nu. Unitate

1) Cum e la B. Russell.

formală e în ştiinţa ca rezultat, dar nu în istoria ei, care, în general, nu are o unitate diferită de cea a istoriei filozofiei. S-a spus de unii că filozofia e o artă, mergând chiar până acolo, încât să declare că citesc operele filozofilor clasici ca pe cele mai frumoase şi mai angajante romane. E adevărat, filozofia e şi artă, dar nu numai artă. Însă, dacă filozofia şi arta nu sunt acelaşi lucru, structura evoluţiei filozofiei are ceva din structura operei de artă. Se ştie că arta trebuie să aibă unitate, aceasta constituind una din condiţiile esenţiale ale valorii ei. Dar ce fel de unitate are arta? În primul rând, unitate de acţiune. Aceasta se vede în orice epopee, în orice schiţă, nuvelă, roman, în orice poezie, dacă sunt reuşite. Se vede în compoziţiile muzicale, în acţiunea sunetelor şi motivelor unele asupra altora; în arta plastică, în felul cum acţionează elementele de culoare, desen, de formă şi de suprafeţe, pentru a da impresia unitară de ansamblu. Mai mult: în literatură şi muzică mai ales, au importanţă şi elementele contradictorii, factorii de opoziţie, cari merg uneori până la o mare adversitate, pentru a da un corp dramatic şi complex, pentru a sugera contrapunctic marea varietate a vieţii şi polifonia sensului realităţii[1], aproape inefabile în esenţa lor, dar revelatoare ca bogăţie cuprinsă în unitatea destinului. De ce nu s-ar admite şi pentru evoluţia filozofiei acest tip de unitate? El există şi încă într-un mod mai profund şi mai expresiv decât în artă. Această unitate de acţiune, cum i-am spus, care acceptă toată varietatea de posibilităţi angajate pe viaţă şi pe moarte în lupta spiritului pentru a vedea cât mai mult din sensul existenţei, este chiar superioară unităţii dintr-un tratat de ştiinţă. Şi istoric mare al filozofiei e cel care ştie să modeleze această supremă simfonie abstractă, care e filozofia străbătând secolele şi mileniile, asemenea fulgerelor care cuprind uneori tot cerul.

În ceea ce priveşte progresul în evoluţia filozofiei, situaţia e mai complicată din cauzele următoare:

1) Deşi filozofia e tot ce poate fi mai general, ea e legată de timp, loc şi persoană. În ştiinţă se poate face uşor abstracţie de tot trecutul ei şi chiar se face, de obicei. Dar înţelegerea adevărată a filozofiei nu e cu putinţă dacă nu e pusă în legătură cu timpul, locul şi mai ales cu psihologia autorului ei. Şi în privinţa aceasta filozofia seamănă cu arta. Însă raportarea aceasta cvasipermanentă a sistemului filozofic la timp, loc şi persoană creează un portativ foarte divers, în care e mai greu să distingi un fir progresiv.

2) Aproape orice filozof pune în discuţie toată filozofia dinaintea lui, dând impresia că vrea s-o ia de la început. În acest sens, filozofia e o repetare continuă a începutului. Chiar şi în curentele sau şcolile filozofice cari durează mult timp, pot să apară schimbări sau „începuturi", de exemplu, şcoala platonică, tot schimbându-se, a ajuns într-o vreme la scepticism. Nu mai vorbim de cazul atât de cunoscut când filozofi ulteriori spun că cei din trecut n-au avut valoare ori au susţinut idei eronate.

3) S-a afirmat, şi am afirmat şi noi, că marile culmi ale evoluţiei filozofiei sunt în trecut.

4) În sfârşit, în filozofie problemele fundamentale, şi chiar principalele ramuri ale ei, au fost create cu mult timp în urmă şi s-a spus în esenţă aproape tot ce se putea spune pentru rezolvarea lor. În afară de geniul lor unic, grecii au avut şi noroc, fiindcă pentru ei

1) Altfel, n-ar fi dramă şi nu s-ar vedea destinul.

problemele şi disciplinele filozofice erau noi şi ei erau primii cari să le rezolve – sau cel puţin noi nu cunoaştem cu precizie ceea ce ei au primit din Orient ori din altă parte. Azi însă un gânditor în filozofie poate fi obsedat de ideea că nu se mai poate spune nimic cu adevărat nou şi că orice idee ar avea el, dacă ar căuta cu tot dinadinsul, ar descoperi-o undeva în trecut[1], la vreun filozof de care nici n-a auzit măcar. W. James, în psihologia lui, vorbeşte de sentimentul sau intuiţia lui *déjà vu,* pe care oricine din noi l-a constatat în el însuşi, tot aşa gânditorul în filozofie poate fi obsedat de ideea lui *déjà dit.* Totul s-a spus! Vorba *Ecleziastului*: „ce a fost va fi, ce este a fost, căci nimic nou nu este sub soare". De aceea la baza unor originalităţi impetuoase este ignoranţa şi nu e lipsită de nici un adevăr gluma că una din condiţiile creaţiei este ignoranţa. Altfel e în ştiinţă. Acolo cercetătorii sunt stăpâniţi de sentimentul ineditului, părându-li-se oarecum că din fiecare experienţă o să ţâşnească un spiriduş de noutate. Acest prestigiu, această tiranie şi mai ales această bogăţie a trecutului nu sunt făcute pentru a încuraja progresul în filozofie.

Am formulat observaţiile de mai sus îngroşând cu intenţie trăsăturile, de aceea răspunsurile sunt cu atât mai necesare. Mai întâi, o chestiune de principiu: chiar dacă în filozofie n-ar fi progres, în sensul că filozofia de astăzi nu e superioară celei din trecut, pe noi faptul acesta nu ne tulbură prea mult, căci n-avem naivitatea şi prezumţia progresismului, ba chiar ne-ar bucura ca adevărul complet să fi fost spus în trecut. Dar nu e aşa şi de aceea trebuie să dăm curs răspunsurilor noastre.

Să luăm cazul ştiinţelor, cu cari se tot compară filozofia. În ele e un progres continuu. Dar nici aici nu e ceva atât de diferit de ceea ce e în evoluţia filozofiei. Fiindcă trebuie să se facă următoarele rezerve:

1) Iluzia marei deosebiri dintre ştiinţă şi filozofie, din punctul de vedere în discuţie, e pentru că progresul ştiinţei are de obicei un caracter stalagmitic. Adică fiecare picătură, oricât de mică, se adaugă şi astfel creşte coloana. Pe când în filozofie o idee nouă poate să fie mult mai importantă decât o „picătură", dar fiindcă ea e comparată cu filozofia în bloc a trecutului, nu pare mare lucru. Dacă ne-am schimba felul de a considera lucrurile, am face altă apreciere.

2) În ştiinţă cel mai adesea progresul e mai mult cantitativ decât calitativ. Se mai descoperă un element, se mai descoperă o metodă de aşchiere a metalelor, se inventează un nou instrument ori un nou produs farmaceutic, se aclimatizează o plantă ori se creează un tip nou de grâu sau de porumb, se zboară în cosmos, se măreşte viteza avioanelor, se pune la punct o nouă metodă chirurgicală etc., dar toate acestea măresc mai mult cantitativ orizontul ştiinţific şi nu-i schimbă perspectiva sau viziunea. De aceea mii şi milioane de oameni fac astăzi ştiinţă şi numărul lor va creşte. Dar schimbările revoluţionare în ştiinţă sunt tot atât de rare ca şi în filozofie, adică ceea ce am numit progresul calitativ. Un Copernic sau un Newton nu se nasc chiar în fiecare secol şi chiar un Darwin n-a venit cu

1 Ar descoperi că a mai avut-o cineva în mileniile precedente. Parcă e o vrajă, o fatalitate, în această privinţă... Poate că Heraclit şi metempsihoza s-au inspirat şi de aici când s-au constituit. Dar e prea devreme ca să verificăm pe Heraclit: pentru asta nu ajunge o istorie de câteva mii de ani, ci ar trebui să constatăm o repetare *de multe ori* a ciclului. Afară de aceasta, când se termină un ciclu, nu mai rămâne nimic. Focul distruge totul, deci dispare şi memoria istorică; aşadar, Heraclit este neverificabil.

ceva esenţial nou, pe care să nu-l fi cunoscut filozofia: ceea ce a fost nou a fost exagerarea. Dacă progresul ştiinţei ar fi întotdeauna calitativ, dacă descoperirile ei ar însemna tot atâtea revoluţii de ordin calitativ, s-ar schimba şi filozofia şi ar înregistra şi ea progrese revoluţionare căci întotdeauna filozofia s-a schimbat în urma progreselor importante ale ştiinţei. Dar vedem că nu e aşa. Nu trebuie să confundăm progresul calitativ cu cel cantitativ şi mai ales cu cel tehnic, în ştiinţă.

3) Se spune că în ştiinţă apar mereu probleme noi, până la punctul de a se crea ştiinţe noi, ceea ce e adevărat. Dar şi aici trebuie să observăm un fapt limitativ. Numărul ştiinţelor, ca discipline teoretice originale, a rămas aproximativ acelaşi ca în seria stabilită de A. Comte. Aşa-zisele ştiinţe noi intră de obicei într-una sau în mai multe din ştiinţele clasice. Motive de organizare a muncii şi motive de ordin practic fac să se creeze aceste ştiinţe noi, pe cari le-am numi de gradul al doilea, dar strict teoretic vorbind ele nu sunt ştiinţe noi. Ştiinţa temperaturilor joase e un capitol al fizicii, speologia e o sinteză şi aplicare de biologie în sens larg şi de geologie. În acest fel, ar putea să spună şi filozofii că, întrucât trebuie să se studieze amănunţit procesul de formare a conceptelor, e nevoie de o disciplină nouă, care să se numească „conceptica" ori, întrucât educaţia are nevoie să

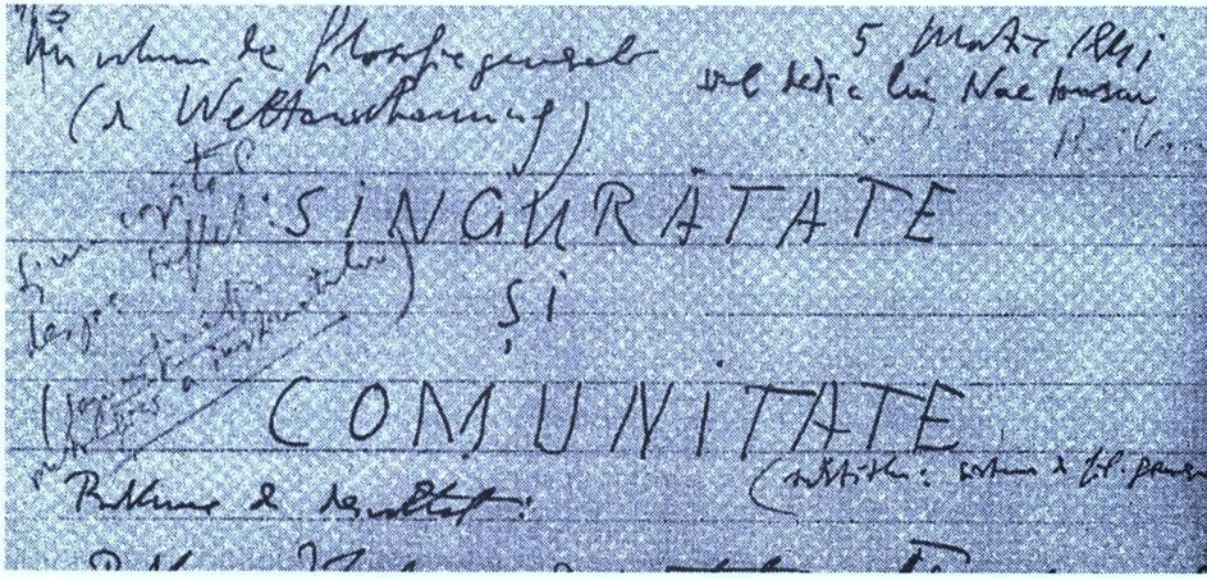

cunoască de-aproape logica copilului, să se creeze o disciplină nouă care să se cheme „pedologica"... După acest tipar se formează, în chip obişnuit, ştiinţele noi. Dar, dacă cunoştinţele de amănunt ori nevoile practice se vor înmulţi atât de exagerat, s-ar putea ca într-o zi să se creeze o ştiinţă care să se ocupe, să zicem, cu legile funcţionării perfecte a şuruburilor. Acesta e un exemplu tipic, de altfel, de ce înseamnă progresul cantitativ în ştiinţă.

Acum vor apărea în altă lumină răspunsurile în privinţa celor patru cauze, cari complică situaţia progresului în filozofie.

1) Filozofia e legată de timp, loc şi persoană, dar numai acest fapt pune în valoare patetismul filozofiei şi drama destinului uman. Tocmai în acest fel se vede mai complex şi mai expresiv poziţia omului în lume şi zbaterea lui pentru a înţelege sensul lucrurilor. Dacă progresul făcut în această privinţă se înţelege mai greu, el e însă cu atât mai variat, mai plin şi mai interesant.

2) E adevărat că orice creator filozofic organizează din nou toată filozofia trecutului, întrucât o cunoaşte, şi uneori o contestă. Dar e tot atât de adevărat că în ceea ce creează el, utilizează meditaţia filozofică de până atunci, conştient sau nu, şi uneori o utilizează cu atât mai mult, cu cât declară că n-are nimic comun cu ea. De obicei filozofii, şi în privinţa aceasta ei sunt ca şi ceilalţi oameni, nu acceptă că au primit influenţe şi se ocupă să dovedească punctele de deosebire dintre ei şi mai ales filozofii cari de fapt i-au influenţat. Aşa că, până la urmă, filozofia nu e repetarea continuă a începutului. Departe de a fi un început repetat, ea e plină de germenii şi dinamismele lăsate de toată gândirea trecutului. Că rezultatul nu e neapărat la înălţimea acestui bogat tezaur, aceasta e altceva, dar ceva rămâne din tot ce a fost căci şi aici se poate spune, până la un punct, că totul se transformă şi nimic nu se pierde.

3) Ceea ce este în afară de orice îndoială, e că marile culturi ale filozofiei sunt în trecut. Dar nu e la fel şi în literatură şi în artă, în general? Şi cine s-ar gândi pentru aceasta să condamne literatura sau arta în general? Dar nu numai atât. Într-o simfonie, de exemplu, momentul culminant e adesea cu mult înainte de final. Oare din cauza aceasta finalul sau ceea ce a urmat după punctul culminant n-are valoare? Ori trebuie mai degrabă să considerăm totul ca un fel de fiinţă, ca un spirit ce se destramă în timp, având momente diferite de intensitate? Desigur că aşa este. Aceasta nu înseamnă că nu sunt în istorie şi epoci sterile, în filozofie ca şi în alte domenii. Dar, în principiu vorbind, faptul că punctul culminant a rămas în trecut nu anulează ideea unui progres.

4) Cu privire la „totul s-a spus şi nimic nou nu este sub soare", amintim observaţia lui Bergson că trebuie să se spună mai degrabă că „totul este nou sub soare". Adevărul e că orice epocă, pentru a fi organică, trebuie să fie totodată ceva vechi şi nou. Aşadar orice epocă vitală are ceva nou. Şi atunci şi filozofia ei are ceva nou. Lucrul cel mai lămurit e când aduce idei fundamentale noi. Dar aceasta nu e neapărat necesar. Fiindcă ceea ce are importanţă este atmosfera în care sunt puse ideile, chiar dacă ele vin toate din trecut, felul cum sunt accentuate şi trăite, natura structurării lor, stilul în care sunt prezentate. Din nou filozofia are ceva comun cu arta, care poate să întrebuinţeze idei vechi, cunoscute, dar să le dea o nouă şi puternică expresivitate. Jocul accentelor e foarte însemnat în artă, ca şi în filozofie. Deci faptul că s-a gândit atât de mult în filozofie nu împiedică progresul ei, iar când acesta nu există se datorează altor factori. Reluând idei vechi, încă poate fi progres în filozofie. Afară de faptul, care e cel mai însemnat, că şi aici pot fi surprize, pe cari le păstrează în rezervă geniul uman: cine se putea aştepta, de exemplu, pe la 1850, ca o jumătate de secol mai târziu să se ridice la orizont steaua lui Bergson?

Şi cu aceasta putem formula ideea de progres în filozofie, chiar dacă toate cele de mai sus n-ar fi valabile. Această idee are trei aspecte: de adâncire, de simţ critic şi de organizare. A. Cournot spunea (Lalande, II, 587) că problemele filozofice, rămânând în

fond aceleaşi, progresul filozofic constă în adâncirea termenilor acestor probleme (şi în stimularea ştiinţelor pozitive). Simţul critic[1], care creşte o dată cu evoluţia filozofiei, are şi el trei aspecte: de subtilitate, de justeţe şi de limitare. De subtilitate, fiindcă reflecţia filozofică, în urma atâtor exerciţii şi rezultate variate de a cunoaşte realitatea, în urma atâtor reuşite şi eşecuri, a învăţat să fie din ce în ce mai subtilă şi cu mai multe superioare prudenţe. De justeţe, fiindcă şcolile sau concepţiile filozofice, chiar dacă au fost diferite până la cea mai mare opoziţie, tot călătorind, aşa-zicând, s-au domesticit adeseori în spiritul gânditorului de astăzi: ele seamănă, din acest punct de vedere, cu pietrele de râu, cari au plecat colţuroase când s-au desprins din munte, dar, tot rostogolindu-se împreună, s-au rotunjit.

Concepţiile diferite şi-au împrumutat reciproc elemente, în cursul timpului, recunoscând, formal sau implicit, ceea ce era acceptabil în tabăra adversă... În adevăr, istoria împacă ori apropie uneori pe oameni, adică ideile lor, şi, dacă s-ar întoarce, ei ar fi foarte miraţi văzând că sunt puşi în aceleaşi stoluri. De limitare, fiindcă gândul filozofic se convinge cu timpul că sunt lucruri pe cari nu le poate înţelege, dar fără să renunţe pentru aceasta la cunoaşterea esenţială, ci îndreptând, de exemplu, spiritul către soluţia religioasă. În ceea ce priveşte ultimul aspect al ideii de progres în filozofie, organizarea, Rădulescu-Motru a observat că e un progres şi în filozofie, deşi el trece neobservat: acela că totalitatea conceptelor filozofice se organizează, se structurează în cursul istoriei; întru totul din ce în ce mai bogat, mai diferenţiat şi mai fin, constituind, am zice, un mod de cunoaştere cu o vastă şi nuanţată claviatură.

Filozofia devine astfel o lume de intuiţii, în care profuziunea de sensuri se ia la întrecere cu spiritul critic cel mai rafinat şi cu libertatea interioară de combinaţie, în fermitatea de a servi adevărul. E drept că ridicarea prea mare a nivelului critic poate să fie ceva paralizant în creaţia filozofică, ca şi în alte creaţii, dar acest nivel critic în sine e un progres şi, de altfel, ca să spunem lucrurilor pe nume, el nu paralizează decât inspiraţiile mici. Aşadar, progres de adâncire a noţiunilor, de înălţare a nivelului critic şi de mai proprie structurare a ceea ce se poate numi, la figurat, organismul culturii filozofice, iată ceea ce nu se poate contesta în evoluţia filozofiei[2].

O curiozitate legitimă, după ce a privit trecutul filozofiei, poate să se îndrepte asupra viitorului ei şi să se întrebe: ce va deveni filozofia? În chip normal, ea se va dezvolta fără doar şi poate, chiar dacă nu va atinge niciodată culmile trecutului. Dar în istoria lumii se pot petrece şi lucruri anormale, se pot petrece chiar cataclisme. Căci s-au

1) Cea mai mare creştere de nivel critic, cel mai mare salt critic (aproape o mutaţie), l-a adus Kant.

2) Să fac un alineat şi pentru ideea echivalenţei epocilor istorice? Nu egalitate, ci echivalenţă. Sau, cel puţin, epocile sunt comparabile (ca însemnătate)? Trubeţkoi a vorbit de echivalenţa culturilor. Tot aşa, se poate vorbi de echivalenţa vârstelor. Dacă e adevărat, atunci în chip fatal şi în filozofie e un progres sau e ceva nou.
Însă epocile nu sunt la fel de valoroase: unele sunt sterile, iar altele rău direcţionate (*le stupide XIX s.* – sau azi).
Totuşi e ceva adevărat ! Să vorbesc de ideea aceasta aici, ori la începutul paragrafului despre progresul în filozofie – ori în capitolul de concluzii la sistemul de filozofie?

ridicat acum la putere, în unele locuri, oameni elementari[1], cari, în tot cursul istoriei trecute, au fost ţinuţi în frâu sau, dacă s-au manifestat, au făcut-o în chip excepţional, pe când acum au voinţa să facă lege pentru toţi. Aceşti oameni elementari, fără sensibilitate metafizică şi morală, vor să construiască, cu ajutorul tehnicei şi al silniciei, un mod de viaţă copiat după cel al termitei, cu un adaos de senzualitate şi orgoliu. Dar termitele n-au nici religie, nici filozofie. De aceea viitorul filozofiei va fi hotărât de faptul dacă omul va rămâne om sau va deveni un fel de supratermită.

P. S.

Finalul de mai sus să-l înlocuiesc cu unul mai discret, în felul următor: Căci s-au ridicat acum la putere, în unele părţi ale planetei, oameni elementari, fără sensibilitate metafizică şi morală, cari vor să construiască, cu ajutorul tehnicei şi al silniciei, un mod de viaţă după modelul termitei (cu un adaos de senzualitate şi vanitate). Dar termitele n-au nici religie, nici filozofie. De aceea, viitorul filozofiei va fi hotărât de faptul dacă omul va rămâne om sau va deveni o supratermită.

1) Cari, în tot cursul istoriei trecute, au purtat botniţă, iar dacă au muşcat, au făcut-o în mod excepţional, pe când acum au pretenţia să facă lege pentru toţi.
Comuniştii n-au filozofie, cel mult ştiinţă. Admiţând însă că ceea ce au ei se poate numi filozofie, atunci, acum va începe *a treia perioadă* a filozofiei, complet descreştinată şi desmetafizicizată, care e, în fond, un fel de zoologie de al doilea grad. Dar asta nu va putea rămâne aşa, ci va veni a patra perioadă, în care oamenii vor reveni la spirit. Iar dacă nu, înseamnă că se va isprăvi cu istoria *umană* a bimanului şi omul va fi chiar mai rău decât animalul.

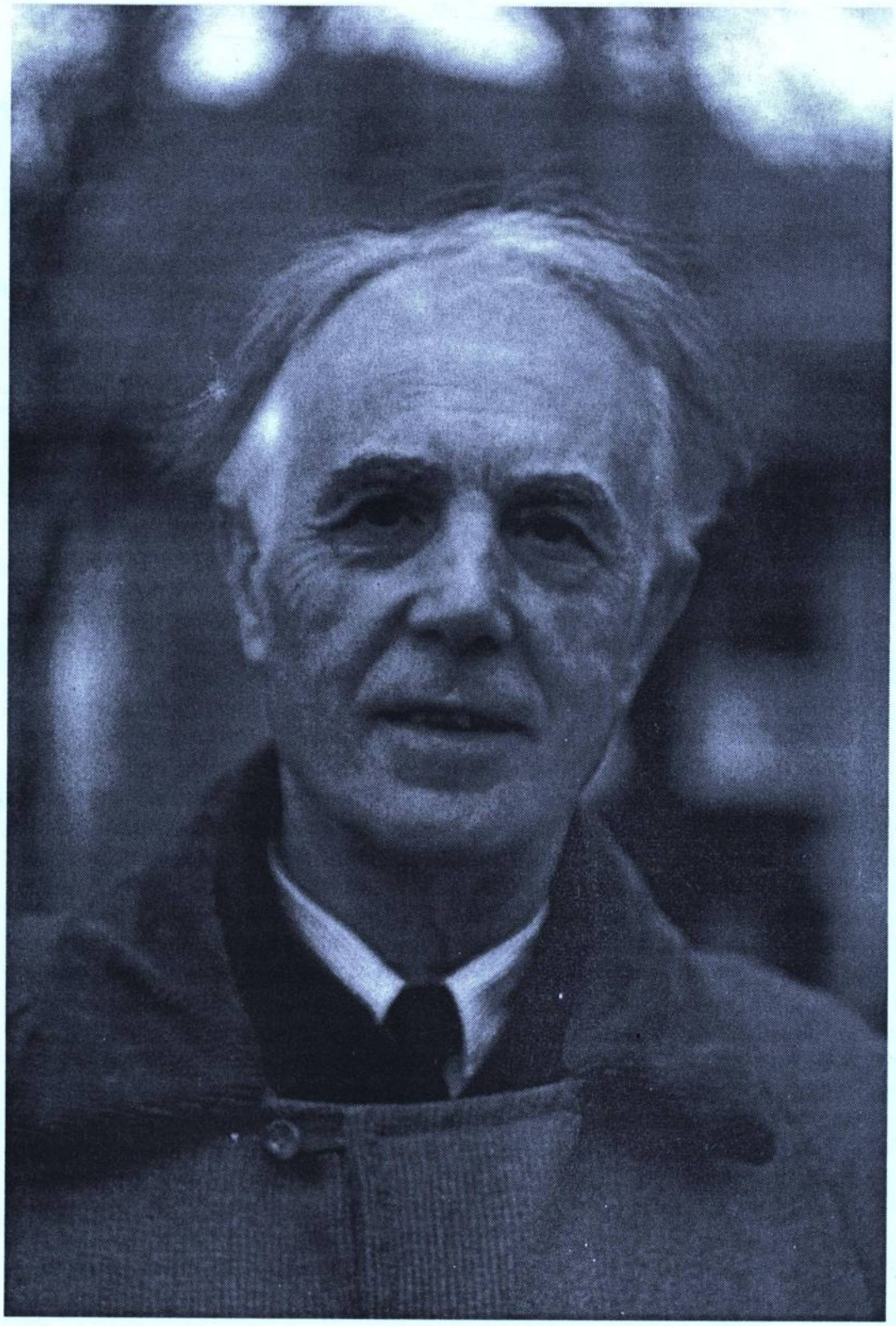

Cincinat Pavelescu
AMINTIRI LITERARE*

Părinţii mei – oameni de cultură – n-au contrariat niciodată modesta mea vocaţie literară. Tata, deşi profesa ingineria şi era un om de ştiinţă desăvârşit, având chiar reputaţia de a fi fost întâiul matematic al epocii sale, îi plăcea mult literatura, şi biblioteca sa era plină de ediţii frumos ilustrate ale clasicilor francezi, latini şi italieni. El avea o fizionomie deschisă, ochii vii sub o frunte largă şi un zâmbet binevoitor îi lumina veşnic buzele vesele.

Mama, mică, talia în miniatură, avea un cap grec, expresiv, cu un nas fin, drept şi sculptat. Iar ochii, mari, negri şi adânci erau mai totdeauna învăluiţi într-o pânză de melancolie dulce.

Amândoi se ocupau mult de instrucţia noastră.

Mama învăţase latineşte şi greceşte ca să ne asculte seara lecţiile, şi venea la liceul Sf. Sava mai în fiecare săptămână să se intereseze de progresele noastre. Obiceiul de a răscoli prin cataloage notele mi-a pricinuit chiar o mare supărare în clasa V-a, dacă nu mă-nşel.

Eram la toate materiile notat excelent, afară de muzică, pentru care nu aveam nici o aplicaţie. Am fost incapabil să reproduc în mod satisfăcător elementele: do, re, mi, fa, sol, la, si! Profesorul de muzică fusese silit de direcţia liceului să-mi dea o notă de trecere. Mama însă, nemulţumită cu media calculată, i-a spus secretarului că trebuie să fie o eroare. S-a făcut din nou calculul şi m-am pomenit corigent. Profesorul de muzică, văzând că mama îl învinovăţeşte pe nedrept, a retras cele două puncte ce-mi acordase din cauza mediei mele superioare. Acasă tata a ironizat-o, rugând-o să nu mai calce pe la secretariat.

Când preparam examenul de clasa VII la Sf. Sava, locuiam în strada Teilor, într-o casă frumoasă pe care tata o construise cu toată priceperea şi gustul lui cam aristocratic. În fundul curţii era o grădină cu o boltă de viţă. Acolo mă duceam să învăţ. Mama, care avea ambiţia ca băieţii ei să iasă cei dintâi, mă controla uneori fiindcă mă prinsese scriind versuri în loc să citesc pentru examenele de a doua zi.

---

* Un fragment s-a publicat în ediţia de scrieri din 1972, apărută la editura Minerva.

La ce pagină ai ajuns Cincinat? Eu răspundeam ascunzând versurile creionate: la 44. Peste un ceas însă, mama, surprinsă că la o altă întrebare răspund tot pagina 44, vine şi mă prinde cu versurile. Nu mi-a zis nimic. Mi le-a luat însă frumuşel, le-a strâns şi mi-a făgăduit că mi le dă imediat după examen când, de obicei, plecam să petrec vacanţa în vila noastră de la Sinaia – azi, din nefericire, proprietatea doctorului Krainic, meşterul dentist al curţii regale. Vila fiind devastată de război, am fost siliţi s-o vindem fiind cu neputinţă să-i facem reparaţiile de două milioane cel puţin, cât era devizul arhitectului.

Prima mea poezie a fost o improvizare scrisă pe un album al d-nei Antimescu, soţia avocatului-şef al Primăriei Bucureşti. Vila Antimescu se găseşte şi azi la Sinaia, peste drum de hotelul Băilor (Blank), şi n-aveam nici cincisprezece ani şi mama, care se lăuda că are un băiat poet, m-a hotărât într-o toamnă care ruginise frunzele îngălbenite ale pădurilor să scriu o odă pentru vila cochetă a d-nei Antimescu.



CINCINAT PAVELESCU ÎN ROL DE ACTOR

Mi-aduc aminte că rimasem vreo 15–16 strofe de patru versuri lungi spre slava vilei cu pricina.

Uitasem complet de acest modest exerciţiu al unui debut care nu se afirmase prin nimic. Peste doi, trei ani, într-o vacanţă a Paştelui, m-am dus cu un văr al meu, Constantin, fratele ilustrului doctor profesor N. Paulescu, să cumpărăm iarbă de puşcă la o tutungerie de lângă Biserica Olari, trebuind a doua zi să mergem la via senatorului Const. Paulescu, frate cu tatăl meu, inginerul Ion Paulescu. Pe când vărul meu tocmea cutia cu iarbă, eu cercetam jurnalele şi revistele apărute de sărbători. Un actor, Alexandrescu, de la Teatrul Naţional, scotea pe atunci o revistă săptămânală şi literară *Biblioteca familiei.* Aveam pe vremea aceia un mare respect [faţă de] lucrurile publicate. Unde e candoarea copilăriei mele de odinioară?! Şi mi-a venit aproape să leşin de emoţie când găsesc în prima pagină poema mea de la Sinaia: *Odă pentru vila Antimescu.* Ea ocupa toată pagina întâia a revistei şi jumătate din pagina a doua. Am cumpărat, bineînţeles cele cinci numere găsite la tutungerie şi am fugit spre casa unchiului meu de pe srada Armenească unde se găseau în toate sărbătorile şi părinţii mei.

Cel mai sceptic din toţi indulgenţii mei auditori din seara aceia festivă a fost viitorul savant N. Paulescu, care mi-a spus că nu admite nici subiectul, nici metrul care e prea lăbărţat, şi nici stilul. Bineînţeles, el care era cu patru ani înaintea noastră la liceu, fiind camaradul şi rivalul lui Pompiliu Eliade, avea singur dreptate. Mama, tata,



DESEN DE V. DUMITRESCU

unchiul Costache, fraţii şi surorile mele, toţi au găsit poezia excelentă pentru un băiat din clasa a V-a de liceu. Poezia nu era iscălită cu numele meu întreg, ci numai cu pseudonimul: C. de la Milcov. Acest pseudonim l-am păstrat câtva timp de dragul unei moşioare a noastre din R-Sărat şi care nu era prea departe de Milcov.

Duiliu Zamfirescu, care era focşenean şi care mă aprecia foarte mult, îmi spunea totdeauna: „D-ta eşti ursit să-mi iei locul la Academie!" De altfel de la Milcov până la Focşani nu e decât un pas. Marele scriitor mi-a făcut cu prilejul prezentării volumului meu de versuri la premiile Academiei, în 1911, un raport extrem de elogios. Academia totuşi nu m-a premiat atunci nici pe mine, nici pe Ion Gorun, nici pe Victor Eftimiu. Ne-a răzbunat însă mai târziu Comisiunea premiilor naţionale care ne-a acordat tuturor celor căzuţi, cea mai înaltă recompensă literară fără măcar s-o fi cerut.

Între întâia poezioară publicată şi premiul naţional a trecut mai bine de 40 de ani, aproape 44.

Una din revistele mai renumite de care se leagă începuturile mele literare a fost *Literatorul* maestrului Alexandru Macedonski. Această revistă, era foarte *en vogue* între anii 1889 şi 1905. În paginile ei debutează şi Duiliu Zamfirescu şi Teleor, şi Caton Teodorian, şi Arghezi şi Galaction şi Traian Demetrescu.

În paginile ei apăruse acea dureroasă epigramă neiscălită în contra marelui poet M. Eminescu, tocmai când acesta, printr-o coincidenţă din cele mai nefericite, îşi pierduse minţile şi era condus la ospiciul Suţu.

S-a pornit o furtună groaznică în contra lui Alexandru Macedonski, căruia G. Ventura, ziarist de talent şi de înflăcărată violenţă polemică îi atribuia paternitatea epigramei.

Fusese o singură dată funcţionar: prefect de Bolgrad, şi n-a mai râvnit decât la Direcţia Monitorului Oficial. Averea părintească o irosise într-o lungă călătorie la Paris, unde crease un mic cerc literar cu Laurent Tailhade, Stuard Merill, Camille Mauclair,

Madame Severinne şi a scos cu un grup de poeţi belgieni revista literară *La Wallonie, Liège* (de Flandre), 1887–1892: Ephraim Michael, Albert Mockel, Adolfe Rette. A colaborat la revista internaţională *La grande revue de Paris et de Saint-Petersbourg*. La revista editată de Albert Mockel, *La Wallonie,* au colaborat Maurice Maeterlinck, Emile Verhaeren, Francois Vielé Griffin, Jose Maria de Heredia, Stephan Mallarmé şi chiar Paul Verlaine.

Târziu, când a publicat în franţuzeşte volumul *Les Bronzes,* Pierre Quillard în *Mercure de France* a scris într-o notiţă critică: *Le grand poète roumain Alex. Macedonski, frappe le vers français sur une enclume d'or, adică marele poet român Al. Macedonski făureşte versul francez pe o nicovală de aur!*

Apreciat în lumea aceasta intelectuală, poetul, când s-a întors în ţară, s-a simţit dezrădăcinat, după expresia celebră a lui Maurice Barrès.

A fondat atunci revista *Literatorul,* care se răspândise în toată România şi la care au debutat toţi scriitorii noştri cunoscuţi, ca Duiliu Zamfirescu. . . . . care cunoşteau perfect dreptul constituţional dar nu ştiuseră să-i răspundă nimic la chestiunea: „Ce este misoghinia şi care sunt cei mai mari scriitori misoghini?" Eu, ca să-i mântuiesc pe tovarăşii mei pe care-i pândea aceeaşi soartă, m-am ridicat din bancă şi i-am spus: Domnule profesor la cursurile dv. nu ne-aţi vorbit niciodată de misoghinie, dar, dacă-mi permiteţi, eu vă voi răspunde că autorul dramatic suedez Strindberg, contemporan cu Ibsen, s-a arătat în piesele lui *D-şoara Julia, Nopţile unui noctambul, Creditorii şi tatăl,* mare duşman al femeilor. Una din tezele dezvoltate de el cu multă pasiune a fost aceea de a prezenta pe femeie ca pe o fiinţă nefastă, şi căsătoria ca o instituţie nenorocită în genere, şi în special oamenilor de geniu. De asemenea filozoful german Arthur Shopenhauer, născut la Dantzig în 1788 şi mort în 1860, adversar al sistemelor lui Fichte, Schelling şi Hegel, a expus o metafizică particulară care, respingând negaţiunile şi îndoielile criticismului aşează fundamentul eului în voinţă. Aceste idei sunt larg dezvoltate în cele trei volume ale operei sale *Lumea ca voinţă şi reprezentare,* tradusă în limba română de d. Titu Maiorescu şi în franţuzeşte de d. Cantacuzino. Într-un stil limpede, plin de imagini şi vioi el a scris nenumărate ironii şi butade în contra femeilor. De altfel avea o figură, puţin apreciată de sexul frumos*...

---

* *Originalul se află în arhiva criticului V. Crăciun.*

La Petrograd, Cincinat victima revoluţiei

O originală cerere de împrumut în versuri. Prinţul Grigore Sturza-Dieppe versificator.

UN EPISOD PUŢIN CUNOSCUT DIN viaţa lui Cincinat, este acela, din primele zile ale revoluţiei ruseşti de la Petrograd din 1917.

Am să relatez cele întâmplate atunci, astfel cum mi-au fost istorisite de însuşi Cincinat când s-a înapoiat de la Paris. Cred că vor interesa atât pentru savoarea cât şi pentru ineditul lor.

Păstrez autografele versurilor pe care am să le public în facsimil, în volumul ce va apare sub titlul: „Cincinat Pavelescu intim şi inedit".

Prin mijlocirea lui Take Ionescu şi Mişu Cantacuzino, miniştri în cabinetul de concentrare aflaţi la Iaşi în timpul refugiului, Cincinat obţinuse autorizaţia să meargă la Paris, spre a se ralia grupului de intelectuali aflaţi acolo, în vederea unei intense propagande naţionale şi pregătirii terenului pentru conferinţa păcii.

Acolo se aflau: Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voevod, Jean Th. Florescu, dr. Demetrescu-Brăila, Constantin Mille, Pavel Brătăşanu şi mulţi alţii.

Nu era altă cale de mers la Paris, decât drumul destul de lung şi de ocol prin partea de Nord a Rusiei. Aşa se explică faptul că în ajunul revoluţiei găsim pe maestrul Cincinat rătăcind pe străzile Petrogradului. În capitala ţarilor a întârziat câtva timp, atras şi reţinut de frumuseţile artistice aflate în marele şi bogatul muzeu „Ermitage". Acolo a găsit comori nepreţuite de picturi şi sculpturi, adunate cu pietate şi dragoste de artă, începând din epoca glorioasei domnii a împărătesei Caterina II.

Cât timp a stat la Petrograd toate dimineţile le petrecea în vastele săli ale muzeului, iar după amiezile, în mod obişnuit, se preumbla visător pe neîntrecuta în frumuseţe „Perspectiva Newsky", artera cea mai umblată din capitala Rusiei ţariste. Dar întârzierea aceasta a fost cu ghinion, deoarece într-o dimineaţă a constatat cu stupefacţie că ghetele şi costumul de haine lăsate în ajun în faţa uşii camerei de la hotel, spre a fi curăţate potrivit obiceiului, au dispărut fără urmă.

Zadarnic s-a plâns direcţiei hotelului Astoria – unde era găzduit – unul din cele mai elegante şi moderne din Petrograd. Direcţia amabilă şi prevenitoare a dat explicaţii, a promis, dar nu a fost în stare să restituie nici efectele pierdute nici costul lor, atât de multe reclamaţii aveau de satisfăcut.

Şi nefericitul trubadur a fost silit să poarte smokingul şi să circule ziua, astfel îmbrăcat, întocmai ca chelnerii şi lăutarii.

Dar cum au dispărut hainele maestrului?

Din explicaţiile date de direcţia hotelului rezultă că în dimineaţa acelei zile memorabile şi atât de neplăcute pentru Cincinat s-a produs pe neaşteptate revoluţia. Chelnerul însărcinat cu facerea curăţeniei la etajul III unde locuia poetul, fiind un adept afiliat mişcării revoluţionare, a găsit cu cale să-şi însuşească costumul şi ghetele maestrului. Mai în urmă, s-a săvârşit



CINCINAT PAVELESCU VĂZUT DE MARCEL IANCU

chiar un atentat în contra hotelului Astoria, dar din fericire Cincinat îl părăsise la timp.

Surprins de evenimentele ce se desfăşurau cu repeziciune uimitoare, poetul nostru era dezorientat. Situaţia la Petrograd se schimba din moment în moment şi preocuparea lui de fiecare dată era cum va putea evada din acel infern zgomotos şi plin de pericole. Bani nu prea avea şi astfel se afla în situaţia penibilă de a nu fi în stare să se urnească din loc. La legaţia noastră n-a putut găsi ajutorul dorit.

Dar tocmai când se credea pierdut, norocul l-a ajutat să găsească pe prinţul Grigore Sturza supranumit „Dieppe".

Aci să-mi permită cititorii să deschid o mică paranteză pentru a da oarecare relaţii asupra persoanei principelui şi să explicăm de ce primise porecla de „Dieppe".

Voevodul Mihalache Sturza, cu avuţiile strânse în timpul domniei sale în Moldova, se retrăsese la Baden Baden în Germania, unde a ridicat o capelă, în fiinţă şi azi, în care se făcea slujbă religioasă după ritul ortodox.

El a avut trei copii: o fiică şi doi fii. Domniţa, frumoasă şi inteligentă, s-a căsătorit cu prinţul rus Gorciacov. Averea de zestre a domniţei, constând în mai multe moşii aflate în ţară, o administra Dimitrie Sturza, fost prim ministru şi şeful partidului liberal. Din cauza acestei însărcinări pe care o avusese în tinereţe, opoziţia îl poreclise pe Mitiţă Sturza „Roade ruble".

Cele două beizadele au fost: Beizadea Grigore Viţel, poreclit astfel pentru puterea atletică, el putând ridica un viţel într-o mână. Locuia în Bucureşti în casele din Calea Victoriei, colţ cu str. Verde, unde acum se opreşte tramvaiul no.15, în drum spre gară. Aceste case au fost cumpărare de fostul ministru Constantin Disescu, după ce Beizadea Grigore şi-a clădit frumosul palat de la capătul căii Victoriei unde se află azi Ministerul Afacerilor Străine şi preşedinţia consiliului de miniştri.

Beizadea Mihalache n-a vrut să rămână în ţară. El s-a stabilit în Franţa la Dieppe, unde a clădit un somptuos castel. De aici îi vine supranumele.

Beizadea Mihalache a avut doi fii: pe Mitiţă Sturza, socrul d-lui George Brătianu şi pe Grigore Sturza, beizadeaua cu care s-a întâlnit Cincinat la Petrograd.

Aci închidem paranteza.

Prinţul Sturza se afla şi el în trecere la Petrograd, în drum spre Franţa. El alese însă un itinerar mai lung prin Siberia şi Japonia dorind să viziteze ţara Mikadoului. Paşapoartele lui fuseseră vizate şi era gata de plecare.

Întâlnindu-se în holul hotelului Astoria cu Cincinat, acesta i-a povestit cum urmărindu-l nenorocul, a fost sortit să fie printre primele victime ale revoluţiei. Ca încheiere l-a rugat să-l împrumute cu o mie de ruble ca să poată ieşi din încurcătură.

Prinţul, cu care vorbea franţuzeşte, i-a spus ridicând din umeri (reproduc textual cuvintele sale):

– Oh, mon cher Cincinatus, vous voyez bien, les temps sont lourds, les temps sont troubles... mais tout de même faites-moi votre requête en vers.

Sau în tălmăcire românească:

„Dragul meu Cincinat, vezi bine că timpurile sunt grele, vremurile sunt tulburi, totuşi fă-mi cererea d-tale în versuri".

Spunând aceste cuvinte prinţul a urcat grăbit spre apartamentul său, ca să-şi pregătească bagajele de plecare.

Când puţin după aceea a coborât în hol, Cincinat care-l aştepta nerăbdător, i-a prezentat cererea de împrumut formulată în următoarele versuri:

Malgré les temps si lourds et troubles
Quand un poète dans le malheur
Vous demande un prêt de mille roubles...
Vous êtes, mon Prince si grand seigneur
Si riche d'esprit si riche de coeur
Que pour punir le quémandeur
Vous devez lui donner le double.

În tălmăcire românească:

Cu toate că timpurile sunt grele şi tulburi
Când un poet în dificultate
Vă cere o mie de ruble
Eşti, prinţule, atât de mare senior,
Atât de bogat în spirit şi ai o inimă largă
Încât, ca să pedepseşti pe cel ce-ţi cere,
Trebuie să-i dai îndoit.

Prinţul Sturza a zâmbit satisfăcut, minunându-se de vioiciunea şi turnura elegantă, cum a fost ticluită această cerere de împrumut.

Cincinat dovedea că posedă la perfecţie limba franceză şi mai dovedea, încă o dată mai mult, măiestria lui admirabilă, folosind însăşi expresiile prinţului pentru a formula o cerere originală de împrumut versificată şi cu o poantă atât de spirituală.

Şi astfel amorul propriu şi sensibilitatea prinţului fiind atinse fin de tot, nu a putut să reziste şi nu numai că i-a dat îndoit decât a cerut, dar l-a invitat chiar să ia masa împreună.

Cincinat în posesia celor 2000 de ruble, care-i asigurau posibilitatea de a-şi cumpăra haine, ghete şi a evada din infernul zgomotos şi nesigur cum devenise Petrogradul, în tot timpul mesei a fost de o veselie

exuberantă şi de o vervă nesecată.

Este interesant de amintit că prinţul Sturza, înzestrat cu o inteligenţă vie şi posedând o bogată cultură clasică, în momentele lui pierdute se îndeletnicea şi cu încercări uşoare de versificare.

La un moment dat, către sfârşitul mesei, după câteva pahare de şampanie, spre a fi în notă şi la unison cu invitatul său poet, care se risipea în improvizări de tot felul, prinţul bine dispus, uitând că afară clocoteşte furtuna revoluţionară, a pus în valoare toate resursele de versificator şi a scris pentru Cincinat următoarele versuri:

Cincinatus romain
Etait simple et austère,
Cincinatus roumain
De mœurs plus legères
Est poète, magistrat, ocultiste sincère
Et de tous ces talents
Nous fait parfois mystère

În traducere sună astfel:

Cincinatus romanul
Era simplu şi sever,
Cincinatus românul
Cu moravuri mai uşuratice
Este poet, magistrat, ocultist adevărat
Şi din toate talentele lui
Ades ne tăinuieşte.

La aceste versuri Cincinat a răspuns fulgerător de repede, tot în franţuzeşte, dar cu deferenţa şi amabilitatea datorate aceluia care l-a salvat cu atâta generozitate şi grabă din situaţia penibilă în care se afla:

Ilustre prince, je dois me taire
Car votre verve me devance
Si mon talent est un mystère
Le vôtre est une évidence

În traducere:

Ilustre prinţ, eu sunt numai tăcere
Căci verva voastră mă întrece
Dacă talentul meu este-un mister
Al vostru este evidenţă.

Prinţul Sturza a fost atât de încântat de momentele agreabile petrecute în tovărăşia lui Cincinat precum şi pentru versurile galante şi măgulitoare ce i-a adresat, încât într-un avânt de expansiune şi largă generozitate a propus poetului să-l ia pe spezele lui în călătoria de-a lungul Siberiei şi prin Japonia.

Cu toată dorinţa arzătoare a maestrului de a vizita ţara atât de poetic descrisă de Pierre Loti şi să calce pe urmele eroinei sale „Ki-Ku-San", n-a cedat acestei plăceri, dorind a se duce mai degrabă la Paris, spre a-şi îndeplini misiunea patriotică la care era chemat.

Despărţirea cu prinţul a fost din cele mai mişcătoare. Două zile după aceea Cincinat părăsea Petrogradul în plină revoluţie, spre a se îndrepta către Paris, unde mai târziu a cules amare deziluzii.

La un moment dat iată cum se tânguia prietenilor:

Eu stau aicea fără franc
Cu gândul îndreptat spre Tisa
Iar Goga, Fermo şi Blank
Petrec fără griji, la Nisa.

Întâmplarea de la Petrograd, cererea versificată de împrumut, versurile prinţului Sturza şi răspunsul plin de curtoazie a lui Cincinat s-au publicat la Paris. Este inutil să adaug că au fost savurate făcând deliciile cercurilor intelectuale pariziene, unde atât prinţul Sturza, cât şi Cincinat erau bine cunoscuţi.

22 IX 1942

Basil CLUNY



CINCINAT PAVELESCU LA SENECTUTE

FILE DE ALBUM



SCRIITORI AI LITERATURII ROMÂNE ÎN FOTOGRAFII DE ION CUCU:

Gheorghe PITUŢ
Leonid DIMOV
Adam PUSLOJIC
Ion BĂIEŞU
Marin SORESCU
Virgil MAZILESCU
Geo DUMITRESCU
Nichita STĂNESCU
Nicolae VELEA
Ion LĂNCRĂNJAN
Petre ŢUŢEA



FOTOGRAFIE DE
ION CUCU
menţiune obligatorie
copyright

Charley Pride





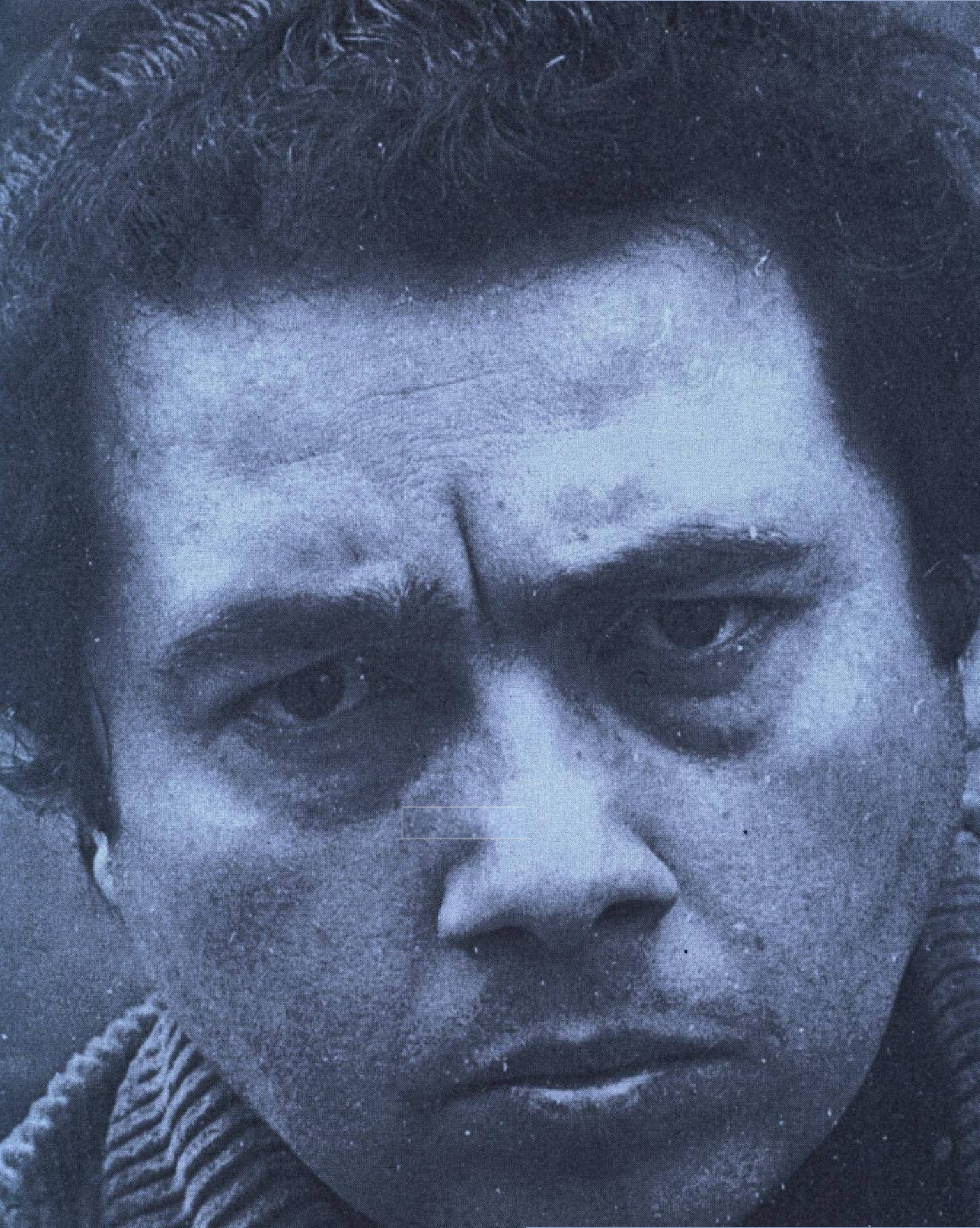



























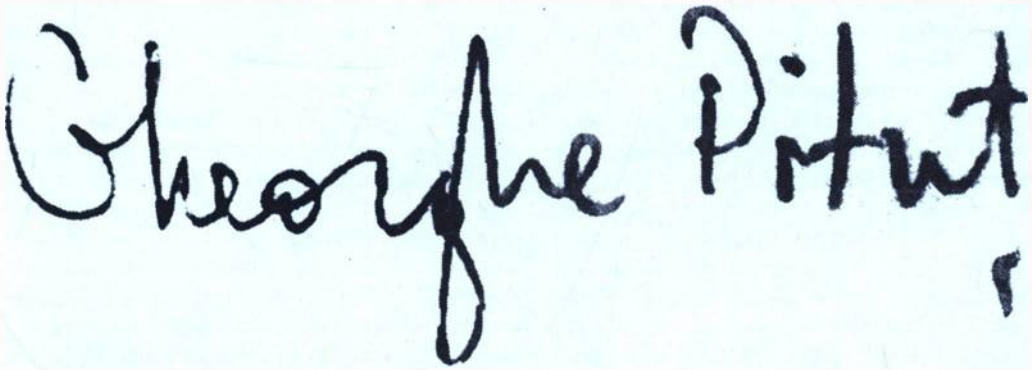

„Transferat într-un lagăr de păsări sfinte"

ÎNTÂMPLAREA S-A PETRECUT în iarna anului 1972, când Gheorghe Pituţ se afla în Germania, continuându-şi studiile de germanistică şi filosofie la Universitatea din Köln, stipendiat de Katholischer Akademischer Ausländer-Dienst. (KAAD.Bonn). Primise o bursă de studii la sfârşitul anului 1970, la recomandarea Părintelui Dumitru Stăniloae, teologul renumit care l-a onorat cu prietenia sa. (Referiri la prietenia de care s-a bucurat din partea *Părintelui* – cum îi spuneam noi – se află şi în cartea publicată de Lidia Ionescu Stăniloae: „*Lumina faptei din lumina cuvântului – Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*". Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, pp. 328, 335, 356:

„Au fost mulţi, mai ales dintre scriitorii tineri, cei care veneau deseori la tata... Regretatul Gheorghe Pituţ, pe care îl numea «un moţ dintr-o bucată», având o simpatie deosebită pentru el (i-a şi mijlocit, de altfel, o bursă în Germania). Îi plăcea mult felul lui deschis de a fi, istorioarele lui cu miez. O dată, Drisu, cum îi spuneau prietenii, povestise că un consătean de-al lui, de la Meziad, fusese întrebat dacă îl cunoaşte pe Gheorghe Pituţ. «Da, îl cunosc», răspunsese. «Ştii că-i un poet cunoscut?» «Nu se poate ! Cum să fie poet cunoscut? Doar e de la noi din sat !», răspunsese consăteanul. Pe tata îl amuzase povestea şi găsea că, din păcate, era destul de tipică..."

Şi, mai departe, aflând despre plecarea dintre noi a poetului, Părintele a exclamat: „Nu se poate ! Pituţ? Ne-am întristat foarte. Drisu ne fusese un prieten bun şi loial. Un moţ, sincer, fără ascunzişuri, fără urmă de ipocrizie !"

Deşi plecarea la studii fusese aprobată de conducerea Uniunii Scriitorilor şi i se dăduseră asigurări că i se va păstra postul, cu atât mai mult cu cât cedase salariul său colegului Sami Damian, care îndeplinea în locul lui atribuţiile de secretar general de redacţie, în atmosfera de suspiciune care s-a creat după apariţia celebrelor teze ideologice din iulie

1971, cu numai o săptămână înainte de întoarcerea în ţară a poetului, a fost înlăturat din redacţia revistei *România Literară,* desfăcându-i-se contractul de muncă, fără a se arăta motivul demiterii – situaţie la care face aluzie la începutul povestirii, amintind de „afacerea proastă în privinţa serviciului" şi de „laşitatea oarecum generală". Astfel încât bucuria de a fi aprofundat cunoştinţele de limba germană şi de filosofie, de a-l fi audiat pe Heidegger, de a putea citi în original operele autorilor germani preferaţi, de a traduce din poezia unor autori de expresie germană – Hilde Domin, Peter Handke, Gerald Bisinger – a fost umbrită de necazurile care au urmat. În vremea aceea o astfel de întâmplare avea consecinţe îndelungate, devenea un adevărat stigmat.

Nerezolvându-i-se situaţia, a plecat din nou în Germania, unde a continuat studiile până în vara anului 1972, parcurgând o etapă avansată, de această dată. Este anul în care s-a petrecut întâmplarea povestită. Numeroasele caiete de curs şi vocabulare (Wörterbuch), păstrate în arhiva familiei, cu teme zilnice, datate, cu scrisul ordonat, caligrafic, sunt mărturii ale unei minţi extrem de organizate. De altfel, profesorii de la Sprachinstitut din Walchensee, ca şi istoricul de artă Wilhelm Nyssen, din Köln, îl apreciau şi mi-au mărturisit că datorită lui Pituţ îi admiră pe români şi s-au îndrăgostit de România. (Profesorul Wilhelm Nyssen a realizat şi un excepţional documentar despre mănăstirile din Moldova, pe care l-a proiectat şi la noi, la Institutul Teologic. A publicat o carte despre frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova: „Pământ cântând în imagini", traducere de Părintele Stăniloae).

În acea perioadă a convertit în poezie şi întâmplarea evocată la începutul *Călătoriei spre inefabil,* în legătură cu laşitatea generală şi înlăturarea lui din redacţia unei reviste la a cărei apariţie participase din momentul transformării *Gazetei Literare* (la care a fost angajat după absolvirea facultăţii) în *România Literară,* în anul 1968, numai pentru faptul că a îndrăznit, în buna tradiţie a locului în care a văzut „prima lumină", să spere că are dreptul să cunoască mai mult: Ajuns un om cu traista-n bâtă/ viaţa nu-mi părea urâtă;/ în cârcă-mi sui copilul mare,/ cei mici, la piept, ca o onoare/ iar doamna-n pas cu noi la dreapta/ nensenineză gândul, fapta;/ tot în prezent – tot în trecut/ suntem pe drum, ca la-nceput:/ cât o să ţină ştie nime/ căci suferim de o vechime/ (mai grea ca pietrele de moară/ care desigur nu omoară)/ şi în gândire şi-n purtare/ în lupta dintre slab şi tare;/ prietenii adevărate/ câte mai am le duc în spate/ *fiindcă nici nu am putere/ să-mi plec spinarea cui mi-ar cere./* M-a pedepsit un cap bătrân/ ca pirul, ca uscatul fân,/ dar strângă el măriri şi ani. cât munţii-n poală bolovani,/ mie-mi ajunge să dau ştire/ c-am spus cândva într-o vorbire:/ *cu cât gândeşti mai mult se face timp în plus/* (vorbeam cu noaptea din apus)/ ceea ce spus mai omeneşte/ nici nu ne scade, nici ne creşte,/ iar altfel viaţa nu-i urâtă/ deşi-s un domn cu traista-n bâtă." (Cronică)

În privinţa manifestării în scris, nu a mai reuşit să publice nici o carte, până în anul 1977, când a apărut volumul *Stelele fixe,* la Editura Eminescu, după ce fusese respins de mai multe edituri. A fost un nou slalom, de data aceasta mai greu, printre pârghiile capriciosului mecanism al cenzurii. Secretul apariţiei volumului a fost următorul: exasperat de amânarea publicării, poetul a recurs la datarea poeziilor cu menţionarea locului, cele mai multe fiind scrise şi expediate din străinătate. Considerat, probabil, un jurnal liric, reflectând „alte realităţi" – expresie folosită frecvent în acea perioadă – a fost posibil să apară iar autorului să i se decerneze în anul următor Premiul Uniunii Scriitorilor. Trăia în plin paradox !

Până la sfârşitul vieţii, verticalitatea sa recunoscută i-a atras şi alte momente de cumpănă care încet-încet i-au erodat aparentul „adăpost de linişti", astfel încât nu o dată şi-a dorit să fie „transferat într-un lagăr de păsări sfinte", departe de încurcatele rânduieli care l-au apropiat atât de repede de „marginile nopţii".

Valentina PITUŢ

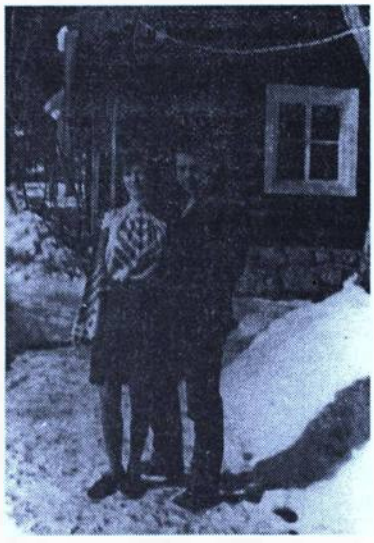

ÎMPREUNĂ CU SOŢIA SA, SOSITĂ ÎN VIZITĂ.

WALCHENSEE, BAVARIA, (1971).

(Călătorie spre inefabil)

În clipa în care am primit invitaţia de a participa la colocviul internaţional a cărui temă în acel an era *Despre inefabil* am sărit în sus de bucurie. În ultima lună devenisem aproape melancolic, deşi, după cum sper că am reuşit să mă observ de-a lungul anilor, aveam un temperament sanguin. Melancolia îmi venea de la despărţirea de mai bine de şase luni de ai mei, de la afacerea proastă în privinţa serviciului pe care-l pierdusem datorită laşităţii oarecum generale a amicilor mei, şi poate şi datorită nepăsării mele faţă de modesta îndatorire de a le fi scris celor situaţi mai sus în ierarhia instituţiei la care lucrasem. N-am luat în serios, şi-mi pare rău, îndemnul unui bătrân relaţionist: „Celor mai mari decât tine, trebuie să le scrii, chiar dacă n-ai face decât să relatezi despre starea vremii".

Eram bucuros că voi părăsi pentru o săptămână cel puţin căminul internaţional studenţesc de la Walchensee, mai ales că în ultimele zile colegii studenţi nu mi se mai adresau nici prieteneşte, nici de complezenţă, nicicum. Foarte stingherit de atitudinea lor, am cerut directorului permisiunea de a pleca mai devreme cu o zi faţă de data pe care i-o anunţasem anterior.

– Dumneavoastră aţi promovat bine la sfârşitul fiecărei luni, a spus Herr Tröschel. Aveţi chiar nevoie de altceva. Probabil veţi întâlni şi concetăţeni de-ai dumneavoastră şi asta v-ar putea linişti în bună măsură. Vă doresc drum bun!

– Mulţumesc, am spus, rămâneţi cu bine.

– Să vă întoarceţi cu bine, mi-a urat el, îndepărtându-se prin zăpada care-i venea până la piept. Mergea târându-şi un picior şi se apleca pe partea piciorului sănătos. La un moment dat s-a oprit, am avut impresia, şi peste câteva clipe siguranţa că vrea să mai spună ceva, pentru că şi-a întors capul brusc spre mine, dar poate ghicind că şi eu aşteptam acest lucru, s-a răzgândit, a început să-şi şteargă ochelarii şi a pornit încet mai departe.

Studentul din Biafra, ori a pălăvrăgit cu ceilalţi colegi, ori s-a dus chiar la director să-i spună. Două zile după ce primisem vestea destituirii mele din serviciu, nu-mi mai puteam concentra atenţia asupra nici unui lucru. Profesorii sesizează lipsa de atenţie atât la

cei mari cât şi la cei mici deşi fizionomia copilului, cu toată frăgezimea vârstei lui, pare mai tulbure tocmai datorită lipsei de mască şi unilateralei sale cruzimi. Trucul exersat automat, învăţat încă din copilărie, acela de a privi drept spre fruntea profesorului şi prin ea mult mai departe, nu-mi folosea la nimic. Doamna Gruber mă bombarda cu întrebări, studentul din Biafra îmi dădea coate, nu mai ştiam conjuga nici verbele auxiliare.

Din primele zile mi-a fost simpatic băiatul de culoare Oliver Bim Bavi. Poveştile lui despre măcelul din Biafra erau cutremurătoare. Am asociat însă culorii pielii lui pornirea instinctivă de a lovi cu plăcere orice alb. Mi s-a părut în seara aceea că uitasem orice cunoştinţe de limbi străine şi chiar limba maternă. Ce-mi mai aminteam din propria limbă erau numai expresii rimate, fraze muzicale, cântece. Astfel m-am văzut acasă, într-o sală de şedinţe luând cuvântul, dar tot ce spuneam era cântat şi a stârnit o astfel de ilaritate încât am alergat afară din cameră, am rupt o creangă de brad pe care am curăţat-o de ramurile mărunte, după care am bătut la uşa alăturată a lui Oliver, care a venit imediat în camera mea.

– Te rog, i-am spus – dându-mi haina, cămaşa, maioul jos – te rog ia băţul ăsta şi dă-mi câteva pe spate. Nu dormisem de două nopţi, dar nu eram nici treaz. L-am văzut luând băţul de capătul subţire, ochii lui albi şi mari au crescut ca nişte cearceafuri din care veneau păsări negre spre mine, a ridicat mâna care-i era atât de neagră încât s-a făcut întuneric în cameră şi l-am auzit ieşind într-un hohot de râs. Deşi spărsese becul, refuzase să mă lovească şi a doua zi îi povestise totul directorului. De aceea-mi spusese Herr Tröschel: „asta v-ar putea linişti în bună măsură". Acum sunt sigur că s-a gândit la cele întâmplate cu două zile înainte de plecarea mea.

M-am urcat în tren seara la Kochelsee. N-am schimbat trenul decât o singură dată. Ningea. Nu puteam aţipi deşi era a treia noapte de nesomn. Lucrasem vreo patru după-amieze la o scurtă conferinţă *despre inefabil,* tema colocviului aşteptat. Printre notiţele mele mai vechi am descoperit câteva însemnări. Toate începeau şi sfârşeau cu gândul morţii. Despre inefabil notasem: *intraductibil.* O altă notă spunea: faptul de a muri, moartea este inefabilă. Am refuzat însă folosirea cuvântului *moarte* în aşa zisul meu eseu. Voind însă o apropiere, o cât de vagă concretizare a noţiunii, a conceptului de inefabil, mi s-a părut fericită ideea asemănării acesteia cu marile zăpezi ce se prăbuşesc la începutul iernii peste lume şi ne fac să le simţim până la durere frigul şi strălucirea, iar primăvara să descoperim pământul întunecat şi munţii negri de nostalgia îndepărtării imaculatei materii. Zăpada, având în vedere forţa ei uneori copleşitoare asupra simţurilor noastre, o comparasem cu o lectură, cu forţa copleşitoare a acesteia asupra intelectului şi sentimentelor noastre. Din forţa cu care ţi se impune ca realitate atât zăpada (iarna), cât şi lectura, sentimentele cu care o receptezi, rezultă inefabilul. De la aceasta până la a spune că artistul, creatorul e o simplă natură n-a mai fost nici o piedică. Părându-mi-se totuşi exagerată această simplificare mai aduceam vorba despre un străin care apare într-o bună zi în mijlocul unei comunităţi de oameni, reuşind să impresioneze prin faptele sale de curaj, spirituale şi materiale, dispărând apoi ca un meteor care a strălucit intens o clipă. Acum îmi dau seama că aducerea exemplului cu străinul în paginile scurtei mele dizertaţii îmi satisfăcea ambiţia de a apropia conceptul atât de intraductibil al inefabilului de faptul social ca hrană a fenomenului de cultură. În sfârşit îmi încheiam anemicul eseu cu o frază care se îndepărta de la comparaţiile mai mult sau mai puţin revelatorii de mai sus:

inefabilul este omul, străinul, amintirea tulbure a trecerii lui printre noi. Toată noaptea m-am frământat în tren ca nu cumva să se înţeleagă, la modul ironic, că însăşi prezenţa mea la colocviu ar fi inefabilă. Teamă, care deşi metafizică, se va vedea că nu a fost neîntemeiată. Până la ivirea zorilor am şi hotărât că astfel de consideraţii despre tema proiectată nu merită să fie debitate într-un cerc ce întrunea profesori străini şi români, personalităţi marcante în estetică modernă şi studenţi străluciţi veniţi de la vreo trei universităţi. Va trebui, totuşi, să iau măcar cuvântul.

Posibilitatea de a ajunge la obârşiile Dunării, în Munţii Pădurea Neagră, m-a încântat încă de la primirea invitaţiei. În plic primisem, pentru orice eventualitate, o hartă foarte schematică pentru orientare. În Freiburg cunoşteam numărul de telefon al unui singur profesor*. Fiind orele 6 dimineaţa la sosirea trenului am evitat să deranjez un om pe care-l văzusem o singură dată. M-am îndreptat spre restaurantul gării să iau o cafea. Era închis. Ieşind spre oraş am constatat cu plăcere că zăpada nu depăşea un strat de câţiva centimetri, clima era dulce şi febra uşoară datorată oboselii îndelungate poate că m-a făcut să văd chiar flori în câteva grădini pe lângă care trecusem. Aş fi băut cu nesaţ o cafea dar nici un local nu deschisese la ora aceea. Când m-am întors din nou spre gară am întrebat o femeie, care nu părea să se grăbească nici într-o parte, de unde pot lua autobuzul spre Schauinsland. Mi-a explicat şi mi-a arătat chiar autobuzul ce se afla la mai puţin de o sută de metri, aşteptând în staţie. Între timp se făcuseră orele şapte. Am intrat din nou în gară pentru a lua o cafea dar *Oberul* m-a făcut să renunţ explicându-mi că abia peste o jumătate de oră se va încălzi filtrul pe care îl avea la bar.

Am putut lua autobuzul abia la orele opt. După ieşirea din oraş puteam ghici încotro se îndreaptă autobuzul. Ningea şi la un moment dat nu se mai zărea la distanţă mai mare de două sute de metri. Atunci am observat că în autobuz, în afară de mine şi de şofer, nu mai era decât o femeie. Ningea tot mai puternic şi autobuzul înainta greu. Peste câteva minute s-a împotmolit, nu putea înainta mai departe. În timp ce-l întrebam pe şofer cum pot să ajung la Schauinsland, femeia a coborât iar şoferul mi-a arătat direcţia şi mi-a spus că deşi plătisem drumul până la cabană, îi pare rău, dar nu poate merge mai departe. La vreo două sute de metri de autobuzul împotmolit, am dat peste un *Gasthof* unde era proprietăreasă chiar femeia ce coborâse ultima din autobuz. Mi-a servit două brötschen cu unt, câteva felii de salam şi leberwurst; am refuzat, dorind să beau un singur ceai. Uşa de la intrare s-a deschis de



DIALOGÂND CU IOAN CARAZA, STUDENT LA TEOLOGIE, ÎN FAŢA CĂMINULUI STUDENŢESC (PAPST JOHANNES BURSE) DIN KÖLN (1971).

* Profesorul Paul Miron

vreo două ori singură. Jur împrejur nu se mai vedea nici o casă, vântul aducea valuri de zăpadă în geamuri. Ceaiul m-a încălzit pe neaşteptate şi, fiindu-mi teamă de moleşeala care m-ar cuprinde stând, m-am ridicat brusc, am lăsat câteva mărci lângă farfurioară şi am întrebat încotro ar veni cabana. Gazda a insistat mult să rămân, dar văzând că sunt hotărât să plec oricum, n-a ezitat să-mi spună că e foarte periculos, apoi mi-a urat noroc arătându-mi încotro să mă îndrept.

La mai puţin de cinci minute de urcuş *Gasthoful* pierise parcă pentru totdeauna. Aveam o servietă şi o pungă de plastic cu un cadou pentru un prieten, paltonu-mi era foarte uzat şi mănuşile destul de roase. Ghetele, deşi îmblănite, curând s-au umplut de zăpadă, care, topindu-se, a început să îngheţe. Vântul era atât de puternic încât răscolea nu numai zăpada, dar aveam impresia că şi pământul, încât nu vedeam nici încotro mă îndrept, nici unde calc. M-am gândit că ar trebui să renunţ şi să mă întorc la *Gasthof*. Dar acum eram pe un platou, de nu ştiu cât timp nu mai urcam şi mi-ar fi fost imposibil să ghicesc în care parte trebuia să o apuc. M-am întors cu spatele în direcţia vântului şi am privit în sus pentru a vedea soarele sau un alt semn după care să-mi dau seama dacă există vreo şansă pentru ameliorarea vremii. Mi-a trebuit mult până să mă dezmeticesc, îmi intrase zăpadă în ochi, iar în fracţiunea de timp cât am putut privi spre cer, am fost convins că nu mai există diferenţă între sus şi jos şi că, probabil, nici nu călcam pe pământ, ci direct pe cer şi tot ce mai exista era doar vântul în trâmbe înalte, asurzitoare şi totuşi inefabile. Simţeam că-mi scârţâie oasele, deşi aveam grijă să primesc vântul numai din faţă, aşa cum soldaţii curajoşi întâmpină inamicul. Am început să fac sărituri pe loc şi să mă învârt când într-o parte, când în alta, pentru că nu-mi mai simţeam picioarele. Plictisit de aceleaşi mişcări am pornit la întâmplare până când mi-am lovit puternic fluierul piciorului de un obiect tare. Era bara unei maşini răsturnate. Stătea într-o rână iar dedesubtul caroseriei am auzit voci şi am adulmecat fum de ţigară. Erau trei oameni care vorbeau englezeşte; le-am spus bună-ziua, unul din ei mi-a răspuns în germană.

– Ştiţi cumva în ce direcţie se află cabana Universităţii, am întrebat.

– Nu cunoaştem, suntem turişti. O vreme n-a spus nimeni nimic. Rămâneţi cu noi, e periculos să mergeţi mai departe. M-am aplecat spre cel care vorbise şi cu mare greutate am reuşit să-mi scot o ţigară şi s-o aprind.

– Acum trei zile a mai fost o furtună la Schauinsland, mi-a spus vorbitorul în germană; au îngheţat nu departe de aici trei americani.

În scurtul răgaz cât am fumat alături de ei cred c-am aţipit şi m-am trezit în mai multe rânduri, de aceea credeam nu că am auzit-o de la ei, dar că tocmai eu le-aş fi spus povestea cu americanii îngheţaţi. M-am ridicat destul de anevoie de sub caroserie şi am început să mă îndepărtez de cei trei fără a le spune rămas bun, din superstiţia de a nu-mi ura ei mie noroc pe o asemenea furtună. Poate că nici n-au sesizat plecarea mea, vântul era asurzitor.

În sfârşit, iată o casă şi încă una şi apoi alta, ar trebui să mă întorc să-i chem şi pe oamenii de sub maşină, nu cred să fie departe de acest loc, mi-am zis, dar tocmai când ridicasem puţin căciula de blană de pe ochi spre a vedea încotro mă îndrept, casele au început s-o ia la fugă, mai întâi rotindu-se, după aceea s-au ridicat ca nişte rachete în sus. Nu erau case, ba da, erau, dar le-a luat vântul. Punga de plastic, în care se găsea un vestmânt scump de mătase chinezească pe care voiam să-l duc unui prieten*, mi-a scăpat

* Un vestmânt preoţesc

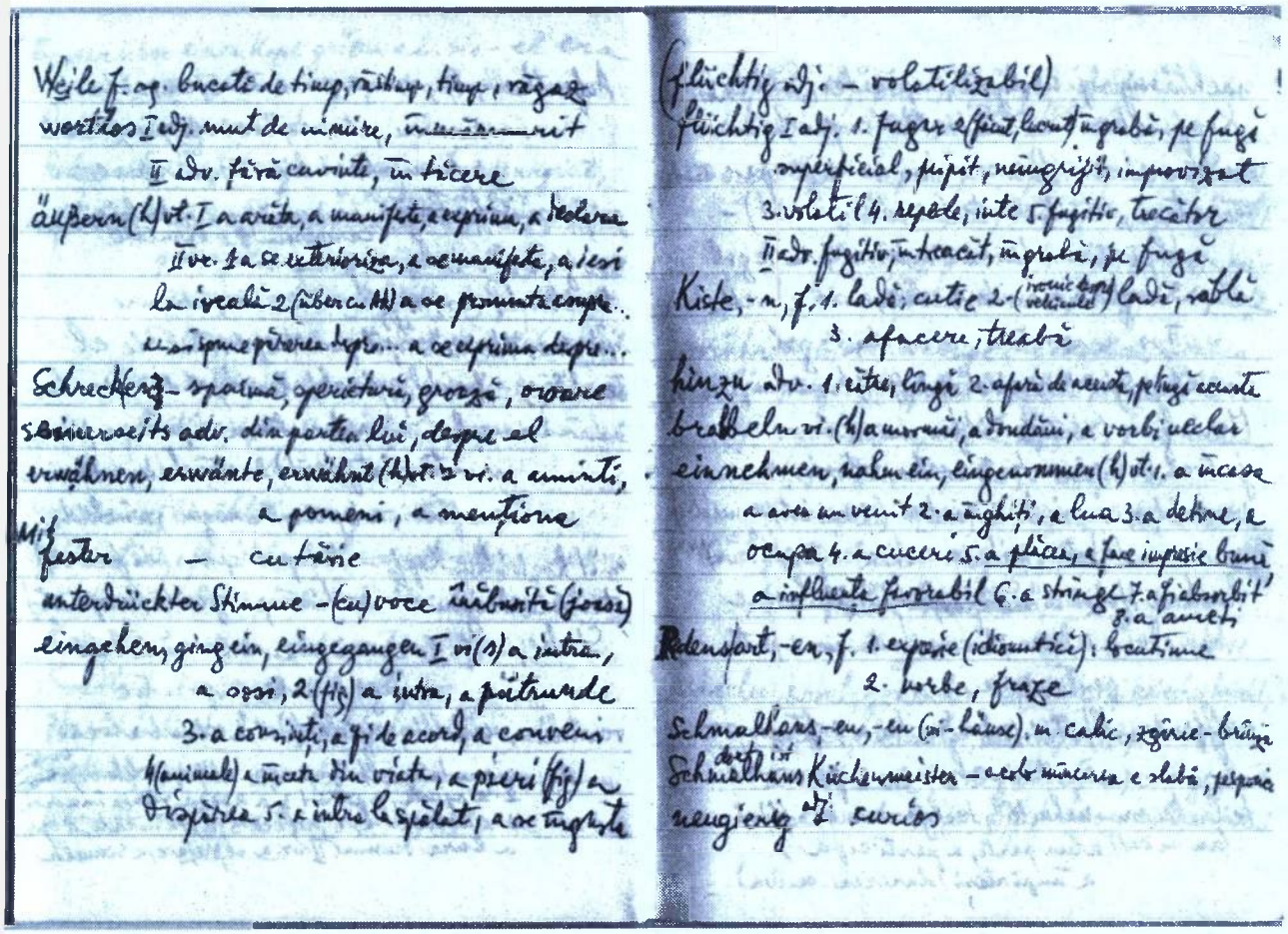

PAGINI DE VOCABULAR (WÖRSTEBUCH) DIN PERIOADA STUDIILOR DE GERMANISTICĂ ŞI FILOSOFIE LA UNIVERSITATEA DIN KÖLN, 1970-1972.

din mână şi s-a oprit cam la cinci metri pe un banc de zăpadă. Deşi nu se vedea aproape nimic am reperat-o datorită literelor mari, roşii, care semănau pe albul acela mişcător cu petele de sânge ale unui animal sacrificat. Fulgii care se rostogoleau cu viteza unor alice au acoperit-o repede, apoi mi s-a părut că o văd din nou şi m-am avântat cu disperare să recuperez obiectul pe care doream neapărat să-l duc prietenului meu. Cu tot avântul care mi-l luasem, n-am reuşit să fac mai mult de trei metri şi deodată m-am scufundat în zăpadă până la subsuori. La suprafaţă făina aceea de gheaţă era moale, dar dedesubt, oricât am încercat să-mi smulg picioarele, am rămas ţintuit mai departe. Până în clipa aceea şi zăpada şi vântul şi furtuna, oricât ar fi fost de atroce, n-aş fi crezut o clipă să le cad victimă. Ştiam din întâmplări proprii şi din ale altora că în astfel de situaţii cel mai nesăbuit lucru e să te laşi furat de somn. Teama de a fi înecat în zăpadă m-a ţinut treaz mult timp, dar neputând face nici o mişcare şi văzând cu stupoare că nu mai aveam deasupra zăpezii decât mâinile şi capul am încercat să mă eliberez de stratul mai proaspăt de la suprafaţă. Servieta o ţineam de mâner cu dinţii; măturam zăpada cu palmele rotindu-mi bustul când într-o parte, când în alta, astfel am observat că în spatele meu era o pantă destul de abruptă al cărei sfârşit nu se vedea; semăna întrucâtva cu o burtă de gravidă care

nu-şi poate zări picioarele. În faţa mea orizontul era la doi metri. După atâtea mişcări mi s-a părut că alunecasem spre vale cu cel puţin câteva picioare. De teama de a nu fi eu însumi nucleul unei avalanşe, am renunţat să-mi agit mâinile în continuare. Aţipeam în reprize de câte două, trei secunde şi mă vedeam copil de şapte sau opt ani cu un cuţit la cizmă, singur seara, iarna, într-o pădure compactă, plecând la înmormântarea bunicii mele într-un sat la opt km. distanţă; fugisem fără ştirea surorii mele mijlocii de acasă iar cuţitul îndesat între picior şi cizmă eram sigur că-mi va folosi în cazul în care voi fi atacat de lupi, tot astfel cum îi folosise unui flăcău briceagul pe care l-a băgat cu pumn cu tot în gâtlejul unui lup şi mişcându-l în dreapta şi în stânga a căzut deodată cu sălbăticiunea la pământ, pentru că dinţii întorşi ai fiarei nu i-a mai putut descleşta de pe mâna lui dreaptă şi reuşind să-l atârne pe umăr s-a dus aproape o noapte întreagă până la Ocolul Silvic să-i dea premiul de trei sute de lei şi când a ajuns acolo a leşinat.

Voinţa de a trăi şi instinctul de conservare mă părăsiseră demult şi somnul invincibil, nici nu-mi mai păsa dacă era sau nu veşnic, m-a cuprins. Dar cu o ultimă scânteie a voinţei am reuşit să deschid ochii şi ca dovadă că energia în faţa morţii este de o natură pură, diferită de cea a muşchilor, pleoapele mi-au rămas deschise, cu toate că întreaga-mi fiinţă se abandonase şi aveam senzaţia că sunt mort demult, pentru că mai

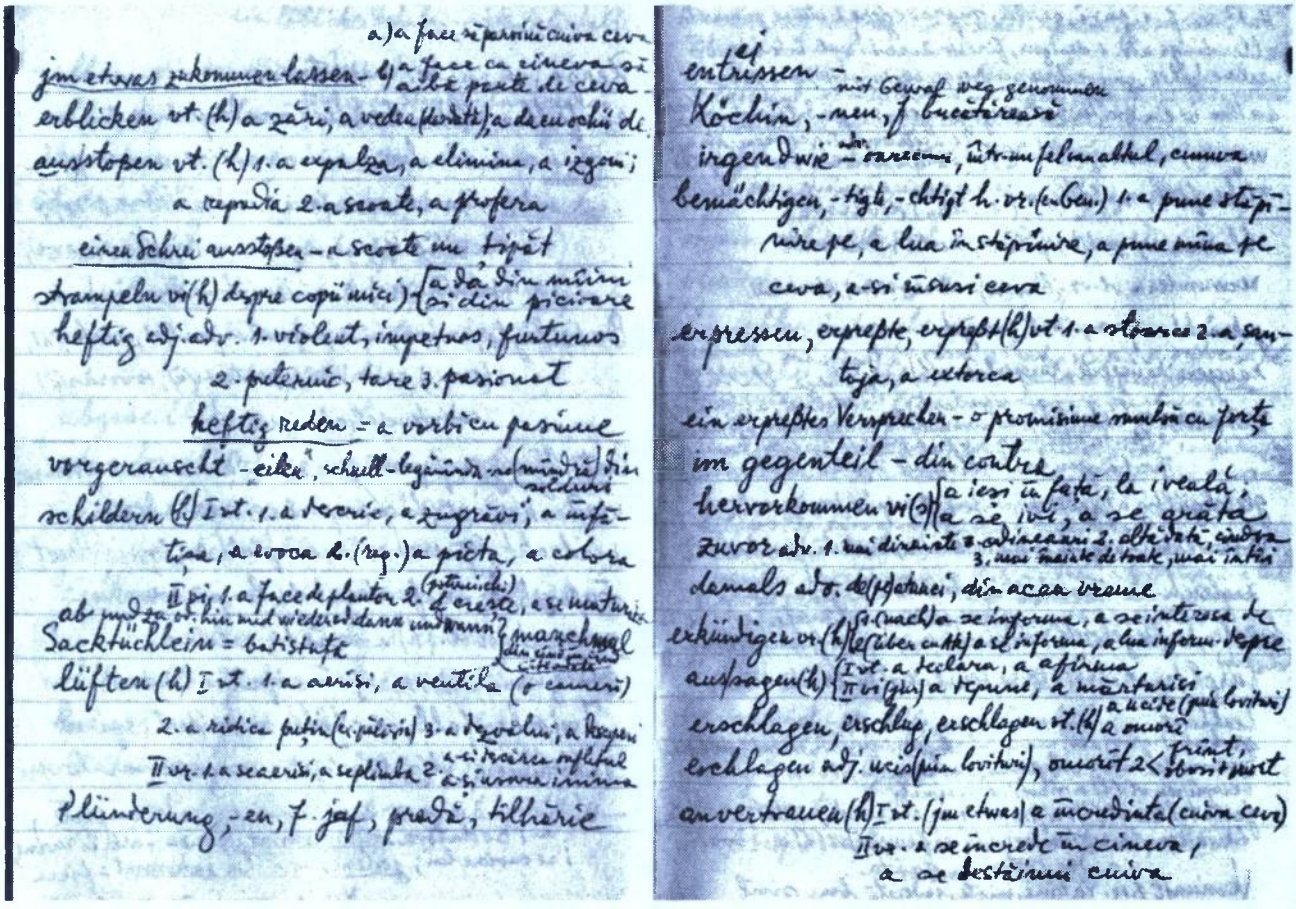

întâi am văzut două babe scobind zăpada, apoi capul unui lup cu limba scoasă şi dinţii puternici; era de o mărime obişnuită dar pe măsură ce se apropia de mine, fiara lua proporţiile unui cal uriaş, apoi mi-a apărut cât un munte şi când i-am simţit răsuflarea foarte aproape mi s-a făcut brusc atât de foame încât nu ştiu prin ce secret resort am reuşit să deschid servieta şi să scot un sandwich îngheţat, dar în starea de total abandon şi dormind cu ochii deschişi, mâna mea având inteligenţa cărnii s-a îndreptat spre gura acelui munte de carne şi-am înghiţit cu acea gură ultimul dumicat al vieţii.



LA PESTE 2000 DE METRI ALTITUDINE, PE HERZOGSTANDT.

*

Când mi-am revenit, câinele lup mă lingea pe mâini, îmi prindea când o gheată când alta, târându-mi picioarele dintr-o parte în alta şi fiind culcat pe zăpadă nu cred să fi schiţat nici cea mai mică strâmbătură când am simţit că-mi linge obrajii. Începuse să se întunece, mergeam în urma câinelui ca pe schiuri, pentru că nu-mi puteam îndoi genunchii, până când am ajuns la o cabană, unde câinele cred că-şi avea stăpânul. Am intrat într-o sală mare de ai cărei pereţi erau rezemate vreo sută de perechi de schiuri, în mijlocul sălii se dansa îndrăcit, muzica era atât de antrenantă încât am început să dansez şi eu, dar fără a fi văzut de ceilalţi, mai întâi cu fetele şatene, apoi cu cele blonde şi pe urmă cu cele brunete, până când am ajuns în fundul sălii unde era barul, am cerut ceva tare şi în drum spre ieşire am dansat iar cu toate fetele, tot nevăzut de ceilalţi. Până la cabana Universităţii n-am mai avut decât un kilometru.

Colocviul despre inefabil începuse. Conferenţiarul tocmai spunea că dacă inefabilul e aproape intraductibil, nu-i mai puţin adevărat că pot fi găsite nenumărate exemple prin care ne putem forma o imagine cât mai concretă despre această noţiune fulgurantă. Intrarea mea în sală a deranjat în bună măsută lucrările şi pe cei prezenţi, pentru că mai mulţi cunoscuţi au început de îndată să mă întrebe cum am călătorit, dacă-mi place pe Schauinsland şi dacă voi contribui cu ceva la desfăşurarea lucrărilor. Fumul insuportabil şi căldura sălii am simţit că mă vor leşina pe loc. Moartea e inefabilă am spus, deşi nu era vorba despre asta.

– Adică inefabilul e moarte? m-a întrebat conferenţiarul.

– Da, *moartea e inefabilă*, am repetat eu, neräspunzând la întrebarea lui şi crezând că va aprecia cineva această descoperire.



POEZIE

Nicolae IOANA

RÂNDURI LA UN PRIETEN

BULVERSAREA ÎNTREGII VIEŢI LITERARE după 1990 a făcut ca până şi plecarea dintre noi a unora dintre cei mai cunoscuţi şi iubiţi scriitori să treacă, dacă nu neobservată cu totul, în orice caz cu prea puţine şi palide ecouri în rândul confraţilor. Este şi cazul poetului şi prozatorului Nicolae Ioana, o vie prezenţă (nu doar în paginile revistelor şi în librării, ci şi ca om, în locurile de întâlnire ale scriitorilor şi în viaţa cotidiană a cetăţii), agreabilă şi remarcată ca atare de colegii săi într-ale scrisului. Om cu un veritabil cult al prieteniei, cunoscut şi iubit editor, el avea un soi de *karmă* specială, inspirând celor din jur siguranţă şi încredere, insuflând – în mai toate ocaziile – optimism şi o anume forţă celor care aveau nevoie de ele (erau şi încă mai sunt destui şi în asemenea situaţie).

În urmă cu mai bine de un an, când ne-a părăsit, răpit de o boală ce nu iartă, la o vârstă la care ar mai fi putut da literaturii încă multe cărţi, Nicolae Ioana (1939-200) a lăsat în urmă o operă literară considerabilă: peste zece volume de versuri, trei romane (*Pavilionul* – 1981, *Strada Occidentului* - 1986, *Vizită la domiciliu* - 1989) şi un volum de proză scurtă (*Pasagerul* - 1985).

Descinzând de pe meleaguri argeşene şi aparţinând unei familii modeste (tatăl era brutar, iar mama casnică), scriitorul a parcurs etape biografice semnificative şi în bună măsură benefice pentru scrisul lui – de la modesta funcţie de pontator într-o uzină şi până la acelea de editor şi instructor în Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste. Pretutindeni şi în permanent în contact cu oamenii, el i-a putut cunoaşte şi şi i-a putut apropia pe toţi, înţelegându-i şi – atunci când a fost posibil – ajutându-i, de aceea cred că nici n-a avut şi nici nu avea motive să-şi atragă antipatii ori ranchiune.

Descendenţa rurală l-a făcut pe Nicolae Ioana să-şi păstreze o anume prospeţime şi vigoare, vizibile în poezia lui încă de la debutul cu *Templu sub apă* (1967), iar experienţa de viaţă n-a întârziat nici ea să răzbată adesea în cărţile de proză.

Despre volumele lui s-a scris mult şi de cele mai multe ori favorabil, autorul fiindu-i decernat şi Premiul Uniunii Scriitorilor pentru poezie – fapt care spune, totuşi, ceva (în ciuda faptului că premiile au fost şi au rămas deseori subiecte de controverse între literaţi).

Când l-am cunoscut eu, prin 1969-1970,Nicolae Ioana era redactor de poezie la abia botezata editură *Albatros* (mai înainte se numea *Editura Tineretului*). Îmi citise volumul *Obsesia păsărilor*, cu care am şi debutat, şi pot aduce acum o mărturie târzie despre modul exemplar în care s-a comportat Nicolae Ioana în calitatea lui de editor faţă de un necunoscut ce bătea atunci la porţile literaturii. Întreaga „bucătărie" editorială de dinaintea apariţiei unei cărţi (pe care fiecare scriitor a cunoscut-o din proprie experienţă) mi-a dovedit în persoana redactorului de carte Nicolae Ioana un împătimit cititor şi cunoscător de poezie, dar mai presus de acest profesionalism un prieten adevărat al autorilor, un om care ştia să se apropie, cu egală căldură şi înţelegere, atât faţă de textul supus lecturii cât şi faţă de autorul acestuia. Conlucrarea autor-redactor devenea, de aceea, în cele din urmă, o colaborare între prieteni - ceea ce, iarăşi se înţelege, însemna extraordinar în acea vreme în care debuturile în volum se puteau număra, într-un an, pe degetele unei singure mâini.

Viaţa a făcut ca peste mai bine de zece ani să ne reîntâlnim, de această dată în postura de colegi, în redacţia altei editurii: Editura Sport-Turism, unde „am respirat" aerul aceluiaşi birou timp de câţiva ani şi unde mai vechile impresii pe care le aveam despre Nicolae Ioana, au primit noi atestări (dacă mai era nevoie...).Nimeni n-ar fi crezut în acei ani că falnicul bărbat care era pe atunci va fi răpit de o maladie ce nu ţine seamă nici de vârstă, nici de înfăţişarea omului şi cu atât mai puţin de virtuţile lui creatoare.

Astăzi, când opera (ca şi viaţa) lui Nicolae Ioana sunt definitiv încheiate, rămâne ca posteritatea să se pronunţe asupra a ceea ce scriitorul a aşternut pe hârtie în nopţile lui de nesomn şi de nelinişte. Îmi amintesc cum, la plecarea lui Nichita Stănescu, pe când îi însoţeam împreună sicriul cu trupul neînsufleţit la Bellu, Nicolae Ioana mi-a spus, la un moment dat: „Sunt foarte curios ce posteritate va avea Nichita!..." Şi iată că, din nefericire pentru literatura noastră (care a pierdut în ultimii ani numeroşi scriitori, mulţi dintre ei din generaţia poetului *Necuvintelor*), vorbele prietenului meu, rostite pe o alee de la Bellu, îmi vin în minte, potrivindu-i-se chiar lui...

Ciclul de poeme inedite pe care-l publicăm mai jos relevă un meditativ, un introvertit bântuit de gândul dispariţiei, încercat de întrebări esenţiale asupra rostului său, al vieţii şi al lumii în general. Nădăjduim ca textele încredinţate acum tiparului să contribuie şi ele întrucâtva la conturarea cât mai exactă a profilului poetic al lui Nicolae Ioana.

Florentin POPESCU

Odă iubirii

Toate lucrurile au încremenit după tine.
Râul a uitat să mai curgă de teamă
să nu-ţi strice chipul petrecut în unde.
Frunzele nu-şi mai aduc aminte cum să se mişte,
noaptea nu mai ştie drumul pe unde să iasă
şi a rămas să-i umple cu întuneric auzul;
dar dintre toate cele mai pedepsite
Sunt mâinile mele suferind după tine.

Vino şi dezleagă din nemişcare râul,
atinge copacii să-şi recapete memoria frunzele,
îngăduie ierbii să crească şi nopţii să umble,
ajută-le să-şi recâştige timpul pierdut;
iarbă să-mi ajungă genunchii şi mâinile,
noaptea să se ascundă sub călcâiele zilei
şi îndemânaticii zei ai clipelor
să încolţească gâdilându-mi tălpile.
Şi la urma urmelor nu mă uita nici pe mine
Cel care poartă ideile tuturor frunzelor,
Cel care colorează cu ochii iarba şi undele
Şi ştie din ce parte a lumii răsare soarele...

Orb dacă aş fi aş şti glezna ta până la capăt,
mâna ta cum piaptănă ramurile părului,
buzele cum aruncă săgeţile vorbelor;
îndură-te şi aruncă săgeţi mai domoale
oriunde ar ajunge acolo mă sângeră
şi ele nimeresc numai în partea inimii
fă-le flori să-mi îndulcească bătăile sângelui.
Surd dacă te-aş auzi venind
Mâna mea ţi-ar auzi foşnetul genelor
Cum scânteie răsăritul ochilor vii;
părul ar simţi melodia degetelor tale
Cântată pe orga celui de-al şaselea simţ
şi aş pune în cer mai multă culoare
decât tot albastrul din privirile tale;
ochii ar auzi scânteile dinţilor tăi
Cum îmi dezleagă frunzele înnodate în muguri
Ca pe o batistă în care am ascuns sclipitoare monezi
Lucrate în nenumărată tăcere şi trudă
Cu care voi cumpăra lumina soarelui şi a ta.

Umblă cu grijă să nu-mi strici nici o frunză
Stricăciunile se plătesc îndoit pământului
Dar mâinile tale soaţe bune cu gingăşia
Nu pot depăşi aluatul întâmplărilor.
Şi dacă gura mea nu ar cunoaşte sunetele
Şi nu ar şti să înfieze pruncii gălăgioşi ai cuvintelor
Aş folosi limba de dragoste a plantelor
Cuvintele înverzite de recunoaştere ale frunzelor
Aş fi eu însumi o vorbă de dragoste
O vorbă care ar putea nespus de mult să se bucure
Cu mâini lungi pregătitoare de dragoste
Cu gene care înjunghie stele în vârfuri
O vorbă de dragoste ancorată într-un surâs...

Odihnă

În această casă mi-e frig. Umblu toată noaptea
pe afară. Totu-i răcoare de lună. O lună rănită.
Din ea soarele a fugit
omul nu-şi mai găseşte odihna.
Am fugit sufletul casei nu vezi parcă am locui într-un mort. Totul
e rece
şi simt degetul răcorii pe umeri.
Nu vezi doar gardurile de sârmă ca nişte lungi corzi răsună
până la sângele stelei
scurs.
În această casă mi-e frig
simt degetele morţii
pe umeri. Ceasul şi-a întors faţa de la noi
bate celor duşi!

Pe sub grâul înflorit

Pe sub grâul înflorit
bun am fost atât cât să-mi crească
numele.
Câte se vor întâmpla când pe coaste se vor usca ierburile
şi în câmp din nou vor răsări
pentru cel ce-mi ştie fiica şi numele fiului meu,

pentru cel care mi-a văzut tatăl
cuminţit în umbră.
Doamne şi în urmă rămân atâtea flori,
atâtea seminţe ca o mare de scuturi
bulbucate picăturile de ploaie de pe pereţi
ca măştile de gheaţă
pe care le atinge cu o rază ziua;
rămân sunete şi glasuri
toate vor fi în ochii mei
unde le pot ucide cu o clipire;
va rămâne podul pe care va tremura lună
sub ochii închişi ai pomului
o voce se aude în universul sclipind
strigă în sudoarea voastră o voce
sub stâlpii nopţii
îmi atârnă de priviri stelele,
lumini îngheţate.
Bună dimineaţa prin odaia rătăcită
sunete
înălbind pereţii graiul rupt în încăperi!

Camera

Acolo unde norii s-au strâns să prindă
capul meu,
acolo unde norii beau otravă şi pucioasă,
acolo unde norii râd de lacrimile
viilor şi dorm pe pleoapele mele,
acolo unde norii joacă în raza galbenă a lunii,
broaşte, amfibii, morţi
sunt un nebun al norilor urmărit
de norii nebuni ce se răsucesc deasupra
camerei mele, copiii spurcaţi ai unei
amintiri, urcându-se în pomul de lângă
fereastră şi cutremurându-l.

Lumina rece

Mă întind pe jos alb
şi cineva vine să-mi picure
lumina unei flori în gură.
Îi simt lichidul pe mâini
scurgându-se uleios
şi la ureche îmi şopteşte o femeie:
„Ridică-te, s-au mai prefăcut şi alţii",
M-am ridicat şi am fugit şi floarea
îşi picură mai departe lumina rece.

Câmp cu cai

Am trecut pământul tău, îmi
smulg,
părul şi barba,

sunt cinstit
dacă stau gol în faţa mea
într-o oglindă,

stă pe scări trupul meu
şi se contemplă şi nu găseşte
nimic,
stă pe scări şi îşi priveşte
mâinile
ca pe două umbre.

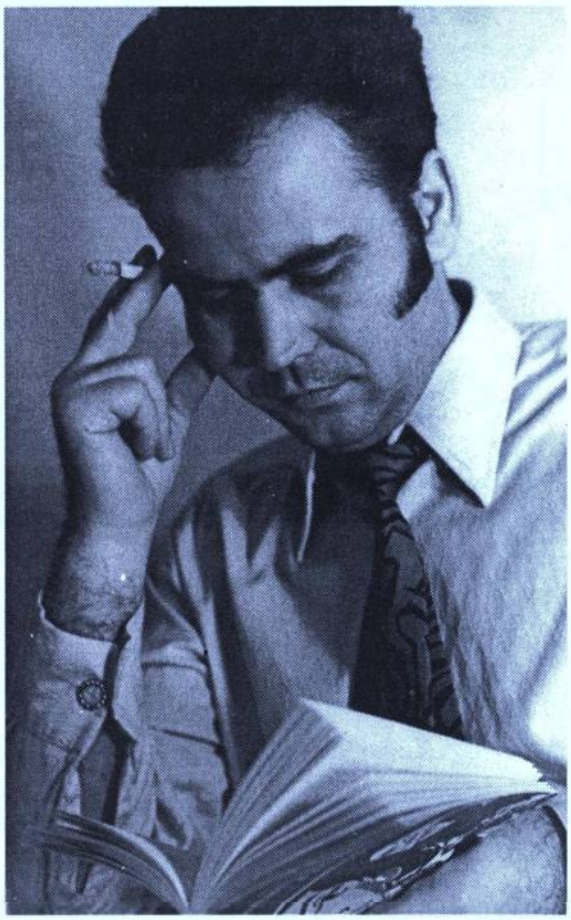

Păsări fără nume

Sunt aşteptat să mor în partea cealaltă
păsări fără nume,

în seara asta pot muri pe gânduri,

în seara asta pot muri singur,
culcat pe o oglindă enormă,
pe o oglindă care îmi deformează visul
şi plânsul,

în seara asta pot muri,

hidos visul,
deformat într-o oglindă enormă,
plânge-ţi pe aripile mele,
în nenumărate oglinzi.



Desen din volumul
AMIAZA MELCILOR

Mult mai tânăr

Aşa am cântat, m-a auzit
mama mea fără să mă
aplaude; m-a auzit tatăl
meu mult mai tânăr
şi râzând şi mângâind mierlele
multe pe care le ţinea
în braţe, tot trecându-şi degetul
peste capul mierloiului l-a muşcat.
tot mângâindu-l
şi ţinându-l în palmă mierloiul
şi-a înfipt dintele
în singurul lui deget.

Muzica necunoscută

La sufletul meu cântau cinci
aruncând degetele mari
şi galbene din umbră.

Vietăţile toamnei

Seara vin vietăţile toamnei
printre salcâmi cântă lira spartă a râului,
luna rupe pe câmp păsările
şi azvârle înăuntru o sudoare a lucrurilor.

Vă vorbesc vouă celor ce în câmp
vă duceţi viaţa,
acum crângul e împrăştiat,
stejarul îşi ridică coroanele negre în cer
tu stai
toamna a golit lumea de ger,
deşi grâul arde pe pietre,
şi în nopţi luminează,
noi nu vom şti niciodată cum încolţesc seminţele în
fereastră
cum grâul licăreşte la geam
şi cum aripa păsării îngheaţă,
cântecul de sfârşit de an,
soare de noiembrie
în cea mai dulce vară a boabelor.
Mama ridică la geam seminţele cu feţele asudate,
femeia ce mi-a dat dragostea
şi cu sângele ei mi-a învelit viaţa
un semn ne arată pe cer.
Va lumina oasele ei încă o zi
şi vom fi fericiţi
în acest soare de noiembrie ca o moarte târzie.

La marginea cerului

Trag pe pământ cuvintele goale, sentimentalii suferă
acum.
Stau în dreptul unei raze, mă sufoc şi aud privighetorile
cum înnoată.
E floarea aburită, e genunea plină de lilieci.
Cine împarte somn, moarte, mineralului meu.
Stau în dreptul unei muzici.
Pretutindeni seară, cel din urmă ideal va lumina.
Sub păduri se îndoaie glasul meu
acolo departe sub lună, armurile lumii şi sărutul ierbii.
Mă rog pentru floare, pentru liliecii pierduţi,
Explozii în dreptul soarelui. Inima mea. Licuriciul
pădurii.
Stau în dreptul unei raze, ce se va întâmpla
când va cădea pe pieptul meu.
Stau în dreptul unei muzici şi vremea închide
în steaua îngheţată somnul.
Îmi trebuie timp, izvorul doarme în pădurile mele,
cocorul alb îngheţat sub lună fâlfâie,
îşi desfăşoară aripile largi până la pământ.
La marginea cerului o femeie îşi plimbă ochii goi,
pietrele se mişcă, sclipind se adâncesc.
În iarbă e un scut, o suliţă care loveşte
ochiul galben al morţii.

O privire şi câmpul e bun de cosit!
se clatină sub mii de glasuri haina întunericului
stau în dreptul unei raze, aud sunetul unei muzici
târând pe pământ capul meu!

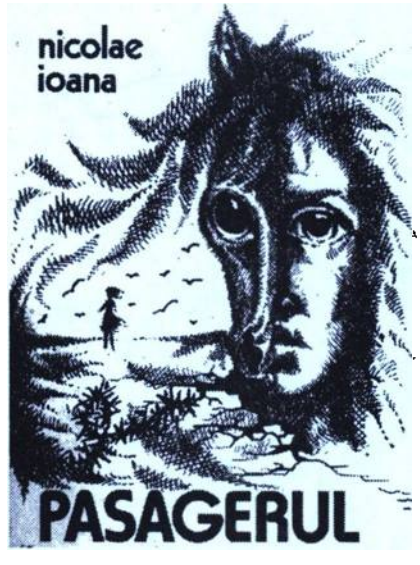

Suflet

Cum cade pe lume un vers
Şi cale nu mai e de întors

eu zbor pe zare şi mă lovesc de strigătul meu.
Maşinile au întors oamenii
şi acum zac
în umbre pe trotuare.
aici sfârşitul vine,
culorile nu se mai văd
şi n-a mai rămas pe lume
decât o fâşie de nor, decât o fâşie de suflet.

Prânzul pământului

La miezul nopţii ca un hoţ
m-am pomenit căutând
în gunoaie o însemnare
făcută într-un timp când nu ştiam nimic
aruncată de mâna aceleia
care aruncă totul
şi în momentul acela
a început să ningă
şi să acopere prânzul
acela odios al pământului
cu aburul întreg imaculat
al lumii visat de toţi.
Eu mă îndepărtam
cu mâinile negre
însângerate mirosul
greu ducându-l cu mine
Fără să fi găsit ceva.

Amănunte

Te pierzi în amănunte, dai explicaţii
continuu de azi dimineaţă
te lamentezi, ridici glasul.

Mai bine ai sta pe gânduri
o clipă
mai bine ai privi tramvaiul
cu vuietul lui fără preget
mai bine!
ai sta pe gânduri.

Orizont

În viaţa mea nu au fost prea multe zile
să pot privi îndărăt
dimineaţa mă trezeam
apoi în incinta marii poşte
mergeam să mă încălzesc.
La prânz mă plimbam fericit,
seara mă acopeream cu frunze
în parcul unde luna căuta femeile
doar steaua în încăperea ei
ca un izvor
picura pe frunze.
Apoi nu ne mai puteam purta
veneau copii
mişcau pământul şi strigau
dormi fericitule!

Suflet frumos al minţii mele

Pe ziduri umblă
gângănii cu suflet
– una ajunge
până în degetul minţii –
cu stilete fulgerătoare
suflet frumos al minţii mele,

podelele cântă şi se încovoaie
ca sunetele în nişte orgi.

Corăbii

Femeie de ce m-ai iubit?
Carceră ţi-am fost
şi mâna în aer de o sprijin
în vid se aud lacrimi uscate de câini.
Puteai din apă să-ţi ridici chipul
şi mâinile să ţi le încrucişezi.
Se întunecă de-atâta plâns pământul.
se mişcă în noapte
corăbii întregi.



Desen din volumul
AMIAZA MELCILOR

În loc de poveste

Zăpada în somnul meu se aşterne
cât o femeie de necuprins.
Mama din vară
alungă albul care îngheaţa pădurea.
Lupilor li se schimbă umbra
târâtă, lihnită prin ger.
aurul îngropat la rădăcinile ulmilor
se curăţă de umbră precum frunza
se aprinde focul ierburilor
sub vreascuri şi izbucneşte flacăra
din vetre de deal
până la genunchii arborilor.
Mama loveşte cu un lemn în pământ
şi din pământ sare un izvor:
se aud cerbii în îndepărtatele amintiri,
dar nu se văd.



POEZIE

Vasile SPERANŢA

DIVINA CĂLĂUZĂ

Cele patru volume de versuri (*Sunt ultimul poet romantic, Polifonia albastră, Dor de Dor* şi *Drumurile cântului de cuc*) publicate în timpul vieţii de Vasile Speranţa (1941-1996) au relevat un poet de esenţă romantică, în linia liricii ardelene tradiţionale (poetul venea din Arad), fără a lăsa să se întrevadă nici o undă de lirică sacră. Postum, o parte din sonetele sale religioase au fost publicate prin grija Amaliei Spălăţelu în vol. *Divina Călăuză* în 1997 şi a oferit surpriza unui poet de mare profunzime, un original continuator a lui V.Voiculescu, Lucian Blaga, Ion Pillat.

Premonitoriu parcă, în Motto-ul ce însoţeşte vastul ciclu de sonete din care publicăm acum câteva inedite, Vasile Speranţa nota: „Am scris Sonete fără umbră, cu 333 de poeme endecasilabice fiind toate într-unul singur. Care o fi acela? O fi rămas în închipuire? L-am început mereu, l-am ratat, l-am încheiat, cine ştie... şi totuşi, dacă printr-un miracol am reuşit să-l scriu? L-aş egala pe fratele meu, Cecco Angiolieri şi el nu poate fi întrecut pentru că este şi rămâne unic... Dar nu l-am scris... îl voi duce cu mine în pământ, el mă va călăuzi în lumea cu pajişti şi coline verzi de dincolo, şi de-acolo mai departe... deci nu voi fi singur pe cale... el, fiul meu, umbrit de gândul meu odată, mereu cu mine, călăuza mea, el desăvârşitul, eu învinsul iluminat de el. Da, acum ştiu, îl simt, vom învia amândoi şi vom colinda pământul fără paşaport, în sfârşit ne vom minuna nestingheriţi de timp - de frumuseţile lumii... abia atunci vom trăi iubirea fără patimi, precum un sunet de lumină susurând bucuros..."

Deopotrivă poet şi cântăreţ (a făcut parte din Corul Filarmonicii bucureştene, iar ca tenor a evoluat pe mari scene din Italia, Franţa, Grecia, Spania, Germania, Insulele Canare, cântând alături de Giuseppe di Stefano, Mario del Monaco etc., şi a fost profesor de canto la Universitatea Hiperion din Bucureşti), Vasile Speranţa a lăsat în urma-i amintirea unui talent ce nu numai că nu trebuie uitat, ci şi cinstit cum se cuvine.

Florentin POPESCU

Lirica noastră nu are decît de cîştigat prin editarea acestui poet cu putinţe evidente de dezvoltare şi evoluţie care nu se pot realiza niciodată în afara confruntării cu publicul şi critica.

ALEXANDRU IVASIUC

15 martie 1975

MOTTO:
„Nu ştiu prin ce dulceaţă ne atrage pământul natal şi nu ne îngăduie să-l uităm... (...) aş vrea ca sufletul meu în timpul când se va despărţi de corp să fie încredinţat Creatorului prin rugăciunile şi liturghiile săvârşite de voi, şi oasele mele să aştepte învierea în mănăstirea voastră din Blaj..."
(Ep. Inochentie Micu Klein, din exil, la 27 noiembrie 1756 - Roma)

1

Toţi românii s-au născut spre-a fi creştini
Isus a fost întâiul om lumină
Din El ne tragem viaţa ce-i deplină
Cu torţa ce zideşte: Sunteţi latini !

Sunteţi un neam ales ce se închină
Dumnezeului părinte dintre spini
Înviat zdrobind moartea către lumini
Dăruind lumii puterea de tină

Să se desprindă şi liber să zboare
Din întuneric salvat ca fiinţă
Pe vatra neamului ştiind: nu moare !

În lumina lui arzând spre putinţă
Fiul, ce duce poporul spre soare
Demn – între neamuri prin a sa credinţă !

2

Între Sfinţii neamului, Horea cel Drept
Pe crucea gorunului e răstignit.
Pe-altarul Albei-Iulii aici jertfit,
Românii ţinut-au duşmanilor piept.

Mihai stă-ntre Sfinţi, că neamul e unit !
Prin gândul Tău Doamne, eu fapta-mi aştept;
Limba nemurită latină-o deştept,
Prin harul Bisericii - spirit Mărit.

Iancu cel mare de-a pururi este Sfânt
Că-i peste-ntregul Ardeal crucificat.
Gloria Daco-Română-i un pământ,

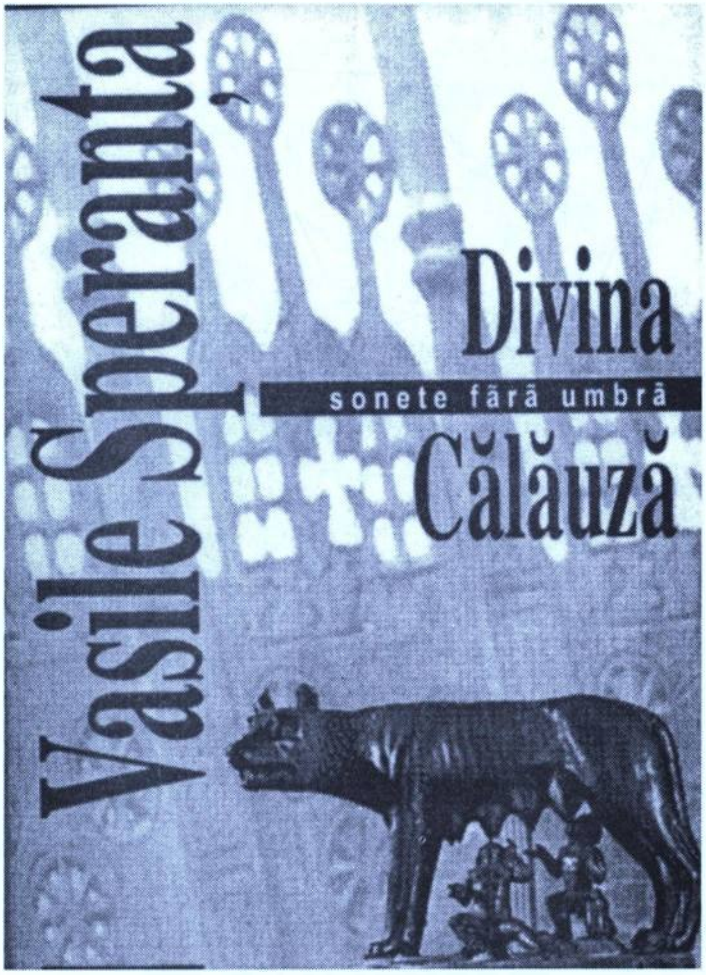

Născut din inimi de eroi ce-au salvat
Crucea română rostită prin cuvânt;
Odată cu Roma noi ne-am creştinat !

3.

Mi-a fost scrisă simţire aurită
Odată trecând prin Dumnezeire;
Tăcerea-i e dusă-n desăvârşire,
Isus şi-ascunde faţa neumbrită.

Cum să-ţi vorbesc Doamne, aud cu ştire
Cuvântul din noi cetate zidită,
Buzele-mi arse-s trăirea-i uimită,
Aici sunt în visul către trezire.

Visul îşi cere împlinirea sfântă
Împotrivire-i?... dulce umilinţă !
Şi din zid Ana ne binecuvântă

Când sufletul ei se face fiinţă.
Apă vie-i, sămânţă-n veci răsfrântă:
Popor pe crucea sa în biruinţă !

4.

Strigătul de mâine va fi mai aprins
Va exulta în mine cu-al Tău cuvânt.
Şi-n altă ardoare cu freamăt de sfânt
Trăi-voi iubirea, jarul de nestins.

Numai răbdarea Ta e-un far necuprins;
Din pulberea de stele un nou vestmânt
Lumina de viaţă, suflare la cânt
Ne dărui din puterea-Ţi de neînvins.

Am dreptul de-a fi liber, mi-ai dat lumini
Cum să mai aleg neantul, dorindu-te?
De la Tine-i cercarea, Tu mă suspini,

Lumea-mi ştie numele slăvindu-Te !
Avem semnul sfânt – ceresc iubindu-Te
Un popor de români cununat cu spini...

5.

În palma lui Dumnezeu se află drept
Acest popor ce să „Fie-a suferit";
El şi-a purtat crucea şi a biruit,
Prin credinţa şi speranţa lui din piept:

PUTERE aleasă-n dor înveşnicit
Din pura dăruire-n glas înţelept
Divinul obraz pe care îl aştept,
Dezlegat de taină şi nou, miruit,

De cerul gurii limba să-mi lipească
Suflarea mea de acum fără mormânt;
Viaţa de apoi să mă vrednicească

La strana altarului luminos cânt,
Că prin dragostea Tatălui cerească
Omul e lăcaşul, Spiritul Sfânt !

6.

Am nevoie scumpă mamă de tine
Ca de aer, foc, cântec, şi de sare
Ca şi de apă, pâine, sfântul soare,
De mila din ceruri ce ne tot ţine.

De iarba pe câmp, de munte şi mare
De pruni înfloriţi, de gânduri senine.
De liniştea împăcării cu sine,
De restul împlinit spre crunta zare.

De inima bătând fără de tine
De bucuria luminii-n visare
De izvorul cuvântului ce vine

Din măreţia lui triumfătoare.
Vezi, sufletul ce-aleargă prin suspine,
Mi-e credinţa decât moartea mai tare !

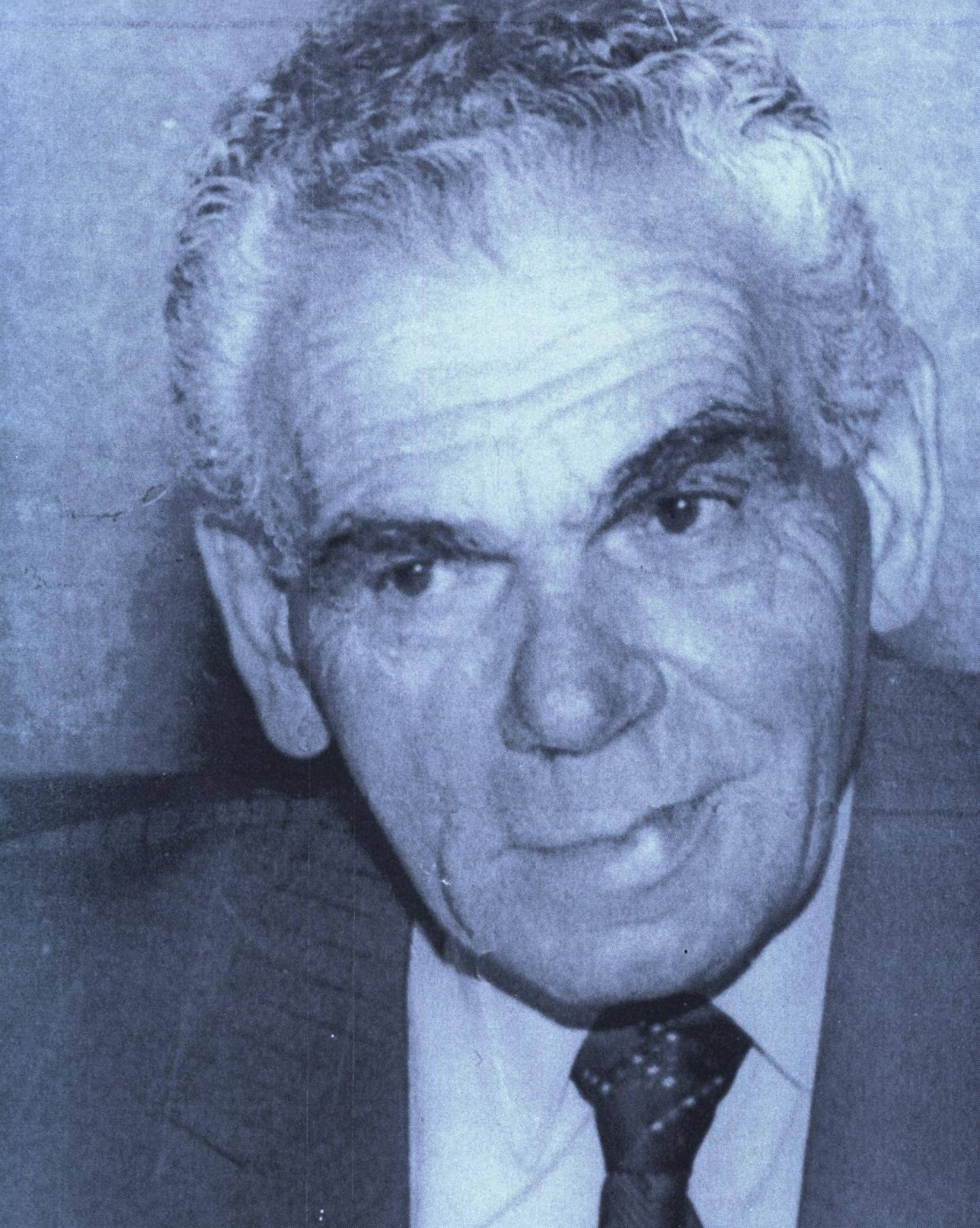

ALEXANDRU PIRU
poet

„m-ai plâns, nu m-ai bocit
Şi până să trăiesc, am murit."

S-A ŞTIUT ÎNTOTDEAUNA CĂ PROFESORUL, criticul şi istoricul literar Al. Piru a scris ocazional şi versuri, începuturile sale literare fiind clar puse sub semnul poeziei. De altfel, dacă privim retrospectiv, remarcăm cu plăcere că Al. Piru s-a încercat în toate genurile literare, deşi nu a publicat decât romanul *Cearta* (1969), o carte de scandal în mediul universitar şi scriitoricesc al anilor '80. În portofoliul său de manuscrise au rămas şi alte versuri – unele le publicăm acum pentru prima oară – şi chiar manuscrisul bruionar al unei piese de teatru *Alexandru cel Bun*.

Versurile lui Alexandru Piru sunt de natură livrescă şi goliardică, prilejuite adică de petrecerile „şcolare", pigmentate cu lungi colocvii despre fericire şi competiţii bahice. Cultura profesorului întrecea orice referinţă la îndemână şi ca o paranteză picantă să spunem că la agape amicale, când se înfierbânta puţin, profesorul cânta arii din opere în limba...germană. Poezia se producea în situaţii şi sub motivaţii sărbătoreşti, dintre care cea mai performantă s-a dovedit iubirea. În anii deplinei maturităţi şi ai senectuţii, chiar dacă se mai îndrăgostea de câte o studentă sau ziaristă, revenea mereu la „baza" sentimentelor sale, la doamna Virginia Muşat, care a rămas statornică alături de profesor în ultimii aproape treizeci de ani de viaţă şi, în plus, l-a născut pe Alexandru Piru junior.

Iubirile poetice piriene sunt petrarchiste („Petrarca este un poet a iubirii dintre oameni bătrâni" – zicea, aproximativ, G. Călinescu). Poemul *Carpe diem* concentrează o filosofie de viaţă, cu un motto din Gongora. De fapt e un proverb popular spaniol integrat într-una din *Romanţele* poetului manierist de secol XVII. Memoria i-a jucat feste profesorului, căci primul verb e scris greşit *Andy*, în loc de *Ande*, formă de imperativ la conjunctivul prezent. Traducerea cea mai plină de sens ar fi: „Să-mi fie mie bine iar

lumea n-are decât să râdă". Cel mai apropiat proverb românesc ar fi: „Câinii latră, ursul merge !"

Recviem-ul, în care şi nominalizează destinatara versurilor, e un fel de imitaţie arghezian fundamentală pe un incantaţiu sacadat al versurilor încrucişate, cu excelente efecte muzicale, motivate şi potenţate de inspiraţia religioasă: „Nu m-ai plâns, nu m-ai bocit/ Şi până să trăiesc, am murit."

Marea temă a îmbătrânirii omului, a trecerii prin vârstele devastatoare, a erodării fiinţei şi conştiinţei este remarcabil, fără nimic didactic, reprezentată în *Lupul singuratic*.

Salvarea vine şi aici prin femeie, care poate să-l protejeze şi de duşmani şi de pericolele din jur. Marele lup singuratic devine conjugal într-o relaţie în care femeia îşi păstrează toate distincţiile materne.

Omul care citise toată marea poezie a lumii şi integral poezia românească, de la Dosoftei la Nichita Stănescu, nu poate scrie decât o poezie corectă, de supracompensaţie psihologică, apropiată de marile modele, aproape recunoscute.

Cu versurile publicate în vechiul „Jurnal literar" între 1938-1940, cu poemele păstrate în cele două caiete şi cu multe alte texte disparate s-ar putea alcătui un volum reprezentativ din poezia lui Al. Piru.

Lupul singuratic nu este doar un autoportret la senectute, ci şi un „cântec de lebădă", cum ne spune doamna Virginia Muşat, legatara moştenirii lui Al. Piru, căreia îi mulţumim pentru bunăvoinţa de a ne fi încredinţat aceste texte.

Aureliu GOCI

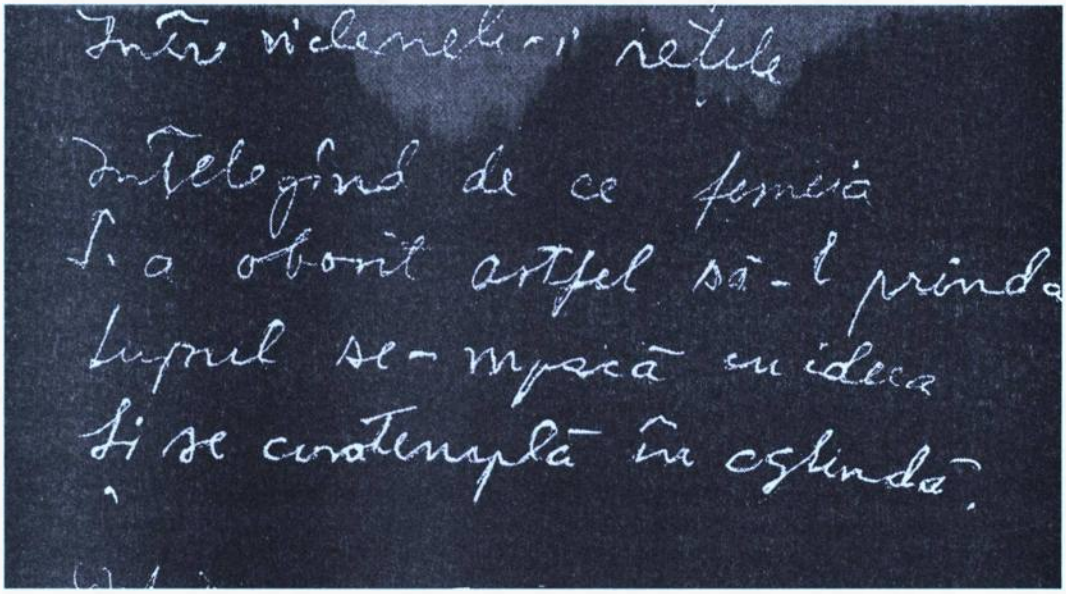

RECVIEM

Victoria, tu erai pentru mine
Un cântec cu sunete pline,
Un semn care venea de sus,
Un cuvânt de nespus.

O bucurie, o desfătare
Adâncă precum o mare.
De fericire un noian
Neobosit ca un ocean
O iubire fără început
Şi sfârşit, un absolut
Întrupat într-o femeie
Inefabil ca o idee
Ne-am întâlnit, ne-am cunoscut
Unul pe altul ne-am pierdut
Într-un deşert neexplorat
Neumblat, nevisat
Şi deodată, fără blindate
M-ai lovit la bătrâneţe
Victoria, şi m-ai înfrânt
M-ai reîntors în pământ.
Nu m-ai plâns, nu m-ai bocit
Şi până să trăiesc, am murit.
Am pierit fără nici un rost
Nu mai sunt, doar cândva am fost.

CARPE DIEM

Andy yo caliente
Y driase la gente
Gongora

Să am eu fericirea de-a iubi
Şi râdă lumea cât o vrea de mine !
Ea nu-nţelege cel mai mare bine,
Ce-nseamnă să trăieşti deplin o zi.

Atâta timp cât universul ţine,
Spre-a alunga tristeţea de-a muri,
Iubeşte, e păcat a te opri.
Şi râdă lumea cât o vrea de tine.

Ocupe alţii scaunul regesc,
Tot hazul vieţii este dragostea.
Nici glorie, nici ranguri nu-mi doresc .

Iubirea este lipsa cea mai grea.
Uşor de toate pot să mă lipsesc
Şi râdă toată lumea cât o vrea.

1947

LUPUL SINGURATIC

Când în oglindă mă privesc
Un singuratic lup apare.
Nu, chipul lui nu-i omenesc,
Cu fiara seamănă mai tare
Căci sunt reflexe de oţel
În ochii lui, iar părul sur,
Întors pe spate-i stă rebel
Şi-nţeapă aerul din jur
E animal şi are-o vină
Pe care şi-o cunoaşte bine
El pentru toţi e o jivină
Deşi feroce şi cu sine
Nici o lupoaică nu-l mai cheamă,
Toate-l iubiseră cu ură



Cei mici îl ocolesc cu teamă,
Cei mari scot câte-o-njurătură
Lupul lovit nu mai
Să-i măsoare cu colţii lui,
Nici mintea nu-i mai este trează
Şi nici grumazul tare nu-i.
Deunăzi când venea pe cale
Căzu în cursă c-un picior
Şi de nu şi-l rupea în zale
Se sechestra vreun vânător.
Dar pare-se că nu-i scăpase
Pentru jivinele rănite
Şi iarăşi cu îndemânare
Cărările i-au fost oprite.
Pe când fugea cu plumb în oase
Să-şi mântuiască biata piele,
Căzu captiv unei frumoase
Între viclenele-i reţele.
Înţelegând de ce femeia
S-a obosit astfel să-l prindă,
Lupul se-mpacă cu ideea
Şi se contemplă în oglindă.

AL. PIRU DÂND AUTOGRAFE.



DOSARUL UNEI EXISTENȚE: CONSTANȚA MARINO-MOSCU (1875-1940)

CONSTANȚA MARINO-MOSCU-JOSEFINA STURDZA

O prietenie, prin muzică, în societatea bârlădeană a sfârşitului de veac XIX

Literatura şi muzica, două arte, două limbaje ce-au fost cultivate din copilărie până la sfârşitul vieţii de către multe dintre personalităţile culturii româneşti, cercetătorii remarcând aceste interferenţe în biografii, în lucrări de metodică a predării celor două arte ca disciplină în şcoală, în studiul de referinţă semnat de Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi Iosif Sava[1], în care am regretat că nu am întâlnit şi numele constantelor pasionate de pian, Hortensia Papadat-Bengescu şi Constanţa Marino-Moscu, nu numai ca instrumentiste, dar aducând, frecvent în creaţia lor (în versuri şi proză) teme şi motive literare muzicale.

Cu gândul la o completare a acestei unice lucrări, scrise cu o deosebită competenţă, iubire, transmiţându-ne o mare plăcere intelectuală şi a sufletului, ne permitem să adăugăm galeriei din cele două volume, un nume: CONSTANŢA MARINO-MOSCU (n. aprilie 1875 - m. 20 sept. 1940), despre care, după ce a încetat din viaţă, s-a scris întâmplător, fie menţionându-se prietenia cu Hortensia Papadat-Bengescu[2], colaborarea la „Viaţa Românească"; în monografiile dedicate lui G. Ibrăileanu[3], fie încercându-se găsirea adevărului despre „Mariana Vidraşcu" a lui... Sadoveanu[4].

După moartea scriitoarei, publicistei, pianistei Constanţa Marino-Moscu, George Călinescu[5] a trimis pe asistentul ce-l avea atunci, Boris Cazacu, la urmaşi, rugând să-i dea manuscrisele, documentele rămase pentru a-i dedica o monografie şi a-i publica o ediţie „Amintirile Caterinei State", atât de apreciate de criticul şi istoricul literar după fragmentele ce apăruseră în „Viaţa Românească" şi în „Adevărul literar şi artistic".

Fiul cel mare, Gheorghe Panait Moscu (Titi, George), pianist, profesor, în posesia căruia rămăseseră cele mai multe documente, a decis împreună cu sora sa, Adina Paula Moscu-Melinte (Nuţa), pictoriţă, profesoară la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu" Bucureşti, şi cu Alexandru Moscu (Sandu), frate, pictor, că „nu era încă timpul". Peste ani, când l-a avut asistent pe Al. Piru, George Călinescu l-a trimis şi pe acesta, dar familia a refuzat din nou.

Din octombrie 1969, când am aflat aceste lucruri[6], am regretat că nu ne-a rămas o monografie călinesciană despre o scriitoare şi, apoi, am trăit o deosebită satisfacţie când am văzut că, în a doua ediţie a monumentalei „Istorii a literaturii române de

la origini până în prezent", deşi cu multe erori, la date biografice, mai ales, Constanţei Marino-Moscu i-a acordat mai mult spaţiu, în vreme ce pentru alte scriitoare editate şi după 1940 (şi încă în ce tiraje!), intrate şi în programa analitică şcolară, nu a adăugat sau modificat nimic.

Scriitoarea Constanţa Marino-Moscu a suferit, cât a trăit, că nu şi-a împlinit visul de a deveni artistă-pianistă şi tocmai de aceea, cu bogăţia ei sufletească până la altruism, a căutat să facă, întotdeauna, tot ce i-a stat în putinţă pentru a sluji muzica: a dat lecţii de pian (foarte multe gratuit în Buzău[7], în Bucureşti spre exemplu) şi-a îndrumat fiul cel mare, Titi, spre studiul pianului, mari personalităţi muzicale din ţară, din Riga, Berlin, Brno, Praga, Paris, recunoscându-i talentul, precocitatea, pregătirea cu care venea din familie (Carmen Sylva, George Enescu, Raoul Pugno, Oscar Nedbal, Alfred Cortot, Lazare Lévy, A. Mangeot, Ioseph Sliwinski), a organizat concerte ale ei, ale unor tinere rămase în uitare, ale lui Sliwinsky, în Bucureşti, Iaşi, Chişinău, Cernăuţi etc.

Dintre scrierile literare cu teme şi motive muzicale, amintim: *„Serata umbrelor"*,, *„Amintirile Caterinei State"*, *„Răşchitoru"*, *„La mănăstire"*, *„Mirto"*, *„Marseillesa"*, *„Larghetto, în re, de Mozart"*, *„Fantezia în fa de Chopin"*, *„Lumini şi Umbre"*, *„Artistul"*, *„Din viaţă şi din cărţi"*, *„Din zilele şi gândurile mele"* etc.

Crescută de maicile-mătuşi (după mamă) de la naştere (1875) până la cinci ani, în acordurile muzicii şi clopotului mănăstirii Văratec, luată, apoi, în 1880, la Paşcani, de mama ei, Ana Marino (născută Popovici), care „avea un deosebit simţ muzical, o voce splendidă şi care cânta la chitară[8], Constanţa Marino-Moscu studiază pianul în familie cu guvernanta (Fraulein) Steininger, o elveţiană cu o cultură multilaterală, cu profesorul Wrany (fost elev al lui Liszt)[9], precum şi în Iaşi, la două pensionare[10], fiind deosebit de apreciată şi având remarcabile succese în concerte publice organizate de şcoală.

Obligată de mamă să rupă logodna cu un foarte iubit inginer Jan Carissi, sensibil violonist, tânăra Constanţa Marino se căsătoreşte, în ziua de 8 nov. 1894 (cum reiese din însemnarea pe verigheta)[11], cu Gheorghe Moscu (Gogu), magistrat, apoi avocat în Focşani, Galaţi, Bârlad, Ploieşti, Călăraşi, Buzău, Turnu-Măgurele, Bucureşti, Buzău, Alexandria, tânăr ce avea înclinaţii spre pictură.

La Bârlad, se nasc primii doi băieţi, Gheorghe Panait (Titi-pentru familie, George pentru colegi, prieteni, profesorii din Paris), în martie 1895, şi Alexandru (Sandu), în 1896.

Stabilită, apoi, în Buzău, în anul 1898, simte că viaţa ei nu-şi are sens fără desăvârşirea studiilor muzicale pentru a deveni artistă-pianistă şi, cu înţelegerea soţului, merge la Viena, unde intră, prin concurs, la Conservator, fiind apreciată de profesoara domnişoară Potonay, de profesorul Smith şi de director.

Dorul de copii, vestea mutării soţului în alt judeţ, o determină să vină în ţară, fără a se reîntoarce la Viena pentru obţinerea diplomei de absolvire, spre regretul ei, al profesorilor şi colegilor care-i scriu, îndemnând-o să meargă la cursuri pentru a nu se risipi un talent ce anunţa o adevărată pianistă-artistă.

În cele zece caiete[12] rămase în manuscris, cu „însemnări" cum le numea ea, precizând că nu le socotea jurnal, referirile la muzică, la pian, ocupă spaţii largi.

Am selectat paginile scrise despre perioada bârlădeană – 1894-1898, dar, fiind prea multe, cu regret, am redus numai la momentele legate de Iosefina Sturdza[13].

Stabilită în a doua căsătorie în Bârlad, Iosefina Sturdza se bucura de un respect deosebit şi, prin statutul ei social, prin personalitatea-i, crea impresia unei persoane greu abordabile, distante, cu o pretenţioasă capacitate de a selecta persoanele acceptate să-i fie în preajmă.

Într-o scrisoare trimisă din Paris, la 5-17 ianuarie 1899, lui Alexandru Papadopol-Calimach, Vasile Alecsandri se interesa dacă acesta a asistat „la concertul dat de Iosephina Sturdza la Bârlad"[14].

Reţinând că „Josephine Stourdza", cum îi plăcea să se iscălească, avea, în 1899, 63 de ani, iar Constanţa Marino-Moscu 24 de ani, şi faptul că scriitoarea aflase, de cum a ajuns în Bârlad, impresiile despre fiica lui Costache Negri, vom înţelege trăirile, complexele, emoţiile şi ambiţiile tinerei soţii de magistrat în preajma doamnei ce i-a făcut cinstea de a o coopta în Societatea pentru ajutorul săracilor, cu funcţia de secretară, precum şi grijile ce şi le făcea cu prilejul concertului dat de scriitoarea-pianistă, în public, după ce, în cercuri restrânse, acasă la ea sau la prieteni judecători, cântase în cadrul unor serate sau concerte camerale.

Vom remarca originalitatea stilului scriitoarei, capacitatea de introspecţie şi observaţie, fineţea analizei psihologice[15].

Note

1. Dumitrescu-Buşulenga, Zoe şi Sava, Iosif. *Muzică şi literatură.* Scriitori români – 2 vol. (Buc.), „Cartea Românească", 1987.

2. Ciobanu Valeriu *Hortensia Papadat-Bengescu,* Buc. Editura pentru literatură, 1965, pag. 18-23.

3. Piru Al., *G. Ibrăileanu* (Viaţa şi opera), Buc. Editura pentru literatură, 1967, pag. 105, 124, 125, 173-175, 179, 183, 186, 187, 226.

4. Revista „Manuscriptum" nr.1/1970, 4(41) 1980, 2(67) 1987, nr. 1,2/1971.

5. În vreme ce Constanţa Marino-Moscu avea frecvente colaborări la „Adevărul literar şi artistic", G. Călinescu susţinea „Cronica mizantropului" în aceeaşi revistă.

6. Mărturii ale lui Gheorghe Moscu, făcute mie, în oct. 1969, în vizita de documentare pentru lucrarea de diplomă *Constanţa Marino-Moscu, Schiţă monografică.* Universitatea „Al. Ioan Cuza" Iaşi, 1970. Candidată Elisabeta Dobrin.

7. La 90 de ani, buzoianca Viorica Minculescu-Marinescu, îşi aminteşte, cu plăcere, de lecţiile de pian luate gratuit de la scriitoare, ani de zile, până a început, apoi, lecţii cu Gh. Moscu. Doamna Viorica Minculescu-Marinescu a predat pianul şi limba franceză, este nepoata prin alianţă a Elizei Popovici (fostă Seceleanu), ruda şi prietena scriitoarei şi cea care l-a lansat pe C. Brâncuşi, comandându-i „Rugăciune" şi bustul primului soţ, Stănescu, sculpturi ce-au fost în original în Cimitirul „Dumbrava Buzău" rămânând, apoi numai o copie după „Rugăciune".

8. Mărturii ale lui Gh. Moscu şi ale scriitoarei în jurnalul ei. „Á travers la vie", aflat în colecţia Elisabeta Dobrin-Popescu.

9. Tatăl adoptiv, Panait Marino, era un orgolios vrând ca fiica lui să înveţe şi pian şi limbi străine, pentru a concura cu familiile minoritarilor, Paşcanii fiind, în acei ani, un târg pestriţ de români, cehi, polonezi, evrei, nemţi, etc.

De asemenea, se înrudea cu George Enescu şi cu Simion Florea-Marian. Oricât se opunea mama, din zgârcenie şi răutate, tatăl adoptiv i-a cumpărat pian, a insistat să meargă în Iaşi, la cele mai bune pensioane. Prin donaţia Xenia Moscu (1975), la Muzeul Literaturii Române, se află documente originale Wrany-Constanţa Marino-Moscu.

10. Pensioanele „Drouhet" şi „Daudun des Perrières". Însemnări despre aceste concerte, în „A travers la vie", caietul I, scris în limba franceză .



SCRIITOAREA, LA VÂRSTA AFIRMĂRII DEPLINE

11. Mărturie a Taniei Moscu, pictoriţă, soţia lui Alex. Moscu, făcută în oct. 1969, cu prilejul documentării mele pentru lucrarea de diplomă.

12. *A travers la vie,* zece caiete cu file albe, neliniate, scrise cu cerneală neagră, cu număr diferit de pagini, cu titlul scris numai pe primul caiet, celelalte având cifra romană care indică ordinea (I-X).

13. Fiica nelegitimă (1836-1903) a lui C. Negri „de a cărei creştere s-a îngrijit cu multă devoţiune". Vezi: Păltănea - Paul, *Viaţa lui C. Negri.* Iaşi, Editura „Junimea", 1985, pag. 35-36.

14. Negri, C., *Scrieri* (vol.2) Text ales, stabilit, note şi studiu introductiv de Emil Bogdan. Buc. Editura pentru literatură, 1966, pag. 473.

15. A se reţine naturaleţea stilului în pagini pe care nu le-a scris ca literatura de publicat, ci ca simple însemnări, din „prea plinul" ei cum mărturisea scriitoarea.

N.B. Traducerea din limba franceză; prof. Radu Ispirescu.

Elisabeta DOBRIN POPESCU

Însemnări autobiografice

‚DECEPŢIONATĂ DE TOATE ÎNTÂMPLĂRILE, cunoscând, din auzite, destul de bine societatea din B[ârlad], aveam credinţa că-n lumea în care mă învârteam nu puteam găsi un oasis unde să trăiesc câteva momente bune în viaţa seacă, deşartă – care trebuia să duc. Întâmplător (şi de astă dată mă servi întâmplarea), refăcui cunoştinţa D-nei Josephine Sturdza[1] – o femeie bine născută (ea era sora lui Costacki Negri)[2] – bine crescută cu o vastă cultură şi, afară de asta, un talent deosebit p[entru] piano. Studiile strălucite care le făcuse la Paris, ca elevă a lui Zorina, dăduse o adevărată *artistă* – în fine o inteligenţă şi un spirit foarte fin.

Cunoscusem pe d-na Sturdza îndată după sosirea mea în B. dar, pentru că aceasta trecea de mechlangue[3], pentru că nu se ferea a critica „les travers de la société"[4], era pentru toată lumea acea răutăcioasă care nu cruţa pe nimene. D-na C. mă îndemna adesea a evita pe d-na Sturdza. Nu o căutam, nici nu o evitam, când întâmplarea mi-o puse în cale tocmai când aveam mai multă nevoie de cunoştinţa, poate chiar de prietenia unei asemenea fiinţe. D-na Sturdza era prezidenta unei societăţi pentru ajutorul săracilor – vrute nevrute fusei aleasă secretară, astfel, la întrunirile societăţii, vedeam adesea pe d-na Studza care, întotdeauna se arăta mulţumită că făceam „plus ample connaissance"[5] – îmi spunea apoi, de nenumărate ori „vous êtes une petite sauvage – vous fuyez le monde. Venez donc me voir, vous me faites plaisir. J'ai entendu que v[ous] êtes musicienne". J'ai joué un peu – l'on pourrait faire de la musique d'ensemble – allons, voulez-vous? – promettez-moi de ne pas manquer à mon jeudi prochain"[6]. Chipul extrem de amabil cu care mă invita – mă făcu să primesc fără a ezita câtuşi de puţin – răspunsei cu bucurie invitaţiunii d-nei Sturdza. La ziua fixată pentru primire sosii printre primele vizite. D-na Sturdza mă primi foarte bine – observam că avea pentru mine deosebită atenţie. Se făcu muzica; cântai fără a mă lăsa mult rugată de lume – îmi reamintesc că am executat, fără greşeală, un Scherzzo de Chopin şi un Duett de Mendelshon – toată lumea asculta foarte atent. D-na Sturdza, purtând o prea frumoasă (sic) face-à-main de la ochi, pe note fredona melodia şi-mi marca atât de bine prin gesturi şi prin presiuni pe umăr unele pasagii, încât credeam că revăd pe papa Wrany care întrebuinţa aceeaşi metodă; la ultimele acorduri, d-na Sturdza mă bătu prieteneşte peste obraz zicându-mi: „bravo, mon enfant, vous vous êtes bien acquitté – vous avez là un prodigieux mecanisme de l'expression; aussi ce que je vous demanderais encore ce

1) În subtextul de pe pagina autoarei exista o completare cu scrisul lui Sadoveanu sau al lui Titi Moscu: „Prietina lui Guy de Maupassant.

2) Surprinzătoare confuzia! Iosefina Sturdza era fiica nelegitimă a lui Costache Negri.

3) Limba ascuţită.

4) Cusururile societăţii.

5) Că ne cunoaştem profund.

6) Sunteţi o sălbăticiune mică-evitaţi lumea, veniţi să mă vedeţi, îmi face(ţi) plăcere. Am auzit că sunteţi muziciană. Am cântat şi eu puţin – am putea cânta împreună, haideţi, vreţi? Promiteţi-mi că nu o să lipsiţi de la noi joia viitoare.

serait plus de desinvolture dans votre jeu; ou avez-vous fait vos études? dans quel conservatoir.

– Mais... je n'ai pas été au conservatoire, j'ai étudié à la maison – avec un bon maître; cela ce voit – vous recommencerez, n'est ce pas[1].

Încurajată de d-na Sturdza cântai mai multe bucăţi – între care vreo două à 4 ms. După ceai d[oamna] Sturdza cântă şi ea, – cânta *perfect*: claritate, mecanism, joc perlat phrasare, stil – toate le poseda – era stăpână pe toate. Am ascultat-o în câteva bucăţi de Chopin şi Gidard – „En fuyant", „En courant"[2] etc. – avea multă fantezie şi dezinvoltură, care-mi lipsea mie, o avea prea mult – cânta cu atâta graţie, cu atâta nepăsare cum rar mi s-a întâmplat să văd. Eram încântată să văd că d-na Sturdza remarca aceasta căci îmi zise: „vous v(ous) êtes bien amusé n'est ce pas? Eh bien, faites moi le plaisir de venir chaque jeudi – venez plus tôt, afin que n(ous) ayons le temps de jouer jusqu'à l'arrivée de tout ce monde qui n'aime pas toujours la musique – ne perdez plus votre temps auprès de ces pimbêches[3].

Mă suiam în trăsură când îmi strigă: vous reviendrez sûrement[4].

Impresionată de muzica ce ascultasem, de elogiile dn. Sturdza şi de conversaţia ei care putea place la cei mai pretenţioşi, nu putui dormi toată noaptea. Mă gândeam că, având profesori buni, timp şi, mai ales, o altă dispoziţie, aş putea şi eu cânta odată ca d-na



CONSTANŢA MARINO-MOSCU, POZÂND CU PRIETENII

1) Bravo, copila mea, te-ai descurcat de minune, ai o interpretare foarte expresivă, dar te-aş ruga să fii mai dezinvoltă. Unde ţi-ai făcut studiile? În care conservator? Dar... eu n-am urmat conservatorul, ci am studiat acasă. Cu un maestru bun, asta se vede. Vei relua studiile nu?

2) „Alergând", „Fugind".

3) Te-ai distrat bine, nu-i aşa? Fă-mi plăcerea să vii în fiecare joi. Vino mai devreme pentru a avea timp să cântăm până când soseşte lumea, care nu totdeauna e îndrăgostită de muzică – nu mai pierdeţi vremea pe lângă aceste înţepate (îngâmfate).

4) Vei reveni, negreşit!

Sturdza – voiam să capăt cu orice preţ *dezinvoltura* care recunoşteam că-mi lipsea.

De a doua zi chiar începui să studiez serios. Nesiguranţa mea venea de acolo că nu repetam ades bucăţile şi grija de-a nu face greşeli de note îmi dădea acea nesiguranţă în jos. Studiile zilnice îmi ţin de câteva ore, poate chiar muzica prin ea însăşi, avu şi de astă dată darul să-mi schimbe dispoziţia – în timp când într-un chip maşinalicesc exercitam game, gândul meu zbura în alte vremuri. Ca un fluture care se aşeza numai pe florile plăcute lui, astfel gândirea mea se oprea numai la amintiri strâns legate cu viaţa mea. În fine cu acea ocupaţie zilnică: muzica. Îmi trebuia, simţeam nevoia acelor evocaţiuni pentru a cânta frumos şi bine, dar aceste invocaţiuni mă întristau de multe ori. În scurt timp făcusem mari progrese. Când îi vorbeam de acestea lui G(ogu), surâdea şi răspundea neschimbat: „Brava, bine, – asta te *distrează* pe tine". Nu era destul, aş fi voit să aud şi alte păreri – poate chiar aceleaşi, dar... altfel spuse. Vorbii de asiduitatea mea majorului P(iperescu) (nevastă-sa ruda de departe cu mama, murise puţin după sosirea noastră la Bârlad şi de atunci mă lega de el atât amintirea de Tinca, cât şi un sentiment de prietenie – era un om inteligent – îl apreciam – admiram ades felul lui de a fi, de a face şi-n fine de a pricepe totul). Majorul veni într-o zi la mine, şi, între altele, îmi spuse: „N-ai putea să mă faci să înţeleg *pentru ce* munceşti atât? Ce? Vrei să te faci profesoară? ori vrei să se vorbească de tine – oricât mi-ai spune, nu se cântă *de gust* 4-5 ore pe zi – dacă-i vorba să munceşti, atunci înţeleg să ai un scop – de ce n-ai da un concert? „Eu? Să dau un concert? Dar mai întâi, d-ta ştii de pot eu să mă produc?

– Eu, Constanţo, nu ştiu muzica, pe mine mă mişcă sau nu mă mişcă muzica. – Unii cână şi nu-mi fac nici o impresie – măcar că aleargă iute pe taste poate chiar şi corect – iar cântecul altora mă impresionează, mă mişcă într-atât încât iată-mă, cum mă vezi – sunt gata să fiu mişcat până la lacrimi. Mie îmi place cum cânţi tu. Tinca, săraca mi-a spus că ai şi şcoală – ce mai vrei? (dezinvoltura – mă gândeam eu!) Cu toate rezonamentele majorului, ezitam. Acel concert care trebuia să-l dau în folosul Crucii roşii, a muzicii, mai ştiu eu a cui – era pretenţios. Nu-mi era frică de a nu putea interpreta bine o bucată cât, gândul la această exhibiţie în luna, simţeam frig în spate. Cântasem la şcoală în productiuni muzicale, dar era atât de atunci! Îmi recunosc un dar, care nu-i din acele cu care înzestrează natura – este din acele căpătate în de-alungul vremii – unii îi zic experienţă?? da a şti de unde să încep un lucru pentru a nu rămâne în drum... Mă gândii atunci că ce aveam mai bun de făcut era să scriu lui Brill-înainte însă de a o face, voiam să ştiu şi părerea lui Gogu – nu fuse încurajatoare deloc. G. răspunse cam astfel: – „Să cânţi dar... cine ştie... să nu greşeşti. N-ai cântat de mult în lume. Apoi a fost un timp când ai neglijat piano – poate c-ai mai *uitat* (!?) de, nici eu nu ştiu ce să zic..." Eu aş fi voit să zică: *Nu* cânta sau ... *cântă.* Nu mă descurajau ezitările lui G., scrisei lui Brill care era atunci profesor de violină la Iaşi, îi arătai dorinţa mea şi-l rugam a întocmi un program din bucăţile alese de mine. Totodată îl rugam a veni cu câteva zile înaintea concertului pentru a putea face mai multe repetiţii. Cu viitorul curier primii răsp[unsul] lui Brill – accepta condiţiile şi-mi trimitea un program întocmit din bucăţile cele mai alese – Mozart, Brahms, Hendell, Zode, Thoma, Hummel, Allard şi Bériot – erau solo-duos-trios-quatuors-si orchestra, – dar, pentru că la Bériot lipsea cello de oarecare forţă în trios de Hummel, acest instrument era înlocuit prin bratache care o ţinea foarte bine papa Hinke, capelmaistru. În timpul preparaţiei mele de concert şi foarte aproape de ziua fixată pentru acesta, venii iar la Bârlad d-nul P. prezidentul Curţii

cu juri; o săptămână întreagă trebui să cânt pentru mine, pentru concert şi pentru invitaţii noştri – eram estenuată. Ce mă mai menţinea era *mulţumirea*. D-nul P. se minuna de progresele mari care le făcusem în scurt timp, de felul cum interpretam unele bucăţi şi mereu zicea: „Ce păcat că nu pot *eu* să te acompaniez – nu cred ca Brill să te înţeleagă atât de bine. Imediat după plecarea lui P. sosi d-nul Brill – când îl văzui, resimţii deodată un fel de grijă – frica... Cu toate că mă preparasem bine, cu toate că acest concert era anunţat cu o săptămână înainte prin placarde roşii lipite la fiecare colţ de stradă, totuşi, până la sosirea lui Brill, păream a avea ceva nesigur în vedere. De aceea acea senzaţie de frică căci la siguranţa că *voi cânta*, se adăuga faptul, certitudinea că aveam ca lumea, societatea B[ârladului], în întregul ei îmi era ostilă. Nu mă iubea, nu mă plăcea pentru că nu făcusem „vizite", pentru că nu voiam să-mi întind relaţiunile sociale. Nu pricepea lumea curajul meu. Se întreba ce studii am făcut de îndrăznesc să mă produc într-o lume „cunoscătoare de muzică". Avusei netactul a nu propune d-nei Sturdza să ia parte la acest concert: era ştiut în B[ârlad); d-na St. luase în antrepriză concertele şi, atunci când nu cânta, erau puse sub patronajul ei. Întâlnind într-o zi pe d-na Negri – ruda d-nei Sturdza – aceasta mă întrebă: „Est-ce que v[ous] avez mis votre concert sous le patronnage de Josephine?"[1] De mine fusese neglijată şi-mi era frică că nu-mi va ierta această neglijenţă – mă îngrijeam ca necazul să nu-l exprime prin o critică severă sau mai ştiu eu ce. Ca să ies din o situaţie grea, îmi trebuie o noapte întreagă de gândire. Ziua mă găsii scriind d-nei Sturdza – îi spuneam între altele, că sunt aproape hotărâtă a nu mai cânta în concertul anunţat, că voiesc a-l amâna până la sosirea unei prietene (o excelentă pianistă) (?!) care voia să mă înlocuiască, – toate astea din cauza unui curent ostil care plecase de la persoane răutăcioase şi fără inimă, desigur, că dată fiind indispoziţia lumii contra mea nereuşita concertului, ca material şi moral prin urmare, era ştiută mai dinainte. Îmi este foarte greu a amâna acest concert fără a dăuna cauzei dar Dv. mă pot confesa etc. etc. etc. şi vă rog să-mi spuneţi ce credeţi mai bine să fac. Nu ştiu nici astăzi dacă d-na Sturdza era înţeleasă în acel curent, dar ştiu sigur că, prin această stratagemă, o dezarmai, şi o transportai cu totul de partea mea – îmi răspunse, într-un chip foarte ales – (scrisoarea ei conţinea şi o idee bine definită de protecţie) ca să nu mă îngrijesc de aceste ostilităţi (de care pare a şti şi ea dealtfel), că lumea e răutăcioasă, dar că-mi promite a face *tot* ca cei care pricep, care-s doriţi în fine de muzica bună, să nu lipsească de la acest concert. Îmi plasa bilete multe şi, spre marea mea satisfacţie, aflai că cei care se însărcinaseră cu vânzarea biletelor ceruseră de la G. rezerva. În acele câteva zile cât stătu Brill la noi, făceam dese şi foarte reuşite repetiţiuni. La General probe – cum zicea papa Hinke, invitarăm câţiva cunoscători şi judecători – tot merse *con brio*. În acea zi, la nouă ore seara, avea loc concertul – eram foarte emoţionată. La masă nu putui înghiţi nimic mai mult decât două pahare de vin foarte vechi, trimis mie de un d[omn] avocat, Lascăr Costin, sticla purta eticheta *vin pentru concertişti*.

După masă, într-o stare aproape febrilă, mă îmbrăcai pentru concert. Purtam o rochie *gris argent* foarte simplă şi eram coafată ca-ntotdeauna – ştiam bine că era singurul aranjament care convenea figurii mele. Brill era gătit cum se cuvine în asemenea ocazii. Înainte de a pleca Brill îmi spuse drept că nu-şi explică emoţiunea care o avea şi care întrecea cu mult pe acea care o resimţea de câte ori cânta înaintea publicului. Trimiseserăm

1) Concertat sub patronajul Josephinei?

atunci şi mi se aduse bromur! Cu o oră înaintea acelei anunţate pentru începutul concertului, ne duserăm la teatru. Scena era cu mult gust aranjată – un mic salonaş în care dominau florile şi plantele. E curios cum nervii, aceşti indomptabili, aceşti neplecaţi voinţei omului, sunt, câteodată supuşii unor lucruri mici şi aproape indiferente vieţii noastre. Aranjamentul frumos al acelor câteva lucruri a avut darul să-mi liniştească întrucâtva nervii! În aşteptarea publicului, mă distram aşezând lumânările aşa ca să dea o lumină avantajoasă lucrurilor de pe scenă şi mie poate! Priveam, din când în când prin ochiul artiştilor (deschizătura din cortină). Între primele persoane care veniră în sală fu d-na Sturdza – mă dusei s-o salut, dar n-avusei timp căci ea se grăbise să vie la mine. – „Je pensais bien que v(ous) deviez être déjà ici"[1].

Se arma apoi de face-à-main şi-mi zise: „Voyons voir, venez ici que je puisse mieux v[ous] voir là, tournez-vous... Oui, vous avez bonne mine avec beaucoup de goût – il fallait frisotter un peu vos cheveux – pourquoi les avez vous lissés ainsi? les cheveux frisés vont bien a votre frimousse – tenez, vous êtes trop serieuse ce soir, v[ous] n-avez plus cet air mutin. Etes-vous sûre de votre programme? Quand même si vous faites une faute, ne v(ous) arrêtez pas ma chère – voyons les pattes"... erau reci ca gheaţa. D-na St. se uita la mine şi îmi zise: „Allez vite, mon enfant, allez prendre quelques goûttes de cognac – bon courage, ne vous intimidez pas – vous jouez très bien.[2]

De-abia înghiţisem şi eu şi Brill coniacul care mi se adusese, când papa Hinke ne anunţă că sala era arhiplină şi ora 9 fix. Bromura, coniacul, impresia aranjamentului scenei, în fine *tot* ce-mi liniştise nervii, dispărea, lăsând loc unei ameţeli şi regretului de-a mă găsi acolo unde eram. Mi se părea, eram aproape sigură că, din culise, unde mă găseam nu voi mai putea ajunge pe scenă, mi se părea că picioarele vor refuza să mă ducă un pas mai departe. Se ridica cortina. publicul aplauda, orchestra era aranjată şi după un semn cu arcuşul dat de papa Hinke, începu simfonia de Mozart *do major*, – mergea perfect-tact-nuanţare-asamblare, în fine tot. Aş fi dorit ca aceasta să dureze mai mult; cu cât ascultam, cu atât păream a mă scutura de impresia care o avusesem, cu-n minut înainte în fine dram dam dai dam... Aplauze frenetice-bravooo-bravoooo! Aplaudam şi eu pentru că-mi plăcuse execuţia. Se mai auzeau câteva plescăituri de palme în galerie când papa H. veni la mine şi-mi zise: kommen Sie qnädige Frau[3] – bătrânul îmi dădu braţul; trecând pe lângă o oglindă (din culise mă văzui albă ca varul). Intrai în scenă – atunci se stârni o ploaie de aplauze, făcui reverenţa (care o studiasem acasă în oglindă), şi într-un chip cum nu se poate mai natural, mă aşezai la piano, scoţându-mi foarte încet mănuşile... făcui câteva mişcări degetelor şi începui un preludiu de H. fără tempo, fără măsură purta en tête, cu singura indicaţie „a capriccio". Pentru că cântam pe dinafară, îmi aruncam ades ochii în sală, mai ales, priveam pe d-na Sturdza care ocupa unul din primele scaune de lângă scenă. D-na Sturdza mă aproba mereu şi-mi râdea – după preludiu, urma Barcarolla de Hendell – ştiam că se cânta mult aceasta – chiar în timpul când o studiam, mă întrebam cine mi-o cânta?

---

1) Mă gândeam eu că trebuie să fiţi deja aici.

2) Hai, vino aici să te pot vedea mai bine. Acolo, întoarce-te, arăţi foarte bine, cu mult gust. Trebuia să-ţi odulezi puţin părul. De ce l-ai netezit, lins aşa? Părul ondulat (încreţit) îţi aranjează mai bine figura (feţişoara). Hai, eşti prea sobră în seara asta, numai pari îndărătnică. Eşti sigură de programul tău? Totuşi dacă vei face o greşeală, nu te opri, draga mea, să vedem lăbuţele.

3) Veniţi stimată doamnă (germ.)

Dar aşa cum am executat-o atunci – în acea seară, n-am mai auzit-o niciodată şi nici eu singură n-aş mai putea s-o cânt, – „*era un vis*" zicea Brill – părea că nu mai cânta piano ci un instrument necunoscut – după ultimele acorduri stinse pierdute... mă simţii eu singură ca electrizată aşa că rămăsei câteva secunde la pian, fără a mă putea mişca. Atunci se stârni un haos de aplauze, de bravoooos! Toată lumea se sculase în picioare. Ridicându-mă de la pian, mulţumii privind apoi spre D-na Sturdza, o văzui venind lângă scenă făcându-mi baisers şi strigând cât putea: très bien – très bien-bravooo (!)[1] Urmară apoi un duo de Bériot, altul de Alder – la prima bucată se simţi emoţia lui Brill – de ce cânta aceasta disperarea, aşa că sfârşitul, ca şi „Berceuse" de Allard fură perfect executate. În *trio* de Hummel, îmi întorcea paginile un muzicant miop. La un moment dat, întoarse cu o pagină înainte – de nu aş fi ştiut partiţia pe dinafară, ar fi fost greu să mă întâlnesc cu celelalte instrumente. Quartette de Haydn fu bisat. În partea a doua, cântai un dans unguresc de Brahms; atunci primii un preafrumos buchet de camelii rose şi garoafe albe, pe biletul ascuns între acestea sta scris: cu felicitări din partea d-nei Corbu. Un alt buchet de trandafiri şi garoafe rose din partea militarilor – o gerbă de la M-ma Vogtber şi Bally şi un alt buchet foarte frumos de la D-na E.! La sfârşit, d-na Sturdza veni în culise şi îmi zise: Je ne v(ous) apporte pas des fleurs chère madame, mais je v(ous) apporte mes compliments et mes félicitations pour votre grand succès – vous avez soulevé le tout avec un brio Anqul, je v(ous) dis sincèrement, je ne m'attendais pas – et puis, dites-moi un peu où avez-vous pris cette grande expression que vous avez mise en jouant la barcarolle? Ce n'était pas ce qu'on appelle une bonne execution c'était une interpretation délicieuse... exquise... encore une fois je vous félicite.[2] După concert, se bău vin de Champagne - mă simţeam ameţită - nu acesta mă tulbura atât de plăcut ce-mi dădea acea senzaţie de ameţeală dulce, era mulţumirea sufletească care o resimţeam.

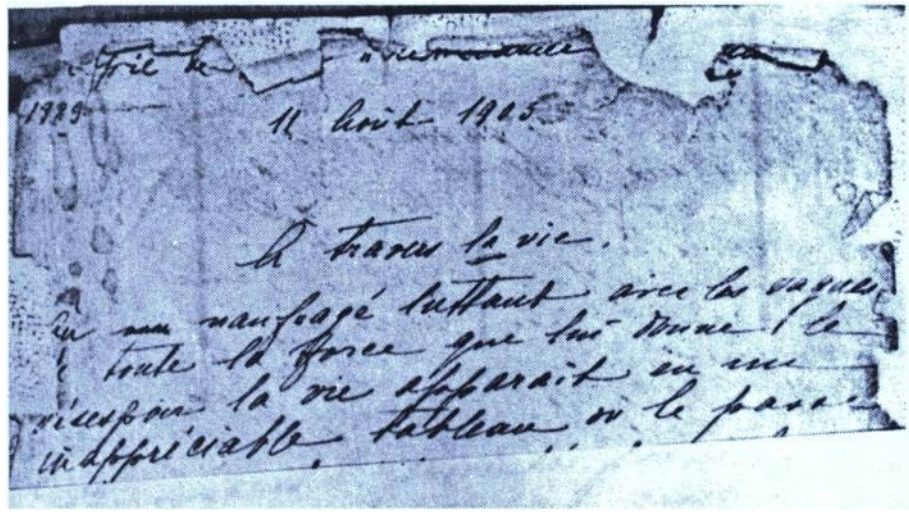

Pentru oricine un asemenea succes rămâne mult timp o plăcută amintire; pentru mine era un *eveniment* – un eveniment *însemnat* în viaţa mea, un *ce* care ar fi putut atunci

1) Foarte bine, foarte bine.

2) Nu vă aduc flori, dragă doamnă, ci complimente şi felicitări pentru marele dvs. succes. Aţi interpretat totul cu o noblete, la care, sincer nu mă aşteptam, şi apoi, spuneţi-mi unde aţi dobândit această expresivitate deosebită cu care aţi interpretat Barcarola? Asta nu-i o bună execuţie, ci o interpretare delicioasă... nemaipomenită... încă o dată vă felicit.

chiar decide de viitorul meu – dacă înainte de toţi şi de toate, mă iubeam mai mult pe mine. În fine, era un reconfort pentru *moral* care-mi era greu atins. Deşi simţeam în mine dragostea, dorul, de a *fi* şi de a face *ceva* care să iasă din nivelul comun – deşi îmi simţeam aptitudini pentru lucruri mai *alese*, (decât fabricaţiunea de copii la care numai materia, animalul, lua parte), tot ce mă înconjura – în primul rând G. cu felul lui de a fi indiferent, impasibil, lipsit cu totul – dar cu totul de entuziasm părea că mă apasă, mă *înăbuşe* în fine. Numai cine a trecut prin asemenea împrejurări nenorocite (şi nu cred că ajung mulţi să treacă) cine a resimţit acea asfixie a tot ce-i frumos, bun, sfânt în suflet – numai acea fiinţă poate judeca, pricepe, *simţi*, ce-a fost pentru mine acea seară neuitată. Am trăit câteva zile sub impresia puternică resimţită în acea ocazie. Se veştejeau florile din buchetele mele – se veştejeau poate fără timp fiind expuse unei atmosfere care nu le convenea... Tot astfel, acea impresie atât de frumoasă se ştergea, devenea din ce în ce mai vagă pe măsură ce atingea, se întâlnea cu impresiile „de toată ziua". Nu ştiu ce lăsa în mine – aş putea continua comparaţia zicând că lasă în sufletul meu ceea ce lasă o floare ofilită într-un vas fără apă... În fine, ceva desert – ceva nespus de trist – o desnădejde care fuse şi atunci un moment decisiv – o adevărată *criză* în viaţa mea, simţeam că înnebunesc – blestemam ziua care venea pentru că era *ca şi cea care trecuse*... Simţeam că nu mai pot trăi ceea ce făceam eu nu mai era trai – era chin – era în fine râs de mine însămi.... Niciodată n-am sperat, n-am gândit să pot trăi fără de suferinţă! ştiam de mult, foarte de mult că eu nu eram printre privilegiaţii soartei, dar... ceea ce sufeream eu – acea profundă rănire în suflet, întrecea multe altele, *numai în aparenţă*, mai greu de suportat; lipsuri, sărăcie, poate *chiar* o durere fizică a-şi fi suferit-o mai uşor. Ceea ce mă făcea să nu văd nici măcar să întrevăd ceva bun în viitor, era legătura care o consideram indistructibilă, indisolubilă, din cauza dragostei mele de copii – în fine, ca să cristalizez mai bine această idee, pot zice *şi foarte nimerit*, că era lipsa dragostei de *mine însămi*, cu *sentimentul maternal* – acest din urmă se *supunea* şi se închina unei singure judecăţi-dreaptă dealtfel: acelei siguranţe că, trăind astfel, îmi dăuna sănătăţii – era mai necesar copiilor să trăiască cu ambii părinţi.

Traduceri din limba franceză
prof. Radu ISPIRESCU

LITERATURĂ ŞI FILM

Martha Bibescu: Katia - Demonul albastru

(scenariu de film)

TEXTUL PE CARE VI-L PREZENTĂM, aflat în arhiva Muzeului Literaturii Române, este, după toate probabilităţile, scenariul unui film turnat în deceniul al patrulea, după romanul istoric al Marthei Bibescu. De altfel, textul – redactat de scriitoare însăşi în limba franceză – are un generic în care se precizează casa producătoare (E.A. Algazy), actorii (Danièlle Darrieux şi John Loder), opera literară adaptată: Katia, după romanul istoric al Lucilei Décaux, pseudonimul prinţesei Bibescu.

Scenariul relatează pe scurt conţinutul romanului, a cărui acţiune se petrece la curtea Rusiei, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, în timpul ţarului Alexandru. Întîmplările povestite sunt – în linii mari – reale, ca şi personajele cărţii: Alexandru al II-lea, prinţesa Katerina Dolgoruki, eroina romanului, iubita ţarului, generalul Potapov, ministrul de interne Şuvalov.

Romanul Marthei Bibescu, apărut în 1938, la Paris, a fost tradus în româneşte abia după 1989. Opera literară a scriitoarei, remarcabilă *(Izvor, ţara sălciilor, Papagalul verde, La bal cu Marcel Proust* ş.a.m.d.) nu fusese în întregime prohibită în trecutul regim, dar, cum se ştie, s-a tradus din ea cu parcimonie. *Katia* n-ar fi putut în nici un chip vedea lumina tiparului până la revoluţie, dată fiind identitatea eroilor



naraţiunii, felul simpatetic în care i-a conceput scriitoarea, care nu uita niciodată că era ea însăşi prinţesă, os domnesc, iar prin soţul ei o Caraman-Chimay, legată de familiile domnitoare ale Europei. Spirit superior, care nu dăuna câtuşi de puţin unei cuceritoare feminităţi, scriitoarea a avut darul de a-şi oglindi personalitatea în operele ei ce se citesc sub dublul semn al reuşitei literare şi al unei inefabile prezenţe.

În acest sens o regăsim în romanele ei, chiar şi în cele inspirate din realitate, cum este cel a cărui eroină este prinţesa Katia Dolgoruki, personalitate seducătoare ale cărei trăsături le bănuim înrudite cu ale scriitoarei.

În realitate, Martha Bibescu o cunoscuse pe venerabila prinţesă, care fusese iubita şi apoi soţia morganatică a ţarului Alexandru al II-lea, în exilul ei parizian, la bătrâneţe, în anii de dinaintea primului război mondial. Pe atunci, Martha Bibescu era ea însăşi o frumoasă principesă care sucise capul Kronprintzului şi avea să mai facă alte însemnate cuceriri. Scriitoarea călătorise în Rusia imperială, cunoscuse Curtea, atmosfera acesteia. Romanul pe care l-a scris nu s-a constituit într-o viaţă romanţată, ci într-o pasionantă poveste de dragoste, între un ţar luminat şi o tânără neconformistă, cu atât mai pasionată cu cât circumstanţele li se opuneau (interesele Rusiei, faptul că ţarul era căsătorit, iar ţarina era grav bolnavă etc.).

Fatalitatea va pune capăt unei iubiri de dincolo de viaţă şi moarte (ţarul va fi asasinat de anarhişti). Katia nu va mai fi împărăteasa tuturor Rusiilor, timpul îşi va cerne cenuşa peste povestea ei pe care o reconstituie, cu un foarte viu dar al amănuntului, romanciera. Romanul Marthei Bibescu a avut mare succes în epocă, din moment ce după el s-a făcut un film în care au jucat două din vedetele cinematografului francez: Danièlle Darieux şi John Loder. Se pare, de altfel, că actriţa şi soţul ei, regizorul Henri Decoin, au călătorit la Bucureşti, pentru a lua legătura cu autoarea romanului. În carte, Katia însăşi locuieşte o vreme la Ploieşti, în timpul războiului nostru de independenţă, din 1877, urmându-şi în campanie iubitul imperial. Poate că aşa



s-a întâmplat în realitate, poate că nu, şi că Martha Bibescu a vrut totuşi să aducă neapărat eroina pe pământ românesc, din raţiuni pe care prea bine le înţelegem.

Simona CIOCULESCU

METROPA-FILMS

Producțiunile E.A. Algazy

îi prezintă pe

Danièlle Darieux

și

John Loder

în

KATIA

după romanul istoric

al

Lucilei Décaux

(Prințesa Bibescu)

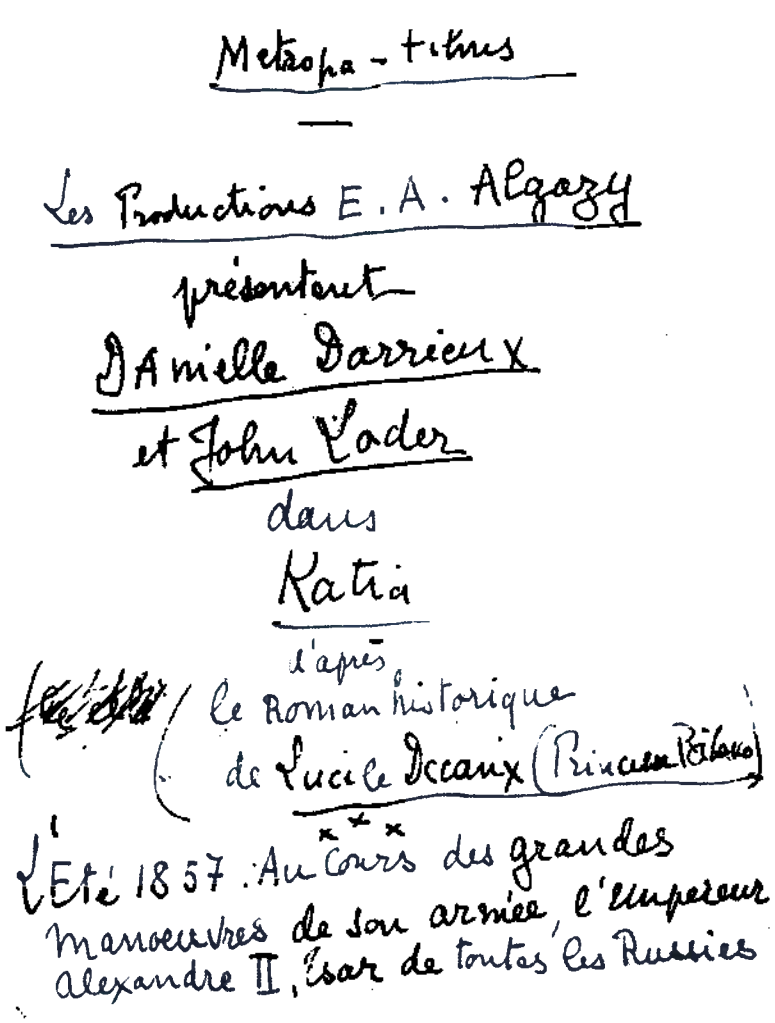

Vara lui 1857. În cursul marilor manevre ale armatei sale, Împăratul Alexandru al II-lea, Ţarul tuturor Rusiilor, decide să poposească la Tieplovka, castelul prinţului Dolgoruki. Onoarea nu poate fi refuzată, dar prinţul este la pat luptând contra unei gripe periculoase. Este contagios. El îi ordonă fiicei sale, tinerei prinţese Katerina, aproape încă un copil, să-l primească în locul lui pe majestatea sa Împăratul.

Katerina, la fel de spirituală şi turbulentă pe cât de frumoasă, este total certată cu protocolul. Caracterul ei este neîmblânzit, în pofida eforturilor domnişoarei Trépeau, guvernanta franceză, acuzată de prinţul Dolgoruki de a favoriza la fiica sa o propensiune vinovată pentru libertate.

Mai întâi surprins, Ţarul devine repede amuzat, apoi cucerit de sinceritatea, francheţea, graţia, naturaleţea şi adorabilul chip al Katerinei.

Îşi îndepărtează suita şi o invită să dineze împreună, între patru ochi, în marea sufragerie de la Tieplovka. Ea îl tratează fără fasoane, îi dă curând permisiunea să o cheme pe numele mic: puteţi să-mi spuneţi Katia şi îi cere brusc la sfârşitul mesei să dea libertate poporului rus, care este nefericit!

Domnişoara Trépeau apare, este vremea ca fetiţa să-şi facă reverenţa şi să se ducă la culcare.

Iată preludiul acestui roman adevărat care va deveni una din cele mai impresionante drame de iubire din istorie.

*
* *

Doi ani mai târziu, orfană şi ruinată, Katia îşi termină educaţia la Institutul Imperial din Smolnâi, unde sunt educate tinerele fete nobile, fără avere. Internatul se află sub protecţia specială a Împăratului şi Împărătesei. Dar Ţarina este bolnavă de mulţi ani. Alexandru al II-lea vine singur în inspecţie la Smolnâi. Este obiceiul ca Ţarul să ia la plimbare cu sania pe cea mai bună elevă.

El o revede pe Katia şi imediat farmecul acţionează; pe ea o va alege Ţarul pentru plimbarea cu sania, deşi este cea mai nedisciplinată din clasa ei.



*
* *

Alexandru nu este fericit în mijlocul intrigilor de la curte. Proasta sănătate a Ţarinei îl lasă pradă siguranţii. Ştie că măreţia e tristă. Păstrase o amintire plăcută despre Katia, micul lui demon amuzant de la Tieplovka. Îl încearcă o emoţie adâncă regăsind-o pe tânăra fată. Curând, la Palatul de Iarnă din San-Petersburg are loc, cu mare pompă, ceremonia anuală a Prezentării debutantelor. Înaintea tronului Rusiei, pe care este aşezat în toată gloria şi maiestatea lui, Alexandru al II-lea alături de biata împărăteasă, care nu mai este decât o umbră, înaintea familiei imperiale reunite, înaintea ambasadorilor acoperiţi cu fireturi de aur, a ofiţerilor în ţinută de paradă, a doamnelor de la curte, bogat împodobite, în scânteierea lustrelor de cristal reflectând miile de lumânări, în vârtejul strălucitor al uniformelor şi al

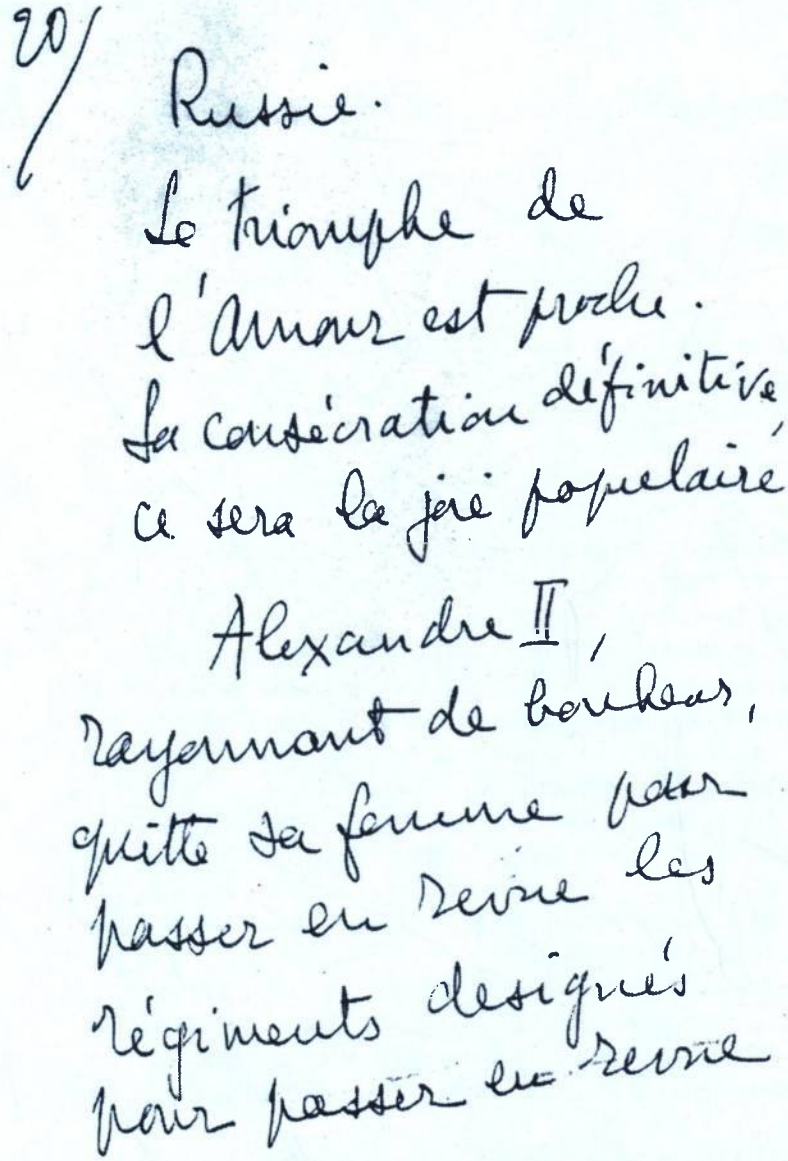

umerilor goi acoperiţi de pietre preţioase, micuţa Katia apare divină în puritatea rochiei sale albe. Este solemn prezentată Suveranilor. Ţarul, uluit de frumuseţea ei, îi surâde.

Ora dansului se apropie. Împărăteasa copleşită de greutatea podoabelor imperiale se retrage.

Rupând cu tradiţia, care cere ca Ţarul să danseze mai întâi cu o mare ducesă, sfidând protocolul, stăpânul Rusiei va deschide balul cu Katia. Deşi voinţa lui Alexandru al II-lea era emanaţia autorităţii supreme, Curtea nu acceptă decât murmurând ca un stup mânios această derogare care va deveni un scandal european.

Mai rău încă. „Polonezei", care nu este altceva decât un mers ceremonios, îi urmează la un semn al Împăratului, valsul – dans interzis de etichetă – valsul antrenant care îi va permite să o înlănţuie pe Katia sub ochii întregii curţi.

Iubirea este stăpână. De aici înainte ea va domni peste imensa Rusie. În fiecare zi, Ţarul, îmbrăcând mantaua simplă a unui soldat, îi dă întâlnire Katiei, pe băncile unei

grădini publice. N-au altă posibilitate pentru a se vedea, pentru a-şi vorbi câteva momente fără martori.

Marii duci, Curtea şi mai ales ministrul poliţiei, contele Şuvalov, îi declară un război surd Katiei.

Tuturor le este frică ca ideile generoase ale elevei profesoarei franceze să nu-l influenţeze pe Ţar. Se va decide el oare – după ce abolise iobăgia – să dea o constituţie poporului rus?

Doar generalul Potapov, prefectul poliţiei, este cu totul de partea îndrăgostiţilor, dar tremură pentru viaţa suveranului său, pe care-l ştie ameninţat din toate părţile.

Înţelegând că iubirea ei nevinovată îl ameninţă cu pericole mortale pe Ţar, Katia se sacrifică eroic. Ea va părăsi Rusia. Va pleca pe neaşteptate în Franţa, împreună cu guvernanta sa. Se va duce să-şi caute refugiul în casa modestă a domnişoarei Trépeau, de la Neuilly.

Alexandru îi scrie: „Îţi voi respecta onoarea, dar te iubesc mai mult decât propria-mi viaţă. Te voi iubi până la moarte...“ Katia însăşi vrea să trăiască doar pentru el în exilul pe care l-a ales. Împăratul Napoleon al III-lea l-a invitat pe Ţar să viziteze Expoziţia Universală de la Paris, din 1867. În pofida consilierilor care vor să-l împiedice să plece, pe motiv că în această călătorie îi va fi ameninţată viaţa, Ţarul hotărăşte să se ducă la Paris. Nu se gândeşte decât cum să se apropie de Katia. La întoarcerea de la magnificul spectacol de la Longchamps, în onoarea Împăratului Rusiei, un polonez trage asupra automobilului în care Alexandru al II-lea este aşezat lângă Napoleon al III-lea. Ţarul scapă de atentat, el evadează din palatul Elysée, unde locuieşte. Aleargă la domnişoara Trépeau pentru a o anunţa el însuşi pe Katia că a scăpat cu viaţă. Ea îi cade în braţe şi-i jură să fie toată a lui, orice s-ar întâmpla.

De aici înainte, ei nu se vor mai mai putea despărţi. Katia se întoarce împreună cu Ţarul ei la San-Petersburg. Va deveni favorita oficială.

În pofida lui Şuvalov, ministrul de Interne, şi a cabalei ostile a Curţii, iubirea este învingătoare; ea va fi confidenta şi sfătuitoarea ascultată. Alexandru al II-lea decide curând să dea o constituţie poporului rus. Lucrul trebuie împiedicat cu orice preţ. Acesta este momentul în care ministrul Şuvalov pronunţă fraza istorică: „...o voi zdrobi pe puştoaica asta!“

Nihiliştii – poate şi agenţii secreţi ai partidei de la Curte – sunt la pândă. Atentatele se multiplică. De mai multe ori Ţarul scapă de moarte doar prin miracol, şi totdeauna graţie inspiraţiei mascotei sale, Katia.

Dar asta nu înseamnă că, ducându-se la ea în fiecare zi, fără escortă, nu-şi asumă noi riscuri.

Ţarina, înţelegând că nu mai are mult de trăit şi dorind, mai mult ca orice, ca Ţarul să aibă o domnie lungă şi fericită, decie la instigarea generalului Potapov, să-l împiedice pe Împărat să continue să se expună loviturilor teroriştilor. Dând dovadă de o măreţie sufletească excepţională, în pofida slăbiciunilor ei, se duce la Katia. A numit-o domnişoară de onoare. O imploră să vină să trăiască la palat, alături de Ţar.

Katia, emoţionată, refuză. Dar un nou atentat o decide. Iubirea va fi mai puternică decât moartea. Va merge să locuiască în palatul imperial.

*
* *

Nefericita Ţarină îşi dă sufletul... San-Petersburgul îi face funeralii grandioase. Katia o plânge, ascunsă, în spatele unei ferestre a palatului.

Surda ostilitate a Curţii se face mai violentă. Decis să braveze tot pentru cea pe care o iubeşte, Alexandru se însoară în secret cu Katia. Ajutat de ea, decide să redacteze legile care vor da un guvern liberal Rusiei. Ţarul anunţă oficial miniştrilor săi în consiliu că Katia va fi încoronată la Kremlin cu toată pompa tradiţională, ca împărăteasă a Rusiei şi în aceeaşi zi va promulga ukazul care va da o constituţie poporului rus.

Lucrul este ca şi făcut. În preajma ceremoniei solemne a încoronării, la Moscova, Katia, fericită, a încercat coroana, sceptrul şi mantia împărăteselor Rusiei.

Triumful iubirii este aproape. Consacrarea definitivă va fi sărbătoare populară. Alexandru al II-lea, strălucitor de fericire, îşi părăseşte soţia pentru a trece în revistă regimentele desemnate pentru serbările încoronării.

Abia ieşit din palat, răsună o formidabilă explozie. El cade rănit mortal. E readus muribund pe o targă. Katia culege ultimele lui priviri de iubire şi-i închide ochii.

Visul unei Rusii libere s-a terminat. Visul iubirii continuă. Katia îşi părăseşte ţara pentru totdeauna. Se va duce să trăiască în Franţa, din amintirea iubitului ei, în liniştea refugiului din Neuilly, lângă institutoarea ei franceză. Iată rezumată în câteva pagini scurte, istoria Katerinei, prinţesă Dolgoruki, a celei care n-a fost niciodată împărăteasă.

Traducere din limba franceză de Simona CIOCULESCU



JURNAL

Aurel MARIN
(1909-1944)

Note de pe front

UN SCRIITOR MAI PUŢIN CUNOSCUT tinerei generaţii şi chiar unor generaţii mai în vârstă, este scriitorul militar AUREL MARIN, născut la Bucureşti în 25 aprilie 1909 şi decedat în ziua de 17 mai 1944. Erou al războiului purtat de România în Est, pe pământul Crimeeii, rănit pe front în 1941, maiorul Aurel Marin din Regimentul 2 Vânători de Munte nu a avut parte de toate onorurile ce i se cuveneau pentru jertfa sa, nici după moarte, deoarece luptase contra Uniunii Sovietice.

Despre activitatea sa de scriitor, generaţiile de până la Eliberare, în 1944, cunoşteau volumele sale de poezii, publicate în scurta-i viaţă, cât şi volumul de critică literară *Comentarii critice*. Publicistica sa rămâne şi acum risipită în paginile numeroaselor reviste din capitală şi din provincie.

Perpessicius, care scrisese mai multe cronici despre cărţile sale, a avut iniţiativa de a i se adresa soţiei poetului, poeta Eliza Henţiu, să ofere Muzeului Literaturii Române manuscrisele, scrisorile şi o parte din obiectele personale ce l-au însoţit pe front pe Aurel Marin, până-n ultima clipă. Eroul de la Muratan, din primul război mondial – Perpessicius – cunoştea drama trăită de Aurel Marin, care nu avusese libertatea să-şi trăiască nici cea mai frumoasă zi din viaţa sa de tânăr, aceea a încheierii căsătoriei, el aflându-se pe front, în plină luptă, martor fiindu-i generalul Constantin Ţenescu (personaj istoric, de ale cărui decizii armata română îşi va aduce aminte), care va aduce şi vestea cea tristă a dispariţiei tragice a scriitorului luptător[1].

Fiorul creaţiei literare l-a stăpânit pe Aurel Marin încă de pe băncile şcolii[2].

A publicat timp de un deceniu, numeroase volume de poezii. Astfel: *Lumini*, Bucureşti, Ed. „Cronicarul", 1933; *Yodler*, Braşov, Ed. „Frize", 1935; *Intrarea în pădure*, Cernăuţi, Ed. „Iconar", 1936; *Versuri*, Braşov, Ed. „Ţara Bârsei", 1937, *Poezii*, Braşov, Ed. „Ţara Bârsei", 1938; *Însemnări de vacanţă*, Braşov, Ed. „Frize", 1939; *Însemnări despre lume, prieteni şi moarte*, Bucureşti, Ed. „Fundaţia pentru literatură şi artă", 1940, premiat de Academia Română; *Viaţa în munţi*, Braşov, Ed. „Frize", 1940; *Moartea lui Pan*, Braşov, Ed. „Gazeta Transilvaniei", 1941; *Manual de poezie*, Braşov, 1942; *Sonete*, Braşov, Ed. „Gazeta Transilvaniei", 1942, precum şi un volum de *Comentarii critice*, Braşov, Ed. „Gazeta Transilvaniei", 1942.

Ca şi în cazul multor poeţi tineri, versurile de început ale lui Aurel Marin au stat sub influenţa unor curente literare contemporane, sau al unor poeţi prestigioşi ai vremii sale. G. Călinescu opina în monumentala sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, la pagina 859, că „la început sentimental (*Luminii*), apoi barbian, jebelenian (*Yodler*), în sfârşit simplificat şi

personalizat, Aurel Marin se remarcă printr-o poezie fără sânge, scurt elegiară, însă cu fineţă uneori în a măsura tăcerea şi imaterialul. În deosebi e cântăreţul munţilor şi al pădurilor a căror sublimitate fericeşte şi osteneşte trupurile bolnave". Emil Giurgiuca, ca dovadă a preţuirii versurilor semnate de Aurel Marin, îl introduce în antologia întocmită în anul 1943 – *Transilvania în poezia românească,* la pagina 287, cu poezia *În munţii Ardealului,* selectată din volumul *Viaţa în munţi.*

Deşi Aurel Marin s-a afirmat ca poet în anii 1930-1940, totuşi în anul 1942 publică o carte de *Comentarii critice.* În prefaţa volumului, Aurel Marin face interesante destăinuiri: „În anii nu de graţie, ci de cumpănă – 1941-1942, când am fi năzuit să rămânem pe câmpul de luptă din Est, unde plecasem cu atâta încredere la decretarea mobilizării, întâmplarea a făcut să petrecem o lungă vreme prin spitale.

În aşteptarea vindecării unei răni destul de grave, predilecţiile noastre ne-au dus la însăilarea mai multor foiletoane critice, după cum ne-au căzut în mână cărţile." Impresiile lăsate de lecturi dezvăluie un talent critic deosebit, pe care istoriografia criticii literare viitoare ar trebui s-o ia în seamă. În acest volum ne surprind nu numai tematica inedită pentru universul literar al autorului, ci şi pertinenţa analizelor asupra unor volume semnate de autori prestigioşi ai literaturii române, precum: Eugen Lovinescu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi ş.a.

Printre manuscrisele inedite aflate în arhiva Aurel Marin de la Muzeul Literaturii Române, se află şi manuscrisul *Sevastopol. Note de pe front,* datând din vara anului 1942, de 132 pagini. Autorul ne înfăţişează dramatismul luptelor crâncene, pline de jertfe, duse de armata română – sub comanda ofiţerilor patrioţi, din rândul cărora a făcut parte şi scriitorul Aurel Marin – în Crimeia, încheindu-se cu eroica cucerire a Sevastopolului – cetate socotită de inamic inexpugnabilă.

Se impune imperios a face precizarea că întregul manuscris glăsuieşte nu numai de luptele dârze duse de ostaşii noştri împotriva puhoiului inamic, de ororile războiului, ci şi de înaltele calităţi sufleteşti ale soldaţilor şi ofiţerilor români manifestate atât faţă de populaţia băştinaşă, cât şi faţă de prizonierii capturaţi, dar mai ales faţă de răniţii ruşi, care sunt trataţi absolut la fel, cu aceeaşi grijă şi omenie ca şi răniţii noştri.

AUREL MARIN. PORTRET ÎN CREION.



Deşi manuscrisul se subintitulează *Note de pe front,* autorul consemnează un adevărat jurnal, pe zile şi luni, străbătut de fiorul autenticităţii, fără rafistolări stilistice, revăzute după evenimente, ci purul adevăr trăit intens de o conştiinţă ce-şi făcea

datoria de ostaş, dublată de aceea de artist şi nu în ultimul rând aceea a unui tânăr, a cărui experienţă de viaţă şi de război era la începuturi. Din păcate manuscrisul prezintă deseori fraze neterminate sau puncte de suspensie, pe care ulterior şi-ar fi dorit să le completeze. Noi le-am lăsat ca atare.

Deşi tânăr, Aurel Marin a lăsat pentru posteritate şi un manuscris intitulat *„Însemnări despre lume, prietenie şi moarte"*. Prietenii lui erau: Vintilă Horia, pe care l-a ajutat să debuteze, H. Bonciu, C. Salcia, Al. Dima, Perpessicius, I. Valerian, Al. Teodor Munteanu, Ion Chinezu, Octav Şuluţiu, V. Spiridonică şi mulţi alţii.

Sperăm ca prin publicarea unui fragment din manuscrisul *Sevastopol* să atragem atenţia asupra unei generaţii dispărute prin sacrificiul vieţii, într-o luptă inegală, într-un război distrugător de vieţi omeneşti şi de valori materiale incomensurabile.

Ileana ENE

---

1) Scrisoarea a fost expediată la 22 mai 1944. Ea se află în Arhiva M.L.R. cota 191/02/16828. O reproducem aproape în întregime: „Mult stimată şi întristată Dnă,

Am dureroasa şi greaua sarcină a vă comunica prin aceste rânduri moartea soţului dv. iubit şi a vă descrie tragicul sfârşit.

Deopotrivă de loviţi ca şi dv., nu ne putem mângâia cu pierderea lui atât de vremelnică şi de fulgerătoare.

Soţul dv. a murit în dimineaţa zilei de 17. 5. ora 0,40, în urma unei scurte dar grea suferinţă. [...]

Fiind lovit şi suferind de ficat, în urma ranei ce a avut în anul 1941, aceasta s-a reactivat, aşa că în ziua de 15 mai, ora 2 a fost evacuat la ambulanţă, iar apoi la Spit[alul] 6 Companie, unde, cu toate intervenţiile făcute, a încetat din viaţă în dimineaţa zilei de 17 - V - 1944, ora 0,40.

A fost înmormântat, deplâns de noi toţi, în după amiaza zilei de 18.V.1944 în Cimitirul eroilor din comuna Elisabeta Dna, satul Başta, Jud. Roman.

Pierderea lui ne-a marcat un mare gol sufletesc tuturor celor rămaşi, cum desigur mai mare gol lasă în sânul familiei. Cu toţii am fost consternaţi şi n-am fi crezut niciodată să aibă un astfel de tragic sfârşit."

2) A se vedea în acest sens şi „Diploma decernată de Societatea ştiinţifică -literară *Tinerimea română* în ziua de 17 mai 1928 elevului Aurel Marin din clasa a VIII-a, Liceul Gh. Lazăr." Aflată în Arhiva M.L.R. sub nr.inv. 16821 şi cota 191/II/52.



UN GRUP DE OFIŢERI. AL PATRULEA DE JOS, DE LA STÂNGA LA DREAPTA, AUREL MARIN.

SEVASTOPOL

Marea bătălie de la Sevastopol a început. Auzim vag, căci nu prea ascultăm de aparatele noastre de radio,... cercul de foc al torpilelor germano-române se strânge în jurul fortăreţei.

S-au făcut pregătiri uriaşe. Va fi un atac masiv. Noi, deocamdată, stăm în apărare, pe litoral, gata să distrugem orice inamic ce ar încerca să debarce în această regiune. Misiunea frumoasă şi în urma pregătirilor amănunţite, nu chiar aşa de greu de îndeplinit. Desigur că facem fel şi fel de presupuneri, dată fiind lupta crâncenă ce a început alături de noi.

Vom merge? Nu vom merge? Dacă mergem şi noi la Sevastopol, atunci cine va asigura coasta? Poate merge numai o parte. Pe cine va alege? Va lua şi armamentul greu? Va mai fi nevoie, acum când operaţiunile sunt în curs, de întăriri, undeva, ca să ne ducă şi pe noi?

Întrebările trec, dacă nu rămân, fără tulburare însă. După un an încheiat de lupte, nimeni nu se mai sperie. Nici nu ne facem ecoul sentimentelor de exaltare, exagerate totdeauna, deşi totdeauna atât de binevenite. Lunile întregi, în care ne-am prăjit la soare, pe plajele Sudakului, i-au moleşit întrucâtva pe oameni. Este învăţul cu bunul trai, peste care trebuie să treacă un ordin, bine ca să-l ştim şi să redea echilibrul adevăratului ostaş.

Zilele sunt extrem de calde. Vegetaţia abundentă. Inspectez o unitate din Tarakatşul mic, dimineaţa, când căldura nu începe să înăbuşe. Soldaţii execută program de instrucţie, de-a lungul şoselei, şi-i urmăresc şi trag învăţăminte din greşelile lor. Uneori mă gândesc: iată cum aceşti oameni execută greşit. Parcă n-ar fi trecut prin focul inamicului. De ce nu judecă?

Pe deasupra noastră trec păsările gureşe. Vântul trece cu foşnet uşor prin boschetele înalte şi prin frunzişul plopilor aliniaţi pe firul văilor.

Mă apropii de un pârâiaş. Apa limpede, de munte, se rostogoleşte peste un prundiş gros, de piatră albă, în şerpuiri dese, pe sub rădăcini firave de copaci cu sevă puţină.

Un sergent a făcut un podeţ şi la podeţ o morişcă. Morişca e mişcată de un ou de lemn ce învârteşte activat de o lopăţică. Apa, canalizată, bate într-o parte a lopeţii şi face să se învârtă morişca, în timp ce oul de lemn execută mişcări ritmice, de învârtire la o roată nevăzută.

Întrucât mişcările nu încetează ziua şi noaptea, oul de lemn a fost botezat Stalin...

Sunt chemat la telefon. Plec cu o presimţire: ne vom despărţi de aceste locuri. Aşa s-a întâmplat aproape totdeauna; când am avut tot ce ne trebuia, gata şi ordinul de plecare.

Sunt înştiinţat de şeful de stat major că vom lua parte la o acţiune.

Ordin de...

Ne gândim să împachetăm, dar repede ne răzgândim. A venit ordin că un singur batalion, al Lt. Col. A.V. pleacă la Sevastopol. E în... Corpului de munte. La această ... va fi gata de plecare. Nici o amânare. Se va lua tot. La ora indicată vor veni 45 autocamionete pentru îmbarcare.

Agenţii de transmisiuni aleargă. Telefonul nu mai... Ne pare rău că pleacă, pe neaşteptate. Dă ordin de recunoaştere dispozitivului.

Ceilalţi presupunem că vom rămâne pe loc. Dispozitivul s-a subţiat. Forţele sunt acum împărţite. Unde era înainte un batalion, acum e abia o companie necompletă, întărită cu ceva mitraliere.

Cine ştie dacă nu plecăm şi noi mâine? Până atunci, să dăm o raită până la Sudok, pe ţărmul mării, până la castelul „Lasă-mă'n pace". Ne urcăm în auto, după ce ne-am dezbrăcat vestoanele. E ora 5 dimineaţa şi totuşi căldură mare. Aici soarele se arată devreme, ieşind direct din mare.

De o parte şi de alta a şoselei se-ntind plantaţii: livezi de vii ce urcă domol pantele dealurilor ce se prelungesc, nici prea departe, în fund, cu creste de munţi pitici, culturi imense de trandafiri roz, levănţică...

Munţii nu au piscuri. Ici şi colo se înalţă câte o stâncă întunecată, ţâşnind parcă din ondulaţiile prelungi: încolo, crestele sunt netezite şi uneori, la orizont, îţi fac impresia că poţi merge pe creastă, lateral, dintr-o parte în alta, ca pe şa.

x

Avioanele ruseşti vin numai noaptea. Ziua, pe deasupra nu se plimbă decât cele germane, care umblă absolut nestingherite.

De cum se luminează de ziuă, se aude un bâzâit simpatic, puternic, ba chiar prea puternic, încât îţi face impresia de fierărie veche. Apare un avion cu aripile late, zburând jos, cam la 500 m., şi cu viteză destul de mică. Este popularul, între ostaşii noştri, Neaţă, avionul de recunoaştere care pare că este scos dintr-un muzeu aviatic şi în funcţiune ca să mai poată face un singur zbor. Zgomotul ce face nu-i ca al celorlalte, ci neregulat încât stai şi-l priveşti de multe ori, cu mirare că nu-l vezi descleindu-se din încheieturi sau căzând ca o pasăre, pe o parte.

Trece uneori, zgomotos, şi Fischer Stork, cu zborul încet, planând, de barză negrăbită, tacticoasă. Profanii sunt gata să-i atribuie numele lui Neaţă, de care el nu pare prea încântat, de vreme ce cu motoarele în plin, trece, mai pe sus, cu un vâjâit de distinsă muzică aeriană.

Când se întoarce de la inamic, imediat ce pătrunde deasupra liniilor noastre, Neaţă se lasă pe burtă, adică se coboară până la aproape 100 m., şi după câteva ocoluri lungi, o ia înapoi, prinde înălţime şi se mai repede o dată pe deasupra liniilor inamice.

Atunci se-aud bubuituri şi se văd în cer câteva explozii.

N-am văzut însă numai avioane să ardă. E adevărat că nici un avion rusesc nu am văzut să cadă. Şi cum aşteptam, zi de zi, doar vom avea ocazia să-l vedem prăbuşindu-se-n flăcări.

Dar dacă ziua umblă numai avioanele germane, care, ca nişte furnici harnice, cară bombe şi le depune în forturile şi adăposturile puternice, în schimb noaptea începe activitatea... inamică.

Nu a existat în tot timpul atacului, un singur avion german care să zboare pe timpul nopţii sau va fi zburat la înălţime aşa de mare încât nu a putut fi auzit şi nici zărit prin lumina reflectoarelor.

Avioanele ruseşti nici nu sunt prea multe; de obicei vine numai unul, arareori se aud bâzâind 3-4 ce sosesc noaptea.

Câteodată, pe la orele 5-6 d. amiază tunurile noastre încep să bată mai rar. De

dincolo nu mai răspund de loc. S-au băgat adânc în gropi şi tac ore întregi.

Nici împuşcături de armă sau mitralieră nu se mai aud. Asemenea ore sunt cele mai rele. Trebuie să te aştepţi la ceva. Ori dintr-o parte, ori din alta se pregăteşte vreun atac – se pregăteşte vreo tragere puternică de artilerie.

Azi, 17 Iunie a fost o zi mai calmă. În urma atacului din 15, dispozitivul a fost rectificat. Urmează să se facă rectificări de teren, de către companiile şi plutoanele din linia întâia. Acestea merg greu. Terenul e păcătos. Ondulaţiile se ţin lanţ şi pretutindeni, acoperiri dese, boschete zdrenţuite.

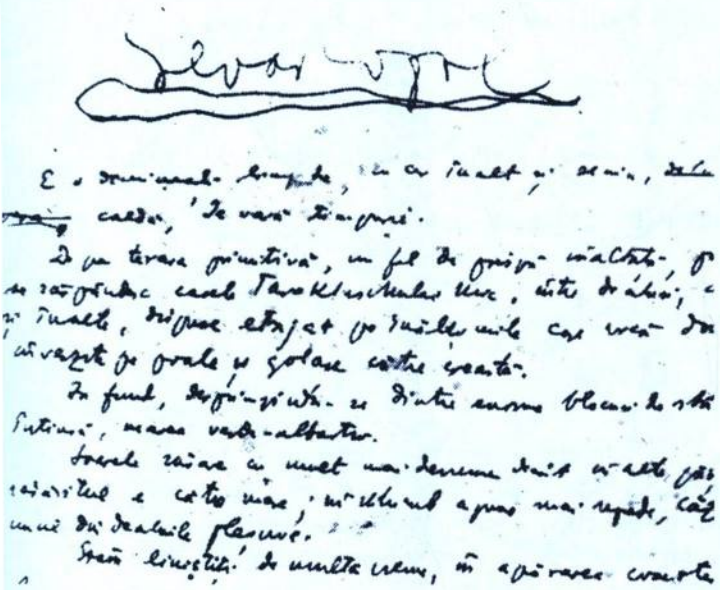

Trebuie o prudenţă extremă în înaintare. Peste tot, în retragerea lor, Ruşii au zvârlit mine. Nu poţi şti unde le găseşti. Uneori le-au pus pe drum şi cad loviţi cercetaşii, agenţii transmisiune, caii de la căruţe. Alteori sunt îngropate lângă poteci, mai departe de acestea sau la rădăcinile copacilor mai groşi, la umbra mai deasă, unde te poţi odihni de arşiţă.

Te poţi aştepta la asemenea surprize în jurul cazematelor şi bordeielor sau în preajma acestora. Moartea poate veni din orice parte, din orice colţ, ba încă o moarte fără glorie, netrebnică,... când te găseşte înapoia liniei de luptă.

Pe front e linişte, prea multă linişte.

E încă lumină când auzim sunetul clar al avionului rusesc.

Pot veni o mie de avioane deodată. Dintre ele, şi ultimul ostaş distinge imediat zgomotul caracteristic al unui avion rusesc.

E un sunet întrerupt, ca un gâfâit sau ca opintirile unui om care trage să moară. Poate ni se pare numai nouă aşa, dar în orice caz, până şi sunetul motoarelor avionului amic e mai elegant.

Trebuie că-i un aviator îndrăzneţ, acela care s-a aventurat aşa devreme pe deasupra noastră. Sigur că este din Sevastopol de unde a luat repede înălţime, fără să plutească prea mult, fără ca să aibă timp observatorii noştri să-l repereze.

Imediat ce trece de puşcaşii noştri e luat în primire.

Exploziile se văd în cer, împrejurul lui, mitralierele antiaeriene cu ţăcănitul lor scurt nu mai încetează şi avionul după ce face un singur viraj mai adânc, e forţat să se întoarcă. Nu cade. Nu aveam să vedem, începând de la 13 Iunie la 1 Iulie nici un avion doborât, căzând prin aer.

În înaintarea noastră găsim două avioane arse, dar cine ştie de când sunt căzute.

Abia acum vedem cât de greu, dacă nu imposibil este să dai jos un avion.

Cetitorul îşi închipuie că atunci când un avion, zburând la 1000 m., este prins de focul a cel puţin 10 tunuri şi 10 mitraliere a.a. nu mai scapă, se înşeală. Proiectilele şi gloanţele nu lovesc totdeauna acolo unde trebuie. Unele trec prin avion fără să-l doboare, zgâriindu-i doar coada sau aripa, căci sunt şi printre aviatorii inamici oameni cu noroc. De

ce, la urma urmei, ar fi numai la noi?

La lupte aeriene nu am avut ocazia să asistăm. Ce luptă se poate da între zecile de avioane amice şi unul inamic, ba şi acela, strecurat când se îngână ziua cu noaptea, pe lângă nori şi gata să se ascundă la prima bubuitură.

17 Iunie. S-a lăsat noapte de-a binelea. E o noapte alburie, cu aer ceţos, în care strălucesc, în fund stele mici, îndepărtate.

În dreapta noastră, la circa 3 km două mari incendii luminează cerul: trâmba de fum luminat de flăcări de jos.

În dosul lor, străluceşte un colţ de mare.

E unul din golfurile Sevastopolului.

Nu se aude nici un zgomot cât de mic. S-a astâmpărat şi goana agenţilor de transmisiune şi a telefoniştilor de control pe fir.

Soldatul Popescu întinde o faţă de masă pe marginea şanţului de tragere şi pregăteşte mâncarea.

x

Spatele mi s-a făcut rană, nu altceva.

De câte ori intru în bordei, la telefon, spre a vorbi cu unităţile, mă lovesc de marginea de sus. Acoperişul bordeiului e din copaci întregi şi, tocmai la intrare, s-au nimerit câţiva copaci strâmbi, puşi cu strâmbătura-n jos. Să nu mai pomenim de cucuie. Au fost şi ele la timpul lor. Ei dacă ar fi bombardamentul îndrăcit de aruncătoare ruseşti?

S-a întunecat de-a binelea. Să se fi liniştit Ruşii? Să fi pierdut...?

Auzim deodată ca un ropot de ploaie: sunt loviturile mitralierelor a.a.

Ieşim afară şi avem parte de unul din cele mai rare spectacole.

Un avion rusesc e prins de fascicolele luminoase a şase proiectoare cu lumină verzuie. Se vede mic, alb ca de argint, şi încercările-i de a scăpa din sulurile luminoase sunt zadarnice.

În noaptea asta, Ruşii n-au dormit bine căci încep un bombardament mai furios ca niciodată. Se vor fi supărat mai rău ca oricând că le-am mai muşcat o bucată de teren? Şi tocmai pe noi? Tocmai aici?

Stăm adăpostiţi în gropile făcute de ei, gropi bune, săpate în piatră. Le va trece furia. Şi, afară de aceasta, aviaţia noastră nu şi-a început activitatea. N-a trecut nici Neaţă.

Orele se scurg greu. A început zăbuşeala dis de dimineaţă. Umblăm deocamdată în cămaşă sau dezbrăcaţi până la brâu, prin şanţul de tragere care se dărâmă la fiecare apropiere de malul prăfos.

Sevastopol !

Nu mai contează oraşul, fortăreaţa.

Pe mare, nu se mai poate apropia nici un vapor. Nici un vapor nu mai poate pleca dintr-unul din adâncile, înguste golfuri. Noaptea s-ar putea strecura spre larg, când nu mai trage decât artileria grea a poziţiei noastre.

Sevastopol pentru noi e format din puternicile linii de apărare: lucrări de companie, cazemate, înarmate cu un armament nou, abundent, pentru care s-au îngrămădit în adăposturi nenumăraţi munţi de muniţie.

Atacul nostru e hotărât să macine aceste linii, rupând bucată cu bucată.

Pe înălţimile împădurite, pe terenul frământat, plin de grote naturale şi artificiale, poziţiile se ţin lanţ şi sunt orientate în toate direcţiile. Ele nu pot să fie dară peste tot la fel de tari. Pe punctele obligate, de-a lungul drumului, barând văile cu maluri abrupte, din grote sau din adăposturi betonate, sunt tunurile, tunurile anticar, aruncătoarele uşoare şi grele, mitralierele care se pun la cea mai mică mişcare de la noi, în funcţiune.

Cele mai multe adăposturi sunt în pământ, dar am accentuat că e un fel de a spune: în pământ, asta însemnează în piatră – un acoperiş de bârne groase deasupra, peste care sunt îngrămădite vrafuri de pietre formând ca o cupolă.

Unele au, pe deasupra bârnelor, câte o placă de fier groasă de 1 cm.

Pe aceste puncte le căutăm cu tot dinadinsul, ca să le sfărâmăm cu artileria sau cu aruncătoarele companiilor noastre.

Acţiunile companiilor capătă o importanţă covârşitoare.

Depinde de iniţiativa fiecăruia din comandanţii de subunităţi ca distrugerea cuiburilor de rezistenţă să se facă rapid sau să nu se facă deloc.

Prin lăsătărişul prăfuit, cu frunze care se răsucesc de căldură dar şi de pârjolul bombardamentelor, începe un foc de gloanţe într-un iureş viu, neîntrerupt. Unele cad pe alături muşcând scurt din pietre sau din vinele arbuştilor, cele mai multe trec pe sus, cu plescăituri, fiţi siguri, deloc simpatice.

Sunt direcţiile probabile de atac. Le-au studiat şi ei ca şi noi. Anumite drumuri, pe creastă, nu pot fi ocolite. Ba încă şi pe-acolo, mersul se face aproape de-a buşilea, călcând cu mare prudenţă pe piatră.

Rupem câte o bucată din poziţia inamicului. Disperat încearcă s-o recucerească dar armele automate ale noastre îi opresc şi-i seceră.

Suntem supăraţi uneori, mâniaţi până la enervare, că în plin atac, de-a lungul pantelor sau pe coastele line, soldaţii uită să se mai adăpostească. Răsare la creastă, în picioare, câte un Haplea care se uită în toate părţile, ca un comandant de oşti. Păcătosul ! Ruşii, de la cine ştie ce observator dinapoi, l-au văzut.

Încă puţin timp şi aruncătoarele vor începe să bată furioase creasta şi drumurile care duc la ea, toate drumurile care duc la ea. Aceste drumuri au fost bătătorite de aceşti observatori. Ele au fost părăsite cu dinţii încleştaţi. Sunt reperate, măi păcătosule ! au făcut şi trageri de regulare ! Tu scapi, dar câţi din camarazii tăi de grupă nu vor fi sfârtecaţi din cauza prostiei tale. E de vină, în toate cazurile, omul? Păcătosul acesta, de care pomenesc eu? Mă uit la linia de atac germană din dreapta. Şi un soldat german suie la creastă, se uită, atrăgând asupra-i focul inamic.

Dar să nu fie de vină numai nervii încordaţi şi oboseala?

Au suit ei cu toţii pe brânci la prima creastă, au cercetat-o în amănunţime, s-au ridicat şi au instalat armamentul în supraveghere.

Nimic. Nici un inamic. Au trebuit să plece mai departe – merg prin desişul care înţeapă cu atâtea crengi scorojite, nu sunt siguri că n-au rătăcit drumul, se întorc de pe o potecă ce se-nfundă într-o viroagă, apoi altă creastă la care se apropie cu atenţie, ca la carte.

Dar după un timp sufletul e lehămesit de atâta umblet cu spaimă, dă-l dracului de inamic că s-a retras de nu mai vezi picior de om, şi iată-l mergând brambura prin luminişuri.

Le atragem atenţia zadarnic. Tot gloanţele sunt acelea care pun ordine. Dar această ordine costă, regulat, câteva vieţi. Şi se va sfârşi războiul iar situaţia va fi aceeaşi. La noi şi la ceilalţi. La toţi !

Parcă e singura problemă de ordin sufletesc, nerezolvabilă în întregime?

Nu sunt nici greşeli care se perpetuează. Sunt simple reacţiuni, ale unor oameni pentru care la un moment dat viaţa atârnă de un fir de aţă.

Adăposturile întărite nu sunt atacate niciodată din faţă.

Chiar după cel mai violent bombardament de artilerie, unele din aceste adăposturi scapă neatinse sau abia clătinate de schije.

Când artileria a lungit tragerea sau avioanele Stukas au dispărut cu zgomotul lor asurzitor, din aceste neatinse cazemate, tunurile încep să urle, mitralierele clănţăne fără încetare. Nu mai ocheşte nimeni. Se trage pe toată lungimea frontului, furios, schimbând bandă după bandă.

Aici intervine curajul ostaşilor: să identifice locul cuiburilor de rezistenţă. Prin acoperiri, cu o rezervă bună de grenade, o echipă îndrăzneaţă cade în flancul sau în spatele ei.

Cazemata „caput".

Ruşii au adus la Sevastopol, în diferite rânduri, trupe proaspete. În sectoarele cele mai grele au instalat pe marinari, adepţi fanatici ai regimului. O reţea completă de comisari şi politruci a asigurat aprovizionarea frontului cu de toate.

Nu am întâlnit soldat rus bătrân pe frontul Sevastopol.

Toţi au între 17-35 ani.

Cei mai mulţi sunt între 25-30 ani.

M-a impresionat însă după cele dintâi capturi, un amănunt ce ar fi putut scăpa multora: toţi prizonierii sunt adevăraţi atleţi. Înalţi, voinici – ei sunt din cei învăţaţi la *robotă*, fără murmur – de bună seamă că reprezintă trupa de elită.

Consideraţiunile noastre trebuie să păstreze o anumită limită. Nu putem da sugestii, într-o mână sau alta nejustificate. Prezentăm însă anumite stări de fapte, lăsând pe fiecare să tragă concluzii, câteodată mai insructive decât iarăşi expunerile noastre.

O reţea adâncă şi continuă de lucrări, completată cu armament modern – un material uman de prim ordin. Luptători încăpăţânaţi. Considerând efectul bombardamentelor Stukas şi artilerie, cu un moral foarte bun.

Atunci, explicaţia eşecului suferit în mod sistematic?

Să adăugăm numai atât: elanul atacatorilor noştri este indescriptibil, superioritatea în armament, covârşitoare, aviaţia stăpâneşte aerul şi distruge completamente depozitele de muniţii, de carburanţi, punctele vitale inamice.

Dar să nu ne pierdem în aceste consideraţiuni, mai înainte de a fi încercat o imagine mai completă a câmpului de luptă. Că nu vom reveni, nici mai târziu la ele, este posibil, dacă vom reveni să redăm, măcar într-o mică parte, *realul* . (subl. a.)

Să nu ne învinuieşti, cetitorule, de a nu-ţi elogia oamenii, acţiuni hotărâtoare, unităţi, unele înaintea altora.

Prin aceasta încercăm o nivelare – ca într-un ordin de zi care consemnează faptele mari ale unei M.U. – ci voi să nu ne îndepărtăm de la obiectul nostru.

Avem destule date, pe care le-am cunoscut ulterior, am cules multe în timpul

atacului nostru. De ce nu vă arătăm lupta pe faze, pe unităţi, pe succese?

Am trăit ziua când, după o acţiune ofensivă strălucită, inamicul a fost respins în dezordine, distrus... Au căzut morţi, răniţi. Succesul s-a datorat nu însă cutăruia, sau cutăruia. El a venit din elanul unităţii, de multe ori inexplicabil decât prin considerentul superiorităţii de mijloace.

Din momentul ce ai intrat în zona frontului, în acest teren nefast, te supui, pe încetul *zgomotului* (subl. a.) de lupte. La început nu-ţi dai seama. Trag tunuri amice, inamice, dintr-o parte, din alta, mai aproape, mai departe. Bâzâie, mai rar, arme automate. Pauzele sunt rare, când nu se mai aude nimic, dar, în suflet, ecourile se prelungesc înainte. Se lasă pe nervi un fel de oboseală cu care mergi, cu care aţipeşti, cu care te scoli.

Eşti îmbâcsit de praf, curge sudoarea şuvoaie, în arşiţa zilelor, dar nu poţi decât, cel mult, să-ţi deschei vestonul la gât. Apa e rea, din cale afară de rea. A început să ne distrugă stomacul. Am rezistat bine 2 zile, dar apoi m-a învins. Întreb pe cei din jur, dar puteam să n-o fac. Feţele s-au subţiat, ochii lucesc în cap mai aprins. Sunt număraţi pe degete cei care n-au diaree. Mâncăm însă cu poftă şi fără, toată mâncarea, cu orice risc, până ce uitând dureri prelungite de cap şi cazne de camuflarea beteşugului, după 2-3 zile, să te trezeşti scăpat de năpastă. O răreşti cu băutul apei. Şi soarele arde, ca un cuptor încins. Piatra Sevastopolului radiază căldură nemiloasă.

Şi pe unii şi pe alţii ne încăineşte la suflet.

Avioanele trec mai rare. S-au năpustit, în masă, în alt sector, unde atacul trebuie să meargă ca un cui în poziţia rusească.

Mirare: un avion rusesc se strecoară pe deasupra poziţiei şi mitraliază linia întâia.

Primit de focul a.a. se retrage în grabă, ca să nu mai apară deloc. Dunga inamicului rămasă în sectorul nostru s-a redus. Cei mici cred din nou, ca şi la instalarea pe poziţii, că suntem aduşi ca să stăm în apărare, să ţinem frontul, iar efortul să se dea în altă parte, ca, ulterior, exploatând succesul, să înaintăm, cu rezistenţe minime, în faţă.

Încredere, presupunere perfect justificată pe durată de o zi. Întregul front al Sevastopolului a fost în permanentă mişcare, de la începutul atacului general. Fiecare sector însă a trebuit să fie cucerit pe fâşii, care au antrenat, una căderea alteia. S-a rupt câte o bucată din front, exploatându-se succesul prin întoarcerea poziţiilor.

Azi vom executa o rectificare a poziţiei. Bat. 7 Vânători Munte va ocupa poziţia la Sud Wald Kreuz (sic !), cu cele 3 cazemate. Sprijin de artilerie, utilizarea întregului armament greu al unităţii. Flancul drept este acoperit.

O zi de luptă presupune o activitate extraordinară, de la un capăt la altul al frontului. Pe măsură ce atacul progresează, linia telefonică este întinsă mai departe, se stabilesc legături, se imputează situaţii.

Aruncătoarele inamice rup, câteodată zmulg firele telefonice, într-un loc sau altul. Echipele de control pe fir pornesc imediat. I-aţi văzut pe aceşti ostaşi, alergând, căzând pe poteci, răsucindu-se după copaci, exact sub ploaia de gloanţe şi de bombe, pentru a realiza legătura?

Toţi stau tulcaţi la pământ, în gropi. Ei aleargă. Se pitesc pentru câteva clipe când schijele cad prea aproape, dar fără zăbavă ţâşnesc înainte.

Legătura e restabilită. Bombardamentul n-a înaintat. Telefoniştii se-ntorc pe fir veseli, lungindu-se în adăpostul de piatră de la Centrală.

În ziua de 17 Iunie situaţia unităţilor noastre nu s-a schimbat. Sectorul de atac e calm. Dreapta noastră, către Brecht, nu face nici o mişcare. Marea e liniştită.

Am schimbat dispozitivul. Trece în linia 1-a batalionul lt.col. Veţianu iar lt.col. Ionescu Anghel rezervă în regiunea 710. Patrulele trimise prin pădure au fost primite cu foc. Inamicul şi-a organizat o nouă poziţie la sud Rollbuku. E cald. Ne bucurăm de o masă liniştită, pe marginea şanţului, ofiţeri, subofiţeri şi trupă.

Artileria noastră trage tot timpul, şi la amiază.

Răspunde, înfundat, un singur tun greu inamic.

Pe deasupra, în stoluri disciplinate, trec avioanele de bombardament, dar exploziile bombelor nu se mai aud aproape: cad în oraş, în port, pe ultima poziţie a fortificaţiei.

Pe poteca agenţilor de transmisiune soseşte caporalul Florescu, curierul nostru la oficiul poştal din Simferapol, cu geanta enormă de piele, atârnată de gât, tot una de praf, gâfâind de urcuşul până la P.C.

Ne-a găsit şi aici.

Dă să povestească şi el cum, în valea-ngustă cu fântână au căzut câteva lovituri pe care, zice-se, nu le-a luat în seamă. Geanta e doldora de scrisori şi ziare, simple şi recomandate ba, hărăzite altor vremuri îşi arată capetele colorate şi câteva reviste literare.

S-a strâns poşta, cam de-o săptămână.

Desfacem şi citim cu aviditate corespondenţa particulară. Pe cea oficială cine ştie ce tabele ni se cer, dinainte de a se ştie unde vom ajunge, de dotare cu materiale, de capturi, de dezertori – o lăsăm la urmă. Acum e rândul corespondenţei de luptă – cum sticlesc ochii agenţilor când ţi-ntind plicul cu ordinul de atac !

Căci ei au auzit pe d-l general vorbind: e ordinul de atac. Va să zică, nu mai e un oarecare ordin de acalmie, executabil în timp.

Citim şi ziare, titlurile apoi le dăm să circule, mai departe, la alţii.

Veştile ce ar putea să ne intereseze sunt vechi.

Se anunţă că atacul Sevastopolului a-nceput.

Hei, de când a-nceput, cititorilor întârziaţi ai inutilelor ziare prăfuite!

Câteva ibrice cu apă ne dau fericitul prilej de a ne spăla pe gât, dar ni se toarnă cu grijă, economicos.

Am primit, ca niciodată multe scrisori din ţară. Prea multe. Simt nevoia să fiu singur şi intru în bordei, lungindu-mă pe patul de piatră, pe singura pătură ce avem aici.

Pe spate nu mai pot sta. Mi l-am jupuit la intrare.

Piatra îţi bate carnea, pe mâini, pe picioare.

Nici nu bag de seamă cum un păianjen a coborât din tavanul de bârne şi e gata să aterizeze pe fila scrisorii mele deschisă. Părăsesc lectura atât de plăcută pe care şi sufletul meu doreşte s-o prelungească – ajungem să silabisim cu voluptate cuvintele, parcă le-am cântări greutatea înţelesului şi le-am mângâia cu vocea pentru câte bucurii cuprind şi urmăresc evoluţiile păianjenului. S-ar zice că voi primi un musafir şi cum păianjenul e negru cafeniu, de bună seamă că va fi un musafir de culoare închisă. Prin deducţie logică: un român, nu un neamţ.

Un agent de transmisiune intră, observă păianjenul gata să mi se lase pe piept şi mai înainte ca să zic ceva, îl prinde cu mâna de aţă, îl pune la pământ şi-l astupă cu bocancul. Mă vede cu scrisoarea în mână şi nu mai raportează nimic: iese de-a-ndaratelea, tăcut şi se postează la uşe.

O zi fericită de 17 Iunie, după amiază. Oamenii s-au odihnit. Numai arşiţa îţi înmoaie până şi oasele.

În fugă ne apucăm şi scriem câte o c.p. Cine ştie dacă mai târziu vom avea timp. Sunt convenţionalele rânduri – sănătate, nădăjduim mai bine, ce faceţi, aşteptăm veşti.

De ce nu pot să-ţi scriu, soţie scumpă, că atacul merge excelent şi au căzut, dintre cei cunoscuţi, unul sau altul?

Aş încerca să-ţi descriu o scenă de război. E oribilă. Stereotipă. Aş minţi, mă crezi? Cum aş putea să spun adevărul? Oare crezi că nu pot înregistra *realul* ?

Îmi arunc privirea în adăpost. Capete de rădăcini ies din pământul pietros, ca nişte şerpi. Sub acoperiş, într-o parte, atârnă o bandă de cartuşe mitralieră.

În loc de cuie, către acoperiş, sunt înfipte cartuşe. De ele am atârnat porthartul, binoclul, vestonul...

Mă supără faptul că acest cuier, improvizat e anapoda. Cuiele-cartuşe puteau fi aliniate !

Agentul de transmisiune m-aşteaptă, credincios, la uşe. Şade pe gânduri când trec pe lângă el. Îmi raportează ceva, fără însemnătate şi am impresia că a fost trimis pentru altceva.

Dac-a uitat poate, e că n-a vrut să-mi turbure bucuria de a citi scrisorile de-acasă.

Pe front veştile sunt primite cu explozii de mulţumire, Citeşti scrisoarea pe-ndelete, indiferent de conţinut şi stil, apoi o reciteşti, în fiecare ceas de răgaz, încât anumite propoziţii îţi rămân în minte şi le repeţi fără voie, uneori.

Mă gândesc la ostaşii, atâţia, care-au primit cărţi poştale ce încep, mai e vorba s-o spunem: doresc ca micile mele rânduri să te găsească în momentele cele mai fericite ale vieţii Dv.

Niciodată nu sună mai nepotrivit.

Fericite momente, când oricând poţi să faci saltul spre veşnicie.

Seara e, ca niciodată, de liniştită. Bate un vânt răcoritor dinspre Sud, dinspre inamic, de unde nu mai porneşte zgomot nici de artilerie, nici de mitralieră, nici de armă.

De la noi trage numai, în răstimpuri, o baterie de artilerie, undeva, pe comunicaţii, înapoi.

Două incendii, la malul mării, ard încet dar flăcările nu se văd deloc din trombele imense de foc.

Când şi când se trag rachete roşii care însemnează: aici suntem.

Am putea să dormim. Toate legăturile sunt perfecte. Măsurile de siguranţă s-au luat pretutindeni.

Dacă nu a venit până acum nici un ordin, însemnează că vom fi lăsaţi în pace câtăva vreme, măcar până dimineaţă sau până la o anumită oră a dimineţii.

Am putea să profităm de ocazie ca să înlăturăm oboseala adunată, dar în sânge ne stăruie o nelinişte pe care nu ne-o putem explica. Gândul fuge şi la corespondenţa proaspăt sosită, la câte o frază memorată oprindu-se la unele începuturi de răspuns. Da, în gând, răspunsurile au pornit promte. Cine ştie când, pe toate, avem să le şi scriem.

Mergem la recunoaştere, înainte, la P.C. al lt. col. Ionescu Anghel. Batalionul lt.col. Veţianu va trece în locul lui – el se va regrupa, rezervă, în regiunea 710.

Ne serveşte de călăuză agentul Batalionului, care nu mai ştie de câte ori a făcut

drumul, pe timp de linişte şi în timp de bombardament.

Luminişurile sunt mai dese. multe sunt făcute de bombardament de Nebelwarfer.

Adăposturile sunt mai rare; lucrările de companie se ţin însă lanţ. Zac, pe jos, aruncate, arme ruseşti, măşti de gaze... Într-o groapă, adâncă de peste 1 1/2 m zac trei soldaţi în parte acoperiţi de pământ. Dintre bolovanii enormi răsare ţeava unui brand.

O bombă din avion a căzut în plin. Cuibul de rezistenţă nu mai există.

Bate vântul răcoros şi se înviorează paşii. Până la poziţie nu mai întâlnim nici un cadavru. Terenul a fost curăţat complet. Doar câteva hoituri de cai au rămas pe lângă drum, neângropate. Se văd urme de lopată în iarba groasă din marginea potecii. Cineva a încercat să scape de mirosul lor. A fost imposibil să se facă vreo groapă acolo. Numai piatră.

Din cauza unui hoit, poziţia trebuie împinsă mai înainte. Nu poţi rezista duhorii.

Lt. col. Ionescu Anghel stă de vorbă, în faţa unui adăpost betonat.

Un tanc inamic, distrus, s-a suit chiar pe cupola adăpostului şi a rămas cu partea din faţă cocoţată, aşa cum l-a surprins bombardamentul ce i-a venit de hac.

Lt. Lohan, cdt. plut. transmisiuni şi-a completat lipsurile în aparate, de la Ruşi. A găsit chiar un telefon românesc, nou nouţ. Poate o fi din acelea luate la ocuparea Basarabiei.

Lt. Briceag tocmai întinde harta comandantului de batalion. Lt. col. Ionescu Anghel îi dă peste mână şi iese afară din şanţ raportând:

Domnule Colonel, batalionul gata să se regrupeze la căderea serii.

După ce primesc raportul, îi scot dintre lăzile de muniţii, ciorchinii de proiectile Brandt şi bobinele de sârmă telefonice ce ne-ncurcă drumul şi-l întreb:

Cum merg băieţii? Aţi dus-o greu, ştiu... Azi vă schimb. Va trece Veţianu, căruia îi veţi da toate informaţiile asupra rezistenţelor din faţă, mai ai puţin şi te schimbă. Patrulele tale ce raportează?

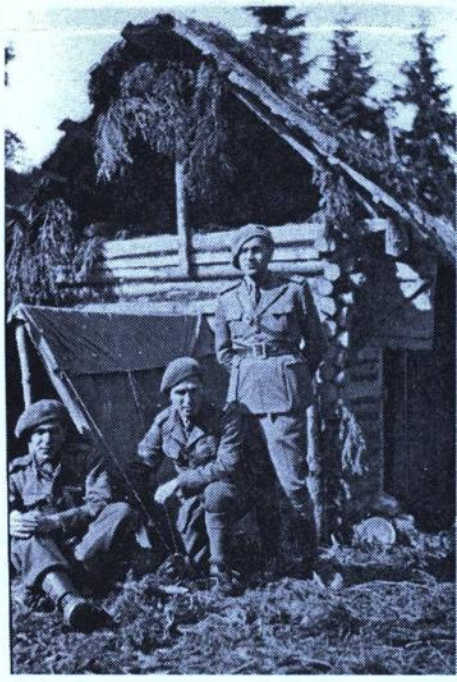

UN POST DE COMANDĂ LA PICIORUL ŞAGULUI, 1940. ÎN PICIOARE, AUTORUL JURNALULUI.

Ai legătură cu ele, acuma? Unde-ai ajuns? Năvălesc cu întrebările pe el şi aproape nu-i dau timp de răspuns. Vice-regele L. de R-ului se vede că a tras un pui de somn după masă şi e odihnit.

El ascultă tot şi nu se grăbeşte. Băieţii s-au luptat excelent. Este, cu deosebire aici, un teren foarte ingrat. Ruşii au o poziţie în pantă şi rad platoul pe care am ajuns, iar pădurea asta fără capăt împiedică orice observaţie: mai mult decât atât sprijinul artileriei este ineficace.

Cu toată bunăvoinţa artileriştilor, tragerile lor nu pot fi plasate în faţa liniei întâi.

Patrulele au fost primite de un foc crâncen. Au identificat rezistenţele. S-au retras.

Vom profita de situaţia calmă ca să ne putem regrupa.

– După ce te instalezi în noul dispozitiv, treci pe la mine. Compania din rezervă e la 710, exact la 710.

Lt. col. Ionescu Anghel mă conduce 20-30 m şi se-napoiază spre a da ordine. Am

O zi fericită de 17 Iunie, după amiază. Oamenii s-au odihnit. Numai arşiţa îţi înmoaie până şi oasele.

În fugă ne apucăm şi scriem câte o c.p. Cine ştie dacă mai târziu vom avea timp. Sunt convenţionalele rânduri – sănătate, nădăjduim mai bine, ce faceţi, aşteptăm veşti.

De ce nu pot să-ţi scriu, soţie scumpă, că atacul merge excelent şi au căzut, dintre cei cunoscuţi, unul sau altul?

Aş încerca să-ţi descriu o scenă de război. E oribilă. Stereotipă. Aş minţi, mă crezi? Cum aş putea să spun adevărul? Oare crezi că nu pot înregistra *realul* ?

Îmi arunc privirea în adăpost. Capete de rădăcini ies din pământul pietros, ca nişte şerpi. Sub acoperiş, într-o parte, atârnă o bandă de cartuşe mitralieră.

În loc de cuie, către acoperiş, sunt înfipte cartuşe. De ele am atârnat porthartul, binoclul, vestonul...

Mă supără faptul că acest cuier, improvizat e anapoda. Cuiele-cartuşe puteau fi aliniate !

Agentul de transmisiune m-aşteaptă, credincios, la uşe. Şade pe gânduri când trec pe lângă el. Îmi raportează ceva, fără însemnătate şi am impresia că a fost trimis pentru altceva.

Dac-a uitat poate, e că n-a vrut să-mi turbure bucuria de a citi scrisorile de-acasă.

Pe front veştile sunt primite cu explozii de mulţumire, Citeşti scrisoarea pe-ndelete, indiferent de conţinut şi stil, apoi o reciteşti, în fiecare ceas de răgaz, încât anumite propoziţii îţi rămân în minte şi le repeţi fără voie, uneori.

Mă gândesc la ostaşii, atâţia, care-au primit cărţi poştale ce încep, mai e vorba s-o spunem: doresc ca micile mele rânduri să te găsească în momentele cele mai fericite ale vieţii Dv.

Niciodată nu sună mai nepotrivit.

Fericite momente, când oricând poţi să faci saltul spre veşnicie.

Seara e, ca niciodată, de liniştită. Bate un vânt răcoritor dinspre Sud, dinspre inamic, de unde nu mai porneşte zgomot nici de artilerie, nici de mitralieră, nici de armă.

De la noi trage numai, în răstimpuri, o baterie de artilerie, undeva, pe comunicaţii, înapoi.

Două incendii, la malul mării, ard încet dar flăcările nu se văd deloc din trombele imense de foc.

Când şi când se trag rachete roşii care însemnează: aici suntem.

Am putea să dormim. Toate legăturile sunt perfecte. Măsurile de siguranţă s-au luat pretutindeni.

Dacă nu a venit până acum nici un ordin, însemnează că vom fi lăsaţi în pace câtăva vreme, măcar până dimineaţă sau până la o anumită oră a dimineţii.

Am putea să profităm de ocazie ca să înlăturăm oboseala adunată, dar în sânge ne stăruie o nelinişte pe care nu ne-o putem explica. Gândul fuge şi la corespondenţa proaspăt sosită, la câte o frază memorată oprindu-se la unele începuturi de răspuns. Da, în gând, răspunsurile au pornit promte. Cine ştie când, pe toate, avem să le şi scriem.

Mergem la recunoaştere, înainte, la P.C. al lt. col. Ionescu Anghel. Batalionul lt.col. Veţianu va trece în locul lui – el se va regrupa, rezervă, în regiunea 710.

Ne serveşte de călăuză agentul Batalionului, care nu mai ştie de câte ori a făcut

drumul, pe timp de linişte şi în timp de bombardament.

Luminişurile sunt mai dese. multe sunt făcute de bombardament de Nebelwarfer.

Adăposturile sunt mai rare; lucrările de companie se ţin însă lanţ. Zac, pe jos, aruncate, arme ruseşti, măşti de gaze... Într-o groapă, adâncă de peste 1 1/2 m zac trei soldaţi în parte acoperiţi de pământ. Dintre bolovanii enormi răsare ţeava unui brand.

O bombă din avion a căzut în plin. Cuibul de rezistenţă nu mai există.

Bate vântul răcoros şi se înviorează paşii. Până la poziţie nu mai întâlnim nici un cadavru. Terenul a fost curăţat complet. Doar câteva hoituri de cai au rămas pe lângă drum, neângropate. Se văd urme de lopată în iarba groasă din marginea potecii. Cineva a încercat să scape de mirosul lor. A fost imposibil să se facă vreo groapă acolo. Numai piatră.

Din cauza unui hoit, poziţia trebuie împinsă mai înainte. Nu poţi rezista duhorii.

Lt. col. Ionescu Anghel stă de vorbă, în faţa unui adăpost betonat.

Un tanc inamic, distrus, s-a suit chiar pe cupola adăpostului şi a rămas cu partea din faţă cocoţată, aşa cum l-a surprins bombardamentul ce i-a venit de hac.

Lt. Lohan, cdt. plut. transmisiuni şi-a completat lipsurile în aparate, de la Ruşi. A găsit chiar un telefon românesc, nou nouţ. Poate o fi din acelea luate la ocuparea Basarabiei.

Lt. Briceag tocmai întinde harta comandantului de batalion. Lt. col. Ionescu Anghel îi dă peste mână şi iese afară din şanţ raportând:

Domnule Colonel, batalionul gata să se regrupeze la căderea serii.

După ce primesc raportul, îi scot dintre lăzile de muniţii, ciorchinii de proiectile Brandt şi bobinele de sârmă telefonice ce ne-ncurcă drumul şi-l întreb:

Cum merg băieţii? Aţi dus-o greu, ştiu... Azi vă schimb. Va trece Veţianu, căruia îi veţi da toate informaţiile asupra rezistenţelor din faţă, mai ai puţin şi te schimbă. Patrulele tale ce raportează?



UN POST DE COMANDĂ LA PICIORUL ŞAGULUI, 1940. ÎN PICIOARE, AUTORUL JURNALULUI.

Ai legătură cu ele, acuma? Unde-ai ajuns? Năvălesc cu întrebările pe el şi aproape nu-i dau timp de răspuns. Vice-regele L. de R-ului se vede că a tras un pui de somn după masă şi e odihnit.

El ascultă tot şi nu se grăbeşte. Băieţii s-au luptat excelent. Este, cu deosebire aici, un teren foarte ingrat. Ruşii au o poziţie în pantă şi rad platoul pe care am ajuns, iar pădurea asta fără capăt împiedică orice observaţie: mai mult decât atât sprijinul artileriei este ineficace.

Cu toată bunăvoinţa artileriştilor, tragerile lor nu pot fi plasate în faţa liniei întâi.

Patrulele au fost primite de un foc crâncen. Au identificat rezistenţele. S-au retras.

Vom profita de situaţia calmă ca să ne putem regrupa.

– După ce te instalezi în noul dispozitiv, treci pe la mine. Compania din rezervă e la 710, exact la 710.

Lt. col. Ionescu Anghel mă conduce 20-30 m şi se-napoiază spre a da ordine. Am

încredere în acest om. E optimist. Nimic nu-l clatină.

De câte ori îl văd, e vesel şi veselia lui îmi produce o stare de bună dispoziţie, ce nu mă părăseşte multă vreme. Mărunţel, negricios, umblă tot timpul cu bască. Acum e în cămaşă şi – ca întotdeauna – cu cravata strâmbă.

S-o îndrept, ca unui vice-rege ce se mai află cu numele, şi-mi mulţumeşte.

– Numai de se va începe vreun nou bombardament, că se strâmbă iarăşi.

– Astă seară sunt la Dv*astră*. Am auzit că aveţi o sticlă cu băutură specială.

– Vino, tu ! Băutură, ai auzit greşit, n-am. Poate cafea. Rezervele s-au consumat de mult. Mi-era teamă că în cursul deplasării noastre am să fiu nevoit să le las, sau să le predăm grupării.

În această după amiază, ca niciodată, dl. general N.C. comandant al grupului de Nord, nu inspectează poziţia.

Se raportează situaţia. Se controlează măsurile ordonate. Mă întorc la P.C. pe cărarea bătătorită. Nu ştiu ce gând îmi vine să inspectez locurile unde au căzut proiectilele de Brandt. Pe distanţă de 800 m. nu sunt decât vreo 20 exact pe drum. Pe cele care au căzut într-o parte şi în alta nu le pot urmări decât la început, căci pe măsură ce mă depărtez, pădurea se îngroaşe, alunecă până-n potecă. Doi soldaţi merg spre linia de luptă, cu bidoane de apă.Au, fiecare cel puţin câte 10 bidoane. S-au legat cu sfori, cu curele de sârmă şi le-au atârnat pe după gât, pe umeri, de braţe.

Se opresc şi salută. Mă întreabă dacă nu doresc apă proaspătă.

Ştiu cât de proaspătă este. De unde au adus-o şi până aici s-a clocit de-a binelea şi trebuie să ai gâtul ars de tot de sete ca s-o poţi gusta.

– Lăsaţi, băieţi, că noi găsim mai înapoi. Mergeţi sănătoşi.

Pe deasupra uruie o formaţie de avioane de bombardament: nişte gemete groaznice. Merg către oraş.

– Mergeţi sănătoşi, băieţi !

Noaptea ne găseşte la posturi. Batalionul lt.col. Veţianu ocupă poziţia ordonată. Lt. col. Ionescu Anghel se regrupează la 710. Nu se schimbă nici un foc de armă. Câteva aruncătoare grele inamice trag, dar nu ştiu unde, în sectorul vecin.

Zgomotul lor, auzit de departe, nu mai e fioros şi ne pare cunoscut, familiar.

De la noi trage numai o baterie sau două, mult departe. Echipa de telefonişti a grupului doarme. Sunt ceasuri întregi de când firul merge perfect – legăturile sunt normale. Se stabileşte legătura la stânga cu R. 33 Inf. şi la dreapta cu R. 122 German. Se trimit patrule de recunoaştere, întărite. Cerul e înstelat şi alburiu. Numai în pădure întunericul e compact şi nu te poţi orienta decât cu foarte mare greutate.

Un agent de transmisiune mi-a adus, în pumn, un licurici. Este singurul pe care l-a găsit pe front. Nici ei, săracii nu-şi mai pot aprinde lămpaşele, în voie şi păstrează un camuflaj desăvârşit.

Către miezul nopţii se-aud cele dintâi focuri de mitralieră. Sunt rare. O rafală nervoasă, apoi linişte; şi iar aşa timp de o jumătate de oră, ca după alte 10-20 minute să se pornească iarăşi.

Companiile noastre din linia întâia trag rachete roşii pentru marcarea liniei. Ruşii trag şi ei tot rachete roşii, ca să inducă în eroare pe observatorii noştri.

– Ştiţi, ne povesteşte subloct. X a doua zi, la postul său îngropat în pământ, nu prea e plăcut să tragi rachete. Ruşii stau atenţi, dinapoi, şi imediat ce văd căzând stelele roşii se

şi pun cu rabndturile şi trag drept acolo. Dar acum îi mai înşelăm şi noi. Aseară am tras tocmai din capul ţanţului şi am fugit aici. Acolo n-aveam oameni.

Patrulele nu aduc rapoarte prea bune. Au pierderi destul de simţitoare. A murit serg. major T.R. Ştefan Gheorghe, morţi, răniţi... Misiunea a fost îndeplinită. S-au recunoscut poziţiile inamicului. În faţa batalionului la sud Roll identificate 18 cuiburi de rezistenţă: cazemate şi lucrări de campanie întărite.

După intrarea patrulelor în dispozitiv se lasă din nou linişte adâncă, totală.

Vor fi dormind şi Ruşii, răpuşi de oboseală şi de nesiguranţa zilei ce va să vină. Ai noştri, simt şi ei nevoia de odihnă.

Numai gândacii se plimbă tăcuţi, cu infinite precauţii prin şanţurile de comunicaţie.

Se aude gâfâitul astmatic al avioanelor de bombardament, ruseşti.

Trece cu viteză pe deasupra liniilor noastre, îndreptându-se ca să le turbure somnul celor de la Bacciseraj, Bozdomorka şi Simferopol.

– Ducă-se şi să nu se mai întoarcă ! le urmă în gând, petrecând din ochi urma lor, după zgomot.

Către dimineaţă, alte patrule sunt oprite de foc puternic. Inamicul are, în faţă, o poziţie tare.

18 Iunie 1942

Ordinul Grupării de Nord prevede: atac; pentru rectificarea dispozitivului în vederea acţiunilor ulterioare.

Raportăm situaţia: inamicul puternic organizat. Să se amâne ora atacului.

Atacul totuşi porneşte, dar nu se poate înainta un pas. Legătura dintre artilerie şi infanterie lipseşte.

Abia după ce Gruparea de Nord a dat ordin de atac, ofiţerul german de legătură s-a prezentat subsemnatului şi, împreună am determinat şi identificat rezistenţele inamice. Încă o zi de insucces, dar pierderile noastre sunt minime. Rezistenţa inamicului este uşurată mai ales de terenul împădurit, care spre noi, prezintă unele culoare în care se poate trage, interzicându-se toată cărările.

Prindem câţiva prizonieri, care ne informează că aici Ruşii au trupe proaspete.

Nu putem să nu utilizăm drumurile, iar Ruşii, retrăgându-se le-au reparat ca să le poată bate şi noaptea.

Schimbul de foc este continuu. Se observă oarecare enervare. Lupta în pădure le macină nervii, îi istoveşte. Nu poţi fi sigur în nici un loc. Inamicul se poate apropia neobservat până la 20 metri.

Acum se petrec mici episoade de luptă eroică. Vânătorii de munte se strecoară cu dibăcie, ocupând amplasamentele cele mai bune. Se aduc dinapoi întăriri, armament greu: mitraliere, tunuri anticar.

Umblă prin pădure şi căpitanul Marinescu Tagore, înalt cât un tanc, în căutare veşnică de amplasamente pentru tunurile de a.a. E ordin să intre cu tunurile lui pe poziţie. Sunt grele, extrem de grele, iar terenul nu-i permite deplasarea. Rămâne peste noapte, pe undeva, ca a doua zi să fie dus înapoi, pe o altă poziţie, în misiune normală.

Se povestesc minuni de vitejie despre aceste tunuri; după unii ar fi doborât 12 aviaone şi nu se ştie numai ce fel de tip: de recunoaştere şi observare sau de

bombardament. Alţii spun că n-a avut decât pierderi proprii.

Ziarele bucureştene au publicat fotografia comandantului la post atrăgând atenţia că avioanele inamice sunt puse la respect de tirul fulgerător al acestei a.a.

Să fie adevărat, măi Tagore?

Nu ne calcă-n fiecare seară *Samoliotul*?

Da, e bine că cel puţin îl alungă, dacă nu-l poate da peste cap. Tot e bine.

Cum, până la finele luptelor, nu vom avea ocazie să vedem căzând un avion sub bombardamentul întregii a.a. a poziţiei noastre şi germane, îi vom acorda comandantului nostru îngăduinţă.

Poate, din toate poveştile care-ncep să se-nfiripe, o fi ceva adevărat.

Numai că, dacă am accepta cifrele [...], am constata să s-au doborât mai multe avioane decât au zburat pe deasupra noastră.

A doua seară prinde batalionul Lt.col. Veţianu încleştat cu inamicul. S-a m cucerit o cazemată. Iar e rupt firul telefonic.

Echipele telefonice aleargă la ambele părţi, dar abia se repară şi iarăşi e rupt. Trag cu aruncătoarele uşoare de aproape. Pe neaşteptate se porneşte un iureş neîntrerupt de împuşcături. Trag şi dintr-o parte şi din alta.

Ruşii au atacat... Circa un pluton a pătruns în sectorul unei companii, pe direcţie de afară. Un alt pluton îl urmează. Artileria amică nu are timp suficient şi nici nu poate interveni. Poziţia e muşcată, chiar la legătura dintre batalion şi R. 122 G[erman].

Compania cercetare din B. 17 opreşte cele 2 plutoane cu foc şi le contraatacă. Surprinşi, Ruşii se retrag în dezordine, dincolo de prima linie a noastră pe care reuşiseră s-o depăşească. Nu au prea mari pierderi însă, din cauza terenului.

Situaţia a fost restabilită. Comandantul companiei, Lt. Constandiş raportează la telefon: inamicul respins, se retrage în dezordine, dincolo de poziţia ocupată de noi.

Trecuţi de linia şanţurilor de tragere, vânătorii sunt primiţi cu un violent foc de arme automate. Înainte, perdea de fum. Observaţia este imposibilă. Dar compania cercetează în elanul contraatacului. A depăşit linia de rezistenţă şi înaintează prin salturi. E oprită cu foc şi se repliază.

În rare luminişuri depărtate, Lt. Constandiş observă mişcări înapoi.

Va să zică tot se retrag. Încearcă să înainteze. Un glonţ îl nimereşte în piept, în inimă. Prăbuşindu-se, mai are timp să spună: Copii, eu mor !

La telefon veştile vin fulgerător. Lt. Constandiş e rănit. Lt. Constandiş e rănit. Au mai fost şi alţii răniţi. Păcat de Constandiş, dar bine că-i rănit. Raportează mai departe.

Situaţia restabilită pe tot frontul. Lt. Constandis rănit.

Dl. General pleacă spre poziţii. Pe acest drum păcătos va fi adus pe targă lt. Constandiş Gheorghe. Îi va strânge mâna de viteaz şi-i va şopti câteva cuvinte de îmbărbătare.

– Măi, băiete, avem o sticlă cu rom. Este puţin? Dă-o încoa.

Dl General îşi vâră sticla în buzunar. Îl va cuprinde cu mâna de gât, părinteşte, şi-i va da să bea.

Va fi obosit, cu sânge mult scurs ! Îi va fi sete. Toată ziua nu va fi băut nimic.

Şi-i va strecura sticla, cu romul cât mai este, alăturea pe targă, cu ordin către sanitari să dea rănitului din când în când.

Drumul păcătos are câteva urcuşuri şi coborâşuri pâână la companie.

– De ce nu mai vine? trece prin gândul Dlui General.

Un agent de transmisiune raportează: răniţii au fost duşi pe altă cărare, mai îngustă...

Dl General aşteaptă pe dl lt. Constandiş?

Că n-a auzit să fi fost rănit. Vine de la Batalion.

– De când au plecat, îl iscodeşte Dl General şi văzând tot speră să fie adevărate cele spuse de ostaşul care n-a-ncremenit în poziţie de drepţi. Pe unde ai trecut? Pe aici n-ai întâlnit nici un brancardier? Ai trecut pe la Grup?

Şi soldatul se-ncurcă, raportează anapoda.

Dar gândul c-ar putea să nu fie rănit lt. Constandis îl face pe Dl general să-l privească cu îngăduinţă pe ostaş.

Bate un vânt rece dinspre mare, tocmai bine ca să răcorească şi să învioreze trupurile înţepenite.

Dl. General se-aşează pe o piatră. Adjutantul însă rămâne în picioare şi nu-ndrăzneşte să-l turbure cu o întrebare sau alta. Se uită către linia de luptă unde se văd, rare, cartuşe trasoare, răzleţe prin înegritul frunziş.

Pe cărare apar doi brancardieri ducând o brancardă.

Li se scurge o sudoare amestecată pe frunţi. Duc o povară grea. Parcă au vrut să se odihnească chiar aici.

Căpitanul Ionescu întreabă:

– Pe cine duceţi?

Unul din soldaţi răspunde:

– Pe dl lt. Constandiş.

Dl General se scoală şi într-o secundă e alături.

Pe targă lt. e învelit c-o foaie de cort până la nas. Nici o pată de sânge.

A curs ţărână peste foaia de cort. Dl General dă foaia de cort la o parte. Vestonul e murdar. Nici o pată de sânge. Soldaţii ţin încă în mâini capetele beţelor brancardei.

Ochii locotenentului sunt închişi.

Dl. General e gata să-i mustre pe brancardieri că nu s-au uitat şi lt. a leşinat. Dar nu e leşin. Brancardierii au crezut că Dl General ştie.

– Da, dl. lt. Constandiş e mort.

Mâna ţine sticla cu rom.

Faţa mortului nu a căpătat paloare. Poate unde-i murdară de praf. Ochii nu sunt închişi de tot. Mâinile îi sunt încrucişate pe piept, creştineşte.

A murit locot. Constandiş, Comandantul Companiei Cercetare.

Aşteaptă să-i vină, şi vorbesc cu Dl General despre asta, ordine, pentru luptele la care luase parte până la Sevastopol. Situaţia a fost restabilită prin vitejia lt. Constandis Gheorghe. Pe îngusta potecă, înapoia brancardei, ca după un afet de tren glorios, îl petrec pe lt. Constandiş, un general şi adjutantul său. E ultimul drum, al unui ofiţer de elită.

Şi în autosanitară, trupul cade cu zgomot. Este înţepenit. Compania Cercetare ascultă comanda la mine: [indescifrabil]. Comandantul vostru, lt. Constandiş a murit ca un erou. Să-i răzbunăm moartea.

Cad proiectile ruseşti cu nemiluita – înainte, înapoi, lateral şi nu mai ştiu bine: sunt departe, aproape, aşa se împleteşte sunetul lor strivitor, într-o neîntreruptă uruială

năucitoare.

Proiectilele de artilerie ale noastre vâjâie pe deasupra mult. Prin pădure e o mişcare continuă.

Dar suntem cu sufletul greu – mi-e indiferent ce se va mai întâmpla. Vin ordine şi rapoarte. Pleacă ordine şi rapoarte. Agenţii nu se mai opresc. Azi soldatul XY nu s-a mai întors. Se înapoia după ce plecase un ordin. O schijă l-a întins pe targă. Nici nu mai vine. Soldatul Popescu, în timp ce venea la P.C. e prins de un bombardament de aruncătoare. 3 schije i-au sfârtecat un picior. Vasele toate sparte, mâncarea vărsată. Dar nu ne e aminte de masă.

În faţa noastră, la numai 15 m se instalează o baterie de Nebellwerfer. Comandantul ei, un locot. german, năclăit în praf, cu sudoare, ne cere permisiunea să se adăpostească alături de noi. Ne-nvoim bucuroşi.

N-au ordin să tragă. Poate mai târziu. Reg. German din stânga atacă pentru rectificarea dispozitivului; atât. Nu va trage. Ruşii trag cu tot armamentul. Batalionul lt. col. Veţianu opreşte orice încercare de atac, cu grele pierderi pentru atacatori.

– Artilerie, sperfeur !

Apoi lătratul mitralierelor noastre începe furios.

Contraatacul în sectorul companiei întâia, circa un pluton inamic, respins. Prizonieri... morţi... Pierderi... 1 subofiţer rănit, 5 grade inferioare răniţi.

Contraatacul din sectorul Companiei Cercetare respins... Morţi la inamic... prizonieri. Pierderi proprii: 8 răniţi.

Iarăşi contraatac compania întâia. Contraatac respins... Pierderi...

Reg. 33 Inf. atacă în flancul batalionului nostru, la punctul de legătură, cu un pluton şi cucereşte o cazemată puternic întărită: 1 aruncătoare, 2 mitraliere, 4 pistoale automate...

Nu sunt multe zile... A trecut o săptămână... Nervii se-ntind. Nici în rarele pauze somnul nu se mai lipeşte de ochi. Simţi ca un fel de leşin prelungit din care scapi mişcându-te pe un drum sau altul.

Diareia a trecut şi au început crampele.

Am întins foaia de cort jos şi stăm lungiţi pe ea, cu faţa-n sus. Urmărim zborul avioanelor. Motorul sfârâie, pe undeva prin nori... Mai departe cerul e înghiţit de pădure. Ronţăim câteva bomboane Engelhofer... Gustăm din cafeaua caldă... Ruşii au încetat contraatacurile. Tunurile noastre anticar trag asupra cuiburilor de rezistenţă. Lt. col. Veţianu e optimist. Poziţia nu s-a clintit. Pierderile nu sunt mari, în schimb oamenii sunt obosiţi, hărţuiţi.

Pădurea răpusă de gloanţe la cea mai mică mişcare se aşteaptă la un nou atac. Focul se dezlănţuie furios. Dar Rusul nu mai încearcă.

Pe restul frontului, peste tot, atacul progresează. La Sud Rollbahm inamicul a împrăştiat enorm material de artilerie. Şoseaua îi permite să transporte, printr-un fond de vale, armament, muniţii, materiale de tot felul, alimente.

Şi, judecând după prizonierii luaţi, nu au lipsă deocamdată de nimic. Ce le-o fi păsând lor de populaţia civilă?

N-au decât să moară de foame. Până şi ultima provizie pe front. Numărul prizonierilor luaţi de grup se ridică până azi la 381... Mi-a rămas în minte figura lui Nicolai Rodinov Ivanovici... E galben ca ceara... Dă amănunte preţioase... Cunoaşte puţin harta... Vorbeşte cu oarecare stinghereală, se opreşte şi nu ştiu dacă mai e nevoie să continue – îl

credem ce spune sau îl interogăm în bătaie de joc? – ne priveşte în ochi... mâna care arată pe hartă, tremură... Se vede cum face un efort maxim să-şi înfrâneze frica, dar mâna tremură.

Îi ofer o ţigare, ca şi celorlalţi doi prizonieri, care s-au întins, pe spate şi dorm duşi. Acum se observă şi mai bine firea lui Nicolai Rodinov Ivanovici: nu mai are putere în mână. Lasă ţigara în colţul gurii şi n-o mai clatină între degetele nesigure. Ordonanţa soseşte cu un ceainic plin cu zeamă de cafea cu care ne îmbie cu întreaga-i putere de convingere să bem.

Într-un fel îi recunoaştem efortul de a fi cărat-o până aici. Ne place cu ce bucurie toarnă în pahare, în căni şi oferă la toată lumea, parc-ar spune de fiecare dată: Vedeţi, asta-i cafea adusă de mine. Nu e pre bună ! Nu e... dar e cea mai bună din câte se face pe front... Poftiţi şi gustaţi din ea. Undeva, oricum, sunt oameni care îşi sorb la masă, din ceaşca civilizată, cafeaua cu rom.

Ce bun ar fi un strop de rom în cafeaua noastră cu praf, în cafeaua noastră cu muşte, în cafeaua noastră rămâne în apa colorată ca un fel de păsat ce astupă dinţii cu tot atâtea muşte consistente.

Ne-aduc 7 prizonieri. Unul e rănit în mână şi-n picior. A fost pansat de sanitarii noştri. I-au rămas mai mult pe sus camarazii lui, îndemnaţi de santinelă, un fruntaş negru ca dracul, care-i ţine pe ruşi în palmă. Fără să ştie ruseşte, când răcneşte la ei, tremură toţi şi stau smirnă în poziţie de drepţi. Nici nu îndrăznesc să i se uite în ochi. Fumează o ţigare de foi, din care trage nişte fujuri groase, şi ele ţigăneşti.

Unul dintre prizonieri îşi permite să ridice un muc de ţigare pe care-l aprinde într-o clipă cu o brichetă primitivă din care atârnă un fitil ca un moţ.

O singură privire a fruntaşului îl îngheaţă şi aruncă ţigara cât colo.

Balaoacheşul observă că l-am văzut şi-mi explică: Am făcut instrucţie cu ei, să trăiţi dle Colonel, de le-a ieşit ochii. Tot drumul i-am pisat cu instrucţie tehnică. În repaos le-am explicat salutul de pe loc şi salutul de pe loc cu întoarcerea capului. Îi învăţam şi prezentarea dar sunt proşti rău: nu ştiu o boabă româneşte. Dacă nu venea seara îi învăţam şi întoarcerile. Se mişcă acum ca pe sârmă. Numai să fluier o dată şi îi vedeţi cum sar drepţi. De la batalion până aici nici un repaos.

– Pifanul numai în groapă de repaos, le-am zis. Au înţeles, n-au înţeles, treaba lor, mie să-mi execute.

Fruntaşul are gesturi reţinute, autoritare şi întrebuinţează limbajul indiferentului... E un imitator desăvârşit... Ce vor fi gândit Ruşii despre acest crâncen om?

– Măi băiete, tu i-ai şi bătut pe ăştia de execută aşa.

– Nu, dle Colonel.

– Nu mint, dle Colonel... Mă fac de râs pentru un celoie... La început, până i-am pus pe roate, i-am atins aşa, în fugă, pe câte unul, în parte, dar pe urmă i-am slăbit. Dar asta nu se chiamă bătaie. Sunt nişte vlăjgani cât muntele. O palmă a unuia l-ar lipi pe ţigănuş la pământ de nu s-ar mai scula. Ei sunt însă ascultători şi supuşi. Sunt oameni *de muncă*. Rabotă ! Rabotă ! Dacă îi pui toată ziua să sape în piatră sau să care apă, nu va scoate o vorbă. Trage la jug ca animalele. Nu mormăie, nu şovăie. Doar atât: să aibe mâncare. De băutură nu se prea plâng. Au cam fost şi înţărcaţi. Se mulţumesc cu apă, mizerabila apă sărată din care beau câte o vadră deodată.

Când aud prizonierii că sunt polcomir, tremură ca varga. Socoteala e simplă: dacă

galonetul ăsta negru i-a muncit atât pe drum – au executat, dle Colonel, şi culcări cu ei, să-i învăţ eu minte ! – că de acum se aşteaptă să fie puşi la cine ştie ce cazne. Sunt supuşi când le fac semne să stea alături.Vorbesc cu greu, se încurcă în informaţii. Prea multe nu ştiu nici ei. Sunt toţi soldaţi proşti. S-au predat de bună voie... Dar câţiva spun că s-au predat de bună voie?

Unul a fost agent de transmisiune. Are radioul la el...

Ltul întreabă pe vecinul din dreapta dacă a menţinut poziţia. Scrie textul: ăsta e al patrulea agent pe care-l trimit. Ceilalţi nu s-au mai întors.

Dar nici agentul nu-i în stare să dea vreo informaţie preţioasă. E un bleg. Se vede treaba că până la al patrulea, agenţii deştepţi s-au epuizat, şi la Ruşi.

Dau drumul ţiganului să se ducă la unitate. Roteşte ochii odată la Ruşi – şi ei înţeleg că le-a spus: mama voastră, aţi scăpat de mine ! – şi zice scurt:

Să trăiţi, domn Colonel, să mi se dea o dovadă. Cu dovada împăturită-n podul palmei, dispare în zgomotul câmpului de luptă.

Se lasă seara. Aşteptăm un nou ordin de operaţii. Nu mai avem timp de interogaţii... Nu putem veni. Mă uit cun prizonierii pleacă la Divizie, sub conducerea unui caporal blajin. Ăsta are să le împartă, pe drum, toate ţigările pe care le are la el.

Încă o încercare de atac a inamicului.

Batalionul Lt. col. Veţianu a fost greu încercat azi.

Dau ordin Lt. col. Ionescu Anghel să vină la mine. Va schimba în cursul acestei nopţi pe Lt. col. Veţianu spre a continua atacul pentru cucerirea crestei Sud Rollbahn.

Vine regele, vine însoţit de lt. Briceag, adjutantu-i gras ca un tun de asalt (indescifrabil), de lt. Lohan, ofiţerul de transmisiuni şi de o grupă întreagă de agenţi.

– Am crezut că mergem la recunoaştere, justifică prezenţa ajutoarelor sale.

Bat numai câteva aruncătoare ruseşti departe de tot, poate chiar pe şoseaua ce duce la serpentină.

Ne lungim pe foile de cort şi înainte de a da situaţia ne mai înveselim cu diferite *cestii* profane.

Tot cum e în legătură cu milităria, la noi formează *o cestie.* Cei mici au diferite „cestii vii" care-i preocupă.

Nu-ţi închipui, o tu cel ce toate nu ne cunoşti, că toate ce le spunem, le facem.

Cestiile sunt, în majoritate covârşitoare, cu fuste şi ne atrag prin pitorescul ca şi prin necazul lor.

Am lăsat iubite vice-rege, pe Holea, în lanul de trandafiri al Kascakului, în paza plotonului 1 din compania 1 de sub comanda sublocotenentului activ Buta.

Am lăsat pe Katia, la Mariano, doritoare de bluze ieftine procurate de serviciul aprovizionării din prosoape.

Şi Valea şi Tania şi Leana – da, chiar o Leană ! – *cestii* care nu mai sunt nici arzătoare, nici la ordinea zilei.

Lt.col. Ionescu Anghel e bine dispus, ca'ntotdeauna.

Căldura nu s-a lăsat.

Ne aminteşte de vila „Lasă-mă-n pace !" – dacă mă întorc în ea; toate ordinele le las la uşa ei, fac acolo o ladă, ca să nu-mi turbure odihna" – pentru care, ca să fiu în ton cu vremea, zadarnic îi propunem să-i schimb numele în *Sorgefrei* sau „Nu mă bate la cap".

Ne creiem o mentalitate aparte, nu numai acum când toate visurile noastre sunt

simple glume, dar mai târziu, când visăm, visăm, ca nişte copii mari – să gustăm dintr-o linişte absolută...

Cestia asta, după atâtea zile de încordare, ne dă încrederi noi. Lt.col. Ionescu Anghel recită parodia lui Topârceanu după Depărăţianu:

Locuinţa mea de vară
E la ţară
Acolo aş vrea să mor
Ca un fluture pe-o floare
Beat de rouă
Şi pârlit

Era singurul ofiţer care ne recită versuri şi, deşi mi le repetă, de 10 şi de 20 ori, îl ascultam şi de multe ori porneam după el, îngânându-l, cu gândul la cine ştie ce împrejurare când alte versuri, azi uitate, le vom fi recunoscut la o veche profană ca o piersică şi ca piersica de dulce.

Se improvizează chiar versuri pe diferite *cestii* şi ele nu sunt lipsite de cântec; murmurate cu un anumit accent, sunt suplinite lipsuri de expresivitate evidentă:

La Taraktaş umblam beat mort
Să pipăi o foaie de cort
Era odată în Taraktaş
Surâsul tău... mânca-ţi-l-aş !

Vulgaritatea e o mare cinste – ce vreţi, o acoperire cu gesturi pe care veţi conveni? nu avem cum le reda. Gesturi care grăiesc mult – ca forme familiare, ale unor oameni care azi sunt şi mâine pot lua calea îngerilor.

Ofiţerii mai tineri surâd şi-şi rumegă în gând *cestiile* şi *bârfelile*. Ce le-ar mai da ei drumul – dar dacă şefii sunt în vervă?

Un soldat stârneşte pietrişul din marginea gropii şi ne face atenţi că ne caută cineva.

Doi brancardieri s-au abătut din potecă şi se îndreaptă spre noi. Asta-i bună ! Cine o fi? nu am fost anunţaţi la telefon de nici o pierdere. Ce naiba, Veţianu ne punea în gardă totdeauna.

Brancardierii lasă targa pe marginea gropii. Din ea se ridică un cap mic şi negru.

– Să trăiţi, dom Colonel, eu sunt. M-au atins bolcevicii... mi-au frânt piciorul... c-o grenată...

E ţigănuşul fruntaş care mi-a adus prizonierii. Îi dau o ceaşcă de cafea şi-i pun o ţigare în gură, pe care i-o aprind.

– Te doare?

–Ţţ !

– Du-te cu bine şi să-ţi dea Dumnezeu sănătate !

Ochii fruntaşului sticlesc de o bucurie lăuntrică ce nu se poate exprima.

– Am vrut să mai trec odată pe la P.C. (Pe Ce, după pronunţia lui) să vă văd, domnule Colonel.

De mine au scăpat bolcevicii.

Într-adevăr, au scăpat Ruşii de un viteaz.

Brancardienii se îndepărtează, mă ridic şi-i văd cum dispar în tufişul des. Parcă îl mai văd pe ţigan ridicând capul şi privind înapoi:

– Du-te cu bine, inimosule !

Îi explic lt.col. Ionescu Anghel povestea Ruşilor care au făcut instrucţie de disciplinizare şi ne reluăm firul întrerupt al preocupărilor extramilitare.

Preocupări extramilitare? E un capitol din Buletinul contrainformaţiilor lunar... să consumăm acolo într-o pauză, ceva din aceste preocupări...sunt bune pentru istorie... lt.col. Ionescu Anghel se ocupă cu studiul plantelor marine (asta, la Sudall) eu cu psihologia ţiganilor, adjutantul meu cu poezia în care vede dar nu se pricepe şi aşa mai departe.

În Taraktaş umblam beat mort
Să pipăi o foaie de cort...

Război! Război (în ruseşte!) Numai tu explici sensul acestor versuri. Pieri tu, pier şi ele.

Pe străzile sucite, bătute de soare, ale satului tătărăsa, trec şi azi, sub formă de *kimonouri* sau chiar rochii mai mult sau mai puţin ajustate pe copr, foi de cort germane şi româneşti, purtate de femeile bucuroase că le-au putut procura.

Foile de cort germane sunt preferate: sunt bălţate în culori, parcă anume ca să facă frumuseţea unei îmbrăcăminţi de soiul acesta. Ce ne pasă că unele lovituri de brandt ne stânjenesc conversaţia?

Să părăsim, iunite Anghele, *cestiile* astea, şi să revenim la oile noastre...

La ora 9 începe intrarea în poziţie. Bat [alienul] 18 vânători de munte trece în rezervă. Veţi ataca în zorii zilei. Ora ţi se va comunica la telefon... Voi mai vorbi cu grupa. Trimiţi imediat patrule... Nemţii tot timpul. [indescifrabil]... La flancul stâng poate poţi împinge puţin... E o linie de cazemate... 3-4... Reduse astea cu flancul complet asigurat...

Schimbarea discuţiei spulberă şi măsurile din ochi... Când ne vom aminti, camarazi, de toate astea?

Raportez imediat că ai luat legătura cu Lt.col. Veţianu... Raportez, raportez... Utilizează armamentul greu. Atenţie la rezistenţele identificate!

Soper c-ai luat măsuri de aprovizionare... Ţi-ai completat muniţia. Ai dat ordin pregătitor.

Lt.col. Ionescu Anghel dă din cap. Toate măsurile sunt luate. Nu-i pasă... Atacul va merge înainte...

– Nicăieri nu a fost pădurea mai păcătoasă, mai încâlcită, ca aici şi terenul mai ingrat. Avem, la flancul stâng o vale puternic rezervată de cazemate... să profităm de întuneric ca s-o trecem. Vom raporta... Aţi fost vreodată nemulţumit?...

Ce să mai răspund? Am fost, n-am fost, omul acesta este numai suflet, numai voinţă, numai convingere. Ne leagă o simpatie care trece de afecţiunea camaraderească...

– Cu bine, Anghel!

– Să trăieşti, dle Colonel!

Există o zonă întreagă, în lărgime şi adâncime, pe care, acuma, trupele noastre sunt pur şi simplu îngrămădite. Frontul s-a îngustat. Ne-am eşalonat în adâncime. Mijloacele de foc sunt mult mai multe. Atacul nostru intră ca un cui în linia inamică.

Şi seara nu mai vine. Sau ceasul s-a oprit? Cât e ceasul? Să fie adevărat? Poate nici al tău nu merge bine. Verificarea e inutilă. Nu mai putem aprecia scurgerea orelor. Ele au – paradoxal – durate diferite.

Uneori orele de atac sunt mai scurte, iar cele de calm mai lungi, alteori invers.

Zilele însă trec greu, cu o încetineală fantastică.

N. PORSENNA
(1892-1971)
Revelaţia unor pagini memorialistice

CINE A FOST NICOLAE PORSENNA? Iată o întrebare la care puţină lume mai poate da un răspuns, căci trecerea vremii cu vitregiile ei, apoi ingratitudinea unor istorii literare şi politice privind ultimii cincizeci-şaizeci de ani din viaţa României au făcut ca acest nume să fie aproape cu totul uitat. Şi în chip nedrept, de vreme ce o moştenire literară cu totul remarcabilă i-ar justifica prezenţa printre scriitorii cu o operă interesantă şi valoroasă, demnă de a fi reeditată integral, operă la care se adaugă o serie de scrieri inedite ce ne dau revelaţia unui memorialist, a unui eseist şi a unui traducător de poezie de primă mărime.

Nicolae Porsenna s-a născut la 13 ianuarie 1892 în Bucureşti, descinzând din familia lui Gheorghe Ionescu (originar din Afumaţi – Ilfov) şi a Mariei Nicolaescu Codrea (poposită pe meleagurile ilfovene de prin părţile Braşovului). Tatăl viitorului scriitor, rămas de mic orfan, a lucrat ca muncitor tipograf, în cele din urmă ajungând, graţie unei moşteniri, dar şi prin seriozitate şi muncă neobosită, director general al unei tipografii particulare din Bucureşti.

Moştenind de la părinţi ambiţia şi dragostea de muncă cinstită, Nicu (căruia tatăl i-a dat pseudonimul Porsenna după numele unui rege etrusc întâlnit de el cu ocazia lecturii unei cărţi de istorie) a urmat liceul Matei Basarab, apoi Facultatea de Drept şi Filozofie din oraşul natal, absolvind-o în 1913, după care a lucrat ca avocat în cadrul Baroului de Ilfov până în 1948, având dreptul de a pleda atât în Bucureşti cât şi în alte localităţi ale ţării. Într-o vreme – tot ca o recunoaştere a competenţei lui profesionale – a fost ales şi consilier în Consiliul Judeţean Ilfov şi deputat al Partidului Conservator în Parlamentul României.

În paralel cu profesia lui de jurist (a cărei practicare exemplară i-a adus, pe lângă funcţiile amintite şi numeroase alte însărcinări: a făcut parte din consiliile de administraţie ale unor mari întreprinderi economice, consilier juridic, şef de contencios sau preşedinte la multe firme de interes naţional), Nicu Porsenna, devenit, la numai douăzeci de ani, proprietarul unei tipografii, a desfăşurat şi o bogată şi interesantă muncă pe tărâm publicistic şi literar. Astfel, în 1915, a fondat revista *Ghilotina,* iar cinci ani mai târziu, în 1920 ziarul *Arena* (care apărea la Iaşi şi în paginile căruia semnau Demostene Botez, Ion Vinea, Pamfil Şeicaru, Perpessicius, Alfred Hefter şi alţii), pentru ca în 1921 să-l întâlnim ca redactor al revistei *Flacăra,* condusă de C. Banu. Cam în aceeaşi perioadă este şi director general la Editura Gutenberg din Bucureşti – funcţie care îi prilejuieşte cunoaşterea „din interior" a vieţii literare şi artistice din epocă.

Tematic vorbind, moştenirea culturală rămasă de la N. Porsenna acoperă trei domenii, corespunzătoare tot atâtor direcţii în care s-a manifestat acest scriitor: literatură, filozofie şi psihologie.

În ce priveşte literatura – domeniul ce pare a-i fi fost cel mai apropiat de inimă şi de suflet lui N. Porsenna – fişa bibliografică a acestuia cuprinde volumele de proză: *La judecata Zeilor* (nuvele, 1914), *Dincolo de iubire şi de moarte* (1914), *Magdalena* (roman, 1916), *Strigoii* (roman, 1920), *Spre fericire* (roman, 1921), *Visătorii* (roman, 1925), *Se aprind făcliile* (1923), *Rug* (roman, 1941) şi traducerile: *Cicerone,* de Alfred de Lamartine (1941), *Balada închisorii din Reading,* de Oscar Wilde (1941). Acestora li se adaugă, însă, şi o piesă de teatru, *Vulturul* (inspirată de Mihai Viteazul şi scrisă în colaborare cu Scarlat Froda, piesă jucată pe scenele bucureştene cu Constantin Nottara şi Ronald

Bulfinski în rolurile principale).

Fie şi numai pentru a ne face o idee generală despre preocupările scriitorului, se cuvine a consemna, în treacăt, contribuţiile acestuia în celelalte domenii amintite mai înainte. Astfel, în bibliografia lui N. Porsenna figurează textele cu caracter filozofic: *L'interdépendence des Facteurs Sociaux* (în colaborare cu Sergiu Manolescu), *Războiul popoarelor, Regenerarea neamului românesc* şi altele – titluri încă de actualitate şi care ar merita să fie editate. Pe de altă parte scriitorul de care ne ocupăm este şi autorul unor lucrări de psihologie paranormală, printre primele la noi, N. Porsenna fiind, din acest punct de vedere, un pionier al unei ştiinţe aflată la modă după 1990: *Visul profetic* (Ed. Cugetarea, f.a.), *Medium, Mediumnitate şi fenomene paranormale*, studiu introductiv şi adnotări la *Amintirile unui Medium* etc.

De o demnitate şi integritate morală şi civică exemplară (pentru meritele militare dovedite în timpul primului război a primit „Ordinul Mihai Viteazul", mai târziu fiind numit şi membru al Ordinului Coroanei României, în gradul de cavaler), N. Porsenna a avut – la o vârstă la care ar mai fi putut da opere valoroase literaturii, şi nu numai ei – soarta elitei intelectuale româneşti interbelice după 1948. Acuzat de „crimă de uneltire împotriva ordinei sociale" (potrivit articolului 209, de tristă amintire, din *Codul Penal*), el a fost condamnat la douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică. Eliberat în 1964, a mai trăit, aproape invalid din cauza Parkinsonului contractat în închisoare, până în 1971, înaintea morţii având o singură bucurie: aceea de a-şi vedea reeditată *Balada închisorii din Reading*.

Postum, lui N. Porsenna i-a apărut amintita traducere din Oscar Wilde şi *Regenerarea neamului românesc*. Inedite şi aşteptându-şi editorul au rămas două manuscrise: jurnalul intitulat *Cu faţa spre neamul meu* şi o masivă *Antologie de poezie universală*, în tălmăcire proprie, cuprinzând cele mai valoroase texte din poezia greacă, latină, franceză, germană şi rusă.

Fragmentul de jurnal pe care îl publicăm reprezintă doar o mostră despre felul de a scrie propriu lui N. Porsenna. Firescul evocărilor, naturaleţea portretelor, privirea „dinlăuntrul lucrurilor" sunt atribute remarcabile ale paginilor memorialistice în care, pe de altă parte, sunt aduse noi mărturii despre lumea politică şi cea literară de la începutul de secol douăzeci şi din perioada interbelică.

Florentin POPESCU

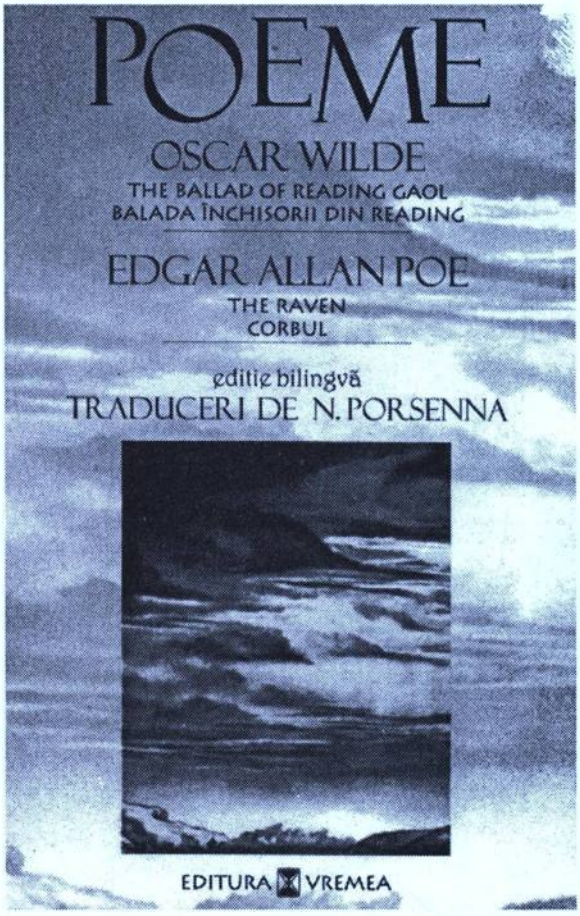

CU FAŢA SPRE NEAMUL MEU

(fragment)

CAPITOLUL 4

Personajul

Vărul meu Virgilică e artist dramatic: alias actor de teatru. Am cinstea şi plăcerea să declar că *eu* i-am descoperit aptitudinile dramatice şi l-am îndrumat spre această carieră. *Cum* am constatat eu acest talent e o mică poveste cu hazul ei. Cu prilejul majoratului meu, am scris o comedie într-un act, urmând s-o joc cu un grup de prieteni, în familia mea, în faţa câtorva zeci de invitaţi. Toate rolurile, bărbăteşti, femeieşti, fură împărţite. Mai rămânea rolul unui bătrân. Cui să i-l dăm? *Eu* avui inspiraţia să mă gândesc la vărul meu Virgilică, băiat de paisprezece ani, în clasa treia de liceu... El ar fi urmat să joace rolul bătrânului, cu grimă şi mustăţi albe. Făcurăm repetiţii în număr îndestulător. În seara reprezentaţiei, pe scena improvizată, în faţa a cincizeci şi ceva de spectatori, Virgilică uită rolul ! Degeaba răcnea sufleurul dintre culise de se auzea până în stradă, Virgilică nu mişca deloc. Până la urmă avu o inspiraţie salvatoare: simulând o durere de burtă, eroul (personificat de el) se apucă cu mâinile de pântec şi învârtindu-se pe scenă striga: „Aoleu, fasolea! fasolea!" în ilaritatea întregi săli. Avu cel mai mare succes! El fu *clou*-ul spectacolului. Atunci îmi veni şi mie o nouă inspiraţie: să-i deschid capul lui Virgilică spre cariera de actor. Şi actor s-a făcut. Actor de comedie. S-ar putea susţine, din punct de vedere critic bunăoară, că Virgilică are mai mult haz în viaţă decât pe scenă; dar nici tot ce spune critica nu trebuie luat ca literă de evanghelie. Fapt e că Virgilică a devenit actor şi din această meserie trăieşte şi astăzi, când se apropie vertiginos de etatea respectabilă de şaizeci de ani.

Cu şapte ani mai tânăr ca mine, Virgilică este fiul fratelui mamei mele. Nenea Vasile – tatăl lui, nu era un om aspru (ca tata de pildă), însă nici îngăduitor. Dar tatăl, ocupat cu slujba, n-avea timp să se mai ocupe şi de educaţia copiilor lui – un băiat şi o fată –, lăsată în chip firesc în seama mamei. Tanti era o femeie cumsecade, cu oarecare carte şi avere, însă de o concepţie pedagogică specială. Singurul ei sistem de educaţie era să lase copiii să facă ce vor. Şi asta şi făceau ! Mici, erau ca sălbaticii. Când veneau cu mama lor în vizită la rude, săreau pe mobile, puneau mâna pe toate lucrurile, ţipau, în timp ce tanti îi pierdea din ochi.

– Îngeraşii mamei... zâmbea ea înduioşată.

Copiii prost crescuţi din schiţele lui Caragiale erau îngeri pe lângă vărul şi verişoara mea. Cu doi ani mai tânără ca băiatul, mai inteligentă ca el, lipsa de educaţie făcuse din fată o fiinţă feroce. Copila lovea zbierând pe mama-sa, care o acoperea de sărutări. Virgilică era ceva mai docil, mai blând. La ei acasă, când tanti le dădea, la ora ceaiului de după amiază, dulceaţa cu orez cu lapte, amândoi „canibalii" îşi vârau ghearele în borcan

şi lepădau pe covoare orezul nemâncat.

În şcoală, când Virgilică, în vreo dimineaţă cu ploaie, nu se îndura să părăsească patul, începea să se strâmbe:

– Mă doare capul !

– Aoleo ! Îngeraşul mamii ! striga tanti, şi se da de ceasul morţii. Te doare capul?! Stai culcat cu mama... Aşa... Nu te mai mişca...

– Dar trebuie să mă duc la şcoală... scâncea nefericit Virgilică.

– Las-o naibii de şcoală, n-ai să te duci bolnav.

Asigurat astfel, Virgilică se întorcea pe partea cealaltă şi-i mai trăgea un pui de somn de vreun ceas; apoi făcea ochi. Când tanti îl auzea mişcând în aşternut, se apropia iarăşi drăgăstoasă şi grijulie de pat şi-l întreba mângâindu-i faţa suferindă:

– Să-ţi dea maica o dulceaţă?

Copilaşul, deschidea numai un ochi, şi cu el vedea ceasul trecut de orele opt.

– Mm-da... Parcă aş lua o dulceţică... mârâia el prăpădit.

– Odorul mamii !

Şi tanti dădea fuga la bufet, fericită că odorului îi era mai bine, să-i aducă dulceţica la pat. Urma fireşte, cafeluţa cu lăptic, cu franzeluţă sau cozonăcel, ca să nu-i fie fomică copilului sculat din somnişor. Se făceau ceasurile zece. Era prea târziu să se mai ducă la şcoală. Virgilică se îmbrăca tactios, gemând însă uşor, cum îi stă bine omului bolnav, şi se ducea liniştit la plimbare.

La doisprezece ani puse ţigara în gură, iar pe la treisprezece şi ceva se iniţie în tainele sexualităţii. Divorţul părinţilor n-a îmbunătăţit situaţia. Amândoi copii rămaseră la tată, care se mutase la ţiitoarea dumnealui, o cucoană înaltă şi voinică, măritată cu un maior. Această situaţie dubioasă nu adăugă, fireşte, nimic la educaţia odraslelor. E de mirare că, astfel crescuţi, aceşti copii, ajunşi mari, nu s-au prăbuşit în subsolul vieţii sociale. Au fost probabil unele rămăşiţe de bună ereditate, şi poate şi severitatea tatălui, atâta cât se putea exercita, care-i făcu să se aşeze totuşi „în rândul oamenilor."

În timpul carierei mele, la interval de ani, l-am apărat în două rânduri pe Virgilică în faţa justiţiei: odată împotriva unui avocat care-şi permisese să-i ceară bani fiindcă-i pledase un proces; a doua oară la Curtea Marţială, pentru port ilegal de armă şi ameninţare cu moartea, fiindcă la o ceartă teribilă cu un domn Iliescu, chiriaş al lui, irascibilul meu văr şi client scoase revolverul. În ambele procese, Virgilică a răspuns la interogatoriu aşa cum ar fi vorbit el pe scenă, dacă ar fi jucat un rol de dramă. La Curtea Marţială a fost de-a dreptul patetic. Imaginaţia lui inventând efecte emoţionante, explică instanţei cauza certei cu chiriaşul:

– A fost o cauză misterioasă şi gravă, domnule preşedinte !

– Ce cauză? întrebă colonelul preşedinte abia ţinându-şi seriosul.

– Soţia domnului Iliescu a contractat pentru mine o pasiune fatală.

– Extraordinar ! exclamă preşedintele.

Privind figura jovială şi rotundă a lui Virgilică, cu nasul în formă de bilă, căutând să înţeleagă cam cum s-ar naşte şi dezvolta o pasiune fatală pentru un asemenea cap, ascultând totodată şi romanul foileton născocit de inculpat şi expus atât de dramatic, Curtea se amuza ca la teatru !

Eroismul teatral al lui Virgilică s-a mai afirmat şi în alte împrejurări. Bunăoară, fiind

artist al Teatrului Naţional din Cernăuţi şi certându-se grav cu un profesor, la o sindrofie într-o familie germană, vărul meu găsi de-a sa onoare, mai ales în acel mediu social nemţesc, în care conflictele juvenile între bărbaţi se lichidau deseori prin ieşirea pe teren, să-l provoace la duel pe interlocutorul ce-l insultase. Cartelul fiind acceptat, lupta cu pistolul fu hotărâtă pentru una din dimineţile următoare, într-o pădure din marginea oraşului. Dar Virgilică avu grijă, în prealabil, să înştiinţeze în secret Poliţia, care veni la timp să împiedice duelul, răpindu-i astfel, spre marele lui regret, ocazia de a-şi vărsa sângele pentru onoare !

Acesta era vărul meu Virgilică, actorul de comedie scrios pe scenă şi comic în viaţă. Poate i-ar fi stat mai bine să fie serios în viaţă şi comic pe scenă, dar în lumea asta nu poate omul să fie de toate ! În scurt, acesta era personajul care s-a încadrat într-unul din momentele trăirii mele în şcoala militară din Iaşi, în anul de pomină, de glorie şi de jale, 1917.

Căpitanul Berlescu

Era spre sfârşit de februarie. Trecuseră gerurile mari şi, de foarte departe încă, în adieri vagi se simţea primăvara. Într-o dimineaţă, fiind sergent de zi pe baterie şi umblând aferat prin curtea cazărmii cu treburile inerente acestei însărcinări, plantonul cancelariei, trimis după mine, mă înştiinţă să mă prezint la domnul căpitan... să-i zicem Berlescu, comandantul bateriei a treia.

Acest ofiţer, totodată profesorul nostru de proiectile şi focoase, nu prea era pe gustul nostru, al „intelectualilor" din şcoală. Îl consideram cam simplu şi, între noi, îl gratificam cu ironia noastră ieftină şi comodă.

Se cunoaşte dealtfel dispreţul binevoitor şi amuzat cu care rezerviştii privesc uneori pe ofiţerii activi. Se citează expresiile acestora, unele rămase celebre. Cu toate acestea, nu ştiu dacă pretenţia la superioritate a intelectualilor civili pe tema culturii este tocmai justificată. Mult peste nouăzeci la sută din intelectualii civili nu fac congestie cerebrală însuşindu-şi aşa zisa cultură generală. Avocaţi cu mari succese la bară, medici renumiţi, ingineri cu faimă ş.a. posedă prea rareori curiozitatea de-a depăşi sfera preocupărilor lor, de a-şi lărgi orizontul spiritual şi cu alte cunoştinţe decât cele de strictă specialitate. Sunt unilaterali. Dacă fiecare profesiune intelectuală ar avea dreptul, în organizarea socială, să comande de la un moment dat reprezentanţilor tuturor celorlalte profesiuni, aşa cum comandă în anumite împrejurări Armata, fiecare profesiune ar fi zeflemistă de celelalte şi s-ar putea auzi, nu fără dreptate, zicându-se: „simplu ca un inginer", sau „mărginit ca un doctor" sau „sonor şi găunos ca un avocat"... etc.

Cunoşti cultura generală a omului după conversaţia lui. Mi-a fost dat să fiu invitat, în felurite împrejurări, la mese de avocaţi şi magistraţi, de medici, de ingineri etc. La mesele de jurişti, bunăoară, după discuţiile inevitabile despre persoane şi cunoştinţe *ale lor*, s-a vorbit numai de procese, de speţe, de pledoarii, fiecare lăudându-se cu vreun „caz personal" extraordinar, în care el a jucat bineînţeles *le beau rôle*. Dacă era o masă de doctori, conversaţia era aproape numai despre ganglioni, celule, analize, urină, fecale etc., probabil ca să devie mai apetisantă masa. Inginerii discutau exclusiv chestiuni tehnice.

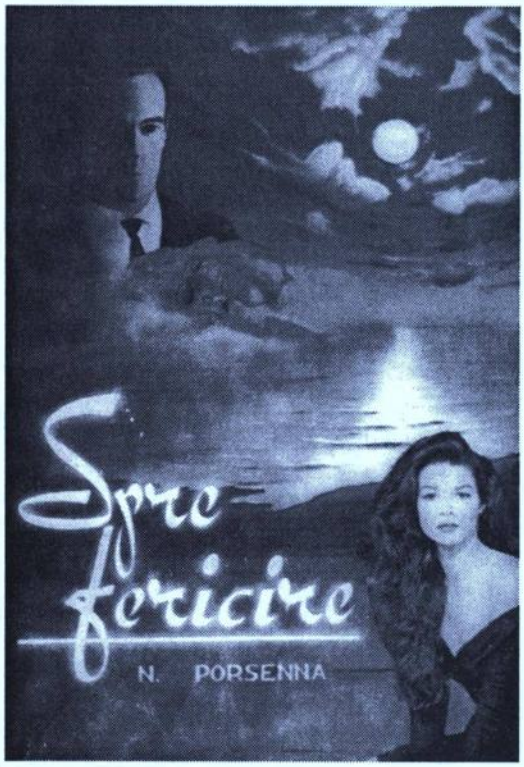

Toţi, din toate aceste profesiuni, conversau, cum zic englezii, *shop:* prăvălie. De ce, dar, am acoperi cu ironia noastră pe ofiţeri pentru că vorbesc numai de cai şi cazarmă? Este, de altfel, inexact. Elevul activ de şcoală militară primeşte o educaţie specială în sensul de a fi *sociabil,* de a cultiva societatea civililor, de a discuta la rând cu ei. Şi ofiţerii discută, cu oarecare modestie, cu oarecare naivitate, *orice,* în timp ce alţi specialişti intelectuali, din altitudinea superiorităţii lor, nu vorbesc decât de procese, logaritmi sau ganglioni. Nu comentează un film pe care l-au văzut, o piesă la care au asistat, o carte pe care au citit-o, o idee care se vântură în lume; sau, dacă o fac, spun prostii atât de gogonate, că tăcerea le-ar servi ca un calificativ de inteligenţă.

Adevărul e însă că pentru nişte măgădăi ca noi, elevii şcolii militare din noiembrie 1916, oameni în toată firea cei mai mulţi dintre noi, ar fi fost poate mai nimerit un comandant pentru care să avem admiraţie, un fel de Zapan mai matur, un ofiţer care să ne impuie, fie printr-o cultură mai aleasă, fie printr-o inteligenţă excepţională – ceea ce nu era cazul cu căpitanul Berlescu: om de mijloc, însă energic fără brutalitate, cu experienţa oamenilor, cu oarecare tact, fără răutate şi ştiind să-şi impună voinţa. Căpitanul Berlescu avea două expresii tipice, care reveneau des în vorba lui şi în ordinele date subordonaţilor săi: „să dispară" şi „care va să zică nu ne înţelegem". Dacă un elev venea netuns, „să dispară părul"; dacă întârzia, pe lângă zilele de arest cu care pedepsea întârzierea, „să dispară asemenea obiceiuri" etc. Faţă de vreun recidivist sau recalcitrant, căpitanul se enerva, ridica tonul şi, mişcând braţele îndoite înainte şi înapoi, rostea ameninţător: „Care va să zică nu ne înţelegem !" În toiul gerurilor din ianuarie, eu am obţinut mai multe concedii medicale, însumând la un loc trei săptămâni, din pricina unei bronşite grave ce putea avea complicaţii. La întoarcerea mea în şcoală, căpitanul Berlescu îmi puse în vedere că trebuie să mă pun la punct cu lecţiile şi instrucţia pierdută, chiar dacă ar fi să fac „o sforţare de *titanic* „!

Unul din prietenii lui de cafea, din Bucureşti, intrând şi el în şcoala militară, cu toţi cei treizeci de ani ai lui bătuţi pe muche, şi dând în cancelarie de căpitanul Berlescu, comandant al bateriei a treia, se repezi afectuos la el, cu braţele deschise:

– Mă Berlică mă, tu eşti mă ?!

Dar Berlică îl opri din drum cu un singur gest, cu o singură privire. Şi cum civilul continua să-şi rezeme mâinile de biroul comandantului, acesta îi puse scurt în vedere:

– Te rog, ia mâinile de pe birou. Aşa. Acum păstrează distanţa. Aici nu sunt „Berlică" pentru nimeni. Sunt căpitanul Berlescu, comandantul bateriei a treia.

Şi această „distanţă" la propriu şi la figurat, fu păstrată cu rigiditate disciplinară tot

timpul duratei serviciului.

Pe acest ofiţer, om al datoriei şi, în fond, om cumsecade, îl boteză nu ştiu care elev, într-un moment de nervi şi de pretenţie, *Căpută*. Şi Căpută îi rămăsese porecla generală ! Irevocabilă, imutabilă. Era în ea nu atât dispreţul nostru pentru om, cât mai mult necazul nostru pe asprimea serviciului, pe duritatea vremurilor, pe moralul nostru scăzut, pe ger, pe mizerie. Toate le concentram într-un cuvânt menit să ne răzbune: Căpută. Era exclus ca, vorbind despre el, să zicem: „domnul căpitan" sau „căpitanul Berlescu". Doamne fereşte! Căpută. Şi în familii sau cu prietenii din afară de şcoală căpitanul nostru era – invariabil! – Căpută. Sunt uneori nedreptăţi de acestea, care persistă însă cu fatalitatea legilor naturale.

Virgilică în audienţă la comandant

Acesta era ofiţerul, acesta era omul, la al cărui ordin mă grăbii să răspund, dând fuga în pas alergător spre cancelaria comandantului.

Ca şi ofiţerul de serviciu, sergentul de zi umblă tot timpul încins – pe vremea aceea şi cu sabie – şi în cap cu chipiul, pe care nu-l scoate nici în biroul superiorilor şi nici în biserică, dacă intră acolo cu interes de serviciu. Aşa mă prezentai şi eu căpitanului Berlescu, lipind pintenii şi făcându-i să sune marţial, ducând mâna la chipiu şi rostind ferm: „Să trăiţi domnule căpitan." Văzui totodată, la câţiva paşi de birou, un civil. Un civil, pe chipul căruia recunoscui, fără putinţă de îndoială, pe vărul meu Virgilică ! Nu ştiam ce să cred... Virgilică, cu faţa lui rotundă şi jovială, cu nasul în formă de bilă, cu figura lui comică în realitate şi serioasă pe scenă... Numai de două zile nu-l văzusem şi nu puteam înţelege rostul acestei vizite. Dar nu întârziai să mă lămuresc.

Pe un ton foarte dur, dur şi complet nejustificat, căpitanul Berlescu mi se adresă:

– Bine, elevul Porsenna, tocmai astăzi, când avem inspecţia domnului general, s-a găsit să moară unchiul d-tale?...

Un fior dureros îmi străpunse inima. Dar înainte de-a profera eu vreun cuvânt, căpitanul continuă, pe acelaşi ton agresiv şi rânjind:

– Oamenii bine crescuţi îşi aleg de obicei momentul morţii, nu mor fără socoteală.

Nu înţelegeam în ruptul capului de ce căpitanul ţinea cu orice preţ să fie spiritual într-o asemenea împrejurare; cu toate că figura zâmbăreaţă a lui Virgilică nu trăda în el mesagerul unei ştiri atât de funebre.

– Uite, vărul dumitale îmi cere să te învoiesc pentru astăzi, ca să te duci să-ţi vezi unchiul. Dacă ar fi murit unchii tuturor elevilor din şcoală, domnul general ar risca să nu mai găsească nici un elev la inspecţia de azi.

– Domnule căpitan, răspunsei eu, sunt profund afectat de ceea ce aflu, însă negreşit că obligaţiile serviciului primează.

– Ca să nu zici că sunt om rău, te învoiesc pentru astăzi, glăsui superiorul meu. Nu vreau să te lipsesc de plăcerea de-a vedea cu un moment mai devreme pe unchiul d-tale mort.

Ieşii cu Virgilică.

– Ce e mă? îl întrebai febril când furăm mai departe de cancelarie. A murit nenea

Vasile?

– Da' de unde ! răspunse Virgilică. Am plasat eu minciuna, ca să te pot face liber pe astăzi: am nevoie de tine.

– Dar de ce dracu o fi fost căpitanul aşa furios? E inexplicabil.

– Nu ştiu, mă, fir-ar al dracului de tâmpit ! Şi cu mine s-a purtat foarte nepoliticos. A zbierat la mine, parcă aş fi fost ordonanţa lui.

– E ceva de neînţeles... Nu e în obiceiurile lui, mă mirai eu.

– Să vezi, îmi explică Virgilică. Eu am căutat pe comandantul bateriei a treia, plantonul m-a anunţat, am intrat. Am salutat respectuos...

Şi Virgilică se încovoie în două, obsecvios cum e el când vrea să arate că are bune maniere, şi izbutind să fie comic, aşa cum e el în viaţă.

– Vă rog, am onoarea să vorbesc cu domnul căpitan Căpută?

– Cum ai zis?!?... răcnii eu.

– Domnul căpitan Căpută.

Eu rămăsei mut, paralizat. Nu mai scosei o vorbă, nu mai schiţai un gest. Şi Virgilică îmi mimă şi reproduse şi verbal toată scena petrecută între el şi comandantul bateriei...

... Când auzi căpitanul Berlescu acest nume, de care nu ştiu nici azi dacă ştia *atunci* că este porecla lui sau dacă o află abia în momentul acela, învineţi, înverzi, urlă:

– Nu există aici nici un căpitan Căpută !

Virgilică deveni şi mai obsecvios, se încovoie cu şi mai mare respect, vocea lui deveni aproape umilă:

– Vă rog, nu e domnul căpitan Căpută comandantul bateriei a treia?...

– Nu înţelegi, domnule, că nu există nici un căpitan Căpută?... zbieră ofiţerul. *Eu,* căpitanul Berlescu, sunt comandantul bateriei a treia!

– Vă rog să mă scuzaţi... Dar eu aş dori să vorbesc cu domnul căpitan Căpută.

Faţă de această stăruinţă diabolică, ofiţerul păru a se resemna.

– În definitiv ce doreşti d-ta cu căpitanul ăsta... cum zici că-l cheamă?...

Virgilică îşi expuse doleanţa lui. Restul se ştie...

– Nenorocitule ! făcui eu disperat. Nu-l cheamă Căpută. Îl cheamă Berlescu !

– Zău mă? rosti indiferent Virgilică. Nu-l cheamă Căpută? Păi cine dracu să ştie? Eu te auzeam mereu zicând Căpută, Căpută, am crezut că-l cheamă Căpută.

Ajunsesem în stradă.

– Ei, spune-mi acum de ce l-ai omorât pe nenea Vasilică, ca să mă faci pe mine liber?

Şi Virgilică îmi explică.

Virgilică avea la epoca aceea optsprezece ani vârstă şi absolvise trei clase de liceu. Urmase şi pe a patra, ca s-o înveţe temeinic, timp de patru ani în şir, dar acum se hotărâse în sfârşit să-i dea examenele, pentru ca, având patru clase să poată candida pentru Conservator. Şi... acum dau cuvântul vărului meu:

– Mă nene Take, tu ştiu că eşti prieten cu profesorul Frimm, de limba germană... L-ai cunoscut prin nenea Iorgu...

– Profesorul Petre Grimm? Da.

– Am dat examen la el... şi n-am impresia că aş fi ştiut tocmai bine... Să pui tu o vorbă bună, ca să-mi dea nota de trecere.

– Dacă o vrea.

– O vrea, n-o vrea, tu să-i ceri. Dar trebuie să vrea. Limba germană azi? Dă-i în mă-sa de nemţi, nu ne sunt inamici? De ce să le mai învăţăm limba?...

Tare pe acest principiu, sau pe acest sentiment patriotic, Virgilică nu găsise oportun să mai piardă timpul său preţios cu limba duşmanilor cu care ne aflam în război; ca atare, printr-o fatalitate inerentă situaţiei, era ameninţat să cadă la examen.

Mai totdeauna iniţiatorii ideilor mari se aleg cu neajunsuri personale, uneori chiar cu sacrificiul vieţii.

Profesorul Grimm putea fi găsit la liceu. Erau încă orele de curs. Când ajunserăm noi, mai erau douăzeci de minute până la recreaţie. Am mai hoinărit pe străzi şi ne-am întors la ţanc. Virgilică mă aşteaptă pe sală, iar eu am intrat în cancelarie, să vorbesc cu profesorul Grimm.

Petre Grimm

Petre Grimm era o prăjină de om, slab, cu păr castaniu, cu mustăţi şi cu cioc, cu o faţă jovială, cu un caracter prietenos şi afabil, cu spririt pe atât de vioi şi de glumeţ pe cât de deştept şi de învăţat. După război, a trecut ca profesor de limba engleză la Facultatea din Cluj. A murit la o vârstă când putea să mai trăiască încă lungă vreme şi să mai fie util învăţământului şi culturii.

Revederea noastră a fost bucuroasă, cordială. Ne-am amintit de prietenul nostru comun, nenea Iorgu, alt frate al mamii: om de vastă cultură, de excepţională inteligenţă şi de splendidă dezordine în viaţă... Dar nici unul din noi nu ştiam că la epoca aceea nenea Iorgu închisese ochii pentru totdeauna, la Bucureşti, sub ocupaţia inamică.

Şi împărtăşii în sfârşit lui Petre Grimm scopul vizitei mele neaşteptate.

– O intervenţie... surâse el maliţios, din vârful prăjinii. În principiu, sunt contra intervenţiilor. Fiecare să înveţe carte. Tu cum ai învăţat? Eu cum am învăţat?

– Poate că noi am avut cap mai uşor, nene Petrică.

– Cine e greu de cap să se lase de carte; să se ducă la meserie. Un meseriaş

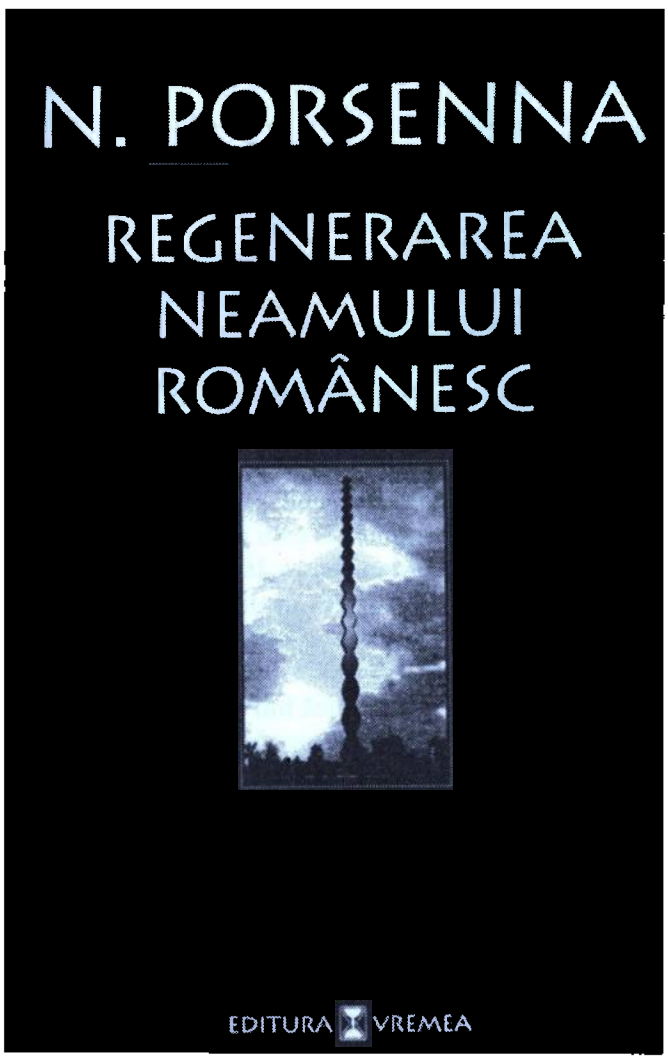

bun este de o mie de ori mai onorabil decât un intelectual lovit cu leuca. Dar în fine, dacă ţii tu...

– Ţiu, nene Petrică... Zău ţiu.

– Bine, să vedem ce notă i-am pus şi cum stă şi la celelalte materii.

Căutând într-un carnet de buzunar, dete repede peste numele de familie al lui Virgilică.

– M-da... zice glacial nenea Petrică. I-am pus nota 2.

– Cam puţin, nene Petrică.

– Acum mi-aduc aminte. N-a răspuns nimic.

– S-o fi intimidat...

– Poate. Dar să vedem cum stă la celelalte materii.

Şi luând de pe lunga masă a cancelariei un catalog enorm, îl deschise. Îşi propti ochelarii pe nas şi-l cercetă cu atenţie câteva minute. Ridică în fine capul şi închise catalogul.

– M-da... făcu el. M-am lămurit.

Şi urmă liniştit, scoţându-şi ochelarii, punându-i în tocul de piele şi tocul în buzunarul de la piept:

– Eu unul îl trec. Îi dau nota care vrei tu.

– Să trăieşti, nene Petrică ! zisei eu vesel. Ştiam eu că...

– Dar e complet inutil, adaose el sceptic.

– De ce e inutil? îmi căzu mie moralul.

– Fiindcă protejatul tău e căzut la toate materiile.

– Aoleo !

– Să-ţi arăt, dacă eşti curios.

Eram, în adevăr, curios. Deschizând încă odată catalogul, nea Petrică îmi arătă. Franceza 3, româna 4, matematica 1. *Et caetra* !

Rămăsesem cu ochii holbaţi, nemaiştiind ce să cred, nici ce să zic.

– E, îl trec sau nu-l mai trec? zâmbi mefistofelic nenea Petrică.

– Cred că nu mai e cazul... îngânai eu descurajat. N-ar ajuta la nimic.

Ieşii.

Când îi împărtăşii lui Virgilică, cu toate amănuntele, rezultatul intervenţiei mele, vărul meu strâmbă amărât din figura lui atât de comică în viaţă. Zise, clătinând din cap:

– E un măgar. N-a vrut să te servească.

– Şi eu cred, mă Verghilie. Ce să-i faci? Aşa sunt oamenii.

Din acest moment, vărul meu Virgilică socoti că nu mai e de demnitatea lui de om superior să mai stea în cursul inferior. Şi se lăsă de şcoală.

Pentru admiterea la examenul de intrare în Conservator trebuindu-i însă patru clase, cu oarecare intervenţii fu scutit de mizerabila şi inutila clasă a patra. Reuşind cu brio la examen, intră în Conservator, apoi în templul Thaliei, unde făcu carieră până la sfârşitul vieţii. Toată viaţa lui onoră cultul Thaliei, simultan cu cultul lui Bachus, cu mai multă plecare chiar către acesta din urmă.

EPISTOLAR

MIHAIL SEBASTIAN CĂTRE MARTHA BIBESCU

<<Recunosc că nu cred în teatru. Am scris, dar nu cred în el>>



DESEN DE CIK DAMADIAN

MIHAIL SEBASTIAN, ROMANCIER, dramaturg, teatrolog, eseist, critic literar, ziarist de talent, (n. 8 octombrie, 1907, Brăila), dispărut prematur, înainte ca opera sa, destul de voluminoasă de altfel, să se împlinească într-un univers personal, inconfundabil.

Pare incredibil şi totuşi este adevărat că s-au scurs numai opt decenii de la naştere.

Posteritatea însă a fost generoasă cu opera autorului *Stelei fără nume*, piesă de audienţă europeană şi, de acum, clasică la noi, destul de întinsă, dacă ne gândim că a fost elaborată într-un scurt interval de timp (aproximativ 15 ani), fără mari fluctuaţii de valoare şi cu perfectă adaptare la genurile pe care le cultivă. Excluzând poezia, Mihail Sebastian a scris de toate. Generaţia sa i-a supravieţuit şi, poate, aşa se şi explică imediata popularizare a scrierilor sale, ca şi intrarea rapidă în conştiinţa criticii, performanţa estetică denotând vivacitatea şi actualitatea unei opere, despărţită brutal de autorul ei.

Când a murit, călcat în mod stupid de un autocamion, cine s-ar fi gândit că, peste o duzină de ani, un tânăr poet, marea speranţă a liricii româneşti, va cădea la fel ca victimă nevinovată a străzii mecanizate? Mihail Sebastian medita pe atunci la un lung studiu, *Balzac şi timpul său*, de fapt un curs pe care îl iniţiase la Universitatea liberă şi democrată.

Publicăm în continuare două scrisori către Martha Bibescu care, la maturitate, i-a fost într-un fel confesoare şi mentor spiritual.

Principalul corespondent al lui Mihail Sebastian rămână însă Camil Baltazar, din adolescenţă până aproape de timpuria sa stingere (1944).

Poetul *Vecerniilor* a publicat majoritatea scrisorilor primite de la Mihail Sebastian, care sunt documente sufleteşti, fişe psihologice, mărturii despre intertitudinile vârstei, ale unui tânăr abia ieşit din adolescenţă, condamnat să trăiască într-un mediu provincial meschin şi acultural.

Dimpotrivă, scrisorile către Martha Bibescu, din perioada imediat anterioară morţii sale tragice,

dovedesc multă maturitate şi preocupări exclusiv artistice, fiind de surprins chiar o notă de poză, de mondenitate proustiană. Să se fi contaminat Sebastian – omul de modelul (şi subiectul) său literar? În orice caz, în mărturisirile de aici, biografia pare o simplă derivaţie a creaţiei.

Personajul său referenţial rămâne, ca şi la Camil Petrescu, intelectualul cu mari aspiraţii şi profunde calităţi, condamnat însă la mediocritate într-o societate ce nu admite decât tipuri standardizate. Eroul său poartă damnarea superlucidităţii tragice. Nu altfel îşi configurează vârsta tânărul Sebastian care se plânge că nu poate găsi în Brăila o mână de oameni care să asculte o conferinţă.

Cu totul altceva este Sebastian de la maturitate, chiar la antipodul tipologiei începuturilor, semănând mai de grabă cu negativul aspiraţiilor celor dintâi; un om protocolar – un scriitor livresc, care – în deplină cunoştinţă de cauză – proslăveşte comodităţile şi convenienţele.

Interesant în scrisoarea din 1942 către Martha Bibescu este că, un autor pasionat de teatru, nu are încredere în posibilităţile genului, acuzat de facilitate şi patetism, de mimetizare a vieţii şi falsificare a spiritului. Teatrul este mai repede o artă a abilităţii decât a profunzimii, a mistificării şi nu a realităţii. Sebastian spune textual: «...Recunosc că nu cred în teatru. Am scris, dar nu cred în el».

Teatromania prinţului Antoine Bibesco – omul era apreciat, cu exagerări superlative – i se pare formală şi sterilizantă.

Când comenta corespondenţa lui Marcel Proust, Mihail Sebastian vedea în publicarea scrisorilor un fel de impietate necesară: „Publicarea scrisorilor poate să pară un act nepios, iar lectura lor, şi cu atât mai mult, comentarea lor, un fel de efracţiune. Dar toată istoria literară nu e decât un şir lung de impietăţi şi efracţiuni, pe care le justifică mai mult documentul decât curiozitatea noastră."

Mulţumim doamnei Gabriela Smarandache pentru amabilitatea cu care a răspuns cererii noastre.

Aureliu GOCI

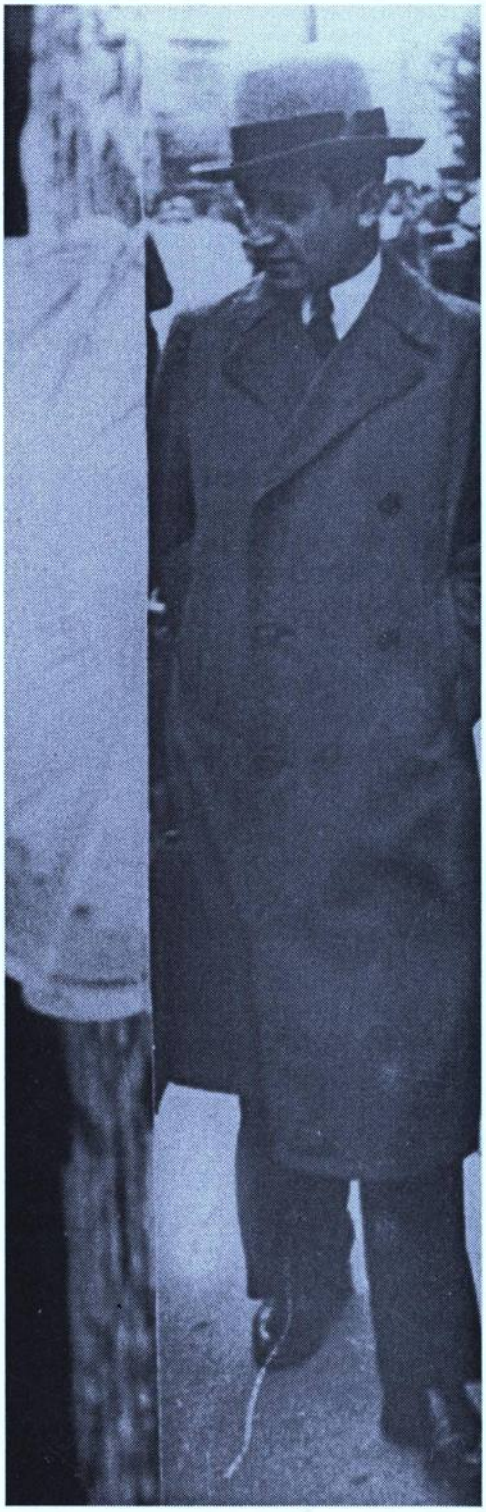

Bucureşti, 6 septembrie, 1942

Prinţesă,
Tocmai m-am întors de la Corcova, unde am petrecut zece zile la vărul Dv. Antoine Bibescu şi, dacă îndrăznesc să vă scriu aceste rânduri, dacă îndrăznesc să fac un demers care vi se va părea ciudat, mă tem chiar că-l veţi considera puţin indiscret, o fac pentru că am avut, în cursul acestor ultime zece zile sentimentul că eraţi prezentă, într-atât am vorbit de Dv., de cărţile Dv., de opera Dv. ... S-ar putea ca demersul meu să fie o stângăcie – dar primesc bucuros riscul stângăciei, şi aş primi şi altele mai grave, ca să vă spun următoarele:

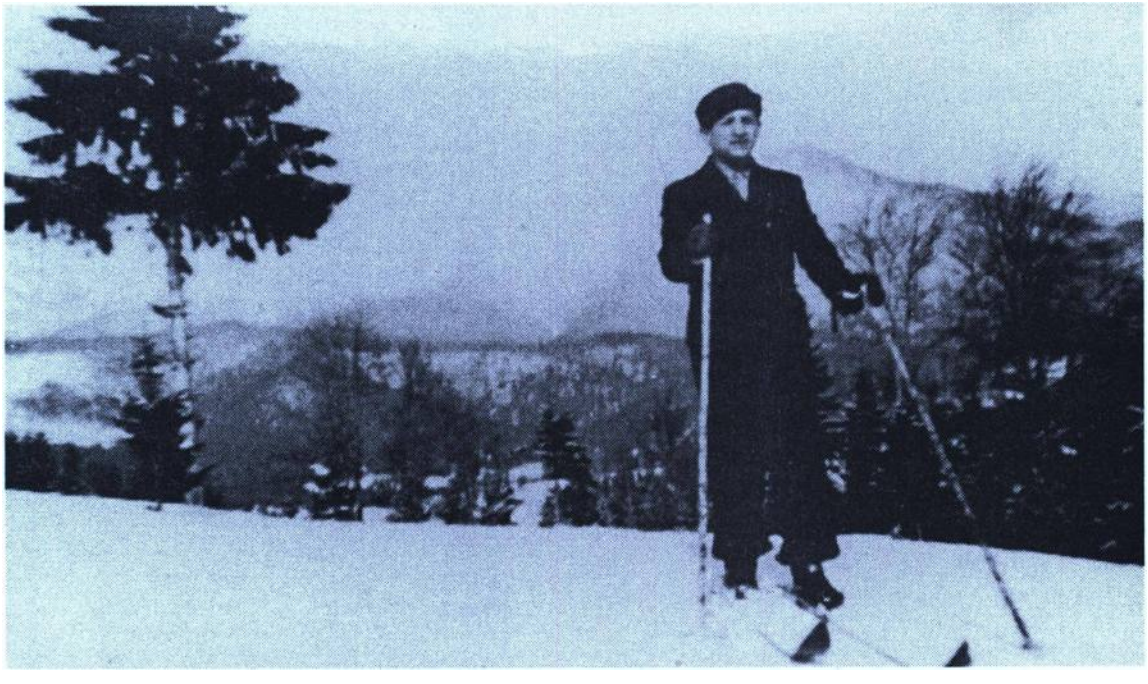

Am sentimentul, am certitudinea că Antoine Bibesco poate să scrie două sau trei cărţi de interes şi semnificaţie, absolut extraordinare. Poate să le scrie, are chiar datoria să le scrie – dar le va scrie? Nu ştie. Dacă este întrebat, se apără, fuge.
Totuşi cineva trebuie să-i smulgă promisiunea că nu-şi va mai evita propria operă, cineva trebuie să obţină de la el hotărârea de a termina cărţile a căror responsabilitate o poartă. Şi, daţi-mi voie să vă spun, Prinţesă, că dacă există cineva pe lume care ar putea să-l convingă, Dv. sunteţi acea persoană, Dv., marele scriitor pentru care el are o admiraţie lucidă şi emoţională – (Dv eraţi, în conversaţiile noastre literare de la Corcova unul dintre clasicii noştrii cei mai dragi) – care puteţi să-i cereţi această muncă.
Din nefericire, Antoine Bibescu nu crede în muncă; el crede în inspiraţie şi mă tem că o aşteaptă cu o prea multă nonşalanţă. Îi citam cândva o maximă de Jules Renard (din care cândva eu îmi făcusem o deviză): „Ca să scrii cel mai greu lucru est e să iei tocul în mână, să-l înmoi în cerneală şi să-l ţii ferm deasupra hârtiei“ – ceea ce-i lipseşte lui este hotărârea „de a ţine tocul ferm deasupra hârtiei“.

Numai când va lua hotărârea, va putea să-şi scrie cartea despre Marcel Proust, cartea despre Corcova, şi mai ales cartea despre Antoine Bibesco – care mi se pare cea mai bogată în întâmplări şi cea mai complexă. De altfel, ca să fiu drept, trebuie să spun că lenea lui este foarte ciudată pentru că ea-i permite uneori să fie foarte muncitor. Ştiţi că are în sertarele lui de la Corcova un număr incredibil de piese de teatru? Eu am citit cinci, şi-i mai rămăseseră tot atâtea, sau mai multe, pe care n-am reuşit să le obţin de la el. Piesele lui sunt încântătoare. Are într-adevăr talent – dar acest talent nu este în acelaşi timp un viciu şi un pericol? Vivacitatea tonului, spiritul dialogului, inventivitatea nesecată pentru situaţiile comice sau dramatice – totul este minunat în piesele lui Antoine Bibesco – dar le reproşez faptul de a-l fi împiedicat să-şi scrie marile cărţi. Mărturisesc că nu cred în teatru. Am scris şi eu – dar nu cred în el. Mi-e teamă de uşurinţa lui, de exaltarea lui – şi mi-e teamă mai ales pentru Antoine Bibescu cel care găseşte în el o voluptate şi o scuză. Dacă vreau ca el să scrie ceea ce eu numesc „marile" lui cărţi trebuie ca el să-şi învingă lenea şi gustul pentru teatru.
Vă cer iertare că v-am trimis această lungă scrisoare. Îmi dau foarte bine seama cât de neaşteptat şi de inoportun este gestul acesta, dar întorcându-mă de la Corcova, mă simt obligat să nu-mi trec sub tăcere temerile şi să vi le comunic.
Vă asigur, Prinţesă, de marea şi sincera mea admiraţie şi vă rog să primiţi omagiile mele cele mai respectuoase,

Mihail Sebastian

Am citit în tren, venind de la Corcova la Bucureşti, un încântător Lucile Décaux, şi sunt pe cale a-i termina ultimile capitole. M-am gândit la Mozart care-şi punea semnătura şi pe marile simfonii şi pe micile „divertismente". Lucile Décaux ştie, fără îndoială, cât din Prinţesa Bibesco se regăseşte în aceste „divertismente".

II

Fără plic
23 mai, 1943

Prinţesă,
Regret profund că nu sunt liber miercurea viitoare. Aş fi vrut să accept această invitaţie, pentru care vă sunt recunoscător, şi să vin la Mogoşoaia împreună cu încântătorii prieteni care vor veni acolo. (Maria Ghiolu este o fiinţă uimitoare – veţi vedea.) Va trebui poate să încerc odată să vă spun cât de mult mă emoţionează Mogoşoaia.
Dar este un secret foarte vechi şi mi-e teamă să-l dezvălui.

Al Dumneavoastră admirator respectuos,
Mihail Sebastian

EPISTOLAR

DRAGOŞ PROTOPOPESCU CĂTRE MIHAIL DRAGOMIRESCU

Scrisorile trimise de Dragoş Protopopescu lui Mihail Dragomirescu fostul lui profesor de teoria literaturii de la Universitatea din Bucureşti, dezvăluie greutăţile materiale cărora Dragoş Protopopescu, doctorand la University College, Londra, a trebuit să le facă faţă, dar şi sprijinul pe care, generos, Mihail Dragomirescu i l-a acordat.

După ce a susţinut examenul de capacitate în iunie 1919, Dragoş Protopopescu a fost numit profesor titular de limba şi literatura română la liceul din Constanţa. În acelaşi timp, a cerut şi a obţinut un concediu de studii de doi ani de zile, pentru a-şi face doctoratul în străinătate, în limba şi literatura engleză.

La 17 octombrie 1919 împlinea 27 de ani. Izbucnirea primului război mondial în vara anului 1914 l-a împiedicat să-şi materializeze gândul atunci. Acum, avea sentimentul că nu mai poate aştepta şi era decis, orice s-ar fi întâmplat, să plece în Marea Britanie. îi era imposibil să mai aştepte : „Citesc zilnic englezeşte şi lucrez – îi scria lui Mihail Dragomirescu - . Am nevoie să plec, cum am nevoie să nu mor. O odăiţă de doctorand în străinătate e singura celulă ce mă poate elibera de prizonieratul de provincie. Am făcut experienţa : viaţa aici e o abdicare ".

Mihail Dragomirescu va fi avut încredinţarea că, în toamna anului 1919, Ministerul Educaţiei Naţionale va organiza un concurs pentru acordarea unor burse de studii în străinătate. În scrisoarea din 7 iunie Dragoş Protopopescu îi mulţumeşte pentru informaţii ; la 13 octombrie încă aştepta, încrezător, prezentarea la concurs. Dar la începutul lunii noiembrie 1919 a aflat că bursa visată nu se mai acordă.

În aceste circumstanţe, Dragoş Protopopescu a solicitat un ajutor financiar de la primăria judeţului Constanţa. Cu ajutorul unei scrisori de recomandare dată de Ion Bianu, preşedintele Academiei Române, fostul său profesor de istoria literaturii române în Facultate, a obţinut suma de 4.000 de lei. În a doua jumătate a lunii noiembrie 1919, Dragoş Protopopescu era la Londra.

Timp de trei ani de acum încolo, în scrisorile trimise în ţară, Dragoş Protopopescu va acuza permanent lipsa banilor. Şi, în consecinţă, va ruga, va solicita, va implora personalităţile literare şi culturale ale momentului istoric să-l ajute prin cele mai diverse modalităţi: intervenţii la forurile de decizie: Ministerul Afacerilor Externe, Ministerul Educaţiei Naţionale, Legaţia României din Londra, ori prin acordarea unor ajutoare pecuniare de către diverse persoane fizice din ţară.

–

Profesorului Mihail Dragomirescu, Dragoş Protopopescu i-a solicitat mereu ajutorul. Pe fiecare scrisoare primită Mihail Dragomirescu a notat un "R" majuscul, urmat de menţiunea datei, ceea ce

înseamnă că i-a răspuns pe adresa Movement House, 32, Russell Square, „Clubul meu ", pe care Dragoş Protopopescu îl ortografiază, uneori, „Mouvement Club"; adresa, motiva, era mai sigură.

Scrisorile primite de tânărul doctorand nu se află în fondurile publice ; poate s-au risipit îndată după moartea lui Dragoş Protopopescu, sau, probabil, se mai află încă în posesia unor persoane particulare.

În vacanţa de Paşti a anului 1922, Dragoş Protopopescu a venit în ţară. Se pregătea să încheie teza de doctorat, o vastă monografie despre viaţa şi opera lui William Congreve; avea nevoie de bani pentru dactilografierea textului, corectarea şi tipărirea tezei.

Împreună cu profesorul Mihail Dragomirescu a solicitat audienţă la I.G.Duca, ministrul Afacerilor Externe, şi a obţinut promisiunea sumei în valută necesară, materializată câteva luni mai târziu. La aceasta se referă scrisoarea din 14 septembrie 1922.

Datorită intervenţiei lui Mihail Dragomirescu,



DRAGOŞ PROTOPOPESCU ÎNTR-UN GRUP DE STUDENŢI

Editura Casa şcoalelor a tipărit cele două volume de versuri ale lui Dragoş Protopopescu: *Poemele restriştei*, 1922, şi *Zvon de pretutindeni*, 1922. Fără îndoială, tot cu ajutorul profesorului Dragomirescu, conferenţiarul Dragoş Protopopescu a fost numit, la 20 ianuarie 1925, profesor titular la catedra de limba şi literatura engleză a Universităţii din Cernăuţi.

Din scrisorile lui Dragoş Protopopescu răzbate o disperare subtextuală, determinată de imposibilitatea potenţială de a-şi tipări teza de doctorat. El prevede atitudinile eventuale: „Negreşit d-l Duca va obiecta - şi poate chiar va da din umeri"; sugerează soluţii: „...daţi, vă rog, orice garanţie despre mine în viitor..." şi adresează profesorului rugăminţi imperative: „...nu ieşiţi din cabinet până ce nu iscăleşte..."

În ciuda stimei şi devotamentului arătat profesorului în scrisori, la un an după ce a fost numit titularul catedrei de limba şi literatura engleză a Universităţii din Cernăuţi, între Dragoş Protopopescu şi Mihail Dragomirescu a izbucnit o polemică referitoare la *Hamlet*, ce va duce la ruperea definitivă a relaţiilor dintre cei doi.

În două numere consecutive din săptămânalul *Universul literar*, din 10 şi 17 ianuarie 1926, Dragoş Protopopescu a semnat eseul *Hamlet sau între istorie literară şi estetică*. Plecând de la studiile lui J.M.Robertson: *The Naturalistic Theory of Hamlet* şi *The Problem of Hamlet*, Dragoş Protopopescu şi-a însuşit ideile criticului englez, afirmând în concluzie: *Hamlet* „e o piesă scrisă cu geniu, nu şi cu artă, rămânând "o magistrală dramă a incompetenţei şi a incompatibilităţilor de caracter".

Articolul lui Dragoş Protopopescu a provocat reacţia negativă a lui Mihail Dragomirescu. Profesorul anglist, scria el, - „face mare caz de încercarea criticului nou-născut, Robertson care, mergând la izvoare şi variante, ştie să fie revoluţionar şi îndrazneşte să admire pe *Hamlet* «mai decent», adică fără nici un entuziasm". Mihail Dragomirescu susţinea o idee pe care o va îmbrăţişa mai târziu şi Dragoş Protopopescu:
„Simpla observaţie că Hamlet are răsunet, în felul său de a fi, în sufletul tuturor oamenilor, de toate treptele şi de toate culturile (afară de d. Dragoş Protopopescu şi Robertson) se arată că Hamlet nu e nici abulic, nici nebun precum se crede"; el întruchipează „revolta morală de ieri, de azi, şi de totdeauna".

Dragoş Protopopescu a ripostat cu o violenţă disproporţionată, motivând că a intenţionat „pur şi simplu" să informeze pe intelectualul autohton despre ultimile opinii ale criticii engleze, referitoare la Hamlet. Enervat, nu răspunde de fapt obiecţiilor aduse, ci confundă intenţionat punctele de vedere. El îi reproşează lui Mihail Dragomirescu necunoaşterea limbii engleze: traducerea propoziţiei „of" cu acuzativul, tălmăcirea substantivului „madman" (nebun) prin „madam", ceea ce a provocat „mânia divină" a lui N. Iorga etc.

În discuţie a intervenit şi Scarlat Struţeanu, străduindu-se să demonstreze că Dragoş Protopopescu nu îşi susţine afirmaţiile prin judecăţi de valoare, ci prin „consideraţii de istorie literară".

Iritat, Dragoş Protopopescu a dezvăluit cum şi-a trecut Scarlat Struţeanu doctoratul în estetică literară la Universitatea din Bucureşti cu profesorul Mihail Dragomirescu: „Doi ani a fugit după maestrul său să i-o primească, Maestrul i-o tot ţinea în servietă. Într-o zi, discipolul l-a întrebat: întru ce mă prigoneşti, Doamne? După propria spusă a discipolului, acesta i-a răspuns: «Cum să ţi-o primesc dacă pe mine nu mă citezi în ea niciodată?» - (autentic).Tot după propria-i spusă, amicul nostru care la întoarcerile mele din străinătate mă întreţinea cu fel de fel de glume pe socoteala maestrului pe care acum, în ajunul docenţei, îl apără- şi-a luat manuscrisul, l-a împănat cu câteva citate Mihail Dragomirescu şi a doua zi, teza care nu era accesibilă în ajun, căpăta viza".

Andi BĂLU

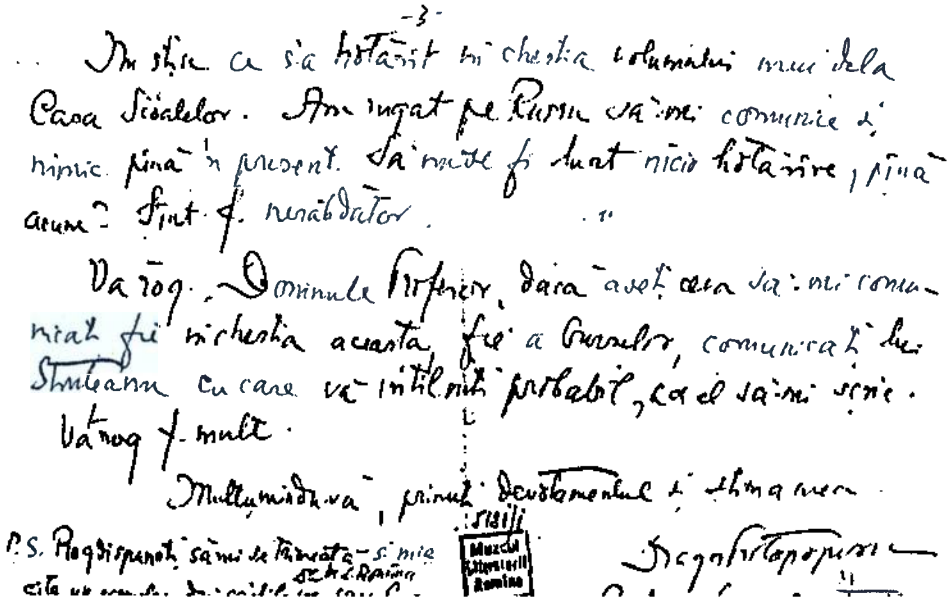

x

I

C[onstan]ţa, 7 iunie [1919]

Stimate şi iubite Domnule Dragomirescu,

Boala – complicaţii de pe urma unei intoxicaţii – m-a pus în întârziere cu răspunsul la rândurile D-v atât de binevoitoare.

Bucuria cu care le-am primit n-a avut egal decât în nerăbdarea cu care le-am aşteptat.

Vă mulţumesc pentru cele ce-mi spuneţi şi aştept, cu muncă şi înfrigurare[1].

Până atunci, citesc şi îmi plimb activitatea între şcoală şi ziar[2].

Citesc actualmente un studiu vast asupra lui Shakespeare din care desprind cu plăcere uneori idei de critică dogmatică.

D-voastră ce mai ziceţi? Prietenii mă pun în curent cu dezbaterile de la Societatea Critică[3], pentru a cărei filială aici am pus mâna pe câţiva, până-n prezent.

Îmi spuneaţi la Bucureşti că intenţionaţi o şezătoare sau nu ştiu ce festival şi pentru Constanţa. Dacă e aşa cred că nu veţi uita să mă puneţi în cunoştinţă, din vreme, şi pe mine care am toate mijloacele să vă pregătesc un teren admirabil.

Poate vă gândiţi şi pentru vilegiatură, la vară. Se fac pregătiri pentru un sezon care va fi însă exorbitant. Se cer de pe acum chirii nemaiauzite. Pentru un prieten mi s-a cerut mai deunăzi 300 lunar, fiind vorba de o cameră mediocră!

În orice caz, nădăjduiesc să vă văd la Bucureşti îndată ce ocupaţiile îmi vor îngădui.

Cu tot respectul şi admiraţia,

Dragoş Protopopescu

M.L.R. nr.9699

II

Constanţa, 13 octombrie 1919

Mult stimate Domnule Dragomirescu,

De cum am sosit m-am interesat în chestia femeii cu despăgubirile, Maria Văcaru. Am izbutit în cele din urmă să o găsesc – deşi n-aveam numărul ei de înregistrare. Este trecută pe lista despăgubirilor cu *6.000 lei* (subl. Exp.) (suma în preţuri actuale). Însă un lucru : nefiind funcţionară nu poate lua nici o despăgubire, nici măcar acontul acela de 10%, pentru moment.

---

1) I-a vorbit profesorului despre intenţia de a face doctoratul în limba şi literatura engleză la Londra şi de a se prezenta la un eventual concurs pentru burse de studiu.

2) Este vorba de ziarul *Farul*, în redacţia căruia lucra din mai 1919; răspundea de informaţia literară.

3) „Societatea Critică", înfiinţată de Mihail Dragomirescu pe lângă catedra de literatură la Universitatea din Bucureşti, unde se discutau şi analizau opere ale literaturii autohtone şi străine.

M-am interesat la Percepţie şi mi s-a spus că în curând se vor da despăgubiri la toată populaţia (acontul adică) aşa că eu voi fi atent şi vă voi anunţa la timp.

Ce mai faceţi, Domnule Profesor ? Am văzut în ziare că Struţeanu[1] a fost numit asistent. E o bună achiziţie. Eu număr zilele până în decembrie când nu voi mai fi în ţară. Sper să vin prin noiembrie la Buc[ureşti] când probabil se va anunţa concursul pentru burse[2]. Va fi, cred, timpul. Între timp lucrez şi îmi prepar mijloacele de plecare şi de menţinere în străinătate.

Nu ştiu ce s-a hotărât în chestia volumului[3] meu de la Casa Şcoalelor. Am rugat pe Russu[4] să-mi comunice şi nimic până-n prezent. Să nu se fi luat nici o hotărâre până acum? Sunt f[oarte] nerăbdător.

Vă rog, Domnule Profesor, dacă aveţi ceva să-mi comunicaţi fie în chestia aceasta, fie a burselor, comunicaţi lui Struţeanu cu care vă întâlniţi probabil, ca el să-mi scrie.

Vă rog f[oarte] mult.

Mulţumindu-vă, primiţi devotamentul şi stima mea

Dragoş Protopopescu
Profesor Liceul Constanţa

P.S. Rog să spuneţi să mi se trimită şi mie câte un exemplar din cărţile Dv de limba română pe care le-am recomandat la Şcoala Normală.

M.L.R., nr.5181

III

[Carte poştală ilustrată, înfăţişând "The Reading Room", de la British Museum, adresată d-lui prof. Mihail Dragomirescu, 32, str. Nifon, Bucureşti, România]

5 iunie 1922
Student Mov[ement] House
- 32 Russell Square, London, W.C.I.

Mult stimate Domnule Profesor,

Am tot aşteptat socotind să vă pot da vreun rezultat şi în chestia aceea a mea[5]. Nimic până acum. Ce mai faceţi?

Desigur vă pregătiţi pentru vreo staţiune de munte. D-na Byng[6], traducătoarea, e mai mult bolnavă şi retrasă la o vilă a sa la ţară. Cum se va reîntoarce la Londra intru în legătură cu

1) Scarlat Struţeanu, 1891-1947, a editat împreună cu Dragoş Protopopescu revista *Letopiseţi*, apărută între 10 noiembrie 1918 – 20 februarie 1919. Discipol al profesorului Mihail Dragomirescu, şi-a luat doctoratul cu o teză despre comicul la Caragiale unde, spre hazul contemporanilor, atribuia prozatorului o nuvelă de Emil Gârleanu. A publicat studiul *Istoria naţională romanţată în opera lui Al. Odobescu*. Ramuri, Craiova, 1936, 64 p. După aceea s-a reîntors în anonimat.

2) Mihail Dragomirescu va fi afirmat posibilitatea organizării de către Ministerul Educaţiei Naţionale a unui concurs de burse pentru studii în străinătate, la care Dragoş Protopopescu voia să participe.

3) Expeditorul se referă la volumul *Poemele restriştei*; Dragoş Protopopescu l-a rugat şi profesorul a acceptat să-i recomande versurile spre editare; volumul a apărut în anul 1920, dar fără sigla editurii.

4) Vintilă Russe-Şirianu, 1898-1973, scriitor şi publicist; după război, a făcut parte din redacţia revistei *Flacăra*.

5) În vacanţa de Paşti, Dragoş Protopopescu a venit în ţară şi, însoţit de profesorul Mihail Dragomirescu a avut o întrevedere cu I.G. Duca, ministrul Afacerilor Externe, căruia i-a solicitat ajutorul material pentru tipărirea tezei de doctorat.

6) Lucy Byng a publicat în vara anului 1922 volumul intitulat *Roumanian Stories Translated from the Original Roumanian*, o selecţie de nuvele din creaţia lui Caragiale, Creangă, Slavici, Sadoveanu etc. Dragoş Protopopescu a prezenta volumul cititorilor români prin articolul *Literatura românească la Londra*, apărut în săptămânalul *Ideea europeană* (III, nr.76, 25 sept. – 3 oct.1921, p.1) şi inclus, ulterior, cu titlul schimbat în *Scriitori români în Anglia*, în volumul *Pagini engleze*, 1926.

dânsa. De altfel dl. Beza[1] sper să vă fi adus veşti în chestia fraternizării literare cu Anglia. O scrisoare lungă pe mai târziu de nu supără.
Al D-voastră mult devotat

M.L.R. nr. 6931

Dragoş Protopopescu

IV

P.S. Rog iertaţi-mi lungimea fatală a scrisorii

32, Russel Square
1London W.C.I.
14 sept[embrie 19]22

Mult stimate şi iubite Domnule Profesor,

Am întrebat mereu pe băieţi de adresa D-voastră pe vară şi o aflu abia ieri, odată cu ştirea că sunteţi la Bucureşti la 20 sep[tembrie].

Îmi permit să vă fac o supremă rugăminte în cestiunea pentru care trebuie să vă trimit petiţia iscălită de ministru în curs de o lună încă de la plecarea mea din ţară.

De cum am sosit la Londra însă, D-l Titulescu m-a invitat la D-sa şi foarte prietenos s-a oferit nu numai să facă ce îl rugasem, dar să propună, D-sa oficial, D-lui Duca, formarea biroului de propagandă din patru studenţi dintre care cei mai cunoscuţi şi pregătiţi, dintre care eu eram cel dintâi.

– –

Ca să vă spun siguranţa D-lui Titulescu şi reuşita lucrului, proiectarea pentru fiecare a unui emolument fluctuând intre 40-50 lire lunar, bazat însă şi pe *oarecare fonduri pe care ne-a destăinuit că le-ar poseda puse de o parte, în vederea lucrurilor culturale de la Londra* (subl. exp.), încă de când era D-sa la Finanţe, ar fi să scriu pagini.

De ajuns că la capătul a 2 luni de aşteptare şi de succesive interveniri, Externele – după cum eu bănuiam, dar din respect pentru iniţiativă nu puteam comenta – se pronunţă cu veşnica amânare a lucrurilor pentru puţin mai târziu.

1) Marcu Beza, 1982-1949, a fost numit la recomandarea lui Titu Maiorescu, al cărui student fusese, consulul general al României la Londra, unde a funcţionat între anii 1910-1930, şi consilier cultural la Legaţia României din Londra, între anii 1940-1947. Prin studiile sale : *Din Anglia. însemnările unui literat*, 1921; *Romantismul englez*,1923, şi *Romanul englez contemporan*, 1928, Marcu Beza a adus o contribuţie esenţială la receptarea critică a literaturii engleze în România.



Negreşit de la cele 15-20 lire ce le cerem [p.3] eu şi pentru motivul tezei – care face cazul meu *unic aici, fiindcă sunt singurul care face doctorat* (subl. exp.) – ceilalţi fiind ingineri sau la licenţa în economie politică – şi până la cele 80-100 lire la care se voia în total proiectul D-lui Titulescu[1] (la minim) e o distanţă. Ratarea lui e în acest viciu propriu.

Am cerut atunci D-lui Titulescu ceea ce Domnul Duca la Bucureşti mi-a cerut mie şi după cum a rămas vorba cu D-sa şi D-voastră vă trimit petiţia pe care o ştiţi împreună nu numai cu iscălitura dar şi recomandaţia D-lui Titulescu, care după cum se vede e dublă: a) lăsând drum deschis cestiunei generale a biuroului, pentru când se va înfăptui; şi tocmai spre a evita tergiversările b) propunând să mi se dea *sub formă directă* (subl. exp.), mai ales cum peste o lună eu dau manuscrisul la corectare şi la maşină, ca apoi să-l dau la tipar, ajutorul cerut.

Cum, când D-l Duca m-a întrebat cât îmi trebuie, i-am spus că tipărirea nu poate costa mai puţin de 120-150 lire, dacă, cel puţin să pornesc lucrul, pe baza propunerii şi de la Londra, cum şi cuvântului pe care D-sa mi l-a dat şi mie şi D-voastră, mi s-ar da – fie şi sub formă de schimb – cel puţin jumătate, aş putea începe lucrul şi între timp lucra, fie prin Universitate, fie altfel la înlesniri mai departe.

Iată, stimate Domnule Dragomirescu, cum stau lucrurile.

Dacă toate cuvintele nu sunt o sinistră farsă şi dacă se cere încredere în munca unui om care de trei ani n-a ieşit din bibliotecă şi în viitorul unui tânăr care n-a făcut până acum

---

1) Niculae Titulescu, 1882-1941, profesor universitar la Iaşi şi Bucureşti, academician; ministrul plenipotenţiar al României la Londra ministru de externe, 1927-1928; şi 1932-1936; preşedintele Ligii Naţiunilor în anii 1930 şi 1931. A desfăşurat o constantă activitate diplomatică pentru asigurarea securităţii României. La 29 august 1936, regele Carol II l-a destituit din funcţie, în urma unei remanieri guvernamentale. Nicolae Titulescu s-a stabilit în Franţa. A prezentat conferinţe despre politica internaţională la Camera Comunelor, în Londra, la Oxford etc.
Dragoş Protopopescu îi va evoca personalitatea în studiul *Titulescu la Geneva şi la el acasă (Gândirea*, XIV, nr.1, ian.1935, p.43-45) : solicitat să-şi „servească ţara" a făcut-o „în cadrul permanenţei europene", al cărui element esenţial „a fost şi rămâne" occidentul, nu „haosul" slavo-hunic-balcanic!



decât să făgăduiască, atunci D-l Duca[1] nu poate refuza.

Va spune că nu are bani? D-voastră rugaţi-l numai să pună pe petiţie: *Legaţia din Londra – după propunerea ei – va da D-lui Dragoş Protopopescu sub formă de schimb sau ajutor cultural suma de 50 lire de pildă* (subl. exp.) (dacă nu se poate conveni la mai mult)

Cu această sumă sunt eu sigur că voi avea-o, din cele ce ştiu eu.

S-au *dat unui student 200 lire telegrafic, care nu e nici măcar înscris* (subl. exp.) la vreo Universitate în afară de schimbul pe care îl lua lunar, s-a dat altuia (Gărdescu, - numele celuilalt îl dau de asemeni, dacă e nevoie) alte 200 lire "pentru servicii patriotice", altuia 50 de lire ca să ducă, drept curier, nişte scrisori în ţară. Şi câte altele.

E drept, nu sub regimul liberal, cele mai multe. Dar sub acest regim v-am spus de câteva misiuni trimise până acum – fictive – (1000 lire dintr-odată comandate băncei din Londra p[entru] D-l Diamandi[2] ca să şadă ca Comisar General (?) la Paris etc.). Tot aşa D-l Duca ştie că de la venirea partidului sunt câţiva funcţionari *chemaţi în ţară care nu s-au mişcat deloc de aici şi iau lire înainte.* Iar *unul din cei 2 uşieri ai Legaţiei* (subl. exp.) (fiecare plătiţi cu 30 lire lunar) desfiinţat continuă să facă slujbă şi să fie plătit. Din ce buget sunt plătite aceste sume – faţă de suma mea – necesare sau nenecesare?

Negreşit D-l Duca va obiecta...şi poate chiar ridica din umeri, dar faptele sunt acestea. Eu – pe cuvântul de onoare – cer pentru motivul acesta urgent şi dacă se închipuie altfel se poate hotărî ca, *suma acordată, să nu mi se elibereze decât cu prezentarea facturilor (subl. exp.).*

---

1) I.G.Duca, 1879-1933, jurist şi om politic român, membru de seamă al Partidului Naţional-Liberal; ministru de mai multe ori; prim-ministru, noiembrie-decembrie 1933. A promovat o politică de apropiere de marile cercuri politice şi finaciare franceze şi engleze.

În ziua de 3 decembrie 1933, premierul a hotărât dizolvarea partidului extremist, Garda de Fier, decizie făcută publică prin înscrierea în *Jurnalul Consiliului de Miniştri*, şi interzicerea participării la alegeri a membrilor Gărzii, chiar acolo unde fuseseră depuse listele electorale.

În seara zilei de 29 decembrie 1933, primul ministru I.G.Duca a fost ucis pe peronul gării Sinaia când, după o audienţă la rege, urma să se întoarcă la Bucureşti cu trenul. Ucigaşii au fost trei legionari: Nicolae Constantinescu, Ion Iancu Caranica şi Doru Belimace. Toţi trei au fost arestaţi şi condamnaţi.

În noaptea de 29 spre 30 decembrie 1933 şi în ultima zi din acel sfârşit de an, au fost arestaţi Nae Ionescu, pentru articolele publicate în *Cuvântul*, Nichifor Crainic, Nicolae Roşu, Toma Vlădescu, Mihail Polihroniade, colaboratori ai ziarului *Calendarul*.

Printre ei se afla şi Dragoş Protopopescu. Toţi au fost consideraţi autorii morali ai asasinatului de la Sinaia. La intervenţia lui N. Titulescu, Dragoş Protopopescu a fost scos din detenţiune la 18 martie 1934.

2) Expeditorul se referă la Constantin Diamandi, comisar general, apoi ministrul României la Paris, până în anul 1930.

Împlinesc peste o lună 30 de ani şi am refuzat scaun de deputat şi alte avantaje ca să nu mă îngrop în politică sau provincie ci să pot, muncind mai departe după cum m-aţi învăţat, ajunge un om cu scris serios şi autoritate culturală.

Dacă vroiţi să mă întorc ca atare, nu mă lăsaţi să trenez pe aici şi nu lăsaţi să se facă politică de economie cu mine, în vreme ce *două legaţii* (subl. exp.) inutile se reînfiinţează (Lisabona şi Madrid) şi încep să se înlocuiască posturile suprimate cu partizani.

Cer de la D-voastră energia unui Maiorescu, în care omul politic ştiţi foarte bine că nu uita niciodată şi nu dezavua pe omul de cultură.

Spuneţi D-lui Duca cine sunt şi ce fac şi rugaţi şi pe D-l Banu[1], care ar face sigur dacă n-ar fi la mijloc indiferentismul nostru, daţi vă rog orice informaţie despre mine în viitor, dar nu ieşiţi din cabinetul D-sale – după mai ales cuvântul dat D-v şi mie şi după hârtia cu care vin – până ce nu iscăleşte măcar pentru suma ce v-am dat-o.

Altfel nu ştiu ce aş face. Negreşit ar fi să vin din nou personal , dar asta fără alt rezultat decât să-mi îngreunez situaţia. În orice caz sunt legat de cestiunea aceasta ca de viaţa mea şi nerealizarea ei ar fi să nu mă mai vedeţi multă vreme, sau să auziţi de un altul.

Aş fi scris şi D-lui Bianu[2], dar D-sa e „en froid" cu D-l Duca.

Dacă vă duceţi imediat la D-l Duca – îi scriu şi D-sale – poate aş avea rezultatul complet într-o lună când tocmai teza ar porni.

Am lucrat toată vara la British Museum şi am terminat tot materialul. Am făcut câteva descoperiri în materie care dau lucrării un coeficient de specialitate rar. Dau ceva, fiindcă [este] în legătură cu comedia italiană, în *Roma*[3] D-lui Ortiz[4], pe curând, cred.

Nădăjduiesc că aţi văzut ultimile-mi scrisori şi articole din Viaţa R[omânească] şi C[ugetul] Românesc.

[p.10] Am trimis azi, printre picături şi un articol ungaro-român *Gândirii*, care mi-a spus că va apare. Acolo veţi vedea câte ceva din economia noastră naţională.

Suntem profund revoltaţi de politica de liliputani armeni ce o facem şi nu întrebuinţez nici un strop de fiere ca să spun că suntem infailibil neamul cel mai prost cotat în străinătate. Dacă aceasta nu interesează cu atât mai bine pentru noi.

D-voastră cum o duceţi cu sănătatea şi munca? Probabil sunteţi în pregătirea cursului viitor. îmi pare sincer rău că vă iau timpul cu această mare chestie a micii mele persoane, dar tot aşa de sincer mă încred D-voastră ca singurul de care depinde un viitor şi un tânăr.

În aşteptarea unui răspuns cât mai grabnic şi că veţi proceda cum v-am rugat eu, sunt al D-voastre cu recunoştinţă, devotat

M.L.R. 15. 472 Dragoş

1) Constantin Banu, a fost directorul revistei *Flacăra*; 1911-1923; din 19 ianuarie 1922 până la 29 octombrie 1923, a îndeplinit funcţia de ministru al Cultelor şi al Artelor, în guvernul liberal, condus de I.C.Brătianu.

2) Ion Bianu, 1856-1935, a predat istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti, înainte de primul război mondial; Dragoş Protopopescu i-a fost student; preşedinte al Academiei Române.

3) În revista *Roma* (II, nr.12, dec.1923, p.1,3), Dragoş Protopopescu a publicat studiul *Machiavelli în literatura engleză*, inclus ulterior în *Pagini engleze*,1926.

4 Ramiro Ortiz, născut la 1 iulie 1879 la Chieti, Italia, doctor în litere al Universităţii din Neapole. La propunerea lui Spiru Haret, ministrul Educaţiei Naţionale, a venit în România, profesor la Liceul "Matei Basarab", din Bucureşti şi conferenţiar la Universitatea din Bucureşti. În 1930, prin decret regal, a fost numit profesor definitiv la aceeaşi Universitate. A editat revista *Roma* între anii 1920-1933; s-a întors la Padova unde fusese numit profesor de istoria literaturii italiene.

V

P.S. Iertaţi-mi scrisul neglijent.
Dorm prost şi puţin. Şi tot îmi
simt nervii ca nişte sârme ghimpate uneori

Student Movement House
32 Russel Square
London W.C.I.
Octombrie 10 1922

Mult Stimate Domnule Profesor,

V-am trimis acum, exact, o lună o lungă scrisoare, în care între altele, vă rugam în chestiunea aceea a mea cu D-l ministru Duca.

Nu ştiu în ce fază stau lucrurile şi m-aţi îndatora extrem trimiţându-mi un cuvânt.

- -

Aici lucrurile stau la fel, dacă nu mai rău, cum nici măcar schimbul obişnuit nu s-a reluat, comisia de la Bucureşti ţinând de astă-vară listele acolo, la discreţia intervenţiilor şi manevrelor politice. în consecinţă, din iulie schimbul e suspendat aici, deşi la Paris (îmi scrie Raul)[1] s-a dat pe vară; - ni se anunţă numai că la Bucureşti s-ar fi aprobat în sfârşit, să ni se dea la 6 studenţi care am lucrat tot timpul verii la Bibliotecă şi laboratorii şi care trăim de aproape trei luni din datorii şi importunări[2].

Cu teza sunt pe sfârşite dar n-am nici măcar din ce plăti scrierea la maşină căci în manuscris e greu să se citească – şi aproape nici nu o fac profesorii. Ca să nu mai vorbesc de corectarea ei şi alte lucruri indispensabile.

Aici a fost ieri Recepţia încoronării[3] la Legaţie – adică acasă la D-l Titulescu, propriu-zis, căci dânsul şi-a luat altă casă decât la Legaţia adevărată. S-au cheltuit L 500 (cinci sute de lire) ca să se dea câte un pahar de şampanie la 700, alţii zic 1.000 de persoane – ficţiuni palatine, politice sau mondene ce s-au perindat înaintea ministrului de la 4 la 7 p.m. (5 minute vizită).

Din ţară nu mi se scrie deloc, şi nu mai ştiu nimic. Probabil sunteţi în război şi deci iert pe camarazii, universitari şi literaţi care preferă să moară la o nouă Turtucaie, sau Dardanele, în loc să-mi spuie ce mai fac şi mai ales ce *lucrează* (subl.exp.).

Dacă cel puţin de la D-voastră voi merita un rând şi voi putea şti ce trebuie să cred în chestia cu D-l Duca, vă voi fi cu atât mai recunoscător,

M.L.R. nr. 6932

devotat,
Dragoş

1) Raul Teodorescu, doctor în litere şi filosofie, discipol şi asistent al profesorului Mihail Dragomirescu, autor al studiilor: *Elementul universal în opera lui Grigore Alexandrescu*,1928; *Aristotel, teoretician estetic*, 1938; în anul universitar 1936-1937, Mihail Dragomirescu i-a încredinţat „greaua şi delicata sarcină" de a preda o parte din cursul său. Cele zece prelegeri prezentate studenţilor au fost tipărite în volumul *Teoria generală a capodoperei literare*,1938.

2) importunări, neologism derivat din adjectivul englezesc „importunate", cu sensul de „stânjeniri", „incomodări".

3) Expeditorul se referă la un eveniment politic important: prin pacea de la Versailles, 1919, România şi-a obţinut vechile teritorii istorice: Banatul, Transilvania, Bucovina şi Basarabia. La 15 octombrie 1922, regele Ferdinand de Hohenzollern, 1865-1927, a fost încoronat rege al României reîntregite la Alba-Iulia. Dragoş Protopopescu evocă recepţia oficială de la Legaţia României cu o ironie subtextuală, determinată de cheltuielile enorme, provocate de eveniment.

VI

[Carte poştală ilustrată, înfăţişând *The Annunciation and Nativity*, împreună cu portretele Sfinţilor Părinţi: „Peter, Andrew, Paul, Stephan, Dominic and Pater Martyr"]

La mulţi ani 1923, Sănătate şi izbândă deplină. Toate bucuriile.

M.L.R. 9698

Dragoş, Londra, 1 ianuarie 1923
32 Russell Square W.C.I.

VII

[Carte poştală ilustrată cu fotografia bisericii La Madelaine, din Paris]

Envoi de M[onsieur] Protopopescu, le 24 nov[embre 19]23

Mult stimate şi iubite Domnule Profesor,

Nu ştiu dacă e prea târziu sau prea devreme ca să vă fac urările mele calde de Sf. Mihail. Trăim în raport cu calendarul, în plină răsturnare de sfinţi şi nu ştiu dacă, sosind pe curând în ţară, voi cădea în plin Crăciun sau îl voi avea de aşteptat până la primăvară! Ce mai faceţi, cum o duceţi ? Am auzit vag, acum o săptămână, la Londra, de o revistă a D-voastră[1]. Băieţii îmi sunt f[oarte] vitregi... epistolarmente ! Repurtez de câtăva vreme frumoase succese – de carte prin aste meleaguri.

Nădăjduind să vă văd pe curând , rămân al D-voastră mult devotat

Dragoş

M.L.R. nr. 6933

VIII

Universitatea din Cernăuţi

27 oct[ombrie 19]24

Mult stimate şi iubite Domnule Profesor,

Sunt cam departe de D-voastră şi de bucureştenele puneri la cale, încât îmi va fi îngăduit să vă aduc aminte de mine – cu toate că nădăjduiesc, amicul Struţeanu a fost bun s-o facă până acum.

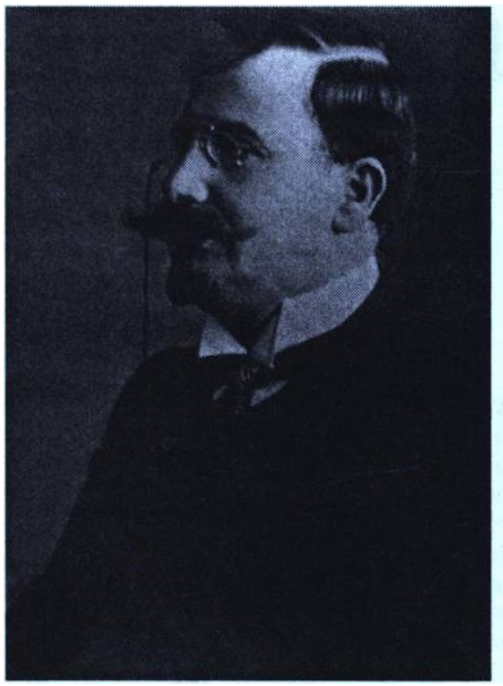

Nu am putut afla până acum nimic în legătură cu proiectatele catedre şi conferinţe[1] şi aceasta o spun nu fără oarecare îngrijorare, dat fiind că din ziare bugetul pare foarte avansat, urmând să fie depus pe biroul Camerei nu mai târziu de începutul lui noiembrie – cam săptămâna ce vine.

Subcomisiile şi comisiunile deci se vor fi întâlnit sau, în orice caz se întâlnesc.

Nu ştiu cum să vă rog să nu mă lăsaţi pe dinafară. Mă tem că vor fi tăieri, deşi ministrul s-a exprimat favorabil catedrei de engleză (Tot aşa d-l S. Mândrescu)[2]. Se vor face desigur trunchieri dar rămâne la autoritatea şi înţelepciunea D-voastră culturală ca să nu lăsaţi să se treacă cel puţin peste conferinţele puse de D-voastră, peste cea a lui Vianu şi peste engleza mea.

Eu nu cer decât dreptul să candidez. Deci nu e vorba de mine ci de o catedră ce nu mai poate întârzia, mai ales când toate celelalte capitale o au.

Cu toată încrederea las lucrul – cum mi-aţi spus – autorităţii şi energiei D-voastră sigur că măsuri nedrepte şi strâmte nu se vor lua în legătură cu înfiinţări universitare care în bugetul ţărei cer, spre a fi cântărite, doar bascule de farmacie.

Pe aici a intrat zâzanie printre goi[3], la Universitate şi aiurea. Jidovii râd în barbă. Atmosfera e de nesuportat, în ciuda sforţărilor înţelepte ale Nistorienilor care poartă povara răspunderii fără să o merite.

Sunt singur aici şi aerul e tare. Nu mă împac nici cu clima, nici cu semiţii. Aştept izbăviri şi redescălicări, căci mă îndoiesc ca Bogdan Dragoş însuşi să fi fost bucovinean...

Al D-voastră cu recunoştinţă devotat
Dragoş Protopopescu

M.L.R. 5182

---

1) La 18 decembrie 1923, Dragoş Protopopescu fusese numit conferenţiar la catedra de limba şi literatura engleză a Universităţii din Cernăuţi. Acum, beneficiind şi de sprijinul profesorului Mihail Dragomirescu, dovadă această scrisoare, a fost numit, la 20 ianuarie 1925, profesor titular al aceeaşi catedră.

2) Simion Mândrescu, 1868-1947, folclorist: *Strigături sau chiuituri populare* şi germanist: *Din istoria literaturii germane, Germana medie de sus*; funcţionar superior în Ministerul Educaţiei Naţionale.

3) Goi, substantiv masculin, folosit de evrei, cu aceeaşi formă şi sens peiorativ, la singular şi plural, pentru a-i denumi pe creştini.

EPISTOLAR

CONSTANŢA MARINO-MOSCU CĂTRE ADINA PAULA-MOSCU

(Fragmente)

DIN LECTURILE DOCUMENTARE PE BAZA bibliografiei ce mi-am alcătuit-o privind lucrările legate de titlul articolului, apărute până în prezent, n-am reuşit să aflu când şi cum s-au cunoscut pictorul Nicolae Tonitza cu scriitoarea Constanţa Marino-Moscu, dar, cum ea, prin preocupările variate (muzică, arte plastice, publicistică, literatură), era prezentă în viaţa spirituală a oricărui oraş prin care trecea urmându-şi soţul în desele mutări ca magistrat, apoi, ca avocat, e posibil să fi aflat unul de celălalt, chiar în Bârlad, oraşul natal al maestrului penelului, oraş în care, după căsătorie, scriitoarea a locuit în perioada 1894-1898, ori în Iaşi, prin cercul „Vieţii Româneşti", în paginile căreia amândoi au fost găzduiţi pentru colaborări. Probabil, când a reuşit să-şi convingă soţul că cel de-al doilea fiu, Alexandru, cu înclinaţii spre pictură, să meargă la studii în străinătate, Constanţa Marino-Moscu va fi fost sfătuită de Ibrăileanu sau altcineva să-l orienteze pe băiat spre Academia din München, unde fusese Tonitza în anii 1907-1909 în acelaşi scop, susţinut de rude.

Cert este că în Buzău, cu intermitenţe, scriitoarea, începând cu anul 1898, a locuit aproape 30 de ani, şi a găzduit, deseori oaspeţi dragi; fie pictorii Tonitza, Ştefan Dimitrescu, scriitori: C. Stere, G. Ibrăileanu, fraţii Botez, G. Topârceanu, Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, Natalia Negru, Nicolae Mihăiescu-Nigrim, Eugen Lovinescu, N.D. Cocea, scriitori care participau la şezătorile literar-artistice ale Societăţii Scriitorilor Români[1] sau care, în drumul lor Iaşi-Bucureşti, Bucureşti-Iaşi, se opreau în vizită la Constanţa Marino-Moscu[2].

Tonitza a fost un permanent sfătuitor al scriitoarei mame şi, din mărturiile Adinei Paula Moscu şi ale lui Titi Moscu[3], încredinţate mie cu prilejul documentării pentru lucrarea de diplomă[4], am înţeles că, apreciind înclinaţiile spre pictură ale Adinei şi ale lui Sandu, îi recomanda să nu-i îndrume la studii, ci să-i lase să-şi exerseze talentul păstrându-şi personalitatea, creându-şi stilul propriu, aşa cum îşi exprima concepţia şi în publicistică: „Şcolile sunt utile în măsura în care ele ştiu să-şi acorde metodele la sensibilitatea în devenire a unei epoci. Altfel, ele înseamnă – ceea ce sunt şcolile noastre de artă astăzi: ghiulele la picioarele tinereţii care-şi încearcă zborul. De aceea, prefer în locul şcolii oficiale, lumea cu nesfârşitele ei spectacole şi întâmplări. În largul acestei lumi, sau în colţişorul modest al camerei de

---

1. Scriitoarea (1875-1940), colaboratoare la revistele „Viaţa Românească", „Adevărul Literar şi Artistic", „Sburătorul", „Neamul Românesc", „Curentul Nou", „Bilete de Papagal", „Lectura pentru toţi", „Rampa", „Magazin ilustrat lunar", „Analles litteraires et politiques" etc., este autoarea volumelor „Ada Lazu", „Nataliţa", „Făclii în noapte", „Tulburea" şi al apreciatelor pagini de memorialistica: „Amintirile Caterinei State", „Din zilele şi gândurile mele", Unele opere rămase în manuscris (printre care şi traducerile, din alte literaturi), se păstrează la Bibliotţca Centrală Universitară, „Mihai Eminescu" Iaşi, la Muzeul Literaturii Române Bucureşti, la Biblioteca jud. Buzău, Muzeul jud. de Istorie Buzău, Biblioteca Academiei. A fost o neîntrecută în genul epistolar, întreţinând o vastă corespondenţă cu personalităţi culturale româneşti şi străine.

A fost mama celor „Trei Grahi" ai artelor româneşti cum îi numea Izabela Sadoveanu, într-un articol publicat în „Adevărul Literar şi Artistic". Vezi: Dobrin Elisabeta, *Constanţa Marino Moscu*, schiţă monografică, lucrare de diplomă, Conducător ştiinţific prof.dr.doc. C-tin Ciopraga. Iaşi, Universitatea „Al.I. Cuza", Iaşi, 1970, 51 f. 4 f. 13 f. icon.

2. Ionescu, Dimitrie Gh. *Istoria oraşului Buzău*. Din cele mai vechi timpuri până astăzi. Buc., Editura Litera, 1979 p. 190.

3. În anii 1969-1970.

4. Susţinută în anul 1970, iunie.

5. Ciucă, Valentin. *Pe urmele lui Nicolae Tonitza*. Buc. Ed. Sport-Turism, 1984, p. 80.

lucru, artistul, dornic de cunoaştere şi cu retina neprevenită îşi află mai sigur metodele care-i pot dezvolta personalitatea şi accelera mijloacele de expresie" (*Rampa*, 6 nov. 1927)[5].

În concepţiile estetice şi pedagogice ale Constanţei Marino-Moscu, întâlnim această idee comună cu a lui Tonitza, ea căutând dascăli adevăraţi, care să lase libertatea dezvoltării personalităţii artistice individuale, iar când constata că nu corespund felului în care înţelegea ca artistă şi mamă, renunţa, trecând şi copiii la alţi profesori. Mama nu concepea ca fiii ei să nu fie la curent cu ce este nou în cultura europeană şi, luptând greu cu reţinerile soţului, cu oficialităţile pentru obţinerea burselor de studii în străinătate, reuşeşte să-i trimită, pe cont propriu, în marile centre de cultură: MÜNCHEN, RIGA, BRNO, PRAGA, BERLIN, PARIS, pregătind totul printr-o asiduă corespondenţă cu distinşi profesori ai renumitelor şcoli, academii.

În arhiva familiei Gheorghe Panait Moscu (Titi), fiul cel mare al artistei, profesor, pianist, concertist, apreciat de mic copil pentru precocitatea, talentul multilateral (muzică, pictură, literatură), de către George Enescu, Carmen Silva, Hortensia Papadat-Bengescu, Raoul Pugno, Sliwinsky, Oscar Nedbal, apoi, mai târziu, de Alfred Cortot, Lazare Levy, A. Mangeot, C. Nottara, etc. s-au păstrat, între altele, zece caiete scrise cu cerneală neagră, cu file neliniate, numerotate I-X, format 1 pe caietul 1 scriind „À travers la vie", conţinând „însemnări", fără gând de publicare în care şi-a aşternut gândurile, trăirile din copilărie până în 1912: „Volumul de care vă vorbesc, domnule Ibrăileanu, e un *manuscris* care conţine amintirile din copilărie până acum – fără a fi ce se zice un *jurnal;* era altceva absolut intim în care îmi notam şi-mi exprimam în scris impresiile de altădată – de acum – redam atât cât pot - anumite stări sufleteşti – c-un cuvânt era acel volum un lucru *cu totul al meu*, destinat, de nu-mi stătea în apropiere, să stea veşnic în întuneric"[1].

De asemenea, s-au aflat în posesia lui Titi Moscu peste 100 de scrisori către el şi Adina, în perioada studiilor la Paris (1929-1933), către el şi Xenia, soţia acestuia, în perioada 1934-1940 expediate de Constanţa Marino-Moscu.

Documentele, fără exagerare sunt de excepţie cunoscut fiind harul artistei ca memorialistă[2] şi epistolieră[3], oferindu-ne informaţii deosebite despre personalităţi ale vremii din ţară şi din străinătate, despre atmosfera culturală a oraşelor prin care a trecut, despre locurile de popas şi dialogurile artiştilor la mănăstirile nemţene.

Supunem atenţiei cititorului binevoitor fragmente din scrisorile care conţin largi referiri la activitatea lui Tonitza în toamna-iarna anului 1930 şi la situaţia materială precară ce-i afecta familia în vremea crizei economice prin care trecea România, soarta artistului, în general, fiind deplorabilă[4].

Scriitoarea este convinsă de talentul lui Tonitza, este conştientă de evoluţia creaţiei lui şi contribuţia la imprimarea unui nou suflu picturii româneşti moderne şi doreşte intens să facă un lucru deosebit pentru familia acestuia din umanism, nu din obligaţia ce-ar fi avut-o faţă de cel care a ajutat-o atât de mult pentru afirmarea fiicei sale încă din adolescenţă, aşa cum reiese din corespondenţa publicată în ediţia îngrijită de Barbu Brezeanu şi Irina Fortunescu[5]. Ea nu aminteşte nici un moment Adinei (Nuţei) că-i este datoare pentru tot ce a făcut Tonitza, lansând-o prin prefeţe la expoziţiile pe care el însuşi i le organiza în toate detaliile: înrămare, găsirea sălii, achitarea ei, expunerea tablourilor anunţurile de popularizare prin presă, afişe, cronici, pentru că, să nu uităm spusele lui Zambaccian – „Omul a fost preocuparea de căpetenie a lui Tonitza"[6], precum şi afirmaţia lui Tudor Arghezi după care Tonitza era „mare în toate componentele lui – vocaţia, inimă, har, excepţional orchestrate"[7].

De asemenea, vom reţine la Constanţa Marino-Moscu atribute alese de fin estet, critic de artă plastică, am putea spune fără exagerare.

Elisabeta DOBRIN POPESCU

---

1. Scrisoare inedită către G. Ibrăileanu, nedatată, reprodusă integral în anexa la lucrarea de diplomă citată la 1. Sublinierile aparţin scriitoarei.

2. Vezi G. Călinescu: *Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent.*

3. Cazimir Otilia. Madame Tolstoi (Constanţa Marino Moscu). În *Prietenii mei scriitori...* Buc. ESPLA, 1960, p. 54, 64.

4. Aspecte relatate şi de Valentin Ciucă în vol. citat mai sus.

5. Tonitza, N.N. *Corespondenţă. 1906-1939.* Ediţie îngrijită, selecţie, introducere, cronologie, note, indice, de Barbu Brezianu şi Irina Fortunescu. Buc. Ed. Meridiane, 1978.

6. Zambaccian *pagini despre arte.* Buc. Editura Meridiane, 1965, p. 109.

7. Apud *Nicolae Tonitza.* Album. Text de Raoul Şerban. Buc. Editura Meridiane, 1965, p. 26.

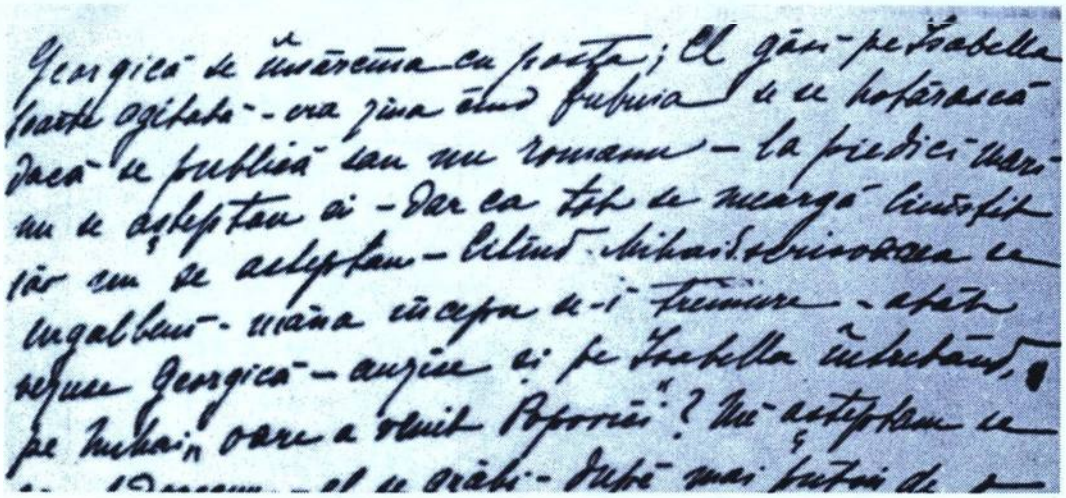

Corespondenţă

Fragmente

BUCUREŞTI 12 X. 1930

Astăzi am fost la Salon – T[onitza] ţi le-a pus perfect pe ale tale într-un panou cu câteva scălămbăituri împrejur. Al dracului, el le-a pus în sala în care intri bine în lumină şi împrejur... fel de fel de drăcii ultra-moderne aşa că face extraordinar contrast. Salon mai bun şi mult mai „cuminte" ca anul trecut, desene bune de Steriady. T[onitza] are nuduri în felul în care ai făcut tu pe Nelly – linia mai groasă însă – sunt însă multe. Este una, Tantzi Iliescu, care a adus lucrări tare frumuşele şi cinstit desenate. În orice caz, un Salon mai simpatic ca rândurile din urmă. Acum să ascultaţi una, şi ziceţi şi-ţi crede şi-ţi gândi ce veţi vrea; dar eu, pentru că îmi reuşeşte ce întreprind *gândit* şi *simţit*, eu tot cum vreau am să fac.

T[onitza] a lucrat în vara asta numai aquarele (şi mai bine şi mai frumoase ca acele de anul trecut). Are câteva, o minunăţie de culoare şi frescheţă şi nişte ceruri superbe şi curat lucrate şi motive absolut româneşti, alături de câteva interioare turceşti – f. bine. Pentru că-i în grozava disette – mai grozavă ca oricând (*înspăimântătoare chiar)* s-a grăbit să deschidă o expoziţie la teatrul Ventura (Pasajul Majestic). Are 52 de bucăţi şi ieftine... bragă. Cele mai scumpe – 10.000, 4000, 5000, 3000. Sala este o nenorocire, nu vine nimeni. Nici n-apare în sală, dar încă să mai cumpere. O plăteşte săracul 10000 lei pentru 20 de zile şi, de la 1, a vândut o bucată. Are trei copii bolnavi, în pat, de gripă, complicată cu amigdalită; ea (Ecaterina, soţia pictorului *n.n.*) stă de la 10-1 şi de la 3-8 în sală în care nu vine nimene. L-am văzut pe T[onitza] la Salon şi-i tare rău – acum câteva zile era de nerecunoscut faţă de atunci când sosise de la Constanţa. Acum însă e răvăşit de gripă şi de abia vorbeşte. De ea, ce să mai spun? e pe jumătate moartă (slăbită la 50 kg) şi palidă şi tristă. Are de plătit chirie – se mută iar – de cumpărat lemne, culori, taxe la şcoală, uniforme la copii, cărţi. Nimic nu-i făcut şi nu-i din ce face.

Văzând aşa, iată că m-am gândit: C. îl admiră. N-ar vrea acesta şi Cezianu să facă la Legaţie o expoziţie T(onitza) cu 30-35 buc.? Ar fi o expoziţie de propagandă în care s-

ar vinde tot – cu siguranţă şi vreo 100-120 mii i-ar scăpa din nevoile cele mai mari. Sunt de părere să vă duceţi voi amândoi la C. şi să-i dea N[uţa] portretul şi, totodată să-i vorbiţi de chestia asta (însă nu din vârful limbei, stând pe 1/2 de scaun şi numai 5 minute).

Dacă nu-i spuneţi voi, îi scriu eu lui C. îi mulţumesc pentru atenţiile ce are pentru voi şi-i propun chestia cum mă voi pricepe mai bine şi mai frumos, fără a spune că el e atât de dezolat (asta ar scădea valoarea). Tablourile să se trimită prin Minister – pentru Legaţie, iar ramele – ca ale voastre prin vreo ocazie – sunt atâtea de găsit. Poate că nefiind nevoie de lămurire, s-ar putea trimite, bine împachetate de cineva priceput – chiar aşa cum sunt – puse în picioare, pe moale şi cu dop între ele. Totul e ca lucrul să fie admis în principiu; ne-am pricepe noi, pe urmă, cum să le expediem. Trebuie, trebuie ajutaţi că mă tem de o nenorocire mare. Sunt atât de singuri, săracii între atâţi prieteni; niciodată n-au fost mai lipsiţi şi niciodată mai disperaţi ca acum. Duceţi-vă dar şi spuneţi că T. ar dori să facă o expoziţie de aquarele cu subiecte româneşti şi turceşti, că are greutăţi de viaţă pentru că la noi e mare criză şi că nu şi-ar putea plăti o sală la Paris, în aceste momente. Că ar avea tablouri – aquarele şi eventual 2-3 uleiuri. În fine spuneţi ce vreţi ca să puteţi obţine. Dar... nu aşteptaţi – ca tata – să întâlniţi pe C. la Paris; duceţi-vă la Legaţie şi, cu această ocazie, duceţi-i şi portretul lui. Eu nu le spun lor nimic de asta (de cele 3-4 buc. de care am scris lui Titi, ştie numai ea). Dar mare bine ar fi să se poată mai mult. Nu văd cum ar putea scăpa din impasul în care sunt acum – e ceva grozav! Faceţi tot ce vă pricepeţi şi ce puteţi. În orice caz, asta după 10-15 noiembrie ar trebui să fie [. . .]

Vă sărută şi aşteaptă grabnic răspuns, mama.

BUCUREŞTI, 15. X. 1930

[...]

Ai dus portretul lui C.? Nu aştepta, N. să vină el, nu-i frumos şi nu-i nici manierat. Fă, te rog, cum îţi spun. Ştiind cum şi în ce chip faceţi voi ceea ce vă recomand, i-am scris eu lui C. în privinţa lui T. Să vedem ce va face! Am scris frumos. Sigur are să vă vorbească. Voi să-i spuneţi că cunoaşteţi chestia şi ştiţi că aquarelele au preţ f. ieftin – de la 4000 în sus (până la 10000 cea mai scumpă). Il y en a pour tous les goûts şi toutes les bourses. Aşa să-i spuneţi. Eu nu i-am scris în privinţa preţurilor. Aştept să-mi răspundă. I-am scris numai că acesta e gândul meu şi că T. (cum e foarte adevărat) nu ştie nimic, că subiectele aquarelelor sunt parcă anume găsite pentru o exp[oziţie] de propagandă şi l-am rugat să-mi spună dacă, în principiu ar fi de părere [...]

BUCUREŞTI, 17.X.1930

[. . .]

La Albulescu v-aţi mai dus? V-am întrebat şi ieri. Cu pictura lui T. e dezastru, a vândut 3 bucăţi şi suntem în 17.

„Dragă HAN“,

Fii bun şi telefonează lui Ionel Dumitrescu la „Curentul“ sau oricărui ziarist prieten pe care îl cunoşti mai îndatoritor, să scrie câteva rânduri asupra expoziţiei mele de aquarele din Foyerul Teatrului Ventura. O am deschisă acolo de o săptămână şi nu a dat nici dracul prin ea. „Curentul“ nu mi-a publicat nici măcar cele trei rânduri informative pe care le-am trimis la redacţie. Cred că 2-3 gazete mai citite mi-ar da o mână de ajutor în această împrejurare, ar mai mişca un pic afacerile.

Altfel, – ioc!“

BUCUREŞTI, 18.X.1930

[...]

Asupra exp. T. nu insist dar tare bine şi nimerit ar fi; acum se mută iar nu-i costă mai puţin de 12.000 lei mutatul, plus 10.000 sala iată 22.000 în vânt... Se poate, bine. Nu, ei n-au cerut(ea) decât să te interesezi dacă n-ar putea pune într-o exp[oziţie].– galerie colectivă, câteva aquarele 5-6.

Exp[oziţia] de propagandă ar fi cu totul altceva. Eu de asta te rugasem să te interesezi; să vezi cât ar costa să pună 5-6. El ar ţine la Basler (pentru că-l admite în tot după cum îl aud). (...) T. face acum cronica plastică la „Curentul“. N.,-a ajuns încă la N. dar păstrează toate foiletoanele şi am să le trimit odată. Chiar din cronică se vede că-i agasat. Păcat de el, tare-i inteligent şi clarvăzător.

BUCUREŞTI, 7 Dec. 1930

[...]

/Sandu Moscu/ nu e Tony ca să fie cunoscut şi să i se mai cumpere şi din atelier cele ce nu s-au vândut.

[...]

În ziua de 6 Decembrie am fost la Tony! S-au mutat iar într-o casă foarte frumoasă, confortabilă şi ieftină, dar plină de microbi de tuberculoză. În casa aceea au locuit nişte cunoştinţe ale lui Fory şi aceasta, când a auzit că stau în Popa-Soare 35, şi-a pus mâinile în cap şi i-a spus lui Sandu să se ducă imediat la ei şi să-i prevină că acolo e legiune de microbi. Sandu a venit la masă şi când mi-a spus, n-am mai putut înghiţi nimic şi, imediat după masă, l-am trimis să-i prevină. Eu, de-aş fi fost în locul D-nei T. chiar în noaptea aceea dam fum de pucioasă şi a doua zi chemam etuva; ei n-au făcut nimic! Când m-am dus în ziua de 6 le-am spus iar şi Tony s-a pus pe râs şi mi-a spus că el nu crede în microbi; că în timpul războiului când era prizonier în Bulgaria, mişunau păduchii şi că ei păduchioşii, nu s-au îmbolnăvit; dar, păzitorii lor, care se spălau şi se ungeau cu dezinfectante, au pierit la rând; că, la urma urmei se întâmplă orice trebuie să se întâmple şi, de te-ai păzi ori nu... tot una e! ... Eu m-am arătat foarte sceptică în părerea lui şi n-am admis-o deloc. Altfel sunt veseli straşnic, oala cu cafea fierbe perpetuum, o hârtie mare, cu

tutun de lux, era pe masă, Tony, foarte vesel şi glumeţ lucra la un nud mai bun şi mai frumos ca altele. Au casa mare şi, într-o cameră la intrare întinse pe pereţi aquarelele splendide din care pare a mai fi vândut. Dacă s-ar putea face o expoziţie de propagandă – prin Legaţie – ar fi minune. Ieri am văzut, în ziar, că Dinu Cezianu e aici şi astăzi am să întreb la telefon, dacă n-a plecat. Dacă n-a plecat încă mă duc să-i vorbesc chiar astăzi la ora pe care mi-o va indica. De a plecat, îi scriu. În privinţa asta, se vede că voi n-aţi făcut nici un demers. Tony-i s-au bucurat foarte de rezultatul tău la Salon; mi-a spus să aştept să văd de ce-i vorba şi, pe urmă, să anunţ, prin ziar, reuşita ta. Maxime telegrafiază: „Nutza lauréate-prix pour Salon. Amitiés, Maxime." Am răspuns tot telegrafic. Dacă n-aveţi de gând să vă duceţi de Crăciun la Conţi, să-i preveniţi de acum că Titi e angajat la Fontenay mai de mult şi tu asemeni. Atunci, pe loc ar cam bate la ochi. Apoi tu nu te poţi întoarce singură la Fontenay. Contesei să-i duci o floare – în ghiveci – ori o plantă şi un borcan de şerbet de cafea. (Ia seama să nu răceşti stând la foc!). D-ra Georgescu a spus că tu faci un şerbet delicios. Ianc. le poţi face unul şi desen şi atât.

Iată că mi-a mai spus Tony în privinţa ta: „Să-i scrii ca să nu se *forţeze* a lucra altfel de cum lucrează ea: simplificarea desenului să n-o facă voit; aceasta vine de la sine, prin mult exerciţiu şi atunci va rămâne *tot personală* în lucrul ei; altfel, observând singură o simplificare şi urmărind-o, se va denatura şi ar fi păcat mai ales că L. ştie acest lucru şi proba e evidentă în judecata juriului de la Salon. Lui Sandu i-a făcut Tony o critică bună şi alaltăieri murea de râs cum am dibuit-o". „Sandu, zice el, nu are acum culoare, dar desenul i-a rămas şi dacă ar lucra, instinctiv, ar reuşi şi în culoare ca în desen". D-na Matta mi-a spus să nu te îngrijeşti deloc de oboseala ce-o resimţi după exerciţii; şi ea a avut-o; în primul timp după lecţie nu mai putea vorbi şi răguşea; acum vine aici Waligorschi şi am auzit-o în odaia ei, cântând tare frumos. W. a zis că are voce „de viitor" şi că numai după 6 luni de studiu se poate spune ce va fi. Zicea că el a avut elevi care la început nu puteau deloc; şi pe urmă le-a găsit voci splendide. Între alţii, un elev al lui a reuşit pentru „Cântecul Naţiunei" şi-i plecat acum la Paris-Nisa. Nici el nu o lăsa să exerciteze singură şi ea a început în septembrie. Acum vocalizează şi văd că are să dezvolte voce frumoasă. Eu am descoperit-o şi-i tare mulţumită.

Ce să-ţi mai spun? De Crăciun să le scrieţi cu 4-5 zile înainte, aşa, un fel de scrisoare în care să le mulţumiţi pentru interesul ce vă arată. Ei nu vă zic altfel decât „băiatul şi fata noastră" şi, când le-am arătat telegr[ama] lui Maxime, ea sărea de 3 coţi în sus şi se roşise ca racul, iar el, neamţul, mai lent zicea: cela c'est beau, écrivez à Mademoiselle Adina mes félicitations". Mai mult s-au entuziasmat ei decât ai noştri. Altceva n-am ce-ţi mai spune.

Te sărută, mama.

EPISTOLAR

Constantin Noica

„...mi se îngustează tot mai mult viaţa."

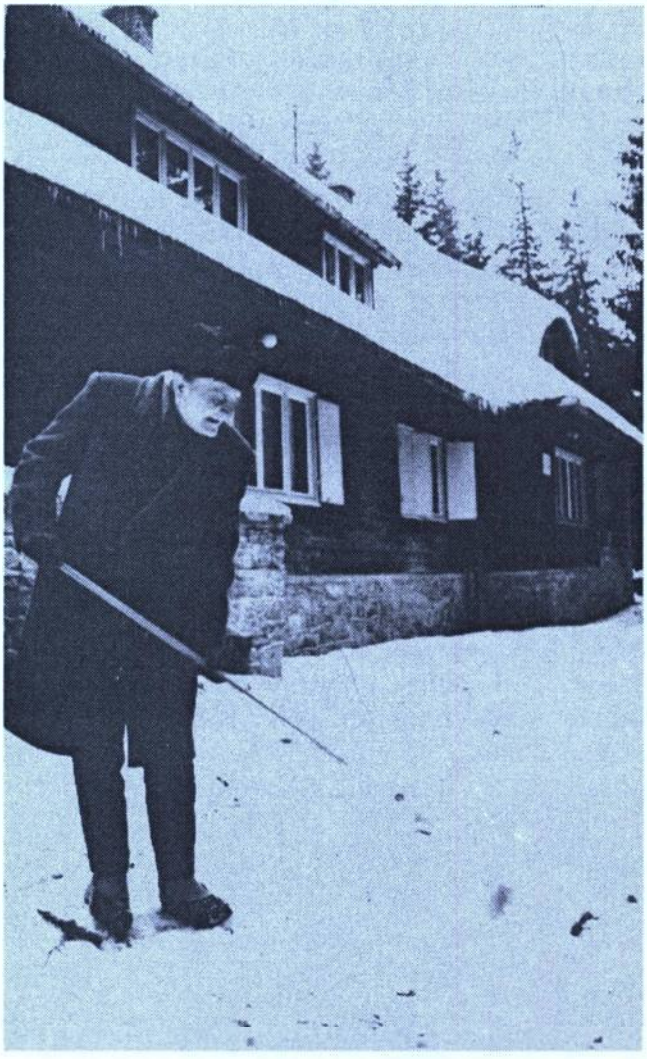

Am crescut în cultul lui Eminescu.

Mama este de vină, a avut această vină frumoasă.

Poate de aceea, în urmă cu aproape douăzeci de ani, am adunat Sonetele, din Ediţia Perpessicius, neuitatele Sonete ale lui Eminescu.

Am întrebat în stânga şi în dreapta dacă cineva mai făcuse această încercare. Răspunsurile au fost negative, în afară de unul. Cineva mi-a spus că mai mult ca sigur Petru Creţia avea această intenţie. Probabil că le şi adunase cu mult înaintea mea, fapt dovedit în anul 1991, când Sonetele au apărut în Ediţia critică îngrijită de ilustrul eminescolog.

Printr-o cunoştinţă, atunci, am şi depus oferta Editurii Eminescu. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat. Cert este că aveam nevoie de o prefaţă pe măsură. M-am gândit atunci la Constantin Noica. Nu mai ştiu de unde am primit adresa filozofului de la Păltiniş. Domnul Noica mi-a răspuns, m-am bucurat de această cinste, deşi nu cred să fi auzit de numele meu; deşi m-a refuzat cu eleganţă.

Cu această ocazie, donez scrisoarea domnului Noica Muzeului Literaturii Române. Aici este singurul loc unde se află în siguranţă.

Radu CANGE

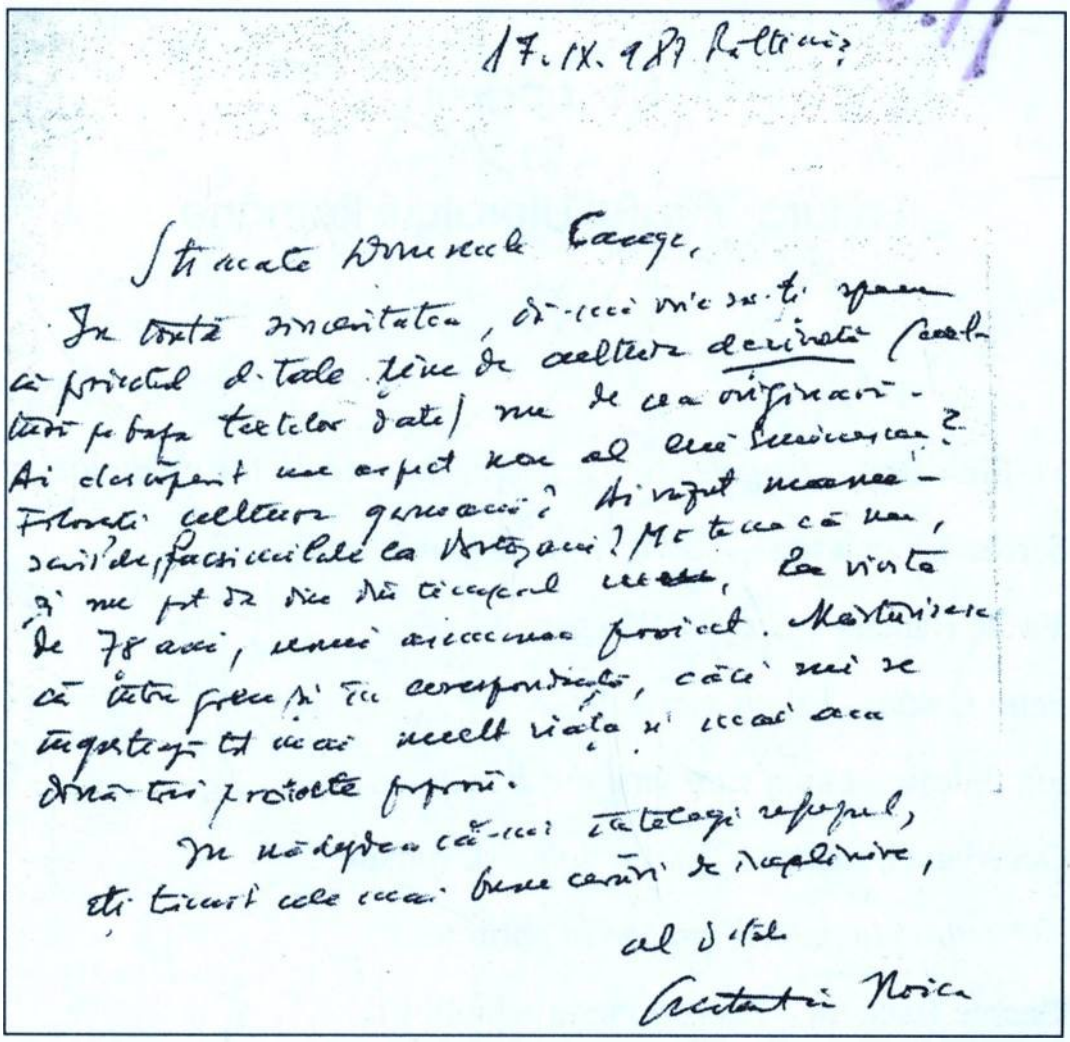

17 IX 987, Pălţiniş

Stimate Domnule Cange,

În toată sinceritatea, dă-mi voie să-ţi spun că proiectul d-tale ţine de cultura derivată (cultura pe baza textelor date) nu de cea originară. Ai descoperit un aspect nou al lui Eminescu? Foloseşti cultura germană? Ai văzut manuscrisele facsimilate la Botoşani? Mă tem că nu, şi nu pot da orice din timpul meu, la vârsta de 78 ani, unui asemenea proiect. Mărturisesc că intru greu şi în corespondenţă, căci mi se îngustează tot mai mult viaţa şi mai am două trei proiecte proprii.

În nădejdea că-mi înţelegi refuzul, îţi trimit cele mai bune urări de împlinire,

Al d-tale
Constantin NOICA

11.019.

Noi apariţii
la
Editura Muzeul Literaturii Române

M. Eminescu – *Şarpele când îl doare capul.* (Articole polemice)

Şerban Cioculescu – *Tudor Arghezi* (ediţie bibliofilă)

Vasile Băncilă – *Spaţiul Bărăganului*

Petru Creţia – *Eseuri morale*

Ion Băieşu – *Omul care vine din Buzău*

Octavian G. Lecca – *Familii boiereşti române*

**** Istoria literaturii române în portrete*

George Bacovia – *Lacustră* (ediţie bibliofilă)

Ion Luca Caragiale – *Parodii în versuri şi în proză*

Perpessicius – *Studii eminesciene*

Cărţile pot fi achiziţionate direct de la librăria
Muzeului literaturii române (Bd. Dacia nr. 12, Bucureşti).

politicii franceze. ADZ a strâns legăturile cu Polonia, reuşind să organizeze vizita regelui Carol la Varşovia în 1937, eveniment important în contextul politic de atunci. Scrisoarea confidenţială din 4 martie 1937, scrisă de mână, adresată ministrului de Externe român, ilustrează momentul şi poate servi ca exemplu de stil diplomatic şi de grafie caracteristice ale diplomatului ADZ.

Cei doi ani petrecuţi la Roma (1938 şi 1939) au fost ani dificili pentru diplomaţia românească. La Roma, ADZ s-a confruntat mai ales cu simpatia pro-maghiară a guvernului italian, aşa cum reiese din telegramele trimise. Spre deosebire de sora latină mai mică, patronată de Franţa, Ungaria, apropiată de Axa Roma–Berlin, se bucura de susţinerea cercurilor politice italiene în problema iredentismului, atunci extrem de virulent al ungurilor. Mussolini s-ar fi exclamat în legătură cu mult invocata latinitate, „basta con le sorellanze e le fratellanze!" Relaţiile României cu Axa, pe de-o parte, pe de alta evenimentele politice din ţară, dominate de confruntarea violentă între mişcarea legionară şi regele Carol, puneau probleme delicate. Interesantă mi se pare telegrama trimisă de ADZ în 16 decembrie 1938 după o convorbire cu ambasadorul sovietic la Roma, care se arată pesimist în privinţa viitorului, în special în ceea ce priveşte România. De asemenea, telegrama din august 1938 în legătură cu importanţa în ochii marilor puteri a statutului acordat de România minorităţilor, şi cea din septembrie, în care ADZ raportează despre o convorbire cu ministrul de Externe italian Ciano, care protesta în termeni duri împotriva unor articole din presa românească, probabil scrise de naţionaliştii de atunci, nemulţumiţi de votarea statutului minorităţilor... cum se zice, istoria se repeta...

Altfel, puţinele documente din arhiva MAE prezintă un interes redus. După câte îmi aduc aminte, ADZ era asiduu la masa de lucru, scria mult, trimitea lunar rapoarte, care trebuie să fi fost înregistrate la MAE. Unde sunt ele astăzi? Pierdute? Distruse? Imposibil să nu fi existat o arhivă ADZ mai importantă. Din cele disponibile reiese oricum calitatea stilului, rigoarea gândirii şi nota personală, alternanţa între tonul protocolar şi exprimarea unor păreri sau impresii confidenţiale, uneori ironice, cu simţul nuanţelor şi păstrând deferenţa cuvenită.

Spuneam că ADZ a fost ca diplomat „the right man in the right place". Diplomaţia se adresează prin definiţie unor oameni educaţi, în sensul englez al cuvântului „educated", adică şi bine crescuţi şi cultivaţi. Astea fiind spuse, este şi o artă, la care contribuie personalitatea omului: arta de-a *reprezenta*, de-a juca un rol, de-a fi o *prezenţă* pe scena socială în ţara pe lângă care este acreditat. Aceste însuşiri ADZ le poseda în cel mai înalt grad – era un om în largul său („à l'aise") în societate, avea uzanţa lumii („les usages"), o prestanţă potrivită între altele obligaţiilor protocolare, latură în aparenţă frivolă a diplomaţiei, dar care presupune cunoştinţa unui cod, deloc neglijabil în contactele politice. Printre documentele MAE există două relatări ale ceremoniei de prezentare a scrisorilor de acreditare, una din Rio de Janeiro, la preşedintele brazilian de atunci, cealaltă, la regele Danemarcii. În asemenea ocazii oficiale, ADZ îşi îmbrăca uniforma aurită, cu bicorn cu pene, decoraţii şi spadă, pentru a se deplasa până la reşedinţa sau palatul Şefului de Stat. Există în familie un portret în ulei al lui ADZ în ţinută de ceremonie, purtând marele cordon al Poloniei – adevărată ilustraţie a unor vremuri trecute, când semnele exterioare mai aveau o semnificaţie şi o strălucire, descinse din trecutul prestigios al vechii Europe.

Pe de altă parte, ADZ era înzestrat cu o reală inteligenţă politică, în stare să evalueze şi să facă sinteza evenimentelor, să judece cu independenţa de spirit a observatorului neutru, adică neînfeodat vreunei obedienţe, alta decât cea profesională. Se spunea că rapoartele sale erau foarte apreciate la minister.



În 1960, trimis să însoţească o delegaţie comercială în America de Sud

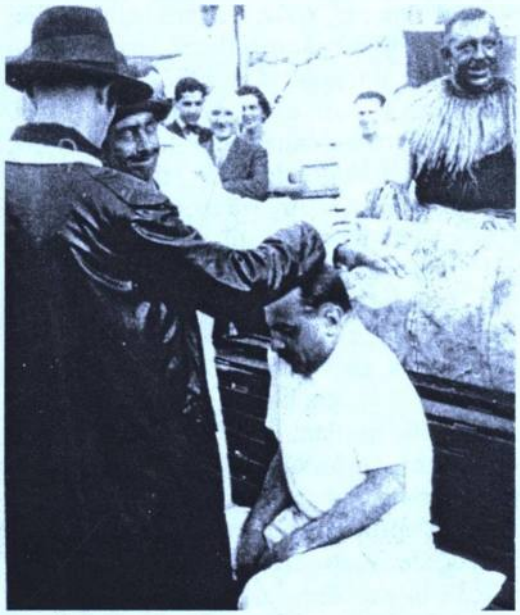

Botezul Ecuatorului

Neutralitatea diplomatului nu exclude, bineînţeles, afinităţile personale. Fără să fi aparţinut nici unui partid politic, ADZ a fost un admirator şi un prieten al lui Nicolae Titulescu. De asemenea, deşi deplora în secret versatilitatea omului, recunoştea inteligenţa regelui Carol. De unde i s-a tras reputaţia de „carlist" şi animozitatea legionarilor, apoi a mareşalului Antonescu. În realitate, ADZ nu a făcut parte din nici o coterie sau grupare cu tendinţe ideologice. A aparţinut exact unei generaţii de oameni de calitate intraţi în diplomaţie – asemenea colegilor săi, Radu şi Gheorghe Cruţescu (autorul încântătoarei cărţi *Pe Podul Mogoşoaiei*), Alexandru Creţianu (autor, între altele, al eseului intitulat în engleză *The Lost Opportunity*), Raoul Bossy, Frederic Nanu şi câţiva alţii.

Aş zice că principala trăsătură a firii sale era independenţa de caracter şi energia cu care înfrunta viaţa. Avea un fel curajos de-a ţine piept întâmplărilor, cu un brio al său, ceea ce se numeşte „panaş". Cariera i s-a sfârşit prea devreme, avea 52 de ani când mareşalul Antonescu l-a mazilit, cu câteva luni înainte de 23 August. A crezut ADZ că va putea fi reintegrat? Nu ştiu, oricum venirea Anei Pauker la Externe a dat lovitura de graţie diplomaţiei româneşti dinaintea regimului comunist. Toţi membrii corpului diplomatic au fost daţi afară din Ministerul de Externe de pe o zi pe alta, cu interdicţia de-a mai călca pe acolo. Începând din acel moment, diplomaţii români, selecţionaţi după originea sănătoasă şi apartenenţa la partidul comunist, conform modelului sovietic, au fost în majoritate spioni sau agenţi ai Securităţii, iar ambasadele s-au transformat în cazărmi sinistre, după acelaşi model.

Tata ar fi putut să rămână în străinătate, ca alţi colegi, dar dorinţa lui, destinul lui probabil, a fost să se întoarcă în ţară. A urmat o lungă traversare a încercărilor prin care a trecut toată România. Un timp, ADZ a mai apucat via moştenită de la Duiliu Zamfirescu, lângă Odobeşti, pe care a exploatat-o. Deschisese chiar un depozit de vinuri pe Calea Griviţei, unde îşi vindea singur recolta şi unde îşi invita prietenii la gustatul vinurilor de la Faraoane, un Pinot, o Fetească, dar n-a rămas multă vreme negustor improvizat... viile au fost şi ele expropriate, în cele din urmă.



În 1956, în salonul din str. Pietății, împreună cu nora sa Elena Zamfirescu (născută Rosetti Bălănescu) și nepoții

Îl revăd în casa din strada Pietății no 12, închiriată la întoarcerea din Danemarca, unde Spațiul Locativ își instalase acum chiriașii lui. Tata păstrase antreul și fosta sufragerie, unde încăpea pianul, la care i-a plăcut întotdeauna să cânte. Și-a instalat aici masa de lucru, biroul lui Duiliu Zamfirescu, adus din Italia, și s-a apucat de scris. A tradus în franceză mai multe romane de Sadoveanu și a scris patru sau cinci volume de nuvele și schițe, de fapt amintiri deghizate și satire din viața diplomatică. A lăsat și fragmente dintr-un jurnal de campanie din războiul balcanic, scrisori și schițe neterminate. Sunt convinsă că, dacă ar fi trăit în condiții de libertate, nu sub teroarea unui regim polițist, și-ar fi consemnat memoriile asemenea altor colegi diplomați, rămași în străinătate. Întors în România, decizie cu consecințe existențiale neprevăzute, a făcut față circumstanțelor, fără să-și piardă moralul.

Trebuie să fi fost în realitate foarte greu pentru el. Totul în persoana lui, educația, sentimentul patriotic, viața trăită în Occident, repulsia față de ruși și oroarea de mahalagism, îl înstrăina de România intrată în orbita sovietică. Dar nu țin minte să-l fi văzut abătut. Că era profund afectat și scârbit în sinea lui, sunt sigură, dar știa să reziste descurajării. Păstra aceeași ținută, puțin mai uzată, umbla drept pe stradă, cu pălărie și mănuși, așa cum apucase. Nu l-am auzit niciodată regretând ceva, sau tânguindu-se de greutățile vremurilor. Cred că l-a ajutat filosofia vieții inerentă firii sale, o filosofie latină, simțul relativității lucrurilor, un dram de maliție, spiritul satiric și un fel de bonomie din partea italiană, combinată cu o luciditate nemiloasă și totodată îngăduitoare față de oameni. Gândindu-mă la silueta sa, cum se îndepărta pe strada Pietății, îmi vine în minte o secvență dintr-un film de Fellini, în care eroul, un domn cu pălărie și baston, dispare pe o stradă nocturnă din Roma, printre grădini și umbre de palazzi, ducând cu el farmecul misterios al timpurilor trăite...

Sanda STOLOJAN

Alexandru Duiliu

ZAMFIRESCU

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIUNEA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Rio de Janciro, 10 mai 1934

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidențial

Sosirea mea a coincis foarte avantajos cu deciziunea Ungariei de a muta sediul din America de Sud de la Rio de Janeiro la Buenos Aires, care este considerată în cercurile guvernamentale braziliene ca o profundă jignire din cauza rivalității dintre Brazilia și Argentina. Explicațiunea: motive de economie și de rotațiune se consideră aci ca nesatisfăcătoare, iar Brazilia a hotărât a strămuta imediat Legațiunea Braziliei din Budapesta la Belgrad.

Aflu din izvor sigur că însuși ministrul Ungariei consideră această strâmtorare ca o gafă periclitând opera sa din trecut.

Am onoarea a vă comunica cele de mai sus Excelenței Voastre în caz când doriți a sugera la Belgrad să se creeze imediat o legațiune aci, eventual contra ordin ungar și deci nestrămutarea la Belgrad. De altminteri este bine știut că interesele Micii Înțelegeri au fost până acum foarte slab reprezentate aici, iar în ceea ce privește România, presa este informată numai din oficină germană și de *United Presse*. Spre a combate, este indispensabil să dispuneți a se trimite scurt buletin sub formă de telegramă cifrată la 15 zile, căci ultimile sorginți sunt din gazete vechi, iar de trei săptămâni singurele știri despre România, publicate în presa braziliană, au fost relatări deplorabile din sursă germană și ungară în legătură cu complotul, cu care prilej personajele au fost înfățișate în promiscuitate și punându-se bază pe afirmațiuni grosolane. Bineînțeles acționez, dar este necesar să binevoiți a mă ține la curent, și mai cu seamă Mica Înțelegere trebuie să se afirme aci, de unde pornesc directive pentru toată America de Sud și Centrală. Cu atât mai mult insist, deși sentimental privilegiată, Franța a pierdut mult teren de ordin economic. De altfel, noul ambasador al Franței, se pare că a fost

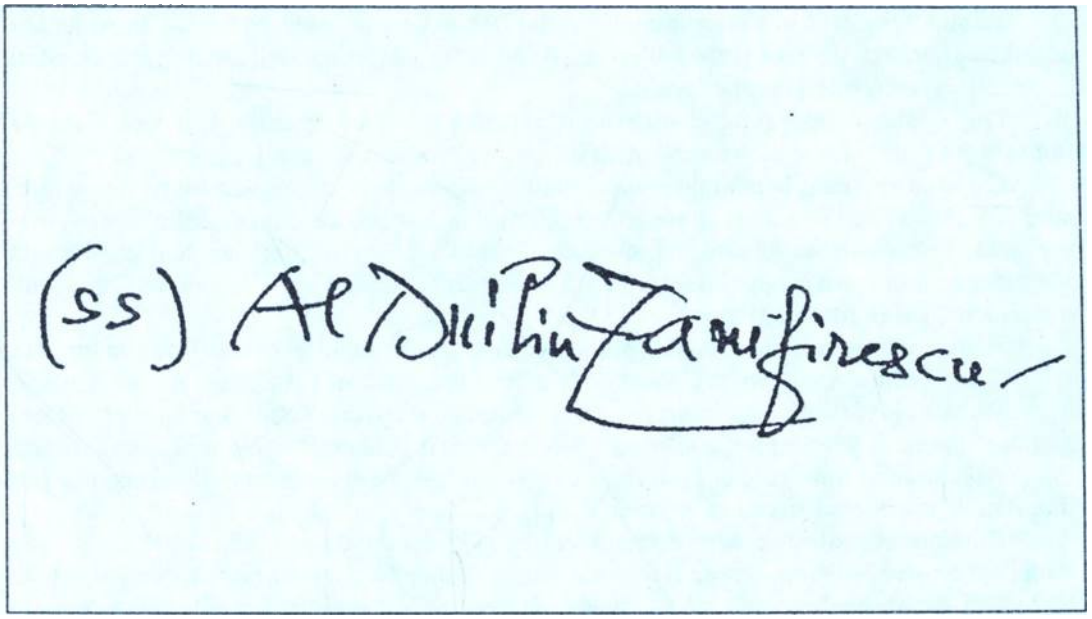

ales înadins cu programul de a recâştiga terenul. Îmi permit a adăuga că interesele României privite de aici, precum foarte just a văzut Excelenţa voastră, vor fi salvgardate în Amercia de Sud numai în momentul în care vom avea două legaţiuni pentru cele două puncte cardinale: Rio de Janeiro în orbita Statelor Unite şi Buenos Ayres în orbita engleză, dar este necesar personal şi mijloace de presă, căci trebuie de urgenţă restabilită situaţiunea.

Legaţiunea Poloniei este bine introdusă, de asemenea Legaţiunea Cehoslovaciei, deşi aceasta mai recent.

Am remis scrisorile de acreditare ieri Preşedintelui care, extrem de cordial, mi-a declarat pe faţă bucuria sa că România a numit în sfârşit un ministru.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale Domnului Nicolae Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine

LÉGATION ROYALE DE ROMANIE
AU BRESIL

Rio de Janeiro, 14 mai 1934

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a aduce la cunoştinţa Excelenţei voastre că am remis Domnului şef al guvernului provizoriu al Braziliei scrisorile mele de acreditare în ziua de 8 mai curent.

Ceremonia s-a desfăşurat cu ritualul obişnuit.

Introductorul diplomatic m-a luat de la Copacabana Palace cu automobilul Preşedinţiei precedat de o escortă de motociclişti, iar în faţa Palatului Guanabara o companie de infanterie cu drapel şi muzică a prezentat onorurile în sunetele imnului naţional brazilian.

Primul aghiotant al preşedintelui m-a întâmpinat pe peronul palatului, introducându-mă împreună cu domnul Rubens Ferreira de Mello în sala de recepţii unde se aflau postaţi pe la colţuri operatorii cinematografici.

După câteva clipe, şeful guvernului provizoriu şi-a făcut apariţia urmat de Casa Sa Militară şi Civilă, ministrul Afacerilor Străine, şeful Protocolului şi alţi demnitari.

După ce am remis în mâinile preşedintelui scrisorile mele, rostind cuvintele de rigoare, ministrul Afacerilor Străine m-a prezentat celor de faţă. Apoi domnul Getulio Vargas m-a invitat să-l însoţesc în fundul sălii, împreună cu ministrul de Externe, unde am luat loc, domnul Vargas şi cu mine pe o canapea, iar ministrul de Externe, domnul Felix de Barros Cavalcanti de Lacerda, pe un fotoliu alăturat.

Pe când păşeam spre fundul sălei, primele cuvinte ale domnului Vargas au fost următoarele: *Sunt încântat că România a numit în sfârşit un ministru plenipotenţiar în Brazilia!*

Dictatorul vorbeşte foarte simplu, cu fraze scurte şi cuvinte sobre; frapează gravitatea glasului, umbra de preocupare şi aproape tristeţe în privire îmbinată cu un surâs foarte blajin.

Aşezându-se adaugă: *Sunt informat că eşti unul dintre cei mai buni diplomaţi din ţara dumitale şi mă bucură sincer că ai venit.*

Bineînţeles protestez. Apoi domnul Vargas mă întreabă despre Majestatea Sa Regele, Augustul Nostru Suveran, despre Guvernul Regal, despre Excelenţa voastră, despre politica României, despre sentimentele şi vederile de viitor ale poporului român, tendinţele sale social politice, culturale. Răspund la toate aceste puncte. Îl interesează şi insistă mai cu seamă asupra etnicităţii, pare foarte impresionat de cele ce îi spun cu privire la originea noastră latină, înţeleg prin aceasta păstrarea până astăzi a idiomei, datinelor şi formei de spirit latin ale românilor.

Acest om scund cu privirea adâncă, pe care conaţionalii lui îl intitulează *micul Napoleon* este foarte citit, foarte calm şi sigur de sine şi îmi vorbeşte aproape *sotto-voce*, cu o cordialitate din care nu lipseşte un accent de emoţie când, la terminarea audienţei se ridică, spunându-mi: *deci suntem popoare înfrăţite; e un lucru foarte însemnat pentru viitorul nostru.*

Adaug că, în decursul convorbirii care a ţinut vreo 20 de minute, schiţasem de vreo două ori gestul de a-mi lua rămas bun, căci aşa fusesem învăţat de către introductor, care mi-a spus că după zece minute trebuia la prima clipă de tăcere să fac gestul de a mă ridica (protocolul în Brazilia este de un formalism care ajunge până la cele mai mici detalii, cravata, numărul de saluturi şi chiar numărul de cuvinte ce urma să pronunţ în clipa remiterii scrisorilor îmi fusese indicat dinainte), dar domnul Vargas, în fiecare dată mi-a pus mâna pe braţ, în gestul de a reţine şi mi-a vorbit prima oară despre legături mai urmate şi inter-cunoştinţă mai mare, necesare între ambele popoare, iar a doua oară, despre oportunitatea unor schimburi economice între produsele braziliene şi între produsele româneşti, adică între cafea de o parte şi petrol, de alta.

– *Desigur că produse petrolifere*, a adăugat domnia sa – *dar şi grâne, în special grâu.*

Preşedintele m-a asigurat de întreg concursul său, atât pe terenul politic , cât şi pe cel economic, iar convorbirea care se terminase, precum şi începuse, în mod foarte simplu şi amical, pe limba franceză, a durat circa douăzeci de minute, adică – afirmă anturajul – aproape îndoitul timpului stabilit de protocol.

A urmat apoi o scurtă convorbire cu Şefii Caselor Civile şi Militare, după care ne-am retras, introductorul şi cu subsemnatul până spre ieşire, întretăind această retragere cu trei saluturi la distanţe fixate dinainte, pe când preşedintele, înconjurat de înalţii demnitari, rămăsese pironit în fundul sălii ca un grup de statui. Bineînţeles că între timp fotografii şi operatorii cinematografişti ne orbiseră cu dărnicie cu reflectoarele lor.

Plecarea a avut loc cu acelaşi ceremonial. Garda a prezentat iarăşi salutul, cântând de astă dată imnul nostru naţional.

Impresiunea generală:

Din punct de vedere al ceremonialului, o mare simplicitate care nu era lipsită de măreție, prin pitorescul peisagiului, în afară, și prin sobrietatea ritualului și gravitatea portugheză a personagiilor, înăuntru;

Din punct de vedere al impresiei produsă de șeful guvernului provizoriu: aceea a unei puternice personalități care poartă o enormă răspundere de pe urma revoluției înfăptuite de el și pe care o stăpânește și astăzi fiind, în ciuda partidelor adverse, cel mai serios reazăm al ordinei noi.

Cred de datoria mea a adăuga că președintele Republicii a trimis a 3-a zi, de 10 Mai, primul său aghiotant să asiste la serbarea ce am dat la Legațiunea României și care cu acest prilej a binevoit să-mi împărtășească din partea șefului Statului aprecierile cele mai măgulitoare.

Primiți vă rog, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenței Sale
Domnului Nicolae Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
București

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
AU BRÉSIL

[Rio de Janeiro], 18 februarie 1935

Domnule MINISTRU,

Mă folosesc de plecarea rapidului aerian „Santos Dumont" spre a aduce la cunoștința Excelenței voastre cele de mai jos, atât ca urmare la precedenta mea, cât și drept răspuns la telegrama d-lui Filotti, informând despre adeziunea României la candidatura Mello Franco:

1) Încep cu Mello Franco;

De îndată ce am primit telegrama, am avizat telefonic pe dl Mello Franco care mult s-a bucurat și mi-a dat o întâlnire pentru astăzi dimineață. Ce-i drept luasem deja parte săptămâna trecută la banchetul ce i se oferise *pentru sărbătorirea punerii candidaturii* – căci aici se sărbătorește tot și chiar anticipat – cu care prilej și încrezător în spiritul divinator al Excelenței voastre, dădusem semne mute de asentiment la cuvintele înflăcărate ale oratorilor, iar sărbătoritului, care îmi mulțumea în termeni ditirambici pentru un lucru vag, (prezența mea sau adeziunea României?) îi răspunsesem tot ditirambic și tot vag, astfel încât știrea ce i-am adus la cunoștință părea ca o urmare logică a prezenței mele la banchet.

Dl Mello Franco, în lunga convorbire de azi-dimineață, m-a rugat să transmit Excelenței voastre expresiunea profundei sale recunoștințe pentru gestul ce nu va uita niciodată și care caracterizează amiciția, ce i-ați dovedit într-un șir de ani, și cavalerismul României latine care, prin mijlocirea Excelenței voastre, a știut, și cu acest prilej, să facă, față de sora ei trans-oceanică, *gestul de solidaritate menit a dovedi terților strânsa uniune de vederi care călăuzește politica de pace a celor două țări.*

Candidatul la premiul Nobel pentru 1935, pe lângă aceste mulțumiri oficiale, m-a însărcinat de asemeni să vă asigur că, oricând și oricum, vă stă la dispoziție personal pentru tot ce ați dori să-i cereți, fie referitor la politica braziliană, fie la acea sud-americană și nu a



Pe transatlanticul CAP ARCONA, în drum spre Rio de Janeiro, pentru a înființa noile legații românești din Brazilia, Argentina și Chile

putut să-mi ascundă bucuria sa că această distincție, conferită lui prin gestul României, o datorează unei personalități de seamă, Excelenței voastre, pentru care nu păstrează numai sentimente de admirație îndreptate către bărbatul de stat, ci un adevărat cult pentru calitățile sufletești, pentru marele talent al oratorului și, mai cu seamă, pentru rarele însușiri de realizator care întregesc personalitatea Domniei voastre.

Relata refero și deci vă rog a nu-mi lua în nume de rău cele de mai sus.

Mărturisesc de altminteri că sinceritatea bucuriei și a declarațiunilor d-lui Mello Franco mi-a pricinuit o reală plăcere.

Interlocutorul meu, amintind despre anii de colaborare cu Excelența voastră la Geneva și despre unele confidențe ce-i făcuserăți pe vremuri, cu privire la necesitatea de a strânge mai trainic relațiile între România și Brazilia, am profitat de ocazie spre a-i arăta mâhnirea Excelenței voastre, atât de îndreptățită și de împărtită de ceilalți membri ai Societății Națiunilor, față de retragerea unui factor atât de însemnat al păcii ca Brazilia. Bineînțeles că nu am spus-o decât în treacăt, ca să nu am aerul de a cere moneda înapoi a piesei de aur ce-i adusesem, dar totuși am plasat un jalon bine înfipt, ca să nu ne crează mai naivi decât se cuvine chiar unei fete mari.

Restul convorbirii a rulat pe interesele României în Brazilia și pe multe posibilități de apropiere pentru care mi-a propus concursul și în privința cărora voi reveni la momentul oportun, menționând numai pentru moment că dl Mello Franco m-a rugat în concluzie să vă informez că, prin curierul aerian de miercuri, vă trimitem, prin mijlocirea noastră, o scrisoare personală ce am însărcinat pe Duca să primească din mâinile sale miercuri dimineață (M. F. cunoscuse bine pe regretatul Ion Duca și a exprimat dorința să cunoască și pe fiu); de asemeni sus-numitul mi-a făcut cunoscut, cu rugămintea a Vă transmite, intenționea sa de a face, în semn de recunoștință, o călătorie la București de îndată ce va primi premiul, spre a Vă mulțumi la fața locului.

Acestea fiind zise, este de datoria mea a vă informa, pentru cazul puțin probail în care o ignorați, că amicul Mello Franco, în momentul de față, se află în dizgrație, adică este certat cu dl Getulio Vargas, și deci cu guvernul, pentru motivul că președintele Republicii

refuzase la venirea sa la cârmă să numească pe fiul aceluia ca interventor (guvernator) al Statului Minas Geraes.

Această ceartă nu scade întru nimic valoarea pentru Brazilia a adeziunii României la candidatura Mello Franco pe care toată lumea o ia aici drept un omagiu adus ţării şi tot astfel am prezintat-o şi eu. E de asemeni zadarnic să adaug că M. F. se bucură de o enormă popularitate şi are, lucru însemnat, opoziţia de partea sa.

2) Alaltăieri am avut o lungă audienţă la titularul Afacerilor Străine spre a discuta cu el contul în lei blocaţi al Băncii de Brazil, saci de cafea, cantităţi de petrol etc. şi, găsindu-l bine dispus în penumbra răcoroasă a cabinetului ministerial, pe când afară termometrul se urcase la paradisul negrilor, am profitat de ocazie spre a-i strecura, – pe lângă făgăduiala de a merge în martie la Sao Paulo spre a creia un Consulat General Onorar şi a face temenelile de rigoare crocodililor şi altor potentaţi locali – a-i strecura, zic, câteva cuvinte despre Excelenţa voastră şi despre Societatea Naţiunilor. L-am lăsat să înţeleagă, în legătură cu dezbaterile în Parlamentul Brazilian referitoare la oportunitatea, sau nu a reîntoarcerii în sânul S[ocietăţii] N[aţiunilor], că Domnia sa are în Excelenţa voastră un puternic sprijinitor al intereselor Braziliei pentru ziua în care ţara sa ar înţelege să schimbe de macaz, iar dânsul, măgulit şi orgolios, mi-a răspuns (mi-a mai spus-o de vreo zece ori până acum) că a avut prilejul să Vă cunoască personal şi că îmi mulţumeşte pentru dovada aceasta de amiciţie.

Aşadar am pus şi aci un jalon foarte discret, accentuând că nu aveam nici un mandat spre a-i vorbi despre aceasta şi afirmând că numai faptul că sunt elevul dumneavoastră de la Facultatea de Drept din juneţe şi deci cunosc simpatia d[umnea]v[oa]s[tră] naturală pentru Brazilia şi de asemeni, apreciind însemnătatea ce daţi Americii Latine, am luat asupra-mi a-i face această confidenţă.

În realitate Vă mărturisesc, domnule ministru, că după zece luni de şedere în Brazilia, în care timp am tot umblat cu mănuşi albe *autour du pot,* am crezut că momentul a venit de a scoate un deget foarte curăţel la iveală.

I-am adus de asemeni la cunoştinţă adeziunea României la candidatura Mello Franco, subliniind că nu mă îndoiam că guvernul d-lui Getulio Vargas va aprecia cum se cuvine acest omagiu adus de România marii surori latine şi D[omnia]sa mi-a mulţumit de asemeni simandicos.

La rândul meu îmi permit a mulţumi Excelenţei voastre pentru nepreţuitul concurs pe care aţi binevoit a da pe această cale modestei opere ce încerc a aduce la bun sfârşit aici.

Cât despre miezul chestiunei, adică reîntoarcerea Braziliei la Geneva, rămân la opinia exprimată prin precedentul meu raport politic confidenţial no. 170 din 30 ianuarie crt. şi anume că, deşi ar fi inoperant a se precipita lucrurile, totuşi – şi mai cu seamă dacă reîntoarcerea Germaniei se schiţează mai clar la orizont – numai o propunere concretă, venind din cercurile Genevei şi *făgăduind locul* permanent râvnit de Brazilia, poate transforma chestiunea reîntoarcerii în o problemă de actualitate imediată şi obliga, sau chiar justifica pe guvernanţi la luarea unei hotărâri. Dacă s-ar putea folosi călătoria d-lui Souza Costa în Europa spre a se strecura ministrului de Finanţe brazilian un cuvânt discret, pornit de la Foreign Office în această privinţă, cred că s-ar face un pas înainte. Dl Souza Costa trebuie să sosească la Paris zilele acestea de unde va merge la Londra; rămâne deci ca Excelenţa voastră să aprecieze, deoarece brazilienii datoresc multe parale în Anglia şi momentul ar fi poate oportun.

3) Referitor la telegrama d-lui Filotti prin care îmi comunică adeziunea societăţilor de presă române la tratatul de amiciţie pe care presa braziliană l-a propus prin mijlocirea mea, vă pot asigura că efectele acestei alianţe se vor resimţi în mod fericit şi că, atât Mello Franco cât şi Macedo Soares, mi-au declarat că este într-adevăr un pas mare câştigat pe calea apropierii politice; şi faptul că Filotti mi-a răspuns *telegrafic* a produs cea mai bună impresie în cercurile interesate.

4) Relativ la conflictul din Chaco îmi permit să împărtășesc Excelenței voastre aprecierile interesante pe care dl Fritz Thiessen, marele magnat german al oțelului, cu fratele căruia eram legat încă din Olanda, mi le-a făcut în trecerea sa prin Rio, după ce petrecuse câteva săptămâni în Argentina, unde primise comenzi însemnate în legătură cu șantierele petrolifere. Miezul acestor informațiuni constă în credința d-lui Thiessen că tot războiul din Chaco se dă împrejurul terenurilor petrolifere și pentru supremația în viitor a petrolului în acea regiune. Coroborând știrile date de Thiessen – care desigur nu prezintă vreo noutate, dar se întăresc prin afirmațiile acestui magnat, bun cunoscător al situației – cu informațiile pe care în mod aproape cinic mi le-a dat deunăzi primitivul ministru al Paraguay-ului, care mi-a spus la un pahar de șampanie drept concluzie a unei convorbiri, care durase mai toată masa, că noi, paraguaenii ducem război crâncen, căci știm că de soarta lui depinde viitorul nostru economic, deoarece nu luptăm pentru teritoriul dezolat din Chaco, ci pentru petrolul ce-l ascunde în sânul său, se poate ajunge la concluzia cea justă și anume că Bolivia, în acest conflict, luptă pentru accesul la marea liberă, iar Paraguay pentru cucerirea zonei petrolifere, și că nimeni în afară de indienii autohtoni nu are vreun titlu la acest ținut. Cât despre șansele reușitei, ele stau din partea Paraguay-ului tocmai pentru că, din punct de vedere militar vorbind, el a știut să câștige de partea sa colaborarea indienilor localnici.

În asemenea condițiuni și fără a ne lăsa câtuși de puțin hipnotizați de articolele d-lui Xavier de Hautecloque, ne este îngăduit a ne întreba dacă, în ultimă analiză, conflictul din Chaco dintre Paraguay și Bolivia, sprijinit imediat de cei doi suzerani, Argentina și Brazilia, și patronat mai din depărtare de către ceilalți super-suzerani, Anglia și Statele Unite, toate acestea într-o scară crescândă și paralelă de la luptătorul anonim din deșertul disputat și până la potentații finanței din City și Wall Street – nu se rezumă la o luptă de influențe între grupurile „Standard Oil" și „Royal Dutch".

Oricât de neverosimilă ar părea această versiune, eu înclin a crede că este cea adevărată: America de Sud este într-adevăr de ani de zile teatrul unei lupte crâncene de influențe între domnii Rockefeller și Sir Henry Deterling, în care Standard Oil a pierdut prima bătălie în Venezuela câștigată de Sir Henry, unde apoi dl Rockefeller a marcat de partea sa izbânda desăvârșită în Brazilia, unde Royal Dutch nu a putut pătrunde decât în proporții neînsemnate, iar acum lupta desperată se dă în Chaco, unde de rezultatul războiului pretins național va depinde victoria lui Standard Oil, dacă învinge Bolivia patronată de Brazilia înfeudată d-lui Rockefeller, sau victoria lui Royal Dutch, dacă va învinge Paraguay patronat de Argentina înfeudată lui (City) Sir Henry.

Impresiunea de aici este că datorită climei prielnice trupelor paraguaiene și concursului indienilor cumpărați mai scump de Assumpcion, victoria va rămâne din partea Paraguay-ului dar cu un aranjament pentru accesul la mare al Boliviei, care are destul petrol pentru trebuințele sale și se va declara satisfăcută și fără de Chaco, dacă i se asigură un coridor de acces la Mar del Plata.

Așadar și în concluzie se poate afirma că războiul din Chaco este cel puțin tot atât un război național între două republici sud-americane cât – și mai cu seamă – un război între două firme petroliere mondiale, Royal Dutch a lui Sir Henry Deterling și Standard Oil a lui Rockefeller și s-ar părea logic, deoarece campionul cel mai îndârjit este protejatul argentino-englez, ca mediatorii autorizați să bată la ușa biroului lui Sir Henry spre a găsi cheia împăciuirii atât de dorite.

Pentru sfârșit amintesc, cu voia Excelenței voastre o „butadă" semnificativă a relațiilor între marea industrie germană și dl Hitler, ce mi-a povestit dl Thiessen, care m-a asigurat că, puține zile înainte de a părăsi Diüsseldorf în septembrie trecut, a avut o convorbire cu condotierul germanilor care, la o obiecție ce-i făcea Thiessen, i-ar fi răspuns răspicat:

Eu am dreptul, domnul Thiessen, de a face greşeli şi de a fi adesea mai prejos decât sarcina mea, căci sarcina ce am o datorez numai greşelilor şi faptului că bărbaţii de stat europeni au fost mai tot timpul mai prejos de sarcina lor. Cum domnul Thiessen zâmbea în mod satisfăcut spunându-mi cele de mai sus şi cum brutalitatea fraţilor cu acest nume şi adversari neîmpăcaţi ai învingătorilor de la Versailles este bine cunoscută, am crezut şi eu de cuviinţă a zâmbi răspunzându-i: *Desigur că dl Hitler a avut dreptate judecând pe bărbaţii de stat din Europa după singurii ce-i fusese dat să apropie în decursul ultimilor zece ani..*

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale Domnului Nicolae Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
AU BRÉSIL

Rio de Janeiro, 16 martie 1935

Domnule MINISTRU,

Aci-alăturat am onoarea a înainta Excelenţei voastre un memoriu de presă întocmit de dl Gheorghe Duca, secretar de legaţiune, cu privire la evenimentele comentate în ziarele braziliene între 1 şi 15 martie a.c., şi redactat în două exemplare destinate, unul, Direcţiei Politice, iar celălalt, Direcţiei Presei.

Luna martie corespunzând, în emisfera de sud, cu luna septembrie din Europa şi fiind totodată şi momentul culminant al căldurilor care încep încă din noiembrie, reprezintă şi epoca vacanţelor politice la care anul acesta s-a adăugat şi vacanţa carnavalului care, dacă variază după calendar, apoi rămâne fără nici o îndoială cea mai mare sărbătoare – ca să nu zicem sărbătoarea naţională – a Braziliei.

Cu toate acestea şi evenimentele fiind mai presus de dorinţa de odihnă a oamenilor, ultima chenzină a fost tulburată, pe diferite puncte ale teritoriului brazilian, de un soi de încercare de lovitură de stat îndreptată împotriva guvernului d-lui Getulio Vargas, reprimată, din fericire la originile ei, dar care a provocat în diferite centre tulburări şi chiar vărsări de sânge.

Asemenea tentative, ce se repetă periodic în istoria Braziliei postbelice, se explică lesne dacă se ţine seamă că toate regiunile prezidenţiale şi-au avut, în această ţară, originea lor în revoluţie şi că, atunci când un partid se află la putere, se găsesc *în fiecare stat* o serie de partide care aşteaptă în opoziţie. Aceasta este singura explicaţie a ultimei încercări datorită nemulţumirii acelora care aşteaptă cu nerăbdare să le vie rândul.

Din acest punct de vedere, există fără îndoială, o inferioritate vădită în mecanismul politic din aceste state ale Americii de Sud şi între mecanismul adoptat în general de statele parlamentare din Europa, căci o schimbare de guvern care, în concepţiile europene, reprezintă un eveniment, în general, paşnic, aci nu se poate realiza decât prin vărsare de sânge.

Falimentul regimului *republican-absolutist* şi dezavantajele înspăimântătoare ce comportă, atât pentru moralitatea politică, cât şi pentru continuitatea operei sunt atât de evidente aci, încât opinia publică şi legislatorii se străduiesc să găsească o formă de compromis între sacrosanctele precepte ale democraţiei integrale şi necesitatea de a putea guverna, adică raţiunea de stat.

Semnificativă a acestei stări de spirit a fost înghesuiala de săptămâna trecută într-un cinematograf care reprezintă viaţa şi opera împăratului Don Pedro al II-lea, recunoscut astăzi ca binefăcătorul Braziliei şi a cărui activitate rodnică fusese curmată de ambiţia unor ambiţioşi.

Deşi există astfel şi în aceste ţinuturi regretul pentru dispariţia monarhiei ideale deci ereditară, totuşi ar fi o greşeală a se crede că s-ar putea vreodată reveni în Brazilia la această formă de guvernământ: interesele fiecăruia sunt astăzi atât de strâns legate de un partid sau de o fracţiune de partid, încât preocupările înalte dispar în spatele râvnelor, urelor şi ambiţiilor personale.

Ca spectator imparţial al guvernării ponderate şi conciliante a d-lui Getulio Vargas, nu se poate dori Braziliei decât continuarea operei începute şi nu se poate înregistra decât satisfacţie în înăbuşirea unui început de revoluţie menită a însângera zadarnic întreaga ţară.

Detaliul acestei tentative nu prezintă interes şi nu socot nimerit a-l supune Excelenţei voastre.

*
* *

Atât aderarea Excelenţei voastre la candidatura Mello Franco pentru premiul Nobel, cât şi aderarea României la pactul Saavedra-Lama au produs în toate cercurile braziliene cea mai vie satisfacţie, iar presa a atribuit toată atenţia cuvenită acestor măgulitoare dovezi de prietenie.

De asemeni, declaraţiile Excelenţei voastre, în calitate de preşedinte al Confederaţiei Balcanice, telegrafiate nouă de dl Filotti, au fost publicate în ziare, completând în chip fericit ştirile liniştitoare cu privire la consecinţele evenimentelor din Grecia.

*
* *

Nu pot încheia această scurtă dare de seamă fără a menţiona incidentul provocat, între Chili şi Argentina, de declaraţiile preşedintelui Alessandri, care au pasionat toată America de Sud.

Preşedintele Republicii Chili, om cu vederi clare şi mult curaj, chiar mai mult decât simţ diplomatic, ar fi declarat, într-un interviu acordat cu prilejul proiectului de vizită la Santiago al preşedintelui Argentinei, că s-ar cuveni să se termine mai întâi cu războiul din Chaco, care îndoliază toată America de Sud, iar numai apoi să se pornească la zaiafeturi.

Ştirea răspândită, în ciuda eforturilor cancelariei chiliene, a provocat la Buenos Aires un incident diplomatic a cărui aplanare a durat peste zece zile, ţap ispăşitor ieşind sărmanul ziarist de fapt nevinovat, căruia i s-a atribuit vina *de a fi înţeles pe dos cuvintele preşedintelui.*

Din sursa cea mai sigură pot asigura pe Excelenţa voastră că este totuşi exact că dl Alessandri s-a exprimat în mod dârz împotriva vizitei preşedintelui Argentinei.

Pe lângă unele puncte mărunte litigioase între cele două state şi pe care se pare că Argentina le eludă de mult timp cu un *sans gêne* care ar fi jignit la Santiago, aluziunea d-lui Alessandri la războiul din Chaco s-ar referi duplicităţii d-lui Saavedra-Lama care, pe sub mână, ar alimenta cu arme şi bani Paraguayul spre a îngreuna opera Societăţii Naţiunilor în contra căreia ar vrea pe această cale să se răzbune.

Cu titlu strict confidenţial, sunt într-adevăr dator a informa pe Excelenţa voastră că o personalitate de seamă mi-a dat drept lămurire atitudinii d-lui Saavedra-Lama, faptul că acesta ar fi deferit confictul Chaco Societăţii Naţiunilor într-un moment în care era iminentă împăciuirea, în dorinţa sa de a procura astfel un succes forului de la Geneva, în schimbul

căruia înţelegea să obţină sprijinul acestuia la candidatura sa pentru Premiul Nobel al Păcii, la care râvnea în calitate de autor al Pactului de Neagresiune ce poartă numele său.

Aluziunea d-lui Alessandri la vinovăţia d-lui Saavedra-Lama a produs, pare-se, satisfacţie în numeroase cercuri din multe ţări, care nu-şi pot explica altfel succesele zdrobitoare ale armatei paraguayene.

Cât despre Paraguay, mi s-a afirmat că este îngrijorat de felul în care va putea achita datoria sa din contribuţiile neplătite în trecut la Societatea Naţiunilor şi care s-ar ridica la o jumătate de milion de franci elveţieni.

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale
Domnului Nicolae Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI *Lisabona, 8 noiembrie 1935*

Domnule MINISTRU,

Deşi am şovăit a trimite până acum Excelenţei voastre discursul rostit de ambasadorul Gilberto Amado – personalitatea oficială şi unul dintre cei mai străluciţi exponenţi ai culturii moderne braziliene – cu prilejul banchetului ce ne-a fost oferit la plecare, deoarece aprecierile d-lui Amado sunt inspirate de simţul de ospitalitate tradiţional în Brazilia, totuşi după matură reflexiune şi crezând că este de datoria mea a-i înfăţişa felul în care a fost încununată misiunea încredinţată în America de Sud, m-am hotărât a înainta alăturat traducerea sa, împreună cu textul răspunsului meu.

La masa în chestiune au asistat peste o sută de persoane din lumea oficială, culturală şi diplomatică, mai toţi reprezentanţii diplomatici ai Americii Latine, printre care ambasadorii Argentinei, Chilei, Peru, Uruguay, Mexico şi de asemeni, bineînţeles, ambasadorul Franţei, miniştrii Cehoslovaciei şi Poloniei; Comitetul de apropiere româno-braziliană era prezidat de d-nii Mello Franco, Felix Pacheco, Raul Fernandez, Herbert Moses, Armando Vidal, Remus Schmettau, Gilberto Amado, Chermont etc.

Discursul d-lui Amado fusese analizat, pare-se, cu de-amănuntul, în preziuă, de instanţele competente şi Ministerul Afacerilor Străine hotărâse şi plasamentul individual a celor o sută şi zece participanţi.

Comunic cele de mai sus în credinţa că ele ar putea interesa pe Excelenţa voastră din punct de vedere al progreselor politicii române în Brazilia, deoarece întreagă această vibrantă manifestaţie de simpatie a fost îndreptată către România, iar plecarea subsemnatului a oferit numai prilejul necesar opiniei publice spre a se exterioriza.

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale
Domnului Nicolae Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIUNEA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Lisabona, 12 noiembrie 1935

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Drept răspuns la telegrama d[umnea]voastră nr. 6272.

Adânc mişcat de alegerea al cărei obiect sunt pentru postul de ministru al României la Varşovia, rog pe Excelenţa voastră să binevoiască a primi personal mulţumirile mele cele mai călduroase şi sincere, şi de a fi pe lângă M. S. Regele, Augustul nostru Suveran, interpretul profund respectuaselor şi viilor mele sentimente de adânc devotament şi de recunoştinţă pentru această înaltă nouă dovadă de încredere.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIUNEA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Varşovia, 4 decembrie 1936

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Am asistat aseară la Legaţiunea Cehoslovaciei la o masă de 30 persoane oferită în cinstea domnului Beck la care, din Corpul Diplomatic, mai erau de faţă numai ambasadorul Turciei şi ministrul Norvegiei şi unde am impresiunea că, pentru ambele părţi în prezenţă, jucam rolul de punte, de altfel într-o atmosferă cordială.

Ministrul Afacerilor Străine s-a folosit de acest prilej spre a mă întreba în chip foarte amabil dacă opinia publică română a fost mulţumită de *primirea ce s-a făcut Excelenţei voastre în Polonia*. D[omnia] sa a relevat apoi însemnătatea unanimităţii cu care presa din Anglia, Franţa şi Germania au subliniat importanţa şi au comentat această confirmare a tradiţionalei prietenii româno-polone, acest fapt dovedind şi pentru terţi că legământul dintre noi este considerat drept firesc şi sănătos.

În decursul convorbirii, domnul Beck a mai cerut informaţiuni referitoare la o comunicare a Excelenţei voastre cu privire la respectuoasa sondare ce făcuse pe lângă ea referitor la eventualitatea acceptării din partea M. S. Regelui a unei vizite în Polonia. După obţinerea unui răspuns Domnia sa ar urma să meargă la Bucureşti, spre a invita oficial pe Augustul nostru Suveran.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine]

Referatul ca literatură

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN POLONIA

Varşovia, la 18 noiembrie 1937

Domnule MINISTRU,

Referindu-mă la telegrama nr. 64664, am onoarea a informa pe Excelenţa voastră că permisiunea, ce avusesem cinstea a solicita cu raportul meu nr. 9670, era motivată de nevoia de a găsi – prin o vânzare ce urma să realizez la moşie – numerarul necesar acoperirii unei creanţe cunoscută Excelenţei voastre.

Aflând între timp despre criza de guvern şi despre vizita d-lui Delbos la o dată mai timpurie decât acea anunţată în prim loc, renunţasem de a mai pleca la 15, cu atât mai mult cu cât făgăduisem şi ambasadorului Franţei a fi prezent în momentul sosirii ministrului Afacerilor Străine francez.

Este adevărat că în decursul acestui an, am lipsit în diferite rânduri din Varşovia, dar totdeauna în interesul serviciului şi al ţării, în afară de permisiunea de 20 de zile ce Excelenţa voastră a binevoit a-mi acorda în august şi chiar atunci am fost nevoit să întrerup odihna mea în Austria, chemat fiind de urgenţă înapoi spre a urni din loc participarea României la Târgul din Lwow, care întâmpina dificultăţi, astfel încât însuşi aşa-zisul concediu de vară, l-am petrecut în bună parte în arşiţa capitalei, negociând organizarea expoziţiei cu Ministerul de Industrie şi Comerţ (Of. N.E.) şi cu exportatorii.

În consecinţă, îmi permit a ruga pe Excelenţa voastră să binevoiască – dacă nimic nu se va opune atunci – a mă autoriza a merge în ţară în a doua jumătate a lunii decembrie, spre a rezolva chestiunea sus-amintită, înainte de sărbătorile Crăciunului.

Adaug în mod respectuos că ultimul concediu real, în decursul căruia am putut să mă ocup de afacerile mele, datează din ianuarie-februarie 1936 şi că acesta urma unei perioade de 2 ani petrecuţi în America de Sud şi Portugalia (1934–1935), fără de concediu, astfel încât subsemnatul de la 1 ianuarie 1934 şi până la finele 1937, adică *în vreme de 4 ani de zile, am avut în total trei luni de concediu*, neputându-se considera drept permisiuni personale deplasările extrem de obositoare făcute în decursul acestui an cu prilejul numeroaselor vizite oficiale, ce au avut loc în cadrul restabilirii legăturilor cu Polonia, înfăptuită de politica Excelenţei voastre.

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale
Domnului Victor Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti



MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Varşovia, 3 ianuarie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidenţial

Ziarul „*Express Porany*“, publicând azi dimineaţă în prima pagină o lungă corespondenţă din Londra, însoţită de fotografia doamnei Lupescu, anunţând plecarea sa din ţară şi în care reproduce un istoric în termeni puţin simpatici pentru M. S. Regele, am

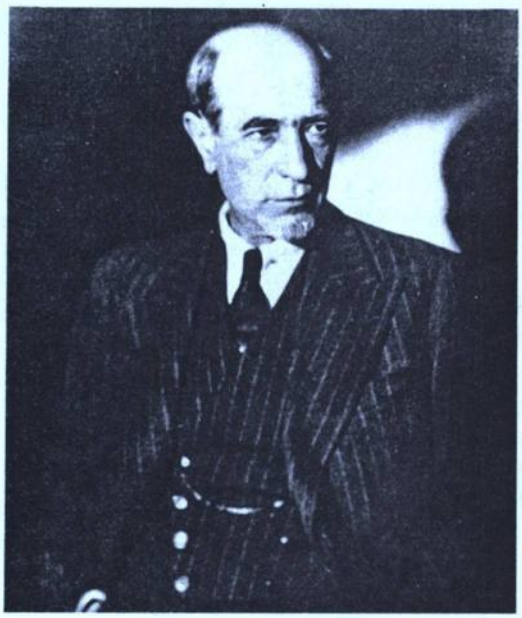



Istrate Micescu şi Victor Antonescu, doi dintre „corespondenţii" ministeriabili ai diplomatului

atras de îndată atenţiunea directorului politic al Ministerului de Externe polonez. Domnia sa mi-a prezentat regretele sale şi a dispus imediat confiscarea numărului.

Între altele, autorul corespondenţei de la Londra afirmă că: *În anul 1927 când a murit Regele Ferdinand al României, Principele Carol se afla cu doamna Lupescu la Paris şi nu s-a întors în ţară nici măcar la înmormântarea tatălui său.*

După zece minute, directorul Presei mi-a telefonat că guvernul polonez a dispus pe viitor cenzurarea şi confiscarea tuturor ziarelor care ar pomeni despre numele M. S. Regelui, altfel decât în lumina cea mai favorabilă, adică în aceea a realităţii.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui Istrate Micescu
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Varşovia, 3 ianuarie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Ziarul bulevardier de mare tiraj „*Ilustrov any Kurjer Codzienny*" a publicat azi dimineaţă o corespondenţă din Londra cu titlul *Blocul Bucureşti-Varşovia-Belgrad?*, în care relatează un pretins demers al meu pe lângă ministrul Beck, în care aş fi înfăţişat ministrului Afacerilor Străine al Poloniei un plan al domnului prim-ministru Goga, relativ la creaţiunea unui bloc polon-român-iugoslav îndreptat împotriva comunismului, solidar pe terenul Societăţii Naţiunilor şi destinat a garanta neutralitatea celor trei state. Ziarul polon afirmă mai departe că „*Sunday Times*" comentează aceste zvonuri, arătând că un asemenea bloc ar periclita Mica Înţelegere, domnul Beck s-ar fi declarat potrivnic înfiinţării lui şi că va păstra deci o atitudine rezervată faţă de proiectul primului ministru al României. Văzând această



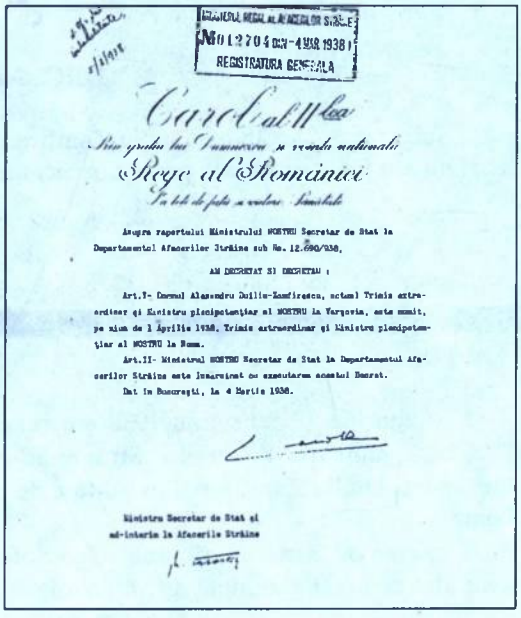

pură născocire şi cum nu am pomenit niciodată nici cu domnul Beck, nici cu alţii, despre un asemenea proiect, am luat imediat măsurile necesare, anume:

1) Am atras atenţiunea ministerului unde primul colaborator al domnului Beck mi-a răspuns că pe teren politic acest ziar nu are importanţă, fiind obişnuit a publica veşti senzaţionale pentru tiraj, dar că s-au şi luat măsurile necesare.

2) Am primit de îndată un apel telefonic de la distinsul publicist Wrzos, redactor şef al acelui ziar, care bănuind caracterul apocrif al veştii de la Londra, mi-a prezentat scuzele direcţiunii din Cracovia şi a dispus imediata rectificare ca venind din partea însăşi a ziarului.

3) Am telefonat Legaţiunii României din Londra care ne-a afirmat că atrase atenţiunea de dimineaţă a ziarului „*Sunday Times*" şi mi-a împărtăşit totodată convingerea că acest zvon emană dintr-una din oficinele frontului semito-popular.

Adevărul este căci *atât domnul Beck cât şi întreaga opiniune publică, deşi entuziaşti şi încântaţi de noul guvern român, au păstrat totuşi cea mai desăvârşită discreţie şi-o atitudine pe cât se poate de respectuoasă faţă de politica noastră externă.* Menţionez de asemenea că în lunga mea întrevedere de vineri cu ministrul Afacerilor Străine, Domnia sa mi-a exprimat călduroasa, sincera şi profunda sa bucurie, dar s-a ferit în mod ostentativ a atinge orice probleme de politică externă interesând România, afară de acea chestiune ungară pentru care mă convocase. De altfel, directorul presei, cu care am avut un lung schimb de vederi azi dimineaţă, mi-a împărtăşit convingerea sa că trebuie să ne aşteptăm din partea cercurilor evreeşti de pretutindeni la o ofensivă care nu este căutuşi de puţin alarmantă, dar care poate avea ecouri şi în presa poloneză, în bună parte influenţată de evrei. Domnia sa m-a asigurat totodată că s-au luat de pe acum măsurile dictate de interesele şi sentimentele alianţei spre a zădărnici, în ce priveşte ziarele socialiste polone, orice ulterioare tentative îndreptate împotriva politicii Excelenţei voastre.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui Istrate Micescu
Ministrul Afacerilor Străine]

Varşovia, 22 februarie 1938

DECLARAŢIUNE

Subscrisul Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministrul României în Polonia, declar că nu fac şi nu am făcut niciodată parte din nici un partid sau grupare politică.

Al. D. Zamfirescu
MINISTRUL ROMÂNIEI

2 martie 1938

În ziua de 17 februarie 1938 am cerut ministrului Italiei, din ordinul domnului G. Tătărăscu, ministrul Afacerilor Străine ad-interim, agrementul pentru numirea domnului Alexandru-Duiliu Zamfirescu în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Roma.

În ziua de 2 martie, domnul Ugo Sola, ministrul Italiei, a venit la mine pentru a-mi comunica că acest agrement a fost acordat.

Directorul protocolului
Grigorcea,

Carol al II-lea
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională
Rege al României
La toţi de faţă şi viitori, Sănătate

Asupra raportului Ministrului nostru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine sub. nr. 12.690/938,

AM DECRETAT ŞI DECRETĂM:

Art. 1. Domnul Alexandru Duiliu Zamfirescu, actual trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al nostru la Varşovia, este numit, pe ziua de 1 aprilie 1938, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al nostru la Roma.

Art. 2. Ministrul nostru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în Bucureşti, la 4 martie 1938

Ministru Secretar de Stat
şi ad-interim la Afacerile Străine
Gh. Tătărăscu

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 22 iunie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidențial

Deși ne-am întâlnit în diferite rânduri, abia aseară am putut avea o întrevedere între patru ochi cu noul ambasador al Poloniei care, între alte manifestațiuni de prietenie, mi-a declarat spontan:

1) că domnul Beck i-a recomandat călduros a păstra un contact strâns cu subsemnatul.

2) că Domnia sa îmi propune de acum *a face front comun* pentru tot ce privește interesele celor două țări.

3) că sentimentele sale de nestrămutat și respectuos devotament față de Majestatea Sa Regele, Augustul nostru Suveran, și de prietenie la adresa țării se inspiră din lozinca marelui său șef de odinioară, mareșalul Pilsudski, anume: *Două steaguri și un singur popor.*

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 22 iunie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Pentru Direcția Generală a Presei și Propagandei.

Rog binevoiți a telegrafia, dacă inițiativa d-lui Alexandrescu, directorul revistei de propagandă turistică, care solicită cu multă insistență concursul legațiunii pentru organizarea unui concert la Roma în cadrul sărbărilor *„dopo lavore"*, are aprobarea d[umnea]v[oa]s[tră].

Mi se spune că sus-numitul ar fi acela care a făcut vara trecută pe impresariul grupului celor 1.500 pelerini ai Gărzii de fier, conduși de Manoilescu.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 6 august 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidențial

Deși ne aflăm în vacanță și în parte lumea oficială a părăsit Roma, totuși mi-am dat seama neîndoios, atât din presă, cât și din convorbirile ce le-am avut, de profunda impresiune politică produsă de cele două importante acte săvârșite de România în decursul săptămânii, prin semnarea acordului de la Salonic și decretarea Statutului minorităților. N-am văzut pe



La Roma, cu prilejul vizitei premierului român C-tin Argetoianu (de la stânga la dreapta: P. Comnen, D-na Argetoianu, Zamfirescu, C-tin Argetoianu, Ion Lahovary etc.)

Ciano, dar nu anticipez afirmând că cercurile politice recunosc acestor hotărâri deplina lor valoare şi întrevăd consecinţele lor pe tărâmul pacificării europene.

Este drept că în ce priveşte acordul cu Bulgaria, presa italiană se străduieşte a atribui d-lui Stoiadinovici un rol precumpănitor, de asemenea că, în ce priveşte statutul, ea opinează împotriva nepublicării, invocând că slăbeşte semnificaţiunea. Cu aceste rezerve care trădează că până la ce punct unele cercuri fac zâmbre pentru strălucitele poziţiuni câştigate astfel ţării noastre, sunt dator a repeta că în Italia aceste mari hotărâri sunt tălmăcite cu toată reala lor importanţă, recunoscându-se implicit că de pe urma lor prestigiul extern al României şi libertăţii ei de acţiune vor spori simţitor.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Roma, 6 august 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Drept răspuns la telegrama Excelenţei voastre nr. 47188.

Am onoarea a aduce la cunoştinţa Excelenţei voastre că noul *Statut al minorităţilor* a fost relevat ieri şi astăzi de marile cotidiane italiene în articole cu titluri în litere groase, redând un rezumat detailat al prevederilor noii pravile. „*Giornale d'Italia*", după ce subliniază importanţa decretului, opinează că «avem de-a face cu un act de curaj de care nu numai *guvernul, dar şi întregul popor român trebuie să fie mândru.*»

Nu voi lipsi a utiliza în convorbirile noastre instrucţiunile Excelenţei voastre din sus-zisa telegramă.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Roma, 17 septembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidenţial

În ultimele zile, în ziarele române care au sosit la Roma se află unele articole vestind pretinse vremuri grele pentru România şi stabilind în mod surprinzător anumite analogii.

Cu viziunea evenimentelor privite din una din ţările Axei, consider de datoria mea a împărtăşi strict confidenţial şi respectuos Excelenţei voastre impresiunea ce am cules aci, anume că asemenea manifestaţiuni ale înseşi presei noastre naţionale, ar putea avea urmări extrem de dăunătoare, căci sunt de natură fie a deschide procese azi inexistente, fie a servi la un moment dat drept mărturii incontestabile că România însăşi admite posibilitatea unor revendicări ce nimeni în afară nu ridică în acest moment. Departe de a ţine acest limbaj, presa noastră, mai cu seamă după acordarea statutului minorităţilor, ar trebui să dea opiniei publice mondiale impresia cu totul opusă, anume că întreaga suflare românească se consideră în chipul cel mai firesc a fi cu totul în afară de cauză şi în prezent şi în viitor, adică o impresie de spectator cel mult sincer afectat de nenorocirile altora.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Roma, 23 septembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Ciano m-a chemat adineaori şi mi-a arătat o telegramă a agenţiei *Stefani*, reproducând textul apărut în ziarul „*Curentul*“ din 22 curent al unei corespondenţe particulare din Londra, publicat apoi şi de o seamă de ziare din Bucureştii de azi, în care se vesteşte că Italia nu va sprijini până la capăt Germania, dar mai cu seamă se pune din senin chestiunea Triestului şi a minorităţii germane din Italia.

Ciano, ridicând braţele în sus, mi-a zis; ce avem de gând; şi-a exprimat profunda sa stupoare cu atât mai mult, cu cât cunoaşte simpatia pe care ziarul „*Curentul*“ a manifestat-o totdeauna Italiei. Ministrul Afacerilor Străine mi-a atras atenţiunea, în termenii cei mai vehemenţi, asupra faptului că guvernul[ui] italian nici măcar prin gând nu i-a trecut să pună pe tapet chestiunea minorităţilor din România, dar că nimic nu e mai uşor, dacă o dorim, cu tot dinadinsul, provocând Italia.

Domnia sa consideră ca o enormă greşeală săvârşită de presa noastră şi stăruie în modul cel mai călduros şi amical să se curme imediat această campanie, fără de care guvernul său va fi nevoit a răspunde cu aceiaşi monedă. *«Ceea ce* – a terminat D[omnia] sa – *sunt convins că nu vă convine şi nici nu poate contribui la uşurarea situaţiei».*

Consider de datoria mea a atrage binevoitoarea atenţiune a Excelenţei voastre asupra necesităţii imperioase a se pune capăt de îndată la asemenea exploziuni de politică externă, făcută la domiciliu şi pe socoteală particulară, căci ele riscă a se nărui de salvgardarea intereselor vitale ale naţiunii.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Roma, 24 noiembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Preşedintele Riccardi mi-a făcut ieri o dare de seamă amănunţită despre misiunea sa în România. Mi-a declarat că a repurtat din ţară trei impresiuni puternice:

1. – Audienţa la Majestatea Sa Regele, Augustul nostru Suveran, a cărei adâncă înţelepciune l-a mişcat profund.

2. – Poporul român, doritor de a juca rolul ce-i impune atât trecutul său, cât şi situaţiunea geografică.

3. – Minunatele bogăţii ale ţării.

Pe lângă acestea, Domnia sa mi-a făcut un viu elogiu al persoanei Excelenţei voastre.

Sus-numitul m-a asigurat că a raportat fidel ducelui cele de mai sus şi că a găsit la dl Mussolini, ca şi la Ciano, un viu ecou al spuselor sale şi o dorinţă sinceră de a colabora politiceşte şi economiceşte în România. E de părere că acceptarea din partea României a propunerii privitoare la înzestrarea aviaţiei, trimisă prin ambasadorul Gianini, ar fi de natură a deschide o eră nouă în relaţiunile italo-române şi a avea o repercusiune cât se poate de prielnică asupra politicii italiene faţă de Ţara Românească. Interlocutorul nu s-a sfiit a recunoaşte că ungurii nu sunt dibaci şi fac o mulţime de greşeli politice. Domnia sa a încheiat repetând că este ferm convins că scepticii, care l-au vestit că până în cele din urmă industria italiană nu va putea obţine nimic practic în România, nu au dreptate, sau nu au înţeles felul precaut şi discret cu care trebuie procedat faţă de o naţiune atât de sensibilă şi de mândră ca acea română.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 30 noiembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Referindu-mă la telegrama ministerială nr. 7724 din 14 februarie, rog pe Excelența voastră a mă autoriza să expediez prin curierul diplomatic un pachet cântărind circa 7 kgr, hârtie filigranată, pentru bilete de bancă de 20 lei, comandată de B.N.R. la Milano.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 3 decembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Confidențial

Ziarele de azi consacră lungi articole acțiunii subversive din România. S-ar părea că presa italiană este mai impresionată de arestarea generalului Antonescu decât de moartea lui C. Z. Codreanu. Ziarul „*Il Messagero*" și „*Giornale d'Italia*" redau pe larg biografia generalului cu amănunte despre carieră și fotografia.

Nu am lipsit a merge la Externe spre a da pe cale amicală lămuririle cuvenite, iar consilierul de presă a fost în același scop la Ministerul culturii populare, rugând ca presa să păstreze o atitudine obiectivă și rezervată în o materie care de altfel este numai de resortul nostru intern.

În general, articolele sunt mai mult narative și lipsite de comentarii, pe când titulaturile menite a atrage pe cititori sunt redactate în o formă tendențioasă. Totuși ziarele, ca „*Stampa*" din Torino sau „*Popolo d'Italia*" încearcă a transpune chestiunea pe planul internațional, arătând că în centrele mari din Ardeal, ungurii se tem de persecuțiuni, iar Budapesta este alarmată. Redactorul de la „*Stampa*", domnul Tonola este filo-ungur și ar fi fost oprit de curând de autoritățile noastre din Halmei de a trece în Rusia subcarpatică, *inde irae*. Se pare că ne aflăm iarăși în fața unei tentative de intrigă pornită de la Budapesta.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 16 decembrie 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

La cererea sa, am avut azi un schimb de vederi cu ambasadorul URSS, Stein. Domnia sa este pesimist pe toată linia:

1. – În ce privește Italia, crede că chiar dacă vizita domnului Chamberlain îi va aduce concesiuni interesante, deși locale, în Gibutti, canalul Suez, Tunisia, totuși acestea nu vor reprezenta decât o primă etapă în desfășurarea programului integral de revendicări italiene în Mediterana.

2. – În ce privește Germania, Domnia sa este nevoit a constata cu tot regretul că zvonurile relativ la Ucraina comportă un sâmbure de adevăr, dovadă insistența cu care Germania a favorizat crearea acelui „Piemont" ucrainian ce este Rusia subcarpatică, punct de plecare către țeluri cu mult mai vaste. Cu toate acestea, ambasadorul este de părere că Hitler ar fi rău inspirat de s-ar hotărî a ataca prin arme integritatea Rusiei, deoarece guvernul sovietic este hotărât a rezista până la ultima extremitate.

3. – Referitor la atitudinea Poloniei, interlocutorul nostru este de părere că *«Beck a procedat greșit aplecând neîncetat în ultimii cinci ani balanța de partea Germaniei, atunci când singura politică sănătoasă pentru o țară aflată între două mari puteri este aceea de echilibru perfect»*. Stein a acordat o valoare doar epizodică recentei brume de apropiere polono-sovietică.

4. – Privitor la România, Domnia sa consideră situația ei externă actuală drept dificilă din cauza tensiunii internaționale *«dar mai cu seamă din cauza răcelii relațiunilor cu Polonia și a pornirilor neamicale ale Ungariei»*. Firește că am liniștit pe ambasador în ce privește aceste ultime două chestiuni.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 17 aprilie 1939

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Întors de la Milan azi-dimineață, am onoarea a comunica Excelenței voastre că pavilionul României se înfățișează cât se poate de frumos. Aspectul său intern este măreț, modern, sobru și de foarte bun gust. Grupul de străjeri s-a prezentat remarcabil.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui G. Gafencu
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Roma, 20 aprilie 1939

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Referire la raportul acestei legațiuni nr. 2114 din 5 decembrie 1938.

Cu prilejul prezenței la Roma a d-lui arhitect Marcu, am vizitat terenul expoziției universale din Roma din 1942 și am cercetat împreună un loc pentru pavilionul României.

Rog pe Excelența voastră să mă autorizeze a notifica oficial participarea noastră și totodată să aleg și să rețin terenul necesar.

Expoziţiunea are de patru ori dimensiunile celei din Paris şi examinarea machetelor autorizã prevestirea unor realizări grandioase, astfel încât ar fi recomandabil a reţine o întindere corespunzătoare.

Al. D. Zamfirescu

[D-lui G. Gafencu
Ministrul Afacerilor Străine]

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECŢIA CABINETULUI ŞI A CIFRULUI

Roma, 21 iulie 1939

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Institutul de cultură fascistă din Fiume, prezidat de domnul Francisci, rectorul Universităţii din Roma şi vice-preşedinte al Camerei Corporaţiunilor, având sub tipar spre iminentă publicare un număr special din revista „*Termini*", închinat României şi scris în cele două limbi cu un bogat material cultural de actualitate, am onoarea a ruga pe Excelenţa voastră să fiu autorizat telegrafic a reţine cel puţin 800 de exemplare, reprezentând 3 500 lire. Atât pentru valoarea în sine a numărului special, cât şi din cauza momentului politic, consider absolut necesară această contribuţie, de pe urma căreia va rămâne şi un material de propagandă cât se poate de folositor.

Al. D. Zamfirescu

Pentru domnul ministru Titeanu

MINISTRU SECRETAR DE STAT
ŞI AD-INTERIM LA AFACERILE STRĂINE

Carol al II-lea
Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională
Rege al României
La toţi de faţă şi viitori, Sănătate

Asupra raportului Ministrului nostru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine sub. nr. 65.911/939,

AM DECRETAT ŞI DECRETĂM:

Art. 1. Domnul Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministru plenipotenţiar cl. I în Administraţia Centrală a Ministerului Afacerilor Străine este numit, pe ziua de 1 noiembrie 1939, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al nostru la Copenhaga.

Art. 2. Ministrul nostru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în Bucureşti, la 20 octombrie 1939

Ministrul Afacerilor Străine
G. Gafencu

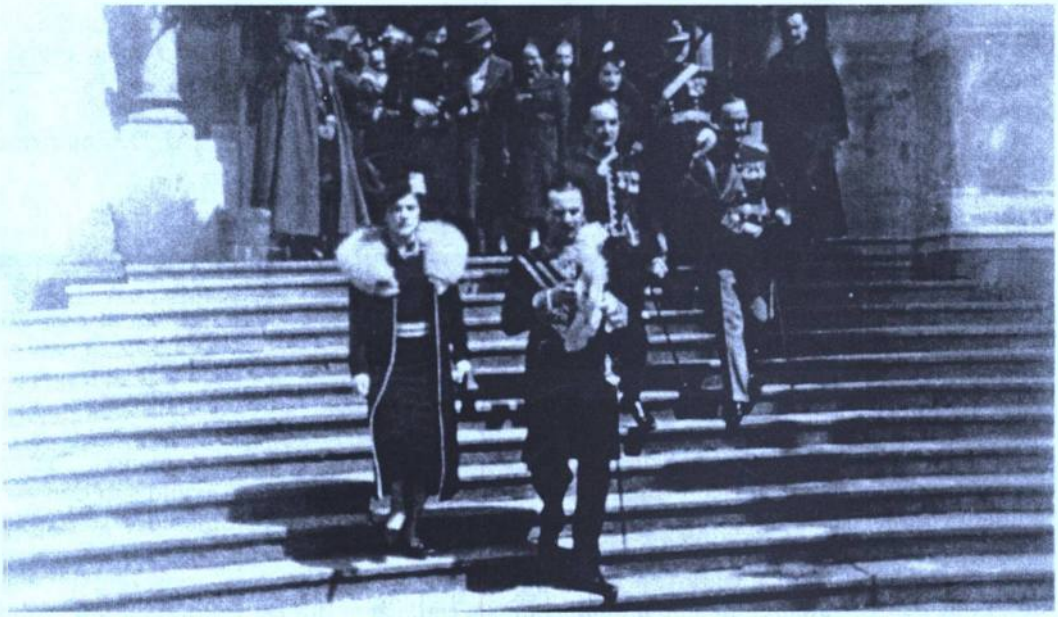

La Catedrala Ortodoxă din Varşovia, de 10 mai, împreună cu membrii legaţiei române

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE

Palatul Cotroceni,
în 31 octombrie 1939

Scrisorile de acreditare ale
d-lui Alexandru Duiliu Zamfirescu
la Copenhaga

Scumpul meu frate, în dorinţa care mă călăuzeşte de a nu lăsa să treacă un mare interval în exerciţiul misiunii pe care o îndeplinea pe lângă MAJESTATEA VOASTRĂ, domnul Mihail Sturdza, alegerea mea s-a fixat asupra persoanei domnului Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministru plenipotenţiar, fostul meu trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar la Roma şi în acest scop l-am numit în calitate de trimisul Meu extraordinar şi ministru plenipotenţiar pe lângă MAJESTATEA VOASTRĂ. Calităţile care disting pe acest diplomat, zelul său pentru interesele statului, cât şi devotamentul său faţă de persoana mea îmi sunt chezăşii sigure că se va achita de misiunea sa, în aşa fel încât să se dovedească demn de încrederea MAJESTĂŢII VOASTRE, precum se bucură de a mea. Rog dar pe MAJESTATEA VOASTRĂ să primească cu bunăvoinţă pe domnul Alexandru Duiliu Zamfirescu şi să-i acorde deplină încredere şi crezare pentru tot ce-i va comunica din partea mea şi a guvernului meu conform instrucţiunilor sale, mai ales când va reînnoi MAJESTĂŢII VOASTRE asigurările înaltei stime şi inalterabilei prietenii cu care sunt

Scumpul meu frate

al MAJESTĂŢII VOASTRE
bun frate
M[ajestatea] R[egală] CAROL

Majestăţii Sale
Regelui Danemarcei şi al Islandei

LÉGATION ROYALE DE ROUMAINE
À COPENHAGUE

Copenhaga, 15 decembrie 1939

Domnule MINISTRU,

Referindu-mă la convorbirea pe care am avut-o cu Excelenţa voastră înaintea plecării mele din Bucureşti, am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că serviciul de presă al acestei legaţiuni este ca şi inexistent.

Într-un centru ziaristic de importanţă actuală a oraşului Copenhaga nu se poate într-adevăr concepe aici o muncă utilă fără a se avea un serviciu de presă bine orânduit, atât pentru informarea şefului misiunei (cetirea gazetelor şi revista zilnică a unei prese foarte voluminoase) cât şi pentru latura activă (combaterea unei serii de ştiri tendenţioase, îndeosebi din sursă ungară, stabilirea de contacte cu ziare şi ziarişti etc.) şi, în fine, pentru captarea veştilor care în mod general abundă din cauza numeroaselor agenţii de presă şi corespondenţi speciali, fără a vorbi despre „informatorii ad-hoc".

Ţinând seama de un factor hotărâtor, anume limba care nu se poate învăţa în câteva zile, consider că pe lângă persoana pe care Excelenţa voastră are intenţia a o numi pentru toate ţările nordice, se cere a mi se pune la dispoziţie un mic fond de presă cu care să putem angaja o persoană cunoscătoare a limbilor franceză şi daneză, care să facă revista zilnică a presei sub privegherea momentană a domnului Georgescu-Olenin, consilier economic al acestei legaţiuni, Domnia sa oferindu-se, ca cunoscător *[sic!]* al limbii daneze, să facă benevol şi până la noi dispoziţiuni acest serviciu.

Salariul unei atari persoane, însărcinată cu cercetarea zilnică a presei de dimineaţă şi seara, ar reprezenta circa 300 coroane lunar.

Pe de altă parte, pentru serviciul de propagandă şi contra-propagandă, pentru strecurarea unor articole reprezentând punctul de vedere românesc în aceste momente, cu deosebire importante, pentru stabilirea de contacte serioase cu ziare şi ziarişti etc., ar fi necesar să am la dispoziţie o sumă de circa 500 cor[oane] daneze lunar.

Cu un total deci de 800 coroane daneze, pe care rog pe Excelenţa voastră să binevoiască a-l pune la îndemâna acestui oficiu diplomatic spre a fi utilizate cu maximum de folos, s-ar putea împlini cel puţin în linii generale o lacună simţitoare de repararea căreia depinde în bună parte activitatea acestui oficiu regal.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale
Domnului Al. Radian
Ministrul Propagandei Naţionale
Bucureşti

[LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
À COPENHAGUE]

Copenhaga, 15 decembrie 1939

Domnule MINISTRU,

Ca urmare la telegrama mea nr. 6311 din 5 decembrie 1939 am onoarea a aduce şi pe această cale la cunoştinţa Excelenţei voastre că am avut înalta cinste a prezenta, cu

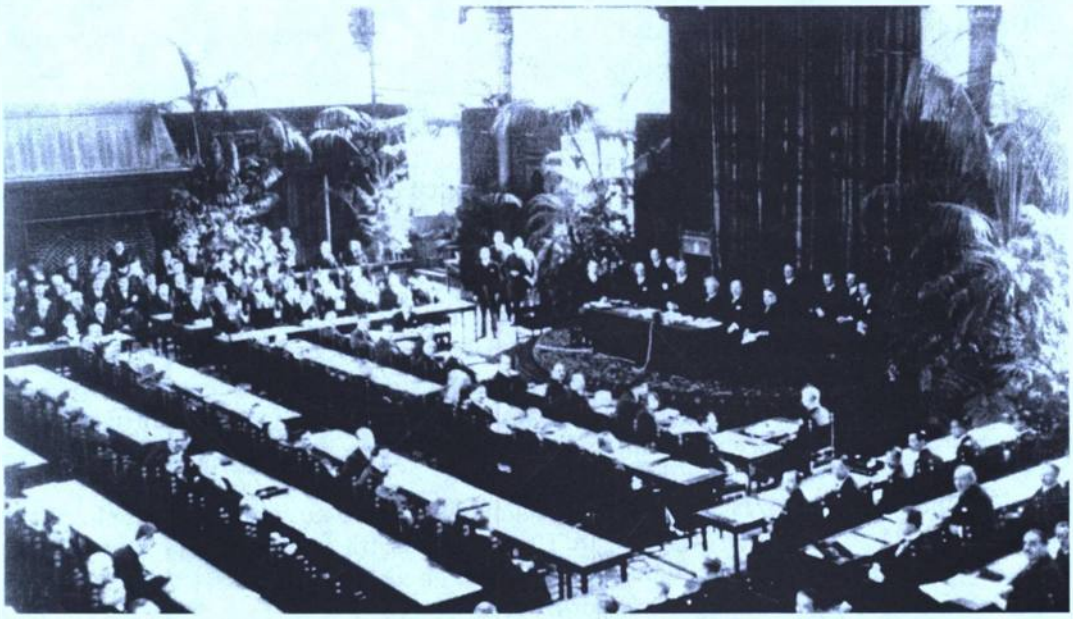

Conferință la Palatul Păcii (Tribunalul Internațional de la Haga)

ceremonialul de rigoare, Majestății Sale Regelui Danemarcei și Islandei, Christian al X-lea, atât scrisorile de rechemare ale predecesorului meu domnul M. Sturdza, cât și scrisorile mele de acreditare.

La orele 10,45, șambelanul de serviciu dl comandor Grut a venit la Hôtel d'Angleterre spre a mă întovărăși la Palatul Christiansborg.

În prima trăsură am luat loc dimpreună cu dl șambelan Grut, iar în a doua urma dl Em. Berea, secretarul acestei legațiuni.

Sosit la Palatul Christiansborg și după ce o companie de gardă a prezentat onorurile, am traversat sălile vechiului Palat de curând renovat – împodobit cu tapiserii de valoare – unde se aflau diferiți gentilomi de serviciu, după care am ajuns la sala premergătoare Sălii Tronului, unde se aflau înșirați pe un rând marii demnitari ai Curții, cărora am fost prezentați de către marele maestru de ceremonie.

De acolo, la orele 11 precis, am fost introdus în Sala Tronului, în capătul celălalt al căreia se afla M. S. Regele în mare ținută, purtând colanul Dannebrog.

Audiența a avut loc în picioare, conform protocolului danez.

După ce am remis scrisorile, M. S. Regele s-a interesat mai întâi, în mod călduros, de sănătatea M. S. Regelui, Augustul Nostru Suveran, și despre mersul treburilor în țară, bucurându-se a afla că totul propășește. Apoi suveranul a trecut la situațiunea generală, la dificultățile orei prezente pentru toți, mai mari și mai mici, făcând totodată aluzie la pericolul sovietic.

Regele Christian a binevoit a exprima regretul că M. S., Regina nu ne poate primi, nefiind în oraș, dar că o va face de îndată ce se va putea. De asemeni, suveranul a binevoit a se interesa de situația familială a subsemnatului.

Totul cu o curtenie regală desăvârșită, într-o franceză foarte curată și cu accente foarte apăsate atunci când, la isprăvitul audienței, mi-a repetat caldele sale urări pentru suveranul nostru. M. S. Regele a augurat o întețire a relațiilor în toate domeniile între România și Danemarca.

Către la isprăvitul audienței regele, m-a întrebat dacă sunt însoțit de colaboratorul meu și la răspunsul meu afirmativ domnul Berea a fost introdus.

Suveranul s-a întreținut încă câteva clipe cu ambii despre războiul din Finlanda, exprimând via sa simpatie pentru patriotismul și pentru eroica rezistență a acelei națiuni.

Cu același ceremonial am fost conduși înapoi la hotel.

Adaug că, deși mi s-a dat a înțelege aici că suveranul, în ultimul timp, nu s-a bucurat de aceeași sănătate ca înainte, totuși Majestatea Sa dă o impresiune de deosebită vigoare fizică și de voiciune spirituală pentru cei 70 de ani.

Primiți, vă rog, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenței sale
Domnului G. Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine

LEGAȚIUNEA ROMÂNIEI *Copenhaga, 3 aprilie 1940*

Domnule MINISTRU,

Întors la post pe la jumătatea lunii trecute, am găsit o sensibilă schimbare în starea de spirit a danezilor. O iarnă înfricoșătoare ca asprime și durată (din noiembrie până acuma) cu înghețul mărilor de centură – marii și micii „Belți" – și un Skaggeracii – de unde și lipsă cruntă de combustibil, de unde quasi întunecime pe ulițe, închiderea localurilor la 12 noaptea și toată psihoza oamenilor rebegiți. Și desigur nu e glumă, pentru o națiune îmbuibată de supremul confort în viață, a trece din o zi pe alta la regimul laponilor. De unde mai ieri și Gulf-Streamul oferea brâul cel cald și rodnic, în semn de confort modern, azi nenorociții mei amfitrioni nu mai au, pe toată întinderea Danemarcei, voie să facă măcar baie caldă sub amendă de 1.000 coroane.

Dar pe lângă aceste mici necazuri fizice, danezii mai au și supărări economice datorate în prim rând eșecului suferit după lungi negocieri, de Principele Axel și delegațiunea sa economică la Londra, unde britanicii au revizuit toată politica lor, a schimburilor comerciale cu Danemarca, în sensul că, de unde balanța era până mai ieri puternic favorabilă danezilor și le oferea un important stoc de devize libere la Londra, acum englezii au comprimat în mod feroce importațiile daneze în favoarea propriilor dominioane. În asemenea condițiuni și cumărarea în devize a porumbului și a turtelor necesare hranei vitelor devine o problemă, căci și La Plata, și România se achitau în sterline-Londra și, de altă parte, controlul utilizării fondurilor daneze din Anglia nu ușurează economia acestei țări neutre.

Din partea cealaltă, guvernul danez, presat de Reich, dar și *du manque à vendre* în Anglia, sporește exportul între Germania, plătit în compensație și pentru prisos, zice-se, adesea în... polițe.

Dacă lucrurile vor continua astfel, se prevăd vremuri foarte grele pentru această țară, care, fie că prelucrează materie vie (animale), sau moartă (industrie), dar în ambele cazuri este tributara străinătății și are nevoie de devize spre a cumpăra materiale, și de asemeni nevoie de a vinde în devize cel puțin parte din fabricatele ei. Mergem așadar – *sauf érreur* – la o pauperizare a înfloritoarei peninsule și încă de pe acum s-au votat impozite drastice, care într-o săptămână au ridicat costul vieții cu 10%. Cu aceste impozite se vor dezdăuna

agricultorii greu loviți și, zice-se, se va completa armamentul, deși tind a crede că este vorba mai curând a se împlini pierderile flotei mercantile, decât a se angaja noi cheltueli – precum se spune oficial – pentru înzestrarea flotei militare.

Din punct de vedere politic lucrurile nu stau mult mai trandafirii:

Desigur, guvernul socialist, condus nominal de bătrânul Stauning, dar de fapt de nu mai puținul bătrân Munch – șeful grupului radical (dar în plus mare vulpoi) a folosit bucuros prilejul înghețurilor și a lipsei de combustibil, spre a pune o stavilă desfrâului acestei populațiuni materialiste (dar și el întâmpină pe lângă dificultățile financiare de mai sus, și strania apăsare morală a crescândei stăpâniri *de facto* a marii sale vecine). Liberschimbism, debușeuri invidiate, neatârnare în agnosticism european, toate aceste minunate bunuri lunecă pe rând sub zarea trecutului, iar grija și greutatea zilei de mâine le iau înfricoșător locul.

În plus, complicațiile care bat la ușă: mai dăunăzi, luptele aeriene pe Sylt, cu stropi de război pe extrema miazăzi a țării; mâine, posibile lupte navale în Skagerrat, pe extrema miazănoapte; război jur împrejur, pe mare, în aer, și rivalitatea pentru fierul suedez între puterile beligerante, iată cum cercul se strânge din ce în ce și cu el sporește teama ocupării de baze strategice.

Oricum, și fără de această tragică eventualitate a ocupațiunii parțiale – care nu pare probabilă, dar nici nu trebuie exclusă – țărișoara aceasta se tupilează sub furtună, căutând azi doar a lăsa cât mai puțini fulgi în cearta dintre cei mari.

Cât despre ecoul din afară, nici el nu este de natură a îmbărbăta pe danezi. Situațiunea geografică, această *ultima ratio* a politicii, primează și de data aceasta. Primează pentru Danemarca: 28 ore navigație, pentru un corp expediționar englez, și trei pentru unul german!

Primează pentru Suedia, în proporții și mai grave, și te miri cum dl Howard Smith, ministrul Angliei, a putut să-mi afirme azi fără a glumi că dacă Suedia ar fi trimis de îndată 2 divizii în Finlanda, iar Norvegia una, atunci și aliații ar fi avut timp a înjgheba corpul expedițional, căci Domnia sa este convins că Germania ar fi rămas nu numai impasibilă, dar ar fi aplaudat *in petto* ajutorul dat astfel Finlandei. Colegul meu englez, afirmând cele de mai sus, denotă iarăși utopiile de care se hrănesc mulți insulari, căci aici se crede ferm de toți, că niciodată Germania, care așteaptă cu impaciență primăvara și cu ea fierul suedez, n-ar fi admis o Scandinavie intrată în orbita anglo-franceză. Dar se afirmă aici că, și acum, o prea mare întețire a blocusului britanic pe coastele Norvegiei (Narwick) ar putea aduce după sine ocuparea de poziținni strategice de către Germania pe Atlanticul norvegian și în Suedia, motiv pentru care această prea mare întețire nici nu va avea loc.

Tot ministrul Angliei mi-a spus adineaori: *«Ei, ce zici? Ne aflăm în preajma unor mari evenimente.»* Când l-am întrebat însă la ce face aluziune, mi-a răspuns evaziv, imprecis: «*Hotătârea aliaților de a duce războiul mai energic, discursul* [lui] *Churchill etc.* dar căuta pe hartă și bâlbâia *că pe aici e foarte greu de atacat, că pe acolo e și mai greu, și că o mare ofensivă de aviație asupra Germaniei iarăși nu e cu putință atâta timp cât aliații respectă angajamentul luat față de Roosevelt, de a ataca numai obiective pur militare. Pentru moment* – a adăugat el – *nici măcar vasele care sunt la chei, în porturile germane, nu le atacăm cu arma aeriană ci numai unitățile care se află în mijlocul radelor, tot spre a nu pune în pericol viața civililor.»*

Asupra eventualității unui front sud-est european a fost îndeobște rezervat, ceea ce mi-a dat de gândit.

Cu telegrama mea nr. 6571 din 1 aprilie am comunicat miezul convorbirii mele cu bătrânul Munch care a calificat *de prostii și gogorițe ale presei apusene zvonurile despre crearea iminentă a frontului de sud-est.* Munch întemeiază credința sa asupra numeroaselor interese adverse ce s-ar împotrivi unei asemenea inițiative și îndeosebi intereselor italiene. Cu tot caracterul de aventură, ce îmbracă o atare acțiune à la Franchet d'Esperey, sunt totuși dator

a vă comunica, în chip informativ, că de câteva zile încoace aşa-zisa *«ofensivă pe frontul sud-est european»* face obiectul preocupărilor corpului diplomatic din Copenhaga şi este comentată în multe cercuri, mai cu seamă acele de presă care citesc ziarele apusene (Londra-Paris).

În acele cercuri se comentează şi se argumentează cam în felul următor:

După ce Rusia sovietelor a pretat mâna Germaniei până azi, acordând Berlinului acel plus de siguranţă pe frontiera de est, care a permis Reich-ului a ţine în respect pe aliaţi pe frontul Siegfried, n-ar fi inverosimil ca, acum, Sovietele – care n-au nici un interes să alcătuiască o Germanie atotputernică menită a le aservi mâine în o stăpânire economică – să caute a echilibra jocul lor, pur rusesc, (emiţând pretenţiuni asupra Basarabiei, sau din contra, ascunzând aceste pretenţiuni) printr-un soi de „flirt" duplice cu puterile occidentale.

Aceste cercuri colportă în rezumat:

1. Armata Generalului Weygand, în colaborare cu armata turcească şi cu flota britanică ar porni prin Strâmtori şi prin Tracia către miazănoapte, somând pe rând Bulgaria şi România a se pronunţa.

2. URSS, doritoare a doza concursul acordat Germaniei, precum şi Kominternul care urmăreşte revoluţia mondială, ar tinde acum a favoriza o asemenea acţiune franco-britanică în Balcani, creând astfel un nou focar de război util cauzei revoluţiei şi încurcând ţele ca apoi, la momentul oportun, să atace pe frontul Basarabiei.

3. Între Turcia şi Bulgaria ar fi intervenit de pe acum o înţelegere completă în sensul că la un ultimatum pur formal al armatelor năvălitoare traco-turceşti, Bulgaria nu numai că le va acorda liberă trecere dar se va da definitiv de partea aliaţilor.

4. Odată ajunsă la Dunăre, armata Weygand turco-bulgară-greacă (?) va atrage România (şi Iugoslavia ?) de partea puterilor occidentale. Între timp, desigur şi Germania – care este alertată – va căuta a-şi asigura poziţiile spre a-şi asigura petrolul românesc înaintând prin Ardeal, cu sau fără de unguri. Dacă România se va opune trecerii armatelor Weygand & Co., atunci va fi constrânsă cu forţa şi victorioasele armate aliate vor trece peste trupul ei, spre a lovi în inima Germaniei, reînviind Cehoslovacia şi Polonia; dacă România se va asocia armatelor năvălitoare, atunci foarte probabil URSS să profite de dificultăţi spre a ataca Basarabia. Oricum ar fi, România va deveni câmpul de bătălie decisiv. România, spun aceleaşi cercuri, care ştie prea bine ce o aşteaptă, a alcătuit de pe acum o serie de linii interne de apărare şi mai cu seamă va rezista germano-ruşilor pe front interior Galaţi-Nămoleasa-Focşani (Mărăşeşti), Carpaţi-Dunăre ca, apoi, la victoria finală, să redobândească integritatea ei. *Nota bene* că aliaţii, concomitent – vor dezlănţui formidabila lor ofensivă pe frontul de vest, imobilizând astfel bună parte din forţele germane şi facilitând penetraţiunea corpului expediţionar oriental.

*
* *

Am redat toată informaţiunea de mai sus cu titlu informativ.

În ce mă priveşte, nu văd lucrurile în chipul acesta pe atât de categoric, pe atât de simplist şi înclin a da dreptate bătrânului Munch care consideră acestea, cel puţin pentru moment, drept gogoriţe. Nu trebuie uitat într-adevăr că una şi aceiaşi ură împotriva supremaţiei britanice apropie pe naziști, fasciști şi comuniști.

Nu trebuie uitat de asemeni că una şi aceiaşi predilecţie pentru revoluţia socială, pentru *o lume nouă* pentru *ordine nouă* pentru *o Europă Continentală din care hegemonia anglo-franceză să fie exclusă* uneşte pe cele trei mari dictaturi dacă nu întru scopul final, cel puţin în lupta actuală împotriva puterilor occidentale, dusă de fiecare după felul şi concepţia proprie.

A crede că URSS, că Germania, că Italia vor lăsa, cu braţele încrucişate, o armată anglo-franco-turcă să se preumble prin Balcani, să ajungă ca răposatul împărat Traian în Moesia şi de acolo peste Dunăre, sunt într-adevăr născociri de propagandă demne, de dispreţul iscusitului profesor de istorie ce este dl Munch.

În schimb, totul poate deveni realitate, după ce un mare război (aerian, sau terestru, sau ambele combinate) se va dezlănţui pe frontul occidental.

Îmi permit cu modestă mândrie, dar totuşi cu mândrie, a constata că pronosticul ce aţi binevoit a-mi cere în ajunul plecării mele şi la care am răspuns că sorţii viitorului nu depind de întrebarea *ce nouă lovitură pregăteşte Germania?*, ci de întrebarea *ce lovitură pregătesc aliaţii?* a devenit lozinca politicii noului guvern francez şi este exaltată în fiecare zi în „*Times*" englez..., căci orice glumă la o parte, asta este realitatea crudă.

Realitate de asemeni că şi aşa fiind lucrurile, cu sau fără ofensivă aliată sau germană: pe noi treburile între marile puteri nu ne privesc, căci nu suntem în măsură a le tranşa, ci avem o singură datorie, aceea de a priveghea la apărarea graniţelor, atunci când ele ar putea fi primejduite, salvând astfel integritatea naţională. Ce va veni mai târziu se va vedea atunci. *Pour le moment il est urgent de s'abstenir.*

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

Excelenţei sale
Domnului Gr. Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine

Scrisorile de Rechemare *4 oct[ombre] 1941*
ale d[omnu]lui Alexandru Duiliu Zamfirescu
de la Copenhaga

MONSIEUR MON FRÈRE,

Ayant jugé convenable de mettre fin à la mission que Monsieur Alexandru Duiliu Zamfirescu remplissait auprès de VOTRE MAJESTÉ en qualité de Mon envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire. Je ne doute pas que ce diplomate, qui a rempli sa mission à mon entière satisfaction, n'ait su mériter également la bienveillance de VOTRE MAJESTÉ. Aussi je prie VOTRE MAJESTÉ de permettre à monsieur Alexandru Duiliu Zamfirescu de LUI exprimer toute la gratitude dont il est animé pour les témoignages de bonté que VOTRE MAJESTÉ a eu à son égard durant sa mission.

Je saisis cette circonstance pour renouveler à VOTRE MAJESTÉ les assurances de la haute estime et de l'inaltérable amitié avec lesquelles Je suis

Monsieur mon frère

de VOTRE MAJESTÉ
le bon frère
M[ajesté] R[oyale] MIHAI I

À Sa Majesté, le Roi de Danemark

Scrisorile de rechemare
ale d[omnu]lui Alexandru Duiliu Zamfirescu
de la Copenhaga

4 octombrie 1941

DOMNULE FRATE AL MEU,

Considerând oportun de a pune capăt misiunii pe care domnul Alexandru Duiliu Zamfirescu a îndeplinit-o pe lângă Majestatea Voastră, în calitate de trimisul Meu extraordinar şi ministru plenipotenţiar.

Nu mă îndoiesc că acest diplomat, care şi-a îndeplinit misiunea spre deplina mea satisfacţie, a ştiut să merite în egală măsură şi bunăvoinţa Majestăţii Voastre.

De aceea, rog pe Majestatea Voastră să îngăduie domnului Alexandru Duiliu Zamfirescu să-şi exprime întreaga gratitudine, de care este însufleţit, pentru semnele de bunătate pe care Majestatea Voastră i le-a acordat în timpul misiunii sale.

Mă folosesc de această împrejurare să reînnoiesc Majestăţii Voastre asigurările înaltei stime şi inalterabilei prietenii cu care sunt

Domnule frate al meu

al MAJESTĂŢII VOASTRE
bun frate
Majestatea Regală MIHAI I

Majestăţii Sale, Regelui Danemarcei

(Traducere de *Aurelia DUMITRAŞCU*)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

11 septembrie 1944

Domnule MINISTRU,

Subsemnatul Alexandru Duiliu Zamfirescu, ministru plenipotenţiar cl. I-a, fiind fost: *considerat ieşit din cadrele Ministerului Afacerilor Străine,* printr-un decret dictatorial, pe cât de absurd ca formă, pe atât de samavolnic ca fond al regimului trecut, astăzi, când am reintrat în legalitate şi pe baza Constituţiei în vigoare – am onoare a vă aduce la cunoştinţă că, la rândul meu, consider nulă şi neavenită măsura arbitrară la care am fost supus şi totodată, ridicând un vehement protest împotriva procedării de pură răzbunare .personală a fostului Mareşal Antonescu – vă rog să binevoiţi a dispune cele de cuviinţă pentru reintegrarea mea în cadrele Ministerului Afacerilor Străine cu rangul şi vechimea ce mi se cuvin şi cu recunoaşterea tuturor drepturilor mele, pe data suspendării lor.

Îmi permit a adăuga, deoparte, că prin cererea de faţă nu solicit nici o favoare, ci restabilirea drepturilor mele înscrise în Statutul Funcţionarilor Publici şi, de alta, că nu am nici vârsta (52 ani) şi nici anii de serviciu (26 ani) necesari pensionării; în fine, că nu m-am făcut vinovat de nici o abatere profesională, nu am fost judecat, şi cu atât mai puţin condamnat de nici un fel de instanţă, aceasta rezultă din însăşi redactarea deciziei a cărei victimă am fost.

UNIUNEA SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

BUCUREŞTI
Bdul ANA IPĂTESCU Nr. 15
Administraţia Telefon 1.35.41
Cont Banca de Stat Nr. 3950

Nr. 1438 din 12/VIII/1950

ADEVERINTA

Prin prezenta certificăm că tov. Al. Duiliu Zamfirescu domiciliat în Bucureşti, strada Pietăţii Nr. 12 este membru al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., şi în această calitate se află în câmpul muncii.

Tov. Al. Duiliu Zamfirescu nu primeşte nici un salariu dela Uniunea noastră şi nu are nici un alt venit, deoarece din anul 1948 nu a mai publicat nici o carte, avand actualmente o lucrare literară în curs.

Prezenta adeverinţă i se eliberează pentru a-i servi la Ministerul Afacerilor Străine, [illegible] pensia.

PREŞEDINTE

(A) dela 1 Aprilie 194[illegible]



particulare:

În consecinţă şi după aproape trei sferturi de veac de activitate, consacrată de părintele meu Duiliu Zamfirescu şi de către subsemnatul, exclusiv Serviciului Diplomatic şi propăşirii ţării, îmi place a crede, domnule ministru, că voi a curma fără amânare această nedreptate, cu atât mai mult cu cât sunt singurul ministru plenipotenţiar din carieră care am fost obiectul unui asemenea tratament din partea dictaturii de ieri, şi deci mi se cuvine o imediată şi desăvârşită reabilitare profesională.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. D. Zamfirescu

D[omniei] sale
domnului ministru al Afacerilor Străine
[Grigore Niculescu-Buzeşti]

UNIUNEA SCRIITORILOR
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
Bucureşti, bd. Ana Ipătescu, nr. 15

19.01.1950

ADEVERINŢĂ

Certificăm că tov. Al. Duiliu Zamfirescu este membru în Uniunea Scriitorilor din R.P.R. adică de profesiune scriitor, din care profesiune, când este prilejul şi publică, îşi are venituri impozabile conform legii.

I se eliberează prezenta certificare spre a-şi dovedi poziţia în câmpul muncii.

Preşedinte,
Zaharia Stancu

Referatul ca literatură

UNIUNEA SCRIITORILOR
DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
București, bd. Ana Ipătescu, nr. 15

12.08.1950

ADEVERINȚĂ

Prin prezenta certificăm că tov. Al. Duiliu Zamfirescu domiciliat în București, strada Pietății nr. 12, este membru de la 1 aprilie 1949 al Uniunii Scriitorilor din R.P.R., și în această calitate se află în câmpul muncii.

Tov. Al. Duiliu Zamfirescu nu primește nici un salariu de la Uniunea noastră și nu are nici un alt venit, deoarece din anul 1948 nu a mai publicat nici o carte, având actualmente o lucrare literară în curs.

Prezenta adeverință i se eliberează pentru a-i servi la Ministerul Afacerilor Străine, în legătură cu pensia sa.

Președinte,
Zaharia Stancu

DIRECȚIA CADRELOR

București, 21 august 1950

Către
Sfatul Popular al Capitalei
Direcția Pensiilor
Str. Dionisie Lupu nr. 48
Loco

Vă facem cunoscut că întrucât tov. Duiliu Al. Zamfirescu, fost salariat în Ministerul Afacerilor Externe, nu a dovedit în trecut atitudine colaboraționistă cu regimul fascist, iar în prezent are o atitudine cinstită, – suntem de părere să fie ajutat să-și primească în continuare pensia.

Directorul Cadrelor,
ECATERINA CHIVU

DIRECȚIA CADRELOR

București, 2 martie 1957

Către
Ministerul Sănătății
Direcția Generală a Pensiilor

Vă rugăm să revizuiți actuala pensie a tov. Duiliu Alex. Zamfirescu, fost salariat al Ministerului Afacerilor Străine de la data de 1 februarie 1918 la 30 oct. 1943, când a fost pus în cadrul disponibil.

Pe perioada cât a lucrat în M.A.S. a fost trimis în misiune în străinătate la Oficii diplomatice de mai multe ori în funcții de Secretar Legație, Consilier și Ministru Plenipotențiar, funcție pe care a ocupat-o din anul 1933–1943.

Salariul acestei ultime funcții a fost de lei vechi, 46 900 lei.

Facem această propunere de a revizui pensia, ţinând seama că sus-numitul nu a dovedit în trecut o atitudine colaboraţionistă cu regimul fascist, iar după 23 august 1944 prin activitatea sa literară şi comportarea pe care o are, se dovedeşte că este cazul să i se acorde o pensie corespunzătoare.

STR. PIETĂŢII NR. 12
TELEFON: 11 21 34

Bucureşti, 17 noiembrie 1967

Tovarăşe MINISTRU,

Urmare convorbirii ce am avut cinstea de a avea cu d[umnea]v[oa]s[tră] în care m-aţi asigurat de preţiosul d[umnea]v[oa]s[trâ] sprijin la rezolvarea cererii de recalculare a pensiei mele personale, vă trimit alăturat în copie cererea ce am depus tovarăşului Ministru Corneliu Mănescu în luna septembrie a.c. şi pe care Domnia sa a binevoit să pună un aviz favorabil.

Drept urmare, vin astăzi la D[umnea]v[oa]s[trâ], cu rugămintea să dispuneţi traducerea în fapt a acestei rezoluţii cât mai urgent, dat fiind că, dacă prin anii 1956–60, cu pensia de lei 2 000 puteam face faţă necesităţilor vieţii de atunci, astăzi această sumă nu mai este corespunzătoare nevoilor mele personale şi ale celor 4 membri de familie în sarcina mea, pe lângă cheltuielile necesitate de boala de care sufăr, agravată mult în prezent.

Tovarăşe ministru, vă rog, primiţi respectoasele mele mulţumiri.

Al. D. Zamfirescu

Tovarăşului
George Macovescu
Ministru Adjunct
al Afacerilor Externe

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
Familiei
Alexandru Duiliu Zamfirescu
Str. Pietăţii nr. 12

Bucureşti, 27 februarie 1968

TELEX

Vestea morţii lui Alexandru Duiliu Zamfirescu, eminentul om de litere şi diplomat român, mi-a produs o profundă întristare.

Aducându-i, astfel, un ultim omagiu, transmit totodată compasiunea mea familiei celui dispărut.

George Macovescu
Prim adjunct al ministrului
Afacerilor Externe

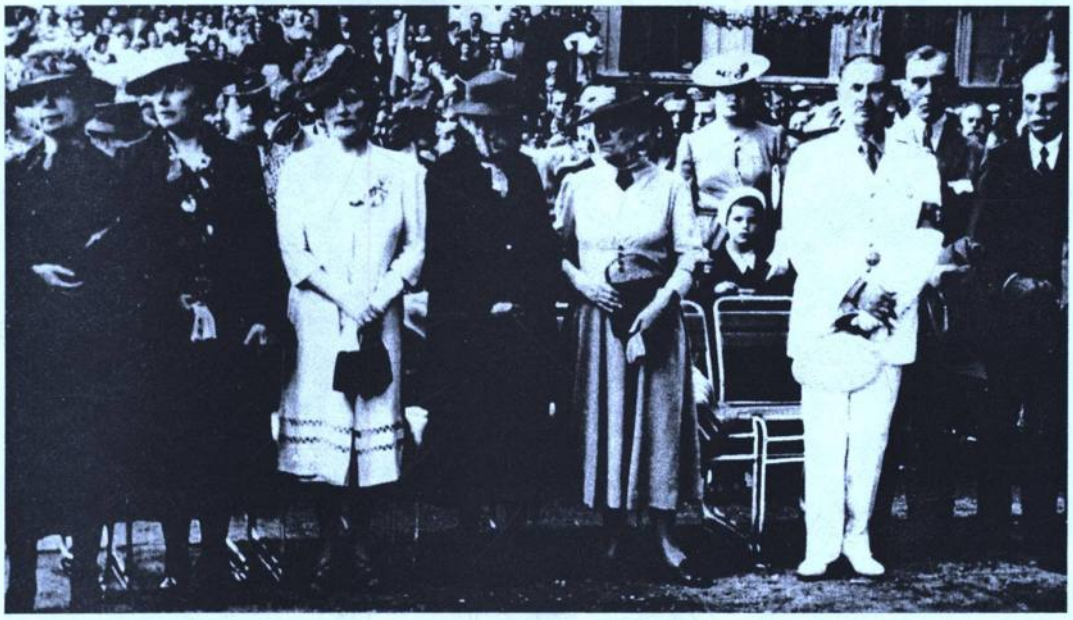

În 1937, la Focşani, cu familia, la dezvelirea bustului lui Duiliu Zamfirescu

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
Familiei
Alexandru Duiliu Zamfirescu
Str. Pietăţii nr. 12

Bucureşti, 27 februarie 1968

TELEX

Stingerea din viaţă a eminentului diplomat şi om de litere român, care a fost Alexandru Duiliu Zamfirescu, m-a întristat profund.

Vă rog să primiţi expresiunea compasiunii mele.

Ministrul Afacerilor Externe,
Corneliu Mănescu

SALA DE LECTURĂ



Deslușiri central-europene

După străluciți înaintași (Vasile Alecsandri la Paris, Dăiliu Zamfirescu la Roma, ori Lucian Blaga la Viena, Berna ori Lisabona) Oscar Walter Cisek e scriitorul, traducătorul, omul de cultură care a dovedit cât de utile pot fi în diplomație talentele artistice. Blaga îl aștepta pe Titulescu în *Westbanhof*-ul Vienei, să-l pună la curent pe ctitorul Micii Înțelegeri și Ligii Națiunilor cu „mersul politichiei" în noua națiune (Austria), rezultată din repercusiunile primului măcel mondial. Tot lui Titulescu, dar cu trei-patru ani mai târziu, și tot din capitala unei noi națiuni – Praga – își trimite Cisek informările, analizele, sintezele de o viziune comparatistă (zonală), cu concluzii într-adevăr moderne și clarvăzătoare în perspectiva viitorului. Din Praga, supusă pe atunci unor presiuni și amenințări naționaliste, atât din partea Poloniei (care se visa încă o mare putere central-europeană cu ieșire la... Marea Neagră), cât și din partea Ungariei, care prin Trianon „pierduse" nu doar Transilvania ci și Ungaria de Nord, Slovacia de astăzi, Cisek trimite extrase din presa cehoslovacă, polonă, maghiară și – nu în ultimul rând – germană. Viziunea e, cum se spune, globală, concluziile sale se transformă (fără timiditate) în sfaturi competente date chiar marelui și mult mediatizatului Titulescu.

Similitudinile dintre Praga și București se vădeau atât în „problema națională", cât și în „așteptarea lui Godot", adică a Franței legendare, reprezentată pe atunci de către strălucitul ministru de Externe Louis Barthou, a cărui vizită era sperată la Praga. Vizita n-a mai avut loc, omul politic francez fiind asasinat la Marsilia împreună cu regele sârb Alexandru, întocmai și aproape sincronic cu asasinarea primului ministru liberal I. G. Duca, în gara din Sinaia. (Ne amintim, văzute pe peliculă, tragicele clipe ale asasinării lui Barthou – personaj care semăna izbitor cu N. Iorga). De fapt, asasinarea lui Duca de către legionari, precum și cea anterioară a prefectului de Iași (de către Zelea Codreanu însuși) au produs, în capitalele central-europene, efectele de presă analizate de Cisek. Din punct de vedere „tehnic" aceste informări de presă sunt foarte grijulii cu promptitudinea reacției (semnalarea imediată a comentariilor, chiar negative) și redactarea ripostei; s-ar putea chiar spune că ele constituie un adevărat model din acest punct de vedere. Diplomatul român nu transmite la București „atacurile" la adresa României fără a arăta îndată și în ce mod a intervenit, la care ziar și prin ce mijloace, fără a reda în continuare și propriul său răspuns, prin care se transpare nu numai o vastă cultură, ci și lucidul său patriotism.

Ultima analiză, de la sfârșitul anului 1934, e străbătută de sfatul și grija secretarului de presă Cisek de a-l apropia pe Titulescu de preconizatul și apoi titularizatul Guță Tattarăscu, noul prim-ministru provenit dintr-o grupare liberală disidentă. E de ajuns să străbați câteva din „secretele" trimise pentru a obține importante repere ale politicii românești și europene din 1934, repere care oferă imaginației toate contururile peisajului politic al vremii.

Într-un fel diplomatul și-a continuat toată viața cariera: prin traducerile sale în diferite limbi (mai ales în germană) el a devenit un neuitat ambasador al marilor scriitori români, al capodoperelor literare din România.

Grete TARTLER

Oscar Walter

CISEK

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 7 februarie 1934

Domnule MINISTRU,

Îmi permit a vă aduce la cunoștință următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace și la atitudinea față de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 30 ianuarie și astăzi, 7 februarie.

Precum am arătat și în raportul meu săptămânal din 30 ianuarie, chestiunea capitală care agită, într-o măsură cu totul neobișnuită, opinia publică și presa, dezlănțuind, în zilele din urmă, o luptă dintre cele mai aprige între cotidienele diferitelor partide guvernamentale și neguvernamentale, este, fără îndoială, propunerea fostului ministru dr. Engliš pentru introducerea reformei monetare, în legătură cu o politică protecționistă, având scopul de a susține exportul industriei.

Din nefericire, chestiunea a încăput pe mâinile indiscreților și deci totodată în coloanele presei cehoslovace, deși ar fi trebuit să rămână secretă și discutată mai întâi de Consiliul de miniștri. *Acum panica a luat proporții, lumea și-a ridicat, în mare parte, banii depuși la bănci, funcționărimea e nemulțumită și a început să se agite* pe tema salariilor, iar menținerea coroanei cehoslovace la valoarea ei actuală costă Banca Națională Cehoslovacă nu mai puțin de un milion pe zi. Cunoscători serioși ai situației financiare a Cehoslovaciei susțin că de la proclamarea Republicii, spiritele n-au fost niciodată atât de neliniștite, cu privire la o problemă financiară, ca acum când reforma monetară și toate urmările ei negative au devenit chestiunea zilei. Lupta cea mai înflăcărată se dă între „*Narodni Listy*“, organul Partidului Național-Democrat, și „*Venkov*“ organul Partidului Republican (agrarian), precum și între „*Narodni Listy*“ și „*Lidove Noviny*“, cotidianul independent, apropiat totuși domnului ministru al

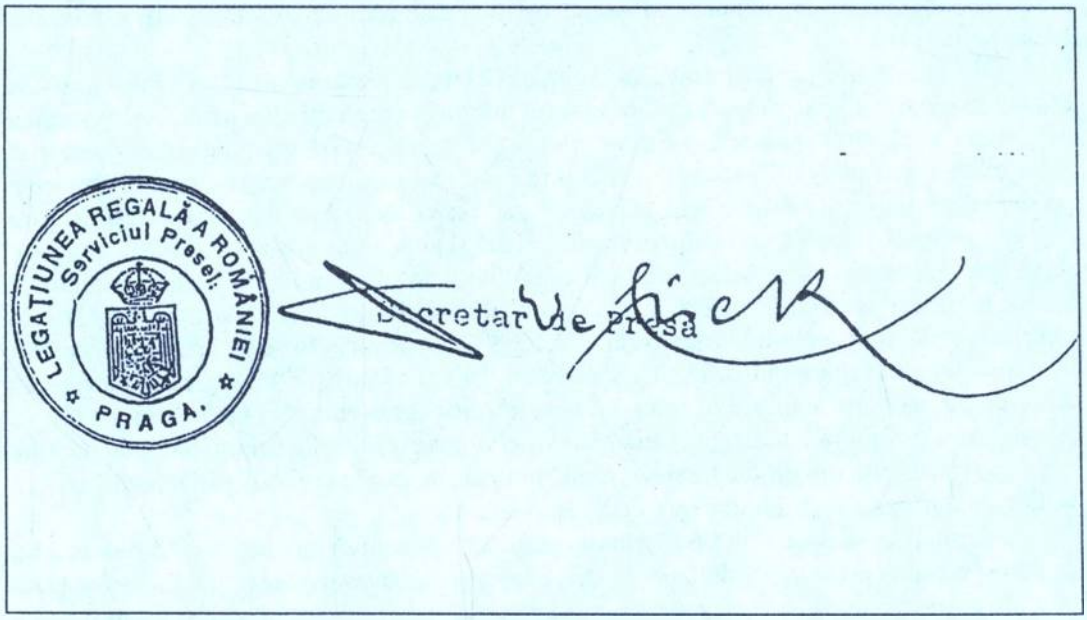

Afacerilor Străine dr. Beneš. În general însă, s-a dezlănțuit un adevărat haos din care numai cu greu se pot desprinde ideile și tendințele fundamentale.

Îmi voi permite a rezuma, în cele ce urmează, câteva articole caracteristice cu privire la această chestiune, articole care permit și o privire generală asupra evoluției discuțiilor.

Ziarul *„Pravo Lidu"*, organul Partidului Social-Democrat, din 30 ianuarie, publică un articol semnat de cunoscutul gazetar Pistorius, în care acesta observă că unele partide se tem că coroana cehoslovacă să nu fie depreciată, ceea ce ar dăuna îndeosebi claselor sociale sărace ale populației, pe când speculanții, marii proprietari funciari și proprietarii de imobile s-ar îmbogăți. În deliberările ce se vor derula în sânul guvernului cehoslovac, cu privire la propunerile tinzând a atenua criza, nu este deloc vorba de a modifica schimbul cehoslovac. Dacă guvernul nu vrea să continue o politică sterilă de deflație, nu poate totuși fi vorba să înceapă o politică de inflație, deoarece aceasta din urmă ar ajunge la rezultate proaste. Deflația și inflația sunt extreme. Experiența a arătat că mijloacele de acest fel nu contribuie niciodată la ajungerea scopului dorit. Sub regimul deflației, economia națională vegetează și același lucru se poate spune de inflație. În realitate, trebuie stabilizată moneda cehoslovacă. Deflația ar face să-și piardă din valoarea ei de cumpărare. Circulația fiduciară s-a micșorat, deoarece s-a micșorat volumul schimburilor de al căror escont îngrijea Banca Națională, fapt ce aducea banul în circulație. Avantajele asupra titlurilor aveau o acțiune analogă. Pe măsură ce circulația fiduciară s-a micșorat și politica băncii de emisiune a devenit mai precaută; rezervele de aur s-au mărit, desigur, și acoperirea în aur a atins aproape 40%, deși dispozițiile legale nu cer decât 30%. Dar pe de altă parte, stabilizarea puterii de cumpărare a numerarului a fost distrusă, ceea ce s-a tradus printr-o micșorare a capacității de cumpărare și o creștere a șomajului. Deflația n-a micșorat numai valoarea de cumpărare a coroanei cehoslovace în interiorul țării, dar mai ales în străinătate, fapt ce nu a întârziat să se repercuteze asupra exportului. Coroana cehoslovacă a fost supraestimată, deoarece obstacolele ridicate importului de articole străine au făcut să se scumpească alimentele și alte articole de primă necesitate. Acum nu mai este vorba de altceva decât – menținând totuși etalonul aur – de a face posibil comerțul cu străinătatea, de a reduce șomajul și de a furniza consumației

indigene bani în cantităţi suficiente. Planul Engliš nu dă o formulă exactă pentru rezolvarea acestei probleme.

Oficiosul Agrarienilor, ziarul „*Vankov*“, din 2 februarie, răspunde la un articol publicat la 1 februarie de „*Ceske Slovo*“, în care autorul mărturiseşte că nu este vorba de chestiunea exportului şi că totdeauna se fac responsabili agrarienii de scăderea suferită de comerţul exterior cehoslovac. Dacă exportul a scăzut în mod extraordinar, aceasta este o urmare a politicii de deflaţie. Şi totuşi, ziarul „*Ceske Slovo*“ cere o deflaţie şi mai accentuată, în care s-ar ajunge scăzând nu numai tariful procentelor, dar şi impozitele şi taxele. Aceasta ar atrage după sine o diminuare sensibilă a veniturilor statului şi, în consecinţă, o reducere a salariilor funcţionarilor şi a lucrătorilor. Ziarul citează statisticele privitoare la exportul cehoslovac în diferitele state, îndeosebi în acelea care nu obligă Cehoslovacia să se încarce cu produsele lor agricole, ci cumpără mărfuri în Cehoslovacia. În aceste ţări, Cehoslovacia a pierdut 10 miliarde din valoarea exportului şi nu din vina politicii agrariene, căci este vorba de ţări ca Anglia, America şi Franţa. Ziarul „*Ceske Slovo*“ calculează că 6/7 din venitul naţional provine din comerţul intern, din producţia şi consumul indigen, pe când numai 1/7 provine din export. Politica autarhică a agrarienilor este deci justificată.

Ziarul „*Ceske Slovo*“ din 6 februarie spune că naţional-democraţii se străduiesc de a urmări şi menţine procesul de deflaţie. Se ştie, în general, ce înseamnă acest lucru, căci această metodă ar atrage după sine menţinerea condiţiilor actuale nebune, în care se aruncă peste bord mărfuri în excedent, pentru că milioane de oameni nu sunt în stare să le cumpere. Naţionali-democraţii regretă că guvernul nu a pus în executare rezoluţiile luate de Comitetul celor şapte, a căror condiţie prealabilă era scăderea preţurilor de producţie. Totuşi, această acţiune a eşuat faţă de rezistenţa marelui capital social-democrat şi de aceea guvernul trebuie să caute un alt mijloc pentru asanarea vieţii economice. În orice caz, acest lucru nu-l va putea face inspirându-se de la planul naţional-democraţilor, că naţional-socialiştii nu vor permite niciodată ca remuneraţiile funcţionarilor de stat să mai fie micşorate. Acest ziar aminteşte că Preiss propusese, pe timpuri, o reducere de 20% a salariilor funcţionarilor de stat, fapt ce n-a părut acceptabil. Nu se poate rezolva criza în profitul marelui capital şi în paguba funcţionarilor de stat. La fel văd şi numeroşii aderenţi ai social-democraţilor şi mai ales grupul din Moravia. Domnul Kramař însuşi n-a scris niciodată vreun rând în favoarea politicii marilor bănci pe care „*Narodni Listy*“ le laudă atât de mult.

Ziarul „*Narodni Střed*“, organul Corporaţiilor meseriaşilor şi a micilor industriaşi, din 6 februarie, citează afirmaţia ziarului „*Pravo Lidu*“ care pretinde că discuţia cu privire la planul Engliš, ar fi făcut să iasă de la Banca Naţională 230 milioane de devize. Aceasta se explică prin amânările aduse în soluţionarea chestiunilor de acest fel care permit speculanţilor de a utiliza măsurile pregătite în detrimentul statului. Presa naţional-democrată nu a vorbit, timp de câteva săptămâni, de deprecierea coroanei şi ca urmare nu e de mirare că speculanţii, care au aranjamente cu străinătatea, au putut să efectueze la timp plăţile lor. Alţii, care trebuie să facă plăţi în Cehoslovacia, aşteaptă pentru că speră astfel un profit. Delegaţiile de împuternicire date guvernului nu servesc deci la nimic.

Alături de situaţia turbure din Paris şi dezordinile în Austria care sunt zilnic comentate de întreaga presă cehoslovacă, semnarea Pactului balcanic a rămas mereu pe primul plan al atenţiunii cotidienelor mari din Praga. Ce s-a discutat mai mult şi a fost pus în strânsă legătură cu vizita regelui Boris în România, a fost, firește, atitudinea rezervată a Bulgariei.

Ziarul „*Narodni Politika*“, din 1 februarie, publicând un articol intitulat *Bulgaria meditează*, a primit din partea domnului Pancilo Dorev, ministru al Bugariei la Praga, o informaţie care a apărut în numărul din 2 februarie al aceluiaşi cotidian. Informaţia sună astfel:



206

LEGAȚIUNEA REGALĂ
A ROMÂNIEI
Praga, 25 Noembrie 1934

Serviciul de Presă
No.495

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRAINE
DIRECTIUNEA PRESEI ȘI A INFORMAȚIILOR
№ 05303 ✝ 29.NOE 1934 ✝
REGISTRATURA

Domnule Ministru,

Am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele,cu privire la aspectul general al presei cehoslovace și la atitudinea ei față de Romania,în ultima săptămână,cuprinsă între 18 și 22 Noembrie:

Pe lângă dezbaterile parlamentare,în legătură cu bugetul general al Statului pe anul 1935,discuțiile referitoare la stagiul militar de doi ani au constituit obiectul principal al atenției opiniei publice și al presei, în ce privește chestiunile de ordin intern.

Rând pe rând,miniștri Unificării, al Justiției, al Poștei,al Lucrărilor publice, Căilor ferate și Comerț și-au susținut pretențiile pentru departamentele lor,arătând că sumele trecute în proiectul de buget acoperă minimul necesităților.Cum cabinetul actual este un guvern de coaliție,organele diferitelor partide au atribuit o atenție deosebită expozeurilor ținute de miniștri,prin care sunt reprezentați în consiliul de miniștri.In general, nivelul discuțiilor - precum arată în unanimitate presa cehoslovacă - ar fi fost cât se poate de ridicat,fapt pe care îl înregistrează cu o nouă dovadă că parlamentarismul democrat nu s'ar afla nicidecum în fasa unei decăderi.

Chestiunile militare continuă desasemenea să ocupe presa capitalei cehoslovace.Vizita șefilor de stat major ai României și Iugoslaviei și expozeul ministrului de război despre care mi-am permis a vă informa în raport-

.../...

Excelenței Sale
Domnului N.N.TITULESCU,
Ministrul Afacerilor Străine,
București.



«Acum două luni s-au tratat convențiile bilaterale între București și Angora și Atena, deoparte și Belgrad și Angora ,de altă parte.

Nu putem concepe noua semnare a Pactului balcanic, mai ales în urma exprimării dorinței ferme a regelui, guvernului și națiunii bulgare în vederea unei înțelegeri complete cu vecinii, îndeosebi cu Iugoslavia.

Națiunea bulgară nu poate semna Pactul balcanic care nu ține deloc seama de drepturile ei minimale, rezultate de pe urma tratatelor de pace și pactul Ligii Națiunilor. Ea nu poate semna, după 15 ani, pentru a doua oară, tratatul de la Neuilly și încă într-o ediție mai defavorabilă.

Bulgaria este dispusă, după cum a declarat categoric președintele Consiliului de miniștri, domnul Mușanoff, să semneze pacte bilaterale de neagresiune și de nefolosire de forță armată împotriva vecinilor ei, însă și aceștia, la rândul lor, trebuie să dea dovada că înțeleg simțămintele bulgare pentru dreptate și pentru onoarea națiunii.

În Balcani nu există nici o negură; nu există nici o națiune care să fie împotriva politicii păcii și a colaborării. Există deci speranța că toate litigiile se vor putea rezolva prin bună înțelegere.

Colecționarea de semnături necesare și nenecesare nu încălzește inimile națiunilor.

Trebuie să constatăm cu satisfacție că la Belgrad și la București începe să se înțeleagă această situație și cu atât mai mult așteptăm ca acest lucru să fie înțeles și la Praga.»

Cu privire la atitudinea Bulgariei față de chestiunea semnării Pactului balcanic se exprimă și articolul *Der bulgarische Besuch in Bukarest* (*Vizita bulgară la București*) apărut în oficiosul „*Prager Presse*“ din 2 februarie și semnat de domnul Dr. Kopecky.

Partea cea mai esențială din acest articol este următoarea:

«Dacă luăm în considerație că inițiatorii așa numitului „Pact balcanic“ au amânat hotărârea asupra semnării acestui pact până la terminarea vizitei bulgare, pentru că așteptau de la ea clarificarea punctului de vedere al Bulgariei, vom înțelege însemnătatea convorbirilor de la București pentru dezvoltarea generală a noii situații în Balcani. Trebuie remarcat că este greu pentru Bulgaria de a se hotărî la o rupere a nodului gordian, astfel cum o remarcă

cu multă dreptate ziarul „Pravda" din Belgrad. Chestiunile de reparații apasă demult Bulgaria, care este epuizată și din punct de vedere politic și economic din cauza războiului civil. La aceasta s-a adăugat criza financiară care s-a mai agravat din pricina consecințelor crizei agricole mondiale. Din 1912, Bulgaria a sacrificat multe vieți omenești în războaie și lupte interne. Dar poporul a trecut cu bine prin toate, prin muncă și economie, și crede acum că politica maximalistă n-a adus decât deziluzii. De aceea, politica de înțelegere cu vecinii, adică o politică reală, câștigă din ce în ce mai mult teren.

Cele două călătorii ale regelui și reginei bulgare, în decembrie la Belgrad și de curând la București, au fost expresia acestui realism în politica bulgară. Ambele călătorii se îmbină perfect cu rezultatele lor în acest nou cadru. Tratativele duse cu acest prilej de către oamenii de stat responsabili au urmat linii foarte concrete. Oamenii de stat au putut să se sprijine pe atmosfera favorabilă creată de ambele părți prin vizitele regale și au putut să păşească la cea mai însemnată chestiune ce trebuia soluționată înainte de a se lua hotărârea adoptării concepțiilor mai largi ale unei colaborări durabile. Soluția chestiunilor pendinte dintre Bulgaria, de o parte, și Iugoslavia și România, de altă parte, a fost pusă la cale. S-a ajuns a obține o înțelegere cu Iugoslavia cu privire la chestiunile tranzitului, a transportului, a granițelor și altor chestiuni nesoluționate, în sensul că reglementarea lor să fie întreprinsă serios și spre satisfacția ambelor părți. Comunicatul privitor la întrevederea Mușanoff-Titulescu stabilește că chestiunile în litigiu trebuie aduse în fața Consiliilor de miniștri ale ambelor state, însă subliniază totuși necesitatea unei înțelegeri privitoare la pretențiile comune, la capitolul referitor la executarea reformei agrare și la plata pensiilor. În chestiunile școlare și bisericești (cu privire la minoritatea bulgară și română) s-a luat cunoștință de măsurile ce vor fi luate de ambele părți. Ambele guverne sunt încredințate că soluționarea acestor chestiuni va întări prietenia dintre cele două state.»

Vizita perechii regale bulgare în România a fost urmărită cu un deosebit interes de mai toate ziarele importante care au publicat reportaje amănunțite și fotografiile pe care le-am primit de la Serviciul fotografic al Direcției Presei și le-am pus la dispoziția redacțiilor.

Aproape aceeași atențiune s-a acordat deschiderii Parlamentului Român și îndeosebi discursului Majestății Sale Regelui, din care s-au citat pasajele cele mai importante, cu privire la politica internă și externă.

Zvonul despre intenționea Excelenței Sale Regelui de a demisiona din guvern n-a fost semnalat decât de „*Prager Tagblatt*", din 4 februarie, care a publicat o telegramă a Agenției americane *United Press*, pusă sub titlul *Titulescu Unzufrieden* (*Titulescu nemulțumit*). În urma telegramei primite de la domnul ministru Filotti, am trimis imediat domnului Dr. Sigmund Blau, șeful redactor al ziarului, cuvenita dezmințire, redactată în termeni energici.

Secretar de presă
O. W. Cisek

Excelenței sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
București

Referatul ca literatură

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 15 aprilie 1934

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace și la atitudinea ei față de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 7 și 15 aprilie.

Referitor la complotul colonelului Precup și la zvonurile răuvoitoare puse în circulație, în legătură cu pregătirea unei lovituri de stat în România, mi-am permis a vă trimite, în această săptămână, adică în 11 și 15 aprilie, două rapoarte speciale cu nr. 67 și 79.

Chestiunile principale de ordin intern care au preocupat, într-o largă măsură, opinia publică și presa cehoslovacă au fost discuția despre însemnătatea democrației, în cadrul statului cehoslovac, și reforma constituțională. Printre chestiunile externe, aceea a conflictului polono-cehoslovac a trecut din nou pe primul plan, deși oficialitatea cehoslovacă a căutat să ia o atitudine cât se poate de calmă și împăciuitoare. Referitor la România, s-au publicat numeroase articole și informațiuni despre expozeul Excelenței voastre în Parlamentul român, despre Garda de Fier și despre încercarea colonelului Precup de a organiza o lovitură de stat. Din nefericire, articolele și informațiunile publicate cu privire la acest complot au stricat, în mare parte, minunata impresie făcută de cuvintele Excelenței voastre în Camera din București. (Rapoartele mele speciale, amintite mai sus, încearcă să prezinte toate neajunsurile acestor zvonuri din punctele de vedere ce trebuie luate față de situația și prestigiul țării noastre în presa din Cehoslovacia.)

Discuțiile cu privire la misiunea și la puterea de acțiune a democrației, în cadrul actual al statului cehoslovac, au dus curând la sintetizarea concretă a considerentelor luate în propunerea unei radicale reforme constituționale. Căci pe lângă avantajele regimului democratic, au fost scoase, firește, în evidență și neajunsurile ei care, în situația dificilă a economiei mondiale de astăzi, fac cu neputință o rodnică intervenție a statului în desfășurarea crizei. S-a ajuns, în cele din urmă, la propunerea creării unui consiliu economic care să degajeze, în largă măsură, activitatea guvernului privitoare la hotărârile ce trebuie luate pentru refacerea, cât mai urgentă, a vieții economice.

Și de data aceasta, problema a fost atacată de bătrânul președinte al Partidului Național-Democrat, domnul Dr. Karel Kramař, după ce ziarul *„Lidove Listy"*, organul Partidului Populist (catolic), se ocupase încă înainte de prezentarea unor chestiuni similare.

În 8 aprilie, domnul dr. Kramař publică în ziarul *„Narodni Listy"*, organul Partidului Național-Democrat, considerațiuni cu privire la tendințele tinzând la o reformă constituțională și reamintește, în același timp, că de la început a fost ostil reglementului electoral bazat pe sistemul partidelor și că a recomandat votul individual. O înrâurire hotărâtoare exercitată de partide asupra direcției statului este contrarie, după părerea Domniei sale, ideii democratice. Îndeosebi, funcționarii publici n-ar trebui să ajungă la credința că sunt în slujba partidelor și nu a întregului stat. Poate că viața politică din Cehoslovacia ar prezenta azi un cu totul alt aspect, dacă nu s-ar fi pus în uz listele obligatorii de candidați. Domnul dr. Kramař recomandă convocarea unui comitet extra-parlamentar, compus din reprezentanții tuturor partidelor credincioase statului și din experți practici și teoretici, cunoscători ai nevoilor corpurilor legiuitoare și administrației cehoslovace. Acest comitet ar urma să prezinte parlamentului și guvernului propunerile sale. Nimeni nu neagă azi că o reformă a devenit necesară. Este sigur că n-ar exista nici un partid ceh și slovac care să nu vrea să ia parte la deliberațiuni tinzând la asanarea vieții politice din Cehoslovacia. Din punct de vedere al

fondului, domnul dr. Kramař propune numirea de sub-secretari de stat care n-ar aparține parlamentului. Domnia sa mai recomandă și crearea unui senat economic.

În zilele următoare, ziarele au continuat să discute crearea unui parlament (consiliu) economic și, cu acest prilej, ziarul *„Lidove Listy"*, din 11 aprilie, declară din nou că trebuie făcută o deosebire între democrația politică și democrația economică. Prima posedă de acum reprezentanții ei parlamentari în Camera Deputaților, pe când ultima trebuie însă să caute o forță de expresie care să-i convină. Dacă am crede acestui ziar, ar fi mai nimerită o repartiție pe clase, căci diversele categorii de profesii ar putea atunci să-și apere interesele. Orice altă clasificație nu pare a conveni. Parlamentul economic ar trebui să fie bazat pe unitățile economice existente, altminteri ar fi doar o construcție himerică. Condiția prealabilă pentru crearea unui parlament economic este de a face să reînvie în populație ideea de clase. Firește că acest parlament s-ar baza și pe principii democratice, ceea ce exclude propunerea formulată de a recruta membrii lui în rândurile experților. Și aci, un scrutin convenabil reglementat trebuie să fie lege. Nu e nici un motiv de temere că parlamentul economic ar duce la dictatură. Această eventualitate pare cu atât mai imposibilă, cu cât parlamentul politic bazat pe sistemul de partide ar continua să existe.

Cu toate că, precum mi-am permis a arăta mai sus, oficialitatea cehoslovacă a luat o atitudine nespus de conciliantă în chestiunea conflictului cu Polonia și cu toate că însăși presa cehoslovacă a fost excepțional de rezervată, în această privință, primind chiar indicațiuni speciale din partea domnului ministru Krofta, spre a nu provoca o tulburare și mai supărătoare a situației, chestiunea conflictului a luat proporții și mai clare care arată deslușit că Polonia vrea să exploateze conflictul pentru un succes politic. Se pare că, din punct de vedere polon, însuși faptul că Cehoslovacia primește cu atâta răbdare toate atacurile e considerat de pe acum ca un succes. În Cehoslovacia se speră că vizita domnului Barthou la Praga și Varșovia va mai putea îndrepta ceva în proasta situație de astăzi.

Precum reiese limpede și din presă, primele cauze care au adus o simțitoare înăsprire în relațiile polono-cehoslovace au fost atitudinea Cehoslovaciei și a Micii Înțelegeri față de pactul celor 4, în primăvara anului trecut, și semnarea pactului de neagresiune polono-german. Atacând Cehoslovacia într-o chestiune de ordin periferic, însuși presa germană a spus că Cehoslovaciei va trebui să i se vorbească „în limba polonă". Și de data aceasta, polonii s-au arătat mult mai vehemenți și mai încrezători în forțele lor, iar față de cehoslovaci atitudinea este, în multe cazuri, chiar aceea a unor megalomani care nu cred în puterea de viață a statului cehoslovac, stat care, după părerea lor, nu este decât o construcție artificială, șubredă în temelii. Faptul că mișcările revizioniste au readus discuțiile corectării frontierelor a contribuit de asemenea la o precizare a atitudinii Poloniei. De nenumărate ori, s-a vorbit și s-a scris în Polonia și în Ungaria despre dezlipirea Rusiei subcarpatice și a Slovaciei de organismul statului cehoslovac, urmând ca Polonia să primească Rusia subcarpatică, iar Ungaria o parte însemnată din teritoriul cehoslovac. Este destul de cunoscut că orașul Cracovia se numără astăzi printre centrele de propagandă revizionistă, în care se concentrează activitatea agenților italieni și maghiari. Nu știu dacă tendințelor de expansiune polonă până la Marea Neagră, adică tendințelor de înglobare a Ucrainei în organismul statului polon, ar trebuie să li se atribuie, în legătură cu conflictul ceho-polon, prea mare însemnătate. Că starea psihică a maselor din Polonia cere astăzi de la conducătorii statului un succes exterior, fie el chiar numai de ordin politic, este argumentul care leagă, desigur, chestiunea conflictului de aceea a unei Polonii mari cu tendințe imperialiste, și cum chestiunea Rusiei subcarpatice face parte, în fond, din complexul larg și complicat al chestiunii ucrainiene există, firește, atâtea reflexe care se evidențează și în evoluția zilnică a conflictului.

În 8 aprilie, ziarul „*Ceske Slovo*" acuză agenţia oficială de presă polonă *Pat* de a lansa ştiri tendenţioase, anticehe pentru a tulbura legăturile dintre Polonia şi Cehoslovacia. Ea a publicat, de exemplu, o dare de seamă detailată asupra unei reuniuni ţinute la Tešinul polonez, la care s-a adoptat o rezoluţie lungă conţinând afirmaţiuni false privitoare la acte antipolone ce ar fi fost comise la Tešinul ceh şi cerând guvernului polon de a expulza un număr de cehi egal cu cel al polonezilor, cărora autorităţile cehoslovace au refuzat permisul de liberă petrecere. „*Ceske Slovo*" constată că nici un polonez n-a fost expulzat din Cehoslovacia. În general, campania anticehă a fost începută de ziarele guvernamentale şi semioficiale în ajunul semnării pactului dintre Polonia şi Germania. Au fost expulzaţi din Polonia, fără a se da vreun motiv, 18 supuşi cehoslovaci, dintre care unii erau stabiliţi în Polonia de 30 de ani. În Polonia există numai 7 000 supuşi cehoslovaci, în timp ce mai mult de 70 000 polonezi sunt ocupaţi în Cehoslovacia. Dacă s-ar da curs invitaţiilor agenţiei oficiale polone, acest lucru ar avea desigur consecinţe foarte neplăcute pentru Polonia.

Ziarul „*Narodni Politika*", din 12 aprilie, comentează articolul apărut în „*Temps*" cu privire la conflictul ceho-polon, pe care-l atribuie faptului că Polonia vrea să fie recunoscută ca un stat mare, în timp ce Cehoslovacia nu reprezintă decât un stat mic. Acest fel de a vedea pleacă de la Ministerul Afacerilor Străine polon care găseşte că această diferenţă nu este îndestul de recunoscută şi care, în consecinţă, a pornit să găsească leac la Berlin. Dar această opinie a Varşoviei nu interesează numai Cehoslovacia, ci întreaga Mica Înţelegere care, cu cei 46 milioane de locuitori, este mai puternică decât Polonia cu cei 33 milioane ai ei. În această privinţă, Polonia n-ar trebui să se adreseze numai Cehoslovaciei, ci întregii Mici Înţelegeri. Nimeni nu poate pretinde că Praga ar conduce, într-un fel sau altul Belgradul şi Bucureştii. Dacă cele trei guverne sunt de acord cu privire la politica internaţională şi merg împreună, aceasta nu înseamnă că Praga este arbitrul. Totuşi, ziarul „*Temps*" insinuează că, în fond, Varşovia nu se interesează decât pentru Cehoslovacia, pentru ca aceasta, în calitatea ei de stat mic, să se supună directivei internaţionale a Poloniei. Dar i s-ar putea răspunde, din partea Cehoslovaciei, că atât Polonia, cât şi Cehoslovacia sunt inferioare Franţei, din punct de vedere militar şi al suprafeţei teritoriale, şi că deci ele ar trebui să orienteze politica lor externă după această ţară.

Ziarul „*Prager Presse*" vorbeşte de situaţia Poloniei şi observă că legea privitoare la revizuirea constituţională a dat prilej de a adresa reproşuri opoziţiei care nu s-a ridicat împotriva acestui proiect. Totuşi, părerile lui Pilsudski nu par a concorda pe deplin cu dorinţele autorilor legii revizioniste, deoarece, spre marea surprindere a publicului şi, pesemne, după dorinţa mareşalului, legea adoptată de Selm n-a fost încă votată de Camera a doua, cu toate că nu s-au prevăzut decât două săptămâni pentru acest lucru. Dar iată că s-au scurs şapte săptămâni, fără ca intenţia primitivă să se fi realizat, aceste fapte, precum şi sesiunea parlamentară ce a avut loc în răstimp, întăresc credinţa că legea va trebui să sufere oarecare amendamente, căci nu numai că n-a fost prea bine primită în cercurile guvernamentale înseşi, dar ea a fost şi deseori criticată. Opoziţia combate această lege pentru că vrea să realizeze ideea totalizatoare. Apoi, nu s-a procedat la schimbările anunţate în minister, pe care opoziţia le clarifică drept „schimbări de gardă". Tot astfel, s-a amânat călătoria pe care Pilsudski urma să o facă în sudul Franţei la începutul lunii aprilie, probabil din cauza vizitei domnului Barthou. Se speră că acesta va reuşi, în urma încheierii alianţei cu Germania, să facă lumina necesară cu privire la raporturile dintre Franţa şi Polonia.

Ziarul „*Narodni Listy*" citează un discurs al fostului preşedinte de consiliu ungar, Dömötöt, care se plânge că n-a fost realizat planul conform căruia Galiţia şi Polonia Congresului urmau să fie incorporate Ungariei, fapt ce i-ar fi procurat preponderenţa în Balcani. Aceste afirmaţiuni vor convinge şi pe poloni că maghiarii nu s-ar opune deloc politicii

de expansiune a Germaniei faţă de Polonia. În general, Pomerania polonă nu poate conta pe nici o simpatie din partea Ungariei. „*Narodni Listy*" observă că pare inoportun că unele ziare cehe relevă ca simptomatice părerile nefavorabile publicate de unele organe polone despre poporul cehoslovac. Reproşurile energice adresate ziarului „*Czas*" din Cracovia de către „*Kurjer Warszawsky*" sunt o dovadă că însăşi în Polonia există partizani ai prieteniei faţă de poporul ceh.

Acum atacurile şi discuţiile se înteţesc, iar presa cehoslovacă publică tot felul de dezvinuiri care îndreptăţesc o atitudine în favoarea republicii lui Masaryk. Cum oficiosul polon „*Gazetta Polska*" a pretins că pe teritoriul de la Teşinul ceh se urmăreşte deznaţionalizarea, ceea ce ar reieşi din faptul că nu există decât 3 funcţionari poloni în serviciile statului, se publică acum cifre artificiale care dovedesc că numărul funcţionarilor poloni nu este de 3, ci de 763, lucru ce arată modul tendenţios în care este dusă campania polonă împotriva Cehoslovaciei. Această campanie trebuie atribuită, după părerea ziarului „*Narodni Střed*", apropierii dintre Polonia şi Germania. Dacă Varşovia gândeşte să izoleze prin aceasta statul cehoslovac, i se poate declara de pe acum că sforţările ei vor rămâne fără succes, căci nu numai statele Micii Înţelegeri menţin solidaritatea lor, dar şi Franţa nu va urma o astfel de politică a Poloniei.

Ca dovadă că ziarele independente polone nu aprobă boicotul Cehoslovaciei din partea unora din organele guvernamentale, ziarul „*Prager Presse*" citează un articol al senatorului Kozicki, apărut în „*Gazetta Warszawska*" care relevă că factori importanţi, şi în primul rând geografia şi istoria, forţează Cehoslovacia şi Polonia să lucreze în comun. Şi relaţiile polono-franceze trebuie să ducă la o înţelegere asupra metodelor acestei colaborări, precum şi asupra rolului pe care trebuie să-l joace aceste două state din Europa. Ar fi de dorit ca oamenii politici poloni şi cehoslovaci să adopte politica lor noii situaţii. Evenimentele ultimei săptămâni n-au avut nimic comun cu o discuţie raţionabilă între cele două guverne. Ziarul socialist „*Robotnik*" reproşează şi el cercurilor guvernamentale polone de a fi aţâţat în mod artificial diferendele cu Cehoslovacia. Nimeni nu poate înţelege cum se face că, deodată, metodele diplomatice normale nu ajung să uşureze penibila situaţie în care s-ar găsi, după cum pretinde presa oficioasă, populaţia polonă din Cehoslovacia; situaţie de o mie de ori mai bună decât aceea a lucrătorului polon din Germania.

Dar cu aceasta, conflictul nu este încheiat, iar Polonia va continua să agite problemele de ordin iredentist, cu privire la regiunea Teşinului. Deocamdată, domnul Beneš a rămas nespus de liniştit. Superlativiştii poloni întrevăd însă în această linişte o trăsătură de laşitate. Şi atunci lovesc mai departe. Astfel, loviturile ar putea fi paralizate numai prin contralovituri. (Aceasta este, altminteri, şi părerea câtorva militari superiori de aci).

Precum mi-am permis a arăta mai sus, discursul Excelenţei voastre şi interpretarea domnului Iuliu Maniu au deşteptat un luminos ecou în presa cehoslovacă.

Sub titlul *Maniu renegat*, ziarul „*Slovensky Denik*", din Bratislava, publică, între altele, următoarele:

«Ca întotdeauna, discursul ministrului de Externe al României a avut şi de data aceasta un mare răsunet. Astfel, în senatul maghiar, un domn senator, vorbind mai întâi de discursul deputatului Maniu, unul din senatorii prezenţi a strigat renegat. *Aşadar domnul Maniu este un renegat ungur, adică ungur care a trecut la români.*

S-ar putea spune că ungurii au dormit în ultimii 15 ani şi de aceea gândesc la fel ca înainte de această vreme. Este ştiut că acel ce cerea drepturi pentru una din naţiunile oprimate era considerat de unguri drept inamic şi trădător al lor şi al patriei. Ungurii nu dădeau nici un drept naţiunilor minoritare, aşa cum nu le dau nici astăzi. Acest fapt a avut ca rezultat descompunerea Ungariei. Ce rezultat va avea astăzi nu se ştie încă.

Deci, după părerea domnilor din Ungaria, un român, un slovac, un sârb, un croat care se afirmă pentru naţiunea lui este un renegat. Ar urma, în consecinţă, că suntem toţi nişte renegaţi, lucru imposibil, deoarece niciodată n-am fost unguri.

Cei de la Budapesta însă îşi închipuie lucrurile altfel. Ei au contestat şi contestă mereu dreptul nostru la viaţă şi îl vor contesta atât timp cât alte forţe mai mari nu le vor scoate acest lucru din cap. Pentru că voiam să trăim pe propriile noastre picioare suntem renegaţi! Astfel se prezintă chestiunea la Budapesta şi aceasta este mentalitatea maghiară care şi azi ar vrea să ne domine, încercând a obţine revizuire şi a reface Ungaria de dinainte de război. Acestea sunt fantezii ce nu se pot şi nu se vor împlini niciodată. Ungaria se găseşte încă acolo, unde era acum 15 ani. Noi însă trăim în Europa liberă şi nu dorim să ne înapoiem la barbaria care n-are asemănare în lume.»

În general, comentariile presei, referitoare la expozeul Excelenţei voastre au fost foarte mulţumitoare. O singură excepţie neplăcută şi unică în felul ei a constituit articolul *România, îmbogăţită de război,* publicat de „*Deutsche Presse*", organul Partidului creştin-social german, în data de 8 aprilie. Articolul plin de opinii nefavorabile, constatări arbitrare şi injuste şi injurii grosolane la adresa noastră, culminează în atacuri violente împotriva Excelenţei voastre şi în exprimarea unei păreri de rău pentru pierderile Ungariei. Exprimarea acestei păreri de rău constituie, altminteri, caracterul unic al acestui articol care, deşi cenzura cehoslovacă este altădată destul de severă, a putut să apară pe teritoriul acestei republici, aliata noastră fidelă în lupta revizionismului maghiar.

Partea cea mai supărătoare din articol, pe care-l anexez în traducere integrală, este următoarea:

«Desigur că ovreimea din România e reprezentată cu un procent relativ mare (5.5), dar înrâurirea ei nu este pe departe atât de însemnată, cât i se spune omului simplu. Ovreiul a fost şi este în România mai mult sau mai puţin ajutorul acelui strat subţire al vechilor familii de boieri care conduc cu adevărat România. E adevărat că reforma agrară, din anul 1918, le-a luat boierilor mult, reducând proprietăţile rurale de la 48% la 8%, dar înrâurirea politică nu le-a putut fi luată. Reprimaţi în agricultură, ei s-au aruncat asupra industriei pentru care, datorită legăturilor lor, au adus capital francez în ţară şi aproape tot sistemul monetar a căzut sub înrâurirea liberală şi franceză. Şi în primul rând, firește, politica. Tendinţa politicii externe s-a resimţit şi în economie şi a dus, în ultimul timp, la Mica Înţelegere Economică care a fost o eroare pentru România.

Faptul că Garda de Fier a suprimat prin omor pe şeful liberalilor, fostul prim-ministru Duca, n-a servit cu nimic poporului, cu toate că guvernul era să cadă pe motivul că tribunalul militar a condamnat numai pe autorii efectivi şi a achitat pe autorii morali, adică pe şefii Gărzii de Fier. Această achitare a arătat, în orice caz, că în cercurile largi a pătruns convingerea că sistemul este cauza ruinei româneşti.

Clica care, mituită în 1916 de bani francezi, a silit pe slabul rege Ferdinand să rupă neutralitatea atât de bărbăteşte apărată de Carol I, şi-a oprit după război partea leului din prada pe care aliaţii au recunoscut-o cu mărinimie României. Această clică este adevărata îmbogăţită de război din România. Cu dinţii şi cu unghiile îşi apără această pradă. Ministrul de Externe Titulescu mai adaugă la paguba care s-a adus Ungariei prin împărţirea acestei prade şi batjocură, afirmând că delegaţia ungară de pace ar fi avut prilej să influenţeze condiţiile păcii prin dovezile ei. Ca şi cum comisiunea de pace de la Versailles ar fi primit dovezi din partea adversă. Cinismul care vorbeşte din discursul domnului Titulescu caracterizează întreaga clică a îmbogăţiţilor de război români. Acest cinism se lăfăie în întregul sistem care domneşte în România, nu numai în politica externă, dar şi în politica internă şi în economie. Este cinismul celor sătui care nu ştiu cum le este celor înfometaţi.»

Îndată după apariția acestui articol, l-am informat pe domnul ministru Emandi despre conținutul lui, iar Domnia sa s-a prezentat la domnul ministru Krofta, arătându-i care este atitudinea nemaipomenită a redacției ziarului „*Deutsche Presse*" împotriva României și în favoarea Ungariei.

În același timp, am luat contact cu domnul Jan Hajek, directorul presei din Ministerul Afacerilor Străine de aci, atrăgând atențiunea D[omniei] sale asupra acestui ecou german al „durerilor maghiare". Fiind în bune relațiuni cu redactorii de politică externă ai ziarului „*Ceske Slovo*", am obținut ca aceștia să publice în ziarul lor un articol împotriva atitudinii lui „*Deutsche Presse*". În 10 aprilie, „*Ceske Slovo*" publică articolul *Cum scrie organul Partidului creștin-social german despre un aliat al nostru.* Răspunsul cotidianului ceh la atacurile îndrăznețe ale lui „*Deutsche Presse*" sună astfel:

«Organul partidului creștin-social german din Cehoslovacia, „Deutsche Presse", *publică, în numărul său de duminică, un articol de fond privitor la situația din România. După felul cum este redactat – fără semnătură – articolul dă loc la bănuială că este scris de către revizioniști unguri care cred că se pot folosi de ziarul din Praga pentru propaganda lor revizionistă. Se înșeală însă. Tendința ziarului* „Deutsche Presse" *e prea cunoscută, pentru ca cineva să dea însemnătate celor apărute în coloanele sale. Interesant poate să fie doar curajul cu care acesta recunoaște adevăratele lui scopuri.*

Articolul vorbește despre România ca de un îmbogățit de război care a câștigat mult mai aproape decât i s-ar fi cuvenit pentru sacrificiul neînsemnat, aproape ridicul, din timpul războiului.»

Ziarul „*Deutsche Presse*", ca și oricare altul, are dreptul să se ocupe de România în capitala unui stat care îi este aliat. Însă el trebuie să țină seama că cele trei state ale Micii Înțelegeri au rezultat dintr-o luptă comună în baza principiului de autodeterminare națională.

Înștiințăm deci acest ziar că permisiunea ce și-a luat-o de a se exprima în acest mod despre România este indirect îndreptată împotriva țării în care apare. Suntem bucuroși când orice ziar din Cehoslovacia se folosește de principii democratice, dar suntem împotriva oricărui abuz, fără motiv, din partea aceluiași ziar.

Vă invităm, domnilor de la „*Deutsche Presse*", să vorbiți despre un aliat cu care nu vom strica atât de ușor prietenia, cu același respect cu care vorbiți de exemplu de Ungaria, ai cărei magnați au cu totul alte păreri în ce privește revizuirea, decât boierii români. Și vă invităm să vă dați seama că în democrație sunt admise multe, însă totuși nu orice.

Îndată după apariția articolului din „*Deutsche Presse*", am făcut și o vizită la redacția ziarului, unde am vorbit, timp de 2 ore, cu șeful redactor, domnul Franz Lehr, arătându-i că o asemenea atitudine constituie un atac fățiș împotriva intereselor de stat ale Cehoslovaciei, care luptă alături de aliații ei împotriva oricărei revizuiri a frontierelor, și că o nouă manifestare a unei asemenea atitudini ar aduce cu sine interzicerea apariției ziarului. Convins în cele din urmă, domnul Franz Lehr, căruia i-am anunțat și somarea oficială ce i se va face din partea Ministerului de Afaceri Străine de aci, mi-a promis că lucrul nu se va mai repeta și m-a rugat să-i pun chiar la dispoziție material redacțional referitor la situația din România.

În legătură cu verdictul dat în procesul asasinilor fostului președinte de consiliu Duca, presa cehoslovacă a publicat mai multe articole despre Garda de Fier. În oficiosul „*Prager Presse*", din 10 aprilie, a apărut articolul *Garda de Fier*, semnat de corespondentul ziarului, domnul Dr. Kopecky.

Autorul scrie, între altele, următoare:

«După războiul mondial, guvernele române au trebuit să lupte neîncetat cu mari dificultăți, cauzate nu numai de depresiunea economică, dar și de diferite acțiuni. Pericolul de stânga a fost de fapt înăbușit, dar, în urma unei tactici greșite, s-a tolerat organizația

teroristă de dreapta, Garda de Fier. Problema apărării împotriva revoluționarilor n-a fost încă până acum studiată de vreun guvern în totalitatea ei. Și în răstimp, s-au efectuat o serie întreagă de atentate. La Iași a fost omorât prefectul de poliție Manciu de către căpitanul *Gărzii de Fier, la București un bolșevic a tras în domnul dr. Vaida, apoi a rănit un alt* gardist, *pe domnul C. Angelescu, fost subsecretar de stat la Interne, un alt* gardist *a omorât la Cernăuți pe un elev de liceu, și așa mai departe. După fiecare atentat se intenta acțiune împotriva extremiștilor, se declara starea de asediu, se dizolvau organizații etc. Apoi afacerea adormea și agitațiile și atentatele începeau din nou. Ziarul „*Lupta*" constată că fiecare guvern de după război din România a fost silit să ia măsuri extraordinare împotriva teroriștilor, dar când factorii guvernului veneau în opoziție, reproșeau îndată guvernului următor de a recurge la acest fel de măsuri și protejau indirect acțiunea revoluționarilor. Ziarul refuză acest punct de vedere dictat de interese de partid strâmte, punct de vedere ce s-a remarcat și la mulți din șefii opoziționiști și conducătorii ei. Majoritatea opiniei publice din România simte deci necesitatea unei apărări a ordinii și pretinde o nouă lege preventivă care să fie îndreptată împotriva teroriștilor și a conspiratorilor. România n-are nevoie de astfel de grupări. Revoluționari de acest gen nu vor duce țara la o renaștere. Țării îi trebuiesc revoluționari constructivi, nu nebuni, arivișți și paraziți care exploatează mizeria economică și nemulțumirea populației naive. Fapte, printre care se găsește și asasinatul lui Duca, sunt o parte a acțiunii mondiale generale împotriva civilizației, împotriva tratatelor de pace, care au făcut posibile liberarea și unirea popoarelor asuprite din Europa, împotriva tendințelor de consolidare a statelor noi. Împotriva acestei ofensive criminale generale trebuie reacționat repede și energic și toate forțele creatoare ale națiunii trebuie să se contopească într-un fel.*

Este demn de remarcat cum alegătorii români au înțeles spontan cerințele timpului. La 2 aprilie au avut loc la București alegeri parțiale pentru locul vacant în urma tragicului sfârșit al lui Duca. Dacă exista undeva posibilitatea de a pune în valoare directivele ce cochetează azi în politica românească cu ideea dictaturii, acesta a fost cazul cu prilejul acestor alegeri din capitală. Adeptul acestei ideologii politice, domnul Octavian Goga, a luat și el parte cu partizanii săi la aceste alegeri, dar candidatul partidului său, Vasilescu Valjean, a concentrat doar 1 531 voturi din cele 85 000, și aceste voturi înseși erau mai mult pentru el decât pentru programul partidului. Alegătorii au refuzat deci spontan o ideologie similară. Ei au dovedit de asemenea că refuză împărțirea partidelor în grupuri mici, căci dizidenții Partidului Național-Țărănist (gruparea Iunian) n-au obținut în capitală decât 529 voturi și nici Partidul Conservator al lui Filipescu nu a obținut mult cu cele 2 840 voturi. Interesul principal al publicului s-a concentrat asupra celor două mari partide de stat, cel liberal, care a obținut 49 911 voturi și care și-a menținut poziția de la alegerile generale, și Partidul Național-Țărănist, fuzionat de curând cu Partidul Țărănist al Dr. Lupu, care a obținut în total 29 000 voturi, ceea ce înseamnă o importantă creștere față de rezultatele de la alegerile generale, când aceste două partide au mers separat. Alegătorii și-au exprimat fidelitatea față de principiile democratice și parlamentare și, în același timp, antipatia lor pentru grupările fasciste și anti-democratice. Această expresie a dorinței poporului arată încă o dată cum trebuie dusă politica internă pentru a asigura efectiv interesele poporului.»

Noul ziar independent *„Halo Noviny"* a publicat, de asemenea, un articol despre mișcările de dreapta și influența lor în România, sub titlul: *Fascismul tricolorului românesc, Garda de Fier.*

Îmi permit a cita din acest articol următorul pasaj caracteristic:

«O dovadă că opinia publică din străinătate este greșit informată de situația din România este faptul că în procesul Gărzii de Fier ea vedea o luptă a guvernului democrat

împotriva fascismului. De aşa ceva nu poate fi deloc vorba. Dimpotrivă, în ultimul timp, fascismul s-a dezvoltat foarte mult în România, sprijinit fiind de înseşi guvernele democratice.

Când Codreanu s-a reîntors din Germania şi a înfiinţat partidul său, a fost considerat pe jumătate nebun, şi în afară de câteva grupuri de studenţi fascişti cu care organiza pogromuri antisemite, n-avea pe nimeni de partea lui. Însă la fel ca în Germania, unde Hitler n-a putut să prindă teren decât în clipa când burghezimea a văzut că nu există altă scăpare de mişcarea revoluţionară, şi în România, Codreanu a realizat, în ultimii ani, datorită unor mari ajutoare băneşti fie din partea burgheziei, fie din partea guvernului, succese de aşa natură, încât Garda de Fier a devenit un factor însemnat.

La proces, Codreanu s-a apărat argumentând de a fi procedat în deplină înţelegere cu guvernul Vaida Voievod şi în interesul naţiunii. Codreanu câştigase de partea lui nu numai guvernul, ci şi o parte din ofiţeri, o serie întreagă de profesori universitari, precum şi membri ai clerului.

Totuşi masa radicală nu s-a putut menţine astfel cum ar fi dorit burghezia şi Codreanu. A urmat atentatul împotriva lui Duca. Desigur că şefii partidului şi Codreanu n-au dorit acest lucru şi erau complet nevinovaţi. Cu toate acestea, guvernul actual a trebuit să ia măsuri împotriva acestei organizaţii, mai ales că se făcuseră presiuni şi din partea Franţei în acest sens.

După modul cum a decurs procesul, s-a adeverit bănuiala că Garda de Fier a fost susţinută de guvern.

Firesţe că această manifestare deschisă, de colaborare între guvern şi mişcarea fascistă din România, este ceva foarte caracteristic pentru dezvoltarea situaţiei şi lămureşte oarecum greutăţile pe care această ţară le are în Mica Înţelegere, în ce priveşte recunoaşterea Rusiei Sovietice. După verdictul dat în procesul Gărzii de Fier, se poate spune că România a dat cale liberă fascismului.»

În revista săptămânală „*Oasa*", domnul Ferdinand Pribyl, apreciatul nostru prieten în presa cehoslovacă, a făcut să apară articolul *Străbătând România*, în care dă cetitorilor câteva informaţii preţioase cu privire la călătorii prin ţara noastră. Articolul este însoţit de câteva ilustraţiuni.

Secretar de presă
O. W. Cisek

Excelenţei sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 15 octombrie 1934

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace şi la atitudinea ei faţă de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 7 şi 15 curent.

Gravul eveniment petrecut la Marseille a predominat, firesţe, în coloanele tuturor cotidianelor din Cehoslovacia, în vreme ce mai toate chestiunile de ordin intern au trecut pe planul al doilea. Atentatul împotriva regelui Alexandru al Iugoslaviei, căruia i-a căzut jertfă şi marele om de stat francez Barthou, a devenit, timp de o săptămână, obiectul atâtor discuţii

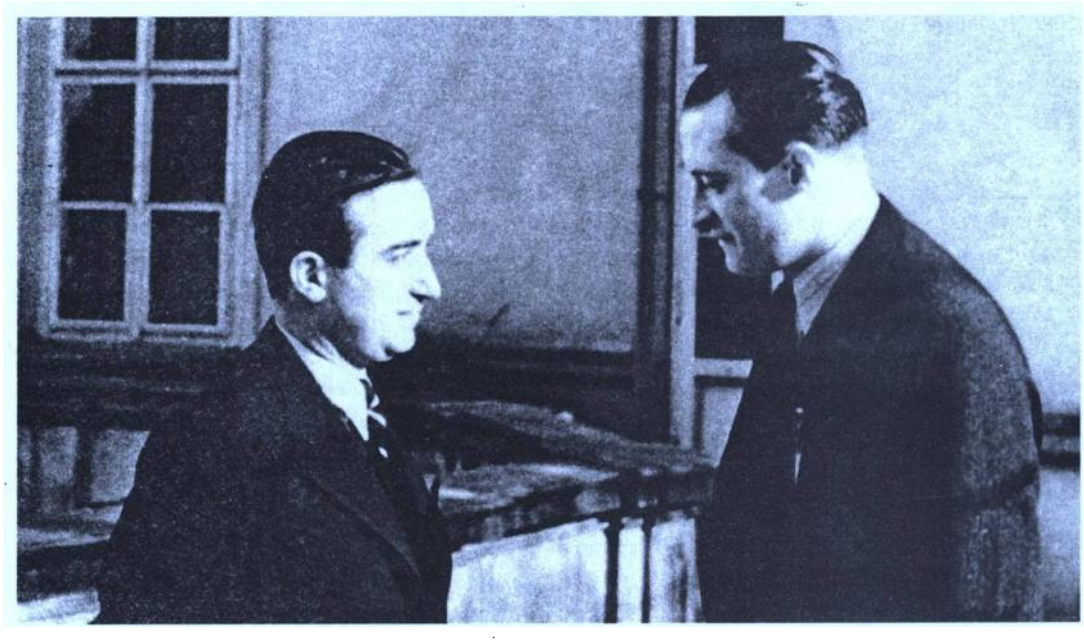

La Praga, cu secretarul său particular

și comentarii ce oglindesc limpede însemnătatea extraordinară atribuită acestui fapt în întreaga Republică Cehoslovacă. Precum reiese și din presă, doliul general a fost într-adevăr sincer și profund. Toate cotidianele au închinat articolele lor de fond regelui Alexandru și ministrului Afacerilor Străine al Franței, arătând meritele lor nepieritoare pentru țările Micii Înțelegeri și politica păcii. În aceste articole care au încercat să prezinte și situația internă creată în Iugoslavia, în urma odiosului atentat, au apărut însă și destule amănunte referitoare la situația dificilă a Regenței și la raporturile dintre sârbi, croați și sloveni.

Alături de elogiile marilor dispăruți s-au găsit așadar destule reflexiuni cu privire la seriozitatea situației și la pierderile concrete ce le-a suferit organismul politic al Micii Înțelegeri prin dispariția regelui Iugoslaviei, care a contribuit nespus de mult la echilibrul situației în Balcani.

Ziarul *„Prager Tagblatt"* publică în numărul său din 11 octombrie articolul de fond *Die Folgen von Marseille* (*Urmările evenimentelor din Marsilia*) în care se subliniază și câte ceva referitor la atitudinea Cehoslovaciei față de România, în cadrul Micii Înțelegeri. Îmi permit a cita aci următorul fragment caracteristic din acest articol:

«Opinia publică cehoslovacă și în primul rând cea cehă a fost și mai strâns legată de persoana regelui Iugoslaviei, deși acesta era creatorul unui regim ce le părea străin cehoslovacilor. Dar mai presus decât acest lucru trebuie menționată rudenia de rasă a majorității națiunii cehoslovace și comunitatea de simțăminte ce durează de zeci de ani între cele două popoare, precum și faptul că regele Alexandru a fost șeful aceluia din statele Micii Înțelegeri ale cărui legături cu Cehoslovacia sunt cele mai sigure. Se poate deci naște întrebarea, ce efecte va avea moartea regelui Alexandru asupra Micii Înțelegeri. Mărimea pierderii este vădită, dacă se consideră că Alexandru nu mai era numai un monarh, dar și un dictator – ceea ce înseamnă un plus ca putere – care și-a interpus fără rezervă toată autoritatea pentru politica externă a țării lui, caracterizată prin menținerea Micii Înțelegeri. Nici un schimb de cabinet n-a putut să zdruncine crezul acestui domnitor foarte consecvent care – după cum reiese din diferite caracterizări – știa să fie credincios. Astfel se explică și faptul că a rezistat cât a fost cu putință de a recunoaște Sovietele, aceasta din pietate pentru

Rusia țaristă, căreia îi rămăsese credincios sub înrâurirea amintirilor din tinerețe. Fără îndoială deci că Cehoslovacia pierde în Alexandru un reprezentant sincer al politicii de alianță. Dar mai ales trebuie menționat că Mica Înțelegere a fost plănuită încă înainte de urcarea oficială la tron a lui Alexandru și că ea a existat un șir de ani în care regele n-a domnit în mod absolut, ci în colaborare cu blocuri ce alternau, deseori în condițiuni amenințătoare provocate de tulburări politice interne. În afară de simpatia personală a regelui, directiva politicii externe a Iugoslaviei era desemnată de gruparea internațională și ea va fi, sperăm, și mai departe desemnată de aceasta, precum este cazul și la al treilea membru al Micii Înțelegeri, la România, ale cărei legături cu Cehoslovacia nu au, în mod firesc, aceeași intensitate, dar a cărei atitudine de până aci pare a fi păstrată prin reîntoarcerea domnului Titulescu la departamentul Afacerilor Străine la București.»

Die politischen Folgen des Schüsse von Marseille (*Urmările politice ale împușcăturilor de la Marseille*) se intitulează un articol de fond, publicat de ziarul german „*Teplitz-Schönauer Anzeiger*" în numărul său din 12 octombrie. Articolul discută pe larg situația în Iugoslavia, la felul cum celelalte două state ale Micii Înțelegeri judecă dezvoltarea lucrurilor în statul aliat, în urma dispariției regelui Alexandru. Referitor la părerile și la atitudinea Excelenței voastre, în momentul de față, autorul se exprimă astfel:

«Lucrurile sunt urmărite cu o atenție încordată și în statele vecine ale Iugoslaviei. Nesiguranța cu privire la ocuparea postului de ministru de Externe al României s-a sfârșit repede prin renumirea domnului Titulescu. Încă în noaptea de după asasinarea regelui Alexandru, noul ministru a depus jurământul și au și început de îndată la București, consfătuiri serioase cu privire la măsurile ce ar trebui luate eventual față de încordarea situației politice din sud-estul Europei. Domnul Titulescu a declarat că este foarte îngrijorat de urmările ce ar putea avea atentatul, și Domnia sa s-a pus imediat în legătură cu cei doi aliați din Mica Înțelegere pentru a conveni asupra atitudinii față de noua situație. La Viena aceste urmări provoacă mai puțină grijă. Acolo se presupune chiar că soluția anumitor probleme din bazinul dunărean ar putea fi mai ușor posibilă acum, decât părea cu câteva zile înainte. Ministrul de Externe al Ungariei era pe cale de a pleca în Polonia într-o vizită de prietenie. Această vizită a fost amânată pentru moment. La Budapesta se socotește cu posibilitatea că atentatul de la Marsilia ar putea să ducă eventual la grupări cu totul noi în Europa și de aceea domnul Gömbös privește de datoria sa de a nu-și părăsi postul în acest moment hotărâtor.»

Fără îndoială că tristul eveniment de la Marsilia a concentrat asupra sa foarte mult din atențiunea care, într-o situație mai liniștită, s-ar fi îndreptat aproape exclusiv asupra reocupării locului de conducător al Afacerilor Străine ale României de către Excelența voastră. Întreaga presă cehoslovacă așteptase acest eveniment după declarațiile domnului Președinte al Consiliului, făcute presei cu două zile înainte, și toate cotidianele au reprodus știrea, atribuindu-i o însemnătate cu totul deosebită și punând-o în legătură cu urmările atentatului de la Marsilia, pentru politica de bloc a Micii Înțelegeri.

Ziarul „*Morgenzeitung*" din Moravska Ostrava – editat de concernul Mercy, care publică și marele cotidian „*Prager Tagblatt*" – așează, în fruntea numărului său din 7 octombrie, un articol care poartă titlul *Primadona Titulescu*. Articolul este scris sub impresia zvonurilor cu privire la o eventuală schimbare a politicii noastre externe și rezumă reflexiile lui asupra stării de lucruri care ar fi determinat demisia Excelenței voastre, în pasajul ce urmează:

«Domnul Titulescu a făcut brusc să se vorbească iar de el. Intr-un consiliu de miniștri el a comunicat colegilor săi surprinși că și-a înaintat demisia care a și fost primită. Dar pentru a consola pe miniștri, el i-a putut înștiința în același timp că a fost din nou însărcinat cu formarea cabinetului. Deci, după Tătărăscu, Titulescu a plecat pentru a face loc lui Tătărăscu. Acest pas a fost motivat în mod oficial de domnul Tătărăscu, prin faptul că a vrut să ofere

prilej regelui de a-şi face o părere despre activitatea primului său ministru. Că părerea a fost favorabilă dovedeşte noua însărcinare. Neaşteptata criză de guvern a primit astfel o soluţie pe cât de grabnică, pe atât de simplă şi latura politicii interne a chestiunii a fost repede aranjată. Dar presupunerile unei lupte, pentru Germania şi împotriva Franţei, nu sunt sigure. Căci domnul Titulescu, care, după o părere ce a circulat câtva timp, era să nu facă parte din guvern sau nu vroia să mai facă parte din el, va prelua iar conducerea politicii externe a României. Totul va rămâne deci cum a fost. Este cu totul sigur că domnii Titulescu şi Tătărăscu se vor înţelege, căci deşi domnul Titulescu este cel mai cunoscut politician român în străinătate, el ştie foarte bine că numai ca ministru activ al Afacerilor Străine poate juca un rol adevărat şi că ar fi repede deplasat de o altă primadonă, dacă nu ar cădea de acord cu domnul Tătărăscu. Intermezzo-ul român s-a sfârşit aşadar în mod satisfăcător pentru toţi interesaţii. Portofoliul domnului Titulescu ar fi putut, chiar în anumite circumstanţe, să aibe o însemnătate europeană. România este un post activ al politicii balcanice franceze şi domnul Titulescu reprezentantul acestui post activ. Dacă s-ar fi ajuns la o schimbare la ministerul de Externe al României, ar fi putut interveni o îndepărtare de la politica franceză şi o înaintare a Germaniei care, după Polonia, ar vrea să câştige şi România pentru ea. Dar n-a intervenit nici o schimbare, primadona Titulescu rămâne.»

De formarea, misiunea şi directivele noului guvern român se ocupă şi articolul de fond al oficiosului *„Prager Presse"*, din 9 octombrie. Din acest articol merită să fie relevat următorul pasaj care, în traducere românească, sună astfel:

«Demisia domnului Titulescu, care, în realitate, a avut loc înainte de demisia întregului guvern, dar care n-a ajuns la Bucureşti decât în momentul în care guvernul hotărâse demisia lui totală, a stârnit o atenţie extraordinară, deoarece opinia publică a aflat foarte curând că domnul Titulescu a pus anumite condiţiuni pentru rămânerea lui în guvern care priveau independenţa acţiunii sale în politica externă. Din punct de vedere practic, nu există nici o deosebire cu privire la principiile fundamentale, pe care se bazează politica externă a României. Activitatea domnului Titulescu pentru Mica Înţelegere şi pentru colaborarea cu Franţa este destul de cunoscută. Declaraţia domnului Tătărăscu, făcută presei după remanierea guvernului, confirmă şi accentuează acest program. Şi Domnia sa vorbeşte lămurit despre colaborarea Micii Înţelegeri cu Franţa. Este, în mod vădit, vorba de unele diferenţe de tactică şi de competenţă ce se referă poate la procedeul şi atitudinea în anumite acţiuni polone şi raportul polono-român rezultat din acestea. Dar şi alte puncte mai pot fi luate în consideraţie. Important este că comparaţia programului domnului Titulescu şi declaraţia domnului Tătărăscu să nu arate deosebiri principiale în ce priveşte scopurile politicii externe române, ale cărei succese din ultimii ani se datoresc tradiţiei neschimbate, stimată şi respectată de celelalte state. Tratativele dintre cei doi oameni de stat în chestiunea reintrării domnului Titulescu în guvern, în calitate de ministru de Externe, vor fi continuate la Bucureşti după reîntoarcerea domnului Titulescu. În schimbul de telegrame ce a avut loc, domnul Titulescu a mai comunicat – după cum afirmă presa română – că, în principiu, primeşte colaborarea cu cabinetul Tătărăscu în baza programului hotărât împreună cu decedatul şef de partid Duca. Tratativele cu privire la colaborarea domnului Titulescu în cabinetul Tătărăscu sunt urmărite de presa română şi străină cu un interes deosebit, căci participarea domnului Titulescu înseamnă o întărire, considerând poziţia pe care o ocupă acest om de stat în străinătate, în majoritatea opiniei publice române, precum şi în cele două partide, cel liberal şi cel naţional-ţărănist. Guvernul Tătărăscu a mai fost odată, timp de câteva zile, fără domnul Titulescu, însă după scurte tratative el a fost recâştigat. Este de dorit ca şi data aceasta să se găsească posibilităţi în acest sens.»

Dintre evenimentele de ordin intern, apropiata deschidere a parlamentului şi încheierea unui acord electoral între Partidul Naţional-Democrat, de sub conducerea domnului dr. Karel Kramař, şi Liga Naţională a deputatului Stříbrny au stârnit cele mai multe comentarii. Textul acordului va fi publicat de abia mai târziu. Cele două partide îşi păstrează independenţa, însă vor colabora pentru închegarea unei puternice opoziţii naţionaliste. Cele două partide s-au obligat să nu se atace în presă, iar la viitoarele alegeri să prezinte candidaţii lor pe liste comune. Se crede că, după alegeri, deputaţii celor două partide vor avea şi un club comun. Precum se exprimă mai toate ziarele – cu excepţia organelor celor două partide interesate în cauză – naţional-democraţii şi bătrânul lor conducător dr. Kramař se pregătesc pentru o lungă opoziţie. Ziarul „*Lidove Noviny*" arată în numărul său din 9 octombrie că unele elemente din cele două partide doresc fuzionarea acestora încă înaintea alegerilor, sperând să-l vadă pe Stříbrny instalat ca vice-preşedinte al partidului unificat. La alegeri, numele lui va sta în capul unei liste la Praga. Desigur că fuziunea celor două partide ar avea drept urmare o oarecare fascizare a Partidului Naţional-Democrat, căci spiritul caraghiosului Stříbrny, gata la orice atac, împotriva actualei coaliţii guvernamentale, va înrâuri şi elementele tinere, astăzi încă apropiate lui Kramař.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Excelenţei sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 15 octombrie 1934

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace şi la atitudinea ei faţă de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 7 şi 15 noiembrie.

E săptămâna expozeurilor mari ţinute de domnul Malypetr, preşedintele consiliului de miniştri, şi domnul dr. Beneš, ministrul Afacerilor Străine, săptămâna în care au fost pe larg discutate vederile celor doi oameni de stat, care şi-au însumat răspunderile privitoare la situaţia internă şi la politica externă a Cehoslovaciei. Expozeurile au fost mai limpede şi mai hotărât conturate decât altădată, fapt care reiese în mod evident din pasajul expozeului domnului dr. Beneš, referitor la legăturile dintre Polonia şi Republica Cehoslovacă, adică la conflictul polono-cehoslovac. Ecourile trezite în toată opinia publică au clarificat, în multe privinţe, situaţia de până acum. Presa tuturor partidelor a luat atitudine faţă de propunerile domnului Malypetr, în privinţa reformei administrative, precum şi referitor la chestiunile de înarmare şi perfecţionare a oştirii, puse, de data aceasta, în directă legătură cu situaţia Cehoslovaciei faţă de statele învecinate. Presa a reprodus de asemenea pe larg ecourile trezite de expozeul domnului dr. Beneš, în presa străină, subliniind mai ales atitudinea extrem de favorabilă a presei germane. Ziarele „*Ceske Slovo*", organul Partidului Naţional-Socialist ceh, din care face parte domnul dr. Beneš, şi oficiosul „*Prager Presse*" au subliniat de asemenea atitudinea dârză a ministrului Afacerilor Străine faţă de situaţia creată în urma nenumăratelor atacuri, la care s-a dedat presa oficioasă polonă faţă de Cehosovacia.

Într-unul din rapoartele mele anterioare, în care am încercat a preciza cauzele conflictului polono-cehoslovac precum se reflectă azi în presă, mi-am permis a observa că simpatiile domnului dr. Beneš, printre ofițerii superiori ai armatei, nu sunt prea mari și că mulți dintre ei ar reproșa ministrului Afacerilor Străine o atitudine cu mult prea conciliantă față de atacurile polone care ar lovi zilnic demnitatea națională. Acum domnul Beneš, împreună cu Partidul Național-Socialist ceh, s-a apropiat de armată, luând, în același timp, o atitudine mult mai fermă față de atacurile Poloniei. (Se pare că noua atitudine a domnului dr. Beneš ar putea înrâuri în bine și șansele D[omniei] sale la o eventuală, apropiată alegere prezidențială.) Întreaga opinie publică a așteptat din partea domnului dr. Beneš o schimbare de atitudine față de provocările batjocoritoare ale Poloniei. Îndeosebi Partidul Social-Democrat, de sub conducerea domnului Hampl, s-a apropiat astfel de domnul dr. Beneš, care acum două săptămâni interzisese ziarului *„Pravo Lidu"*, organul Partidului Social-Democrat, de a mai răspunde direct atacurilor presei oficioase polone.

„Pravo Lidu" a fost de asemenea singurul ziar cehoslovac care s-a dedat la atacuri destul de vehemente împotriva Italiei, în chestiunea cercetărilor asupra atentatului de la Marsilia. Timp de două zile, organul Partidului Social-Democrat era plin de știri obiective, dar destul de sincer și lapidar redactate, cu privire la vina Italiei în susținerea elementelor teroriste croate. Dar domnul dr. Hajek, directorul presei din Ministerul Afacerilor Străine de aci, a întrebuințat repede toate mijloacele ce-i stau la îndemână, spre a opri continuarea publicării acestui material. Atât legațiunea iugoslavă din Praga, cât și domnul Uzumovici, președintele consiliului de miniștri iugoslav, au fost – precum am aflat din sursă foarte sigură – foarte indispuși din cauza atitudinii prea rezervate a presei cehoslovace față de învinuirile aduse Italiei. Se pare că Direcția Presei din Belgrad ar fi trimis la Praga mult material redacțional privitor la vina Italiei, material care urma să fie plasat în presa cehoslovacă. Domnul dr. Beneš și Direcția Presei de aci au refuzat însă net publicarea acestor știri, ținând să păstreze o atitudine cât mai rezervată față de țara lui Mussolini. Din cauza aceasta s-a ajuns chiar la o oarecare tensiune care a durat câteva zile.

Am arătat mai sus că expozeul domnului dr. Beneš i-a apropiat pe social-democrați de Partidul Național-Socialist Ceh, aflat sub conducerea domnului dr. Klofač. Această apropiere poate da roade cu totul deosebite, în legătură cu pregătirile în vederea viitoarelor alegeri generale care vor avea loc în anul 1935. Chestiunii creării blocurilor pentru viitoarele alegeri i-am acordat o atențiune deosebită în ultimele mele rapoarte săptămânale. Căci toată presa cehoslovacă discută mereu această problemă. Nu numai că social-democrații încearcă să se unească cu național-socialiștii cehi, în vederea alegerilor chiar comuniștii au fost invitați de a forma un front comun cu celelalte partide de stânga. Domnul dr. Hampl a cerut de la comuniști numai o părăsire a atitudinei lor împotriva formei actuale a statului cehoslovac. Presa a discutat mult succesul „Blocului național", compus din Partidul Național-Democrat, de sub conducerea domnului dr. Kramař, și „Liga națională", de sub conducerea deputatului Stříbrny. Partidul Populist ceh (catolic), de sub conducerea Monsignorului dr. Sramek, a încercat de asemenea să se apropie de Partidul Populist Slovac, condus de preotul Andrei Hlinka. Însă, precum arată acum mai toată presa, fără de succes! Căci Hlinka a început să cocheteze de asemenea cu „Blocul național", care constituie astăzi cel mai serios și puternic element al opoziției. Deocamdată însă nu se poate întrevedea care va fi rezultatul precis al încercărilor celor două formațiuni de a-l cuceri pe individualistul Hlinka, al cărui nume este citat ori de câte ori se discută, în legătură cu uneltirile Ungariei și ale Poloniei, chestiunea slovacă – adică a autonomiei Slovaciei, sau a unei eventuale împărțiri a ei între Polonia și Ungaria.

O foarte bună impresie au lăsat însă declarațiile preotului Andrei Hlinka, în legătură cu expozeul domnului ministru dr. Beneš. Toată presa a ținut să sublinieze, în nenumărate rânduri, fondul declarațiilor lui Hlinka, din care reiese lealitatea elementului slovac față de conducerea statului.

Un rezumat clar al atitudinilor luate de diferitele partide politice, în discuția expozeului ministrului Afacerilor Străine, îl conține articolul *Sammlung der Kräfte* (*Concentrarea forțelor*), publicat de oficiosul *„Prager Presse"*, în numărul său din 11 noiembrie. Din acest articol, semnat de distinsul publicist Dr. František Kubka, îmi permit a cita aci următorul pasaj, care conține o seamă de amănunte informative de valoare:

«Nu mai trebuie scos în evidență că oratorii partidelor de coaliție stau fără excepție în dosul politicii ministrului de Externe, care este în stare să asigure statul prin sprijinirea pe Liga Națiunilor și menținerea și dezvoltarea mai departe a acordurilor și legăturilor amicale. S-a relevat îndeosebi fidelitatea pentru Mica Înțelegere, satisfacția cu privire la politica de înțelegere a statelor balcanice, alianța dovedită cu Franța și începutul legăturilor normale cu Rusia Sovietică. Sub acest raport, trebuie relevate discursurile social-democraților, deputat dr. Hampl, dr. Winter și senator Krejči, a republicanului senator Krojhed, a național-socialistului ceh senator Klonda și a deputatului Hrnšovsky, a deputatului populist ceh Světlik, senator dr. Hruban și altor deputați din coaliție de naționalitate cehă. Aproape toți s-au exprimat asupra grijii ce o inspiră politica Poloniei tuturor spiritelor.

Că Partidul Agrar german și social-democrații s-au rânduit, în mod manifest, în dosul politicii ministrului de Externe și pe terenul republicii, că spre exemplu deputatul Zierhut a relevat cu energie că populația germană ar fi gata să-și apere această patrie ca și concetățenii ei cehoslovaci, că senatorul Dr. Heller a rostit cuvintele că declarațiile ministrului pot fi subscrise de la primul până la ultimul cuvânt, nu trebuie considerate doar ca expresia spiritului de coaliție, ci ca un succes al politicii de pace care este în interesul tuturor cetățenilor statului fără deosebire de naționalitate. Aici a învins, cu tot Heimatfrontul *gălăgios, principiul democrației, care recunoaște o singură conducere: conducerea de responsabilitate și conformă constituției, a guvernului. Un rol, în această privință, a jucat și succesul monstru al declarațiilor social-democrației germane, din 4 noiembrie, la care s-a referit și deputatul Kaufmann în discursul său.*

Important este că și opoziția a vorbit lămurit de data aceasta. Ea simte că politica externă este o chestiune a totalității și că nuanțe de partid n-au mult de vorbit în această direcție. Dacă național-democratul Ježek a respins invectivele delegatului maghiar Eckhardt la Geneva, dacă deputatul Mlčoch a accentuat că partidul său aprobă politica de pace și de defensivă asigurată, aceasta subliniază de fapt însemnătatea politicii externe ca o chestiune interesând statul întreg, dar în afară se ascultă cu interes mai mare vocile care răsună din lagărul opoziției slovace. Atragem aci atențiunea asupra cuvintelor deputatului Onderčo din Partidul Populist care a relevat atitudinea pozitivă a partidului său față de stat, a caracterizat animozitatea Poloniei împotriva Cehoslovaciei ca inexplicabilă, prea marea solidaritate dintre Varșovia și Budapesta, ca un pericol pentru prima și a refuzat revizionismul de pretutindeni și la toate granițele. Și senatorul acestui partid, Dr. Kovalik, a întrebat de ce Ungaria refuză o înțelegere pe terenul economic cu Mica Înțelegere și s-a raliat la directiva generală a politicii externe a statului. Tot astfel a sunat discursul deputatului național-slovac, Rázus: Suntem pentru unitatea statului. Acest lucru este cunoscut atât în Polonia, cât și în Ungaria. Minoritatea polonă și-a spus cuvântul prin dr. Buzek, care s-a identificat fără rezervă cu politica externă a guvernului, și prin discursul deputatului polon Chobot, care a condamnat energic enervarea care nu s-a calmat încă la granița sileziană și care neliniștește minoritatea polonă. Și oratorul social-creștin maghiar, deputatul Szüllö, s-a oferit de a servi de intermediar





Președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Tătărăscu și N. Titulescu, ministrul de Externe – protagoniștii sintezelor din presa cehoslovacă, realizate de Cisek

între Cehoslovacia, căreia aparțin ca cetățeni credincioși maghiarii din republică, și maghiarii de dincolo de graniță, misiune care este desigur cea mai rodnică pentru orice minoritate.

Într-un cuvânt, apelul în vederea unirii și concentrării forțelor vitale a fost auzit și salutat cu satisfacție în camerele Adunării Naționale cehoslovace. Cuvântul despre valul pe care ne găsim cu toții, acest cuvânt al lui Masaryk, a primit sensul lui mai adânc în perspectiva de azi.»

Un mic capitol aparte, în acela mai vast al ecourilor deșteptate de expozeul ministrului Afacerilor Străine, înseamnă atitudinea presei germane din Reich față de declarațiile domnului dr. Beneš privitoare la raporturile cu Germania. În ziua de 8 noiembrie, majoritatea ziarelor remarcă un articol al ziarului *„Berliner Tagblatt"*, referitor la discursul domnului dr. Beneš. (Un articol caracteristic pentru atitudinea Germaniei față de ministrul Afacerilor Străine al Cehoslovaciei a apărut și în cel mai de seamă cotidian al Bavariei *„Münchener Neueste Nachrichten"*.) Ziarul *„Venkov"*, organul Partidului Republican (Agrarian), a subliniat un pasaj, în care acest cotidian – adică *„Berliner Tagblatt"* – cere domnului dr. Beneš de a interveni pe lângă Franța pentru restabilirea unei atmosfere calme în Bazinul Saarului și de a nu întrebuința emigranții germani, care se află pe teritoriul cehoslovac, spre a lovi în interesele Reichului. *„Ceske Slovo"* remarcă, în aceeași zi, tonul plin de politețe al presei germane, în comentariile ei la expozeul domnului ministru dr. Beneš. S-ar părea, așadar, că Germania, în haosul ei de astăzi, și-ar putea face oarecare iluzii, în ce privește recâștigarea contactului cu lumea din jurul ei, prin intermediul Cehoslovaciei.

Firește că chestiunea plebiscitului din Bazinul Saarului a fost de asemenea viu urmărită de presa cehoslovacă, mai ales în ce privește precizarea *statu quo-ului*, dacă rezultatele plebiscitului n-ar hotărî neapărat în favoarea realipirii bazinului de Germania.

Cu prilejul sărbătorii naționale polone, chestiunea conflictului dintre Cehoslovacia și vecinul ei slav de la nord a fost din nou discutată. Ziarul *„Venkov"* se ocupă, în numărul său din 13 noiembrie, de raporturile existente dintre cele două state, arătând că în ziua sărbătorii naționale a avut loc un schimb de atacuri regretabile între cotidiane de seamă ale Poloniei și Cehoslovaciei. Nu ar avea nici un înțeles de a expune încă o dată toate amănuntele de tristă memorie, care au tulburat de un an și jumătate raporturile polono-cehoslovace. Aceste

raporturi ar semăna, din multe puncte de vedere, cu acelea care există între cele două surori latine, Franța și Italia. Cele două țări ar avea multe trăsături comune, dar că s-ar mai arăta și altele care le despart zilnic și provoacă nervozitate în presă. Deputatul Chobot – deputat al minorității polone în Parlamentul cehoslovac – și-ar fi declarat deschis, în parlament, lealitatea față de stat, dar că nu de mult ar fi prezentat la Varșovia un memoriu asupra situației minorității polone. Acum domnul Chobot încearcă să izgonească fantomele, la a căror deșteptare a contribuit. În concluzie, autorul articolului atrage din nou atențiunea guvernului asupra eforturilor revizioniste care ar împiedica mereu consolidarea definitivă a Europei Centrale.

Rezultatele conferinței Uniunii balcanice la Ankara, discursurile ținute de Excelența voastră și chestiunea redactării noului statut, în vederea unei strânse colaborări economice a țărilor balcanice, au fost de asemenea comentate de toată presa cehă și germană din cuprinsul Cehoslovaciei.

Ziarul *„Cesko Slovo"*, organul Partidului Național-Socialist ceh, publică în numărul său din 9 noiembrie un articol, intitulat *60 milioane oameni susțin pacea.* Autorul arată cât de mult trebuie apreciată colaborarea dintre țările Micii Înțelegeri cu Uniunea Balcanică. După ce se arată că Ungaria se împotrivește mereu unui acord cu țările Micii Înțelegeri, se subliniază câteva amănunte cu privire la atitudinea pașnică a Iugoslaviei care ar corespunde aceleia a tuturor statelor aliate. Colaborarea dintre cele două grupări ar cuprinde astăzi un teritoriu care are o întindere de 1.321.390 km² cu o populație de peste 60 milioane locuitori ce sunt uniți prin interese solidare.

În 11 noiembrie, ziarul german *„Grenzbote"*, din Bratislava, publică articolul *Politische Neuordnung auf dem Balkan* (*Nouă ordine politică în Balcan*) din care îmi permit a cita aci următorul pasaj:

«Uniunea Balcanică, a cărei conferință a avut loc la Ankara zilele acestea, a făcut să progreseze mai mult noua ordine politică în colțul odinioară furtunos din Europa. Prin crearea unui statut propriu de organizare, comunitatea celor patru state a fost stabilită în toate chestiunile de politică externă și statutul spune limpede că hotărârile, pe care le ia noul „Consiliu permanent al Pactului Balcanic ca organ administrativ al politicii comune", trebuie redactate în unanimitate. Dorita desprindere de la orice influență a marilor puteri a devenit așadar un fapt stabilit în mod autentic, care nu mai poate fi zdruncinat și pe care Parisul și Roma trebuie să-l accepte pur și simplu. Faptul că cei patru contractanți ai Pactului balcanic au instituit și un secretariat permanent și stabilesc de pe acum pentru mai mulți ani locul și data conferințelor lor regulate, aparține poate mai mult necesităților optice și subliniază intenționat strânsa legătură cu Mica Înțelegere, a cărei formă de organizare internă este luată ca model. S-ar putea adăuga aci că hotărârea – luată altminteri încă în timpul discuțiunilor comune ce au avut loc cu prilejul ceremoniei funebre pentru regele Alexandru – unei colaborări politice strânse între Uniunea Balcanică și Mica Înțelegere nu poate rămâne fără înrâurire asupra dezvoltării viitoare a acesteia din urmă. Dar, în definitiv, era limpede încă din luna mai a acestui an, când conducerea politică a Micii Înțelegeri a trecut în mâinile României și când Titulescu a devenit purtătorul ei de cuvânt în locul lui Beneš, că întreaga sferă de interese a Micii Înțelegeri se va muta mai spre Estul Europei.

Formarea unui consiliu economic permanent al Uniunii Balcanice, care are drept model organizația similară a Micii Înțelegeri, nu trebuie supratаxată pentru moment. Ideea unei colaborări economice mai strânse a Turciei, Greciei, Iugoslaviei și României a format obiectul unor discuțiuni amănunțite încă cu prilejul semnării convențiilor de la Atena și s-a stabilit atunci că traficul interbalcanic nu cuprinde decât abia 15% din schimbul de mărfuri al

Peninsulei balcanice. Acest raport nu se va putea schimba mult într-un viitor apropiat şi statele balcanice vor depinde mai departe de piaţa europeană şi în parte de cea americană.

Pe de altă parte, nu trebuie totuşi trecute cu vederea enormele posibilităţi pe care le oferă un teritoriu locuit de 50 milioane de locuitori. Anumite începuturi ale unei economii politice naţionale a Balcanilor se pot de pe acum recunoaşte ici şi colo lămurit şi menţionăm doar acordul turco-iugoslav cu privire la comerţul de opiu care se confirmă a fi excelent. Noua ordine economică în Balcani nu va putea, desigur, ţine pasul cu noua ordine politică, dar pentru moment este mai puţin importantă.»

În legătură cu tendinţele de apropiere ce există între Bulgaria şi Uniunea Balcanică, oficiosul *„Prager Presse"* lasă să apară, în numărul său din 13 noiembrie, un articol de fond despre misiunea Excelenţei voastre în capitala Bulgariei. (Articolul intitulat *Titulescu in Sofia* (*Titulescu la Sofia*) se găseşte anexat acestui raport în traducere integrală). Îmi permit a cita aci următorul pasaj care încearcă să ajungă la concluzii cât mai concrete:

«... Maxima acestei politici este pe scurt următoarea: în primul rând, reglementarea chestiunilor în suspensie dintre Bulgaria şi vecinii ei, apoi tratarea de legături vaste în sensul Pactului balcanic. Căci – astfel se argumentează – după ce Bulgaria şi vecinii ei au fost despărţiţi timp de 15 ani în duşmănie şi neîncredere, timp în care nici cele mai simple chestiuni n-au putut fi rezolvate, un viraj brusc de 180 de grade ar fi cu totul nefiresc şi de puţină valoare. Acestei situaţii noi i-ar lipsi premiza cea mai importantă, adică încrederea reciprocă. Încrederea însă nu poate fi creată decât treptat şi drumul cel mai bun spre ea este lichidarea chestiunilor în suspensie dintre Bulgaria şi fiecare stat în parte.

Acest mijloc, care s-a arătat atât de bun cu privire la Iugoslavia, va fi – şi acesta este al doilea rezultat important al discuţiilor d-lui Titulescu cu oamenii politici bulgari – utilizat acum între România şi Bulgaria. Complexul, asupra căruia se va trata, este de acum stabilit în memorii, pe care le-au schimbat ambele guverne. Materia, despre care este vorba, este cam complicată şi voluminoasă şi va fi nevoie – nu trebuie ascuns acest lucru – de multă bunăvoinţă pentru a înlătura greutăţile ce se opun soluţiei ei. Aceasta se referă îndeosebi la chestiunile privitoare la drepturile reciproce de şcoli şi biserici pentru minorităţile respective. Căci situaţia este azi de aşa natură că se duc campanii violente de presă cu privire la numărul românilor din Bulgaria şi al bulgarilor din România. Drept exemplu se citează doar că Bulgaria evaluează numărul bulgarilor trăind în România la aproximativ un milion, pe când Românii indică cifra maximă de 400 000. Datele referitoare la numărul românilor din Bulgaria nu arată o diferenţă atât de mare. Pe când Bulgaria recunoaşte existenţa a 60 000 români, România susţine că ar fi vorba de 90 000.

Mult mai favorabilă se prezintă situaţia chestiunilor economice. În baza unei vechi legi turceşti, conform căreia totalitatea pământului este proprietatea statului, iar cultivatorul nu posedă decât uzufructul lui, statul român a expropriat fără indemnizaţie în sudul Dobrogei o treime a pământului şi a stabilit pe ea colonişti români. În schimb, s-a recunoscut ţăranilor expropriaţi dreptul nelimitat de proprietate pe pământul rămas. Bulgaria califică însă aplicarea acestei legi ca ilegală şi pretinde plata unei indemnizaţii către bulgarii dăunaţi. Deoarece guvernul Muschanov a făcut, pe timpuri, o propunere de compromis, conform căreia indemnizaţia să fie acordată sub formă de scutire de impozite timp de 10 ani, se poate spera într-o reglementare viitoare a acestei chestiuni. În ce priveşte construcţia unui pod de cale ferată peste Dunăre, între Rusciuk şi Giurgiu, s-a şi obţinut o înţelegere şi se speră că el va putea fi pus în circulaţie în aproximativ 4 luni. Despre marile avantaje ale acestei inovaţii pentru traficul reciproc, cât şi pentru traficul de tranzit bulgar în Polonia şi în Cehoslovacia de Est nu mai trebuie insistat în mod deosebit. Înainte de toate, este prima chestiune asupra căreia s-a obţinut o înţelegere şi prin aceasta s-a făcut un început promiţător.»

Conferința șefilor de stat major a țărilor Micii Înțelegeri la Praga și prezența domnului general Ioan Antonescu în Cehoslovacia a dat presei cehoslovace prilejul de a saluta, în câteva articole prietenești și pline de sinceră însuflețire, armata română. Cotidianele capitalei cehoslovace au publicat numeroase reportaje și reproduceri de fotografii, reprezentând pe șeful marelui stat major al armatei române. Cum domnul general Antonescu și-a exprimat față de mine dorința de a primi colecția întreagă a acestor articole și reportaje, am trecut toate tăieturile din ziare domnului locotenent-colonel Nasta, atașatul militar al României la Praga, care urmează să le trimită marelui stat major al armatei, la București.

De *Situația internă a României* se ocupă un articol al ziarului „*Ostrauer Zeitung*" din Moravska Ostrava, publicat în 8 noiembrie. Articolul conține pasaje cât se poate de elogioase pentru activitatea, popularitatea și faima Excelenței voastre atât în România, cât și în toată Europa; totodată strânge însă laolaltă tot felul de zvonuri răuvoitoare la adresa dinastiei și încearcă să caracterizeze situația internă într-un mod care ne discreditează.

Îmi permit a cita următorul pasaj edificator:

«*Dacă vechiul și noul ministru de Externe al României, Titulescu, va face un expozeu, este încă nesigur. În orice caz, el este astăzi nu numai cea mai populară persoană a guvernului, dar și a țării. Motivul este că profesorul de Drept nu s-a amestecat niciodată în politica internă, ceea ce i-a fost cu atât mai ușor, cu cât nu aparține nici unui partid. Sub impresia atentatului de la Marsilia, el s-a hotărât să intre în guvernul Tătărăscu și împăcarea celor doi rivali a avut loc, cu pupături și îmbrățișări și mare aplomb, în prezența regelui. În ceea ce privește regele, reputația lui, care a suferit timp îndelungat, s-a mărit evident prin atitudinea energică a Partidului Liberal. După suprimarea Gărzii de Fier, liberalii au început să mature cu mătura de fier și ceea ce acum șase luni era considerat ca o imposibilitate, adică luarea de măsuri împotriva camarilei de la Curte, este astăzi un fapt îndeplinit. Secretarul particular atotputernic al regelui, Puiu Dumitrescu, care, sărind peste ordinea gradelor, a reușit să facă din tatăl său din maior general, a fost exilat la Paris. El este atât de exilat, încât i s-a refuzat intrarea în Franța, unde voia să se întoarcă după o intervenție încercată pe lângă Titulescu la Geneva, pentru a nu tulbura călătoria regală (suprimată în răstimp.) Doamna din burghezie apropiată monarhului a fost măritată cu un colonel. Mai important pentru politica internă ar fi împăcarea cu prințesa Elena, deoarece, în concepția lui simplă și dreaptă, poporul este de părere că un rege de 40 de ani trebuie să aibe o soție, și un tânăr principe moștenitor, pe mama lui. Regina mamă Maria se afla, se zice, în acest scop la Londra (prin logodna ducelui de Kent, curtea engleză a intrat în strânse legături de rudenie cu prințesa Elena), în timp ce atentatul de la Marsilia a zădărnicit pentru moment, pe lângă atâtea alte planuri, și pe acesta.*

Este cunoscut că regele Carol II se sprijinea bucuros, în ce privește politica externă, de Alexandru I, cu care nu era numai înrudit, dar și legat în prietenie sinceră și pe care și-l luase de model. De aceea regele Carol dorește, cum altminteri a făcut-o până la călătoria regelui Alexandru în Franța, o oarecare apropiere de Germania. Între România și Polonia există o alianță și deoarece Franța stă cu brațele deschise față de Rusia, România dorește să contrabalanseze puțin această atitudine. Totuși – domnul Titulescu garantează directiva franceză. Numai că în acest procent de sută la sută de ieri, a intervenit o apropiere fragmentară de Germania. Nu este decât un fragment, nu mai mare decât participarea similară din Cameră a celor zece deputați ai profesorului Cuza. Eronată este mult răspândita părere că și Garda de Fier ar gravita spre Germania.»

Dintre articolele culturale și foiletoanele despre România, publicate în ultima săptămână, trebuie menționat acela al domnului prof. dr. A. Cervin despre *Iași, mărgăritarul României*, apărut în numărul din 13 noiembrie al ziarului „*Severočesky Denik*", Liberec, și frumoasa schiță *Bucureștii toamna*, semnată de domnul prof. Iosef Spilka și publicată pe o

pagină întreagă din ultimul număr de duminică – 11 noiembrie – al marelui cotidian *„Lidove Novigy"*. În cuvinte cât se poate de laudative, autorul zugrăveşte aspectul modern al capitalei noastre şi ritmul ei de viaţă.

Revistele ilustrate şi câteva cotidiane au reprodus fotografii, reprezentând sosirea Excelenţei voastre la Sofia şi diferite reportaje de la manevrele regale române.

Excelenţei sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

O. W. Cisek
Secretar de presă

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 23 noiembrie 1934

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace şi la atitudinea ei faţă de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 15 şi 22 noiembrie:

Pe lângă dezbaterile parlamentare, în legătură cu bugetul general al statului pe anul 1935, discuţiile referitoare la stagiul militar de doi ani au constituit obiectul principal al atenţiei opiniei publice şi al presei, în ce priveşte chestiunile de ordin intern.

Rând pe rând, miniştrii Unificării, Justiţiei, Poştei, Lucrărilor publice, Căilor ferate şi Comerţului, şi-au susţinut pretenţiile pentru departamentele lor, arătând că sumele trecute în proiectul de buget acoperă minimul necesităţilor. Cum Cabinetul actual este un guvern de coaliţie, organele diferitelor partide au atribuit o atenţie deosebită expozeurilor ţinute de miniştri, prin care sunt reprezentaţi în consiliul de miniştri. În general, nivelul discuţiilor – precum arată în unanimitate presa cehoslovacă – ar fi fost cât se poate de ridicat, fapt pe care-l înregistrează ca o nouă dovadă că parlamentarismul democrat nu s-ar afla nicidecum în faza unei decăderi.

Chestiunile militare continuă de asemenea să ocupe presa capitalei cehoslovace. Vizita şefilor de stat major ai României şi Iugoslaviei şi expozeul ministrului de Război despre care mi-am permis a vă informa în raportul meu din săptămâna trecută – au aşezat chestiunile militare pe primul plan. O adevărată campanie pentru ridicarea creditului moral al armatei cehoslovace a fost începută. Aceasta, fără îndoială, şi ca un fel de răspuns ferm la adresa Poloniei şi la atacurile ei necontenite.

Dar chestiunile de ordin extern au predominat totuşi. Vizita cancelarului austriac Schuschnigg la Roma şi aceea a domnului Gömbös în Austria au provocat multe comentarii destul de interesante – comentarii care fac mai întotdeauna o legătură între relaţiile italo-ungare şi chestiunea atentatului de la Marsilia.

În centrul atenţiunii se află însă deschiderea sesiunii Societăţii Naţiunilor la Geneva, nota iugoslavă cu privire la atentat, solidaritatea Micii Înţelegeri în chestiunea pretenţiilor iugoslave şi răspunsurile domnului Gömbös, comunicate lumii prin intermediul presei. Presa cehoslovacă subliniază energic gestul celor două state aliate – Cehoslovacia şi România – de a cere Societăţii Naţiunilor discutarea cât mai neîntârziată a pretenţiilor iugoslave. Presa cehoslovacă se fereşte şi acum de a ataca Italia, în legătură cu întrebările puse de unele ziare străine cu privire la emigranţii croaţi din Italia.

Cum chestiunile militare au atras, în mod cu totul deosebit, atenţiunea presei, discuţiile din Camera franceză cu privire la bugetul armatei şi la înarmare, precum şi declaraţiile alarmante referitoare la presupunerea că Germania ar putea să dispună, în caz de război, în 1935, de cinci milioane şi jumătate de soldaţi, au produs aci o senzaţie dintre cele mai enervante. Ziarele *„Narodni Politika"* şi *„Lidove Noviny"* au pus aceste declaraţii alarmante în legătură cu ultimele asigurări de pace ale Führerului Hitler – adică cu interviul acordat unui redactor al ziarului „*Le Matin*" şi deputatului Boy. Ziarele cehoslovace sunt departe de a se încrede în sinceritatea Führerului, cu atât mai mult cu cât orice scepticism este îndreptăţit, fiindcă aceste declaraţii de pace au fost destinate numai străinătăţii, în timp ce presa germană nu le-a reprodus.

Chestiunea conflictului polono-cehoslovac intră într-o nouă fază, ceea ce reiese limpede din atitudinea presei cehoslovace. Atitudinea de defensivă reţinută a Cehoslovaciei face loc unei apărări obiective, care se serveşte de reamintirea atâtor fapte ce parează atacurile polone. Până acum, Ministerul Afacerilor Străine a căutat mereu să înrâurească redacţiile ziarelor, spre a opri orice răspuns la atacurile Poloniei. Nu se mai vorbeşte şi nu se scrie *„con sordino"*, când este vorba de atacurile vehemente ale oficiosului polon „*Gazeta Polska*". Fără a se servi de injurii, insulte sau falsificări tendenţioase în interpretarea legăturilor diplomatice dintre Varşovia şi Praga, presa cehoslovacă este întrebuinţată de oficialitate pentru clarificarea situaţiei şi lămurirea chestiunii în faţa publicului cititor.

Astfel ziarul independent *„Narodni Politika"* – cotidian de cel mai mare tiraj al Cehoslovaciei – publică în 20 şi 21 noiembrie două articole cu privire la conflictul dintre Cehoslovacia şi Polonia. Subtitlul articolului, altminteri semnificativ, este următorul: *Este posibilă o înţelegere, sau nu?* Îmi permit a scoate din aceste articole următoarele părţi esenţiale care prezintă, din punct de vedere cehoslovac, toate amănuntele politice şi istorice care au dus la conflictul dintre cele două state:

«Raporturile cehoslovaco-polone vor rămâne totdeauna probleme delicate. Nu există însă şi nu poate exista vreodată printre oamenii obiectivi şi leali ai ambelor părţi, unul care să nu vadă că multe din marile interese comune, fie ele politice, economice sau culturale vor forma totdeauna probleme vitale ale ambelor state. De asemenea, nu poate exista nici o îndoială că neînţelegerile reale sunt foarte puţine şi nu de prea mare importanţă.

Problema raporturilor dintre ambele naţiuni are mai mult un caracter psihologic şi depinde, pe de o parte, de structura socială şi politică democrată a Cehoslovaciei, contrară celei din Polonia, de pe altă parte de tradiţia şi amintirile dinainte de război şi anume: înclinarea polonă spre Austria şi Ungaria şi toate consecinţele trecute şi viitoare în practica politică, rezultate de pe urma acestei înclinaţiuni şi tendinţa Cehoslovaciei spre Rusia, adică aşa numita politică slavă dinainte de război.

Acestea sunt izvoarele, dacă nu ale tuturor, dar cel puţin a majorităţii neînţelegerilor polono-cehoslovace. Şi până în prezent nu s-a făcut nimic ca aceste neînţelegeri să fie atenuate.

Examinând situaţia raporturilor de la izbucnirea războiului, vedem că Pilsudsky a luptat în rândurile armatelor germane, în timp ce polonii credincioşi Antantei au fost cu noi, împotriva Puterilor Centrale. Nimeni nu mai reproşează azi la noi lui Pilsudsky de a fi luptat în armata germană, polonii însă nu vor să uite că am respectat, până la izbucnirea revoluţiei, integritatea Rusiei ţariste, la fel cum au făcut oficial Franţa, Anglia şi Italia.

A venit conferinţa păcii şi a început lupta în jurul Teşinului. Polonii apărau teritoriile lor istorice pe principii etnografice şi istorice, la fel ca şi noi. Ei cereau cu privire la Rusia, ceea ce ceream noi cu privire la Austria. La sfârşit, chestiunea a fost tranşată de cele patru mari puteri sub forma ei actuală. S-a crezut, la noi, că astfel drumul spre o înţelegere între Polonia şi Cehoslovacia este deschis şi pe baza aceasta s-a început o politică de apropiere.

Cu toate acestea auzim necontenit din partea Poloniei reminiscențe, incriminări, atacuri, amenințări și deseori chiar injurii. Polonii ne reproșează că, în timpul cel mai critic pentru ei, n-am permis trecerea prin interiorul nostru a armamentului destinat armatei lor. Nu ne dăm înapoi de a lămuri cum se prezintă această chestiune.

În acel timp, ne găseam într-un mare pericol comunist, iar regiunea Ostrava, unde au fost reținute trenurile cu muniții, era stăpânită de masele comuniste, astfel încât organele noastre de stat au fost, timp destul de îndelungat, nesigure pe situație. Prin înțelegerea survenită în urmă între domnii Beneš și Mareșalul Foch s-a permis trecerea altor trenuri de muniții spre Polonia, însă nu prin Ostrava, ci prin Slovacia unde nu se prezentau greutăți de transport. Asemenea greutăți nu s-au ivit numai la noi, ci și în Austria, Anglia, Franța și Danzig – după cum se poate vedea din cartea La risurrezione della Polonia *a fostului ministru al Italiei la Varșovia, Francesco Tomasini. E de prisos deci, să mai căutăm a documenta că atacurile polone împotriva noastră sunt nedrepte și de rea credință.*

O altă etapă a raporturilor polono-cehoslovace a fost semnarea convenției de amiciție dintre ambele țări din anul 1922, realizată de domnii miniștri Beneš și Skirmunt; tot atunci a avut loc și vizita domnului Skirmunt la Praga. Cu toate că, îndată după semnarea acestei convenții, diferendul în chestiunea Javorina a împiedicat temporar desfășurarea legăturilor, au avut totuși loc două evenimente însemnate. În lupta pentru Silezia Superioară, Cehoslovacia a fost invitată de către Liga Națiunilor de a colabora, în timpul plebiscitului, în vederea tranșării acestei chestiuni. Se știe, atât la Varșovia, cât și în Germania și la Geneva, că fără ajutorul Cehoslovaciei rezultatul acestui plebiscit n-ar fi ieșit astfel cum a ieșit.

Al doilea eveniment a fost colaborarea Skirmunt, Narutowicze și Beneš la conferința de la Geneva din anul 1922, prima conferință după război care amenința pacea în mod serios. Beneš a luptat la această conferință pentru Europa Centrală și Polonia. Domnul Skirmunt n-a uitat, desigur, acest lucru. Polonia se simte azi tare și de aceea uită vremurile grele prin care a trecut.

Din anul 1923 începe colaborarea regulată cehoslovaco-polonă la Geneva. N-a fost chestiune în care ambele delegațiuni să nu fi fost de acord.

La sfârșitul anului 1924 și începutul anului 1925 începe perioada colaborării polono-cehoslovace celei mai active pe terenul internațional. Dl ministru Beneš crede și speră că trebuie să se ajungă, în sfârșit, la o înțelegere definitivă între Polonia și Cehoslovacia, căreia să-i urmeze o colaborare cu Germania și Rusia. La 19 aprilie 1925 are chiar loc vizita domnului Beneš la Varșovia și semnarea convenției de arbitraj și comerț, ministru de Externe fiind dl Skrzinski. Prin această convenție se lămuriseră toate chestiunile în litigiu, inclusiv chestiunea împărțirii Tešinului și aceea a minorităților. Călătoria domnului Beneš la Varșovia a însemnat într-adevăr o apropiere și crearea unei atmosfere noi, a unei colaborări economice și politice în forurile internaționale. A urmat pactul de la Locarno din 9 februarie 1925, la care Skrzynski și Beneš s-au hotărât că Polonia și Cehoslovacia să aibe o atitudine comună. În timpul călătoriilor domnului Beneš la Londra, Paris și Geneva, Cehoslovacia a primit orice soluție cu privire la pactul Locarno, cu condiția prealabilă ca ea să fie primită și de Polonia. La tratativele de la Locarno și în cele mai mici amănunte, Polonia și Cehoslovacia au avut o atitudine similară. Însă tratativele de la Locarno au avut în anul 1926 un epilog dramatic, în urma cererii Germaniei de a intra în Liga Națiunilor și de a ocupa un loc permanent în consiliul ei. Streseman s-a opus atunci ca intrarea Germaniei să fie condiționată de alegerea Poloniei în consiliul permanent al Ligii, cerută de Skrzynski. Rândul era însă al Cehoslovaciei. Totuși, domnul Beneš a anunțat consiliul Ligii, în ziua de 14 martie 1926, că pentru a servi statelor prietene și cauza păcii, în urma consfătuirilor cu Briand, Chamberlain și Skrzynski, Cehoslovacia renunță în favoarea Poloniei.

La venirea domnului Zaleski în fruntea Ministerului de Externe polon, în locul domnului Zkrzynski, colaborarea, îndeosebi la Geneva, dintre Cehoslovacia şi Polonia a continuat să fie aceeaşi ca şi mai înainte, mai ales în ce priveşte chestiunea minorităţilor.

Începând însă cu anul 1927 şi în anii următori, a început să se manifeste din partea Poloniei o oarecare răceală, urmată de o oarecare rezervă care a sfârşit cu o rezervă făţişă în ce priveşte politica Micii Înţelegeri ca întreg. Am început să auzim ici şi colo, că Polonia are concepţia ei în ce priveşte Europa Centrală şi că unora dintre politicienii poloni nu le place deloc politica Micii Înţelegeri.

Polonia, spre exemplu, n-a ratificat niciodată pacea de la Trianon şi desele intervenţii făcute de Praga au sfârşit cu comunicarea oficială a fostului ministru al Poloniei la Praga, domnul Pilze, că Polonia este în această chestiune de partea Cehoslovaciei şi că neratificarea nu înseamnă nimic împotriva ei, ci prezintă doar expresia faptului că Polonia, ca stat, n-a avut şi n-are nimic comun cu pacea de la Trianon şi nu cere nimic din fostele teritorii maghiare.

După plecarea domnului Skrzynski, s-a observat la Praga treptat, că simpatia Poloniei pentru Ungaria creşte şi că Varşovia înclină mai degrabă pentru crearea unui bloc italo-maghiaro-româno-polon, decât spre un bloc Polonia – Mica Înţelegere.

În ce priveşte chestiunea Anschlussului, încă din anul 1926, Polonia începe să ia o atitudine din ce în ce mai clară, în sensul că nu se interesează de ea, iar la încercarea făcută în anul 1931 de Schober-Curtius, Polonia a înţeles să tacă.

Bineînţeles că nu reproşăm Poloniei atitudinea ei nici în ce priveşte Ungaria, nici în ce priveşte Austria, menţionăm numai acest fapt ca opinia noastră publică să vadă că Polonia conduce această politică de mai mulţi ani, fără nici o consideraţie pentru urmările ei. Polonia n-are, firesc, cu noi nici un fel de obligaţiuni în aceste chestiuni. Cu toate acestea, până la venirea domnului Beck ca ministru de Externe n-a intervenit nimic deosebit în raporturile noastre cu Polonia şi, după părerea noastră, atitudinea lui Zaleski faţă de Cehoslovacia a fost leală şi corectă, la fel ca şi atitudinea noastră faţă de Polonia.

De la venirea domnului Beck, în toamna anului 1932, începe, fără îndoială, o nouă etapă în raporturile polono-cehoslovace. Praga şi-a dat seama că, dacă nimic nu se va produce, va interveni cel puţin un nou tempo şi o nouă nuanţă. Pentru ca să nu se ivească neînţelegeri în dauna ambelor state, domnul Beneš are la Geneva, în ziua de 3 februarie 1933, prima convorbire cu domnul Beck. S-a propus, cu acest prilej, din partea domnului Beneš, încheierea unei convenţii speciale de prietenie. Guvernul cehoslovac a căzut în unanimitate de acord cu acest proiect şi a repetat oferta guvernului polon.

În anul 1932 a început în Italia să se manifeste părerea şefului guvernului italian în vederea încheierii pactului celor patru mari puteri. În opinia publică polonă începe să se creadă că Cehoslovacia a părăsit Polonia în lupta împotriva pactului celor patru. Lucru însă nu era aşa. Chestiunea aceasta n-a fost niciodată pusă între ambele state. Din momentul însă în care încep tratativele în vederea pactului celor patru, neînţelegerea dintre Franţa şi Polonia devine mai accentuată, iar în urma plecării Germaniei de la Liga Naţiunilor, la 14 octombrie 1933, Polonia îşi schimbă complet politica.

Încep tratativele între Berlin şi Varşovia care se termină la 26 ianuarie 1934 cu Pactul de neagresiune polono-german. Din motive nelămurite până în prezent, câteva zile înainte de semnarea acestui pact, a început în presa polonă o campanie împotriva Cehoslovaciei. Şi este aproape de necrezut, chiar până azi, ce sunt în stare să scrie unele ziare polone despre chestiunile slovace, despre raporturile dintre cehi şi slovaci etc. Noi suntem totuşi corecţi faţă de Polonia în chestiunile ei minoritare şi îndeosebi în chestiunea ucraineană. Nu dorim ca Polonia să ne forţeze a ne schimba atitudinea de până acum şi să ne ocupăm serios de aceste chestiuni.

Atacurile vehemente ale presei polone împotriva Cehoslovaciei privitor la oprimarea închipuită a minorității polone de la noi a dat loc la o intervenție a guvernului polon la Praga. Guvernul cehoslovac a respins aceste atacuri ca nereale și a propus Poloniei o împăcare sub forma concretă de a discuta diferendul la Geneva, Cehoslovacia fiind dispusă de a se supune oricărei hotărâri luate de Liga Națiunilor. Varșovia a respins această presupunere.

În dorința de a satisface pretențiile polone, Domnul Beneš face a treia propunere, anume: ca diferendul să fie prezentat unei comisii de paritate cehoslovaco-polone, înființată în baza convenției de lichidare polono-cehoslovace din anul 1925, care cuprinde prescripții cu privire la eventuale diferende ce s-ar ivi între ambele țări pe tema minorităților. Și această propunere a fost respinsă de Varșovia, iar campania din presa polonă a continuat.

În răstimp, se naște ideea unui pact oriental, în urma consfătuirilor franco-ruse la Geneva. Cehoslovacia se declară pentru acest pact. Polonia, împotriva lui. Răspunsul dat Franței este cel cunoscut, anume că Cehoslovacia n-ar trebui să intre în pact, deoarece pactul trebuie să se extindă numai la Europa nord-estică, că Polonia nu poate să preia pentru Cehoslovacia nici un fel de angajamente în chestiunile dunărene și că, în general, trebuie în primul rând să studieze consecințele intrării Cehoslovaciei în pact, nevoind să dea nici o întâietate Cehoslovaciei față de celelalte state dunărene.

În zilele când a avut loc ceremonia pentru înmormântarea regelui Alexandru, Gömbös a vizitat oficial Varșovia. Polonia are, firește, dreptul de a invita pe orice politician, însă vizita aceasta a fost însoțită în presa guvernamentală polonă de o dublă campanie împotriva Cehoslovaciei. Probabil cu scopul de a înăbuși ceea ce se scria în aceste zile în presa europeană despre răspunderea Ungariei în atentatul de la Marsilia.

În aceste momente, după toate cele întâmplate, domnul Beneš vorbește în ziua de 5 noiembrie 1934, în parlament, despre relațiile dintre Polonia și Cehoslovacia, făcând un rezumat al dezvoltării acestor raporturi în doi ani de politică cehoslovaco-polonă.

Știm că azi situația psihologică este de așa natură încât e nevoie să se aștepte o desfășurare a situației internaționale și a se vedea mai târziu dacă se poate întreprinde ceva în vederea unei apropieri. Poate că până atunci opinia publică a ambelor țări va afla destule informații obiective, astfel încât singură va putea respinge atitudinea neînțeleasă și campania ușuratică a presei ambelor părți.

Prima condițiune ar fi desigur ca opinia publică a ambelor țări să fie informată exact de motivele diferendului. În dorința de a contribui la această lămurire, am scris aceste considerațiuni și informațiuni, dictate în primul rând din dragoste pentru dreptate.»

De observat că articolul publicat de *„Narodni Politika"* a fost reprodus de mai toate ziarele însemnate ce apar la Praga și în orașele de provincie, în urma faptului că textul a fost răspândit și trimis redacțiilor de agenția oficială CTK.

Dintre evenimentele din România, deschiderea Parlamentului și raportul domnului Bentoiu în afacerea Skoda au fost viu urmărite de presa cehoslovacă. S-au reprodus pasajele esențiale din mesajul regal de deschidere, publicându-se, în același timp, fotografii reprezentând pe M.S. Regele la citirea mesajului și pe Excelența voastră, în tovărășia domnului subsecretar de stat Savel Rădulescu, în fața clădirii Camerei deputaților.

Presa s-a ferit însă de orice comentarii cu privire la desfășurarea afacerii Skoda, după prezentarea raportului domnului deputat Bentoiu, reproducând numai știrile obiective și laconice transmise prin agenția oficială CTK.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Excelenței sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
București

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Praga, 30 noiembrie 1934

O. W. Cisek

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele, cu privire la aspectul general al presei cehoslovace și la atitudinea ei față de România, în ultima săptămână, cuprinsă între 22 și 30 noiembrie.

O săptămână turbure, plină de gălăgie, în ce privește evenimentele de ordin intern, plină de neliniștea unei așteptări oglindită în coloanele politicii externe ale presei. Gălăgia a fost provocată de opoziția Blocului Național, format astăzi din Partidul Național-Democrat de sub conducerea domnului dr. Karel Kramař și din Liga Națională (fascistă) a deputatului Stříbrny; pretextul scandalului a fost predarea insignelor Universității germane în mâinile autorității Ministerului Instrucțiunii Publice și protestul Universității de a preda aceste insigne în condițiuni jignitoare pentru ea. În politica externă, neliniștea și nedumerirea se referă la felul cum va fi tratată la Geneva chestiunea notei iugoslave, în legătură cu atentatul de la Marsilia. Aceste două chestiuni au dat prilej la tot felul de articole, comentarii, protestări și scrisori. Chestiunea predării insignelor a provocat chiar declarația unui general care a dat de înțeles celor mai de seamă scriitori cehoslovaci – mai toți elemente de stânga – că tânăra generație nu-i va mai înțelege și că s-ar putea să fie internați cândva într-un lagăr de concentrare.

Din aceste constatări laconice se poate lesne vedea ce contraste, ce forțe opuse au fost mișcate și vehement dezlănțuite de pasiunile naționaliste și socialiste, în legătură cu predarea insignelor care rămâne, în sine, un eveniment de însemnătate minoră.

De câtva timp, presa opoziției naționaliste agitase mereu împotriva faptului că vechile insigne istorice ale Universității au fost păstrate la rectoratul Universității germane. Deputații dr. Hodač și Stříbrny au făcut din această chestiune un fel de tobă mare a protestării opoziționiste. Universitatea germană, purtându-se într-un mod foarte stângaci și neclar, opoziția a atâțat studențimea. Mase mari de studenți au manifestat mai întâi împotriva Universității germane, în frunte cu rectorul Universității cehe, care este domnul dr. Domin, un membru marcant al Partidului Național-Democrat. După devastarea câtorva săli ale Universității germane, s-au spart ferestrele la societatea culturală germană *Urania*, la clubul *Deutsches Haus*, la Teatrul german. Curând după aceasta însă, manifestanții academici au fost înlocuiți de tot felul de elemente suspecte, conduse și atâțate de deputații dr. Hodač și Stříbrny. Acum însă caracterul naționalist și antigerman al manifestațiilor a făcut loc unor puternice demonstrații antiguvernamentale și antisemite.

Cât timp au fost atacați numai profesorii și studențimea germană, presa cehă n-a avut de obiectat mai nimic împotriva naționalismului dezlănțuit. Îndată ce opoziția a arătat însă în mod deschis că atâță masele, provocând pretutindeni dezordine și nesiguranță, presa coaliției guvernamentale a întrebuințat prilejul spre a lovi cât mai vehement în opoziție, atacând chiar persoana domnului dr. Kramař și apostrofând declarațiile guvernamentalilor la Parlament, cu privire la această chestiune.

Îndeosebi presa socialistă și cea oficioasă au căutat să transforme întreaga chestiune într-o luptă împotriva deputatului Stříbrny.

Relativ puțin comentate au fost atacurile presei germane cu privire la chestiunea predării insignelor.

Un răsunet foarte îmbucurător a avut în ziua de 26 noiembrie publicarea unui buletin medical care arată că Președintele Masaryk ar fi restabilit, că și-ar fi reluat ocupațiile și că doctorii curanți nu vor mai da, de-acum înainte, nici un fel de comunicări cu privire la starea sănătății lui.

În ce privește constituirea blocurilor electorale pentru viitoarele alegeri, tratativele dintre Partidul Național-Democrat și Partidul Populist Slovac, de sub conducerea preotului

Andrei Hlinka, tot mai continuă. În numărul din 26 noiembrie al ziarului social-democrat *„Pravo-Lidu"*, domnul dr. Dérer, ministrul Justiției, publică un foarte interesant articol despre politica lui Andrei Hlinka și colaborarea D[omniei] sale cu partidele din «așa numita Uniune națională.» Trebuie remarcat, scrie autorul, că pentru național-democrația și Liga lui Stříbrny, politica de alianță cu Hlinka nu înseamnă o politică în interesele statului, ci o politică de partid. A susține, în condițiunile actuale, politica lui Hlinka este a săpa temeliile statului, căci această politică ascunde un mare pericol pentru stat. Domnul dr. Dérer a citat ca dovadă numeroase cazuri extrase din politica lui Hlinka după revoluție, atunci când leaderul autonomiștilor slovaci a protejat nu numai iredentiști de calibrul lui Jehlicka, dar și maghiari ca Tuka, și a privit cu brațele încrucișate la campaniile de agitație duse de subordonații săi, pe care ar fi trebuit să le împiedice. Dar Hlinka continuă să tacă cu privire la lucruri împotriva cărora ar trebui să se opună cu energie. El tolerează să se continuie cu desideratele unei autonomii legale a Slovaciei, despre care domnul dr. Kramař a putut spune pe timpuri că ea ar atrage după sine, în cazul când ar fi realizată, o zdruncinare a statului cehoslovac. De aceea, domnul dr. Dérer consideră că sunt numai interese de partid și nu interesele statului care au făcut pe naționaliști-democrații domnului dr. Kramař să se alieze cu Hlinka, deoarece ei favorizează pretenția imposibilă de a realiza o autonomie legală a Slovaciei, la care Hlinka a declarat, în mai multe rânduri, că nu poate renunța. Național-democrația a trădat Uniunea partidelor din Slovacia credincioase statului și va fi responsabilă de victoria eventuală a radicalismului populist ostil statului. Și aceasta, cu atât mai mult, cu cât o unică și fermă uniune antiautonomistă ar fi putut întări elementele cele mai rezonabile ale Partidului Populist în lupta lor împotriva tendințelor autonomiste, pe care le proclamă radicalii împotriva cărora Hlinka ar fi fost mult mai energetic, dacă n-ar fi simțit că ei pot conta, chiar în mod indirect, pe sprijinul «așa numitei Uniuni naționale».

În ce privește chestiunile de ordin extern, predarea memoriului iugoslav la Geneva a trezit cele mai multe discuții și comentarii. Firește că și intervenția întârziată a Ungariei, la Societatea Națiunilor pentru demisia domnului ministru dr. Beneš din funcțiunea D[omniei] sale de președinte, a stârnit destule atacuri împotriva atitudinii domnilor de la Budapesta.

Ziarul *„Prager Tagblatt"* publică, în numărul său din 24 noiembrie, un articol care poartă titlul *Der Prozess um Marseille* (*Procesul în jurul Marsiliei*). Îmi permit a cita din acest articol următorul pasaj cu privire la atitudinea blocurilor statelor europene în chestiunea memoriului iugoslav:

«Caracterul politic al discuției ce începe acum se evidențează din formarea grupelor ce au apărut fără întârziere cu acest prilej: la memoriul iugoslav înaintat secretariatului Ligii Națiunilor s-au asociat Cehoslovacia și România și cele trei țări procedează în legătură cu Franța. Aceasta este aceeași constelație care se întâlnește la orice întreprindere însemnată. Ce atitudine vor lua celelalte puteri nu este clar azi. Nici una, firește, nu se va abține de a-și exprima indignarea împotriva faptei comise la Marsilia, dar considerații diplomatice vor avea rolul lor în a stabili până în ce măsură statele își vor apropia părerea Iugoslaviei cu privire la vina Ungariei. Iugoslavia a dat plângerii ei o bază morală generală, interpretând atentatul împotriva a doi oameni de stat însemnați ca un atac împotriva păcii europene, interpretare care, în caz că va fi acceptată, va câștiga în mare parte toate statele, doritoare de pace, pentru continuarea dovezilor Iugoslaviei. Plângerea iugoslavă va aduce pe tapet și chestiunea dreptului de azil și a abuzului lui de către emigranți, gata de atentate, și de către autoritățile țărilor străine favorabile acestora. Este de remarcat cum sesizează presa italiană acest punct, aprobând în aparență, dar încercând de fapt de a prezenta în mod malițios acest reproș și considerând Italia ca ținta urii împotriva emigranților.»

Același ziar publică, în numărul său din 26 noiembrie, articolul *Pause des Unbehagens* (*Pauză în situația de jenă*) din care merită relevat pasajul ce urmează:

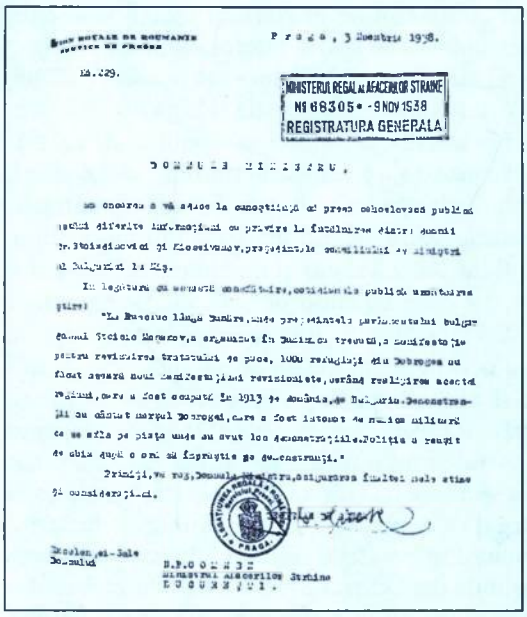

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRAINE
Nr 88305 - 9 NOV 1938
REGISTRATURA GENERALA

Praga, 3 Noembrie 1938.

Nr. 429.

DOMNULE MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că presa cehoslovacă publică astăzi diferite informaţiuni cu privire la faimoasa vizită domnii Dr. Stoiadinovici şi Alexievitch, preşedintele consiliului de miniştri al Bulgariei la Sofia.

In legătură cu aceasta cotidianul public următoarea ştire:

"La Sofia limba zvonului, chiar preşedintele parlamentului bulgar domnul Ţviico Lulcev, a organizat în Sobrania trecută o manifestaţie pentru revizuirea tratatului de pace. 1000 refugiaţi din Dobrogea au făcut această nouă manifestaţie revizionistă, cerând realizarea acestui ideal, care a fost ocupată în 1913 de România. Demonstraţii au făcut marşul Dobrogei, care a fost întovărăşit de numeroase militari ce se află pe piaţa unde au avut loc demonstraţiile. Poliţia a reuşit de abia după o oră să împrăştie pe demonstranţi."

Primiţi, vă rog, Domnule Ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

Excelenţei-Sale
Domnului
N.D.GRIGORCEA
Ministrul Afacerilor Străine
BUCUREŞTI.



La Praga, cu Sorescu

«Faţă de aceste înarmări diplomatice, Iugoslavia va fi cuprinsă, după cum reiese din unele indicii, de o neîncredere crescândă. Ea se foloseşte de tristul prilej al asasinatului regelui Alexandru pentru a cere garanţii că nici un adversar al actualei forme de stat să nu mai primească pe viitor un ajutor străin în planurile sale îndreptate împotriva regimului din ţara lui, garanţie care ar fi în favoarea tuturor statelor. Important în această pretenţie este faptul că realizarea ei ar fi tocmai în interesul statelor cu dictaturi, cărora emigraţia le dă mult de lucru, în primul rând deci în interesul Italiei. Cu toată concordanţa în această chestiune şi în ciuda împrejurării că şi în Italia asasinarea regelui a trezit o compătimire sinceră, vechiul conflict italo-iugoslav a izbucnit iar înaintea discuţiilor de la Geneva şi înrăutăţeşte în sens nefavorabil încercările unei înţelegeri între Paris şi Roma, care erau destul de înaintate, înainte de ziua fatidică de la Marsilia. Iugoslavia, care pune cererea ei în legătură ideală cu tendinţele conservative de pace, este sprijinită de Franţa – conform legăturii de alianţă, cu multă energie, – şi de Mica Înţelegere. Şi aci iarăşi joacă un rol comunitatea de interese şi gruparea de state ce s-au ivit nu numai cu prilejul evenimentului de la Marsilia, dar şi în multe alte împrejurări; şi acest front se va mări încă, după cum se pare, cu Antanta Balcanică. Consfătuirile ministrului de Externe turc, Tewfik Ruschdy Bey, la Paris, arată cât de departe spre Est merge această comunitate întărită mult în ultimul timp. S-a obţinut cel puţin un echilibru între statele conservative şi cele pornite pe schimbări, situaţie care, presupunând o judecată calmă, nu invită la nici un act de violenţă şi care, în ciuda unor voci neliniştitoare care întrevăd ca posibilă o lichidare mai tragică, lasă să se spere într-o aplanare suportabilă a conflictului din jurul evenimentului de la Marsilia, în cadrul Ligii Naţiunilor.»

Cu privire la România şi la politica noastră externă, presa din Cehoslovacia s-a menţinut destul de rezervată. Raportul domnului deputat Bentoiu în afacerea Skoda şi urmările acestui fapt în aspectele politicii noastre interne n-au fost comentate, cotidianele mărginindu-se la reproducerea câtorva ştiri destul de laconice, transmise prin agenţia oficială CTK.

În schimb, vizita Excelenţei voastre în capitala Franţei şi discuţiile avute acolo şi la Geneva cu câţiva dintre conducătorii politicii externe europene au fost viu urmărite.

Un articol nefavorabil ţării noastre a apărut iar în numărul din 28 noiembrie al ziarului german *„Bohemia"* care publică de ani de zile articolele unui corespondent răuvoitor. De

data aceasta, articolul care poartă titlul *Rumänien vor schweren Problemen* este semnat de un anume domn dr. Robert Keller. Partea mai esențială din acest articol este, în traducere românească, următoarea:

«Pentru a liniști oarecum dispoziția tulbure, guvernul de după război a hotărât o reformă agrară care a acordat unui număr limitat de țărani loturi mici de pământ, fără nici un inventar. Urmările nu au întârziat să se arate. Micii agricultori au fost în curând îndatorați până peste urechi, deoarece a trebuit să contracteze împrumuturi pentru cumpărarea inventarului. Fără unelte nu puteau să lucreze pământul. În urma scăderii prețurilor produselor agrare, a greutăților de plasare și a recoltelor proaste, datoria creștea mereu, astfel că țăranul a fost silit să-și vândă pământul. Încă din anul 1930, țăranii săraci pierduseră 75% din pământurile pe care le primiseră prin reforma agrară; boierii, în schimb, și-au mărit proprietatea după reformă cu 25%, iar culacii și-au mărit pe a lor cu jumătate milion de hectare. Acestea sunt rezultatele reformei agrare. Dar țăranii sunt departe de a-și fi plătit datoriile. De câțiva ani, datoriile și impozitele la țară nu sunt plătite deloc, sau foarte neregulat. Legea guvernului liberal prevede că boierii și culacii, care pot plăti o parte a datoriilor, primesc o reducere de 70% a acesteia; însă bieților țărani care nu pot plăti nici măcar această datorie astfel redusă, li se va vinde pământul la licitație. Prima rată a datoriei urma să fie plătită la sfârșitul lui noiembrie. Ministrul de Finanțe, Slăvescu, publică, deoarece se așteaptă la o opunere din partea țăranilor, o circulară după alta, în care se subliniază că nu se mai poate acorda nici un fel de amânare. În răstimp, țăranii s-au organizat, în unele locuri chiar sub cuvântul de ordine comunist, pentru a refuza plata datoriilor și a impozitelor și de a împiedica cu forța licitația. În cursul acestei luni vor avea desigur loc evenimente însemnate în țară.

Guvernul liberal încearcă, în același timp, de a realiza „planul de simplificare al aparatului de stat". Acest plan prevede concedieri în masă de funcționari, pentru a ușura bugetul statului cu 800 milioane. Această dispoziție forțată urma să fie pusă în practică de la 1 noiembrie, însă executarea ei a fost amânată de mai multe ori, la fel ca și de data aceasta, din cauza nemulțumirii profunde a maselor de funcționari. În primul rând, urmau să fie concediați funcționarii care aparțin minorităților naționale, și anume sub tot felul de pretexte: din cauza numirii lor ilegale, din cauza insuficientei cunoașteri a limbii române etc. Pentru a para unei contraacțiuni solidare a funcționarilor, guvernul a hotărât să execute concedierile în grupuri mici și de a acorda funcționarilor concediați leafa pe o lună. Concedierile de funcționari vor duce, în orice caz, la o maifestație împotriva guvernului.

În același timp, se dezvoltă lupta meseriașilor pentru pretențiile lor. Marea grevă a croitorilor din Cluj, care durează din luna octombrie, este sprijinită de întreaga populație muncitoare din Cluj.

Se pare că România se va găsi în această iarnă în fața unor greutăți însemnate.»

Dintre articolele culturale apărute în această săptămână, merită relevat un studiu al domnului B. Munteanu publicat de revista „*L'Europe Centrale*" în numărul ei din 24 noiembrie și intitulat *L'influence française en Roumanie au XVIIIe siècle.*

Revistele și cotidianele au reprodus fotografii de la deschiderea sesiunii Corpurilor Legiuitoare la București și altele, reprezentând grupul miniștrilor de Externe ai țărilor Micii Înțelegeri.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Excelenței sale
Domnului N. N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine
București

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 11 mai 1938

O. W. Cisek

Domnule DIRECTOR GENERAL,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele, cu privire la felul cum conferinţa Micii Înţelegeri de la Sinaia a fost urmărită de presa cehă şi germană din Cehoslovacia:

În general, evenimentele deosebit de senzaţionale ale săptămânii, adică intervenţia Angliei şi Franţei, privitor la concesiile ce urmează să le facă Cehoslovacia minorităţii germane, şi vizita cancelarului Hitler la Roma, au sustras întrucâtva atenţiunea opiniei publice de la deliberările conferinţei Micii Înţelegeri, căreia i s-a atribuit totuşi, de către toate cotidianele mari, o importanţă cu totul specială.

Complicata situaţie internă, în strânsă legătură cu chestiunile determinante pentru viitorul apropiat al republicii au făcut şi ca gazetarii şi publiciştii de marcă să nu se poată deplasa, spre a lua personal parte la conferinţa de la Sinaia.

Întreaga presă a publicat totuşi, în fiecare zi a conferinţei şi după încheierea ei, un mare număr de reportaje, cât se poate de complete, fotografii şi comentarii, care oglindesc destul de limpede punctul de vedere cehoslovac, în colaborarea dintre Statele Micii Înţelegeri. Şi de data aceasta se observă că atitudinea leală a politicii noastre externe faţă de Cehoslovacia e mult preţuită la Praga, şi că există între stima pentru România şi aceea pentru Iugoslavia – adică pentru politica externă a domnului Milan Stoiadinovici – o simţitoare diferenţă în favoarea României. (Aceasta mai ales după vizita d-lui Stoiadinovici în Germania, vizită care a indispus mult oficialitatea cehoslovacă).

Oficiosul „*Prager Presse*" subliniază altminteri, la orice prilej, deosebita simpatie, pe care oficialitatea cehoslovacă o are pentru dinastia noastră şi pentru poporul român. Când regele Alexandru al Iugoslaviei introdusese temporar un regim dictatorial în ţara lui, presa cehoslovacă a atacat cu o rară vehemenţă hotărârea Belgradului, iar, nu o dată, legăturile de alianţă au fost intenţionat ignorate, spre a lăsa loc unor critici aspre. Deşi Cehoslovacia subliniază întotdeauna că este un stat absolut democratic – ceea ce, firește, nu este în realitate – nici un ziar nu a găsit decât cuvinte de laudă pentru noul regim de la noi şi pentru noua Constituţie.

Conferinţa de la Sinaia a oferit, aşadar, încă un prilej pentru manifestarea strânselor legături de prietenie care există între Praga şi Bucureşti. Despre rezultatul de la Sinaia, oficiosul „*Prager Presse*" scrie, între altele, într-un articol de fond, publicat în numărul ziarului din 8 mai:

«Rezultatul de la Sinaia. Dacă, în mod natural, comunicatul oferă numai o privire generală asupra conţinutului deliberărilor de la Sinaia, se poate vedea totuşi ce materie mare a trebuit să treacă în revistă, cei trei miniştri de Externe în cele două zile de şedinţă şi cât de repede şi uşor s-a reuşit şi de data aceasta de a ajunge, în privinţa tuturor chestiunilor discutate, la o deplină înţelegere.

Baza acestui rezultat, care a fost pretutindeni recunoscută, constă în faptul că Mica Înţelegere nu are la activul ei numai o colaborare şi comunitate mai lungă şi mai intensă decât alte grupări din Europa de azi, ci întreaga ei activitate se desfăşoară în scopul unor interese şi ţinte comune, interese care rămân neschimbate, chiar dacă politica suferă schimbări.

Din Sinaia, lumea a auzit din nou chemarea la o colaborare şi armonizare a tuturor intereselor îndreptăţite.»

Ziarul „*Ceské Slovo*", organul Partidului Național-Socialist, sub titlul *Rolul European al Micii Înțelegeri*, scrie:

«Interesul pentru conferința de la Sinaia a Micii Înțelegeri n-a fost câtuși de puțin întunecat de călătoria triumfală a lui Hitler în Italia. Niciodată acest interes nu s-a manifestat într-o măsură ca cea de acum. Însemnătatea politică a conferinței a fost foarte bine concretizată de dl N.P. Comnen, ministrul Afacerilor Străine al României și președintele consiliului permanent al Micii Înțelegeri: Ei bine, fie-mi îngăduit să declar în numele celor trei guverne, în acest ceas, pe care nu mă feresc de a-l numi solemn, că în dorința de a contribui la menținerea păcii în bazinul dunărean și de a crea astfel o atmosferă de încredere prielnică unei colaborări mai strânse, întindem o mână prietenească fiecare dintre noi și toți laolaltă vecinilor noștri și îi invităm să-și unească forțele cu propriile noastre sforțări pentru a realiza o operă istorică de concordie și înfrățire.»

Marele cotidian „*Lidové Noviny*", sub semnătura distinsului gazetar dr. Hubert Ripka, scrie următoarele:

«Conferința de la Sinaia s-a terminat, cum era de așteptat, cu o înțelegere deplină în toate chestiunile ce interesează Mica Înțelegere. Important e și faptul că Mica Înțelegere și-a exprimat din nou încrederea în Liga Națiunilor. În felul acesta ea și-a manifestat solidaritatea cu acele mari puteri care, cu toată criza actuală a Ligii Națiunilor, consideră acest for internațional ca ceva necesar și folositor. Noua situație din Europa Centrală interesează la fel toate statele ce compun Mica Înțelegere, atât din punct de vedere politic, cât și economic, și iată deci un motiv în plus pentru o colaborare și atitudine comună. În acest sens activează mai ales politica României, care urmărește permanent o întărire a Micii Înțelegeri și în care România reprezintă factorul cel mai principal.»

„*Venkov*", organul Partidului Agrarian, spune:

«Mica Înțelegere diplomatică își păstrează continuu acțiunea ei comună pe forul internațional. Economicește, cele 3 state componente se completează din ce în ce mai mult și se perfecționează reciproc. Ținând seama de noua situație creată în Europa Centrală prin anexarea Austriei, colaborarea tot mai strânsă a Micii Înțelegeri contribuie la consolidarea raporturilor din Europa Centrală și îi asigură un loc de frunte în politica internațională.»

„*Národni Politika*", într-un articol de fond intitulat *Întrunirea Micii Înțelegeri*, semnat de dl dr. F. Bauer, scrie:

«O serie întreagă de împrejurări politice imprimă Micii Înțelegeri o importanță din ce în ce mai mare și îi dau noi forțe. Fără îndoială că, nu numai la Praga, dar și la București și în Iugoslavia, guvernele își dau perfect seama care din osii este mai cu greutate, Berlin-Roma, sau Londra-Paris. Cine vede bine, acela știe încotro s-o apuce. De altfel, revizionismul maghiar a început din nou să se agite și e încurajat de dorința Germaniei de a stăpâni Europa Centrală. Cele trei state își dau seama că o colaborare strânsă se cere acum mai mult ca oricând și că de această colaborare depinde stăvilirea pericolului comun.»

Primiți, vă rog, domnule director general, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului Dem. Dimăncescu
Director General al Presei și Propagandei
București

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 9 iulie 1938

O. W. Cisek

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă următoarele, cu privire la atitudinea presei cehoslovace, faţă de tratativele pentru înfăptuirea statutului minorităţilor şi la felul cum opinia de aici reacţionează faţă de pretenţiunile minorităţii germane.

Trebuie remarcat, înainte de toate, că o puternică reacţiune a naţionalismului cehoslovac era de aşteptat, după zilele de panică din jurul lui 21 mai şi că, în vreme ce cuvântul „democraţie" era parola care trebuia să circule – mai ales faţă de străinătate – în cercurile conducătoare, – multe simţăminte îşi găseau tot mai mult o expresie, în coloanele ziarelor, chiar în acelea ale partidelor de coaliţie, cu excepţia cotidianului „*Venkov*", organul Partidului Republican-Agrar, şi a lui „*Slovensky Hlas*", ziar slovac direct influenţat de dl dr. Milan Hodza, preşedintele Consiliului de miniştri. Două înfăţişări distincte arată aşadar cotidianele cehoslovace, apărute de la începutul lunii curente şi până astăzi: elemente care vor să salveze „democraţia", înaintea privirilor de dincolo de hotare, şi porniri descătuşate de naţionalism, care sfătuiesc guvernul să nu cedeze prea mult minorităţilor, îndeosebi minorităţii germane, condusă de dl Konrad Henlein.

Două fapte au înrâurit în mod evident redeşteptarea naţionalismului, în mai toate păturile sociale şi în organele de presă ale partidelor, de la stânga şi până la dreapta fascistă, alegerile comunale şi serbările Sokolilor. Propaganda pentru alegerile comunale s-a făcut printre cehi, luându-se o atitudine foarte dârză faţă *de pretenţiunile* germanilor, formulate de dl Henlein la Karlsbad. Şi cum întreaga răspundere apăsa asupra Partidului Republican Agrar din care fac parte dl Milan Hodza, preşedintele Consiliului, dl dr. Cerny, ministrul Internelor şi dl Machnik, ministrul Apărării Naţionale, lupta electorală a partidelor de stânga împotriva acestui partid de centru a fost dusă, atacându-se aceia, care trebuia să ducă tratativele cu Henlein, cu privire la pretenţiunile vădit exagerate formulate la Karlsbad. În vreme ce Partidul Republican trebuia să salveze, de atâtea ori, apariţia faţă de minoritatea germană şi faţă de Franţa şi Marea Britanie, partidele de stânga dădeau de înţeles că tratativele cu Henlein înseamnă un fel de trădare, o neglijare a intereselor capitale ale poporului ceh. Cine dorea să primească mai multe voturi de la masele simple ale cetăţenilor, lovea cât mai mult în minoritatea germană, în pretenţiile lor naţional-socialiste şi în „trădătorii" dintre cehi. Trupele cehoslovace ocupaseră graniţele şi întreaga regiune germană; iar Germania arăta destul de limpede că, pentru moment, nu doreşte să provoace un război mondial. Ce prilej unic pentru şovini şi pentru acei care nu au nici o răspundere! Nimic mai firesc decât avansarea foarte înceată a lucrurilor pentru realizarea statutului minorităţilor – aceasta într-o atmosferă care, psihologiceşte, nu era pregătită pentru primirea însemnatelor concesii faţă de germani, concesii promise de către guvern, în mod solemn Franţei şi Marii Britanii, care văd în aplicarea noului statut al minorităţilor o oarecare garanţie pentru menţinerea păcii în Europa.

Marile serbări ale Sokolilor au contribuit, la rândul lor, la încurajarea acelora care sfătuiesc guvernul să nu cedeze prea mult germanilor. Sărbătorile acestea, care au avut un caracter pronunţat panslavist, chiar dacă prezenţa delegaţiilor noastre subliniază legăturile politice din cadrul Micii Înţelegeri, nu puteau crea o atmosferă prea prielnică pentru concesii faţă de cei mai dârzi inamici ai panslavismului, adică faţă de puternicul bloc *german* din centrul continentului nostru. Singurul ziar care caută să potolească spiritele şi să le îndrumeze spre concesiile ce urmează să fie formulate, în statutul minorităţilor, a fost, în timpul acesta, ziarul „*Venkov*", organul Partidului Republican.

Fireşte că „*Die Zeit*", cotidianul lui Konrad Henlein al cărui tiraj a depăşit acum o sută de mii de foi, exagerează când relevă cu orice prilej absoluta neînţelegere a politicienilor şi gazetarilor cehi, pentru situaţia reală creată prin politica greşită a guvernului faţă de minorităţi. În general însă, spiritele aţâţate de campania electorală şi de frenezia zilelor Sokolilor, nu pot să admită concesii care ar pune în evidenţă forţa germanilor şi capitularea cehilor – adică a slavilor – înaintea pericolului ce ameninţă iar şi iar din partea duşmanului de totdeauna.

De acum, ceasurile de entuziasm au luat sfârşit. Atenţiunea păturilor conducătoare se îndreaptă mai încordată asupra tratativelor şi articolelor de presă referitoare la statut.

Evoluţia tratativelor, astfel precum se oglindeşte din coloanele presei, cu începere de la 1 iunie, a fost următoarea:

La 1 iulie a avut loc o şedinţă a comitetului executiv al Partidului Republican (Agrar) de sub preşedinţia d-lui R. Beran. Preşedintele partidului a ţinut un discurs în care a relevat greutăţile momentului şi elementele de bază ale statutului minorităţilor. După terminarea şedinţei s-a publicat un comunicat, care arată că *dl deputat Beran* ar fi subliniat, între altele, următoarele: «*După ultima reuniune a comitetului executiv al partidului, au intervenit evenimente care sunt fără pereche în cei douăzeci de ani de independenţă cehoslovacă. Trecutul cu greşelile (!) şi plăcerile lui a rămas în urma noastră. Înaintea noastră rămâne însă un viitor plin de greutăţi, care ne obligă să cercetăm cu luare-aminte politica de astăzi şi de mâine, spre a ocoli greşeli care ar putea să fie sinistre pentru soarta noastră. Partidul îşi cunoaşte datoriile, interesele statului ne obligă să fim deseori mai buni şi mai indulgenţi decât acei care vorbesc iarăşi şi iarăşi despre stat, periclitând interesele lui prin activitatea lor*». (Aluzia la atitudinea partidelor socialiste!) Mai departe, dl Beran a relevat: «*Discuţiile pentru reglementarea chestiunilor minorităţilor vor avea o înrâurire mare asupra dezvoltării evenimentelor în republică. În deplină înţelegere cu toate partidele, cu întreaga naţiune şi cu toţi factorii constituţionali va trebui să dăm atât cât este absolut necesar, spre a menţine pacea şi a convinge lumea întreagă că dreptul este de partea noastră. Suntem şi vom fi pregătiţi. Nimic nu poate şi nu va avea voie să ne surprindă.*»

În aceeaşi zi, deputatul dr. Kundt, un reprezentant de căpetenie al Partidului germanilor din Sudeţi, ţine un discurs în care arată din nou, că minoritatea germană va continua tratativele cu guvernul, numai dacă se vor lua drept bază punctele formulate de dl. Konrad Henlein, la Karlsbad. Presa cehă a celor două partide socialiste răspunde în ziua următoare cu o rară vehemenţă.

Ziarul „*Ceske Slovo*", organul Partidului Naţional-Socialist cehoslovac, scrie, între altele, următoarele: «*Dl dr. Kundt vorbeşte despre lipsa de bunăvoinţă şi lipsa de plăcere a cehilor (! – şi „plăcere" să mai aibă?) de a ajunge la înţelegerea necesară, fără a şti exact ce pregăteşte guvernul cehoslovac în proiectatul statut, dar însuşi D[omnia] sa explică pretenţiile intangibile ale punctelor de la Karlsbad, printre care găsim, spre exemplu, schimbarea politicii externe, introducerea nazismului, destrămarea în mod vădit împotriva statului. Dacă însă cineva formulează* a priori, *adică înaintea începerii tratativelor, pretenţii care nu pot fi acceptate cu nici un preţ, atunci o face numai fiindcă nu vrea să se înţeleagă.*»

În cotidianul „*Pravo Lido*", organul Partidului Social-Democrat de sub preşedinţia d-lui Hampl, distinsul publicist V. Charvat publică, în aceeaşi zi un articol, în care ajunge la următoarele concluzii: «*Declaraţiile d-lui Kundt subminează evident înţelegerea între naţionalităţi. Interesant rămâne şi faptul că şefii partidului germanilor din Sudeţi publică declaraţiile lui Kundt, tocmai în ajunul zilelor principale ale congresului Sokolilor şi exact în ziua când comisia partidelor de coaliţie începe să se ocupe intens de statutul minorităţilor. Numai într-o atmosferă de linişte şi bunăvoinţă ne putem înţelege. Dar discursul d-lui deputat Kundt nu corespunde acestor două cerinţe. Dacă oamenii lui Henlein urmăresc un alt plan*

şi o altă ţintă, atunci îl putem asigura că se înşeală din nou în calculele sale, precum s-au mai înşelat în socotelile lor, de câteva ori în anul acesta.»

În aceeaşi zi, marele cotidian „*Narodni Politika*" publică un articol în care se discută foarte deschis pretenţiile Franţei şi ale Angliei, cu privire la noul statut. Fiecare frază din acest articol respiră încrederea în forţele proprii şi respinge cu vădită indignare cererile unor concesiuni, care ar periclita libertatea de dezvoltare a poporului ceh. Pasajul cel mai semnificativ din acest articol este următorul: «*Rămâne de datoria noastră să aflăm cât de curând dacă guvernul francez şi-a schimbat atitudinea. Este locul să întrebăm dacă de la anul 1918 s-au schimbat atâtea, încât li se dă cehoslovacilor revolverul în mână, forţându-i la sinucidere? Rămâne grija marilor puteri de a rezista, de a aştepta şi de a nu ceda.*»

Cotidianele, în care au apărut articole de felul acestuia, au adus şi ştirea că textul statutului ar fi fost înmânat parţial de către dl dr. Milan Hodza, reprezentanţilor partidului germanilor sudeţi, d-lor Kundt şi dr. Roschl.

În aceste fragmente din statutul minorităţilor, guvernul oferă lărgirea autonomiei existente în comune, districte şi regiuni, în acestea din urmă sub conducerea centrului naţional de la Praga.

Partidul germanilor din Sudeţi pretinde administraţie autonomă pentru poporul german din cuprinsul republicii cehoslovace; diferenţa rămâne, aşadar, foarte mare.

În 3 iulie a avut loc prima serbare principală, în cadrul congresului Sokolilor. În aceeaşi zi – şi fără îndoială într-un mod cu totul intenţionat – s-a serbat la Komotau *Ziua tuturor germanilor*. La cortegiul manifestaţiei au defilat 130 000 germani din Sudeţi, iar deputatul inginer Kinzl – omul de încredere al lui Konrad Henlein, pentru organizarea naţională a poporului (*Beauftragter* für *Volkstumsorganisation*) a ţinut un înflăcărat discurs, care culminează în următoarea frază: «*Vrem să clădim casa noastră în sensul naţional-socialismului şi să luăm în consideraţie populaţia străină de noi, în aceiaşi măsură, în care cerem consideraţie pentru naţiunea noastră.*»

În ziua de 6 iulie, după noi atacuri şi ciocniri între presa germanilor din Sudeţi şi presa cehoslovacă, dl dr. Milan Hodza, preşedintele consiliului, ia totuşi din nou contact cu deputaţii Kundt şi dr. Roschl, în vreme ce „*Narodny Noviny*" – ziarul guvernamental, influenţat în mod direct de ministrul naţional democrat Jezek – răspândeşte un articol, care ajunge la concluzia: «*Nu daţi mai mult, decât am dat până acum! Naţiunea n-ar putea suporta noi concesii! Statul şi constituţia lui nu le-ar supravieţui, fără de serioase zdruncinări. Armata noastră excelentă şi poporul nostru curajos şi unit, acestea constituie cea mai mare chezăşie, pentru care oricare dintre aliaţii noştri împrumută* [sic!] *cu plăcere.*»

Comisia experţilor din sânul partidelor guvernamentale şi-a început ieri lucrările, care au dus la contrapropuneri prezentate Consiliului de miniştri. Acum tratativele sunt pe primul plan al atenţiei opiniei publice. Toate foile cehoslovace sunt de părere că o urgentare a tratativelor ar fi de dorit, dar că – având în vedere conţinutul dificil al materiei şi adânca ei însemnătate pentru înfăptuirea statului cehoslovac, orice grabă nechibzuită ar putea deveni numai un pericol.

La 21 iulie urmează să se deschidă Parlamentul pentru discutarea chestiunii, care se studiază actualmente de către „consiliul de şase" al coaliţiei guvernamentale. Ziarele fac de pe acum aluzie la posibilitatea unei înţelegeri între guverne şi partidele de opoziţie, pentru obţinerea unei majorităţi de 3/5 la votarea statutului.

Ziarul „*Venkov*", organul Partidului Republican, scrie astăzi: «*Toate tratativele dintre partide, îndeosebi acelea din sânul consiliului de şase, nu sunt decât pregătiri pentru discuţiile din Parlament. Cu cât punctele principale ale partidelor de guvernământ vor fi mai unitar închegate, cu atât mai puţine dificultăţi vor avea mai târziu în Parlament.*»

Tot azi, „*Die Zeit*", organul partidului germanilor sudeți, publică o informație sub titlul *O nouă amânare pe săptămâna viitoare*. Pasajul ei esențial este următorul: «*La sfârșitul săptămânii viitoare urmează să înceapă discuțiile asupra statutului. Deocamdată s-a început cu o animată dezlegare de ghicitori în jurul lui. Singurul fapt sigur este acela că partea esențială a statutului n-a fost înmânată partidului germanilor sudeți, nu se mai află în contact cu guvernul, cu privire la această chestiune.*» Ziarele cehe susțin că comisia parlamentară a celor șase, care a fost pusă la dispoziția guvernului pentru redactarea statutului, ar fi propus schimbări pentru unele părți și că și-ar fi terminat lucrul. Chiar din formulările precaute ale lui „*Prager Presse*", oficiosul guvernului, reiese că există divergențe între consiliul celor șase și guvern, care – precum se speră – vor fi înlăturate până miercurea săptămânii viitoare.

Presa oglindește astfel mersul tratativelor care mai pot aduce multe surprize dintre cele mai neplăcute, pentru conducătorii Republicii Cehoslovace.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime și considerațiuni.

Excelenței sale
Domnului N. P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
București

O. W. Cisek
Secretar de presă

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 10 octombrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele, cu privire la atitudinea presei cehoslovace față de evenimentele de mare însemnătate din ultimele zece zile:

De la începutul acestei luni, în care urmările hotărârilor grave de la München trebuiau să se cristalizeze și să dea Republicii Cehoslovace o înfățișare cu totul nouă, de la ocuparea primei zone de către armatele germane și până la sfârșirea mișcărilor de trupe în regiunea Sileziei, presa cehoslovacă s-a dovedit a fi un instrument cât se poate de ordonat în mâinile oficialității. Aceasta, la rândul ei, s-a acomodat extrem de repede împrejurărilor care vor decide soarta viitorului stat federativ al cehilor, slovacilor și rutenilor din Rusia subcarpatică.

Cedarea regiunii Tešinului, după nota ultimată a guvernului polon, demisia președintelui republicii, fierberea în Slovacia și acordarea autonomiei cerute de slovaci și de populația din Rusia subcarpatică, nemulțumirea în legătură cu hotărârile comisiei de la Berlin privitoare la retragerea trupelor din așa-numita zonă a V-a, toate aceste evenimente au fost primite de opinia publică și de presă cu o liniște demnă de admirat. În fața credinței nestrămutate în forțele proprii și în viitorul popoarelor din noua republică – țară cu caracter național – toate glasurile provocatoare au amuțit, iar presa întreagă s-a pus în slujba noilor interese ale statului.

În unele cazuri, o preschimbare și reînnoire completă s-a realizat în câteva zile sau chiar în câteva ore. Astfel ziarul „*Lidové Noviny*", Brno, care oglindise încă în ziua conferinței de la München păreri ce nu puteau ascunde o deosebită simpatie pentru Moscova, este astăzi unul dintre organele care propagă cu un deosebit curaj largă înțelegere cu Germania. Presa partidelor de stânga și-a părăsit, în mare măsură, ideologiile din trecut, arătând iar și iar că prima datorie este refacerea patriei pe o bază naționalistă. Foile Partidului Republican (Agrar), în frunte cu „*Venkov*", organul central al partidului, au propagat mai ales parola:

naţionalism, antisemitism, anticomunism. Iar astăzi, când guvernul Slovaciei autonome a desfiinţat Partidul Comunist, când nici o voce nu se mai ridică pentru apărarea intereselor comune cu Sovietele, când preşedintele Beneš, susţinătorul aprig al acestor ideologii şi tendinţe, nu mai există în aspectele politice ale Republicii, toată presa – cu excepţia celei comuniste – parcă nici nu mai vrea să-şi amintească cum că Cehoslovacia a fost încă acum trei săptămâni una dintre zonele principale de influenţă a Sovietelor în Europa şi ultima cetate întărită a tuturor tendinţelor de stânga din Europa Centrală.

Încă acum câteva luni, orice încercare a Partidului Republican de a ajunge la o înţelegere cu Germania, sau de a ataca Sovietele şi pe evreii ce propagau teoriile maxiste, era caracterizată de foile ziarelor socialiste – mai ales de „*České Slovo*" – drept trădare ruşinoasă. Acum foile partidelor de stânga se apropie tot mai mult de mentalitatea grupului de oameni politici din jurul domnului dr. Milan Hodža, fostul preşedinte de consiliu care nu o dată fusese subminat, în activitatea lui, de foile partidelor socialiste.

Evoluţia aceasta a fost dictată, firește, de împrejurări care nu mai permiteau nici o interpretare optimistă. Cruzimea soartei a strâns toate rândurile şi nu mai face cu putinţă creşterea atâtor iluzii deşarte care în anii din urmă au dat un aspect cu totul special întregii vieţi politice din Cehoslovacia. Ceea ce s-a făcut încă ieri – adică ascunderea după deget şi politica de struţ – nu mai are ce căuta în epoca nouă a Republicii Cehoslovace care va avea de luptat cu greutăţi sociale şi economice nespus de mari.

În zece zile, toată presa din cuprinsul noului stat federativ a străbătut un drum cu adevărat miraculos, un drum de la deznădejdea catastrofei, la speranţa într-un viitor mai bun, de la considerente care doreau să salveze creditul moral al Sovietelor, faţă de hotărârile „prietenilor" de la München, la părerea deschisă şi clară că viitorul Republicii va depinde de legăturile cu Germania.

Tendinţa antisemită şi naţionalistă a ziarului „*Venkov*" este exprimată şi într-un articol semnat de domnul Rudolf Halik şi publicat în numărul ziarului din 2 octombrie, articol din care citez următorul pasaj: «*Poporul se va redeştepta şi se va întări, fără de paraziţi în propriul stat naţional, de care nu se vor crampona nici un fel de oaspeţi nepoftiţi, în detrimentul sângelui nostru.*»

În aceeaşi zi, marele cotidian de limbă germană „*Prager Tagblatt*", care reprezintă opinia evreiască din cuprinsul Republicii Cehoslovace, publică un articol de fond, caracterizând situaţia precum urmează: «*Trăinicia, cu care republica noastră trece prin criză, ne permite convingerea că va putea soluţiona, în aceste zile neliniştite, chestiunile externe cu ordinea şi demnitatea necesare.*» De remarcat că oficiosul guvernului „*Prager Presse*", în a cărui redacţie lucrează un singur creştin, domnul St. Magr, falsifică zilnic, în revista cotidiană pe care o publică, aspectele hotărâtoare ale presei, eliminând tot ce prezintă un caracter antisemit.

Referitor la viitorul stat naţional, domnul dr. Minařik, publică un articol în numărul din 4 octombrie al ziarului „*Narodni Listy*", organul Partidului Naţional-Democrat. Autorul scrie între altele: «*După secole întregi avem acum pentru întâia oară prilejul de a transforma statul nostru într-un stat curat naţional. Nu avem dreptul de a pierde acest prilej. Aceia, cărora menţinerea păcii le-a fost prima grijă, ne pot ajuta în această privinţă. O considerabilă parte a oficialităţii noastre şi-a fixat atitudinea faţă de Germania, Italia, Ungaria şi Polonia, precum şi faţă de alte state, după puncte de vedere ideologice. Aceasta va trebui să înceteze. La noi nu va trebui să mai existe o politică ideologică faţă de alţii. Nici prietenie, nici aversiune faţă de un regim nu va avea voie să tulbure situaţia noastră faţă de alte popoare şi state. Rezervele noastre ideologice vor trebui să rămână amuzamentul nostru particular. Trebuie să slujim statului printr-o politică de realitate.*»

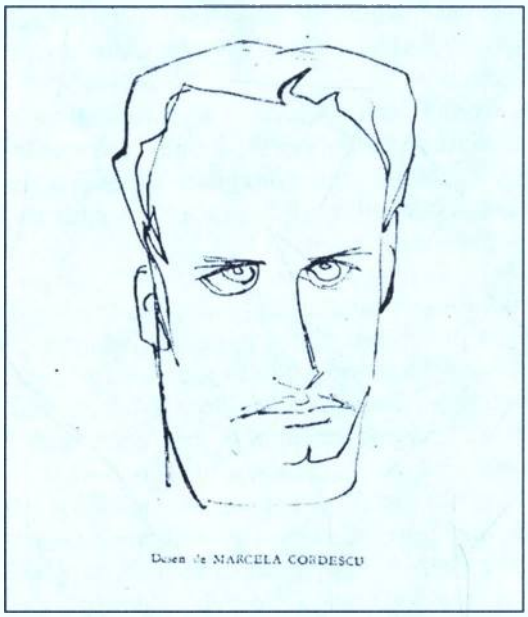

Desen de MARCELA CORDESCU

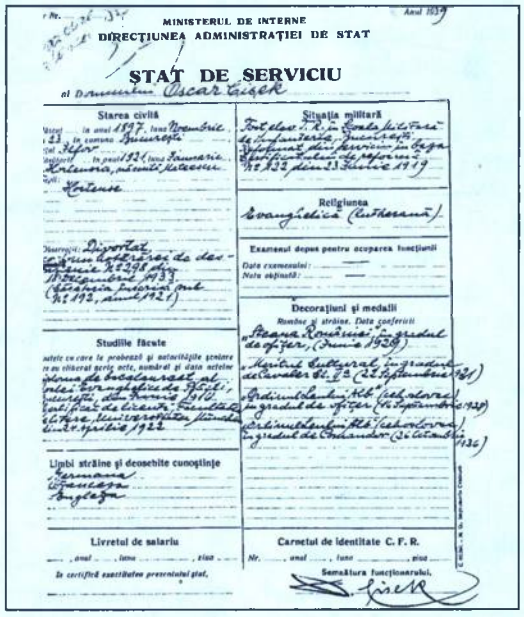

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIUNEA ADMINISTRAȚIEI DE STAT

STAT DE SERVICIU

al Domnului Oscar Tiser

Starea civilă

Situația militară

Religiunea
Evanghelică (Lutherană)

Examenul depus pentru ocuparea funcțiunii

Decorațiuni și medalii
Române și străine. Data conferirii

Studiile făcute

Limbi străine și deosebite cunoștințe
Germana
Franceza
Engleza

Livretul de salariu

Carnetul de identitate C. F. R.

Semnătura funcționarului,

Cu privire la greutățile și la noua orientare în chestiunile muncitorești, ziarul „*Pravo Lidu*", organul Partidului Social-Democrat, publică în numărul său din 5 octombrie un articol, care scoate în evidență datoriile guvernanților cu privire la aceste probleme capitale: «*Nedesluşite sunt până în prezent ideile noastre despre aspectul Republicii între noile frontiere, în domeniul social. Trebuie socotit cu sute de mii de refugiați și noi veniți în regiunile granițelor. Va fi necesar să li se dea de lucru. Nenumărate vor fi problemele muncitorești. La noile frontiere vor trebui să fie construite oficii vamale. Campania pentru construcțiile comunicației în Slovacia se va intensifica. Lipsa de materii prime, îndeosebi de lemnărie în regiunea de vest, va face necesară canalizarea râurilor. Această privire asupra necesităților de lucru arată de acum că proiectele cer un plan general. Fondarea haotică de noi întreprinderi s-ar răzbuna cumplit. Se impune așadar realizarea unui plan general de lucru, care ar dirija fluviul celor noi veniți și fluviul forțelor demobilizate spre viitoarele centre de activitate.*»

Referitor la misiunea presei și la dirijarea opiniei publice în aceste zile de cumplită refacere, ziarul „*Venkov* ", publică în numărul său din 5 octombrie, un articol semnificativ pentru tendințele de unire între partidele politice. Autorul articolului, domnul R. Halik, scrie următoarele:

«Presa cehoslovacă și-a găsit adevărata misiune: aceea de a sluji patriei, dincolo de partide. Presa trebuie să fie disciplinată. Presa noastră își înțelege misiunea: polemici, atacuri și reproșuri se află în urma noastră; astfel va trebui să se activeze și pe viitor, îndată ce vom trăi în cadrul noilor frontiere și vom sana pierderile care ne-au lovit. Viața partidelor va trebui să-și găsească un nou conținut și forme noi. Conflictele dintre rangurile și clasele sociale vor trebui să cedeze în fața colaborării dintre cehi și slovaci. În politica internă, va fi nevoie de o absolută liniște, ordine și de încredere în factorii conducători. Aceasta este parola cardinală. Fără de ea am întâmpina dezordini; dacă acceptăm însă această parolă, vom înainta fără preget spre o viață nouă.

În politica externă va trebui să confruntăm în mod deschis faptele trecutului apropiat cu viitorul ce ne stă în față. Nu ne va ajuta nimic dacă ne vom plânge amărâți de aceia care ne-au părăsit. Cine ar dori să deschidă astăzi răni vechi, ar păgubi soarta statului. Va trebui

să avem curajul unei politici a realităților. Vom revizui drumurile străbătute, vom revizui conținutul naționalismului cehoslovac. Iar și iar va trebui să dovedim că naționalismul nostru se identifică în conținutul lui cu ideea noastră de stat.»

O impresie îngrijorătoare a produs firește fixarea „zonei a V-a" și nota ultimativă a Comisiei ambasadorilor care a cerut predarea imediată a câtorva regiuni locuite aproape în întregime de cehi. În ziua de 8 octombrie, toată presa cehă s-a ocupat de cedarea acestei zone care corectează granița germană cu pretenții neîntemeiate, pretenții ce prezintă un caracter și mai radical decât proiectul de la Godesberg.

Cotidianul „*Lidové Listy*", organul Partidului Poporului (catolic) care și în timpul tratativelor dintre guvern și reprezentanții partidului germanilor din Sudeți dovedește o atitudine extrem de dârză – explicabilă altminteri prin lupta dintre național-socialism și catolicism – publică un articol de sinteză, care caracterizează situația creată prin nota ultimativă precum urmează: «*Noul ultimat al Conferinței ambasadorilor depășește cele mai grave așteptări. Autodeterminarea popoarelor este răsturnată cu capul în jos. Orașe vechi, curat cehești, în care nu locuiește nici un german, sunt dezlipite, în necunoștința situației reale, de Cehoslovacia, fără nici o considerație de drept și rațiune. Ni se ia o veche zonă de viață național susținută și în epoca austriacă și fără de care poporul nu se va putea dezvolta pe viitor. Dictatul acesta imposibil destramă Republica din punct de vedere economic, cât și cu privire la comunicații, întreaga rețea de comunicații din Bohemia și Moravia este ruptă. Un asemenea procedeu se împotrivește oricărui raționament. Promisiunea, pe care Chamberlain a dat-o Cehoslovaciei, n-a fost ținută. Chamberlain a declarat cum că Cehoslovacia în cazul primirii condițiunilor va putea conta pe o ameliorare a pretențiilor de la Godesberg, prin lucrările Conferinței de la Berlin. Și Președintele de consiliu al Italiei a spus că Germania n-ar dori să primească teritoriu ceh și că nu vrea să anexeze orașe și localități cehoslovace. Nu găsim nici un exemplu în istorie pentru un procedeu ca acesta, care tăia, în mijlocul Europei și pe timp de pace, în carnea vie a unui popor, căutând să-i distrugă viața economică și politică.»*

În aceași zi, cotidianul „*Narodni Osvobozeni*", organul central al legionarilor cehoslovaci, scrie următoarele: «*Părți întregi ale țării noastre, care timp de secole au format o desăvârșită unitate, nu numai din punct de vedere geografic și economic, dar și în ce privește structura populației, din trupul națiunii noastre au fost rupte, prin hotărârea liniștită și comună a aliaților noștri de ieri și a vecinilor noștri, multe sute de mii de locuitori. Dimensiunea acestei catastrofe este atât de mare, încât nu poate fi măsurată. Auzim din vest că am fi fost salvați de distrugere, iar conducătorul celei mai mari dintre puterile lumii continuă cu succes această politică. Propria sa țară și – într-o măsură și mai mare – Franța acceptă această politică și urmările ei, dar urmările acestei politici le simte o națiune în Europa Centrală care n-a încetat niciodată să lucreze pentru o bună înțelegere cu toții.»*

În felul acesta se exprimă mai toată presa cehă care stabilește că „zona a V-a" constituie o adevărată tragedie națională.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime și considerațiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
București

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 21 octombrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că domnul Jan Hajek, directorul presei din Ministerul Afacerilor Străine al Cehoslovaciei, a demisionat pe ziua de marţi 18 curent.

Domnul Hajek, care, în calitate de director al presei, ocupa totodată rangul de preşedinte al consiliului de administraţie al editurii „*Orbis*“, Praga – editură însărcinată cu tipărirea ziarelor şi publicaţiilor de propagandă ale republicii – a fost, în repetate rânduri, grav atacat de ziarele Partidului Republican (Agrar) şi de cotidianul „*Express*“ în care deputatul Jan Střibrny a cerut suspendarea imediată a domnului Hajek şi un riguros control al averii D[omniei] sale personale.

Domnul Hajek a fost omul de încredere al fostului preşedinte d. dr Eduard Beneš a cărui demisie a făcut imposibilă rămânerea D[omniei]sale în vechea sa funcţie, pe care a deţinut-o încă de la întemeierea Republicii Cehoslovace.

Conducerea Direcţiei Presei din Ministerul Afacerilor Străine a fost încredinţată domnului consilier ministerial Josef Palivec. Se crede însă că nici această numire nu rămâne definitivă şi că, în scurt timp, conducerea direcţiei va fi încredinţată domnului Hugo Vavrecka, ministru de stat, care atât în guvernul prezidat de domnul dr. M. Hodza, cât şi în cele două guverne Sirovy, s-a ocupat şi se ocupă de chestiunile de propagandă, îndeosebi de propaganda politică prin radio.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 21 octombrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că ziarele germane „*Prager Mittag*“ şi „*Prager Illustrierter Montag*“ şi-au încetat apariţia.Conduse de emigranţii evrei, Peter Paul Winter şi Karl Ischuppik, aceste ziare au fost în ultima săptămână una dintre ţintele campaniei antisemite a ziarelor „*Venkov* “ şi „*Vecer* “, organele centrale ale Partidului Republican (Agrar).

Se presupune că şi vechiul ziar „*Deutsche Zeitung Bohemia*“ va fi nevoit să-şi suspende pentru totdeauna apariţia, deoarece tirajul lui a descrescut, în ultimele trei săptâmâni, de la 21 000 la 6 000 exemplare.

Cele mai multe posibilităţi de existenţă le-ar avea, fără îndoială, ziarul german „*Prager Tagblatt*“, dacă tendinţele antisemite, care se remarcă tot mai mult în opinia publică şi în toată activitatea oficialităţii, nu vor interzice într-o bună zi apariţia unui cotidian publicat de o redacţie în care 90% dintre colaboratori sunt evrei. Deocamdată, tirajul lui „*Prager Tagblatt*“, care a atins încă acum o lună 56 000 exemplare, a descrescut la 33 000 exemplare.

Campania antisemită a organelor Partidului Republican (Agrar), cât şi a foilor de bulevard, scoase de deputatul naţionalist Jan Stříbrny – „*Express*“ şi „*Poledni List*“ – a atacat între altele şi ziarul „*Prager Presse*“, oficiosul de limbă germană al guvernului, care este scos de asemenea de o redacţie compusă în marea, majoritate din evrei. Se crede că şi „*Prager Presse*“ va fi nevoit să-şi schimbe redacţia sau chiar titlul ziarului, discreditat la toate elementele de dreapta prin contactul prea strâns cu lumea comunistă.

Prin dizolvarea Partidului Comunist, care a avut loc pe ziua de ieri, apariţia organelor sale centrale „*Rude Pravo*“, „*Halo Noviny*“ şi „*Rote Fahne*“ a încetat în mod automat.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 31 octombrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că Buletinul Oficial al Guvernului cehoslovac din 30 curent publică o decizie a ministrului de Interne prin care se permite intrarea şi răspândirea următoarelor ziare în Republica Cehoslovacă:

1. „*Der Angriff*“, Berlin;
2. „*Berliner Börsenzeitung*“, Berlin;
3. „*Berliner Tageblatt und Handelszeitung*“, Berlin;
4. „*Frankfurter Zeitung*“, Frankfurt;
5. „*Münchner Neueste Nachrichton*“, München;
6. „*National-Zeitung*“, Essen;
7. „*Neue Freie Presse*“, Viena;
8. „*Neues Wiener Journal*“, Viena;
9. „*Völkischer Beobachter*“, München, Berlin, Viena.

Se permite de asemenea intrarea în ţară a volumului *Mein Kampf* de Adolf Hitler, opera capitală a mişcării naţional-socialiste din Germania.

Faptul acesta, cuprins în câteva rânduri din Buletinul Oficial cehoslovac, înseamnă ultima îndepărtare a stavilei împotriva tendinţelor autoritare din Germania. „Democraţia“ cehoslovacă a cedat aşadar şi în această privinţă, lăsând cale liberă tendinţelor de propagare ale regimului nazist.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti





LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 3 noiembrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că am transmis astăzi telefonic agenţiei „*Rador*" următoarele cu privire la chestiunea „Frontului solidarităţii naţionale" în presa cehoslovacă:

«Cotidienele cehoslovace publică astăzi diferite ştiri şi articole privitoare la „Frontul solidarităţii naţionale" în România.»

În ziarul oficial „*Prager Presse*" şi în cotidianul independent „*Lidové Noviny*" a apărut astăzi următorul comentariu al agenţiei oficiale Č.T.K.:

«*Front unitar, sau sistem de două partide? Curentele politicii interne în România.*» (Bucureşti, 2 noiembrie). Presa apropiată de guvern discută problema unui „*Front al solidarităţii naţionale*", adică strângerea tuturor forţelor creatoare şi constructive ale ţării într-o organizaţie pe bază corporativă. Înţelesul politic al unei asemenea organizări ar fi lărgirea platformei guvernului, care actualmente se sprijină mai ales pe aparatele administraţiei. Ideea se află, în mod evident, de abia la începuturile ei. Discutarea ei publică pare a avea scopul de a se constata cum ar fi primită de populaţie.

În cercurile bine informate, se atribuie o valoare deosebită unei distingeri exacte între ideea Frontului solidarităţii naţionale şi ideea unui singur partid unitar. Un asemenea partid n-ar fi în România un partid politic, ci unul administrativ. Ca atare el s-ar distinge de partidele din Germania şi Italia prin aceea că nu şi-ar fi însuşit ca NSDAP, sau Partidul Fascist, puterea printr-o luptă politică, ci ar fi o creaţie mecanică a guvernului. Ea ar aminti aşadar de încercări similare în alte ţări, spre exemplu, în Polonia. Nici una dintre aceste încercări nu poate fi însă considerată drept reuşită. Un front al solidarităţii naţionale ar fi însă cu mult mai cuprinzător, luându-se în consideraţie situaţia internaţională şi ar dispune totodată de o forţă de sugestie politică mult mai mare faţă de toate elementele pozitive, cărora li s-ar oferi în cadrul acestui front, atât individual, cât şi prin împărţirea profesională, siguranţa unei

colaborări la aşezarea statului. Constituţia nouă din 10 februarie al anului curent având un caracter definitiv, formarea unui asemenea front al solidarităţii naţionale ar constitui continuarea acestei idei fundamentale a Constituţiei.

Faptul însă că alături de asemenea consideraţiuni, apare şi mai departe ideea sistemului de două partide, pare oricum a dovedi că ideile expuse mai sus nu şi-au găsit deocamdată forma lor definitivă. În cercurile informate se crede de asemenea că hotărârea definitivă în această privinţă va fi luată de abia după călătoria M. S. Regelui la Londra.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 3 noiembrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că presa cehoslovacă publică astăzi diferite informaţii cu privire la întâlnirea dintre domnii dr. Stoiadinovici şi Kioseivanov, Preşedintele consiliului de miniştri al Bulgariei la Niş.

În legătură cu această consfătuire, cotidianele publică următoarea ştire:

«La Rusciuc lângă Dunăre, unde Preşedintele Parlamentului bulgar, domnul Stoicio Moşanov, a organizat în duminica trecută o manifestaţie pentru revizuirea tratatului de pace, 1 000 refugiaţi din Dobrogea au făcut aseară noi manifestaţii revizioniste, cerând realipirea acestei regiuni, care a fost ocupată în 1913 de România, de Bulgaria. Demonstranţii au cântat marşul Dobrogei, care a fost intonat de muzica militară ce se afla pe piaţa unde au avut loc demonstraţiile. Poliţia a reuşit de abia după o oră să împrăştie pe demonstranţi.»

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 9 noiembrie 1938

Domnule MINISTRU,

În posesia textului telegramei cifrate cu no. 67903 din 7 octombrie, cu privire la dezminţirea ştirilor de presă referitoare la o remaniere parţială a guvernului, am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că, imediat după ce telegrama a fost transmisă serviciului nostru de

presă, am constatat că nici o ştire de felul acesta nu fusese publicată de cotidianele cehoslovace şi am luat imediat contact cu agenţiile de presă de aici, în primul rând cu Agenţia oficială Č.T.K., spre a opri răspândirea zvonului.

În urma acestei intervenţii, ziarele n-au publicat nici un rând privitor la o remaniere.

Numai marele cotidian independent „*Narodni Politika*" a lăsat să apară, în numărul său de ieri, următoarea dezminţire răspândită de corespondentul Agenţiei *Havas* la Bucureşti:

«Unele ziare străine au răspândit ştirea că ministrul Afacerilor Străine al României, d. Comnen, îşi va da demisia. Cercurile oficiale româneşti anunţă că ştirea e absolut inexactă.»

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
SERVICE DE PRESSE

Praga, 10 noiembrie 1938

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că Partidul Social-Democrat german din Republica Cehoslovacă a hotărât, prin comitetul său de direcţie şi în urma unui referat al preşedintelui său, domnul deputat Jaksch, să ţină seama de deciziile conferinţei de la München şi să suspende imediat apariţia tuturor foilor publicate de partid.

Ultimul număr al ziarului „*Sozialdemokrat*", Praga, organul central al partidului, a apărut pe ziua de ieri.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

O. W. Cisek
Secretar de presă

Domniei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
Bucureşti

SALA DE LECTURĂ

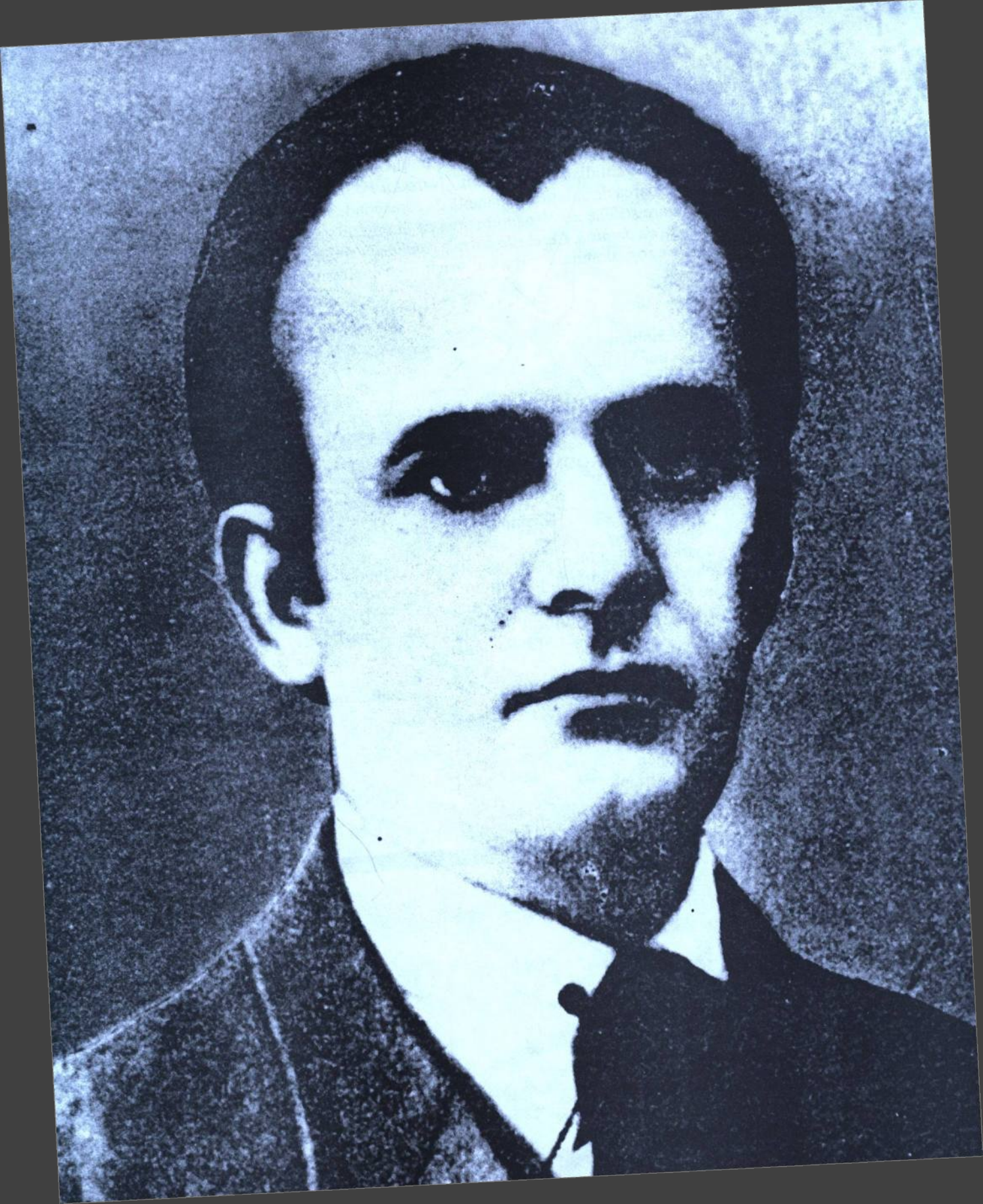

«Este, poate, cel mai eficient atașat de presă străin la Madrid»

Dintre scriitorii români care au lucrat în diplomație, despre Aron Cotruș cred că se știu cele mai puține lucruri. Publicarea unei părți din arhiva ce cuprinde rapoartele diplomatice ale lui Aron Cotruș este un act cultural important, care contribuie la o mai exactă cunoaștere a biografiei sale. Pentru că, în cazul lui Aron Cotruș sunt destul de puține documente, mai ales pentru perioada spaniolă și americană a vieții sale. Arhiva Aron Cotruș, cuprinzând opera din străinătate a poetului, se află la Biblioteca Română din Freiburg. Această arhivă a fost semnalată și descrisă de noi atât în presă, cât și în monografia despre viața și opera scriitorului [1]. Am publicat o carte din materialele existente în această arhivă, mai ales scrisori. Ar fi un gest nu doar util cercetătorilor, ci și cu mare valoare culturală, dacă s-ar fotocopia (xeroxa) documentele existente la Freiburg și ar fi aduse în țară, la Muzeul Literaturii Române sau la Biblioteca Academiei.

Aron Cotruș este scriitorul (poate singurul) care a lucrat în diplomație încă din fragedă tinerețe, în jurul vârstei de douăzeci și cinci de ani. Este adevărat că în împrejurări deosebite. Astfel, în timpul primului război mondial, după ce părăsise armata austro-ungară, a făcut parte, ca reprezentant român, din Oficiul de Presă și Propagandă al Comisiei Interaliate de la Padova, ce funcționa pe lângă Marele Cartier al armatei italiene. Apoi, a lucrat la Legația României din Roma, unde a condus Serviciul de propagandă până în 1920, când a revenit în țară, stabilindu-se la Arad. În orașul de pe Mureș a fost inspector al Teatrului orășenesc și director al Bibliotecii *Semănătorul,* iar la Timișoara a condus revista *„Banatul"* până în 1929, când a plecat la Milano.

Din Arad îi scrie lui Nicolae Titulescu, în 1923, solicitându-i numirea ca atașat de presă pe lângă Legația României din Belgrad sau Varșovia. Era perioada de după Marea Unire, când se organizau legațiile țării noastre în străinătate. A fost benefică hotărârea lui Nicolae Titulescu de a numi scriitori ca atașați culturali sau atașați de presă în legațiile românești. Aron Cotruș va fi numit, de abia în 1929, ca *«atașat de presă pe lângă Direcțiunea Presei și este însărcinat provizoriu a ține contact cu presa italiană în nordul Italiei, având ca centru Milano».* Oriunde l-au trimis îndatoririle față de țară, Aron Cotruș a muncit cu pasiune. Spirit generos, altruist, cu o bună orientare în sistemul valorilor culturale, el a selecționat întotdeauna ceea ce a fost valoros ca să ne reprezinte în străinătate. În activitatea sa de diplomat, a depus un superb efort și o pasiune exemplară pentru popularizarea valorilor românești în alte țări. Dintr-un Raport, datat 15 martie 1929, reiese preocuparea pentru reprezentarea operei *Năpasta* de Sabin Drăgoi la „Scala" și traducerea dramei *Meșterul Manole* de Lucian Blaga. Piesa lui Blaga a fost tradusă în italienește, iar *«pentru reprezentarea acestei piese fac eforturi actualmente. Câțiva scriitori italieni s-au oferit să-mi dea într-ajutor pe lângă directorii de teatre. Am cele mai bune nădejdi că strădaniile mele vor*

[1] Alexandru Ruja, *Aron Cotruș – viața și opera* („Editura de Vest", Timișoara, 1996, 308 pag.)

reușit» scria Cotruș. A discutat cu scriitorul Gian Dauli, directorul Casei de editură Modernissima, pentru publicarea unui roman românesc, iar cu G.A. Borgese are o lungă întrevedere în care abordează probleme de cultură. Îl descoperă pe tânărul Gino Lupi, profesor de liceu la Milano, care lucra la un dicționar român-italian. Pentru a veni în sprijinul realizării unei asemenea lucrări, Aron Cotruș solicită, din țară, cărțile cerute de Gino Lupi. Până la urmă, guvernul român a aprobat invitarea lui Gino Lupi în România, pentru cercetare. Prin Aron Cotruș, cultura română și-a câștigat un prieten, deoarece Gino Lupi va deveni un reputat profesor universitar și cercetător de prestigiu, care a scris și despre limba și literatura română.[2] Alte rapoarte (Milano, 15 noiembrie 1929; Milano, 28 aprilie 1930; Milano, 26 august 1930 ș.a.) informează despre cărțile din literatura română traduse (de d. Prof. Claudiu Isopescu, d-na A. Silvestri-Giorgi și d-șoara Nella Colloni; prefațate de d. Prof. Giulio Bartoni de la Universitatea din Roma și de scriitorul Auguste Garzia) și apărute la Casa de editură La Nuova Italia din Venezzia-Perugia.[3]

Din 1931, Aron Cotruș a fost numit atașat de presă al țării noastre la Varșovia, misiune pe care o va îndeplini până în decembrie 1936. Va munci și aici cu pasiune și seriozitate pentru a face cunoscută cultura românească în Polonia și cultura poloneză în România. Atât rapoartele diplomatice, cât și scrisorile (câte s-au păstrat și le-am găsit până acum) dau seama despre o activitate culturală fertilă. (A se vedea și raportul, publicat aici, trimis Directorului general Ion Dragu, de la Varșovia, 2 februarie 1936). Sub îngrijirea sa a apărut un volum de *Schițe și nuvele*, traduse în limba polonă de Constanța Mayzlowna; a selecționat poezii, pentru o *antologie*, traduse de Emil Zegadlowicz. Antologia cuprindea poezii de Arghezi, Bacovia, Blaga, Crainic, Cotruș, Isac, Goga, Maniu, Săulescu, Philippide, Vinea. Aron Cotruș continuă preocuparea, din perioada milaneză, de a introduce piese românești în repertoriul teatrelor poloneze: Lucian Blaga *Meșterul Manole*, Sabin Drăgoi *Năpasta*, Camil Petrescu *Mioara*, T. Mușatescu *Titanic Vals*. Tot prin interesul și strădania lui Aron Cotruș au mai apărut în Polonia: Liviu Rebreanu *Pădurea spânzuraților* (Cracovia, 1931), Liviu Rebreanu *Ion* (Cracovia, 1932), Cezar Petrescu *Întunecare* (Cracovia, 1933), – toate în traducerea profesorului Șt. Lukasik. Sub titlul *Povești minunate* (Varșovia, 1933), C. Mayzlowna a tradus din opera lui Ion Creangă. Emil Biedrzycki publică un *Manual de istoria literaturii române* (Liov, 1935). La 4 ianuarie 1935, la Filarmonica din Varșovia a avut loc un concert dirijat de Ionel Perlea. În 17 martie, la Poznan, s-a desfășurat o manifestare culturală la care a recitat în românește poetul Aron Cotruș – aceleași poezii au fost recitate în poloneză de actorul Pelinski, în traducerea lui E. Zegadlowicz.

În Polonia, ca și în Italia și, mai târziu, în Spania, Aron Cotruș a trăit în mijlocul mișcării culturale moderne, a cunoscut din interior aceste orientări. Este lucru important acesta și de reținut, pentru a înțelege mai bine modernitatea creației cotrușiene și integrarea ei firească în mișcarea literară europeană. Aron Cotruș a tradus din scriitorii polonezi, iar prin prestigiul său i-a atras înspre cunoașterea literaturii române. Emil Zegadlowicz (1888–1944) a organizat grupul poetic de la Wadowice și a editat revista *„Czartak"*, care a grupat în jurul ei un mare număr de scriitori importanți ai Poloniei. Aron Cotruș

[2] Gino Lupi, *Umorismo romeno* (Milano, 1939), *La „Junimea" e le correnti antijunimiste* (Roma, 1943), Letteratura romena (Milano, 1944), Gramatica della lingua romena (Roma, 1949), Storia della letteratura romena (Firenze, 1955), Novecento litterario romeno, Milano, 1965/1966.

[3] Lidia Brânceanu, *Documente referitoare la activitatea desfășurată de Aron Cotruș la Milano* (1929–1930), *„Revista muzeelor"*, București, 1988, nr. 6, pp. 44–49.

l-a cunoscut pe Julian Tuwin (1894–1953), din poezia căruia a publicat traduceri în revistele din țară. J. Tuwin este unul dintre fondatorii revistei *„Skamander"* și reprezentant de frunte al mișcării înnoitoare din literatura polonă interbelică (poate cel dintâi poet futurist).

De la sfârșitul lui 1936 încetează misiunea diplomatică a lui Aron Cotruș la Varșovia. Până în vara anului 1939 se află în țară, lucrând la Direcția presei din cadrul Ministerului Afacerilor Străine. Este perioada când și Lucian Blaga este rechemat în țară, primind alte funcții.[4]

Începând cu 1 mai 1939, Aron Cotruș a fost numit șef al serviciilor de presă de pe lângă Legațiunile României la Madrid și Lisabona. Pleacă prin Franța, unde stă un timp, dar spre sfârșitul lunii iunie este deja la San-Sebastian, unde rămâne mai multe luni. Impresia produsă de orașul de pe malul Atlanticului a fost puternică și, peste ani, orașul îi va reveni în memorie, asociat cu o plimbare pe malul celuilalt ocean, Pacific, pe unde l-a purtat soarta. Îi scria Doinei Missir (Long Beach, California, la 5 ianuarie 1960): *«Azi către seară m-am dus pe țărmul oceanului și apusul de soare mi-a adus aminte de lunile pe care le-am petrecut la San-Sebastian, imediat după sosirea mea în Spania, la sfârșitul lunii iunie 1939»*. După ce la Lisabona a fost numit atașat de presă Mircea Eliade, activitatea lui Aron Cotruș s-a desfășurat doar la Madrid. Și în Spania a depus o intensă activitate pentru a face cunoscută cultura română, de a atrage noi prieteni pentru România. Din rapoartele diplomatice, care se publică acum, majoritatea din perioada madrilenă, se pot observa, pe de o parte, minuțiozitatea cu care erau întocmite acestea pe probleme, dar și informații privind oamenii de cultură, ziariștii și demnitarii cu care Aron Cotruș întreținea relații culturale, atrăgându-i pentru cauza României. A fost un diplomat valoros și eficient. Într-o *Notă* semnată de ministrul N. Dimitrescu se specifica: *«Posedă, ca și soția sa, darul de a-și face prieteni numeroși și devotați atât în cercurile intelectuale, cât și în cele de presă, printr-o muncă neobosită. Foarte primitori. Extrem de stimați și iubiți la Madrid. A știut a face să se publice sute de articole despre România fără sacrificii materiale. Este, poate, cel mai eficient atașat de presă străin la Madrid»*.

La Madrid tipărește, în limba română, *Rapsodie valahă,* prima carte din ampla epopee dedicată latinității. Împreună cu volumul *Peste prăpăstii de potrivnicie,* rapsodia este tradusă în limba spaniolă de către Caetano Aparicio. În luna august 1943, Aron Cotruș a participat, ca oaspete de onoare, la serbările culturale din orașul Elche, desfășurate *«sub conducerea strălucitului scriitor Eugenio D'Ors»*. (cf. *Nota* trimisă din Madrid la 20 septembrie 1943). Se poate observa, în continuare, că relația cu Eugenio D'Ors a fost constantă și profitabilă cultural. În orașul Gantander, din nordul Spaniei, îi este consacrat un festival de poezie. De altfel, o simplă lectură a rapoartelor publicate aici, în care Aron Cotruș îi numește pe toți scriitorii, profesorii universitari, conducătorii de ziare, publiciștii pe care i-a invitat (sau l-au invitat) „la ceai" (recepții) arată respectul și prestigiul de care se bucura poetul-diplomat în capitala Spaniei. La un alt concurs, cel internațional de poezie de la Palma del Mallorca, este încununat cu Marele premiu (Lilium aureum).

Începând cu octombrie 1944, Aron Cotruș este înlăturat, brutal și fără explicații, din diplomație, lăsat în capitala Spaniei fără mijloace de subzistență. Cotruș nu reacționează imediat, dar, ulterior, va cere repunerea sa în drepturi și clarificarea situației, după cum reiese dintr-o telegramă trimisă lui Petru Groza, la 9 august 1945, precizând, între altele: *«N-am activat în viața*

[4] Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică,* vol I–II–III; ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, postfață și indici de nume de Pavel Țugui; Editura „Eminescu", 1995.



Un grup de scriitori la Deva în 1937. Jos, de la stânga la dreapta: A. Cotruș, Peter Neagoe și N. Braica. Sus: Ion Th. Ilea, Petre Pascu, N. Rusu

politică și nu mă simt vinovat cu absolut nimic față de statul și neamul meu». Într-un dosar incomplet publicat [5] sunt mai multe piese din această acțiune pentru revenirea în țară a poetului. După lungi tergiversări, la 20 iunie 1940, pentru *direcția personal,* se indică: „«Conform dispozițiunilor primite, se amână soluționarea».

Aron Cotruș a rămas în Spania într-un lung și chinuitor exil, unde și-a continuat însă activitatea literară și lupta pentru adevărata libertate a României. Cum scria laureatul premiului Goncourt, scriitorul Vintilă Horia: *«După, războiul ne-a împrăștiat pe toți, între închisori și exiluri».* În diaspora românească atât de frământată și fragmentată, personalitatea lui Aron Cotruș a fost un liant. El a luptat mereu, atât în Spania cât și în S.U.A., ca să-i unească pe toți românii sub semnul aceluiași ideal, al luptei pentru eliberarea țării. La Madrid este directorul ziarului *„Carpații"*, președinte al *Comunității românești* din Spania și al Cercului român pentru Uniunea Latină. Activitatea literară în Spania a fost bogată. După *Drumuri prin furtună,* a scris, în limba spaniolă, *Poemas de Montserrat* și *Canto a Ramon Lull* (ultimul, tradus și în românește). Poezia lui Aron Cotruș a fost elogios comentată în presa spaniolă, fiind unul dintre scriitorii care au dovedit mereu valoarea și vitalitatea creației poetice. Relațiile de colaborare culturală și chiar de prietenie dintre Aron Cotruș și mari scriitori ai Spaniei s-au păstrat până la sfârșitul vieții. Există indicii că a corespondat cu acești scriitori și după ce a plecat din Spania și a rămas în Statele Unite ale Americii. Spaniolii l-au integrat ca pe un scriitor al lor, văzându-l ca pe un mare poet al latinității. Gerardo Diego, de la Real Academia Española, comentând volumul *Poemas,* l-a numit pe Aron Cotruș *«un rumano español».*[6] Poet și eseist, profesor și conducător de reviste, laureat al Premiului Cervantes pentru literatură, Gerardo Diego are o operă impresionantă (peste patruzeci de volume), fiind unul dintre cei mai importanți dintre *los poetas del 27.* De la *El romanceros de la novia* (1920) până, spre

[5] Liviu Petrina, *Aron Cotruș – documente diplomatice, „Manuscriptum"*, București, 1981, nr. 1, pp. 148–157.
[6] Gerardo Diego, *Un rumano espanol, „Noticiero Universal"*, Barcelona, 28 mai 1951.

exemplu, la *Versos divinos* (1971), poezia lui Gerardo Diego se suprapune peste însăşi evoluţia poeziei spaniole din acest veac, la a cărei înnoire şi dezvoltare a contribuit substanţial. Prietenia şi raporturile culturale dintre cei doi mari creatori – Aron Cotruş şi Gerardo Diego – onorează atât literatura română, cât şi literatura spaniolă. Cercetând, vreme de mai mulţi ani, activitatea lui Aron Cotruş în Spania şi relaţiile sale cu scriitorii spanioli (doar pe baza materialelor ce le-am putut studia, fără a merge vreodată în Spania), intuiam că Aron Cotruş l-a cunoscut şi pe Dámaso Alonso. Am şi scris acest lucru. Acum este cert, după cum reiese din rapoartele diplomatice, că ei s-au cunoscut (vd. *Raportul nr. 215*, Madrid, 1 aprilie 1944; *Raportul nr. 312*, Madrid, 23 iunie 1942). Sunt sigur că şi-au cunoscut activitatea literară şi opera. Probabil că Dámaso Alonso a şi scris despre poezia lui Aron Cotruş. Cunoscut nu doar ca poet al *generaţiei de la 27*, dar şi ca reputat om de ştiinţă (specializat în stilistică şi lingvistică romanică), cu o prestigioasă activitate la mai multe universităţi europene şi americane, – ca istoric şi critic literar, Dámaso Alonso a scris mai pe larg despre poeţii generaţiei sale, reliefându-le modernitatea creaţiei şi observând integrarea lor într-un circuit mai extins al literaturii europene. Într-o lucrare a sa – *Poetas españoles contemporaneos* – Dámaso Alonso a scris ample studii despre Manuel Machado, Vicente Aleixandre, Pedro Salinas, Gerardo Diego, Jorge Guillen, poeţi pe care i-a cunoscut şi asupra operei cărora s-a pronunţat şi Aron Cotruş.

Aprecierea activităţii şi operei lui Aron Cotruş în Spania s-a manifestat şi în preocuparea Academiei Regale Spaniole de a-l alege membru corespondent al prestigioasei instituţii. În numele Academiei Regale Spaniole, propunerea i-a fost trimisă de Eugenio D'Ors, cu care a avut un schimb epistolar pe această temă. Scrisoarea de răspuns a lui Aron Cotruş este scrisă în limba spaniolă (Madrid, 21 aprilie 1945). Eugenio D'Ors i-a solicitat lui Aron Cotruş să prezinte scrierile sale despre Spania. Probabil, era o condiţie pentru a fi ales membru al Academiei, iar aceasta un clar semn al recunoaşterii contribuţiei lui Cotruş la reliefarea valorilor culturii hispanice şi la strângerea relaţiilor culturale dintre cele două ţări surori – România şi Spania. Modest din fire, cu mult bun simţ, Aron Cotruş cere *«să nu se facă vreo excepţie sau favoare»*, deşi contribuţia sa la cunoaşterea culturii spaniole în România era recunoscută. Scrisă în 1942, *Rapsodia iberică* a fost publicată doar în 1954. Vremurile, se ştie, nu erau prielnice culturii, iar Aron Cotruş rămăsese la Madrid fără mijloace de subzistenţă. Dar, în Spania poetul va împlini epopeea latinităţii. Ştim, cu certitudine, că Aron Cotruş a fost membru corespondent al „Real Academia de Buenas Letras de Barcelona". Dintr-un act oficial (datat „Barcelona, 14 de noviembre de 1961") eliberat de Real Academia de Buenas Letras de Barcelona rezultă că *Aron Cotruş* era membru al acestei instituţii *(«...de nuestro Correspondiente, elilustre poeta rumano Aron Cotruş»)*. Aceeaşi calitate este menţionată şi într-un articol apărut în „*La Vanguardia Española*", Viernes, 17 de noviembre de 1961 *(«...gran escritor rumano, Aron Cotruş, consejero de Presa que fue de la Legacion Real de Rumania en Madrid y Academico correspondiente de la Real de Buenas Letras de Barcelona»)*. Cei şaptesprezece ani trăiţi de Aron Cotruş în Spania au dus şi la această recunoaştere academică a valorii şi operei sale.

În august 1956, Aron Cotruş a părăsit Spania şi a plecat în Statele Unite ale Americii. Este un alt capitol din viaţa poetului, pe care l-am descris, destul de amănunţit, în cartea noastră.

Alexandru RUJA

Aron COTRUȘ

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL DE PRESĂ

Varșovia, 2 februarie 1936

Domnule DIRECTOR GENERAL,

Am onoarea a vă face, în cele ce urmează, un succint raport asupra activității personale desfășurate de subsemnatul în cursul lunii ianuarie 1936:

1. În urma apariției, în revista „*Nasza Przyslósc*" din Varșovia, a unui articol intitulat *Alianțe antisovietice*, în care se sublinia strânsa comunitate de interese dintre Polonia, Ungaria și Germania, am trimis domnului *Jan Bobrzynski*, autorul sus-menționatului articol și directorul revistei în chestiune un număr de cărți despre România, între care și studiile d-lor *Silviu Dragomir* și *Transylvanus*, despre problema minorităților din Ardeal. D. BOBRZYNSKI mi-a răspuns mulțumindu-mi și informându-mă că, într-unul din numerele apropiate ale revistei „*Nasza Przyslósc*", va publica un articol despre *M. Sa Regele Carol al II-lea* și despre rodnica activitate desfășurată de către Suveranul României în cursul ultimilor ani.

2. Primind din partea d-lui Wlodzimierz Galecki, cunoscut autor de manuale didactice, o scrisoare în care D[omnia] sa îmi cere o bucată de lectură pentru o carte destinată școlilor primare polone, bucată de lectură inspirată de copilăria M. Sale Marelui Voievod Mihai, m-am adresat Părintelui Dr. Nicolae Popescu, membru al Academiei Române, care a acceptat propunerea.

3. Am publicat în revistele „*Antena*" și „*Turystyka*" din Varșovia, mai multe fotografii înfățișând peisaje românești.

4. Am publicat, în mai multe ziare din provincie, prin intermediul Agenției P.A.P., un articol despre muzica românească contemporană.

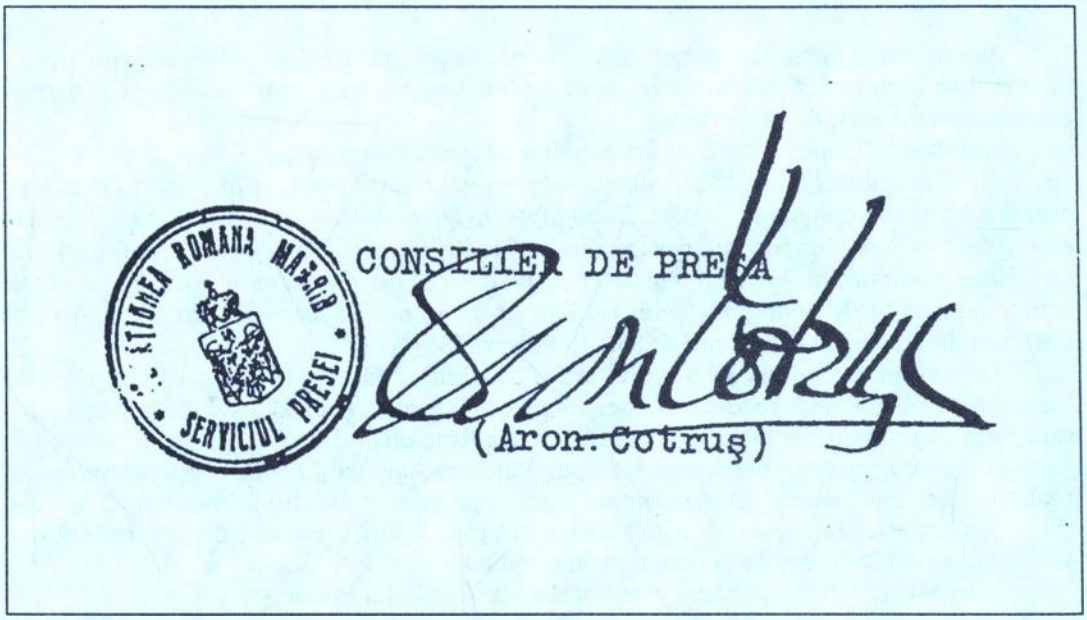

5. Am oferit câteva cărţi despre România Bibliotecii „Institutului Social" din Varşovia, bibliotecă frecventată de un mare număr de profesori şi studenţi, printre care toţi cei ce urmează cursurile de ziaristică.

6. Am dat d-lui *St. Schwam*, absolvent al Facultăţii de litere din Cernăuţi, care îşi continuă studiile la Unversitatea din Varşovia, un număr mare de cărţi despre România pe care D[omnia] sa şi-a luat angajamentul să le recenzeze în diferite publicaţii poloneze. Prima recenzie a publicat-o în ultimul număr al revistei „*Sprawy Narodowosciowe*" *din Varşovia* şi se referă la volumul d-lui prof. I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei.*

7. Cu toate ocupaţiunile de birou, am ţinut un contact destul de strâns cu ziariştii poloni şi cu reprezentanţii în Polonia ai ziarelor străine.

Secretar de Presă
Aron Cotruş

Domniei sale Domnului Ion Dragu
Director General al Presei şi Informaţiilor
Bucureşti

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 15 iulie 1941

BULETIN DE PRESĂ

„*Arriba-España*" din Pamplona (9 iulie) a publicat o telegramă din Stockholm după care o misiune britanică formată din ofiţeri şi specialişti în chestiuni petrolifere a plecat spre Rusia. Această misiune duce cu ea planurile foarte amănunţite ale regiunilor petrolifere din România, obţinute de englezi în timpul când dura încă influenţa lor în ţara noastră.

Același ziar a publicat o telegramă din Berlin anunțând că trupele germano-române au frânt rezistența sovietică pe frontul Basarabiei și au capturat un număr mare de prizonieri și considerabil material de război.

„*Alcazar*" (9 iulie) a publicat următoarea telegramă din Berlin:

«*În Basarabia bolșevicii au angajat importante contingente spre a opri înaintarea rapidă a trupelor germane și române. După lupte înverșunate, trupele roșii au fost respinse. Unitățile româno-germane au câștigat considerabil teren. În acest sector al frontului pierderile pricinuite bolșevicilor sunt atât de mari încât nu vor putea fi înlocuite. Au fost capturate mari cantități de arme și muniții între care un număr mare de mitraliere. Au fost capturați de asemenea câteva mii de soldați bolșevici.*»

Telegrama de mai sus a fost publicată și de ziarul „*Madrid*" (9 iulie), care publică de asemenea o telegramă din Stockholm despre plecarea spre Moscova a unei misiuni britanice care duce cu ea planurile regiunilor petrolifere din România.

„*La gaceta regional*" din Salamanca a publicat după Agenția „D.N.B." amplificarea comunicatului oficial al Înaltului Comandament german pe care am tradus-o în buletinul nr. 154.

„*Informaciones*" (9 iulie) a publicat o telegramă din București despre restabilirea circulației leului în Bucovina și Basarabia începând cu ziua de 9 iulie.

„*Pueblo*" (9 iulie) a publicat următoarea telegramă din București:

«*Sub titlul* Cruciada europeană împotriva bolșevismului *presa din capitala României a publicat în edițiile ei de astăzi, la loc de frunte, un articol semnat de vice-președintele Consiliului de miniștri român, prof. Mihail Antonescu.*

Acest articol se bazează în conceptul de unitate a Europei moderne și scoate în relief că de la un capăt la altul al vechiului continent ajunge strigătul care cheamă la luptă împotriva marelui dușman: bolșevismul. Vicepreședintele Consiliului român adaugă că din această luptă, care unește Europa ca în vremea cruciadelor, va ieși o nouă epocă pentru continentul nostru. În continuare, prof. Antonescu afirmă că „istoria va recunoaște opera realizată de Adolf Hitler drept operă de profet creator.»

Același ziar publică o telegramă din București în care se anunță că printr-un ordin al generalului Antonescu a fost restabilită circulația leului ca unică monedă autorizată în provinciile de curând recucerite.

„*Patria*" din Granada (9 iulie) a publicat amplificarea comunicatului Înaltului Comandament german în care se ocupă de recucerirea Basarabiei.

Același ziar a publicat următoarea telegramă din Berlin: «*Trupele româno-germane sub comanda generalului Antonescu au atins Nistrul de jos, limită orientală a Basarabiei, după lupte înverșunate.*»

„*Vanguardia*" din Barcelona (9 iulie) a publicat atât amplificarea comnicatului Înaltului Comandament german din 8 iulie despre ocuparea Basarabiei de către trupele româno-germane sub comanda generalului Antonescu, cât și următoarea telegramă din Berlin:

«*Trupele germano-române au frânt rezistența sovietică pe frontul Basarabiei. Numărul de prizonieri și materialul capturat sunt considerabile, după cum se anunță din izvor oficial.*»

„*Arriba-España*" din Pamplona (10 iulie) a publicat o telegramă din București despre reintroducerea circulației leului ca unică monedă autorizată în Basarabia și în Bucovina recucerită.

Această telegramă a fost publicată și în ziarele „*Arriba*" și „*Ya*" din 10 iulie.

Ziarul „*Ya*" a publicat și următoarele rânduri despre ocuparea Cernăuțiului:

«*Orașul Cernăuți, capitala Bucovinei, a fost luat după ce trupele germano-române au frânt puternica rezistență a forțelor rusești care l-au incendiat înainte de a-l părăsi. După*

amănuntele publicate acum, ocuparea Cernăuțiului a fost precedată de lupte înverșunate desfășurate la sud de Storojineț, localitate situată la vreo 25 km de cea dintâi și care număra cam vreo cinci mii de locuitori. Rușii au distrus-o din temelii și în cursul operațiunilor de izgonire a trupelor sovietice, s-a distins în mod deosebit un batalion de vânători. Cucerită această localitate, trupele aliate au primit ordin să atace Cernăuțiul și să realizeze o manevră de învelire care s-a terminat în noaptea de 5. La apropierea soldaților români și germani de oraș, o imensă columnă de fum se ridica din el și se auzeau puternice detunături. Rușii au rezistat, însă au trebuit să cedeze sub presiunea trupelor româno-germane care au pornit cu avânt la asalt.

Când primele trupe au intrat în oraș, incendiile continuau încă și din unele ferestre și de pe acoperișuri porneau încă gloanțele. Câteva ore mai târziu, populația a ieșit pe străzi pentru a aclama forțele liberatoare care defilau în aclamațiile locuitorilor.»

„*España*" din Tanger (11 iulie) a publicat o telegramă din București despre modificările făcute în compunerea guvernului român.

„*Informaciones*" (11 iulie) a publicat sub titlul *Antonescu, pe front și înapoia frontului.* «Conducătorul» *nu doarme decât patru ore. Într-un tanc, în prima linie a focului, și apoi prezidează un consiliu de miniștri,* următoarea telegramă din București a Agenției *„Transocean":*

«*Ziarele de dimineață din București publică ample informațiuni asupra vieții Șefului Suprem al trupelor româno-germane de pe frontul Basarabiei, generalul Antonescu.*

Conducătorul statului român lucrează zilnic timp de 20 de ore și se odihnește numai 4. În afară de ocupațiile comandamentului, a găsit timp, în ultimele zile pentru a prezida, la câțiva kilometri de frontul de luptă, un consiliu de miniștri în care a dat membrilor guvernului instrucțiuni asupra organizării teritoriilor ocupate.

Antonescu a făcut de asemenea inspecții în municipiile, orașele și satele de curând dezrobite. După aceea a plecat, într-un car ușor, în linia cea mai înaintată a frontului, vizitând în același timp orașul Iași, bombardat de către avioanele sovietice. A constatat că avioanele sovietice au pricinuit daune mici, atingând doar biserici. Corespondenții de război se ocupă indignați de atitudinea ostilă adoptată de populațiunea ovreiască din acest oraș, care a îndrăznit să tragă în soldații germani și români.

Deosebit de emoționantă a fost întâlnirea generalului Antonescu cu primii țărani în teritoriile dezrobite ale Basarabiei. Soldații sovietici în fugă au lăsat în urma lor doar ruine și cenușă. Recolta de porumb a Basarabiei se arată slabă, au însă un bun aspect holdele de grâu și de orz.»

Același ziar a publicat încă două telegrame ale Agenției *„Transocean"*, prima despre măsurile aspre care se vor aplica în România tuturor celor care vor avea atitudine ostilă națiunii române și trupelor germano-române; a doua anunță că generalul Antonescu primește din toate unghiurile țării telegrame de felicitare pentru victoriile din Bucovina și Basarabia.

„*Arriba*" (11 iulie) a publicat, sub semnătura scriitorului LOPE MATEO, un întraripat articol despre *Eminescu, numen de Rumania.*

Articolul d-lui Lope Mateo este o exaltare strălucită a personalității marelui nostru poet și a României care i-a dat naștere.

Marea revistă „*Horizonte*" din Madrid a publicat, în ultimu-i număr , un frumos articol intitulat: *Un mare poet român, Mihai Eminescu,* semnat de profesorul Gino Lupi, lector de limba și literatura română la Universitatea din Milan.

Acest articol a fost cerut, pentru revista „*Horizonte*", de către acest Serviciu de Presă.

„*Informaciones*" (12 iulie) a publicat următoarea telegramă din București:

«Patriarhul României a adresat o pastorală cerând colaborarea tuturor românilor pentru a doborî „Bestia apocaliptică a comunismului».

„*Madrid*" și „*Alcazar*" din 12 iulie au publicat o telegramă din București despre bombardarea de către aviația sovietică a vaporului-spital „Principele Mircea".

„*Ya*" (13 iulie) a publicat comunicatul Înaltului Comandament german din 12 iulie.

„*Vanguardia*" din Barcelona a publicat de asemenea comunicatul oficial al înaltului Comandament german referitor la operațiile din ziua de 12 iulie, precum și o telegramă din București care anunță că aviația sovietică a bombardat vaporul-spital „Principele Mircea".

Revista „*Mundo*", editată de Agenția telegrafică oficioasă „*Efe*" din Madrid, a publicat în numărul său din 13 iulie următorul articol despre generalul Antonescu:

«Acțiunea militară împotriva Rusiei Sovietice, care ne-a făcut să trasăm biografia lui Mannerheim, comandant al forțelor care ocupă extremul nord al frontului, impune acum aceste rânduri despre generalul Antonescu, „Conducătorul" *românilor care luptă în extremul sud.*

Studiul unei figuri istorice, oricât de scurt ar fi, trebuie să se ferească de lauda ușoară, aplicabilă unor personaje foarte diferite; trebuie să țin seama de linia care le diferențiază și nu de trăsătura mare care le confundă. Așezat, în ordinul biografiilor, generalul român alături de mareșalul finlandez, trebuie să se precizeze înainte de toate – și ar fi de ajuns pentru biografie – că nu există între ei, afară de profesiunea de militari, nici o trăsătură comună. Mareșalul Mannerheim este o figură de legendă al cărei interes rezidă în varietatea accidentată a lungii sale vieți; general al țarului, explorator al Tibetului, întemeietor al unei națiuni, de la aventura minunată la anecdota pitorească, viața lui este o împletire de evenimente surprinzătoare, grandoarea lui rezidă în inspirația cu care a făcut față evenimentelor, în sugestiunea cu care a condus oamenii.

Dacă viața lui Mannerheim este ca o minune, aceea a lui Antonescu este ca o demonstrație a unei teoreme geometrice: fermă, logică, clară. Meritul său a fost preparațiunea, munca și tenacitatea. Nu este în trecutul său nimic magic, foarte puțin surprinzător. În favoarea mareșalului Mannerheim, finlandezii au răspândit în lume amintirile sentimentale ale fiicelor lui. Pentru cunoașterea generalului Antonescu, românii au făcut să circule date și informațiuni luate din foaia lui de serviciu. Lui Mannerheim îi dădu faimă întrevederea cu Dalai-Lama; lui Antonescu, conversațiile cu Lloyd George. În profesiune – maximul punct de contact – Mannerheim a fost un strălucit ofițer de cavalerie; Antonescu, un conștiincios șef de Stat Major.

Nu este vorba, desigur, de grandoarea mai mare sau mai mică a unei figuri, ci de linia care le diferențiază. Neobișnuitul în Antonescu este normalitatea sa în mijlocul agitației României contemporane; linie dreaptă, aceea a sa, în mijlocul schimbărilor politice din patria lui. Răsfățat sau prigonit, cauza schimbării nu a fost în el, ci în schimbările vieții publice ale țării sale.

Născut dintr-o familie ai căror fii au urmat în mod tradițional cariera armelor, intră la 14 ani în școala din Craiova, destinată fiilor de militari. În 1904, Ion Antonescu trecu, în calitatea de sublocotenent, în regimentul nr. I de cavalerie. O primă întâmplare remarcabilă în viața lui de militar a scos în relief un aspect al caracterului său. Cu șapte soldați a reușit să domineze o rebeliune în Galata, dând dovadă de o energie hotărâtă, care i-a adus felicitarea Principelui moștenitor Ferdinand în fața întregii garnizoane. În viața de militar, preferințele lui l-au dus în 1911, ca locotenent de cavalerie, la Școala Superioară de Război. Intră cu nr. I, a studiat cu tenacitate, având o seriozitate remarcabilă. Vocația și viitorul lui erau acolo: Ion Antonescu a fost înainte de toate și mai presus de tot, acesta: un bun ofițer, un excelent șef, apoi, al Statului Major. Locul lui în armată ar fi de obicei acela de „Șef al Secțiunii de operații".

În acest post, cu gradul de căpitan și în prima divizie de cavalerie, îl întâlnim în 1913 în primul război pe care i-a fost dat să-l trăiască: al doilea război balcanic în care românii și aliații lor s-au înfruntat cu bulgarii. Nimic nu putea vorbi mai puternic în favoarea conduitei căpitanului Antonescu decât decorația câștigată în acel război: „Virtutea Militară", de aur, pe care au primit-o doar doi ofițeri în toată armata.

Apoi războiul mare. Mobilizarea României a fost una din cele mai abile lovituri ale aliaților, care au creat un nou front, gravă amenințare pentru Imperiile Centrale. Că riscul a fost înlăturat a constituit o surpriză generală și o dovadă admirabilă a forței armate germane, comandată pe acel front de șefi de talia lui Falkenhayn și Mackensen. În tragica soartă a României, Antonescu a avut un rol însemnat: șef al Secțiunii de operații al armatei din Transilvania, lui i s-a datorat succesul primei părți a campaniei; a trecut apoi la Armata I; a făcut parte mai târziu, cu gradul de maior, din Statul Major al Cartierului General, unde a rămas până la sfârșitul războiului ca șef al Secției de operații.

Două orașe arată maximul succes militar al lui Antonescu: Bucureștii, bătălia de eliberare a patriei sale; Budapesta, biruința românească împotriva comunismului lui Bela Kun. Decorându-l, Regele Ferdinand i-a spus: „Regele, știe mai bine ca oricine, cât îți este de îndatorată România Mare. Meriți de mult timp această recunoaștere publică. A întârziat acest prilej de a ți-o arăta. Sunt fericit că a sosit."

„Ion Antonescu – *a scris Pamfil Șeicaru* – este un militar refractar activității politice, animat de un orgoliu prea mare pentru a face anticameră la oamenii politici, cu o concepție prea severă a disciplinii militare pentru a adera la o acțiune politică de partid."

Înțelese aceste cuvinte în nobila și exacta lor semnificație, așa precum orice știință, înălțându-se, sfârșește în filosofie, orice activitate umană este, la urma urmei, politică. În afară de Patria sa, de la 1920 până la 1923, activitatea lui Antonescu, tehnic militar, se desfășoară în cercurile politice internaționale; ia parte la Conferința de pace, este atașat militar la Paris și Londra, discută cu Lloyd George, situația Balcanilor.

Viața europeană de după război l-a îndepărtat de concepția politică internațională îndeobște acceptată de România.

„Cine își reazemă frontierele pe Geneva, precum și pe securitatea ei colectivă, le va pierde." *Altă convingere, mai acută și mai puțin frecventă pusese stăpânire pe sufletul lui. Sistemul britanic conta pentru echilibrul continentului – căruia i se încredința menținerea Versailles-ului – cu o mare armată pe care să o opună Germaniei: cea franceză. Antonescu a denunțat și a anunțat soarta armatei franceze, în al cărei stat major a încetat să mai creadă. Și din punct de vedere militar montajul aliat al Europei va fi doborât la prima furtună.*

În patria sa, activitatea în posturile de înaltă răspundere militară îi sporesc prestigiul: este secretar al Ministerului Apărării Naționale, conduce Școala Superioară de Război, este Șeful Marelui Stat Major General.

„Popularitatea și autoritatea de care s-a bucurat totdeauna – a scris Antero Belletti – se datoresc unor factori foarte diferiți și destul de rari în vechiul regim românesc. Forța lui rezidă mai ales în rectitudinea caracterului, în integritate, în hărnicie, în iubirea lui de țară..."

Însă dacă lui nu i-a plăcut să se îndrepte spre politică, politica va merge spre el. Regele Carol a încercat să-i impună anumite nume militare plăcute camarilei sale. Prima ciocnire, într-o lungă ostilitate, care îl duse pe Antonescu de la demisie la surghiun, de la surghiun la temniță.

Trecură lunile. Tragedia Regelui Carol își găsi expresia supremă în 4 septembrie 1940, când pentru a se salva, a trebuit să dea puterea adversarului său întemnițat. Nu-și dădea poate seama că un asemenea paradox este imposibil în politică; încetase să domnească. Antonescu trăia alt moment surprinzător – paradoxal de asemenea – militarul român, îndepărtat mereu de politică, trecea să conducă viața publică a neamului său.»





Aron Cotruș

„*Hoja del lunes*“ (14 iulie) a publicat trei telegrame din București în care rezumă declarațiile făcute de Președintele interimar al Consiliului de Miniștri, Prof. Mihai Antonescu despre organizarea regiunilor dezrobite; și dau amănunte despre atacul aviației sovietice împotriva vaporului-spital „Principele Mircea“.

„*Arriba-España*“ din Pamplona a publicat în numărul din 15 iulie următoarea telegramă din București:

«*Generalul Antonescu, Conducător al României și Comandant suprem al armatei, a publicat un prim ordin de zi în care felicită aviația românească, Corpul V de armată, a 21 [-a] Divizie și garda regală, pentru purtarea lor în luptele din ziua de 12 iulie, pe frontul oriental.*»

Telegrama de mai sus a fost publicată și de ziarul oriental „*YA*“ din 15 iulie care, în afară de comunicatul Oficial al Înaltului Comandament german din 13 iulie, a publicat și o telegramă din București despre vizita M.S. Regelui Mihai I pe câmpul de operații de la Prut.

Secretar de Presă
Aron Cotruș

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 23 iulie 1941

BULETIN DE PRESĂ

„*Arriba*“ (16 iulie) a publicat o telegramă despre moartea lui Horia Codreanu într-un incident cu poliția.

„*Ya*“ (16 iulie) a publicat o fotografie însoțită de următoarele rânduri:

«*Țăranii din Basarabia, provincie românească dezrobită, primesc cu însuflețire trupele germano-române*».

Același ziar a publicat o telegramă din București, după care aviația sovietică a aruncat în noaptea de 14 spre 15 iulie numeroase bombe incendiare de calibru mic asupra capitalei României.

Toate incendiile au fost stinse repede.

A mai publicat următoarea telegramă din Bucureşti despre desfăşurarea operaţiilor pe frontul român:

«*După trei săptămâni de război, situaţia pe frontul germano-român se poate rezuma în modul următor:*

Din punct de vedere teritorial, Sovietele au pierdut Bucovina şi Basarabia de nord. Nistrul a fost depăşit în diverse puncte, comuniştii au fost înfrânţi şi urmăriţi până în interiorul Ucrainei. Din punct de vedere militar propriu-zis, Sovietele au suferit considerabile pierderi în oameni şi materiale. Românii au capturat multe mii de prizonieri şi enorme cantităţi de tunuri, care de asalt şi arme automatice. Aviatorii români şi germani au distrus pe pământ şi au doborât în lupte aeriene vreo mie de avioane roşii. În afară de aceasta, trupele roşii care luptă în acel sector au fost dezorganizate în urma neîntreruptelor atacuri ale armatei române. Bilanţul acestor trei săptămâni de război este grav pentru Soviete, care au afirmat că trupele lor vor intra în Bucureşti la o săptămână după începerea ostilităţilor.»

„*Pueblo*“ (16 iulie) a publicat o telegramă din Bucureşti care anunţă că Basarabia şi Bucovina de nord vor fi supuse autorităţilor militare şi izolate de restul ţării, până ce se va termina războiul cu Rusia şi se va publica decretul de reîncorporare la România.

Telegrama despre bilanţul a trei săptămâni de război pe frontul român a fost publicată, în ziua de 16 iulie, şi de ziarele „*Vanguardia*“ din Barcelona şi „*España*“ din Tanger.

„*Alcazar*“ (16 iulie) a publicat comunicatul oficial român despre atacul aviaţiei sovietice împotriva capitalei române, comunicat publicat în aceeaşi zi de ziarele „*Arriba*“ şi „*Madrid*“.

„*Informaciones*“ (17 iulie) a publicat următoarele telegrame din Berlin despre ocuparea Chişinăului:

«*Capitala Basarabiei, Chişinău, a fost ocupată după înverşunate lupte de trupele româno-germane, după cum se anunţă din sursă oficială. Au fost capturaţi mulţi prizonieri şi au fost zdrobite unităţile sovietice care apărau acel sector.*»

Berlin, 17 („*Transocean*“):

«*Trupele sovietice care luptau în Basarabia au fost zdrobite de trupele germano-române, sub comanda generalului Antonescu.*

Trupele germano-române continuă înaintarea spre Nistru.»

Acelaşi ziar a publicat comunicatul înaltului comandament german referitor la operaţiile din Basarabia şi la ocuparea Chişinăului.

Acest comunicat a fost publicat şi de ziarele „*Alcazar*“ şi „*Madrid*“ din 17.

„*Ya*“ şi „*Arriba-España*“ din Pamplona au publicat comunicatul român din 16 iulie despre atacul aviaţiei sovietice împotriva Bucureştiului.

„*Arriba-España*“ (17 iulie) a anunţat printr-o telegramă din Bucureşti că tribunalul militar din Tecuci a condamnat la diferite pedepse 18 comuniştі, în majoritatea lor evrei.

„*A.B.C.*“ şi „*Ya*“ (18 iulie) au publicat o telegramă din Berlin despre ocuparea Chişinăului.

„*Madrid*“ (19 iulie) a publicat o telegramă din Bucureşti, rezumând proclamaţia generalului Antonescu către locuitorii Bucovinei şi Basarabiei dezrobite.

Acelaşi ziar a publicat comunicatul Cartierului General al Führerului în care se anunţă că trupele germano-române au forţat, în mai multe puncte, trecerea Nistrului.

„*Patria*“ (19 iulie) a publicat comunicatul Cartierului General al frontului germano-român din ziua de 18 iulie despre ocuparea oraşelor Chişinău, Hotin, Soroca şi Orhei.

Același ziar a publicat următoarea telegramă din București: «*Operațiunile realizate de trupele germano-române, care au avut drept rezultat dezrobirea Basarabiei, sunt considerate de tehnicieni militari ca un mare triumf strategic care va avea dezastruoase urmări pentru forțele sovietice care se află încă în teritoriul românesc, ocupat acum un an. Grație ocupării totale a țărmului Nistrului și a colinelor de la Cornești, trupele germano-române domină situația în sectorul meridional al frontului. Unitățile roșii se află într-un clește care se poate închide definitiv în orice clipă. După opinia tehnicienilor militari, se deschid strălucite perspective pentru dezrobirea totală a teritoriilor Basarabiei.*»

Ziarele „*Ya*", „*Pueblo*" și „*Vanguardia*" din Barcelona (20 iulie) au publicat comunicatul Cartierului General al Führerului din 19 iulie despre desfășurarea operațiilor pe frontul român.

Aceleași ziare au publicat o telegramă din București despre solemnitățile care au avut loc în Capitala României cu prilejul liberării totale a Basarabiei.

„*Informaciones*" și „*Alcazar*" (21 iulie) au publicat Comunicatul Înaltului Comandament al forțelor armate germane din 21 iulie.

„*Madrid*" (21 iulie) a publicat Comunicatul Înaltului Comandament al Forțelor germane care anunță că:

«*Unitățile germano-române după ce au frânt rezistența inamicului, continuă urmărirea trupelor bolșevice pe țărmul stâng al Nistrului.*»

Același ziar a publicat următoarea telegramă din București a Agenției „*Transocean*":

«*Ministrul Apărării Naționale, generalul Iacobici, a comunicat că forțele aeriene românești și artileria antiaeriană au doborât, de la începerea conflictului, 223 de avioane sovietice. Escadrila 53 a repurtat până acuma 25 de victorii confirmate și 10 probabile, fără a fi suferit vreo pierdere.*»

„*El Alcazar*" și „*Madrid*" (22 iulie) au publicat o telegramă din Budapesta care anunță că de la Vatican au fost trimiși în Ungaria și România preoți catolici pregătiți pentru a activa ca misionari.

Acești misionari își vor desfășura activitatea în teritoriile ocupate de germani, români și unguri.

„*Informaciones*" (22 iulie) și „*Pueblo*" (23 iulie) au publicat informația despre sosirea la Madrid a d-lui Pamfil Șeicaru.

Ziarul „*Pueblo*" a publicat de asemenea o telegramă despre deschiderea în capitala României a unei expoziții antimasonice. Au asistat la deschidere primul ministru ad interim prof. Mihail Antonescu, doamna general Antonescu și numeroase personalități politice.

Directorul Siguranței Generale a rostit câteva cuvinte scoțând în relief răul care l-au pricinuit României Lojile masonice.

„*Madrid*" (23 iulie) a publicat comunicatul cartierului general al Führerului despre desfășurarea victorioasă a operațiilor trupelor germane, române, maghiare și slovace pe frontul ucrainian.

„*Informaciones*" (23 iulie) a publicat o telegramă din București despre inaugurarea acolo a unei expoziții antimasonice.

„*Informaciones*" a mai publicat, în același număr, următorul articol, intitulat *Vechea Dacie*:

«*Cu accent pasionat și liric a cântat, în cartea* La Obra de Trajano, *Ramon de Basterra al nostru, neamul înaintat al latinității. Roma le-a dat botezul și sângele străvechilor pământuri ale Daciei care dincolo de țărmurile Dunării contemplau peisajul seminților barbare. Trebuia să fie anume un spaniol, cu nervii lui iberici oțeliți în Roma Cezarilor, care să-și ia sarcina de a lărgi marginile Imperiului. Traian dorea să ducă drumurile Romei de la*

vertebrele Alpilor până în Tracia; Traian ridica zidurile Imperiului aproape de gurile Nistrului, chiar acolo unde neamuri barbare, ridicate de vântul furtunatic, se pregăteau pentru o năvală în împărăţiile culturii. Pentru că atunci, ca şi acum, zona furtunii şi a avalanşelor barbare avea drept epicentru stepele slave. Roma s-a mărginit să construiască ziduri pe fruntariile tenebroase, deoarece pe acele timpuri legiunile nu puteau pătrunde prea adânc în desişurile barbariei. Barbarii însă au zdrobit zidurile şi au ajuns până la Capitoliu în găgăitul îngrijorător al gâştelor simbolice. Pacea pentru cultură însă şi ordinea pentru pământurile pe care trebuia să le fructifice Europa, puteau rămâne numai după distrugerea definitivă a seminţiei barbare.

La douăzeci de veacuri după prăbuşirea Imperiului, Europa se vede obligată să execute sentinţa irevocabilă de a smulge iarba veninoasă a stepelor. În lungul front care merge din zonele arctice până la plăjile Mării Negre, popoarele latine îşi au locul în prima linie. Legiuni ale Italiei fasciste, soldaţi spanioli – strănepoţi ai lui Traian – şi armatele României, aruncă spre răsărit pietrele de hotar care vor servi pentru o bună delimitare de Europa. Oamenii, care poartă în vinele lor sângele şi cultura Romei, privesc cu toată dragostea înaintarea trupelor române ale generalului Antonescu. O provincie a României şi a romanităţii – Basarabia – a fost smulsă deja din ghearele bolşevismului. Basarabia se întinde până la cursul Nistrului, trecut deja de legiunile României. Fiii vechii Dacii, muncitori, ţărani, oameni de omenie cu faţa arsă la muncile câmpului, sunt, încă o dată, ostaşi ai civilizaţiei.

Ştim că nu există ispravă europeană propriu-zisă, dacă nu este însoţită de aluat roman. Şi lupta împotriva bolşevismului – foarte europeană, foarte creştină – îşi ţine înşiraţi oamenii în înaintările spre Orient, care privesc stepele beznelor. Pentru ca Gengis Khan să nu se mai întoarcă, trebuie să-i zdrobim pe nepoţii lui, în propriile lor vizuini.»

Articolul de mai sus a apărut fără iscălitură, cum apar aproape totdeauna articolele din ziarul „*Informaciones*".

Autorul lui este directorul ziarului, d-l Victor de la Berna, unul dintre cei mai de seamă ziarişti spanioli, cu care acest serviciu de presă întreţine cele mai bune raporturi.

Secretar de Presă
Aron Cotruş

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 23 iunie 1942

Domnule MINISTRU,

Agenţii propagandei ungureşti în Spania care, în timpul iernii trecute, au stat mai mult în adăposturi, la fel cu trupele ungureşti de pe frontul oriental, încep să-şi facă, încetul cu încetul, apariţia.

Ministrul Ungariei însuşi a început să se deplaseze şi să ia contact cu directorii de ziare din Madrid, cărora nu uită să le spună, în treacăt, că «*nu-i găseşte explicaţii importanţei exagerate pe care presa spaniolă a acordă României.*»

În afară de evreul ungur *Andres Révész*, refugiat în Spania în 1914, actualmente ziarist spaniol, şi de fiul acestuia Tibor Révész, care activează şi el mai ales în presa falangistă, legaţia Ungariei mai are aici un destoinic agent în persoana unui anume Palágy, ungur din

Ardeal, actualmente funcționar la vice-secretariatul Educației Populare și la Ministrul Educației Naționale a Spaniei.

Palágy a obținut acum câțiva ani cetățenia spaniolă și face tot ce poate ca să i se uite originea și sentimentul maghiar, pentru ca astfel să-și poată servi, cu mai mulți sorți de izbândă, neamul din care se trage.

La Departamentul de Presă de pe lângă Ambasada Germaniei lucrează, între cei 620 de funcționari, și Georg Graf zu Pappenheim, a cărui mamă este născută contesă Teleki.

Tot acolo lucrează și ziaristul Bruno H. Fiebiger, despre a cărui mamă se spune că este unguroaică.

Bruno H. Fiebiger conduce, din umbră „*Agencia Internacional*", în al cărei Buletin de presă reproduce, suspect de des, articole din presa ungurească, precum și articolele favorabile Ungariei, apărute în ziarele europene, mai ales în cele elvețiene și bulgare.

De câteva luni D[omnia] sa este corespondentul ziarului „*Pester Lloyd*" la Madrid.

Agent al acțiunii maghiare în Spania se arată a fi și cunoscutul scriitor *Jésus Pabón*, profesor de Istoria universală la Madrid, premiat de curând cu marele premiu „Camoes", al Academiei Portugheze, pentru o vastă lucrare apărută, anul trecut, sub titlul *Revoluția portugheză.*

D. Pabón este președintele Consiliului de Administrație al Agenției telegrafice oficioase „*Efe*".

În revista „*Mundo*", editată de sus-menționata agenție, D[omnia] sa a publicat în ultimii ani, fără iscălitură, diferite articole despre Ungaria și despre regentul Horty.

Am făcut totul pentru a lua contact cu acest prieten al Ungariei. I-am trimis cărți despre România și diferite mape, fără ca D[omnia] sa să-mi confirme primirea, cum au făcut-o, în atare cazuri, aproape toți intelectualii spanioli.

Când într-o zi, i-am făcut, întâmplător, cunoștință pe stradă, prin profesorul Damaso Alonso, a plecat grăbit și perplex, de îndată ce a știut pe cine are în față.

Totuși mă face să cred că nu vreun sentiment nobil l-a apropiat de unguri, pe care îi servește, din umbră, cu destulă tenacitate.

La toți acești agenți, se adaugă clerul, care continuă să aibă în Spania o putere nebănuită.

Până acum câteva luni, ministrul Ungariei avea în fostul său coleg de universitate, Ximenez de Sandoval (mâna dreaptă a domnului Ramon Serraño Suner), director al Presei Externe de care depindea și Serviciul Cenzurii, un sprijin dintre cele mai puternice.

După căderea în dizgrație a domnului Sandoval, prietenii pe care țara noastră îi numără în redacțiile ziarelor spaniole se pot manifesta mai liber.

În asemenea condiții s-a desfășurat aici, de trei ani, activitatea subsemnatului.

Singur, fără mijloace, m-am zbătut, ceas de ceas, zi de zi, să spulber atmosfera grea ce ne-a creat-o în Spania propaganda ungurească și să întorc spre România, privirile frățești și inima spaniolilor.

Consilier de Presă
Aron Cotruș

Domniei sale
Domnului Prof. Alexandru Marcu
Subsecretar de Stat al Propagandei Naționale
București

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 24 august 1942

DOMNULE VICE-PREŞEDINTE AL CONSILIULUI,

Confidenţial

Am onoarea a vă ruga să binevoiţi a aproba – *pentru urgentele nevoi de informare* ale acestui Serviciu de Presă – un fond lunar de dispoziţie de lei 50 000 (cincizeci mii).

Socot că acţiunea ascunsă desfăşurată de Ungaria în Peninsula Iberică, acţiune care loveşte în interesele vitale ale Axei şi ale noastre, poate fi urmărită, de aici, cu multe şanse de izbândă.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

Domniei sale
Domnului Prof. Mihai A. Antonescu
Vice-Preşedinte al Consiliului de Miniştri
şi Ministru al Propagandei Naţionale
Bucureşti

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 1 mai 1943

Domnule CONSILIER MINISTERIAL,

Am onoarea a vă informa că, în 27 aprilie a.c., am primit, din partea delegatului naţional al Presei Spaniole, d. Juan Aparicio, următoarea adresă:

«Relaţiile amicale între România şi Spania au ajuns, precum ştiţi, într-un stadiu foarte satisfăcător pentru ambele ţări. Pe temeiul acestui fapt şi în calitatea mea de delegat naţional al presei din Spania, îmi permit *a vă sugera posibilitatea de a introduce şi vinde în România publicaţii spaniole.* Aceasta ar avea, fără îndoială, darul de a spori legăturile care există între ţările noastre, fapt care îmi dă certitudinea că veţi studia cu dragoste această propunere care o fac.»

Într-o convorbire pe care am avut-o ulterior cu D[omnia] sa, d. Aparicio mi-a spus *că este vorba doar de răspândirea în România a unor reviste spaniole dintre cele mai de seamă*, care ar găsi, desigur, cititori printre intelectualii noştri.

Sprijinul de nepreţuit pe care d. Juan Aparicio l-a dat, până în momentul de faţă, acţiunii noastre în Spania, mă face să vă rog să binevoiţi a examina cu toată atenţia propunerea D[omniei] sale.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 21 iunie 1943

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă trimite, alăturat, programul Cursurilor pentru străini ce vor avea loc anul acesta la *Santander*, între 1 şi 31 august.

În programul cursurilor este anunţat şi un festival *de poezie al subsemnatului*, pentru care vă rog să binevoiţi a-mi aproba deplasarea.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

Domniei sale
Domnului Prof. Alexandru Marcu
Ministru-Subsecretar de Stat al Propagandei Naţionale
Bucureşti

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 21 iunie 1943

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă ruga să binevoiţi a aproba transferarea la acest serviciu de presă a d-lui *Bucur Ţincu* de la serviciul nostru de Presă din Berlin.

În aceste momente de intensificare la maxim a propagandei ungureşti în Spania, subsemnatul are neapărată nevoie de *un colaborator priceput* şi dinamic.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

Domniei sale
Domnului Prof. Alexandru Marcu
Ministru-Subsecretar de Stat al Propagandei Naţionale
Bucureşti

LEGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
SERVICIUL PRESEI

Berlin 14 iulie 1943

Domnule MINISTRU,

Domnul Aron Cotruş, consilier de presă şi şeful Serviciului de presă de pe lângă Legaţiunea României din Madrid, şi-a exprimat dorinţa de a mă avea colaborator al Domniei sale, deoarece nu are nici un ajutor, şi nu poate face singur faţă multiplelor nevoi ale biroului. Domnia sa a adus aceasta şi la cunoştinţa Ministerului Propagandei, solicitând cuvenita aprobare.

Îmi permit a vă aduce la cunoştinţă prin aceasta, că accept propunerea domnului consilier Aron Cotruş şi sunt convins că, prin experienţa pe care o posed în domeniul acţiunii

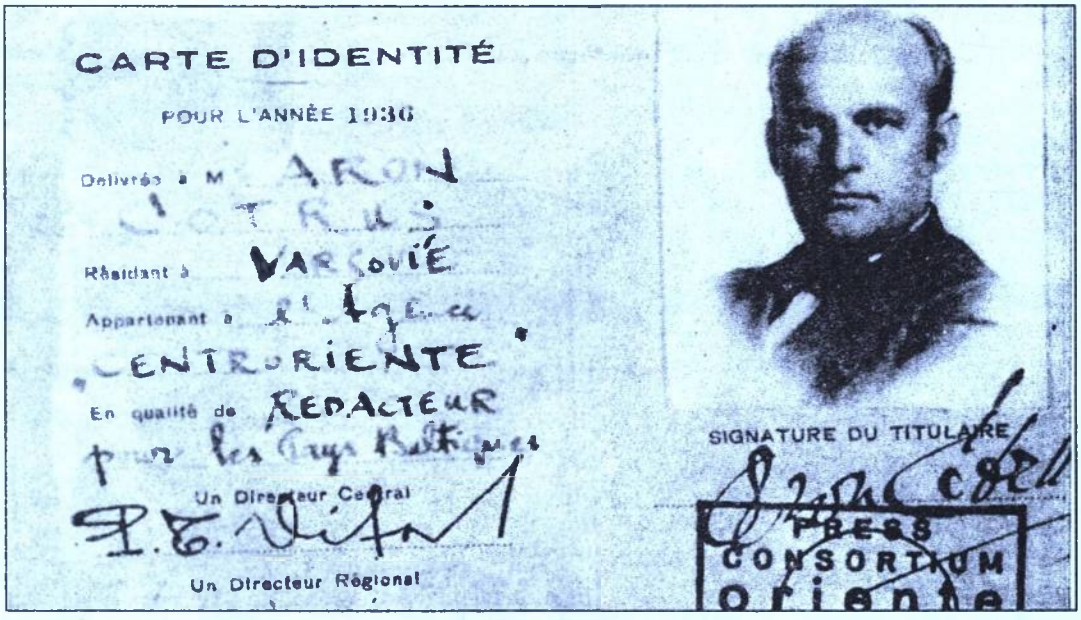
CARTE D'IDENTITÉ

POUR L'ANNÉE 1936

Délivrée à M. ARON Cotruș

Résidant à VARSOVIE

Appartenant à l'Agence CENTRORIENTE

En qualité de REDACTEUR pour les Cays Baltiques

Un Directeur Central

Un Directeur Régional

SIGNATURE DU TITULAIRE

PRESS CONSORTIUM Orient

propagandistice, voi putea să-i fiu de un real folos. De aceea, vă rog să binevoiți a aproba cererea domnului Aron Cotruș pentru transferarea mea la Madrid, pe ziua de 1 octombrie. Solicit acest termen, deoarece până la acea dată trebuie să termin unele lucrări începute, iar în al doilea rând, formalitățile de plecare sunt numeroase și dificile și trebuie făcute din vreme.

Primiți, vă rog domnule ministru, asigurarea deosebitului meu devotament.

Secretar de Presă
Bucur Țincu[1]

Domniei sale
Domnului Ministru al Propagandei Naționale
[Alexandru Marcu]
București

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 20 septembrie 1943

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă informa că Primăria din Elche m-a invitat să iau parte, ca oaspete de onoare al orașului, la faimoasele serbări care au avut loc acolo în luna august, sub

[1] Bucur Țincu (1910–1987): filosof și eseist, prieten din copilărie al lui Cioran, secretar de presă la Legația României din Berlin între 1942–1944. Deși, după cum rezultă din scrisoarea de mai sus, Bucur Țincu își dorea colaborarea cu Aron Cotruș la Madrid, aceasta nu se va produce, din motive independente de voința celor doi.

conducerea strălucitului scriitor Eugenio D'Ors şi cu participarea unui mare număr de fruntaşi ai literaturii, artei şi ştiinţei spaniole.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

Domniei sale
Domnului Prof. Alexandru Marcu
Ministru Subsecretar de Stat al Propagandei Naţionale
Bucureşti

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 1 aprilie 1944

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă face, în cele ce urmează, un raport asupra activităţii personale, pe care am desfăşurat-o în luna martie a.c.

Articole publicate

Deşi spaţiul destul de redus al ziarelor a fost acaparat şi în cursul lunii martie, de articole, corespondenţe şi cronici în legătură cu desfăşurarea războiului, am izbutit totuşi să fac să se publice, în presa spaniolă, următoarele articole în legătură cu ţara noastră:

1. *Leonard Mosciulski, comandantul diviziilor de fier româneşti*, articol tradus din revista germană „*Das Reich*" apărut în publicaţia „*Asi Es*", Madrid, 1 martie 1944.

2. *Transilvania în lirismul românesc. Grandoarea şi stilul umanismului transilvănean. Poezie de luptă*, de Ion Potopin, articol tradus din ziarul braşovean „*Tribuna*", apărut în revista „*Asi Es*", Madrid, 1 martie 1944.

3. *Râul Prut, graniţă blestemată*, de Angel Puertas, articol apărut în revista „*El Espanol*" din Madrid, 4 martie 1944. Autorul articolului, un tânăr publicist, a început să ne înveţe limba şi se ocupă temeinic de chestiunile româneşti.

4. *Planurile ruseşti,* de Pamfil Şeicaru, articol tradus din ziarul „*Curentul*" apărut în revista „*Asi Es*", Madrid, 8 martie 1944.

5. *Opera lui Lope de Vega a fost tradusă în româneşte. Intensa activitate hispanistă a profesorului Popescu-Telega*, articol tradus din ziarul bucureştean „*Universul*", apărut în revista „*Asi Es*", din 8 martie 1944.

6. *Ţara mea* de Regina Maria a României, fragment din cartea cu acelaşi titlu, apărut în ziarul „*La Prensa*" din Barcelona, în 9 martie 1944.

7. *Fuga lui Sefki*, roman de Emanoil Bucuţa, pe care la îndemnul subsemnatului, scriitorul Gayetano Aparicio l-a tradus în limba spaniolă şi a început să-l publice în revista „*La Estafeta Literaria*" din Madrid, 5 martie 1944.

8. *Plan pentru identificarea şi raţionalizarea producţiei agricole în România*, de Gh. Antoniade, articol apărut prin grija subsemnatului, în ziarul „*Imperio*" din Zamora, în 15 martie 1944.

9. *Farmecul şi frumuseţea Capitalei României*, articol tradus din publicaţia „*Rassegna Culturale della Rumania*", apărut în revista „*Asi Es*" din 15 martie 1944.

10. *România, fortăreaţa creştinismului*, articol apărut în ziarul „*La Voz de España*", din San-Sebastian, în 19 martie 1944.

11. *Un explorator român în Asia*, de prof. Ion Simionescu, articol apărut în ziarul „*Cordoba*" din 19 martie 1944.

12. *Fuga lui Sefki*, de Emanoil Bucuţa, roman tradus din româneşte de scriitorul Cayetano Aparicio, fragment apărut în revista „*La Estafeta Literaria*", din Madrid, 20 martie 1944.

13. *Viaţa şi poezia poporală românească*, recenzie despre cartea cu acelaşi titlu a profesorului Petru Iroaie, apărută în revista „*La Estafeta Literaria*", Madrid, 20 martie 1944.

14. *Finlanda şi condiţiile de pace*, articol tradus din ziarul bucureştean „*Curentul*", apărut în revista „*Asi Es*", din Madrid, 22 martie 1944.

15. *România neagă că ar fi început tratative pentru a încheia pace separată*, amplu articol despre ţara noastră, apărut în revista „*Mundo*" din 26 martie 1944, scris pe baza unor ample informaţii date de subsemnatul.

16. *Carmen Sylva*, de Ştefan Marinescu, articol tradus din ziarul „*Viaţa*", apărut în ziarul „*Cordoba*", din Cordoba, 26 martie 1944.

17. *Rolul poporului român întru apărarea Europei*, de Anton Donau, articol apărut în ziarul „*Madrid*" din 25 martie 1944. Acest articol a fost trimis redacţiei de către subsemnatul.

18. *Ţara mea* de Regina Maria a României, fragment din cartea cu acelaşi titlu, în ziarul „*El Dia*" din Santa Cruz de Tenerife, în 26 martie 1944.

19. *Poemă închinată aviaţiei româneşti*, de José Cirre, apărută în ziarul „*Cordoba*" din Cordoba, în 26 martie 1944. Autorul, redactor-şef al ziarului menţionat mai sus, este un entuziast prieten al ţării noastre, despre care a scris numeroase articole, mai întâi în ziarul „*Patria*" din Granada, apoi în ziarul „*Cordoba*" şi în diferite reviste.

20. *Numele România*, articol apărut în revista „*Mundo*" din Madrid, în 20 martie 1944.

21. *Datoria României*, articol apărut în ziarul „*Region*" din Oviedo, în 28 martie 1944.

22. *România, fortăreaţă a creştinismului*, articol apărut în ziarul „*Libertad*" din Valladolid, în 29 martie 1944.

23. *Misiunea istorică a naţiunii române*, articol publicat de domnul vice preşedinte al Consiliului de Miniştri, prof. Mihai Antonescu, în „*Rassegna Culturale della Rumania*" apărut, prin grija subsemnatului, în ziarul „*La Prensa*" din Barcelona, în 29 martie 1944.

24. *Basarabia*, articol apărut în ziarul „*El Alcazar*" din Madrid, în 31 martie 1944.

25. *Cultivarea soiei în România*, articol apărut în revista „*Economia*" din Madrid, în 31 martie 1944.

Studii şi articole traduse şi trimise ziarelor şi revistelor spaniole

26. În ziua de 3 martie, am trimis spre publicare, revistei „*Asi Es*" din Madrid, următoarele articole:

a) *Roşiorii români atacă* de Juergen Darman;

b) *Bucureștii* de Roberto Scheggi;
c) *Turcia față de Anglia* de Pamfil Șeicaru;
d) *România își apără dreptul la viață*, articol tradus din revista croată „*Neue Ordnung*" (Zagreb).

27. În ziua de 6 martie am trimis d-lui Pedro Mourlane Michelena, subdirector al revistei „*Vertice*" un articol al profesorului Virgil Tempeanu, despre Carmen Sylva.

28. La 14 martie am trimis revistei „*Asi Es*", douăzeci de fotografii înfățișând oameni și locuri din țara noastră.

29. În 14 martie am trimis distinsului scriitor *Martin Dominguez Barbera*, președinte al Asociației Presei și subdirector al ziarului „*Las Provincias*" din Valencia, următoarele articole:

a) *Vânatul și pescuitul în România*, de Mihail Sadoveanu;
b) *Amintiri. Cu Regina Maria la Balcic*, de Paul Morand;
c) *Roma și cucerirea Daciei*, de Giovanni Terranova;
d) *Un mare muzician român: George Enescu.*

30. În 15 martie am trimis revistei „*Asi Es*" un articol despre arta populară românească, tradus din revista croată „*Neue Ordnung*", din Zagreb.

31. În 22 martie am trimis revistei „*Asi Es*" următoarele articole:

a) *Sufletul ardelean*, de Ștefan Ionescu;
b) *Mutilarea civilizației*, de Ștefan Marinescu;
c) *Drumul României*, de I. Rădulescu.

32. În 24 martie am trimis d-lui Diego Ramires Pastor, director al ziarului „*Correo Catalan*" unsprezece studii și articole despre diferite chestiuni românești.

33. În 29 martie am trimis revistei „*Asi Es*" un articol intitulat *Savantul european*, de prof. C. Rădulescu-Motru, tradus din revista românească „*Natura*".

Publicații de propagandă distribuite:

34. În 3 martie am trimis d-lui Joaquin López Lozano redactor-șef al ziarului „*A.B.C.*" din Sevilla, următoarele publicații:

a) *Albumul Mareșal Antonescu*;
b) Prof. Mihai Antonescu: *Deux années de gouvernement*;
c) I. L. Caragiale: *O scrisoare pierdută*, în traducere franceză;
d) Mihail Sadoveanu: *Hanul Ancuții*, în traducere franceză;
e) Prof. T. Păunescu-Ulmu: *Popescu-Telega hispanista*;
f) Pamfil Șeicaru: *Réponses à Mr. W. Steed*;
g) „*Rassegna Culturale della Rumania*", nr. 1, 2 și 3.

35. În 3 martie am trimis de asemenea publicistului Federico Izquierdo Luque, un mare număr de publicații despre România.

36. În 6 martie am trimis d-lui Pedro Mourlane Muchelena, subdirector al revistelor „*Escorial*" și „*Vertice*" următoarele cărți:

a) Basil Munteanu: *La littérature roumaine et l'Europe;*
b) Alexandru Ciorănescu: *La culture roumaine et l'Europe*;
c) Petru Iroaie: *Vita e poesia popolare romena*;

d) *Rassegna Culturalle della Romania* nr. 1, 2 şi 3;
e) Pamfil Şeicaru: *Réponses à Mr. W. Steed.*

37. În 13 martie am oferit d-lui Ramires Pastor, director al ziarului „*Correo Catalan*" din Barcelona, următoarele cărţi:

a) S. Mehedinţi: *La Roumanie à la frontière orientale de l'Europe*;
b) Mario Ruffini: *La storia dei Romeni di Transilvania*;
c) G. I. Brătianu: *La Béssarabie*;
d) S. Mehedinţi: *Qu'est-ce que c'est la Transylvanie*?;
e) Horia I. Ursu: *Storia dei Romeni*;
f) C. C. Giurescu: *La Transylvanie*;
g) Pamfil Şeicaru: *Réponses à Mr. W. Steed.*

38. În 24 martie am trimis profesorului Hans Juvetschke, consilier cultural pe lângă Ambasada Germaniei la Madrid, următoarele cărţi:

a) Liviu Rebreau: *Die Erde trunken macht*;
b) Liviu Rebreanu: *Die Aufstand;*
c) Petru Iroaie: *Vita e poesia popolare romena;*
d) S. Mehedinţi: *Qu'est-ce que c'est la Transylvanie?.*

39. În 28 Martie am trimis d-lui Pedro Gomez Aparicio, conducător al Agenţiei telegrafice „*Efe*", din Madrid, următoarele cărţi:

a) *Albumul Mareşal Antonescu*;
b) Prof. Mihai Antonescu: *Deux années de gouvernement*;
c) G. I. Brătianu: *La Béssarabie*;
d) G. N. Leon: *La Transylvanie et la vie économique de la Roumanie*;
e) C. C. Giurescu: *La Transylvanie*;
f) Pamfil Şeicaru: *Réponses à Mr. W. Steed*;
g) Z. Pâclişanu: *L'ordre magyar dans l'Europe Centrale*;
h) A. Golopenţia: *La popolazione romena dei terri romeni destaccati nel 1940.*

40. Aceleaşi cărţi le-am trimis în 28 martie şi publiciştilor Jesus Sainz Mazpule şi Cordero Torres, ambii redactori ai revistei „*Mundo*" din Madrid, şi prieteni ai României.

Contactul cu presa şi cu lumea intelectuală

41. În cursul lunii martie am făcut vizite următoarelor persoane:

– D-lui Juan Aparicio, director general al Presei şi a revistelor „*El Espanol*", „*La Estafeta Literaria*" şi „*Asi Es*";
– D-lui Juan Pujol, director al ziarului „*Madrid*";
– D-lui José Losada de la Torre, director al ziarului „*A.B.C.*";
– D-lui Evaristo Jesus Casariego, director al ziarului „*El Alcazar*";
– D-lui Pedro Mourlane Michelena, subdirector al revistelor „*Vertice*" şi „*Escorial*";
– D-lui Jesus Ercilla Ortega, director al ziarului „*Pueblo*";
– D-lui Alberto Crespo Villoldo, director al revistei „*Haz*";
– D-lui José Maria de la Vega, director al revistei „*Juventud*",
– D-lui José Camon Aznar, director al revistei „*Ideas Esteticas*";
– D-lui Joaquin de Entrembasaguas, director al revistei „*Cuadernos*" de literatură contemporană";
– D-lui Adriano del Valle, director al revistei „*Primer Plano*";

– D-lui Carlos Foyaca, subdirector al ziarului „*Pueblo*";
– D-lui Laurentino Moreno Munguìa y Arriaga, redactor-şef al ziarului „*El Alcazar*".

Mese, recepţii şi ceaiuri

42. În 4 martie am invitat la dejun, următoarele persoane:
Dl. Martin Dominquez Barbera, Preşedintele Asociaţiei Presei şi subdirector al ziarului „*Las Provincias*" – Valencia;
Dl. Sabino Alonso Pueyo, subdirector al ziarului „*Levante*" din Valencia.

43. În 5 martie am avut la ceai următoarele persoane:
D-na şi dl Juan Aparicio, director general al presei;
Dl. Patricio Canales, director al Propagandei;
D-na şi dl Adriano del Valle, director al revistei „*Primer Plano*";
Dl Cayetano Aparicio, scriitor, redactor al revistei „*Pueblo*".

44. În 11 martie am asistat la o strălucită recepţie în casele academicianului José Francés, în cadrul căreia a avut loc un festival literaro-muzical, cu concursul unor excelenţi artişti.
În program figura şi poema subsemnatului, *Rapsodie Valahă,* declamată cu deosebit succes de doamna Aurea Sarrá–Francée.

45. În 11 martie am asistat la conferinţa despre România, pe care dl Ramires Pastor, subdirectorul ziarului „*El Correo Catalan*" a rostit-o la Şcoala de ziaristică din Madrid.

46. În 12 martie am dat un ceai la care au luat parte următoarele persoane:
D-na şi Dl. Pedro Mourlane Michelena, scriitor,
D-na şi Dl. Ramon Ledesma Miranda, scriitor;
D-na şi Dl. Lope Mateo, scriitor,
D-na şi Dl. Adriano de Valle, scriitor;
D-na şi Dl. Jesus Sainz Mazpule, ziarist;
D-na şi Dl. Danaso Alonso, profesor universitar;
D-na şi Dl. José Camon Aznar, profesor universitar;
D-na şi Dl. L. Moreno Munguìa y Arriaga, şef-redactor al ziarului „*El Alcazar*";
D-na şi Dl. Daniel Alvarez, redactor al agenţiei „*Efe*";
D-na şi Dl. Pedro Gomez Aparicio, subdirector al agenţiei „*Efe*";
Dl. Carlo Foyaca, subdirector al ziarului „*Pueblo*";
Dl. Joaquin de Entrembasaguas, prof. universitar;
Dl. Santiago Montero Dìaz, prof. universitar;
Dl. José Luis Pena, director al revistei „*Mision*";
Dl. Alberto Crespo Villoldo, director revista „*Haz*";
Dl. Sanchez Bella, subdirector revista „*Cisneros*";
Dl. Juan Carlos Goyeneche, director al revistei „*Sol y Luna*" din Buenos-Aires;
Dl. Cayetano Aparicio, scriitor;
Dl. Benites Claro, scriitor;
Dl. A. De Nora, scriitor;
Dl. Luis Avendano, publicist.

47. În 16 martie am avut la dejun următoarele persoane:
D-na şi Dl. Pedro Gomez Aparicio, subdirector al agenţiei telegrafice „*Efe*";
D-na şi Dl. Jesus Sianz Mazpule, redactor al revistei „*Mundo*".

48. În 25 martie am avut la dejun pe d-nii:



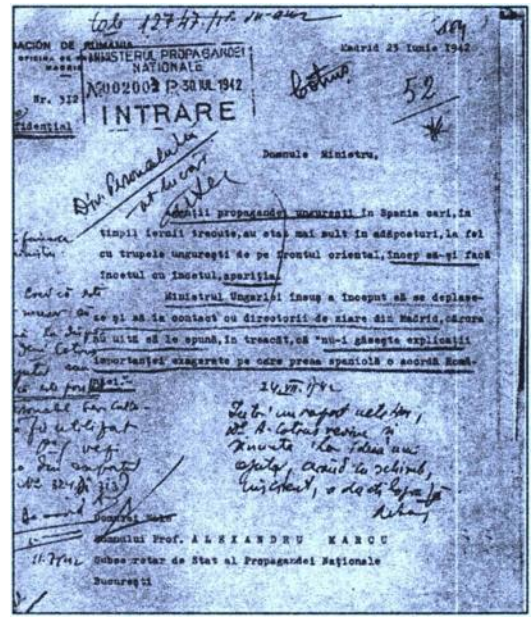
MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE
INTRARE
Nr. 002003 / 30 VII. 1942
Madrid 25 Iunie 1942
Domnule Ministru,
Domnului Prof. ALEXANDRU MARCU
Subsecretar de Stat al Propagandei Naționale
București

Alexandru Marcu, Ministru-Subsecretar de Stat al Propagandei Naționale

Alberto Crespo, director al revistei „*Haz*";
José Maria de la Vega, director al revista „*Juventud*";
Federico Muela, subdirector al revistei „*Haz*";
Federico Izguierdo Luque, scriitor;
José Avendaño, scriitor.

49. În 25 martie am avut invitate la cină, la Restaurantul Ritz, următoarele persoane:

D-na și Dl. José Francés, membru al Academiei Spaniole;

Dl. Joaquin de Entrembasaguas, profesor universitar și secretar general al Asociației hispano-române Trajano.

50. În 28 martie am avut invitate la dejun următoarele persoane:

Dl. Luis Santa Marina, director al ziarului „*Solidaridad Nacional*" din Barcelona;
Dl. Carlo Goyeneche, scriitor argentinian;
Dl. A. Sanchez Bella, subdirector al revistei „*Cisneros*".

51. În 29 martie, am avut invitate la cină următoarele persoane:

D-na și Dl. Ernesto Gimenez Caballero, consilier național, scriitor;
D-na și Dl. Juan Pujol, directorul ziarului „*Madrid*".

52. În tot cursul lunii martie am fost în permanent contact cu redacțiile ziarelor și revistelor din Madrid și mai ales cu criticii militari ai acestora.

Consilier de Presă
Aron Cotruș

Domniei sale
Domnului Prof. Alexandru Marcu
Ministru-Subsecretar de Stat al Propagandei Naționale
București

LEGATIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 1 mai 1944

RAPORT DE PRESĂ

Articole cu subiect maghiar în presa spaniolă și alte manifestații ale propagandei maghiare în intervalul de la 20 martie–30 aprilie 1944

Ocupația Ungariei de către trupele germane a fost cauza notorietății de care s-a bucurat această țară în coloanele presei spaniole, mai multe săptămâni de-a rândul.

La început, în lipsa știrilor cu proveniență directă din sursă maghiară sau germană, publicul a luat cunoștință de acest eveniment de la agențiile și posturile de radio aliate.

Ulterior, după trecerea, fără zguduiri, de la o formă de guvern la alta și după consolidarea noului regim sub protecția armatei germane, corespondenții spanioli din Berlin au dat largi versiuni punctului de vedere german asupra schimbării produse în Ungaria, pe care treptat apoi l-a adoptat și presa maghiară.

Gestul făcut de Germania a fost arătat că este justificat prin rațiuni de forță majoră, determinate de faptul că Ungaria era politicește divizată interior și guvernul său era șovăitor, neputându-se hotărî la luarea de măsuri drastice în vederea creării unui front cu șanse de rezistență împotriva iminentului pericol rusesc.

După consumarea faptului și reintrarea în noul normal, cu prezența trupelor germane având controlul punctelor strategice și militare și administrative în Ungaria, presa spaniolă a încetat să mai țină cont de aceste anomalii de natură să atingă grav prestigiul unei țări care și-a făcut o reputație din spiritul pronunțat de independență pe care l-ar poseda.

Cărui fapt se datorește această împrejurare? În primul rând, atitudinii neînduplecate anti-comuniste a presei spaniole, care este de altfel și a regimului. Aceasta este dispusă să ierte asemenea defecte de frumusețe când este vorba de a opune un front refăcut înaintării rusești.

Date fiind deci simpatiile pentru scopurile de război germane din lupta împotriva Rusiei Sovietice arătate consecvent de Falangă și deci de presa falangistă, orice acțiune întreprinsă din motive de necesitate militară a Germaniei sunt bine primite și amplu justificate, astfel că, din momentul când o asemenea acțiune este întreprinsă, nu se poate vorbi decât de bine de o țară care a acceptat noua situație, într-un spirit de acomodare.

Numeroasele articole scrise asupra Ungariei și problemelor maghiare, în presa spaniolă în ultimele șase săptămâni, își găsesc explicația în acest fond la a cărui cultivare au contribuit apoi și alți factori. Menționăm între aceștia prezența la Budapesta, a unui corespondent spaniol, activ, semnalată și cu alte ocazii, în persoana d-lui Eugenio Suarez, care scrie pentru grupul ziarelor falangiste. Dl. Suarez, în corespondențele sale pe marginea evenimentelor care au culminat în ocuparea Ungariei, a trecut de altfel și dânsul prin fazele de dezorientare de la început ale presei spaniole, însă pe urmă și-a revenit cu adaptabilitatea sa obișnuită. Încât acum, din nou, starea de lucruri din Ungaria se prezintă în cele mai agreabile culori.

Al doilea factor îl constituie valoarea de noutate a faptului ocupării Ungariei, noutate care prin clasificare în limbajul găzetăresc, aparține primei pagini. Noutatea schimbării produse prin această lovitură de teatru, a făcut să se ocupe de Ungaria unii scriitori și publiciști proeminenți, cum este dl Eugenio Montes și dl Gil de Benumeya, în mod cu totul dezinteresat, ascultând doar de sugestiile unilaterale ale informatorilor maghiari. Trebuie precizat însă imediat că aceste personaje au publicat apoi articole asupra României și poporului român, în termeni mult mai elogioși, având o rezonanță mult mai sinceră. (Vezi Raportul de Presă asupra articolelor, informațiilor etc. cu subiect românesc apărute în același interval.)

Mănunchiul de traduceri în rezumat ale articolelor cu subiect maghiar, din anexa acestui raport, prezintă tabloul eforturilor propagandei maghiare pe timp de o lună şi jumătate, ajutată, repetăm, de un eveniment în istoria Ungariei, care nu poate fi considerat dintre cele mai fericite.

Abstracţie făcând de acest element auxiliar trecător, acţiunea propagandei maghiare în Spania continuă să fie tenace şi neobosită şi bine alimentată cu fonduri. Un fapt în aparenţă secundar, confirmă din plin această constatare. Demisia majorităţii membrilor Legaţiei Ungare din Madrid s-a produs fără să fie înregistrată de presa de aici, căci întâmplarea aceasta ar fi fost judecată fără îndoială ostil, dacă i s-ar fi dat mai multă publicitate şi ar fi neutralizat în bună măsură atmosfera favorabilă creată de către adoptarea interpretării corespondenţilor de la Berlin, a schimbărilor produse în Ungaria.

În special pe terenul cultural, propaganda maghiară a obţinut succese noi şi în această lună, prin publicarea în traducere spaniolă a unui nou roman maghiar de astă dată cu subiect istoric *Cine eşti tu?* de Gardony şi, mai ales, prin apariţia versiunii spaniole a unei istorii a Ungariei, publicată în editura „*Cisneros*" din Madrid.

Consilier de Presă
Aron Cotruş

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 1 mai 1944

RAPORT DE PRESĂ

În ultimele şase săptămâni au apărut în presa spaniolă o profunziune de articole cu subiect românesc. Acest surplus de interes este în direct raport cu evenimentele politice şi militare survenite în sud-estul european. Între acestea, mai ales, pătrunderea trupelor sovietice pe teritoriul nostru naţional, a situat problemele româneşti în centrul atenţiei generale.

Împărţind în categorii aceste articole, prezentarea ca stat şi naţiune a României în semnificaţia sa fundamentală, ocupă primul plan în comentariile respective. Imediat, urmează problemele militare de apărare ale României, precum şi poziţia sa strategică.

Odată cu aceasta, vecinătatea şi aceeaşi ameninţare care se profilează asupra lor din răsărit, au pus din nou în evidenţă raporturile de adversitate care existau între România şi Ungaria, precum şi legăturile de alianţă fortuită care le leagă de Germania.

România, în aceste grave împrejurări, figurează pe primul plan, şi în diversitatea ştirilor de fiecare zi, adică a ştirilor şi faptelor înregistrate în formă de telegrame şi publicate fără comentarii.

Proporţia ridicată pe care am putut să o raportăm în fiecare lună, a articolelor cu subiect românesc, a sporit deci considerabil în răstimpul din urmă, datorită interesului provocat de contingenţele excepţionale actuale, atingând, de la 20 martie–1 mai a.c., un număr de peste 80 de articole.

Ameninţarea care planează asupra României şi emoţia pe care a produs-o a stimulat imaginaţia câtorva din cele mai bune condeie spaniole.

În revista „*Mundo*" din 26 martie 1944, apare un articol sub titlul *Numele de România* în care, într-o expresivă schiţă este descrisă dezvoltarea statului român de la eliberarea de sub suveranitatea turcească până în zilele noastre. Reproducem introducerea: «*În istoria naţiunii româneşti, la fel ca şi în multele mari creaţii al culturii, numele a precedat opera,* – la început a fost cuvântul – *şi a fost acest cuvânt care a evocat realitatea în acord cu exigenţele sale intime. Goethe spunea în* Faust *că* terminăm prin a depinde de fantasmele pe care noi înşine le-am creat, *şi în cazul României, Naţiunea a fost – şi continuă să fie – tot ceea ce poartă înlăuntrul său ca o obligaţie de a se împlini pornind de la romanitatea sa verbală. Vom recapitula cititorului acest episod de onomatopee, care s-a convertit apoi în creaţia unui popor liber şi bine individualizat».*»

Marele scriitor Eugenio Montes, membru al Academiei Spaniole, caută la rândul său să prezinte cititorului spaniol, substanţa spirituală a României, individualitatea sa bine determinată în momentul acesta critic al confruntării sale sângeroase cu Rusia Sovietică.

Eugenio Montes descoperă în faţa spirituală a României cicatricile şi vicisitudinile sale istorice. Aminteşte de miraculoasa scăpare a Moldovei şi Munteniei de a fi integral absorbite suveranităţii turceşti, datorită «*sforţării neînduplecate a boierilor săi*» – (Dl Eugenio Montes spune: a feudalilor săi, n.b.). Subliniază cultura sa rafinată de clasă superioară, căreia însă îi constată o nuanţă de frivolitate pe care o pune în direct raport cu bogăţiile prodigioase ale ţării noastre.

Arta noastră populară o valorează la puţin lucru, dar aceasta o face din principiu pentru puţina consideraţie pe care o are pentru arta populară în general. «*Totul îşi dă mâna ca să facă din România o ţară din cele mai bogate, în contrast cu lipsa, mizeria, zgârcenia celorlalte ţări balcanice. Bogăţia aduce lux; lux şi frivolitate. Însă acum destinul obligă la atitudini virile şi severe... În adevăr, numai înmulţind numărul prin curaj, numai aşa se vor putea elibera românii pentru totdeauna din zona barbariei asiatice. Oh! români, veri primari îndepărtaţi, rude îndepărtate: Dumnezeu să vă ajute!*»

În „*Arriba*" din 27 aprilie 1944, Eugenio Montes revine, într-un articol intitulat *Fidelitate faţă de Traian*, asupra aceleiaşi teme. Începe prin a schiţa un portret al marelui împărat roman, pe care, citând diferiţi istoriografi, îl consideră ca pe cel mai mare om de stat al lumii antice, căci a reuşit să armonizeze pe deplin principiul libertăţii cu acel al autorităţii. Una din marile creaţii traiane, afirmă dl. Montes, este România. Deşi după opinia D[omniei] sale, etniceşte românii sunt mai curând slavi, ei s-au desprins voluntar din marea slavilor, aspirând să fie latini. Căci «*latinul nu este o rasă şi nici un produs al naturii. Este o vocaţie, o cultură. Şi acestei vocaţii România i-a rămas fidelă. Simplul nume nu spune oare mult? Nu vă mişcă faptul că valahilor şi moldavilor le place să se cheme români?*»

Scriitorul spaniol pune şi în acest articol, în contrast, conflictul de culturi, care îşi dispută supremaţia, în lupta care s-a încins între Nistru şi Prut, pecizând: «*Rusia este numele apostaziei faţă de cultură, al urii faţă de istorie, al trădării faţă de spirit*». În schimb, ceea ce se cheamă România «*este numele vocaţiei culturale, al iubirii faţă de Europa, al loialităţii faţă de spirit...*»

Articolul termină cu următorul pasaj: «*Acum, din nou, luptă armatele panslavismului, ale hoardei tătare, pentru a ajunge la Dunăre. Să le oprească „românii!" Credinciosul, fericitul, triumfătorul Traian să fie căpitanul lor general!*»

O prezentare identică a României o face cu aceeaşi căldură şi talente publicistul Rodolfo Gil Benumeya, în „*Madrid*", din 27 aprilie 1944, în articolul *Faţa şi reversul războiului României.* Dl. Benumeya aseamănă istoria României ca un far construit pe un vârf de stâncă pe care valurile mării furioase o biciuieşte fără încetare. «*România,* spune D[omnia] sa, *situată pe o stâncă dură, s-a silit întotdeuna să ţină aprinsă lumina unei culturi mediteraneene, în vreme ce din afară o asaltau şi loveau forţele care voiau să o atomizeze şi să o scufunde. După neîncetate lovituri ale soartei şi neobosite sforţări a reuşit să redevină o naţiune în limitele identice date de Traian, fără să se bucure însă nici o clipă de siguranţa fermităţii şi integrităţii frontierelor sale.*

De aceea România se apără contra acestei Rusii de azi, cum s-a apărat contra Rusiei de totdeauna, cu pasiunea geo-politică de a nu lăsa ca o ţară cu forme clare şi precise să fie absorbită de către stepă, care este imensă, fiind indefinită, fără forme sau imagini, plină pretutindeni de noroi şi locuită de neamuri cu caracter pasiv, care întorc, amestecă şi confundă, lumina cu umbra, noaptea cu ziua, binele cu răul şi bucuria cu tristeţea.»

Caracterul românului îl descrie astfel: «*Românul râde cu frecvenţă de ceilalţi şi de sine însuşi. Cultivă satira, gluma şi umorul în toate formele sale printr-o predispoziţie temperamentală; însă în acelaş timp, această caracteristică veselă îi serveşte de a se diferenţia de aceste popoare serioase care îl înconjoară şi mai ales de acelea care formează permanent melancolica lume rusească.*»

În încheiere, dl Gil Benumeya afirmă: «*Astfel esenţa problemei politicii româneşti văzută atât din faţă, cât şi din revers, este rezistenţa faţă de descurajare şi dorinţa de a rezista în orice împrejurări, renăscând întotdeauna din cenuşa sa, după cuceriri... România, creaţia lui Traian, pare a justifica amintirea creatorului său cu îndârjire care egalează seculara îndârjire iberică.*»

Dl Gil Benumeya expune aceleaşi vederi asupra rolului istoric şi poziţiei strategice şi politice a României, într-un articol paralel cu un subiect, însă mult mai limitat, publicat în aceiaşi zi în „*Ofensiva*" din Aranca, sub titlul *România, Rusia şi Mediterana.*

Cronicarul permanent al ziarului „*Madrid*" din 18 aprilie 1944, Luis Gil de Linares, îşi îndreaptă şi el atenţia în cadrul cronicii sale zilnice asupra motivelor neliniştii pe care constată că e natural să o producă apropierea trupelor ruseşti de teritoriul românesc. Citează în acest scop capitolul dedicat relaţiilor româno-ruseşti din cartea lui Paul Morand, asupra Bucureştilor, în care sunt înşirate nouă invazii pe care le-au suferit Ţările româneşti, între 1711 până la 1916, din partea ruşilor. În 1916–1917, ruşii au venit în România ca prieteni, însă, plecând, şi-au păstrat ca amintire aurul Băncii Naţionale, cele mai preţioase piese din muzeele naţionale, precum şi o mare cantitate din valori particulare. Dl. Linares îşi intitulează deci cronica: *O prietenie periculoasă*, iar drept încheiere, reproduce cuvintele din finalul capitolului citat al cărţii lui Paul Morand: «*Dorim pentru binele României, ca Rusia să fi renunţat definitiv la speranţa de a vedea fluturând deasupra Sfintei Sofii vulturul bicefal din ale cărui capete, unul este secera şi celălalt ciocanu.*»

În fine, Dl. Peña E Ibanez, într-un articol intitulat *Linia Prutului*, publicat în „*Diario de Barcelona*" din 12 aprilie 1944, consideră frontiera Prutului de importanţă internaţională, fiind de două secole socotită de către puteri, intangibilă şi considerată ca indispensabilă pentru menţinerea echilibrului european.

Cedarea Basarabiei în 1812, a fost o concesie pe bază de compromis făcută Rusiei, căci pentru a menţine acel echilibru, de fapt Nistru ar trebui să fie frontiera până unde, în mod prudent, poate fi acceptată expansiunea rusească.

Vorbind despre sentimentul de unitate al românului, merită să fie relevate următoarele observaţii: «*Pentru români, niciodată lanţul de munţi ai Transilvaniei n-a*

însemnat barieră asemănătoare. Cu atât mai puțin râul Prutului, Pasul Turnu-Roșu, la fel ca podurile întinse de pe țărmul Moldovei spre pământul Basarabiei, erau legături de unire între ramurile aceluiași popor. Nici multele adversități, nici multe opresiuni nu au anihilat caracterul acestuia. Fanarioții, prin care sultanul a încercat să-i șteargă caracteristicile românești, au eșuat. Împotriva Sublimei Poarte s-a răsculat. Deși credința lui era greco-ortodoxă, rasa, timpul și limba erau latine.»

Alăturat de aceste articole din care unele citate au fost inevitabile, semnalăm cu titlurile lor:

Credința și voința României – în „*La Région*" – Orence, din 4 aprilie 1944. Este subliniată voința de luptă a poporului românesc de a rezista împotriva invaziei turcești.

Poporul românesc și lupta sa seculară, de părintele teolog Francisco Pal, – în „*Razón y Fe*" – aprilie 1944, fiind o scurtă dare de seamă, cu scoaterea în evidență a datelor principale ale istoriei noastre și ale formației statului român, până la data cea mai recentă.

Misiunea istorică a poporului român – în „*El Dia*", din Santa Cruz de Tenerife, din 11 aprilie 1944; fragmente dintr-un discurs mai vechi, al d-lui Mihai Antonescu, vice președintele Consiliului de Miniștri.

România a avut o istorie foarte agitată – în „*El Noticiero*" Barcelona, din 12 aprilie 1944. Scurtă schiță a principalelor date din istoria formației române și statului român.

Articole depre Basarabia

În mod inevitabil, alături de articolele de considerații generale, Basarabia atrage de asemenea atenția gazetarului spaniol, lămurindu-și cititorii asupra celor două teze care se confundă în disputa asupra acestei provincii și a decide care din cele două părți reușește să-și justifice titlurile de posesiune invocate asupra Basarabiei, bazându-se pe argumente de Drept și nu exclusiv pe forță.

Modul cum sunt intitulate aceste articole arată convingerile și concluziile autorilor lor: *Basarabia pământ al durerii* în „*Mision*" din 8 aprilie 1944; *Tragicul destin al Basarabiei* în „*La Vanguardia*" din 9 aprilie 1944; *Basarabia a fost smulsă de către Rusia, Moldovei, în 1918 și a optat voluntar în 1917 pentru unirea sa cu România* în „*Mundo*" din 16 aprilie 1944; *Invazia Basarabiei* în „*Semana*" din 11 aprilie 1944; *Ocupațiile rusești ale teritoriului din estul românesc, niciodată nu au reușit să transforme această zonă în provincie moscovită*, în „*Arriba*" din 23 aprilie 1944.

În toate aceste articole, sunt scoase în evidență drepturile poporului român asupra provinciei, sub triplul lor aspect, istoric, etnic și politic. Mai ales în articolul din „*Mundo*", care are mai curând proporțiile unui studiu, este prezentat un tablou al problemei basarabene sub toate aceste aspecte, din care nu lipsesc nici datele relațiilor diplomatice dintre Rusia Sovietică și România, începând cu 1918, până la ultimatumul rusesc din 1940. Autorul articolului din „*Mundo*" ajunge la concluzia că Molotov, luând în declarațiile sale cunoscute angajamentul de respectare a integrității teritoriului național românesc, numai după ce trupele rusești au trecut Prutul, a vrut să sublinieze implicit că Basarabia este teritoriu rusesc. Ceea ce prin aceste declarații apare ca o generoasă ofertă este în realitate o amenințare de deposedare.

Declarațiile d-lui Von Ribbentrop de apărare a teritoriului român

Declarațiile ministrului de Externe al Reich-ului făcute Agenției *Rador* în ziua de 5 aprilie a.c. au fost reproduse de toată presa din Madrid și provincie. Fraza că Germania va

apăra teritoriul românesc cu aceeaşi îndârjire, precum va apăra teritoriul german, a fost pusă, în frecvente cazuri, drept titlu ale textului reprodus al acestor declaraţii.

Cronicile de război

Poziţia stategică a României şi problemele militare de apărare ale teritoriului său naţional ocupă, din motivele arătate mai sus, de asemenea un loc proeminent atât în cronicile de război, cât şi în corespondenţele transmise de reprezentanţii din străinătate ai presei spaniole.

Măsurile de consolidare a frontului corespunzător sectorului maghiar prin ocuparea Ungariei şi întărirea sectorului românesc a provocat, bunăoară, în ziarul „*Unidad*" din San-Sebastian, 24 martie 1944, următoarele comentarii:

«*Nu credeam totuşi, că în România şi Bulgaria se va repeta exact cazul Ungariei. În primul rând România se află dispusă a apăra Basarabia, marea sa iluzie de totdeauna, faţă de ambiţiile sovietice.*»

Un punct de vedere similar, susţinut cu mai multă insistenţă, asupra importanţei strategice a României, este expus în „*Pueblo*" din 25 martie 1944, într-o cronică initulată *România, poziţie înaintată a Europei*: «*În fapt, România a devenit puntea de unire care pune în contact toate celelalte popoare care depind de Germania şi care, fără România, ar rămâne izolate şi le-ar fi extrem de dificil să continue lupta în măsură avantajoasă.*

Nu ar preţui la nimic Germaniei ocuparea Ungariei, dacă ruşii vor găsi deschise porţile Carpaţilor români şi acelea ale Basarabiei, putând, prin această ipotetică pasivitate românească, să năvălească asupra câmpurilor petrolifere din Ploieşti, ale acestui carburant atât de preţuit.»

Despre proiectele de distribuţie a zonelor de influenţă în Europa, după puteri, în cazul când aliaţii vor câştiga războiul, dl. Francisco Lucientes, transmite din New-York, aceste interesante pronosticuri, publicate în ziarul „*Arriba*" din 31 martie 1944: «*Rusia va anexa statele baltice şi va recupera teritoriul balcanic, pe care Moscova îl consideră din punct de vedere istoric, al său, în acelaşi timp admiţându-se Sovietelor o zonă de influenţă asupra Bulgariei, României, Ungariei şi Iugoslaviei. Franţa, în fine, va trebui pusă la adăpost de orice influenţă comunistă: cazul Poloniei şi al Franţei, după această informaţie, este coşmarul actual al diplomaţilor aliaţi. În Statele Unite, în mod curios, deşi au loc multe discuţii şi speculaţii asupra temei viitorului european, nu există informaţii concrete. Politica aliată de război şi de după război, se elaborează acum în Londra şi Moscova, mai ales în Moscova, în vreme ce Statele Unite fabrică armele de război.*»

Acelaşi corespondent, într-o cronică cu titlul *Evoluţia comunistă şi opinia americană*, reprodusă în „*Voz de Galicia*" din 4 aprilie 1944, comentează cu ironie declaraţiile lui Molotov asupra României şi ecoul lor produs în presa Statelor Unite: «*Toată lumea, astfel, poate să fie liniştită, o spune Molotov şi o confirmă indirect* „New-York Times" *care scrie că noua doctrină politică rusă trebuie primită în interesul victoriei şi al păcii viitoare.*»

Corespondentul ziarului „*Madrid*" din Berlin comunică (7 aprilie 1944), asupra aceleiaşi teme, o serie de impresii culese din capitala Reich-ului, de astă dată însă, pe marginea declaraţiilor lui Von Ribbentrop, din care citâm următoarele: «*Chiar dacă nu s-ar afla aceste lucruri în joc, Germania va apăra teritoriul românesc, pentru simpla raţiune de a nu lăsa în impas naţiunea prietenă, care a făcut cele mai multe sacrificii în acest război.*»

În această ordine de idei, trebuie menţionat că majoritatea cronicilor de război au fost intitulate, zile de-a rândul, *Bătălia României* sau *Invazia României*. Comunicatele militare ale Comandamentului român, au fost comentate de asemenea pe larg şi cu cuvenita greutate.

Moralul ridicat și bravura trupelor românești a făcut obiectul special al unei cronici de război semnate de cunoscutul comentator militar, Colonelul José de Villegas, care a apărut într-un grup numeros de ziare din provincie, sub titlul: *Românii în luptă.* (Citâm după cronica apărută în „*Solid Aridad Naciónal*", din 16 aprilie 1944): «*Înainte de a termina comentariul zilnic* – scrie Colonelul de Villegas – *dorim să aducem mărturia omagiului nostru, trupelor românești, care luptă cu atâta curaj...*

...De la intrarea lor în luptă, trupele românești se bat cu bravură și fără repaos...»

«*Sacrificiile românești au fost mari. Pentru aceasta și pentru faptul că având acum pe inamic înlăuntrul propriilor sale frontiere și mai presus de toate, pentru hotărârea acestui popor de a lupta până la sfârșit, spre a servi în postul său cauza creștină și occidentală împotriva comunismului slav, amice cititor* – cronicarul îi aduce aici mărturia simpatiei și admirației sale – *popor mic, însă curajos, care posedă atâtea asemănări cu al nostru!*»

În fine, în cadrul cronicii de război semnate de dl. Roberto de Arenzaga în „*A.B.C.*" din Sevilla, 6 aprilie 1944, este reamintit întreg episodul acțiunii militare a României din 1918 împotriva forțelor comuniste din Basarabia și peste un an mai târziu împotriva regimului Bela Kuhn din Ungaria, cu precizarea că «*presiunile puterilor occidentale nu au oprit pe români să zdrobească cu forța armata comunismului maghiar, dând sprijinul lor partidei nobililor din acea țară care, urmând pe Amiralul Horthy, au refăcut națiunea ungară*».

Articole asupra Transilvaniei

Pe marginea evenimentelor care au dus la ocuparea Ungariei, revista „*Mundo*" din 2 aprilie 1944, publică un substanțial și interesant articol asupra conflictului româno-maghiar cu titlul *Dușmănia dintre unguri și români este una din cauzele principale ale crizei din Balcani.*

În introducere, cititorul este prevenit că materialul documentar întrebuințat a fost obținut din sursă maghiară și română și a fost tratat cu obiectivitatea cuvenită într-o țară neutră, «*pentru care este neplăcut să oglindească în presa sa manifestarea ostilității acestor popoare*».

Cu vădite eforturi, deci, de a fi prezentată o interpretare obiectivă a datelor la îndemână, în acest articol de trei mari pagini, care atinge aproape proporțiile de studiu, teza românească este considerată cea justă, atât din punct de vedere etnic, cât și al justiției posibile între popoare. Teza maghiară este arătată că se bazează în special pe argumente de continuitate politică și organizație de stat solidă, de un mileniu. Citează în această legătură critica adusă de publicistul ungur Sasz, cuvintelor profesorului Lapedatu, pronuțate la Universitatea din Cluj (Koloszvar – în text) în 1921, când acesta afirma că în fine, după 2000 de ani a sosit clipa în care descendenții colonilor lui Traian sunt din nou stăpâni pe vechiul lor pământ. Dl. Sasz, observă ironic că «*un stat care a așteptat 2000 de ani ca să mediteze asupra misiunii sale istorice, nu-și poate aroga dreptul de a anexa teritorii și popoare care au în spatele lor o istorie și o civilizație milenară*».

Articolul cuprinde toate evenimentele privitoare la raporturile dintre cele două țări din ultimii 20 de ani, terminând, bineînțeles cu Arbitrajul de la Viena, «*care nu a mulțumit nici pe unguri, aceștia dorind toată Transilvania și nici pe români, care doresc să fie uniți cu frații lor*».

De asemenea, un lung articol în ziarul „*Cordoba*" din 29 martie 1944, intitulat, *Ungaria s-a integrat orbitei Axei din motive pur geografice* în care conflictul româno-maghiar este expus pe larg, deși cu mai puțină erudiție. Între altele, înregistrează «*ultimele*

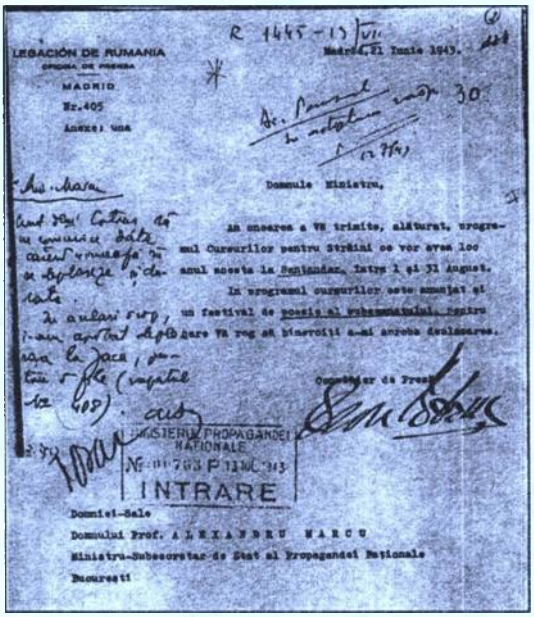

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA
MADRID
Nr.405
Anexe: una

R 1445-13/VI.
Madrid, 21 Iunie 1943.

Domnule Ministru,

Am onoarea a Vă trimite, alăturat, programul Cursurilor pentru Străini ce vor avea loc anul acesta la Santander, între 1 şi 31 August.

In programul cursurilor este anunţat şi un festival de poezie al românismului, pentru care Vă rog să binevoiţi a-mi aproba deplasarea.

Consilier de Presă

MINISTERUL PROPAGANDEI NAŢIONALE
Nr. 11703 P 13 VI. 943
INTRARE

Domnule-Sale
Domnului Prof. ALEXANDRU MARCU
Ministru-Subsecretar de Stat al Propagandei Naţionale
Bucureşti

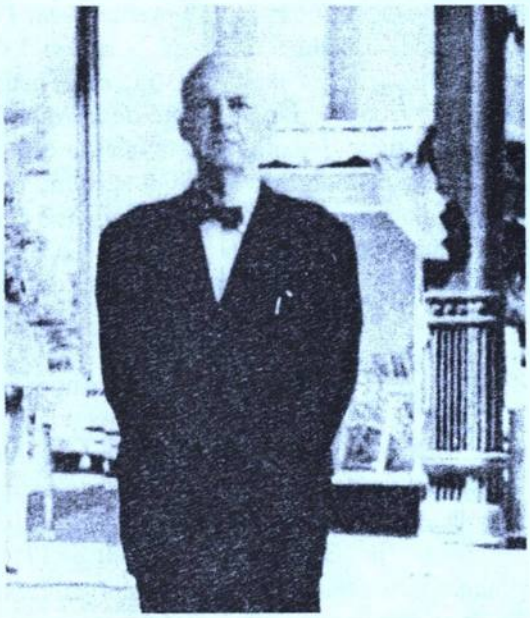

informaţii din România, privitoare la dureroasa impresie produsă de persecuţiile la care au fost supuşi în Cluj, românii localnici, în zilele care au precedat ocuparea Ungariei».

În „*Alcazar*" din 26 aprilie 1944, apare sub titlul *Transilvania* o descriere a acestei regiuni, mărginită la un sumar geografic şi istoric al provinciei, din care lipsesc aproape în întregime consideraţiile politice.

Anumite lacune din acest articol, altfel inexplicabile, fac să se bănuiască intervenţia cenzurii.

Articole fără caracter politic

Articole fără caracter politic au apărut, comparativ, mai restrâns.

Revista „*Asi Es*" din 5 aprilie 1944 publică un articol asupra artei populare române, căruia îi găseşte un stil specific şi invariabil, de esenţă decorativă, cultivând cu predilecţie metafora şi ajungând la abstracţiuni armonioase, la baza cărora poate fi recunoscut spiritul visător şi contemplativ al poporului român, format în cursul ocupaţiilor sale pastorale şi agricole. Articolul este scris în termeni elogioşi, închinaţi artei noastre populare, menţionând circumstanţa că această artă, judecată strict după criterii ştiinţifice, pierde din valoarea sa umană şi trebuie să te situezi direct în faţa obiectului de artă populară, pentru a-i recunoaşte adevăratul său înţeles şi adevărata valoare.

Noua revistă „*Estafeta Literaria*", a început să publice nuvela d-lui Emanoil Bucuţa „*Fuga lui Sefki*". În acelaşi timp, „*Arriba España*" din Pamplona reproduce după „*Es Espanol*" şi eseul d-lui Profesor Alexandru Marcu, asupra Romei şi României, în vreme ce „*Asi Es*" din 19 aprilie 1944, publică în traducere, recenzia făcută de ziarul „*Curentul*" versiunii româneşti a lui *Don Quijote*, opera d-lui Popescu-Telega.

„*Primer plano*" din 2 aprilie 1944 publică o schiţă descriptivă a producţiei cinematografice din România.

În această categorie trebuie de asemenea înşirate următoarele articole: *Un explorator român în Asia*, reproducerea unui articol mai vechi al defunctului Prof. I. Simionescu,

publicat în „*Cordoba*" din 19 martie 1944; *Poemă dedicată aviației române* de José Cirre, publicată de asemenea în ziarul „*Cordoba*" din 26 martie 1944, scrisă cu multă dragoste și admirație pentru aviația noastră, care ocupă micile deficiențe ale talentului poetic al autorului; *Iscusitul Don Quijote de la Mancha*, în „*Alcazar*", amintiri ale autorului Lopez Izquierdo, dintr-o vizită în România, în care figura centrală este prof. Al. Popescu-Telega, publicate și pe marginea apariției versiunii românești a lui *Don Quijote*, ale acestuia.

În fine, *Aron Cotruș – poet al veciniciilor*, în „*Hoja del Lunes*" Malaga, din 17 aprilie 1944, fiind o scurtă prezentare a figurii și operei poetului Aron Cotruș, precum și *Omul și opera lui Alexis Macedonski*, pictorul român, de Gaspar Sabater, articol apărut în „*Baleares*" din Palma de Mallorca, la 27 aprilie 1944.

Articole asupra petrolului românesc

Nmeroase articole asupra petrolului românesc și asupra zonei petrolifere, apărute în timpul din urmă în presa spaniolă, au de asemenea un substrat politico-militar. Următoarele articole au apărut cu acest subiect:

Petrol în „*El Español*" din 8 aprilie 1944, de J. de Aldea. Istoricul exploatării petrolului românesc, cu menționarea capitalului interesat în exploatarea lui și producției globale care în 1942 a atins cifra maximă de 9 000 000 tone. Se afirmă că rafinăriile românești au o capacitate de 1 000 vagoane zilnic.

Petrolul din Carpați în „*Destino*" – Barcelona, din 8 aprilie 1944. Se ocupă de petrolul din Polonia și din România.

Faima ploieștenilor în „*La Voz de España*" – S. Sebastian, 9 aprilie 1944. Scurtă schiță a zonei petrolifere din România.

Izvoare de petrol, izvoare de discordie în „*Madrid*" din 11 aprilie 1944. Considerații asupra rivalității provocate de concurența dintre puteri pentru posesiunea resurselor de petrol, în cadrul cărora este menționată și zona petroliferă din România.

Regiunea petroliferă din România pare să fie principalul obiectiv al ofensivei meridionale sovietice în „*Mundo*" din 16 aprilie 1944. Considerații economice, strategice și militare asupra zonei petrolifere și a producției petrolului românesc.

Articole economice

Producția și potențialul terenului agricol în România, de José Vicente Mateu, în „*Lucia*" – Teruel, din 2 aprilie 1944. Privire generală asupra programului agricol în România, pe anul 1944, privind cultura de cereale, plante oleaginoase, plante textile, (bumbac), orez.

Moneda românească consolidată în „*Arriba*" din Pamplona, 15 aprilie 1944. Vorbește de politica financiară a Băncii Naționale și a statului român, în raport cu valorificarea recoltei de pe anul trecut.

Situația economică a României în „*Economia Mondial*" din 15 aprilie 1944. Articol de sinteză în care sunt descrise pe categorii ramurile noastre de producție industrială cu indicația pe cifre a fiecăreia din producțiile respective pe ultimii 5 ani.

Zăcămintele de mercur în România; De asemenea *Agricultura României în anul 1943* în „*Madrid*", din 16 aprilie 1944. Note informative.

Tutun pentru România și petrol pentru Bulgaria în „*Pueblo*" din 22 aprilie 1944. Considerații asupra relațiilor economice între Bulgaria și România.

Dunărea, arteră vitală a Europei în „*Jornada*" – Valencia, din 22 aprilie 1944. Descrie rolul Dunării ca mijloc de comunicaţie europeană, şi în special importanţa sa economică pentru România. Subliniază de asemenea bogăţia Deltei Dunării şi pitorescul ei.

Delta Dunării în „*Asi Es*" – Madrid, din 26 aprilie 1944. O descriere a Deltei Dunării, a pitorescului ei şi în primul rând al importanţei sale economice pentru România, bogăţia sa în peşte, potenţialul său economic în ce priveşte stuful bun pentru fabricarea de celuloză.

Dunărea, arteră a circulaţiei europene în „*Pueblo*" din 29 aprilie 1944. O expunere similară a celor precedente.

*
* *

După cum se poate constata din această expunere, presa spaniolă şi-a îndreptat atenţia cu interes şi simpatie asupra unui număr neobişnuit de divers de subiecte cu conţinut românesc, în majoritatea lor prezentate, dat fiind momentul critic al actualei faze a războiului, cu deosebită grijă de documentare şi un vădit efort de a da cititorului o imagine completă a problemelor dezbătute. Trebuie adăugat, pe marginea acestei constatări, că la fel ca şi în celelalte probleme ridicate de înaintarea rusească, politica net anti-comunistă a presei spaniole, care corespunde politicii generale a regimului, se reflectă în interpretarea dată tuturor evenimentelor atingând direct soarta României.

Consilier de Presă
A. Cotruş

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 1 iulie 1944

DOMNULE VICE-PREŞEDINTE AL CONSILIULUI,

Am onoarea a vă face, în cele ce urmează, un raport despre activitatea personală pe care am desfăşurat-o în cursul lunii iulie, anul de faţă.

Articole publicate

Cu toate evenimentele internaţionale la ordinea zilei, care au acaparat spaţiul destul de redus al ziarelor spaniole şi, în ciuda risipei de fonduri, cu care agenţii propagandei ungureşti încearcă să contracareze acţiunea noastră în Spania, am izbutit totuşi, printr-o stăruinţă continuă şi sprijinit de puternice relaţii personale, să fac să apară în presa spaniolă – în momente când păreau imposibile asemenea izbânzi – un important număr de articole în legătură cu ţara noastră:

1. *Steflea*, articol despre Şeful Marelui Stat Major al Armatei Române, apărut în revista „*Mision*", din Madrid, la 3 iunie 1944.

2. *Maestrul Georgescu la Madrid*, o scurtă biografie a dirijorului român publicată - prin grija subsemnatului – în ziarul „*Pueblo*" din Madrid, la 3 iunie 1944.

3. Aceeaşi biografie a apărut, la 3 iunie 1944, în toate ziarele din capitală.

4. *Carmen Sylva*, articol de Jaime Pol Girbaul, apărut, la 4 iunie 1944, în ziarul „*Sitios*" din Gerona.

5. *Moaștele Sfântului Dasius*, de G. Popa-Lizeanu, tradus din ziarul bucureștean „*Universul*" și apărut în „*Arriba – España*", din Pamplona, la 4 iunie 1944.

6. *URSS înaintea Carpaților*, articol tradus din publicația „*Das Reich*" și apărut în revista „*Asi Es*" din Madrid, la 7 iunie 1944.

7. *Basarabia sub teroare*, articol tradus din ziarul berlinez „*Deutsche Allgemeine Zeitung*" și publicat în revista „*Asi Es*", la 7 iunie 1944.

8. *Imperialismul bolșevic. Uniunea Sovietică și aspirațiile ei de dominare a bazinului dunărean*, articol tradus din revista croată „*Neue Ordnung*" și publicat de revista „*Asi Es*", la 7 iunie 1944.

9. *Literatura română*, articol tradus din ziarul „*Pariser Zeitung*" și publicat de revista „*Asi Es*" la 7 iunie 1944.

10. *România între 1829–1944*, articol însoțit de o hartă a țării noastre, tradus din revista „*Das Reich*" și publicat în revista „*Asi Es*", la 7 iunie 1944.

11. *Finanțele României*, articol tradus din revista „*Das Reich*" și publicat de revista „*Asi Es*", la 7 iunie 1944.

12. *Basarabia și Bucovina*, articol tradus din revista engleză „*The Weekly Review*" din Londra și apărut în revista „*Asi Es*", la 7 iunie 1944.

13. *Românii din ținuturile de la Est*, articol scris de prof. Ștefan Ciobanu, tradus din revista „*Cele Trei Crișuri*", publicat, prin grija subsemnatului, în ziarul „*El Alcazar*" din Madrid, la 9 iunie 1944.

14. *România în ziua independenței ei*, de José Luis Gomez Tello, șef-redactor al revistei „*Primer Plano*" din Madrid, apărut în ziarul „*Levante*" din Valencia, la 9 iunie 1944.

15. Articolul d-lui I. L. Gomez Tello, intitulat *România în ziua independenței ei* a apărut și în ziarul „*La Prensa*" din Barcelona, la 9 iunie 1994 și în ziarul „*La Voz de España*" din San Sebastian, la 1 iunie 1944.

16. *Sfânta Filofteia și Curtea de Argeș*, articol de José Cirre, apărut în ziarul „*Cordoba*" din Cordoba, la 11.IV.1944.

D. José Virre, șef-redactor al ziarului menționat mai sus, este un entuziast prieten al țării noastre.

17. *Arta muzicală în România*, interviu cu maestrul Georgescu luat în locuința subsemnatului de scriitorul José Forns, profesor de estetică la Conservatorul din Madrid.

18. *Naționalismul și socialismul, pilaștri ai noii idei de stat*, de E. Petrescu, articol tradus din publicația „*Europäische Revue*" și apărut în revista „*Asi Es*", la 14 iunie 1944.

19. *România rezistă în fața furiosului atac din Răsărit*, articol tradus din revista croată „*Neue Ordnung*" din Zagreb, și reprodus de revista „*Asi Es*", la 14 iunie 1944.

20. *Mihail Sadoveanu* de O. W. Cisek, articol tradus din revista germană „*Europäische Literatur*" și apărut în revista „*Asi Es*", la 14 iunie 1944.

21. *Mareșalul Antonescu împlinește 62 de ani*, articol apărut în ziarul „*El Alcazar*" din Madrid, la 15 iunie 1944.

22. *Ion Antonescu, Mareșal al României*, articol apărut în ziarul „*Informaciones*" din Madrid, la 15 iunie 1944.

23. *Mareşalul Antonescu*, două note apărute în ziarul „*Pueblo*“ din 15 iunie 1944, în legătură cu împlinirea vârstei de 62 de ani.

24. *Fuga lui Şefki*, de Em. Bucuţa, roman, care apare, în continuare, în revista „*La Estafeta Literaria*“ din Madrid, la 15 iunie 1944.

25. *Ion Antonescu, Conducător al României*, articol apărut în suplimentul săptămânal al ziarului „*Pueblo*“ din Madrid, la 17 iunie 1944.

26. *Arta plastică românească*, de Ion Frunzetti, articol tradus din publicaţia „*Neue Ordnung*“ din Zagreb şi apărut în revista „*Asi Es*“, la 21 iunie 1944.

27. *Determinismul geografic şi imperativul istoric*, articol tradus din publicaţia „*Acçao*“ din Lisabona şi apărut în revista „*Asi Es*“, la 21 iunie 1944.

28. *Gânditorul român Lucian Blaga*, de Ovidiu Papadima, studiu tradus din „*Revista Fundaţiilor Regale*“, şi apărut în revista „*Asi Es*“, la 21 iunie 1944.

29. *Iaşii Moldovei – ameninţaţi*, de Melchor Almagro de San Martin, articol apărut în ziarul „*Madrid*“, la 21 iunie 1944.

30. *Noua literatură românească*, de Pompiliu Constantinescu, articol apărut în ziarul „*Arriba-España*“ din Pamplona, la 22 iunie 1944.

31. *România în ziua independenţei ei*, de I. L. Gomez Tello, articol apărut în ziarul „*Patria*“ din Granada, la 22 iunie 1944.

32. *Literatura română contemporană*, de Dumitru C. Amzăr, articol apărut în ziarul „*Arriba-Espana*“ din Pamplona, la 25 iunie 1944.

33. *Duşmanul secular al României*, articol tradus din ziarul „*Kölnische Zeitung*“ şi publicat de revista „*Asi Es*“, la 28 iunie 1944.

34. *Fuga lui Şefki*, de Em Bucuţa („*Estafeta Literaria*“ Madrid, 30 iunie 1944).

35. Într-o penibilă inferioritate faţă de vecinii noştri – mai ales faţă de unguri şi bulgari – în ce priveşte editarea de ziare şi reviste în limbi străine, trebuie să fac eforturi înzecite pentru ca România să se menţină pe primul plan în presa şi opinia publică spaniolă.

Deşi vecinii noştri ungurii, bulgarii şi slovacii dispun de excelente ziare şi reviste publicate în nemţeşte, franţuzeşte, englezeşte şi italieneşte – revista „*Asi Es*“, editată de vice-secretariatul Educaţiei Populare şi redactată exclusiv pe bază de reproduceri din presa străină, nu a publicat despre toate aceste trei ţări împreună – de doi ani de când a fost înfiinţată – atâtea articole câte a publicat despre România.

Articole trimise ziarelor şi revistelor

36. În ziua de 3 iunie am trimis d-lui Vicente Gallego Castro, director al revistei „*Mundo*“ din Madrid, următoarele articole:

a) *Mareşalul Antonescu, mandatar al Naţiunii române*;
b) *Mareşalul Antonescu*, de profesorul Rădulescu-Motru;
c) *Mareşalul Antonescu şi România*, de Hans Schuhmacher;
d) *L-am văzut pe mareşalul Antonescu*, de Al. Brătescu-Voineşti

37. Articolele menţionate mai sus, le-am trimis de asemenea, tuturor redacţiilor de ziare şi reviste din Madrid, Barcelona şi din alte oraşe din provincie, spre a le servi drept material documentar.

Recepții, mese, ceaiuri

38. În ziua de 4 iunie am dat o recepție în onoarea Maestrului *George Georgescu*, la care – în afară de domnul ministru *Nicolae Gr. Dimitrescu* și de membrii legației noastre, au luat parte un mare număr de fruntași ai vieții muzicale, literare și artistice, precum reprezentanții cei mai de seamă ai ziaristicii spaniole.

(Anexez lista invitaților).

39. În ziua de 15 iunie am avut invitate la masă, următoarele persoane:
D. Pedro Gómez Aparicio, director al Agenției telegrafice *Efe*;
D. Jsús Sainz Mazpule, redactor al revistei „*Mundo*" cu doamna;
Alfredo Sanchez Bella, subdirector al revistei „*Cisneros*".

40. În ziua de 17 iunie, am fost invitat la dejun de *d. Juan Aparicio*, director general al presei spaniole.

41) În ziua de 22 iunie, am invitat la dejun la restaurantul „Ritz", pe pictorul Cecilio Sanchez Robles din Valencia, entuziast prieten al țării noastre, care a contribuit, anul trecut, într-o mare măsură la primirea triumfală ce s-a făcut acolo jucătorilor de tenis români.

42. În 28 iunie am avut invitate la cină următoarele persoane:
D. Ministru N. Gr. Dimitrescu;
D. José Francés, secretar perpetuu al Academiei de Arte San Fernando, cu doamna;
D. José Camon Aznar, profesor de istoria Artelor la Universitatea din Madrid, cu doamna;
Joaquin Entrembasaguas, profesor de literatura spaniolă la Universitatea din Madrid și secretar general al Asociației hispano-române Trajano.

43. În 29 iunie am avut la ceai, următoarele persoane:
D. și doamna Juan Aparicio;
Scriitorul Emiliano Aguado;
Poetul Adriano del Valle, cu doamna;
D. Carlos Foyaca, subdirector al ziarului „*Pueblo*";
D. Paulino Garagorri, director al Editurii „*Adan*";
Scriitorul Gayetano Aparicio;
Scriitorul Octavio Aparicio;
José Maria Abellan, director de cabinet la Direcția Presei.

44. În 24 iunie am fost invitat la ceai de domnul *Juan Aparicio*, directorul presei spaniole, cu prilejul serbării Sf. Ioan.

45. În 30 iunie am fost invitat la reprezentația de gală a piesei *Wilhelm Tell* de Eugenio D'Ors, în Vechiul Ateneu, din Madrid.

Consilier de presă
A. Cotruș

Domniei sale
Domnului profesor Mihai A. Antonescu
Vice-președintele Consiliului de miniștri
și Ministru al Afacerilor Străine
București

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 5 iulie 1944

Domnule VICE-PREŞEDINTE AL CONSILIULUI,

Am onoarea a vă informa că, în ziua de 30 iunie a.c., am făcut un demers la domnul Juan Aparicio, directorul Presei spaniole, în chestiunea revistei de propagandă ungurească „*Hungria de mis amores*" din Barcelona.

Domnul Aparicio mi-a promis că va dispune imediat mutarea la Madrid a acestei reviste, spre a putea fi mai uşor controlată de Serviciul Cenzurii.

În ziua de 3 iulie, a făcut un demers la Direcţia Propagandei din vice-secretariatul Educaţiei Populare, împotriva modului prea îngăduitor ce se aplică de către Serviciul cenzurii, cărţilor traduse din ungureşte.

I-am comunicat domnului David Jato Miranda, conducătorul acestei direcţiuni, că la Serviciul cenzurii cărţilor lucrează şi un ungur, actualmente cetăţean spaniol, d. *Dénez Lörinz Palágyi*, care uită prea des că este funcţionar al Spaniei.

Mi s-au dat asigurări că se va face o anchetă şi că se vor da Serviciului Cenzurii noi instrucţiuni, pentru viitor.

«*Pentru noi*, – mi-a spus domnul Jato Miranda, – *Ungaria nu prezintă decât un oarecare interes turistic; alte sunt sentimentele pe care spaniolii le au faţă de România*».

D[omnia] sa şi-a arătat mirarea că, până în prezent, n-au apărut în traducere spaniolă decât foarte puţine cărţi româneşti.

Conslier de presă
Aron Cotruş

Domniei sale
Domnului profesor Mihai A. Antonescu
Vice-preşedintele Consiliului de miniştri
şi Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 9 iulie 1944

Domnule VICE-PREŞEDINTE AL CONSILIULUI,

Am onoarea a vă înainta, în copie, o dizertaţie asupra muzicii populare româneşti, însoţită de demonstraţii cu discuri conţinând cântece populare româneşti, ţinută în ziua de 21 iunie 1944, la „Radio Naciónal de España" din Madrid, de către publicistul Gaspar Tato Cuming, cu care Serviciul nostru de presă întreţine cele mai bune relaţii.

Dizertaţia eminentului publicist spaniol este o interpretare a caracterului şi temperamentului poporului român, decantat în muzică, căruia îi relevă bărbăţia, rezistenţa în adversitate, iubirea de natură, duioşia în dragoste şi vitalitatea, când sigură de sine, când frenetică, reflectată în dansul horei sau al sârbei. Este o formă de interpretare rapsodică a acestei muzici, potrivită genului de audiţii al căror scop e să se creeze la ascultători o impresie emotivă.

D. Gaspar Tato Cuming, s-a ocupat în ultimul timp, în numeroase ocazii, prin presă și la radio, de peisajul și de muzica populară românească.

Consilier de presă
Aron Cotruș

Domniei sale
Domnului profesor Mihai A. Antonescu
Vice-președintele Consiliului de miniștri
și Ministru al Afacerilor Străine
București

LEGACIÓN DE RUMANIA
OFICINA DE PRENSA

Madrid, 10 iulie 1944

Domnule VICE-PREȘEDINTE AL CONSILIULUI,

În Insulele Baleare, la Palma de Mallorca, trăiește de mulți ani, cu familia lui, pictorul român *Alexis Macedonski*, fiul marelui nostru poet.

Ani și ani a lucrat în singurătatea faimoasei insule, fără să tulbure pe cineva dintre ai noștri, cu zgomotul izbânzilor sau al nevoilor lui.

Războiul civil spaniol, care a prefăcut în cenușă atâtea imense bogății, mușcă însă astăzi, prin răsfrângerile lui, din carnea și din inima atâtor și atâtor pictori și scriitori, care au cunoscut odinioară, pe acele meleaguri, succesele și belșugul.

Expoziții dintre cele mai desăvârșite se închid fără ca cineva să fi reținut un singur tablou.

La Palma de Mallorca, Alexis Macedonski și ai lui luptă cu nevoi cumplite și fără nădejdi de îndreptare. Scriitorul spaniol Pedro Alvarez, fost director al ziarului „*Baleares*" din Palma de Mallorca, întors de curând de-acolo, l-a informat pe directorul Presei Spaniole, d. Juan Aparicio, că familia Macedonski trăiește momente într-adevăr tragice.

Nu mă gândesc, domnule vice-președinte al Consiliului, la nici un fel de pomană pentru pictorul Alexis Macedonski, ci la o contribuție în direcția acțiunii noastre în Spania, pe care talentul, pregătirea și puterea lui de muncă o poate aduce, contribuție care să-i îngăduie să-și câștige, cu vrednicie, pâinea cea de toate zilele.

Articolele despre acest pictor român, pe care vi le trimit, alăturat, nu au nevoie de nici o subliniere.

Primiți, vă rog, domnule vice-Președinte al Consiliului, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiuni.

Consilier de presă
Aron Cotruș

Domniei sale
Domnului profesor Mihai A. Antonescu
Vice-președintele Consiliului de miniștri
și Ministru al Afacerilor Străine
București

Poet al surghiunului românesc

de Yvonne ROSSIGNON-MENCHINELLI

– fragmente –

... Pentru mine, Aron Cotruş* n-a „împlinit" şi nu va împlini niciodată 60 de ani. Îl văd astăzi cu aceiaşi ochi cu care, copil, l-am privit într-o zi de septembrie, acum câţi ani?... precizările nu-i sunt şi mai ales nu-mi sunt avantajoase – prin munţii Ţării Moţilor: o arătare iscată parcă din piatră, din tăcerea compactă a ceasului aceluia de soare alb; un Sfarmă-Piatră al munţilor noştri trudiţi de lumină şi de imensitate. Urcă singur o coastă de munte, cu pas greu şi apăsat, de soldat, de legionar al altor veacuri, parcă voind să-şi întipărească urma în piatră. Urca domol, cu încăpăţânarea posacă a munteanului care nu vede înaintea lui decât culmea; cu fruntea iluminată de o lumină interioară atât de aproape de extazul mistic, încât pentru mine, omul acela singur, cu umerii prea largi şi prea grei, cu fruntea lucie ca un disc de lună, venea de pe tărâmul legendei, din lumea basmelor. Era duhul însuşi al muntelui.

Dacă citiţi poezia lui Aron Cotruş o să-i puteţi uşor construi o biografie intimă, o identitate spirituală: un om al muntelui. Care iubeşte furtuna şi nu se teme de nici un vânt rău. Mă întreb ce valoare poate avea latura episodică a biografiei unui poet de talia şi factura lui? Aron Cotruş şi-a purtat prin lume munţii moţilor lui. Una cu sufletul, cu viaţa lui adâncă.

Nici una din frumuseţile apusului pribegiei lui – şi pribegia lui Aron Cotruş n-a început azi ci, poate, în ziua în care a trecut prima oară hotarul ţării; poate în ziua în care a călcat prima oară lespezile oraşului – nici una nu l-a putut seduce. Peisajul fizic în care respiră poezia lui a rămas neschimbat. Cum neschimbat a rămas *el*, aşa cum l-a menit Dumnezeu, om al stâncii şi al revoltei: un răzvrătit... înnăscut, Aron Cotruş. De altfel îşi mărturiseşte singur patima, pretutindeni singur, totdeauna singur cu durerea lui de gorun desrădăcinat, cu dorul lui de muntean legat de fiecare stei pe care şi-a întipărit urma, de fiecare brazdă de iarbă pe care şi-a culcat umbra. Pribegia noastră – a tuturor – este resemnată; acceptată; *inoperantă*. Pribegia lui Cotruş *nu*. Pe el zilele îl dor, amintirea ţării îl muşcă în carne vie, dorul devine patimă, dragostea de ţară, revoltă permanent prezentă în sufletul lui. Devine cântec. Şi nici totdeauna cântec, ci chiot haiducesc care încalecă vântul şi-aleargă singur, aleargă, aleargă din stei în stei, din culme în culme, din codru în codru, să trezească din somnul umilit al resemnării neamul asuprit, veacuri îngenunchiate de istorie. Cuvântul lui Cotruş n-are timp să se caute, să se cizeleze, să se complacă în jocul gratuit al imaginii. Cuvântul lui este imediat, închis în sine; rapid şi luminos ca o brazdă de fulger în întuneric, trasează viziunea poetică în momentul însuşi în care a fost pronunţat, fiindcă **o conţine**. Fără mijlociri, fără combinaţiile şi invenţiile unui verbaj de meşteşug. O viziune poetică pe care nu ezit s-o numesc profetică. Pentru care timpul nu există decât în funcţie istorică. Un

---

* Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, Aron Cotruş a fost sărbătorit în mai multe centre ale emigraţiei româneşti, printre care şi la Roma, unde pe 22 iunie 1952 poeta de origine română Yvonne Rossignon–Menchinelli a ţinut o conferinţă intitulată *Semnificaţia, poeziei lui Aron Cotruş*. Textul acestei conferinţe rămasă până astăzi necunoscută cititorilor din România, a fost adus în ţară printr-o fericită întâmplare, împreună cu un lot masiv de alte documente, de către profesorul Mircea Cenuşă de la Alba Iulia, care a xeroxat o bună parte din manuscrisele poetului de la Biblioteca Română din Freiburg, constituind un „fond Aron Cotruş" la Biblioteca judeţeană din Alba Iulia. Astfel am avut prilejul să preluăm acest text din care oferim spre publicare revistei *„Manuscriptum"* câteva fragmente semnificative. Sperăm că prin cunoaşterea lui, exegeza cotruşiană se va îmbogăţi cu un nou punct de reper.

Mircea POPA

timp trăit pe linia imensă a destinului unui neam care are vârsta și durata eternă a munților în care și-a implântat rădăcina. Întreaga poezie a lui Aron Cotruș respiră, se mișcă, *trăiește* în acest timp istoric pe care versul îl reconstituie cu religioasă dragoste și răbdare ca pe un uriaș mozaic. [...]

Volumul *Drumuri prin furtună* (Madrid, 1951) ne pune față în față cu un Cotruș amar, răzvrătit care, recapitulând paginile de foc ale trecutului românesc, caută drumuri noi pentru istoria de mâine a neamului. Dacă în *Rapsodia Valahă* conștiința eternității destinului neamului lui parcurge interior fiecare vers, ridicându-l pe poet deasupra contingentului (dealtfel poemul a fost scris în 1940, când nici măcar ochiul lui de vizionar, de scrutător al vremurilor, n-a văzut – sau poate... cine știe, *n-a îndrăznit* să vadă – urgia care se apropia ca un apocalips de hotarele țării), în volumul *Drumuri prin furtună* poetul trăiește fiecare pagină a suferinței neamului îngenunchiat și jefuit de străin, cu o intensitate dramatică care poate fi măsurată numai pe dimensiunea uriașei lui dragoste de țară. N-am avut nici timpul necesar și nici posibilitatea de a-mi procura alte opere ale poetului, pe care îl sărbătoresc astăzi românii pribegi de pretutindeni. Dar chiar având la îndemână întreaga lui operă poetică, alegerea mea s-ar fi oprit asupra acestui volum – ultimul – fiindcă consider aceste versuri scrise în pribegie – pribegie *reală* și nu o atitudine, o poză – ca pe cea mai sinceră, cea mai *împlinită* expresie a sufletului și a producției poetice a lui Aron Cotruș. O carte scrisă cu ultimul sânge; limpede de lacrimi greu stăpânite. Cartea unui om singur, care nu se poate aclimatiza, care nu poate prinde rădăcini în pământ străin, care, mai ales, *nu poate uita*. Cartea unui om pentru care cântecul este singurul refugiu, devine *condiție de viață*. Ne-o mărturisește poetul însuși în versurile *Străină străinătate* care ar merita citate în întregime, atât pentru intensitatea sentimentului din care s-au născut, cât și pentru sinceritatea și profunzimea accentului poetic. O poezie care mi-e dragă, pe care o simt a mea, a noastră, a tuturor dezrădăcinaților de-aici și de prin alte «raiuri cu porțile-ncuiate» ale pribegiei.

[...] De multe ori Cotruș nu reușește – și nici nu cred că-l preocupă această... să-i zicem *condiționare* a tumultului său interior în avantajul expresiei poetice – spuneam, nu reușește să disciplineze acest ritm intim care izbucnește în... chiot: *«un chiot teluric»* – definiția îi aparține și o găsesc genială – care irumpe din adâncul ființei lui, chemând laolaltă vii și morții. *«La răfuiala cea cruntă și dreaptă, răfuiala de mâine, pe viață ori moarte.»* Un limbaj abrupt, dur, ca o prăvălire de stânci în hăuri.

Alteori chiotul acesta haiducesc știe să se moduleze, să-și însușească o fluență ușoară, – *aparent ușoară* – de flaut. L-ați auzit doinind pe Cotruș?

Doina noastră a avut un strălucit și inegalabil maestru, în Eminescu. S-au încercat apropieri – uneori prudente – sau... timide – alteori malițioase – între *Doina* lui Eminescu («De la Nistru pân' la Tisa») și *Haiducească* lui Cotruș.

Și apoi ... Eminescu, dacă vă aduceați aminte, a avut de furcă cu aceiași oaspeți nepoftiți, cu aceleași vremi de surghiun cu care, spre nefericirea noastră, a tuturor, are astăzi de furcă Aron Cotruș. A cui e vina dacă istoria e lipsită de... imaginație, de inventivitate? Dacă își repetă aidoma parabolele, cu aceleași scene și aceiași actori?...

Și acum, să închidem cartea asta vrăjită care ne-a furat gândul departe și ne-a ațâțat spuza mocnită a dorului, și să ne întoarcem fiecare în singurătatea și tăcerile noastre durute. Cu sufletul mai lin și – cine știe? – poate mai puțin singuri. O întâlnire cu Cotruș nu se uită ușor.

Cu bine, bădie Cotruș. Dumnezeu să-ți ție sufletul tânăr ca acum și ca acum 20 de ani când te-am întâlnit pe-o coastă de munte albă de soare, în Țara Moților tăi. Și greul pribegiei să nu-ți înconvoaie spinarea. Că de spinări drepte și de umeri tari om avea nevoie mâine.



În prim plan, de la stânga la dreapta: Iuliu Maniu, Ioan Mitilineu, C-tin Vişoianu, D. Buzdugan, Ghe. Constantinescu

CÂNTECUL LUI IULIU MANIU

Cântă-o cucuvaie a pustiu,
la Galaţi, pe-o oarbă închisoare,
unde, cu cătuşi la mâini şi la picioare,
trage de moarte Iuliu Maniu...

Ostaşi din a neamului floare,
macri, înarmaţi până-n dinţi,
îl păzesc, cu răbdare de sfinţi,
pe Iuliu Maniu care moare...

Nu cresc oare furii de moarte,
în sufletul acelor ostaşi:
năvalnic să schimbe de paşi
şi armele altfel să-şi poarte?!

Cu ochi ce înţeapă şi scurmă
iscoade cu zapis şi pistrui,
pietre îi pun căpătui
lui Iuliu Maniu şi-n clipa din urmă...

El, dârzul luptător pentru dreptate,
moare tăcut sub grele cătuşi,
după surdele, mutele şi roşile uşi
ale unei închisori blestemate...

L-or îngropa fără popi şi sicriu,
cine ştie unde, departe,
dar mai presus de orişice moarte...
înalţă-se gândul lui Iuliu Maniu...

Nimeni nu poate încă să spargă,
cu arme năprasnice al iadului zid,
după care vrăjmaşii ca pe robi ne închid,
într-o temniţă cât ţara de largă?!

Ah, neam în lanţuri, este încă viu
braţul şi curajul tău oare?!
La Galaţi, ca un martir, în închisoare
se stinge pentru tine Iuliu Maniu...

Printre filele conferinţei poetei Yvonne Rossignon-Menchinelli se află şi acest poem, atribuit de autoare lui Aron Cotruş, el fiind semnat cu pseudonimul *Aurel Târnăveanu* şi datat: „*America*", Cleveland, 30 aprilie 1949. (n. red.)

SALA DE LECTURĂ



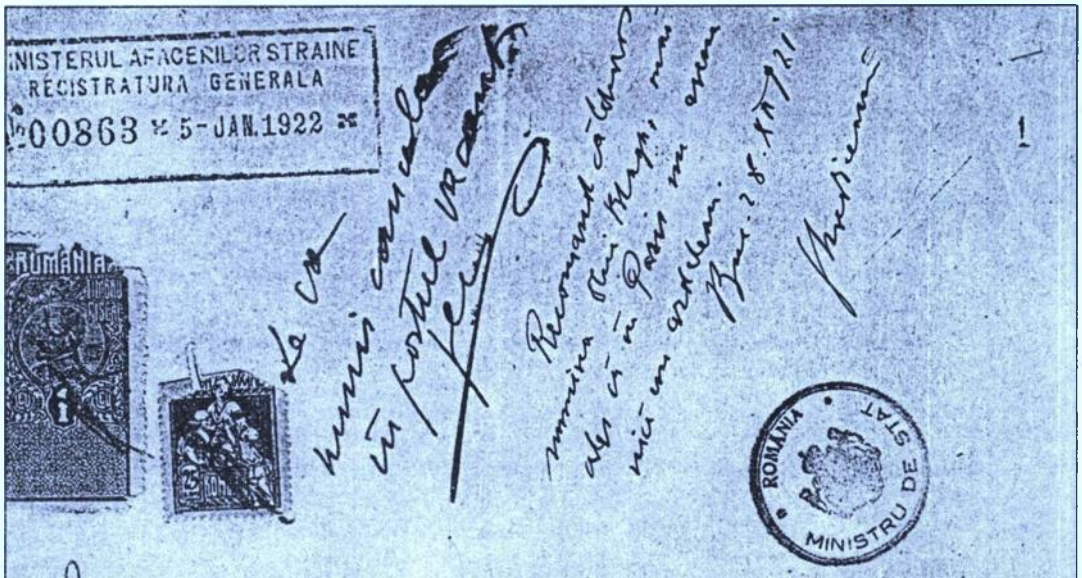

Domnule Ministru,

Subsemnatul Vă rog să binevoiți a mă primi în corpul consular mulțumindu-mă cancelar la legațiunea din Paris. Sunt doctor în litere și filosofie la universitatea din Viena, — și am publicat o serie de lucrări literare bine primite de critica noastră, — între acestea „Cocoșele luminei" și „Piatra pentru templul meu" amândouă premiate de Academia Română. Primind acest post, cred că mă pot și mai bine desvolta, ajungând în contact cu occidentul.

Primiți Vă rog asigurarea înaltei mele considerațiuni

București 28 Dec. 1921

Lucian Blaga
doctor în litere și filosofie
str. Institutul 18
Cluj

«...atașat de presă, o funcție destul de incertă în marginea diplomației...»

Primele trei cereri, publicate în grupajul de față, semnate de Lucian Blaga, dezvăluie un episod existențial mai puțin cunoscut și sunt consecința exasperantei nemulțumiri acumulate treptat, de-a lungul anilor anteriori, față de propriul statut literar și socio-profesional.

La 15 ianuarie 1920, Lucian Blaga trimitea profesorului Sextil Pușcariu – criticul ce-i anunțase la 3 / 16 ianuarie 1919, în „*Glasul Bucovinei*", intrarea în literatură – o lungă scrisoare prin care solicita, respectuos, câteva informații precise, deoarece, motiva, *«mi-am făcut și unele planuri pentru viitor»*. Intenționa să se căsătorească îndată după obținerea doctoratului, cu frumoasa Cornelia Brediceanu și tatona, mai întâi, posibilitatea intrării în Universitate: *«V-am amintit încă din vara trecută că-mi stă gândul la o catedră de teoria cunoștinței, estetică sau alte doctrine filosofice, la Universitatea din Cluj. Aș vrea să știu dacă îndată după doctorat aș putea să obțin ceea ce doresc, bineînțeles în calitate de docent.»* Întreba apoi, dacă nu cumva Universitatea intenționează editarea unei reviste, deoarece, în conducerea ei, *«aș putea să joc și eu un rol și m-aș pune în serviciul ei cu toate puterile ce le am"»*.

«Fă-ți teza de doctorat – îi răspundea profesorul la 4 februarie – *și după ce vei fi trecut examenul ne vom sfătui ce va fi de făcut pentru cariera d-tale viitoare. După legile existente, trebuie să treacă doi ani între doctorat și docență, deci abia după doi ani ai putea să te habilitezi. Cred că ar fi bine ca doi ani după doctorat să treci pe la Universitățile mari din Franța și – poate – Anglia. Vom avea grijă să ai o bursă convenabilă și să poți propune o teză de habilitare bună. Aici îți vom ține locul cald...»* Revista rămânea o problemă deschisă: *«Dacă totuși va lua ființă, fii sigur că ne vom gândi la d-ta.»*[1]

Tânărul a crezut în materializarea propunerii: sau va pleca împreună cu viitoarea lui soție în străinătate – *«Vei primi cu siguranță și tu vreo bursă»* –, sau *«rămânem la Cluj, eu, conferențiar, ziarist, literat și mare poet, iar tu, ca un decor al Ardealului»*. Trasmițând aceste vești Corneliei Brediceanu, Lucian Blaga a introdus în plic și scrisoarea lui Sextil Pușcariu, *«pentru liniștea celor din jurul tău.»*[2]

În următoarele săptămâni, din motive exterioare, toate speranțele s-au năruit. La catedra de estetică a fost numit Ioan Paul, bursa pentru străinătate cădea, fiindcă Universitatea nu a mai primit nici o subvenție, înființarea revistei a rămas în stadiul de proiect, iar examenul de doctorat, ce urma să-l susțină la Viena, în luna mai, s-a amânat din motive obiective, pentru noiembrie. În asemenea circumstanțe, Lucian Blaga a fost nevoit să se angajaze în redacția ziarului „*Voința*", al cărui prim număr a apărut la 18 august 1920. Cotidianul era editat de un grup de oameni de afaceri și

[1] Mircea Cenușă – Magdalena Vulpe, *Dialog epistolar. Sextil Pușcașiu – Lucian Blaga*, „*Manuscriptum*", XIX, nr.3, 1988, pp. 64-68.

[2] Lucian Blaga, *Corespondență* (A-F), ediție îngrijită, note și comentarii de Mircea Cenușă, Editura „Dacia", Cluj, 1989, p. 172.

politicieni, membri ai Partidului Naţional, condus de Iuliu Maniu. La sfârşitul aceleiaşi luni, Lucian Blaga îşi încasa primul lui salariu: *«... sunt plătit splendid: 3 000 lei pe lună"*[3], îi mărturisea lui D. D. Roşca.

În ciuda aparenţelor, Lucian Blaga era totuşi nemulţumit. Dintre profesiile visate şi sperate în anul 1920, exercita efectiv în 1921 numai pe aceea de ziarist. Insatisfacţiile interioare erau determinate de ambiguitatea statului său profesional. După întâile luni de gazetărie, Lucian Blaga a constatat că oamenii politici ai vremii considerau ziaristul un simplu zilier intelectual. Nici opinia publică nu acorda gazetarului o stimă deosebită. Ion Clopoţel, el însuşi vechi ziarist, îşi amintea că Lucian Blaga *«nu-şi ascundea repulsia faţă de ziaristica de atunci»*, activitatea lipsită de profesionalism, cu oameni *«adunaţi la întâmplare, fără căpătâi, fără studii, fără cultură»*, o activitate *«ce purta un stigmat respingător»*.[4]

Poate unele epitete sunt prea apăsat depreciative, dar frazele dezvăluie o realitate obiectivă, pe care sensibilitatea lui Lucian Blaga o resimţea cu acuitate. În secolul trecut, opinia publică europeană arătase o stimă generală pentru omul de litere şi de ştiinţă, deoarece raţionalismul epocii intuia în inteligenţa umană elementul esenţial perfecţionării profesionale, creative şi morale. După întâiul mare război se produce o modificare, mai vizibilă în spaţiul autohton: o dată cu desconsiderarea inteligenţei, omul de litere îşi diminuează prestigiul, pe primele locuri ridicându-se omul de afaceri şi politicianul.

În acest context, Lucian Blaga s-a refugiat în creaţie. A publicat în martie 1921 o altă culegere de versuri, *Paşii profetului*, iar în noiembrie, *„misterul păgân"*, *Zamolxe*. Însă cele o mie de exemplare ale noului volum de poeme se desfăceau cu neobişnuită lentoare, în comparaţie cu succesul fulgurant al *Poemelor luminii*. Orizontul de aşteptare al cititorilor şi al criticii profesioniste nu era pregătit să recepteze noul univers imagistic. N. Iorga şi Ovid Densusianu au criticat cu violenţă volumul; cartea a displăcut şi prietenilor: Andrei Oţetea îi reproşa *«forma cea mai prejos de critică»*[5], Nichifor Crainic condamna limbajul inadecvat, iar Tudor Vianu se eschiva să se pronunţe. Deşi drama *Zamolxe* primise premiul Universităţii din Cluj, volumul a fost întâmpinat cu aceeaşi indiferenţă.

Insatisfacţiile morale şi profesionale, cumulate cu greutăţile materiale inerente, determinate de continua diminuare a valorii leului, s-au decantat într-o hotărâre desperată, primită cu recunoştinţă de Cornelia: va cere intrarea în diplomaţie. Decizia era desperată, pentru că o luase împotriva convingerilor sale interioare: avea sentimentul că noua activitate îl va îndepărta inevitabil de literatură. Îndeletnicire aparent pasageră pentru ceilalţi, vocaţia creatoare se transformă la Lucian Blaga într-un stil de viaţă, căruia îi va subordona în exclusivitate gândurile şi imaginea, ideile şi atitudinile existenţei; nimic altceva nu avea pentru sine importanţă. Cornelia acceptase fericită, deoarece fratele ei, Caius, propusese de mai multe ori să-i înlesnească intrarea în aparatul Ministerului de Externe.

A doua zi după Crăciun, Lucian Blaga a plecat la Bucureşti, chemat, conform unei înţelegeri anterioare, de Caius Brediceanu, numit *«ministru de stat pentru Ardeal, Banat şi părţile ungurene»*. Cumnatul l-a primit bucuros că îl va scoate din *«mizeriile»* ziaristicii. În dimineaţa zilei de 28 decembrie 1921, Lucian Blaga a redactat, sub supraveghearea lui Caius, cererea de admitere *«în corpul consular»*. Solicitarea cuprinde o inexactitate: Lucian Blaga nu este *«doctor în litere şi filosofie»*, *«ci numai în filosofie»*; apoi, menţionează, *«între altele»*, nenumite, numai primele două volume apărute în anul 1919. S-a temut să includă *Paşii profetului*, deoarece fusese criticat de N. Iorga, membru în guvern.

[3] Mircea Cenuşă, *Lucian Blaga – D. D. Roşca*, *„Steaua"*, XXXVII, nr. lo, oct. 1986, pp. 43-45.
[4] Ion Clopoţel. *Amintiri şi portrete*, Editura „Facla", Timişoara,
[5] Mircea Cenuşă, *Lucian Blaga – D. D. Roşca*, loc. cit.

Caius Brediceanu a înmânat cererea lui Al. Vaida-Voievod, însoţind-o de o strălucitoare recomandare orală. În dosarul personal al lui Lucian Blaga se află şi o însemnare a lui Valeriu Braniște: *«... pentru şedinţa din 28.XII. 1921, dl Vaida a intervenit la dl prim-ministru ca marele poet şi scriitor Lucian Blaga, doctor în litere* [sic!] *să fie numit cancelar la Paris»*.

La 5 ianuarie 1922, Lucian Blaga a primit copia decretului nr. 76 prin care îi era anunţată numirea în funcţia de cancelar, cu data de 1 ianuare; urma să lucreze patru luni în aparatul Ministerului, pentru a se obişnui cu problemele serviciului, iar după aceea va pleca la Paris. În consecinţă, era invitat să se prezinte şi să depună jurământul de credinţă. Însă, între timp, starea sufletească a tânărului se schimbase. Plecase la Bucureşti într-un moment de criză interioară, sub înrâurirea unei trăiri emoţionale depresive şi a dezamăgirii provocate de circumstanţele realităţii imediate, dar subconştientul său nu agrea totuşi noua îndeletnicire.

Festivitatea premierii dramei *Zamolxe* la 3 ianuarie şi raportul elogios prezentat de Sextil Puşcariu i-au vivificat încrederea în „steaua" lui şi în vocaţia sa creatoare şi i-au inculcat speranţa că va izbuti să se impună conştiinţei publicului cititor. De aceea, se decisese instantaneu: va refuza numirea. Cornelia, nu mai puţin surprinsă de hotărârea aparent ilogică a soţului ei, ar fi dorit să o accepte: având o slujbă sigură şi bine retribuită, Lucian ar fi putut să se ocupe în afara orelor de serviciu numai de literatură.

Tânărul, dimpotrivă, avea încredinţarea că o muncă de birou, cu orar inflexibil, cu obligaţii profesionale rigide, într-un domeniu de activitate care nu-l atrăgea, îl îndepărta inevitabil de creaţie şi nu voia să rămână un scriitor *«de duminică»*. Se adaugă şi precara cunoaştere a limbii franceze. Lucian Blaga intuia că esenţa personalităţii lui era guvernată de o exigenţă interioară, ce-l determina să procedeze astfel. Opţiunea nu trebuia justificată. Era o cerinţă ce se impunea cu necesitate şi în afara căreia nu putea gândi propria-i experienţă. Dar firește, era conştient totodată că, refuzând diplomaţia, îşi asuma o răspundere şi îşi impunea inevitabile constrângeri materiale. Tinerii căsătoriţi s-au certat pentru întâia oară. Apoi, Lucian Blaga acceptă o soluţie de compromis: la 16 ianuarie, solicită amânarea depunerii jurământului *«cu două săptămâni»* şi cere un concediu medical până la 15 aprilie; anexa cererii un certificat medical, ce specifica motivul, real sau fictiv: *«... anemie pernicioasă după o influenţă de gripă îndelungată»*.

La 27 martie 1922, *„Voinţa"* şi-a încetat apariţia. Lucian Blaga a trecut în ziarul *„Patria"*, unde primea un salariu de 4 000 de lei lunar. Convins că de data aceasta situaţia lui materială va rămâne stabilă pe timp nedeterminat, Lucian Blaga a redactat la 28 martie 1922 o nouă cerere prin care solicita punerea în disponibilitate, deoarece, motiva, *«mai multe lucrări literare începute»* nu-i permit prezentarea la post. La 7 aprilie, regele Ferdinand semna decretul prin care Lucian Blaga, *«actualul Cancelar în Administraţiunea centrală a Ministerului Afacerilor Străine»* era eliberat din funcţia pe care nu o îndeplinise nici o zi.

Următorii patru ani se vor dovedi pentru Lucian Blaga deosebit de dificili pe plan profesional şi literar: a demisionat din redacţia ziarului *„Patria"*, a fost respins la examenul de docenţă al Universităţiii din Cluj, volumele de versuri şi eseurile nu s-au bucurat nici de succes de public, nici de critică şi nu a izbutit să-şi vadă jucată nici o piesă de teatru.

În aceste împrejurări, Lucian Blaga s-a decis să revină în diplomaţie. La 4 august 1926, a adresat o cerere lui Ion N. Mitilineu, noul ministru de Externe, solicitând numirea ca ataşat de presă la München; justifica cererea prin *«opera de propagandă culturală»* din paginile ziarului *„Prager Presse"*, unde publicase mai multe articole despre literatura română.

Însă Münchenul era ocupat; exista un post liber la New-York şi, în perspectivă imediată, altul la Varşovia. Refuzând Statele Unite ale Americii, Lucian Blaga şi-a exprimat dorinţa de a cunoaşte mai de aproape *«sufletul slav»* şi înclină spre Polonia. În acest sens, a redactat o altă cerere către Octavian Goga şi a înmânat-o soţiei acestuia, Veturia (în anii din urmă, scrisoarea i-a fost predată de Veturia Goga lui George Ivaşcu şi, după moartea lui, probabil s-a pierdut).

La 15 octombrie 1926, Lucian Blaga a fost numit „ataşat de presă" la Varşovia, cu data de 1 noiembrie. În ciuda entuziasmului iniţial, oraşul nu i-a plăcut şi, la puţină vreme de la sosire, el şi Cornelia au trecut printr-o chinuitoare depresiune nervoasă. De aceea, se hotărăşte să ceară postul de ataşat de presă la Praga, deţinut de Eugen Filotti, care urma să fie rechemat în Centrală, în funcţia de consilier tehnic. I-a scris lui Nicolae Dianu, directorul Serviciului de presă din Ministerul Afacerilor Străine, şi la 26 septembrie 1927, acesta îi aducea la cunoştinţă că N. Titulescu a aprobat transferul lui Lucian Blaga cu data de 1 noiembrie 1927, *«în interesul serviciului»*, la Legaţia României din Praga.

*
* *

Scrisoarea adresată la 14 iulie lui Viorel Tile, funcţionar în aparatul Ministerului de Externe, atestă efectuarea concediului de odihnă în Franţa. „Temperatura" Corneliei era consecinţa unei gripe contactate la sfârşitul iernii anului 1931–1932, iar cartea menţionată era *Cunoaşterea luciferică*, pe care o va încheia efectiv la 27 septembrie 1932.

*
* *

Prin decretul nr. 1570, regele Carol al II-lea îl numea pe Lucian Blaga *«trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar»* în Portugalia, începând cu data de 1 aprilie 1938. Abia acum, Lucian Blaga trecea din *«marginea diplomaţiei»* în adevărata viaţă *«diplomatică»*. La 10 aprilie, Lucian Blaga lua în primire noua funcţie.

În Portugalia, Lucian Blaga a întocmit săptămânal, uneori chiar zilnic, dacă evoluţia evenimentelor o impunea, informări confidenţiale, în care comenta politica externă şi internă a ţării.

Textul lor se deosebeşte de rapoartele de presă din anii anteriori, prin problematica şi modalitatea redactării. Lucian Blaga se axează cu precădere pe o dimensiune sintetică majoră a vieţii politice portugheze, aşa cum se reflecta în presă, în ziarele străine intrate în ţară, în convorbirile directe cu personalităţile politice lusitane, cât şi în acţiunile concrete întreprinse de guvernul portughez.

Raportul din 29 aprilie 1938 dezvăluie semnificaţiile şi eventualele consecinţe, în viitorul apropiat, ale relaţiilor dintre Portugalia şi Marea Britanie, motivează gesturile de independenţă ale lui Oliveira Salazar, dar şi eforturile de a păstra, în continuare, relaţiile tradiţionale, atât din motive politice, dar şi din cauze economice imediate şi de durată, deoarece Anglia singură putea să contribuie la apărarea efectivă a imperiului colonial portughez.

Telegrama descifrată din 2 mai 1938 dezvăluie implicarea lui Lucian Blaga, din dispoziţia verbală a regelui Carol al II-lea, în problemele economice româno-portugheze. Primul-ministru Oliveira Salazar intenţiona să înlăture parţial monopolul anglo-american asupra petrolului portughez şi societatea petrolieră română „Redevenţa", specializată în prospecţiuni, s-a oferit, împreună cu o firmă franceză similară, să creeze o societate de profil şi să construiască o rafinărie, la care să participe şi statul portughez.

Cealaltă telegramă descifrată, din 12 mai 1938, anunţă iar raportul din 13 mai, comentează semnificaţia recunoaşterii de către Portugalia a guvernului Franco, drept guvernul legal al Spaniei. Va reveni asupra

aceluiaşi subiect la 16 octombrie, comentând interviul acordat de Salazar cotidianului „*Diario de Noticias*." Sintetizând opiniile premierului, Lucian Blaga reţinea, tulburat, o idee ce-şi va dezvălui accentele profetice în viitorul apropriat: *«Comunismul, pe care dl Salazar îl socoate lozincă a spiritului de dezordine, nu e în agonie, ci e putere care trebuie combătută cu toată energia.»*

Telegrama din 2 noiembrie 1938 şi adresa din 23 ianuarie 1939 sunt complementare: „*Diario de Lisboa*" compară activitatea regelui Carol al II-lea cu a lui Salazar, iar expunerea referitoare la corporaţiile portugheze, conchide Lucian Blaga, ar putea să constituie un model pentru Frontul Renaşterii Naţionale, partid aflat în plin proces de organizare. Adresa din 2 ianuarie 1939, referitoare la interzicerea căsătoriei funcţionarilor diplomatici cu *„cetăţene străine"* constituia o măsură preventivă împotriva infiltrării unor posibili agenţi străini în structurile politice şi administrative ale statului. În sfârşit, adresa din 4 noiembrie 1938 menţionează apariţia întâiului articol despre literatura română în presa portugheză.

Lucian Blaga a înnobilat realmente munca de *„ataşat de presă"*, printr-o exemplară activitate. Toate rapoartele sale, mai cu seamă cele expediate din Elveţia, sau Austria, cuprind, în genere, între patru şi zece pagini dactilografiate la două sau la un rând şi jumătate. Fiecare raport este structurat în paragrafe distincte: evenimente politice, economice şi culturale desfăşurate pe teritoriul ţării respective, relaţiile politice şi economice cu celelalte state, îndeosebi cu vecinii, politica externă a celorlalte ţări oglindită în presa internă, ştiri şi comentarii despre România.

Sub raportul expresivităţii, rapoartele sunt eseuri personalizate de politică externă, în care analiza evenimentelor se îmbină armonios cu expunerea lor sintetică, într-o elevată expresie lingvistică. Confruntat cu delicatele probleme internaţionale, Lucian Blaga exprimă constant opinii personale, ce dovedesc atât discernământ în selectarea ştirilor, aptitudine sintetică şi originalitate expresivă. Aşa se explică de ce, în epocă, rapoartele lui Lucian Blaga au fost nu numai citite, dar şi frecvent adnotate, subliniate şi atent studiate de tot mai mulţi funcţionari din Ministerul Afacerilor Străine, de la ministru, la şefi de departamente şi, personal, de regele Carol al II-lea.

La Lisabona, Lucian Blaga s-a ocupat îndeaproape de activitatea economică a ataşaţilor comerciali, dar şi de modalităţile de lucru ale consulatelor româneşti din diferitele oraşe ale Portugaliei. Fiind chiar în centrul vieţii politice, având acces la informaţii confidenţiale, Lucian Blaga sesiza cu acuitate schimbările intervenite în situaţia internaţională şi evoluţia lor ineluctabilă spre un final previzibil. Aşa se explică prezenţa, în scrisorile acestei perioade, a temerii permanente de izbucnire a unui alt război mondial.

În luna februarie 1939, Lucian Blaga a solicitat ministrului eliberarea din funcţie pentru a se întoarce la catedra de filosofia culturii, a Universităţii din Cluj, unde fusese numit *«prin chemare, profesor titular»*, cu data de 1 octombrie 1938. La 30 martie, printr-o telegramă cifrată, ministrul de Externe Grigore Gafencu îi anunţa aprobarea rechemării în ţară: *«... misiunea Domniei voastre în calitate de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar în Portugalia va lua sfârşit pe ziua de 1 aprilie. Comunicându-vă cele ce preced, vă rog să primiţi viile mele mulţumiri pentru felul apreciat în care v-aţi achitat de misiunea Domniei voastre la Lisabona.»*

În zilele următoare, Lucian Blaga a rezolvat problemele curente ale Legaţiei: a cerut guvernului portughez agreementul pentru Ion Pangal, „agent general" al României la San Sebastian, în Spania, a pus ordine în arhivă, a predat postul şi inventarul Legaţiei lui M. Cămărăşescu, prim-secretar, iar la 6 aprilie telegrafia ministrului că, în aceeaşi zi, părăsea Portugalia!

Ion BĂLU

Lucian BLAGA

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
REGISTRATURA GENERALĂ

București, 28 dec[embrie] 1921
5 ian[uarie] 1922[1]

Domnule MINISTRU,[2]

Subsemnatul, vă rog să binevoiți a mă primi în corpul consular numindu-mă cancelar, *la Legațiunea din Paris.* Sunt doctor în litere și filosofie la Universitatea din Viena și am publicat o serie de lucrări literare bine primite de critica noastră, între altele *Poemele luminii* și *Pietre pentru templul meu,* amândouă premiate de Academia Română. Primind acest post, cred că mă pot și mai bine dezvolta, ajungând în contact cu Occidentul.

Primiți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Lucian BLAGA
doctor în litere și filosofie
Str. Moților 18
Cluj

Domniei sale
Domnului I.G. Duca
Ministrul Afacerilor Străine

[1] Dubla datare a vreunui document, scrisoare sau raport, se justifică astfel: prima reprezintă data redactării textului, iar cea de-a doua trimite la înregistrarea documentului în arhiva Ministerului Afacerilor Externe. (n.red.)

[2] Scrisoare manuscrisă; acolo unde nu se specifică nimic, documentul este dactilografiat și arareori cu intervenții manuscrise. (n.red.).

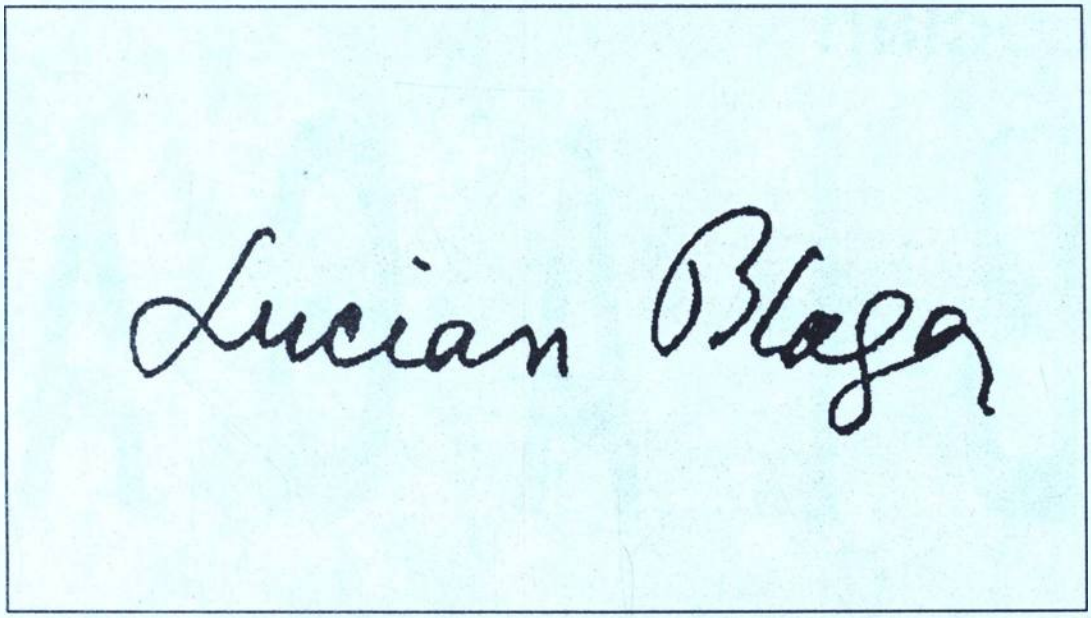

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ

Cluj, 16 ian[uarie] 1922
19 ianuarie 1922

Domnule MINISTRU,[1]

Subsemnatul, am fost numit, din partea Ministerului de Externe, cancelar în corpul consular, cu data de 1 ian[nuarie] 1922. Urmează să depun jurământul; fiind însă bolnav ,mi-e cu neputință să mă deplasez, de unde sunt, la București.

De aceea vă rog, domnule ministru, să binevoiți a-mi amâna termenul pentru depunerea jurământului cu două săptămâni, și totodată să-mi acordați, pe temeiul certificatului medical alăturat, un concediu de trei luni (adică până la 15 aprilie 1922).

Primiți vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Lucian Blaga
doctor în filosofie și litere

Domnului I.G. Duca
Ministrul Afacerilor Străine

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ

București, 28 martie 1922
1 apr[ilie] 1922

Domnule MINISTRU,[2]

Subsemnatul, am fost numit cancelar în serviciul consular cu data de 1 ian[uarie] 1922, având concediu până la 15 aprilie 1922.

[1] scrisoare manuscrisă
[2] idem

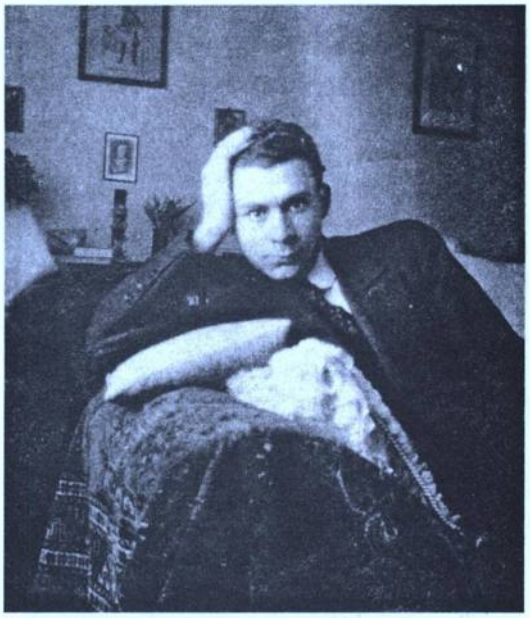

**Lucian Blaga
la Viena, în 1917**



FERDINANDI

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

Rege al Românici

La toţi de faţă şi viitori Sănătate

Asupra raportului MINISTRULUI NOSTRU, Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine, sub no. 14821/1922.

In baza articolului 55 din legea pentru reorganizarea acestui Departament,

AM DECRETAT SI DECRETAM:

Articolul I. Domnul Lucian Blaga, actual Cancelar în Administraţiunea centrală a Ministerului Afacerilor Străine, este pus în disponibilitate, după a sa cerere, pe ziua de I Aprilie 1922.

Articolul II. Ministrul NOSTRU, Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine, este încărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în Bucuresti, la 7 Aprilie 1922.

Având însă în vedere că mai multe lucrări literare începute mă împiedică deocamdată să mă prezint la slujbă, vă rog, domnule ministru, să binevoiţi a mă trece în cadrele de disponibilitate.

Primiţi vă rog, domnule ministru, asigurarea sentimentelor mele de înaltă consideraţie.

Lucian Blaga
Cluj Str. Moţilor 18

Excelenţei sale
Domnului I.G. Duca
Ministrul Afacerilor Străine

FERDINAND I

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

Rege al României

La toţi de faţă şi viitori, Sănătate

Asupra raportului ministrului nostru, secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine, sub. nr. 14821/1922.

În baza articolului 55 din legea pentru reorganizarea acestui Departament,

AM DECRETAT ŞI DECRETĂM:

Articolul I Domnul Lucian Blaga, actual cancelar în Administraţiunea centrală a Ministerului Afacerilor Străine, este pus în disponibilitate, după a sa cerere, pe ziua de 1 aprilie 1922.

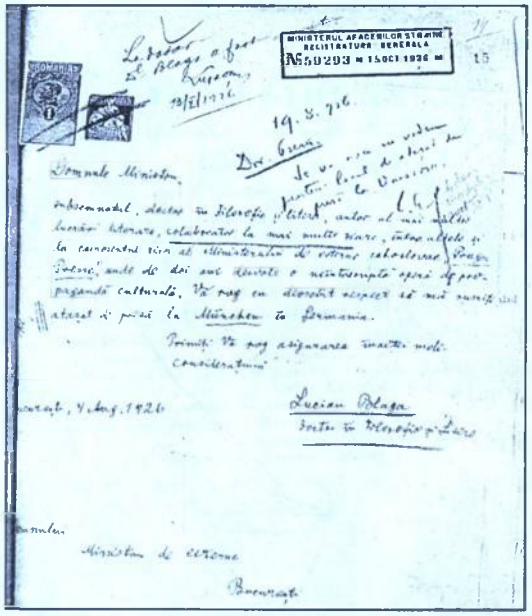

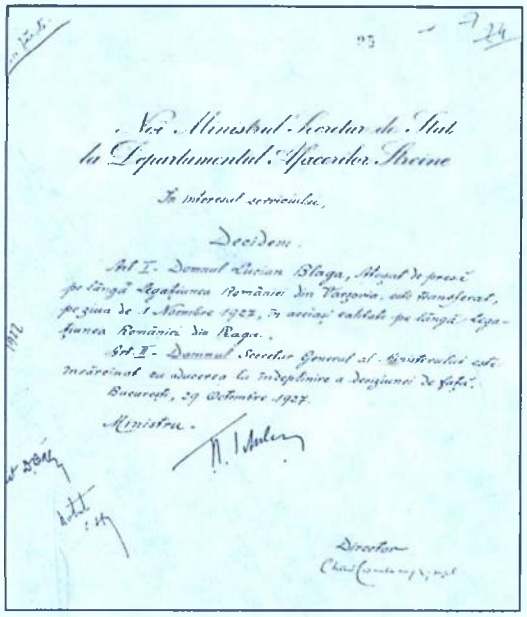

Articolul II Ministrul nostru, secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine, este însărcinat cu executarea acestui decret.

Dat în *București, la 7 aprilie 1922*

Ministrul Afacerilor Străine
I. G. Duca

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ

București, 4 aug[ust] 1926
15 oct[ombrie] 1926

Domnule MINISTRU, [1]

Subsemnatul, doctor în filosofie și litere, autor al mai multor lucrări literare, colaborator la mai multe ziare, între altele și la cunoscutul ziar al Ministerului de Externe cehoslovac „*Prager Presse*", unde de doi ani dezvolt o neîntreruptă operă de propagandă culturală, vă rog, cu deosebit respect, să mă numiți atașat de presă la München, în Germania.

Primiți, vă rog, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Lucian Blaga
doctor în filosofie și litere

Domnului Ministru al Afacerilor Străine
I.M. Mitilineu

---

[1] scrisoare manuscrisă

București, 29 octombrie 1927

Noi, Ministrul Secretar de Stat
la Departamentul Afacerilor Străine

În interesul serviciului,

Decidem:

Art. I Domnul Lucian Blaga, atașat de presă pe lângă Legațiunea României din Varșovia, este transferat, pe ziua de 1 noiembrie 1927, în aceeași calitate pe lângă Legațiunea României din Praga.

Art. II Domnul secretar general al ministerului este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a deciziei de față.

Ministru N. Titulescu

Mégève (Franța) 14 iulie 1932

Scumpe Viorel,[1]

Mi se comunică de la Berna că mi-a sosit la legație o telegramă cifrată de la Direcția Presei. Deoarece când ni s-a trimis cifrul ni s-a comunicat că suntem responsabili de păstrarea secretului cifrului, la plecarea mea în concediu am închis cifrul, acasă, la Berna într-un dulap. Te rog deci, cât timp durează concediul meu, să iei dispoziția ca telegramele de presă pentru Berna să se *cifreze cu cifrul legațiunii* și nu al nostru.

Aici stăm o lună (în Haute Savoie). Fetița e bine, se dezvoltă admirabil, dar Cornelia are de trei luni o necontenită și inexplicabilă temperatură. Credeam să putem sta la munte cel puțin 6 săptămâni, ca să se refacă, dar ministrul presei nu mi-a acordat decât concediul de o lună.

Adresa noastră: *Mégève (Haute Savoie) France. Poste restante.*

Altfel nimic deosebit. În timpul concediului sper să isprăvesc o nouă carte.

Atât pentru Jenica, cât și pentru tine, toate cele bune, și toată prietenească noastră dragoste.

Lulu

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 29 aprilie 1938

Domnule MINISTRU,

Ziarele portugheze au publicat acum câteva zile cele două scurte, dar semnificative discursuri rostite cu ocazia întâiului banchet, pe care ambasadorul actual al Marii Britanii, dl Selby, l-a oferit Președintelui Republicii și doamnei general Carmona. Conținutul celor

[1] scrisoare manuscrisă

două discursuri, deosebit de călduroase, vine să confirme ceea ce dl Mihai Cămărăşescu, primul secretar al legaţiunii, a prevăzut încă de la 8 aprilie 1938 în raportul comunicat Excelenţei voastre cu nr. 291.

Acest banchet a avut loc câteva zile după semnarea acordului anglo-italian, a cărui realizare, dimpreună cu modul cum se desfăşoară războiul civil din Spania, schimbă destul de temeinic termenii problemelor de politică externă ale Portugaliei. Se pare că dl dr. Salazar care, silit atât de situaţia internaţională cât şi de războiul civil din Spania, a încercat în ultimii ani câteva gesturi de „independenţă" în politica externă, se găseşte acum tot mai mult pe drumul unei reintrări în făgaşele politicii externe tradiţionale a Portugaliei – adică în făgaşele alianţei cu Marea Britanie.

Banchetul, pe care dl Selby, ambasadorul Marii Britanii la Lisabona, îl oferă Preşedintelui Republicii Portugheze, are loc nu mult înainte de vizita preşedintelui în coloniile portugheze (despre care dl Cămărăşescu a raportat cu nr. 245, din 31 martie 1938).

Dl Selby subliniază în discursul său, cu o deosebită căldură, alianţa tradiţională britanico-portugheză şi accentuază că englezii au o perfectă înţelegere pentru mândria pe care poporul portughez o resimte pentru imperiul său de dincolo de mare. Dl Selby a asigurat cu acest prilej că englezii poartă tot interesul strângerii legăturilor existente între coloniile portugheze şi patrie. Iar generalul Carmona, Preşedintele Republicii, a mulţumit d-lui ambasador Selby pentru solicitudinea şi simpatia dovedite din partea Angliei, privind întărirea legăturilor dintre Portugalia şi „prelungirile" ei de peste mare.

La această manifestare de consolidare a alianţei britanico-portugheze a luat parte ca invitat şi dr. Salazar, ceea ce e cu atât mai simptomatic pentru noua sa orientare. Să mai însemnăm că banchetul are loc tocmai într-un timp când Germania pare a proceda la o precizare a politicii sale în chestia coloniilor.

Alătur la acest raport atât textul original al discursurilor, cât şi traducerea lor completă.

*
* *

În ziua de 27 aprilie s-au sărbătorit, la Lisabona şi în întreaga ţară, 10 ani de când dr. Salazar, şeful revoluţiei naţionale şi stâlpul „noului stat" conduce cu atâta succes finanţele Portugaliei. Aniversarea acestui deceniu al refacerii economice a luat proporţiile unei mari serbări naţionale. Opera constructivă a d-lui Salazar a fost preamărită de toată presa, care i-a închinat numere speciale. De asemenea, Adunarea Naţională a sărbătorit în şedinţă publică pe dl Salazar. Cu acest prilej s-au rostit o mulţime de discursuri ocazionale, foarte ditirambice, menite să încălzească şi să dinamizeze naţiunea.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Lucian Blaga

Excelenţei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti





Lucian Blaga și d-na Titulescu la mormintele eroilor români de la Viena

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 2 mai 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Zilele acestea a apărut aici decretul guvernului portughez, fixând condițiunile unui vast aranjament cu Societatea petroliferă „Redevența", în vederea creării unei rafinării de petrol cu capital portughez.

Dimensiunile și condițiunile afacerii, de capitală însemnătate economică și militară, au produs senzații în cercurile diplomatice și economice.

Raportul urmează.

BLAGA

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 12 mai 1938

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Ca urmare la telegrama mea nr. 338.

Guvernul portughez a recunoscut ieri guvernul generalisimului Franco ca guvern legal al Spaniei.

BLAGA

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 13 mai 1938

Domnule MINISTRU,

Ca urmare la telegramele mele nr 373 și 381 din 9 și 12 mai a.c., am onoarea a comunica Excelenței voastre că Ministerul Afacerilor Străine portughez, recunoscând Guvernul generalului Franco, a dat următorul comunicat:

«Guvernul a transmis ieri instrucțiuni d-lui Pedro Teotonio Pareira, agentul special la Salamanca, prin care notifică generalului Jordana, ministrul Afacerilor Străine al Guvernului Național, de a face cunoscut generalisimului Franco, Șeful Statului Spaniol, că Guvernul portughez recunoaște formal acel guvern ca guvern al Spaniei».

Recunoașterea guvernului generalului Franco de către Portugalia nu a surprins. Ea intră în cadrul politicii generale a d-lui Salazar, care nu pierde nici un prilej pentru a ajuta pe generalul Franco și a extirpa, prin victoria acestuia, comunismul în Peninsula Iberică.

Președintele Salazar, în discursul ținut în fața Camerei Corporative în care vestea recunoașterea, în curând, a guvernului Franco (v. tel. nr 373 din 9 mai a.c.), a rostit următoarele cuvinte asupra cauzelor care l-au determinat să recunoască guvernul generalului Franco:

«...Constituțiunea suspendată, carența autorității dovedită evident – pentru că viața individului, a credinței și avutului său nu sunt asigurate – s-ar putea astfel afirma că numitul „guvern legal" *mai există în Spania? Când, pe de altă parte, se constată în teritoriile eliberate de război sau de teroarea* „roșie" *cum domnește ordinea, cum se dezvoltă lucrul, cum sunt administrate interesele generale, cum se îngrijește avuția poporului, se poate spune că aici e vorba numai de comanda arbitrară a generalilor rebeli? Meditând lung asupra acestei probleme mi s-a părut că am fi culpabili de lașitate dacă nu am privi în față situația creată și nu am trage concluziile care se impun, recunoscând de drept guvernul generalisimului Franco ca guvern al Spaniei».*

În aceste cuvinte dl Salazar reliefează ceea ce s-a raportat mai de mult de acest oficiu regal asupra situației din Spania (v. rap. nr 932 din 10 noiembrie 1937).

Pentru documentarea Excelenței voastre am onoarea a trimite aici-alăturat întregul discurs al Președintelui Salazar rostit în fața Camerei Corporative.

Capitolul referitor la politica externă, confirmă cele aduse la cunoștința Excelenței voastre cu raportul nr 339 din 29 aprilie 1938, deoarece dl Salazar pune accentul mai ales pe apropierea ruso-britanică. Cu prilejul acesta D[omnia] sa – între altele – nu uită să arate cauzele resentimentelor sale din trecut împotriva Marii Britanii, când datorită unei părți a presei *„neresponsabile"* britanice, guvernul portughez s-a văzut silit să reacționeze cu mijloacele de care dispunea.

Ultimele evenimente politice (Anschluss-ul, înțelegerea dintre Roma și Londra) au orientat politica externă a Portugaliei hotărât spre *„vechiul"* ei aliat. Discursul aici-alăturat o dovedește. Președintele Salazar consideră de data aceasta că apropierea dintre Londra și Lisabona alcătuiește piatra de bază a politicii sale externe.

Primiți, vă rog, domnule ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni,

Lucian Blaga

Excelenței sale
Domnului N.P. Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
București

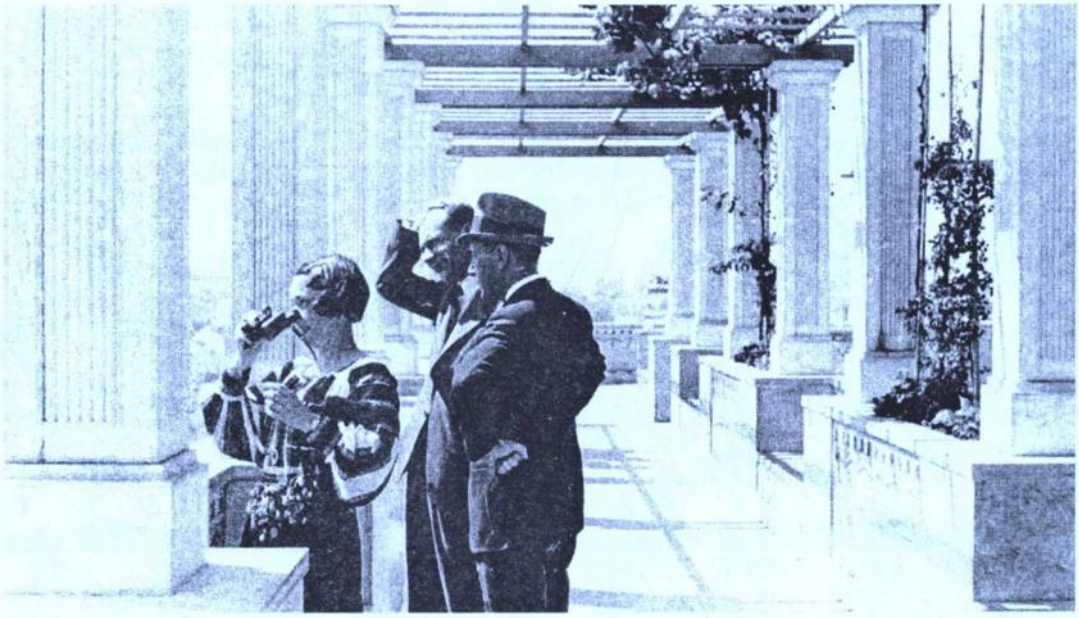

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 29 octombrie 1938

Domnule MINISTRU

Am onoarea a trimite aici alăturat Excelenței voastre în original și în traducere, părțile esențiale ale discursului rostit de domnul dr. Salazar în preajma alegerilor pentru Adunarea Națională.

Partea cea mai mare a discursului a fost închinată problemelor externe, situației internaționale și problemei spaniole .

Dr. Salazar mărturisește că a avut în timpul ultimei crize internaționale convingerea că nu se ajunge la război, deoarece nimeni nu dorea aceasta, și deoarece nimeni nu era pregătit, nici militar, nici economic, pentru aceasta. Motivele pentru care s-a crezut în probabilitatea războiului l-au liniștit și cu privire la generalizarea războiului, în cazul că totuși ar fi izbucnit. Era vorba de-un conflict fără interes pentru portughezi și din cauza unui stat (Cehoslovacia), cu care Portugalia s-a văzut obligată să nu întrețină relații normale. Contrar optimismului exagerat, care s-a substituit, după criza cehoslovacă, spaimei, dr. Salazar crede că criza continuă și că problema cehă n-a fost decât un episod.

Dr. Salazar schițează apoi o reprivire sintetică asupra evoluției internaționale de după război și, având aerul că nu face decât să constate anumite linii mari în ansamblul faptelor, dă într-un fel expresie simpatiei ideologice față de regimurile de ordine, cum în altă parte vorbește despre geniul politic al lui Mussolini.

Una din marile greșeli ale politicii ce s-a făcut la Geneva, dr. Salazar o vede în intrarea Sovietelor în Liga Națiunilor. El era convins că spiritul lor va corupe organismul genovez, și așa prea infectat de ideologie socialistă și internaționalistă.

Dr. Salazar, continuând, crede că poate să afirme că *«perspectivele unei Europe mult deosebite, sau chiar a unei Europe noi, s-au elaborat la Münich...»*. În timp de câteva ore au fost înlocuite, prin altele, bazele de decenii ale politicii europene de până aici. Aceasta nu va duce neapărat la război. Dimpotrivă, e foarte posibil ca, în problemele încă nerezolvate și

care au izvorît din această criză, să se găsească soluţii prin colaborare amicală, cu o mai mare facilitate decât în circumstanţele anterioare. Din nefericire însă pacea atârnă de echilibrul aşa de instabil al unor factori, a căror evoluţie e greu de prevăzut.

Cât priveşte problema spaniolă, dr. Salazar recunoaşte că, în timpul crizei, a lucrat pe toate căile ca Portugalia şi Spania naţionalistă să-şi menţină cât posibil mai îndelung neutralitatea faţă de un eventual conflict european, pentru care Portugalia să nu ajungă în situaţia de a fi obligată de a contribui la distrugerea a ceea ce ea a văzut cu atâta simpatie clădindu-se.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Lucian Blaga

Excelenţei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

LISBOA, 2 noiembrie 1938

TELEGRAMĂ

ZIARUL PORTUGHEZ „*DIARIO DE LISBOA*“ PUBLICĂ UN ELOGIOS ARTICOL DESPRE OPERA CONSTRUCTIVĂ A REGELUI CAROL, COMPARÂND ACTIVITATEA SA CU A DOMNULUI SALAZAR ÎN PORTUGALIA

BLAGA

I.EGAŢIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 4 noiembrie 1938

Domnule MINISTRU,

Ca urmare la adresa min[isterială] nr. 50593(Direcţiunea Presei) şi la raportul nostru nr. 922 din 2 noiembrie 1938, am onoarea a trimite alăturat un nou articol al D[omni]şoarei Suzanne Jeusse despre *Literatura română*, apărut în „*Diario de Lisboa*“ (3 noiembrie 1938).

Vor urma alte articole despre Eminescu şi despre prozatorii şi poeţii români contemporani. E întâia oară că se scrie în Portugalia despre literatura românească.

Vor mai apărea şi articole despre reformele recente din România.

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Lucian Blaga

Excelenţei sale
Domnului N.P. Comnen
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti



La Legația română din Lisabona

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 2 ianuarie 1939

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a informa pe Excelența voastră că guvernul portughez a luat următoarele măsuri cu privire la funcționarii săi diplomatici:

I. Se interzice căsătoria funcționarilor diplomatici portughezi cu cetățene străine, fără aprobarea Ministerului.

II. Funcționarii diplomatici deja căsătoriți cu străine nu vor putea ocupa un post în țara de origine a soției.

Primiți vă rog, domnule ministru, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Lucian Blaga

Excelenței sale
Domnului Grigore Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine
București

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
ÎN PORTUGALIA

Lisabona, 23 ianuarie 1939

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a trimite Excelenței voastre aici alăturat o expunere în limba franceză, emanând de la Direcția presei de aici, cu privire la organizarea corporațiilor și a Camerei

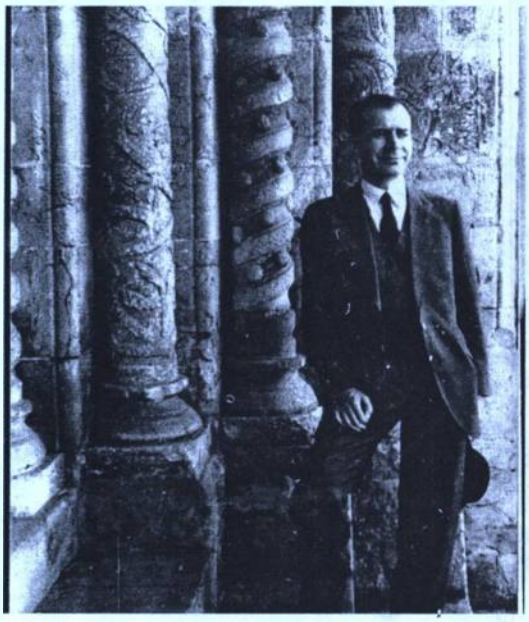



Grigore Gafencu, ministru al Afacerilor Străine

corporative din Portugalia. Studiul cuprinde şi noile decrete-legi în legătură cu aceste organizaţii. Studiul ar putea să intereseze de aproape pe cei chemaţi să organizeze la noi „Frontul Renaşterii Naţionale".

Primiţi, vă rog, domnule ministru, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni.

Lucian Blaga

Excelenţei sale
Domnului Grigore Gafencu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

Octav VOROBCHIEVICI
Un om dăruit scrisului

Provenit dintr-o veche familie de cărturari şi prelaţi bucovineni, Octav Vorobchievici, născut la 19 aprilie 1896 la Bârlad (Judeţul Tudova), avea să-şi îndrepte paşii spre Şcoala de Infanterie din Bucureşti, al cărei absolvent devenea la 1 iulie 1916, în ajunul intrării României în Marele Război. A străbătut cu curaj şi îndârjire momentele dificile şi confruntările aspre de pe câmpurile de bătălie, adăugându-şi pe epolet tresele de locotenent (1917) şi de căpitan (1920), graţie faptelor şi caracterului său, apreciate încă de atunci de superiorii şi camarazii săi.

Şef de promoţie al Şcolii Superioare de Război (1928) din Capitala ţării reîntregite şi, prin strădaniile sale, şi merituos elev al faimoasei Şcoli Superioare de Război din Paris (1930), tânărul maior (1929) Vorobchievici – afirmat deja şi în lumea literelor – se va impune prin cultură tematică şi destoinicie, în împlinirea unor importante atribuţii în cadrul Marelui Stat Major al armatei române (1932–1937).

Avansat locotenent-colonel (1937), era trimis în 1937 ca observator militar al războiului civil ce cuprinsese atât de tragic Peninsula Iberică, în Spania. De aici, avea să pornească la Lisabona, fiind numit ataşat militar pe lângă Legaţia română din Portugalia (15 august 1938), dar continuând să urmărească evenimentele din ţara vecină.

O nouă misiune plină de încercări într-o Europă deja răvăşită de valurile celei de-a doua conflagraţii mondiale – ataşat militar la Berlin (1 ianuarie–30 august 1940), îl făcea să trăiască o experienţă scurtă, dar tulburătoare.

Comandant de regiment şi mare unitate pe frontul de Est, iubit şi stimat de camarazi, ofiţeri şi soldaţi, apreciat de mareşalul Ion Antonescu – alături de care îl găsim pe frontul din Moldova, chiar în ziua de 22 august 1944, colonelul adjutant Vorobchievici (care urma să fie avansat la gradul de general) era trecut mai întâi la dispoziţia Statului Major (30 noiembrie 1944), pentru a fi pus, din oficiu, în rezervă, câteva luni mai târziu, fără nici un motiv serios, la numi 49 de ani.

În condiţiile dramatice ale transformărilor social-politice produse în ţară, o dată cu instaurarea dominaţiei Uniunii Sovietice în zona sud-est şi central europeană, cariera sa a fost, astfel, întreruptă într-un mod brutal şi nedrept. Curând avea să fie implicat într-o serie de procese pentru fapte pe care, în realitate – cum s-a dovedit ulterior – nu le comisese. La începutul anilor '50, era întemniţat şi supus unor umilinţe repetate, fără să fie însă doborât.

Reabilitarea i-a fost acordată târziu şi cu multă zgârcenie: în 1968, veteranului celor două războaie mondiale şi al Marii Uniri din 1918 i se conferea „Virtutea ostăşească" clasa I; unele lucrări, publicate în acea perioadă şi ulterior, au început să-l menţioneze printre gânditorii militari reprezentativi ai epocii interbelice.

Octav Vorobchievici a fost un om dăruit scrisului, căruia îi acorda câteva ore zilnic, chiar şi la venerabila vârstă de aproape 90 de ani, atunci când – răspunzând unei scisori – am avut cinstea şi bucuria de a-l întâlni şi îmbrăţişa în casa sa de la Roşiori, unde se retrăsese.

A închis ochii în ziua de 7 aprilie 1987, lăsând în urmă o operă, în parte inedită,

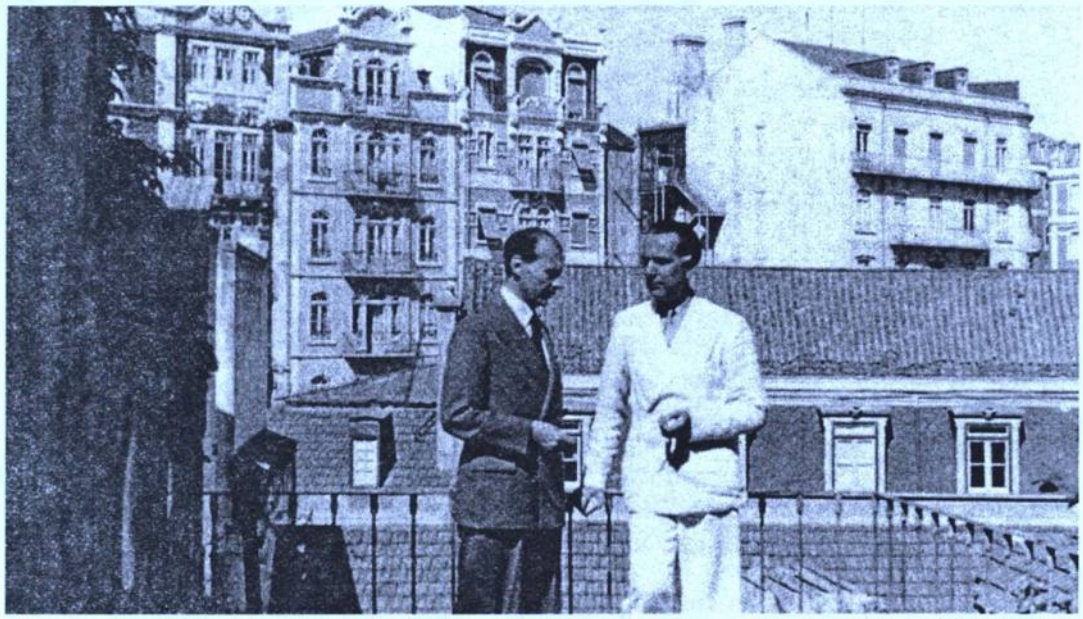

Lucian Blaga şi Mihai Cămărăşescu la Legaţia din Lisabona

remarcabilă nu numai prin volume (însumează câteva mii de pagini), dar, mai ales – dincolo de informaţiile de ordin istoric, prin varietatea şi frumuseţea mesajului ei profund.

Redactor al prestigioasei reviste *„România militară"*, fondator şi redactor al revistei *„Lumea militară ilustrată"* şi membru fondator al „Asociaţiei scriitorilor şi autorilor militari români", a suferit mult din cauza tăcerii ce i-a fost impusă, a lipsei de comunicare cu un public cititor, ce-i recunoscuse calităţile scrisului şi-l îndemnase să persevereze.

A fost, aceasta, probabil, marea lui amărăciune din ultimii ani de viaţă, când a sperat din toată fiinţa, că lucrările sale vor putea găsi, în sfârşit, drum liber spre cei cărora le erau adresate.

Închei aceste scurte comentarii prilejuite de publicarea pentru prima dată a fragmentelor din *Memoriile* sale diplomatice portugheze, pe care revista *„Manuscriptum"* le găzduieşte, cu speranţa că ele vor stârni interesul bine meritat şi vor deschide, în fine, calea unei drepte restituiri a biografiei şi operei celui care a ştiut să rămână întotdeauna *un om al datoriei: Octavian Vorobchievici.**

Dumitru PREDA

---

* Lucrări editate: *Doi ani de garnizoană la Paris* (1931); *Între Verdun şi luminişul armistiţiului* (1931); *Noaptea minaretelor* (1934); *Hotar de ţară* (1934); *Războiul viitor şi populaţia civilă* (1935); *Arta comandamentului în război* (1935); *Banatul* (1936); *La noi, în Bucovina* (1937); Lucrări inedite: *Hotare şi măşti 1937–1940* (3 vol.); *Plăieşia carpatică* (maxime şi cugetări militare); *Cartea bătrânului veteran* – poeme (3 vol.); *De doi ani aripi* (roman); *Ultimul porumbel călător* (roman); *Făt-Frumos din ţara râului de aur* (basme şi istorioare pentru cei mici şi cei mari).

La Lisabona, cu Lucian Blaga

1. Portretul maestrului

Pe înaltul Lisabonei era atâta lună că abia mai încăpea şi noaptea.

Cele şapte culmi ale metropolei, imateriale ca apele morţilor peste întinderile verii, pluteau incendiate de lumină ireală. Urcam, cum s-ar fi zis, în lin zbor planat, *Avenida da Liberdade*. Vraja orei îmi mângâia gândurile, răscolite de agitaţia ce încleşta Europa, tot mai apropiată, în acele săptămâni fierbinţi, din 1938, de pragul celui de-al doilea război mondial, care urma să-şi aprindă fitilele în septembrie, anul următor.

Pavajul – mozaic alb şi cenuşiu, parcă nins cu flori de cireş – suna sub paşii poetului Lucian Blaga şi ai mei. Maestrul tocmai sosise din ţară. Ore de noapte şi zile lungi avea să se conforme rezistenţei mele de soldat, la drum pe jos şi cu maşina, ca să descopere – neîntârziat – Lisabona şi împrejurimile. Primise, la 1 mai 1938, însărcinarea conducerii legaţiei României, cu funcţia de *«trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar»* în capitala Portugaliei.

Până după războiul mondial nr. 2, numai Marile Puteri se bucurau de dreptul folosirii ambasadorilor, adică a reprezentanţilor şefilor de state pe lângă şefii ţărilor în care erau acreditaţi. Celelalte naţiuni mici – iar noi eram între ele – dispuneau exclusiv de legaţii, deci de reprezentanţi ai ministerelor de Externe, pe lângă ministerele de Externe din capitalele unde funcţionau.

Nicolae Titulescu deschisese în Lisabona reprezentanţa diplomatică română, o dată cu ajunul răvăşirilor ce aveau să dea Spaniei vecine rolul de ucigător poligon internaţional, pentru ciocnirea avangardelor celui de-al doila război mondial. Ţinea la supravegherea mojarului iberic, din care porneau emanaţii ameninţând continentul către est, după ce acelaşi hitlerism imperialist şi războinic sufoca centrul Europei.

De la apariţia volumului *Poemele luminii* – 1919 – urmărisem statornic răscolitoarea operă poetică a lui Blaga, pe caree îl consideram – ca şi astăzi – stihuitorul meu preferat. Era explicaţia zelului să-l întâmpin în port, la sosirea motonavei germane *Cap Arcona*, ce-l aducea din Boulogne.

Făceau ceremonios act de prezenţă trei funcţionari ai Ministerului de Externe portughez şi consilierul de legaţie român M[ihai] C[ămărăşescu][1] şocat până la jignire de numirea unui *outsider*, pe deasupra şi... poet.

Termenul englezesc *outsider* însemna «cel care este în afară». Obişnuit, se folosea în sport, indicând participantul în competiţie care putea câştiga, fără să i se acorde, normal, şansa.

Înalt, linii suple, dar nu întreţinute prin sport, ci asigurate în urma traiului sobru. Privire absentă. Faţa golită de culori, complet ras (deşi nu puteai şti dacă utilizase briciul în ziua aceea, sau cu două înainte). Chip uşor adiat de oboseală. Bărbia retrasă, parcă pierzându-şi proeminenţa ce ar fi dovedit dârzenie. În colţul buzelor subţiri, un zâmbet interior al cărui tremur i l-am surprins, de atunci, adesea. (Era adresat, oare, gândurilor ce-i alunecau dincolo de adâncul ochilor?) Fără ani. Lipsit de vârstă, deşi număra patruzeci şi trei de trăsături menite să atragă atenţia. Îşi acoperea, cu pălăria de fetru, părul vizibil rărit deasupra frunţii şi creştetului. Haine cenuşii cu tăietură necutată. Lipsit de ceva menit să reţină luarea-aminte sau să stimuleze imaginile livreşti acordate poeţilor. Vorbea distrat. Nu

părea să-şi simtă orgoliul indispus de prelungirea formalităţilor vamale, pe care le suporta liniştit, uitând privilegiile la care îi dădea dreptul paşaportul diplomatic. S-ar fi zis că pentru toate găsea consolare în ridicarea ochilor, şiruri de clipe, spre cerul lusitan.

După câteva momente mi-am precizat – mut – impresia. A rămas neschimbată, pentru totdeauna: *strajă propriei singurătăţi.*

Dar singurătatea nu era, oare, soră bună, ba chiar geamănă – cu suferinţa? Suferinţa nu se dovedea starea pentru care omul rămânea – cine ar fi fost – sărac în cuvinte?

Privirea maestrului care înregistra – presupuneam – chiar şi cu ochii închişi, nu putea să întârzie străină de înfăţişarea rigidă – statuară, perfect aliniată, a celor trei funcţionari ministeriali – cu titluri înalte – şi ochiadele critice ale consilierului român, spre geamantane.

Puteai fi încredinţat că diplomatul avea în gură o bucată de grăsime pe care nu o putea nici înghiţi, nici scuipa. Şi cum altfel, când geamantanele erau departe de a fi englezeşti, adică din piele de porc, având colţurile întărite metalic, iar închizătorile înnegrite cu câte două brâie de curele strânse în catarame solide şi arătoase.

În încruntarea bietului consilier citeam strigătul, mai tăios ca încrucişarea de fulgere a săbiilor: – Cum poate arăta opera unui poet, unui dramaturg, unui filosof, unui academician, care târăşte, peste Europa, astfel de geamantane? Şi cu suprem dispreţ: – Da, întocmai, care târăşte, până pe cheiul lisabonez al descoperitorilor, asemenea... buccele! – Apoi: – Mai lipsea o damigeană cu împletitura destrămată!...

2. Sesam deschide-te!

Fără îndoială răbdarea toarnă cheia universală, în buzunarul celui stăpân pe el! Şi se dovedeşte – în plus – secretul netăgăduit al semenului care schimbă frunza dudului în mătase!

Până la urmă, ea a pus capăt ceremonialului primirii, formalităţilor vamale şi timpului cerut instalării lui Blaga la hotel. Deci a momentului când, cu un oftat de uşurare, maestrul s-a întors spre mine:

– Şi acum?

Ai fi zis că în lungul contururilor vocii fără vigoare îi spânzurau lacrimi. Se explică: – În ceasul debarcării pe cheiul Tagelui am prins să recit în gând: «*...mi se pare că anii aceştia/ de osteniri fără zare,/ de rătăciri şi aureole amare/ vor ţine până la urmă*». Apoi cu aceiaşi lăuntrică povară: – «*un negru noroc prin văzduhuri străine/îmi ţine de strajă, nu mă dezleagă*». În timp ce călcam piatra cheiului, după ce o sunaseră atâţia paşi de altădată, am simţit în mine tălăzuirile destinului de rătăcitor, cu rana de-a pururi deschisă. Erau fragmente din poemul *Ani, pribegie şi somn.* Îl scrisesem, cândva, în Elveţia. Dar îl trăiam în toată adâncimea şi intensitatea, abia acum.

Cuvântul îi ascundea teama că evenimentele răvăşitoare pe care le bănuia, aveau să-i taie drumurile întoarcerii în ţară, obligându-l să mărească numărul celor ce urmau să-şi plimbe nostalgia pe dinaintea porţilor neospitaliere? I se umpluse cerul cu zborul înaripatelor ce nu-şi aflau piscul? Nu-şi regăsea visul ce-i alunecase luntri amăgitoare prin preajmă? I-am auzit cuvântul stors de sunet:

«*Sufletul îmi cade în adânc/alunecând ca un inel/dintr-un deget slăbit de boală...*»

Nu mă pot stăpâni şi îi continui poemul: «*Vino sfârşit, aşterne cenuşă pe lucruri*».

Făcu ochii mari.

– Dar e...

– ...poemul *Un om s-aplecă peste margine* – îi iau din nou cuvântul.

– Volumul...»

– ...*În marea trecere*, datat 1924.

– Nu-mi vine să cred! – exclamă.

Îi mărturisesc ce a însemnat şi ce înseamnă opera lui lirică pentru mine.

– Oh, atunci să ieşim dintre pereţii mormântului! Să ieşim sub cer! Aş vrea să văd un loc ce-şi strigă poveştile şi... sufletul portughez.

Am încercat să fac plăcere maestrului, punând în viteză maşina spre promontoriul *da Roca*, douăzeci şi cinci de kilometri nord-vest de Lisabona. La una din *Gurile infernului* am ascultat, amuţiţi, adâncurile Atlanticului muşcând cremenea din temeliile pământului în timp ce soarele cobora tot mai repede, tot mai adânc, dincolo de zarea apelor, trasă cu linia.

– Oh, dacă aş înţelege cuvântul tunat prin aceste guri! – gemu poetul. – Toată prispa portugheză e spartă – neîndoios – de valuri, de legende, de minţi însetate! Sufărr ca un rătăcit printre porţi zăvorâte, printre ziduri care înfruntă veşnicia, printre minunile naturii, că nu sunt dăruit cu magicile porniri atât de cunoscute: – *Sesam deschide-te!* – indispensabile căderii lacătelor! Basmul arab se îngrămădeşte, aici, sub toate streşinile, precum cuiburile rândunelelor...

A lăsat o vreme furiei mugite din adâncurile iadului, ca să constate:

– Mi-a fost atât de uşor în *Sufletul satului* să aştern pe hârtie... *veşnicia s-a născut la sat.*

– Nu să aşterneţi pe hârtie, maestre, ci să nemuriţi afirmaţia lirică.

– «...*Aici orice gând e mai încet / şi inima-ţi zvâcneşte mai rar/ca şi cum nu ţi-ar bate în piept*»

– «...*ci adânc în pământ undeva.*»

– Exact... în pământ undeva...

– Şi mai vreţi cuvinte magice pentru căderea lacătelor, când zvâcniţi cu mari zbateri în valuri de poezie? Dar ce lacăte nu cad sfărâmate sub loviturile cuvântului de dincolo de cuvânt, a ideii de dincolo de idee, cântecului de dincolo de cântec?

Târziu, parcă după raite în scorburile bușite de ameninţări, l-am auzit:

– Şi totuşi nu pot scrie, cu adevărat, decât acasă, în... ţară. – Apoi încet: – «...*Uite e seară...*»

Şi surâzând, îmi cedă locul. Am continuat deci:

– «...*Sufletul satului fâlfâie pe lângă noi,/ca un miros sfios de iarbă tăiată,/ca o cădere de fum din streşini de paie,/ca un joc de iezi pe morminte înalte.*»

Era noapte bine când am reluat drumul spre Lisabona.

– Stelele Portugaliei sunt aşa de joase... de aproape!...

– Pentru poeţi, cred, sunt acolo unde ei le vor.

– Poate că ai dreptate. Dar aş zice că mă îndeamnă să le culeg. Oare nu obligă ele pe mulţi să-şi încovoie spinarea, temători că şi-ar putea lovi creştetul de bolta prea scundă? – N-am răspuns. El îngână: – «...*Eu cred că sufeream de prea mult suflet.*»

Am vrut să-i mărturisesc părerea: şi demult, ca şi acum! Dar socotind că era mai potrivit să bătătoresc drumul pe care îl deschisese, am desprins din poemul *Leagănul* – volumul *Paşii profetului* (1901), din care tocmai ciugulise: «*Soare/cum mai simţi nebuna bucurie de-a mai răsări?*»

Dar Blaga – parcă beat de o beţie necunoscută – era atent la alte glasuri:

– N-am auzit decât la noi văzduhul fremătând noaptea, de atâta viaţă! – Şi aspirând cu tot pieptul: – Mi se pare că, din nou copil, străbat singur, sub stele, un lan de porumb verde... – Dar căutându-mi ochii: – Glasurile astea, ca de stoluri călătoare, sunt în profunzimea văzduhului, sunt în noi?

Acum, cu maşina lăsată sub pază, îi ascultam paşii, lângă ai mei, spre *Piaţa Pombal* [2] şi *Parcul Eduard VII*. Şi-i reţineam vocea întinerită:

– Noaptea asta (prima, a zecea, a suta mea noapte în Portugalia?) e din cele în care nici copiii nu dorm.

Surâse gândurilor care i se îngrămădeau în cuvinte: – Noapte care nu-şi lasă aerul tras în plămâni. Bizuit pe ce afirma: – Ci numai sorbit de spirit...

Vorbea fără să-şi caute expresiile. Acestea nu se aliniau pretenţioase. Ci parcă să nu fie auzite.

Asemeni fulgilor aerieni ai aripilor care nu găseau ramuri de popas...

3. Scrâşnete şi venin

A doua zi, consilierul – care se remarca îndeosebi prin prestanţă forţată şi grijă de linia vestimentară, mi-a ţinut o adevărată prelegere:

– Dacă Bucureştiul – şi-a început peroraţia – nu înţelege importanţa legaţiei noastre, căreia îi trimite, drept ministru, un nume din afara diplomaţilor de carieră, atunci...

– Te corectez – l-am întrerupt. Începând din 1926, Blaga a fost acreditat, succesiv (e drept, cu ranguri mai mult decât modeste) pe lângă oficiile României din Varşovia, Praga, Berna, Viena. Doctor în filosofie în capitala Austriei. Anul trecut a fost ales şi membru al Academiei române. E un om de mare cultură şi un strălucit creator de idei şi de frumos, în poezie, teatru, studii filosofice. Personalitatea sa e suficientă ca să ne reprezinte ţara!

Diplomatul nu păru impresionat de argumentele mele, reluându-şi cu aceeaşi convingere firul stăruirii:

– ...vom fi, curând, trataţi ca legaţie de operetă a unor guverne care-şi transformă oficiile diplomatice în fotolii pentru bunul trai al autorilor rămaşi cu ediţiile nevândute! Când eram *ad interim*, mergea. Acum însă, cu un ministru în frunte e absurd şi ridicol! Culme a culmilor, tichie de mărgăritar, mai e particula de... poet!

– Chiar te supără?

– Nici nu ştiu ce a mâzgălit! Dar presupun! Fără să fiu un Newton al diplomaţiei, visez să-mi pun într-o zi semnătura pe foaia unui tratat, să depistez o umbră de complot vizând izvoarele României prin alianţe sufocante... ori să realizez ceva asemănător aducerii la Bucureşti, pentru moştenitorul tronului, a unei fermecătoare prinţese regale... Fiecare ne pregătim căldura culcuşului după merite!

(– Adevărul – am reflectat – e că prea mulţi, pentru... căldura culcuşului, dorm şi pe... gunoi!)

– Prin birourile Externelor noastre, cu personal al căror limbi sunt foarte ascuţite – a continuat fostul *ad interim*, plin de venin – se face haz pe socoteala mea! Îmi aud colegii: – Portugalia n-a trecut la rapoarte în versuri?... Mă prind că M[ihai] C[ămărăşescu] şi-a lăsat plete!

N-au sosit încă decupări din presă asupra recitalurilor de poezie ale oficiului de pe Tage?

– Exagerezi!

– S-a dus pe apa sâmbetei acel aer de aristocraţie, adevărată *Legiune de Onoare*, menită să onoreze o Legaţie! – Şi, frământându-se în susul şi în josul încăperii: – Cum să-şi închipuie un poet câte probleme determină alegerea cartonului cărţii de vizită! – Îşi zbătu braţele, ca pe aripile unei mori de vânt care nu puteau să o ia din loc, şi îmi explică:

– Cartea de vizită constituie un mijloc pentru prezentarea personalităţii noastre, cu numele fixat pe hârtie lustruită sticlă, mată, ori transparentă ca ţipla. De dimensiuni mari sau minuscule, obişnuită, sau în tăieturi fanteziste. Litera – oh, sunt atâtea scrieri şi mărimi! – mai groase, mai subţiri, mai ornamentale, în relief, plate! Oricum, ea se cere potrivită cu înfăţişarea hârtiei şi a tăieturii marginilor (realizate liniar, dacă nu cumva îţi vine pofta

modelelor rupte într-o manieră înşelător neglijată). Firește, trebuie să fie produsul unui atelier specializat, dintr-o capitală europeană cu tradiții, unele cărți de vizită și hârtia de corespondență n-au loc fără prezența coroanei de duce, prinț, marchiz. Coroana de conte obține termene pline de întârzieri, ca și cum mașina s-ar simți rănită de prea puțina însemnătate a acestui titlu excesiv de numeros în unele țări.

Că remarcabila carte de vizită a diplomatului nostru trecuse fără emblema nobleții? Fiica patronului, vizibil impresionată de înfățișarea clientului, luase grija asupra ei. Interlocutorul mă fixa nedumerit:

– S-ar crede că auzi pentru întâia oară toate astea.

– Niciodată într-o formă atât de... copleșitoare!

Diplomatul continuă să se lase dus de propria-i elocință:

– Greu să descriu plăcerea trăită constând, după aruncarea ochiului peste maldărul cărților de vizită primite, că ale mele sunt cele mai expresive, remarcându-se asemeni păsării paradisului între vrăbiile de grămadă. – Iar după hurducatul unui oftat prelung: Și greu să exprim întunericul ce inundă pe colegul obligat să-și recunoască lipsa de... stil! Recent străbătusem Spania, cu trenul, din San Sebastian, prin Portugalia, spre Lisabona. Grăbeam cu ultimele observații culese asupra războiului generalilor împotriva guvenului legal de la Madrid, să întocmesc, pentru curierul diplomatic, raportul destinat Bucureștiului. Cabina mea era alături de a consilierului, care revenea la post, dintr-un scurt concediu. Dimineața, omul meu – spre uluirea mea – și-a înnodat cravata de treizeci și opt de ori, până când tot contemplându-se în oglindă, pe toate laturile, s-a declarat mulțumit. Operația a durat... o oră și douăsprezece minute!

Paranteza, deschisă de memoria mea, nu a pus capăt dezlănțuirii pe care i-o provocase venirea lui Blaga, în calitate de ministru plenipotențiar în Portugalia. Dar... dar... să înșir problemele, frământate timp de luni, cu privire la un dineu? Meniul? Locurile în jurul mesei? Subiectul discuțiilor? Slăbiciunile și punctele tari ale invitaților? Eventualele regimuri alimentare? – Gemu, parcă ostenit: – Aș prefera trei asalturi la baionetă!

Se fandă elastic, imitând repezirea armei albe spre sărmane piepturi imaginare. Dar își reveni, întunecându-se:

– Da, treabă cu adevărat grea a fost întocmirea listelor cu laude pentru fiecare invitat, și învățarea lor.

– Adică a conținutului listelor cu...

– ...flaterii.

– Laudă interesată – am observat – *«la flatteria»* e vicleșug, din literă în literă.

– Dragul meu – îmi răspunse protector – celebrițăile cele mai strălucite s-au dovedit flămânde de lingușiri, onoruri, titluri nobiliare! Exemple? Câte vrei! – Și poate pentru că îl măsurasem când cu un ochi, când cu altul: – Precizările pe care ți le ofer sunt luate, cuvânt cu cuvânt, din cărți. Mă poți acuza, cel mult, de plagiat! Ascultă-mă! Columb, atât de uriaș prin idee, curaj, realizări în istoria descoperirii pământurilor lumii, a luptat pentru titulatura de amiral al oceanului și de vice-rege al teritoriilor adăugate Spaniei.

Desfășură mai departe firul ghemului, cu ușurință surprinzătoare:

– Shakespeare, al cărui geniu a învins secole cu opera sa dramatică de incomparabile dimensiuni, dezvăluind atât de neînțeleasa natură umană, în treizeci și șapte de piese, tânjea, până la îmbolnăvire, după un titlu de... noblețe. Marele Velasquez, pictorul adevărului, al absenței artificiilor și al adâncului care nu se dezvăluie, a trăit, visând un rang deasupra rolului de servitor la Curte. Cervantes, autorul lui *Don Quijote*, s-a chinuit să fie măcar un... cineva, deși era un nemuritor. Ecaterina a II-a, țarina Rusiei, cunoscută sub denumirea de *cea Mare*, era atât de orgolioasă, încât nu citea corespondența ce-i era adresată, fără formula

Majestății sale Imperiale. Gloria victoriilor asupra Imperiului otoman, a Suediei, a răscoalei lui Pugaciov[4], precum și prezența la cele trei împărțiri ale Poloniei nu ierta nepriceperea unor sărmani supuși în capitolul titulaturilor imperiale. Washington, neuitatul învingător al englezilor, unul din fondatorii Republicii Statelor Unite ale Amricii, președinte în două reprize al țării sale, avea orgoliul să i se adreseze cu formula *Măria sa președintele.* Victor Hugo – ilustrul poet, romancier și dramaturg francez, deschizător al drumului poeziei moderne în Franța – după ce dominase epoca romantismului, alinta speranța că Parisul avea să-și schimbe numele, adoptându-l pe al său. Atât de modestul președinte al Statelor Unite, Abraham Lincoln, victorios asupra sclavagiștilor sudiști, nu îngăduia celor care îl vizitau la Casa Albă să se așeze fără autorizație. Balzac – romancierul fecund, bogat inspirat și atât de citit în lumea întreagă, autor al ciclului *Comedia umană,* și-a adăugat numelui particula nobiliară *«de»,* zicându-și *de Balzac,* în ciuda faptului că talentul și capacitatea muncii îl ridicau mult deasupra unei false strălucriri. Regina Victoria a Marii Britanii – după ce a creat, pentru țara sa, o epocă ce-i poartă numele – nu s-a sustras impulsiilor orgoliului. Când visul trnsformării Angliei în imperiu nu i-a reușit, a fost mai mult decât fericită primind coroana de împărătească a Indiei.

Obosit de avalanșa dezlănțuită, diplomatul ținu să știe:

– Ce zici?

– Mă simt impresionat de erudiția debitată în materie. Într-adevăr, omul tânjește, prea adesea, după cununi care să-i aureasă numele! Cei turnați să flateze nu duc lipsă de balcoane ospitaliere. Dizraeli – acest meritos politician englez – repeta: – *«Vorbiți unui om despre el și veți fi ascultat la nesfârșit!»* Lui i se datorase faptul că nestematele coroanei Indiei au sclipit pe fruntea reginei Victoria...

– Deci...

– Una e elogiul cuvenit meritelor și alta flateria, acest diamant fals, care totuși circulă între inși vrednici de desconsiderare.

Consilierul își mototoli buzele într-o strâmbătură:

– Nu te văd făcând carieră!

– În această privință s-ar putea să ai dreptate, dar nu mă îndoiesc de satisfacția pe care o voi trăi totdeauna că l-am avut pe Blaga ministru la Lisabona și că l-am cunoscut în această postură.

– Nu zău, chiar?

A fost exclamația care ne-a împăcat. Dovadă că mi-a promis să mă pună la curent cu un proiect, pe care îl socotea... copt.

---

[1] Mihai Cămărășescu – consilier de legație. Născut la 15 decembrie 1996 la Târgu-Jiu. Intră în MAE. ca atașat în 1920 până în 1947 când demisionează. În tot acest răstimp (1920–1947) funcționează la diverse ambasade: Lisabona – 1934, Roma – 1941, Vatican – 1945, Bruxelles – 1947, unde ocupă diverse funcții, ajungând până la cea de ministru plenipotențiar.

[2] Sebastian Pombal (1699–1782): om de stat portughez, ministru al regelui Joas I (Iosif I). A guvernat regatul 26 de ani, întărind autoritatea tronului și comerțul.

[3] Eduard VII (1841–1910): rege al Marii Britanii (1901–1910). Sub domnia lui s-a încheiat războiul din Transval. Inițiatorul *Înțelegerii cordiale,* care a funcționat în primul război mondial (1914–1918), ducând la zdrobirea Puterilor Centrale (Germania și Austro-Ungaria, cărora li s-au adăugat Bulgaria și Turcia).

[4] Emilian Ivanovici Pugaciov (1740–1775) cazac de Don, a condus vitejește răscoala țăranilor ruși din regiunea Volgăi. Învins, până la urmă, a fost executat la Moscova. Numele său însă a rămas cântat ca al unei făpturi legendare.



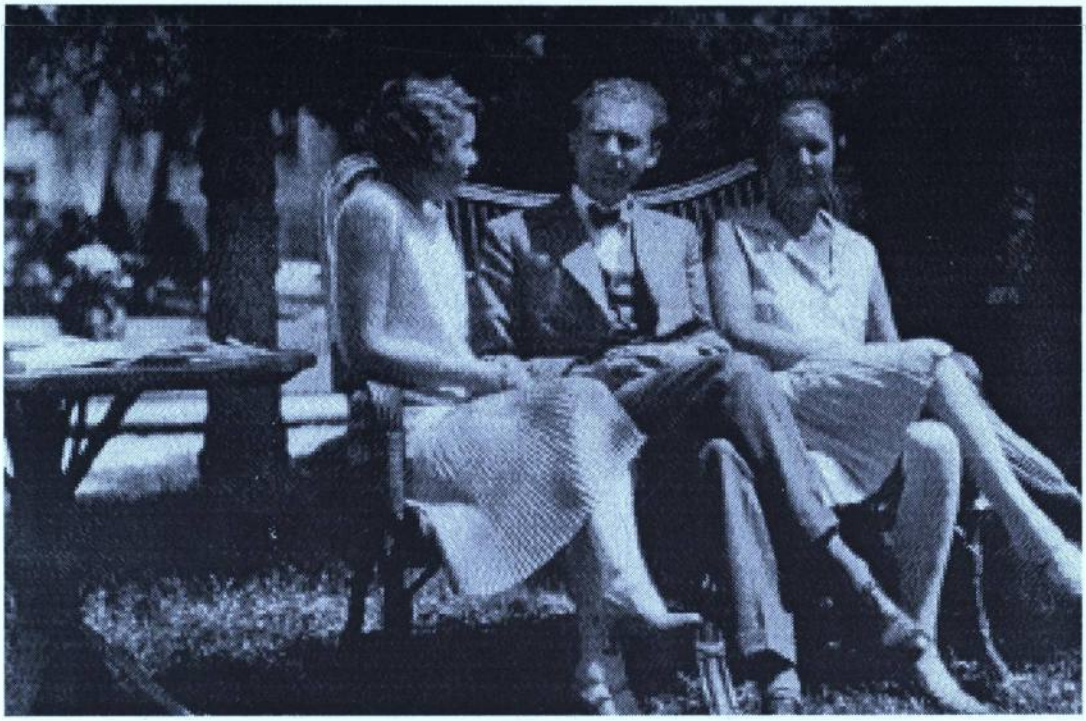

2

3

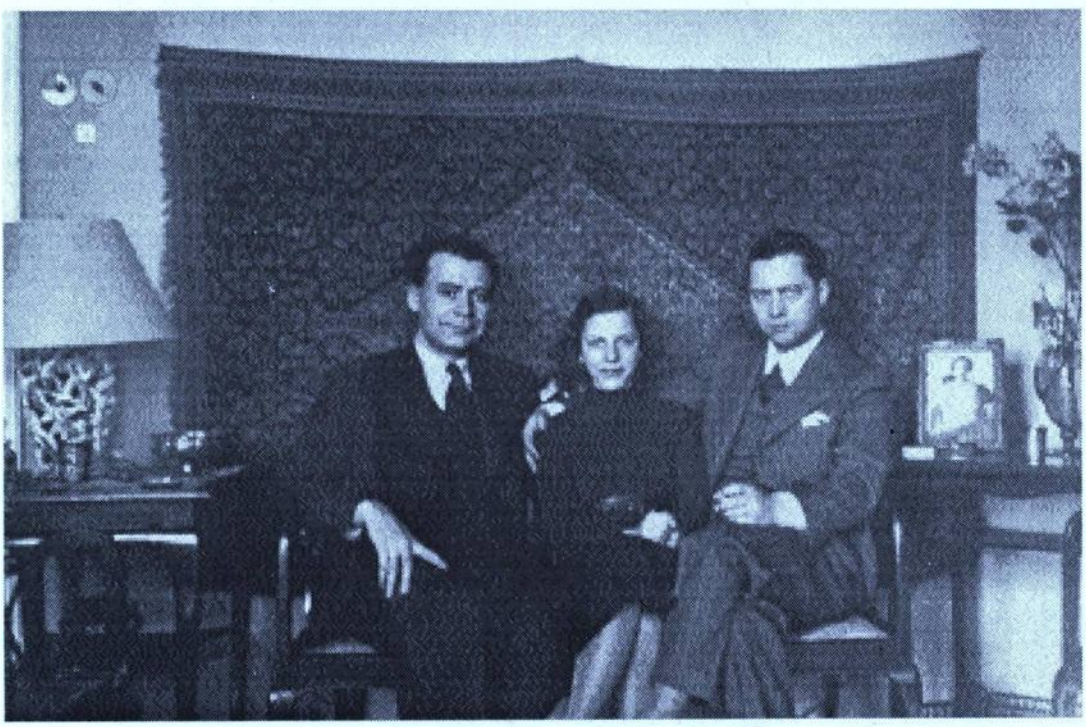



4

5








Tobler
Cornelia, Lucian
Blaga





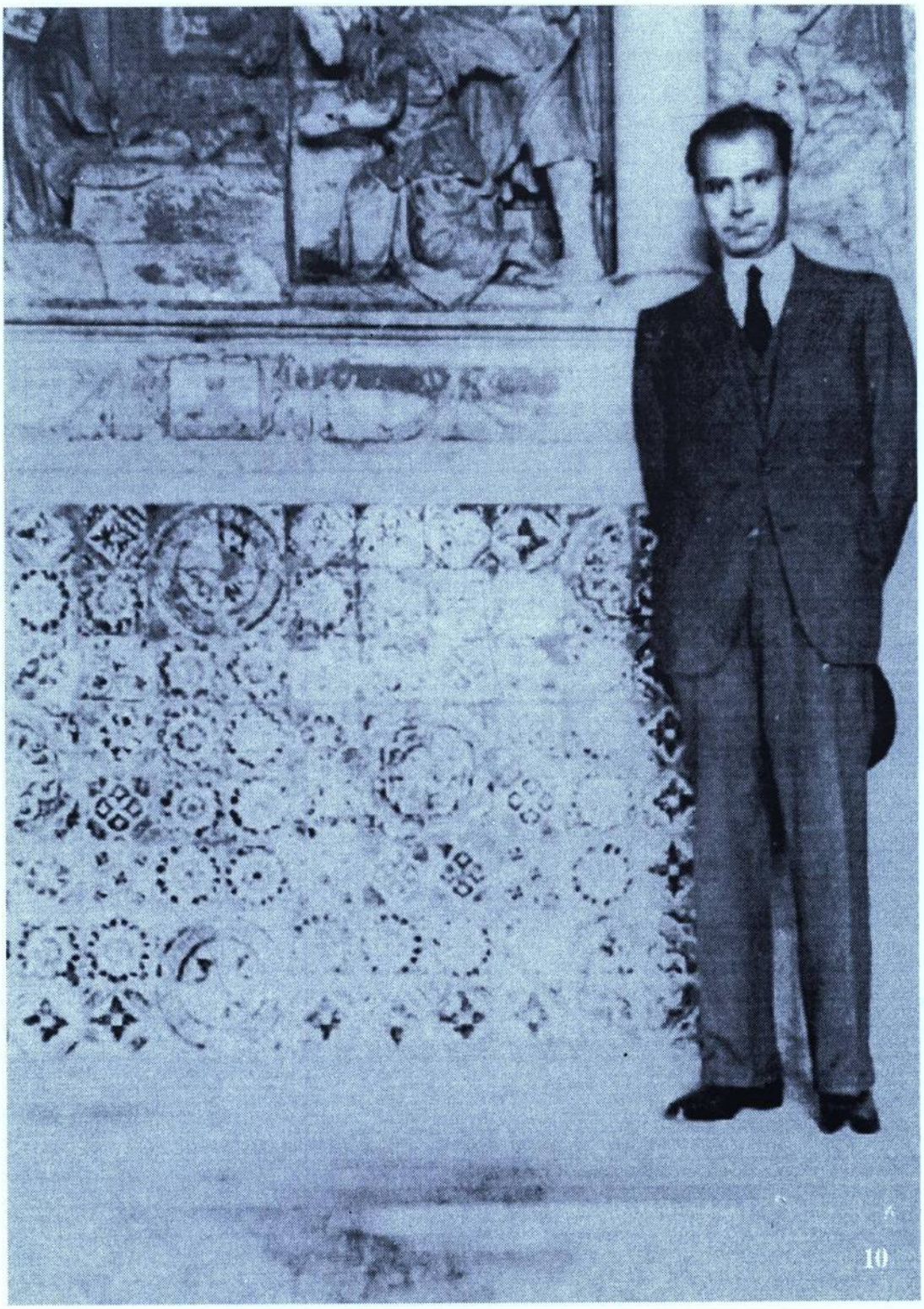

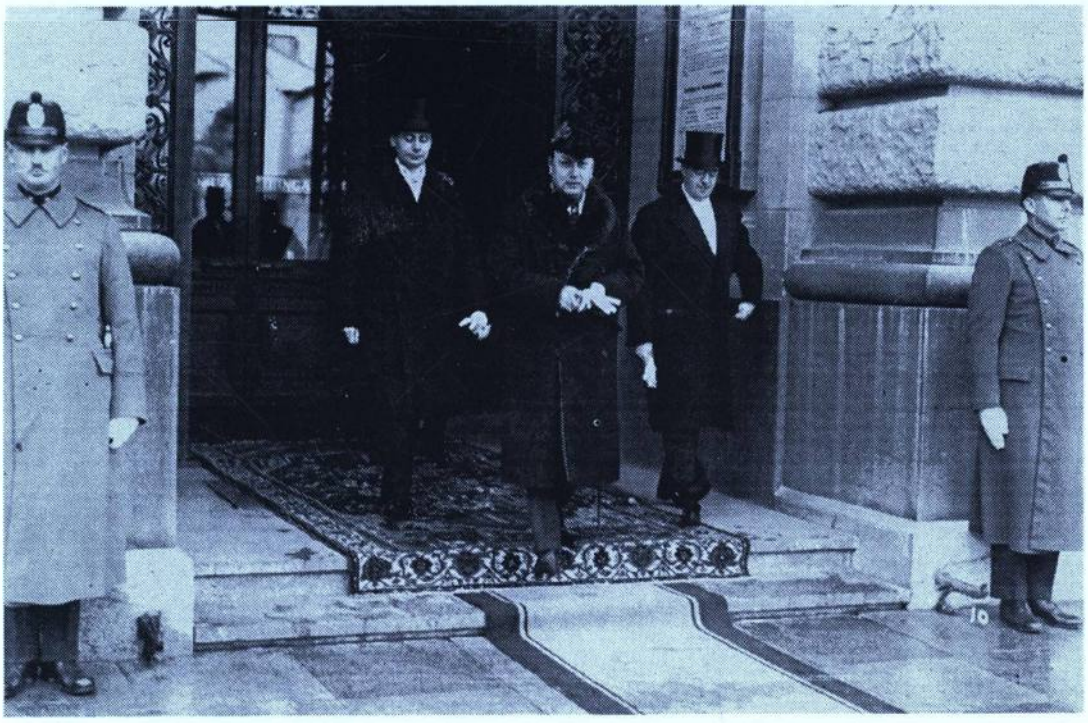

11

12








912



1. Portugalia, 1939
2. Ecaterina Focşeneanu, Lucian Blaga şi Cornelia Blaga – Zermatt, iulie 1929
3. Consulul Didi Gallin cu nepoata sa şi Lucian Blaga – Varşovia, 1934
4. La Kandersteg, Elveţia, 1928
5. Membrii Legaţiei Române din Lisabona
6. Veneţia, iunie 1935
7. Cornelia şi Lucian Blaga – Berna, 1928
8. Cu familia – Sigriswill, 1932
9. Viena, 1937
10. Portugalia, 1939
11. Ministrul Boerescu, împreună cu Lucian Blaga şi ataşatul comercial, la recepţia de Anul Nou – Berna, 1931
12. Recepţie la Preşedintele Republicii – Berna, 1932
13. Recepţie la castelul Almurol pentru întreg corpul diplomatic, în prim-plan Salazar şi Lucian Blaga – 1938
14. Karlsbaad, 1936
15. Cu Dorli, Ecaterina Focşeneanu (profesoara lui Dorli) şi Maria Luiza (secretara portugheză)
16, 17 Lucian Blaga cu Dorli, la Mânăstirea Batalhia şi la Bussaco – 1938

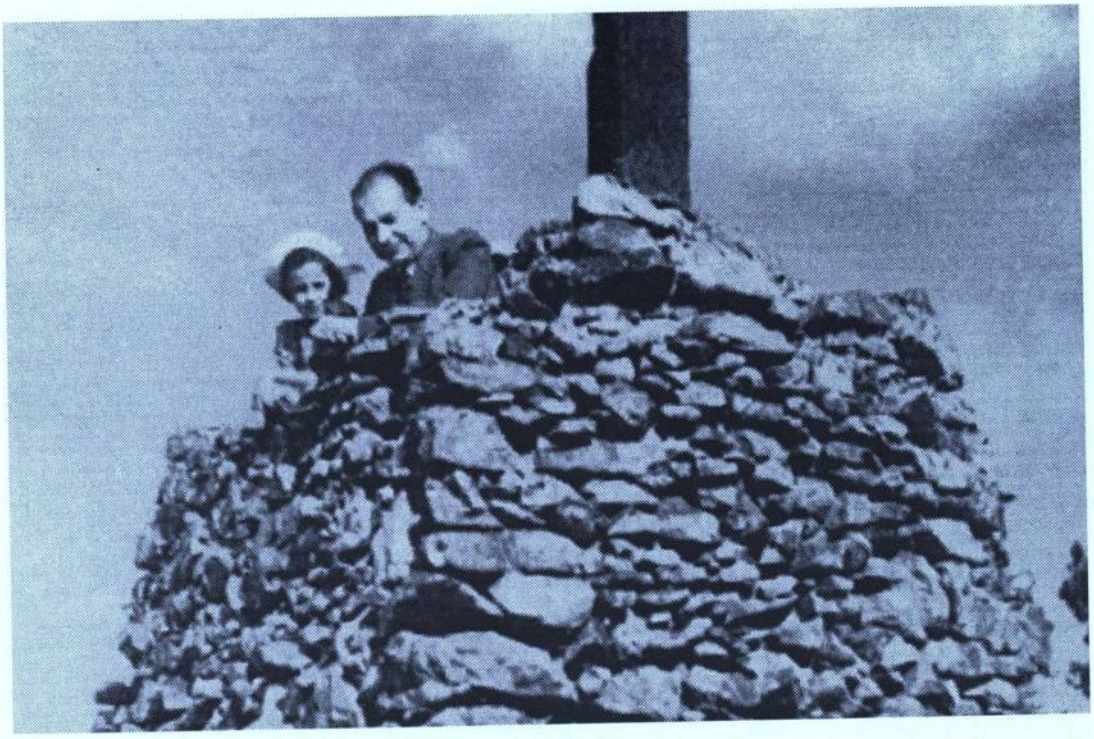

16

17





Raoul BOSSY în corespondență cu Lucian BLAGA

Unul dintre diplomații noștri cei mai străluciți ai perioadei interbelice a fost Raoul Bossy, ale cărui *Amintiri din viața diplomatică* am avut ocazia să le citim de curând (primul volum, cuprinzând însemnările din perioada 1918–1937, a apărut la Editura „Humanitas" în 1993, grație fiicei sale care trăiește la Londra și îngrijitorului ediției, Stelian Neagoe). Născut la 12 noiembrie 1894 la București, și decedat la 31 august 1975 în Elveția, deși ultimii ani, după alegerea căii exilului, îi petrecuse la Londra, Raoul Bossy a fost nu numai diplomat, ci și om de știință și un memorialist dintre cei mai gustați. De-a lungul anilor a semnat mai multe lucrări, cum ar fi: *Agenția diplomatică a României în Belgrad și legăturile politice româno-sârbe sub Cuza Vodă* (1934), *Agenția diplomatică a României la Paris* (1931), *L'Autriche et les Principautés Unies* (1938), *Mărturii finlandeze despre România* (1937), *Politica externă a României între 1873–1880 privită de la Agenția diplomatică din Roma* (1928), *Propaganda austriacă împotriva unirii Principatelor* (1941), *Un drumeț danez în Principate* (1948), *Urme românești la miazănoapte, Altă replică a portretului lui Mihai Viteazul, Cheia cetății Hotinului* (1937), *Vechi năzuințe federaliste în sud-estul Europei* (1940) etc.

Descendent al unei vechi familii boierești, cu ascendențe până în veacurile străvechi ale domnilor Moldovei, Raoul Bossy a făcut studii remarcabile în țară și în străinătate, după care a debutat în diplomație în 1919, imediat după Marea Unire, când, după un stagiu de pregătire la Ministerul de Externe, i se încredințează prima misiune diplomatică, aceea de secretar al Ambasadei României de la Roma, unde va petrece doi ani, 1920–1922. Apoi, până în 1923 funcționează ca secretar al Ligii Națiunilor la Geneva. Între 1931–1933 este consilier la Viena, unde îl cunoaște și se împrietenește cu atașatul de presă, Lucian Blaga, apoi, între 1934–1936, ocupă aceeași funcție la Helsinki, în Finlanda, aducând importante servicii culturale statului nostru, după cum se poate vedea și din scrisorile de față. Urmează funcția de ambasador la Budapesta (1936–1939), Roma (1939–1940), Berlin (1941–1943) și Copenhaga. În 1943 preferă să-și dea demisia decât să mai colaboreze cu regimul lui Hitler, iar după o ședere la Sf. Scaun, se retrage la Londra, unde, datorită aprecierilor de care se bucura, a fost numit vicepreședinte al Asociației Internaționale a Popoarelor Captive (ACEN), în care calitate a adus mari servicii țării noastre.

Scrisoarea de față, care dovedește bunele sale legături cu poetul și diplomatul Lucian Blaga, se află în păstrarea Muzeului Literaturii Române *(fond L. Blaga, nr. 18878/2)* și ea aruncă lumini încă nebănuite asupra căilor de pătrundere a operei blagiene în Finlanda, așa cum lasă să se înțeleagă Raoul Bossy.

Mircea POPA

Raoul

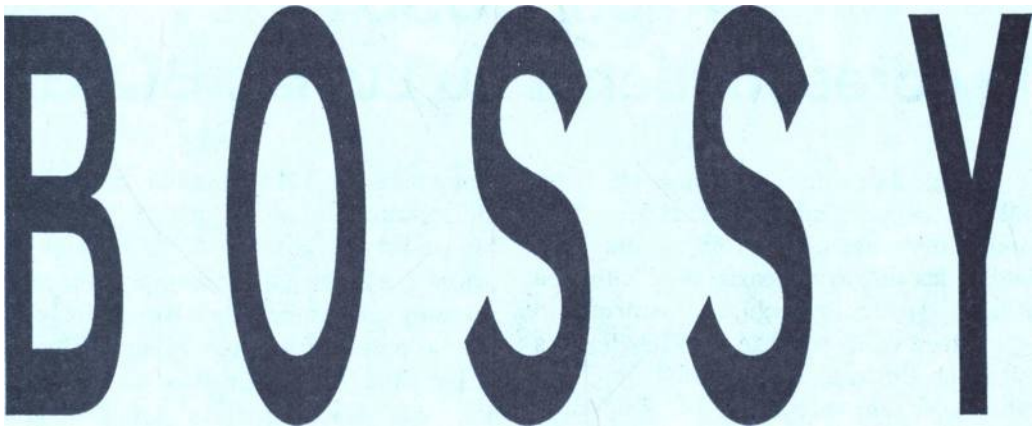

UNIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI ÎN FINLANDA
HELSINKI

23 mai 1934

Iubite Domnule Blaga,

Chestiunea celor 200 şilingi ai Serviciului Presei mi se pare foarte misterioasă şi trebuie un Sherlock Holmes ca s-o descurcăm. Nu te vei mira dacă spun că, având în vedere timpul trecut de atunci (aproape doi ani) şi modicitatea sumei, nu-mi mai amintesc nimic în această privinţă. Totuşi, dacă D-na Baumgartner, care-mi cunoaşte iscălitura, spune că am semnat de primire, desigur că este aşa, mai ales că, după câte ţin minte, trebuie să fi fost întors din concediu la acea dată. Faptul că, pe lângă semnătură, era şi ştampila Legaţiei, indică şi prezenţa lui Bălan, „purtătorul sigiliilor Legaţiei", care poate că-şi aduce aminte de destinaţia dată banilor.

În genere, procedam astfel: de îndată ce sosea vreo sumă de bani, mi-o reclama sau D[oam]na Baumgartner pentru Presă, sau Bălan pentru Consulat. În cazul relativ rar, când nu ştiam ce reprezintă banii, ei erau închişi în casa de fier, împreună cu duplicatul de pe Empfangsschein, până la lămurirea chestiunii. Să luăm, pe rând, ipotezele:

Ultima o înlătur de la început. Nu se poate să fi rămas banii în casa de fier timp de doi ani, fără ca nici colegii mei, nici eu, care aveam cheia, să fi dat de ei, mai ales că făceam deseori ordine acolo. De altfel, dacă i-aş fi pus în casa de fier, în momentul în care Serviciul presei s-a plâns că nu şi-a primit alocaţia pe septembrie 1932, Bălan ar fi spus: „D[omnu]l Consilier a pus 200 şil[ingi] în casa de fier, neştiindu-se ce reprezintă. Desigur că sunt pentru Presă".

Rămân celelalte două ipoteze; dar, dacă D[omnu]l Şchiopu şi D[oam]na Baumgartner sunt siguri că n-au primit suma, nu mai rămâne decât una, că banii au fost predaţi Consulatului de Bălan (sau poate predaţi de mine D[omnu]lui Nedelco). Iată cum mi-aş explica, în acest caz, chestiunea: Probabil că, tot pe la acea epocă, Consulatul aştepta de la



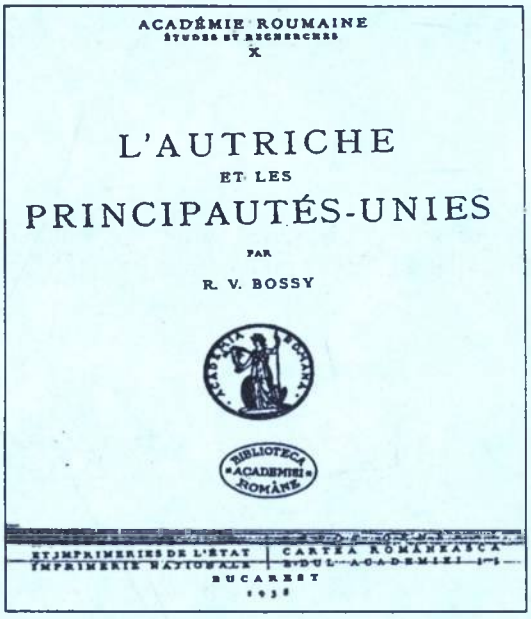

Externe vreo 200 şilingi (fie pentru furnituri, fie pentru vreo altă cheltuială) şi că, sosind suma, am crezut cu toţii că era pentru acel capitol.

Cred prin urmare util ca să se cerceteze amănunţit la Consulat dacă, în luna septembrie 1932, nu s-a încasat de la Externe o sumă de 200 şilingi – ceea ce ne-ar procura soluţia fericită a problemei.

În orice caz, aştept cât mai neîntâziat un răspuns al D[umi]tale în privinţa acestei cercetări, spre a lua măsurile necesare.

Trecând acum la alt subiect, ţineam să te înştiinţez că sunt pe cale a alcătui aici o asociaţiune de intelectuali şi artişti pentru strângerea legăturilor cu România, total necunoscută aici. Mi se cere, între altele, o piesă de teatru românească, care, tradusă în limba fineză, să poată fi jucată de „Teatrul Naţional" din Helsingfors (care este excelent ca regie şi personal artistic). Primul meu gând s-a îndreptat spre una din cele mai frumoase producţiuni dramatice ale noastre, *Meşterul Manole* al D[umi]tale, care a fost atât de apreciată la Berna şi în Polonia. Dacă n-ai nici o obiecţie de făcut, te-aş ruga să-mi trimiţi textul german al piesei (traducerea lui Marty). În cazul în care, cercul nostru va considera, ca şi mine, că publicul finlandez, atât de primitor pentru opere de valoare străine, va fi adânc impresionat de drama D[umi]tale, unul din scriitorii cunoscuţi de aici va traduce piesa în limba fineză şi vom încerca s-o jucăm la iarnă. Poate că ai veni la premieră! În orice caz, trimite-mi versiunea germană a lui *Meşterul Manole* şi te voi ţine la curent cu ce se va stabili aici.

Urmăresc cu prietenească admiraţiune succesele D[umi]tale literare şi regret că nu mai avem ocazia de a sta uneori de vorbă împreună.

Finlanda este o ţară extrem de interesantă şi care întruneşte frumuseţi naturale uimitoare cu o adâncă şi veche civilizaţie.

Copiii trimit sărutări lui „Dorli de la Viena" şi noi îţi trimitem D[umi]tale şi Doamnei cele mai bune amintiri.

Al D[umitale],
R. Bossy

Ziditorul (Bătrânul)

Doamne, Doamne — Cu urechea pe sorbul pământului.
(se enleă iar și scărcind ca un copil)

Meșterul

(se plimbă singur)

Ziditorul

Meștere ?

Meșterul

Ziditorule

(se plimbă)

Dormi, mumai dormi, (se duce la fereastră, se uită)
Codrul rotește lumini. Un cocoș a strigat sfârșind noaptea
în depărtări. Ziditorule, (de pierere, răsare la miezul
Doamne, Doamne, mi-ai dăruit patima
pentru tainele zidirii — dar pleoapele de lume nu mă despart.
Ziditorule, de ce clădești ? Doamne, ce mă diatrag semnele
Dacă vrei să mă dăruiesc cu totul
mai mult decât pot să dăruiesc ? Ai pus în sufletul meu
mea, un dor de lucruri nemaivăzute, mi-ai dat mintea
ființei : clădește ! Ia-mi ochii : auzi ! Ia-mi auzul : vezi !
pentru tine ! Ia-mi și clădirile
Fă, Doamne, să ating cu degetul
ființa de lumină a lui ce va să vină



MIRCEA ELIADE şi PORTUGALIA

Între 10 februarie 1941 şi 15 septembrie 1945 Mircea Eliade s-a aflat în Portugalia – mai întâi ca ataşat de presă, după aceea consilier cultural. Mac Linscott Ricketts, Constantin Popescu-Cadem, Albert von Brunn şi subsemnatul au prezentat pe larg (în cărţi şi articole) febrilitatea şi fervoarea eseistului, memorialistului şi romancierului nostru pe pământ lusitan. Tânărul diplomat, încă din primele zile ale sosirii sale în Portugalia, a organizat schimburi culturale de conferenţiari, muzicieni, matematicieni şi artişti. A luat legătura cu redactorii diferitelor ziare şi reviste, publicând note, însemnări şi informaţii despre România. În octombrie 1942, apare la Bucureşti cartea lui Eliade, *Salazar şi revoluţia în Portugalia.* Folosind o impresionantă bibliografie, făcând o selecţie a faptelor, autorul decupează citatul semnificativ, comentându-l cu obiectivitate. Date şi întâmplări din viaţa personajului central sunt întreţesute în mod firesc cu situaţia economică şi socială a epocii. Deşi volumul reprezintă un omagiu adus conducătorului portughez, elogiile nu sunt strident supărătoare. Cartea, în ansamblu, scrisă într-o limbă fluentă, îngrijită, se citeşte cu plăcere. Nu cred că suntem îndreptăţiţi să-i reproşăm lui Eliade această scriere şi nici faptul că (alături de Paul Valéry şi Eugenio d'Ors) el a apreciat înfăptuirile dictatorului portughez.

Cu scop propagandist, Eliade definitivează şi o carte de circa o sută de pagini, *Os Romenos Latinos do Oriente*, apărută la Lisabona, în aprilie 1943. Acest breviar istoric oferă străinilor date esenţiale asupra originii, formării, istoriei şi vieţii spirituale a românilor.

În periodicele portugheze au apărut, sub semnătura lui Mircea Eliade, circa 20 de eseuri, făcând accesibile lectorului lusitan valorile majore ale culturii româneşti: *Camões şi Eminescu, Eminescu – Poeta da Raca Romena, Dor A Sauda de romeno, Nicolae Iorga – O homen que mais escroven no Mundo, A literatura romena contemporânea* etc.

*
* *

Cercetătorul Constantin Popescu-Cadem a descoperit în Arhiva Ministerului de Externe, cu peste un deceniu în urmă câteva documente din activitatea diplomatică a lui Mircea Eliade, încredinţându-le tiparului*.

Recent, revista „*Manuscriptum*" a recurs la aceeaşi sursă pentru acest număr dedicat scriitorilor-diplomaţi. Faptele şi informaţiile din telegramele cifrate şi din rapoartele secretarului de presă Mircea Eliade sunt – în linii mari – cunoscute, din memorialistică şi din monografiile consacrate scriitorului. Totuşi, un amănunt semnificativ sau notarea unui detaliu nuanţează şi precizează: „Ştirile" literare din raportul către Ministrul Propagandei din 15 februarie 1944 constituie o „urmare" a unei scrisori particulare, adresate de Eliade lui Cezar Petrescu, la 2 august 1943, în care-l anunţa pe autorul romanului *Întunecare* că apăruseră

* Constantin Popescu-Cadem, *Pledoarie pentru «drepturile noastre istorice»*, în „*Revista de istorie şi teorie literară*" an XXXIV (1986) aprilie-septembrie, nr. 2–3, pp. 234–237 şi *Un articol «portughez» al lui Mircea Eliade*, în „Revista de istorie şi teorie literară", an XXXV (1987), iulie-decembrie, nr. 3–4, pp. 354–359.

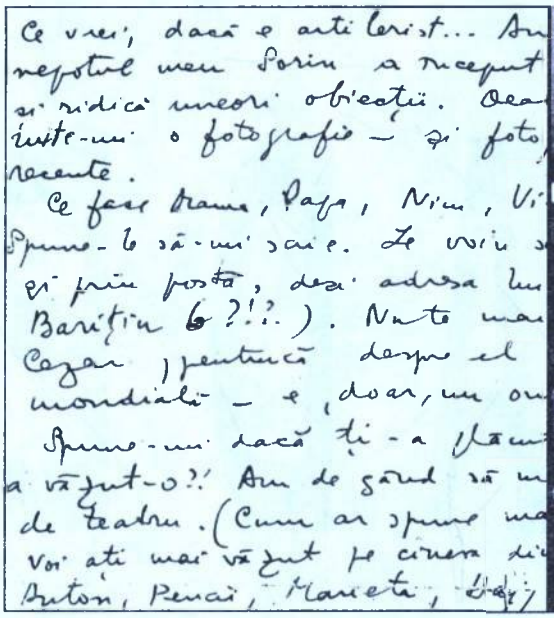

Ce vrei, dacă e anti Iorist... Am
nepotul meu Sorin a început
să ridică unele obiecții. Dea
lmite-mi o fotografie — și foto
recente.
Ce face Mama, Papa, Nina, Vi
Spune-le să-mi scrie. Le voiu s
și prin poștă, deși adresa lui
Barițiu 6 ?!?.). Nu te mai
Cezar (pentrucă despre el
mondială — e, doar, un ou
Spune-mi dacă ți-a plăcu
a văzut-o?! Am de gând să m
de teatru. (Cum ar spune ma
Voi ați mai văzut pe cineva di
Burton, Pencaï, Maneta, Dagi)



deja în limba portugheză *Ciuleandra* și o *Antologie a poeziei românești*. Destinatarul era „somat" să-i expedieze versiunea franceză din *Aranca* și *Simfonia fantastică*. «*Chiar dacă n-ai decât un singur exemplar personal din aceste traduceri, te implor, trimite-mi-le, căci ți le voi înapoia îndată după ce se va face versiunea portugheză, și, mai ales, urgent! Este un moment de a pătrunde în literatura portugheză și braziliană*».

Dintre materialele din Arhiva MAE valorificate în acest număr al revistei „*Manuscriptum*" cel mai valoros e eseul de filosofia culturii *Latina gintă e regină*, inedit în limba română. Facem precizarea că versiunea în limba portugheză a acestui text a fost tipărită în „*Acçao*" (Lisabona), la 5 februarie 1942.

Alătur șase scrisori ale lui Mircea Eliade din aceeași perioadă. Epistolele (aflate în arhiva mea) destramă legenda opulenței și huzurului în care s-ar fi aflat diplomatul român în anii 1941–1945. Nici afirmația că în Portugalia Mircea Eliade *«e mai legionar ca oricând»* nu poate fi dovedită măcar printr-un singur cuvânt. Suspiciunea denigratorilor din 1997 ai memoriei lui Mircea Eliade e în perfectă concordanță cu... vigilența cenzurii engleze. Aceasta a reținut șase luni o scrisoare ce-i era destinată, suspectând-o că ar fi... cifrată.

Sinceritatea și un spontan și franc patriotism se degajă din aceste pagini scrise *fără intenția de a fi publicate vreodată.*

Mircea HANDOCA

Mircea ELIADE

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 11 februarie 1941

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

La aeroportul Bristol am fost percheziționat, în dimineața de 10 februarie, trei ore, la piele, deși aveam pașaport diplomatic. Soția mea, izolată și dezbrăcată. Căptușeala hainelor ruptă, tălpile pantofilor desfăcute. Bagajele devastate, văzute de martori la aeroportul din Lisabona. Valiza diplomatică confiscată și înapoiată Legației României din Londra pe motiv că nu era cenzurată de Foreign Office.

Am protestat și am refuzat plecarea, dar am fost amenințat că voi plăti daune 700 lire sterline companiei aeriene pentru întârzierea provocată prin percheziție.

Nu mi s-a permis a telefona la Londra. Mi s-a refuzat arderea curierului. Mi s-a dat un document confirmând înapoierea valizei. La Londra, Banca a efectuat trimiterea la Lisabona a sumei primite pentru cheltuieli de deplasare.

MIRCEA ELIADE

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 8 martie 1941

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

„*Diario de Noticias*" în numărul de astăzi publică următoarele: fostul suveran și doamna Lupescu s-au instalat în casa doctorului Augusto Lopes-Joly, în Avenida Luiz Bivar nr. 40.

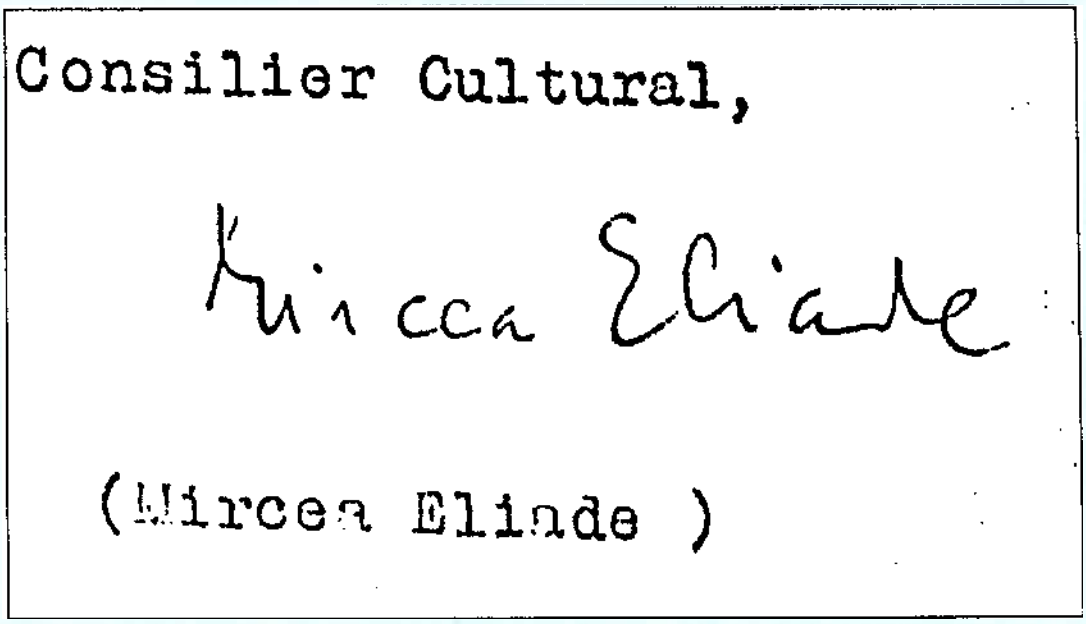
Consilier Cultural,

Mircea Eliade

(Mircea Eliade)

Șeful Protocolului a informat presa că ex-monarhul are autorizația de a rămâne câtva timp în Portugalia. Fostul suveran a refuzat să primească ziariștii portughezi și străini, declarând însă că este gata să primească membrii coloniei române care ar veni să-l viziteze.

Ziarul „*Secolul*" precizează că în vila domnului Lopes au fost găzduiți și principele de Bourbon-Parma.

Intimii fostului suveran afirmă că perechea nu-și ascunde satisfacția de a se găsi în Portugalia, unde vor să trăiască liniștiți, ca doi burghezi.

Mircea Eliade

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 8 martie 1941

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

În anumite cercuri ziaristice circulă zvonul că fostul suveran ar intenționa să plece zilele acestea în America.

Mircea Eliade

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

Lisabona, 8 august 1941

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Agenția Havas a primit primele telegrame ale Agenției Rador acum câteva săptămâni și le-a publicat semnându-le „Havas".

Datorită unui conflict în curs cu Agenţia Telegrafică Marconi, telegramele Agenţiei Havas nu mai apar de câteva zile. Conflictul putând dura până la sfârşitul lunii, vă rog să adresaţi imediat telegramele Agenţiei Rador la Secretariatul Propagandei Naţionale, Lisabona.

Este o agenţie oficială în curs de alcătuire şi vom vedea ce rezultate va da.

Eliade

Lisabona, 5 februarie 1942

LATINA GINTĂ E REGINĂ...

Nu ştiu dacă cineva a scris vreodată istoria „solidarităţii latine" în ultima sută de ani. Dar ce admirabil subiect pentru un studiu de filosofia culturii! Câte sectoare obscure din istoria latinităţii moderne n-ar fi luminate, cercetându-se, bunăoară, cauzele pentru care conştiinţa „solidarităţii latine" a funcţionat mai activ în anumite decade ale secolului trecut şi a încetat să mai funcţioneze la un anumit moment!

Nu încape îndoială că „solidaritatea latină" era reală între 1860-1880, cel puţin pe tărâm spiritual. Circulaţia de valori culturale între ţările latine era mai directă şi mai intensă atunci decât, bunăoară, între 1920–1940. Ca să vorbesc numai despre patria mea, România, este semnificativ că un mare istoric, literat şi om politic român, *V.A. Urechea, şi-a trecut doctoratul la Salamanca prin 1860.* Este iarăşi semnificativ că în presa română din 1870-1880, *„Diario de Noticias"* era foarte frecvent citat. Se vorbea mai mult despre Peninsula Iberică, despre limbile şi culturile ei, decât s-a vorbit cincizeci de ani în urmă. Epoca 1870-1880 a fost epoca de aur a „solidarităţii latine". La marile concursuri poetice de la Montpellier, poetul român V. Alecsandri e încununat pentru faimoasa sa odă: *Latina gintă e regină...* În jurul lui Mistral se alcătuieşte un centru de iradiere latină care străbate până la cele mai îndepărtate sectoare ale latinităţii, America de Sud şi România. Exista atunci o cunoaştere directă între toate culturile latine; o curiozitate de a pătrunde direct, prin stăpânirea limbii, în comorile tuturor literaturilor romanice.

Erau destul de mulţi cei care învăţau portugheza ca să poată citi în original pe Camões şi Gil Vicente, sau învăţau română ca să-l poată citi pe Alecsandri şi Eminescu.

Această curiozitate lingvistică şi culturală – fără de care „solidaritatea latină" rămâne literă moartă – descrescând în ultimele cinci, şase decade. Ceea ce a rămas şi a continuat să crească în fiecare dintre ţările latine, a fost dragostea pentru „sora noastră mai mare", Franţa, şi cultul pentru valorile franceze. Aşezând Franţa, în centrul latinităţii – aşa cum, de altfel, o merita, prin norocoasa ei istorie şi glorioasa ei cultură – fiecare ţară latină credea că-şi va putea cunoaşte surorile de rasă şi de limbă prin intermediul Franţei. Pentru noi, românii, ca şi pentru portughezi, spanioli sau italieni, Franţa, cu misiunea ei de centru şi inspiratoare a latinităţii, cu misiunea ei de luminătoare a lumii întregi. Fiecare latin era fericit, ajungând la Paris, pentru că se simţea şi în centrul culturii universale şi în inima rasei lui. Cu timpul, s-a generalizat ideea că e de ajuns de a cunoaşte Franţa şi limba franceză, pentru a cunoaşte latinitatea şi a avea acces la toate valorile pe care le-au creat şi continuă să le creeze culturile latine de pretutindeni. Nu spusese oare Renau că orice om civilizat e dator să înveţe limba franceză, căci în ea va găsi tot ce e vrednic de cunoscut în întreaga cultură universală?...

S-a întâmplat însă un lucru pe care unii îl prevăzuseră încă de mult: misiunea de luminătoare a lumii a crescut atât de mult în conștiința Franței, încât a făcut să alunece pe un plan din ce în ce mai neînsemnat misiunea ei de centru iradiator al latinității. Idealurile universaliste pentru care a luptat Franța democratică în ultimele decade nu se împăcau, firește, cu solidaritatea de rasă, limbă și cultură a popoarelor latine. Admirabila cultură franceză, neîntrecuta librărie franceză, promovau valorile universaliste; iar valorile latine erau promovate nu în virtutea latinității lor, ci în măsura în care ele se puteau integra în sistemul spiritual, cultural și politic pentru care milita Franța *democratică.*

Firește, au fost și excepții – și pe aceste excepții își întemeiază mareșalul Pétain speranțele unei renașteri franceze, pe care toate popoarele latine o doresc și o așteaptă.

Firește, Franța democratică și universalistă, centrul „epocii masonice" de care vorbește D.R. Lusol, nu trebuie confundată cu Franța reală, naționalistă și creștină. Dar faptul important rămâne: în ultimele generații, cultura franceză oficială a făcut enorm pentru circulația valorilor spirituale non-latine, și a făcut foarte puțin pentru promovarea și circulația valorilor latine. Ca să ne mărginim numai la valorile literare moderne, ce mare autor latin a devenit, în ultimii 20 de ani, scriitor universal prin intermediul limbii franceze? Poate numai Miguel de Unamuno. Dar când? Exact în clipa conflictului său cu Alfons XIII și cu Primo da Riviera, adică exact în clipa când Unamuno a fost considerat o „victimă a dictaturii" și, probabil, un apologet al democrației. Scriitorul român *Panait Istrati, lansat în Franța și scriind direct în franțuzește, a încetat a mai fi un „mare scriitor" după ce a publicat impresiile lui din Rusia Sovietică, cele trei volume* Vers l'autre Flamme, *în care ataca dictatura roșie.*

Să privim însă cu mai multă atenție problema aceasta a circulației operelor literare, care mi se pare de o excepțională importanță pentru solidaritatea latină. Este cel puțin straniu că un scriitor de o atât de considerabilă valoare ca Eça de Queiroz să nu fi intrat încă, 41 de ani de la moartea lui, în patrimoniul comun al literaturilor latine. Astăzi, Eça de Queiroz ar fi trebuit să fie de mult tradus, în întregime, în limbile franceză, italiană, spaniolă și română. Dar după cum se știe prea bine, literatura se lansa, până mai deunăzi, la Paris, la Londra, la Berlin; mai puțin la Roma, și niciodată la Lisabona, București sau Madrid. Un autor e tradus în toate limbile dacă e tradus, în prealabil, în limba franceză. Și e regretabil că admirabila librărie franceză – ce e drept, prea mult comercializată în ultimul timp, prea mult condusă de „modă", în loc să-și propună ea să orienteze moda – e regretabil că această librărie franceză, care a făcut atâta pentru „lansarea" autorilor non-latini, n-a făcut aproape nimic pentru a da circulației universale un mare autor latin.

Într-adevăr, nu e surprinzător să constați că literatura rusă a devenit o literatură universală prin intermediul librăriei franceze – și că un Eça de Queiroz e încă un mare necunoscut în Europa pentru că nu s-a bucurat de o bună traducere franceză? Și nu e de asemenea surprinzător să constați că literaturile scandinave, de la Strindberg până la Bojer, se bucură de o circulație universală datorită „lansării" lor prin librăria franceză, în timp ce un Pio Baroja, Azorin sau Ramon del Valle Inclan sunt cu desăvârșire necunoscuți peste Pirinei, pentru că nu au fost traduși în franțuzește? Ce să mai vorbim de autorii englezi, americani sau chiar germani, pe care librăria franceză i-a tradus cu o deosebită grijă și i-a lansat în toate colțurile Europei? Ar fi fost, astăzi, Somerset Maugham, Pearl Buck sau Thomas Mann traduși în toate limbile latine dacă n-ar fi fost în prealabil traduși și lansați la Paris?

Este întristător și puțin penibil să asiști la conversația între un portughez și un român, sau între un italian și un spaniol, și să constați că nu cunosc nimic, sau aproape nimic, din literatura modernă a interlocutorului. Fiecare din ei, în schimb, ar putea discuta cu celălalt ceasuri întregi despre autorii americani, englezi sau germani pe care-i cunosc, firește, prin

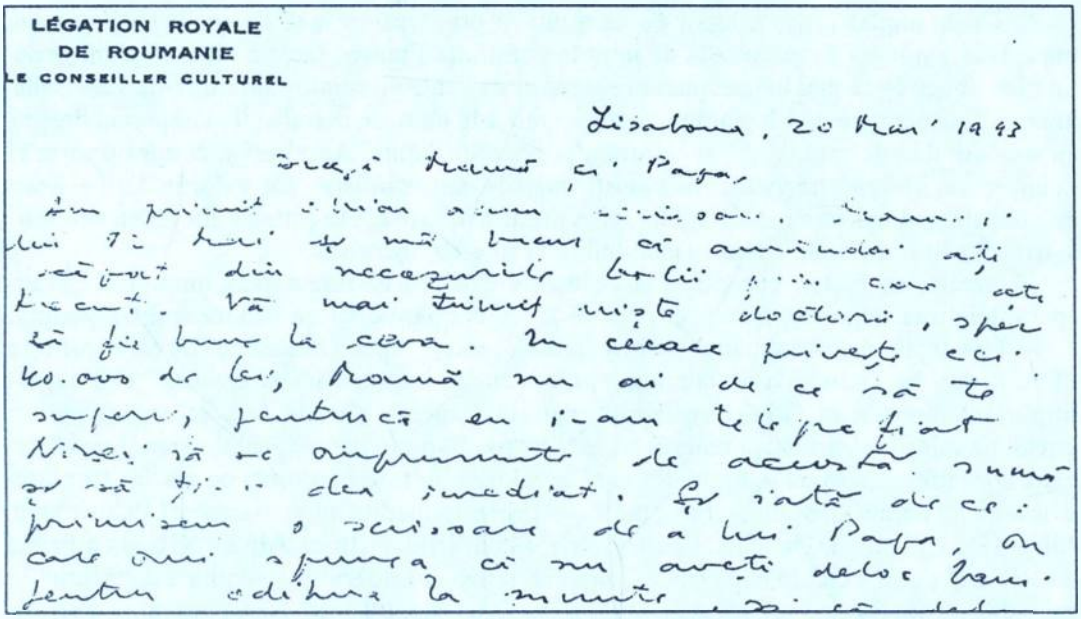
LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE
LE CONSEILLER CULTUREL

Lisabona, 20 Mai 1943

intermediul traducerilor franceze. Luați catalogul a două mari colecții pariziene de traduceri din autorii moderni: *Le cabinet cosmopolite* (Stock) și *Les feux croisés* (Plon). Veți găsi tot ce vreți voi – finlandezi, olandezi, laponi, japonezi – în afară de portughezi, spanioli, români.

Vorbind despre literatura românească, este cu adevărat regretabil că unul din cei mai mari romancieri europeni în viață, Liviu Rebreanu, n-a avut norocul să fie tradus în franțuzește și publicat de o mare casă editoare. Există două cărți de Rebreanu traduse în limba franceză, dar traducerile sunt făcute de români și publicate în edituri obscure, de provincie. Și apoi, ceea ce este mai important, nici unul din marile sale romane – *Ion*, *Răscoala* – n-au fost traduse în franțuzește, deși ele sunt traduse într-o jumătate de duzină de limbi cu o circulație mai redusă. Există apoi cazul lui Mihail Sadoveanu, fără îndoială cel mai mare povestitor român, autor al unei opere vaste, de peste optzeci de volume, care, deși e tradus în limbile germană, italiană, rusă, polonă, cehă, bulgară, sârbă și neo-greacă, – nu e cunoscut în Occident pentru că n-a avut norocul să fie lansat printr-o bună traducere franceză și publicat de o mare casă editoare pariziană. Când va fi descoperit Sadoveanu, lumea îl va considera poate superior lui Panait Istrati; în orice caz, mai bogat, mai adânc, mai autentic. Am ales două nume de scriitori români în viață, dar numărul exemplelor ar putea fi ușor de sporit. Astăzi, când femeile și-au cucerit un loc atât de important în literatură – să amintim numai de Selma Lagerloff, de Pearl Buck, de Virginia Woolf, de Rosamond Lehmann – e întristător să constați că o romancieră extraordinară ca Hortensia Papadat-Bengescu, pe care poate numai Selma Lagerloff o întrece, este o necunoscută dincolo de hotarele României; cu toate că Hortensia Papadat-Bengescu, îndeosebi prin ultimele sale romane (*Drum ascuns*, *Logodnicul* și *Rădăcini*) se clasează în fruntea marilor creatori epici pe care i-a produs latinitatea. Cu cât regret privesc în vitrinele librăriilor traducerile franceze ale întregii opere a unei scriitoare ca Pearl Buck, chiar ale cărților sale de o aproximativă valoare, (ca, de ex. *Fighting Angel*), în timp ce o carte de o extraordinară valoare, ca *Drum ascuns* sau *Rădăcini*, zace cu desăvârșire ignorată!...

Un caz similar îl prezintă Eça de Queiroz, fără îndoială unul din cei mai mari scriitori realiști. Dacă ar trebui să aleg cinci romane din operele lui Eça și Zola, n-aș ezita să aleg trei volume de Eça și numai două de Zola. Cu toate acestea, Eça de Queiroz este un mare scriitor

necunoscut – ca şi Liviu Rebreanu. Şi faptul acesta este cu atât mai grav pentru cultura europeană în general şi pentru latinitate în special, cu cât Eça trebuia descoperit, tradus în întregime şi promovat în timpul vieţii lui, sau, cel mult, în anul morţii lui, 1900. Eça aparţine unei anumite epoci şi geniul său ne ajută să înţelegem această epocă, de mult încheiată. Astăzi, opera lui Eça de Queiroz ar trebui să fie universal cunoscută, pretutindeni tradusă şi asimilată. Nu este cu totul indiferent, în viaţa unui cititor, momentul când descoperi un autor. Fiecare mare scriitor trebuie citit – pentru întâia oară – la o anumită vârstă; Andersen la 7 ani, Sienkiewicz la 11–12 ani, Zola la 19–20 ani. Dacă Eça de Queiroz şi-ar fi dobândit locul pe care-l merită, la timpul lui, altceva ar fi însemnat „şcoala realistă" pentru fiecare din noi, cititorii din celelalte ţări latine. Mărturisesc că descoperirea lui Eça de Queiroz, destul de târziu în viaţă, mă sileşte să-mi modific părerea despre capacitatea estetică a romanului realist; pentru că, aşa cum se ştie, Eça de Queiroz e mult mai mare artist ca Zola, şi opera lui demonstrează că se pot scrie pagini inimitabile chiar atunci când vezi viaţa prin unghiul strâmt şi trist al naturalismului.

Faptul este că, datorită ignorării unui Eça de Queiroz, a unui Azorin, Pio Baroja, Italo Svevo, Alfredo Panzini, Liviu Rebreanu sau Mihail Sadoveanu – fiecare dintre noi, cititorii latini, suntem mai săraci. Şi când vorbesc despre noi, vorbesc de marile mase cititoare, de milioanele care alcătuiesc publicul celor cinci ţări latine europene, lăsând la o parte fericitele excepţii care cunosc celelalte limbi romanice, şi lăsând la o parte puţinii norocoşi care au izbutit să descopere prin colecţiile vechilor reviste câte o nuvelă de Eça (de ex. *O. Mandarim* în „*Revue Universelle*" din 1884) sau de Sadoveanu. Pentru că, firește, au existat întotdeauna anumiţi scriitori francezi care nu şi-au economisit forţele pentru a face cunoscute anumite cărţi din celelalte ţări latine. Nu uit, bunăoară, cât a făcut Valéry Larbaud pentru literaturile Americii de Sud (deşi efortul lui maxim, ca traducător, şi l-a închinat versiunilor din Samuel Butler şi James Joyce – lucru, de altfel, întru totul lăudabil); nu uit, de asemenea, că un Blaise Cendrars, traducând *A Selva*, a lansat pe Ferreira de Castro în toate ţările latine şi ale Europei centrale. Dar aceasta, şi încă alte câteva, sunt excepţii. Marea librărie franceză, librăria care lansează ediţii în sute de mii de exemplare, n-a lansat nici pe Eça, nici pe Azorin, nici pe Rebreanu.

Pentru a face să circule un autor, pentru a-l transforma într-un aliment spiritual al unei generaţii, trebuie să fie tipărit de o mare casă de editură şi, dacă se poate, tradus de un scriitor. Nimeni n-are şansa să devină un autor universal dacă opera lui, în traducere franceză, nu este distribuită de o mare casă editoare - una din casele editoare care au lansat pe Dostoievski, pe Kipling, pe Ibsen, pe Strindberg, iar acum, în urmă, pe un Lawrence, pe un Somerset Maugham, pe un Zweig, Ludwig, Cronin sau Pearl Buck. Dacă voi traduce într-o zi un roman de Eça de Queiroz nu voi accepta să fie imprimat de una din acele edituri cu circulaţie limitată, confidenţială. Voi încerca să-l tipăresc la o mare casă editoare, ca să fie tras de-a dreptul în zeci de mii de exemplare, imprimându-i de la început popularitatea pe care o merită.

Departe de mine gândul de a face responsabilă „Franţa adevărată" de această neglijare a valorilor latine. Cine cunoaşte şi iubeşte Franţa, aşa cum o iubeşte fiecare dintre noi, latinii, ştie prea bine ce rol important au jucat coteriile masonice, clanurile extremiste, cercurile cosmopolite în orientarea culturii şi, mai ales, în conducerea presei şi a librăriei franceze contemporane. Cel dintâi care ar fi criticat „politica traducerilor" în Franţa ar fi fost Mistral – şi nu mă îndoiesc că ar fi criticat-o nu numai documentat, ci infinit mai aspru ca noi...

Fapt este că, astăzi, ne cunoştem foarte puţin între noi. De aici, un anumit complex de inferioritate pe care-l avem, noi latinii, faţă de propria noastră cultură. Ştim prea puţin de poeţii noştri, de romancierii, erudiţii şi filozofii celorlalte ţări latine. Cine, dintre nespecialişti, ştie că Menendez y Pelayo a fost cel mai cult om al secolului XIX, rămânând în acelaşi timp un mare apologet catolic? Cine ştie că Lucian Blaga poate fi numărat printre puţinii filosofi

europeni de frunte, acest Lucian Blaga care a fost acum câţiva ani ministrul României la Lisabona[1] – ca un omagiu adus Preşedintelui Salazar – şi care este în acelaşi timp un mare gânditor, autor al unui sistem filosofic foarte original, şi un mare poet şi dramaturg?

Necunoscându-ne între noi, ne facem o imagine necompletă, fracturată, despre cultura Europei moderne. Necunoscând creaţiile spiritului latin, ne facem o idee inexactă chiar despre posibilităţile latinităţii. Nădăjduiesc să arăt, într-un viitor articol din *„Acçao"*, că „latinitatea" este un concept mult mai elastic decât se crede în general, că, îndeosebi, capacitatea de asimilare a geniului latin – asimilare de noi peisagii, de noi „geografii", de noi universuri mentale – este nelimitată. Este suficient să ne amintim de enormul număr de elemente „barbare" pe care le-a introdus în sfera latinităţii Camões, de acele peisagii maritime, de acea geografie misterioasă, de oceanografia şi botanica exotică pe care geniul lui Camões le-a transformat în cultură, dându-le o semnificaţie spirituală şi transformându-le în bunuri de circulaţie universală – ca să ne dăm seama de formidabila capacitate de asimilare şi continuă reînnoire de care e capabil geniul latin. Sau – ca să aleg din cealaltă extremă a latinităţii – este iarăşi surprinzător universul mental al poetului român Mihai Eminescu, datorită geniului căruia a intrat în patrimoniul comun al Europei romanice o „geografie" tot atât de „barbară", faţă de peisajul mediteranean, ca şi *mar tenebrosum* din secolul descoperirilor maritime, a intrat Dacia cu miturile ei străvechi, a intrat metafizica pastorală cu resemnarea ei duioasă în faţa morţii, cu sentimentul de participare directă şi pierdere de sine în circuitul etern al Cosmosului, cu melancolia ei (dor).

Trebuie să ne reîntoarcem la Mistral! Adică, trebuie să reînsufleţim dorinţa de cunoaştere reciprocă şi directă care străbătea elitele tuturor ţărilor latine la sfârşitul veacului trecut. Nu trebuie să ne mai bizuim pe un interpret. Cel mai bun lucru, cel mai fertil în consecinţe pentru cultura fiecărei ţări latine este să învăţăm a ne cunoaşte direct, învăţându-ne limbile, organizând o campanie dirijată a traducerilor, încurajând studenţii universităţilor noastre să se dedice limbilor şi culturilor romanice. Aş dori ca în fiecare ţară latină să existe măcar un singur muncitor entuziast ca Gilberto Beccari, acest italian care şi-a închinat viaţa tălmăcirilor din literaturile iberice, şi datorită căruia Eça de Queiroz nu e un necunoscut în Italia. Aş dori, mai ales, ca fiecare din scriitorii ţărilor latine să facă sacrificiul de a traduce măcar o carte dintr-o limbă romanică –aşa cum a făcut Ramon del Valle Inclan cu *O Primo Bazilio* sau Blaise Cendrars cu *A Selva*. Căci, din nefericire, cei mai buni traducători sunt tot scriitori!

Cunoaşterea directă între culturile latine nu se poate improviza bătând din palme. Dar, pentru a fi începută, nu e nevoie să aşteptăm organizaţii complete şi masive. Iniţiativa şi entuziasmul personal sunt singurele elemente indispensabile unei asemenea activităţi. Şi nu mă îndoiesc că se va găsi, în fiecare dintre ţările latine, destul entuziasm şi destulă iniţiativă ca această operă de lărgire şi întărire a conştiinţei latine să poată fi oricând începută.

Mircea Eliade

[1] A se vedea secţiunea Lucian Blaga



LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
LE SECRÉTAIRE DE PRESSE

Lisabona, 14 aprilie 1942

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă prezenta aici alăturat un raport ce am întocmit asupra tensiunii politice în Portugalia.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

SECRETAR DE PRESĂ
Mircea Eliade

[D-lui Alexandru Constant
subsecretar de stat]

RAPORT ASUPRA TENSIUNII POLITICE ÎN PORTUGALIA

Am comunicat într-un raport precedent faptele și zvonurile în legătură cu complotul împotriva d-lui Salazar, care trebuia să aibă loc în decembrie sau ianuarie, și care a fost descoperit la timp. S-au făcut atunci un număr masiv de arestări. O parte din cei arestați au fost deportați în insulele atlantice. Nu s-au făcut procese și nu s-a dat nimic publicității în legătură cu persoanele arestate și deportate.

Tensiunea e departe de a fi scăzut. În luna martie a fost descoperit un nou complot comunist și cu elemente de opoziție, care a dat loc la alte arestări preventive. Din cercurile foarte apropiate Președintelui Carmona, am aflat că acest complot urmărea răsturnarea simultană a regimului în Portugalia și Spania, deoarece o revoluție comunistă victorioasă

numai în Portugalia ar fi repede înăbuşită prin intervenţia armatei spaniole. Complotul ar fi fost organizat în Spania şi ar fi fost descoperit de serviciul de informaţii german. Informatorul meu pretinde că s-ar fi urmărit chiar asasinarea generalului Carmona şi a d-lui Salazar. Ca şi în celălalt complot, conspiratorii au avut sprijinul direct al Marii Britanii.

Asistăm de şase săptămâni la o ofensivă anticomunistă a guvernului şi o contraofensivă a elementelor de stânga. Ofensiva guvernului a început printr-o serie de conferinţe anticomuniste la Emisora Nacional, care continuă încă; printr-o serie de articole în ziarul oficios „*Diario da Manha*"; prin organizarea de către Secretariatul Propagandei a unei biblioteci de popularizare, cuprinzând circa 100 volume de 60–120 pagini, toate cu conţinut anticomunist şi naţionalist. Direcţia bibliotecii o are João Ameal, istoric şi doctrinar naţionalist şi cele dintâi volume vor apărea la începutul verii. Aceasta este prima încercare a regimului salazarian de a contracara nenumăratele biblioteci de popularizare cu caracter democrato-comunist.

Reacţia elementelor de stânga n-a întârziat însă. Pe de-o parte, autorii conferinţelor anticomuniste au început să primească scrisori de intimidare şi chiar să fie ameninţaţi direct la telefon. Pe de altă parte, democraţii au răspândit zvonul că noua atitudine anticomunistă a guvernului a fost impusă d-lui Salazar de către generalisimul Franco, la Sevilla – şi cum spaniolii nu sunt iubiţi aici, acest zvon este o foarte abilă diversiune menită să compromită iniţiativa guvernului. De asemenea, în mediile anglofile circulă insistent opinia că „ofensiva anticomunistă" nu e oportună, că e o ieşire din neutralitate care va sili Angia să treacă la represalii. Au şi început să explice lipsurile de pe piaţă şi îndeosebi reducerea consumului electric şi suprimarea benzinii, ca fiind represalii ale guvernului englez faţă de „politica de la Sevilla".

Mai interesantă încă ni se pare propaganda anglo-comunistă exercitată prin organizaţiile catolice. Se ştie că Patriarhul Portugaliei, Dr. Manuel Cerejeira, este un neînduplecat germanofob. Întreaga presă catolică nu se sfieşte să apere făţiş „democraţiile" şi să atace, pe cât îi îngăduie cenzura, puterile Axei. Cuvântul de ordine a fost, la începutul campaniei din Rusia, că nazismul este tot atât de primejdios ca şi comunismul, leit-motiv a nenumărate articole de fond şi conferinţe. De câtva timp însă, şi urmând întocmai directivele primite din Anglia, şefii organizaţiilor catolice portugheze merg mai departe şi spun: dintre două rele, comunism şi nazism, alegem comunismul; pentru că, oricâtă suferinţă ar aduce revoluţia comunistă mondială, într-o generaţie se va naşte o lume nouă, socialistă şi creştină – în timp ce o victorie a nazismului ar însemna «dispariţia definitivă a creştinismului în Europa!» Aceste afirmaţii au fost făcute de personaje ecleziastice însemnate. Se ştie că, datorită atitudinii catolicismului militant lusitan, există un conflict latent între Patriarh şi Vatican. De asemenea, mi se spune că relaţiile între Patriarh şi d. Salazar, fostul său coleg de Universitate, s-au răcit complet în ultimul timp.

Tot în legătură cu orientarea politică a organizaţiilor catolice (şi îndeosebi ale tineretului catolic) este semnificativă interpretarea care se dă în unele cercuri recentelor manifestaţii religioase din Lisabona. Între 9 şi 13 aprilie, a fost adorată în capitală celebra statuie a Sfintei Fecioare de la Fatima. Patriarhul însuşi a slujit în noaptea de 12 spre 13 aprilie, în faţa unei mase de peste 50.000 persoane. Procesiunea statuii de la Fatima, cea dintâi care are loc la Lisabona, a fost impresionantă – şi nu e lipsit de interes amănuntul că această manifestare religioasă este interpretată politic nu ca o atitudine anticomunistă, ci ca o rezistenţă spirituală a naţiunii portugheze împotriva „totalitarismului nazi"!

În sfârşit, trebuie să notez şi o serie de zvonuri care circulă cu insistenţă de la o vreme; anume, în legătură cu eventuala debarcare a unui corp expediţionar britanic în Portugalia. Se spune că revoluţiile care ar fi trebuit să izbucnească erau dorite de comandamentul britanic; începând războiul civil, Anglia ar interveni ca să-şi salveze alianţa de ameninţările „fasciste".

Se mai spune, de asemenea, că Anglia are tot interesul de a sili armata germană să ocupe Peninsula Iberică, prelungindu-și astfel liniile de comunicații, risipindu-și forțele motorizate și aeriene, ridicând vrăjmășia a încă două popoare, uzându-și rezervele de petrol din Franța etc. În acest caz, debarcarea engleză ar putea fi numai o farsă, având ca scop doar provocarea intervenției armate spaniolă sau germană. Restul – opera de distrugere a podurilor, rezervelor etc. – ar fi făcut de elementele revoluționare portugheze. S-ar putea chiar ca, în timpul verii, să se încerce în aparență o mare lovitură engleză în Portugalia, pentru a atrage Germania în cursă – urmată la un scurt răstimp, de o adevărată debarcare în Franța.

Evident, toate aceste zvonuri contribuie în bună parte la menținerea tensiunii interne a Portugaliei. Serviciul de propagandă britanic, care controlează, copiază, în această privință, campania de zvonuri contradictorii organizată de serviciile germane din Belgia și Olanda în primăvara 1940.

Mircea Eliade

LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE
LE CONSEILLER CULTUREL

Lisabona, 15 februarie 1944

Domnule MINISTRU,

Privitor la cărțile de iminentă apariție, am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

1. Volumul meu *Ensayos Luso-Romeno*, predat Editurii „Imperio" în luna mai 1943 și care trebuia să apară în sezonul de iarnă 1943, întârzie încă din cauza lipsei de hârtie a editurii. Am voit să ridic manuscrisul pentru a-l preda altei case de editură, dar directorul, Manuel Murias, a stăruit să-l publice el.

2. Am făcut, în ianuarie, a doua corectură a cărții prof. Mehedinți, *O Pais e o Povo Romeno* editată de „Nobel", Coimbra.

3. Revizuiesc în prezent traducerea în portugheză a romanului *Europolis*, pentru aceeași editură.

4. D. Eugenio Navarro, la cererea mea, a tradus *Aranca, Ştima Lacurilor*, care va apărea în colecția „*Romanelor celebre*" (Livraria Portugal, Lisboa). Volumul e dactilografiat și va fi predat editurii la 20 februarie.

5. Poetul și criticul Antonio de Souza a început traducerea romanului *Ion*. Am primit primele capitole dactilografiate. Dl. de Souza a cerut onorariu pentru această traducere, însă ea este de o excepțională valoare.

6. Dl. Victor Buescu verifică traducerea portugheză a *Pădurii spânzuraților*, deja terminată (după versiunea franceză) pentru editura *Gleba*.

Primiți vă rog, domnule ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Consilier Cultural
Mircea Eliade

[D-lui Alexandru Constant
subsecretar de stat]

Scrisori către familie

Coscais, 3 august 1941

Dragă mamă şi Corina,

Vă scriu la amândouă pe aceeaşi foiţă pentru că s-au anunţat curierii spre Bucureşti şi nu vreau să pierd această ocazie. Din nefericire, tocmai în astă-seară nu arde lumina electrică. Vă scriu la o biată lampă cu petrol.

Am primit cărţile voastre poştale. Vă spun că disperasem că nu ne scrieţi nimic. Măcar Corina să scrie din când în când câteva rânduri pe o carte poştală. Nu vă mai întreb ce aţi primit şi ce nu, din partea noastră, pentru că, deşi eu vă trimit mereu scrisori – şi prin poştă şi prin curieri – am impresia că se repetă povestea din Anglia şi nu prea ajung la destinaţie.

Lucruri noi nu sunt pe aici. Vă spuneam în ultima scrisoare că a fost Pamfil Şeicaru şi mă simţeam obosit la plecarea lui. Aproape două săptămâni l-am plimbat peste tot prin Lisabona şi Portugalia. Pe aici, nu se schimbă nimic. Viaţa trece pe nesimţite la Coscais şi la Lisabona. Singura noastră grijă sunteţi voi; de ce nu se duc Corina cu Sorin undeva la ţară? Nu e plăcut – ştiu din experienţă – să te scoale noaptea alarmele aeriene. D[umneavoa]stră vă obişnuiţi mai repede, dar mă gândesc la Sorin. Să n-aibă grijă, că-i voi aduce eu cele mai frumoase jucării, numai să obţin odată un concediu. Zilnic mănânc cu câte un om mare de pe-aici. Mă zbat cum pot să-mi fac ţara cunoscută. Nu mă pot însă plânge de nimic, pentru că Portugalia este o ţară minunată şi liniştită. Viaţa e extrem de scumpă (dacă transform preţurile în lei, mă apucă nebunia!), dar se găsesc încă de toate şi poţi mânca şi bea cât vrei. Sărutări lui Nicu[1], Ticu[2], nenea Mitică[3], Victoria[4]. Îmbrăţişează-l pe papa. Pe mama şi pe Corina le sărut de mii de ori.

Al vostru
Mircea

---

[1] Nicu – fratele lui Mircea Eliade
[2] Ticu – cumnatul său (soţul Corinei)
[3] Nenea Mitică (= Mitache) – fratele mamei
[4] Victoria – soţia lui Nicu

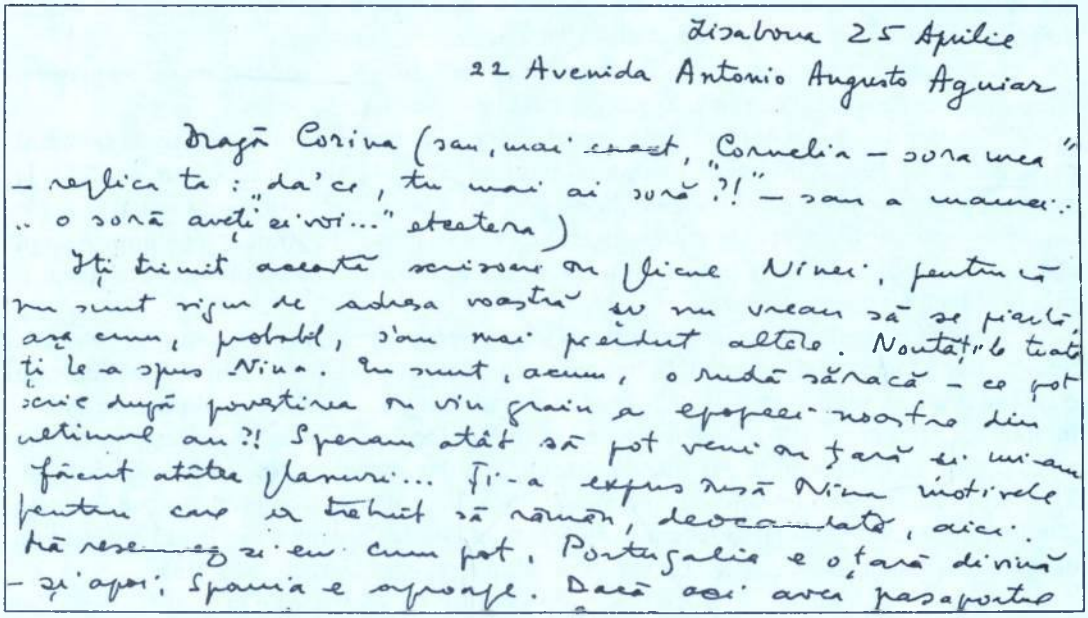

Lisabona 25 Aprilie
22 Avenida Antonio Augusto Aguiar

Dragă Corina (sau, mai exact, „Cornelia – sora mea" – replica ta: „da' ce, tu mai ai soră?!" – sau a mamei: „o soră aveți și voi..." etcetera)

Îți trimit această scrisoare în plicul Ninei, pentru că nu sunt sigur de adresa voastră și nu vreau să se piardă, așa cum, probabil, s'au mai pierdut altele. Noutățile toate ți le-a spus Nina. Eu sunt, acum, o rudă săracă – ce pot scrie după povestirea în viu grai a epopeii noastre din ultimul an?! Speram atât să pot veni în țară și mi-am făcut atâtea planuri... Ți-a expus Nina motivele pentru care m-a trebuit să rămân, deocamdată, aici. Mă resemnez zi cu zi cum pot. Portugalia e o țară divină – și apoi, Spania e aproape. Dacă aș avea pașaportul

Lisabona, 27 ianuarie [19]42

Dragă Corina și Ticu,

Scrisoarea voastră ne-a făcut la toți o extraordinară plăcere. Și așteptăm pe celelalte, pe care nu ne îndoim că le-ați trimis. Cum i se potrivesc lui Sorin micile lucruri portugheze?

Cu alt prilej vom reveni. Nu vă mai întreb ce faceți, pentru că tot n-o să-mi răspundeți. Eu nu fac prea multe. Scriu o carte despre Salazar. Enorm de citit – memorii, studii etc. și greu de scris.

Am înființat un cerc literar și filosofic, cu ce e mai inteligent în Portugalia. Lucrurile merg bine, deocamdată. Planuri am cu miile, deși nu știu câte voi ajunge să le realizez. Iertați-mi scrisul. A fost zi de curier și sunt năucit. Dar vă voi mai scrie curând.

Ce face micul meu student, caporalul Sorin? Sărutați-l!

Pe tine și pe Ticu, vă îmbrățișez cu mult dor, al vostru
Mircea

Lisabona, 25 aprilie 1942
22 Avenido Antonio Augusta Aguiar

Dragă Corina (sau, mai exact, „Cornelia – sora mea" – replica ta: „da' ce, tu mai ai soră?!" sau a mamei: „o soră aveți și voi" .... etcaetera).

Îți trimit această scrisoare în plicul Ninei, pentru că nu sunt sigur de adresa voastră și nu vreau să se piardă, așa cum probabil s-au mai pierdut altele. Noutățile toate ți le-a spus Nina. Eu sunt acum o rudă săracă – ce pot scrie după povestirea în viu grai a epopeii noastre

din ultimul an?! Speram atât să pot veni în țară și mi-am făcut atâtea planuri... Ți-a expus însă Nina motivele pentru care a trebuit să rămân, deocamdată, aici.

Mă resemnez și eu cum pot. Portugalia e o țară divină – și apoi, Spania e aproape. Dacă aș avea pașaportul cu mine, aș șterge-o mâine la Sevilla.

E un an de când n-am mai primit nimic de la voi – nici de la tine, nici de la mama și papa, nici de la Nicu. Ultima scrisoare a lui papa, o carte poștală din iunie, am primit-o la Londra, prin noiembrie. Îmi dădea lista de prețuri și-mi spunea cum s-au scumpit toate lucrurile – probabil cenzura engleză a crezut că e ceva cifrat și a ținut-o șase luni. Aștept să-mi scrieți toți. Nina vă va spune când pleacă un curier spre Lisabona – dar scrieți-mi și prin poștă, că ajunge.

Sper că tragedia țării noastre a făcut să treacă pe planul ultim micile necazuri de acasă. Sper că toată lumea mulțumește lui Dumnezeu că a scăpat cu viață – și a uitat prostiile care o făceau inutil să sufere altădată. Ar fi cea mai mare bucurie pe care aș mai putea-o avea – în afară de refacerea țării – dacă aș afla că nu m-am înșelat. În ceea ce privește persoana mea, știu că nu e agreabil să mă știți departe de voi, dar contez pe tine că mă poți înlocui. Tu ai fost întotdeauna ajutorul meu cel mai prețios, pentru a nu face prea mult să sufere o familie din cauza destinului oarecum straniu al unuia dintre membrii ei. (Fraza e destul de obscură – aș putea spune, chiar proastă – dar tu înțelegi cam ce vreau să spun).

Am aflat că Ticu a fost, ca de obicei, concentrat: Ce vrei, dacă e artilerist... Am aflat de asemenea că nepotul meu Sorin a început să-mi citească romanele și ridică uneori obiecții. De abia aștept să-l văd. Trimite-mi o fotografie – și fotografiile voastre cele mai recente.

Ce fac mama, papa, Nicu, Victoria și Nenea Mitache? Spune-le să-mi scrie. Le voi scrie și eu, prin curier și prin poștă, deși adresa lui Nicu o știu vag (Gh. Barițiu 6?!?). Nu te mai întreb nimic despre Cezar[1], pentru că despre el aflu oricând din presa mondială – e doar un om atât de cunoscut...

Spune-mi dacă ți-a plăcut *Iphigenia*. Mama a văzut-o? Am de gând să mai scriu și alte piese de teatru. (Cum ar spune mama: «Din viața lui, dragă...)»

Voi ați mai văzut pe cineva dintre prieteni? Pe Mary, pe Anton, Pencii, Marieta, Haig etc?... Ar trebui să păstrezi legăturile cu ei. Nu uita ce mi-ai făgăduit anul trecut, că ai să duci o viață mondenă. Ține-te de cuvânt.

Nu mai știu dacă, după toate schimbările de la noi, Nicu mai este tot la Ministerul Finanțelor. Ce-a făcut mama cu casa? Se plângea că a cheltuit prea mulți bani. Vede acum ce bună idee a avut să-și clădească micul lor palat. Îmi pare rău că am plecat din Anglia așa cum am plecat și că azi, după un an de muncă și de primejduirea vieții, sunt tot așa de sărac ca în 1940 – pentru că aș fi fost fericit să vă ajut, dar mai ales să ajut pe bătrâni. Dar, după cum vezi, soarta mi-a dat geniu și spirit de aventură – însă nu vrea să-mi dea și bogăție. Dacă însă într-o zi s-o răzgândi și oi deveni bogat, să știți că o să aveți totul de la mine.

Sărută cu drag și pe Ticu. Îmbrățișări lui Nicu și Victoriei. Sărută cu drag pe mama și papa. Tuturor celorlalți sănătate. Nu uita pe nenea Mitache, prietenul nostru.

Te îmbrățișez cu mult dor
Mircea

[1] Cezar Cristea – vărul lui Mircea Eliade e ironizat pentru pretinsa sa.... celebritate.

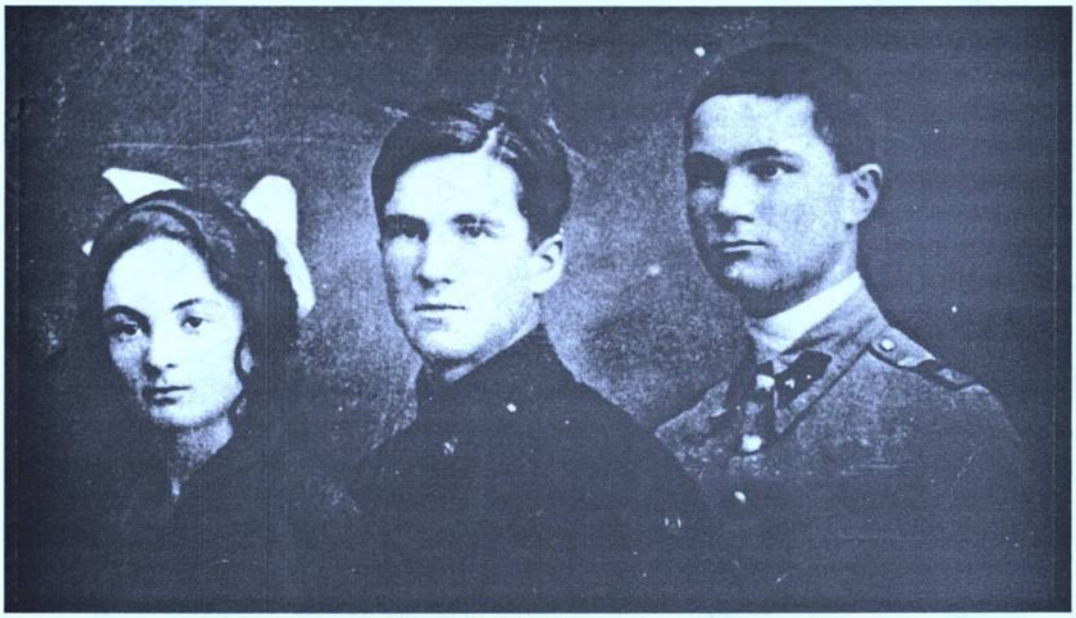

Eliade împreună cu fratele și sora sa

LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE
LE CONSEILLER CULTUREL

Lisabona, 8 aprilie 1943

Dragă mamă și papa,

Dintr-o scrisoare a Corinei pe care am primit-o astăzi, aflu că n-ați primit scrisoarea mea pe care o trimisesem ca cea pentru Corina și Nicu. Vă spuneam acolo toată tristețea de care am fost cuprins aflând de accidentul lui papa. Iar acum, în loc să mă bucur că totul a trecut, iată că dăm peste o altă veste tristă: boala mamei! Sper că până la primirea acestei scrisori, să fi trecut criza mamei și papa să se fi restabilit complet. Dar va da Dumnezeu și vor trece și aceste încercări!

Ce noutăți să vă spunem despre noi? Este probabil ca Nina să fie de Paști în București, dacă va putea pleca la 16 aprilie cu trenul spre Paris – Berlin și de acolo în țară. Spun «este probabil», pentru că astă-seară am fost informat că aș fi fost numit consilier cultural la Roma și în acest caz Nina nu mai poate pleca. Mie nu prea-mi convine această mutare acum; cerusem postul Roma anul trecut, acum e mai puțin interesant. Așa că am telegrafiat, cerând să rămân pe loc, sau, dacă vor cu orice preț să trec la o nouă Legație, să mă mut la Stockholm. Aștept rezultatul și apoi vă voi scrie ce s-a hotărât și dacă sunt șanse să vin și eu în țară în cursul verii. În cazul când Nina poate pleca săptămâna viitoare, va ajunge la București pe la sfârșitul lunii, și atunci vă va spune ea toate, cu amănunte. Dacă voi fi mutat în Suedia, nu prea cred că voi putea veni curând în țară. Vestea aceasta, cu transferarea la Roma, a căzut oarecum pe neașteptate, când eu mă învățasem cu gândul că voi rămâne încă un an în Portugalia.

Nu știu dacă v-am scris că am fost ales membru al *Institutului Portughez de Etnografie și Arheologie* și că duminica trecută am ținut prima comunicare din folclorul românesc, comunicare ce va apărea în revista „*Ethos*". Sunt mândru că sunt primul român căruia i s-a făcut această cinste.

Cartea mea portugheză despre istoria românilor apare mâine în vitrine. E o mare bucurie pentru mine că, în sfârşit, există şi în limba portugheză o carte asupra României şi istoriei neamului românesc. Dacă voi mai rămâne aici, o a doua carte va apărea în cursul lunii mai. Cam astea sunt noutăţile. Încolo, viaţa pe care o ştiţi, care nu-i nici mai rea, nici mai bună ca alte vieţi. Ne gândim mereu la ţară şi la ce-o vrea Dumnezeu cu noi. Să sperăm că până la urmă toate vor ieşi cu bine. Şi sper, mai ales, să aflu curând veşti bune de însănătoşire de la D[umneavoa]stră.

Vă îmbrăţişez pe amândoi cu mult dor şi drag, urându-vă grabnică însănătoşire, al vostru
Mircea

LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE
LE CONSEILLER CULTUREL

Lisabona, 20 mai 1943

Dragă mamă şi papa,

Am primit chiar acum scrisoarea mamei din 12 mai şi mă bucur că amândoi aţi scăpat din necazurile bolii prin care aţi trecut. Vă mai trimit nişte doctorii, sper să fie bune la ceva. În ceea ce priveşte cei 40.000 de lei, mamă, nu ai de ce să te superi, pentru că eu i-am telegrafiat Ninei să se împrumute de această sumă şi să ţi-i dea imediat. Şi iată de ce: primisem o scrisoare de-a lui papa, în care îmi spunea că nu aveţi deloc bani pentru odihna la munte şi că de la Nicu şi Corina nu mai puteţi cere pentru că v-au dat destul în timpul bolii. Eu, crezând că e vorba de ceva urgent şi neştiind când va putea încasa sumele de la editori, i-am telegrafiat Ninei să se împrumute şi să-ţi dea 40.000 lei. Aşa că nu trebuie să te superi. În fond, nici eu nu mai ştiu cum să procedez: dacă nu vă dau, e rău – dacă vă dau, iarăşi e rău. Sper că am limpezit această neînţelegere.

Nu trebuie să vă surprindă faptul că nu se scrie nimic despre mine în ziare. Aşa se întâmplă când eşti departe: lumea te uită. Eu însă nu lucrez ca să mă aprecieze cei din ţară – ci ca să fac cunoscută România în străinătate. Aceasta am izbutit cu vârf şi îndesat, căci presa portugheză scrie zilnic despre România şi chiar despre mine. Restul nu mă mai interesează.

Nu ştiu chiar dacă s-a aranjat ceva cu venirea Corinei. Eu o rugasem să se pregătească pentru cel mai târziu 1 iunie să vină cu avionul, căci după această dată comunicaţiile nu mai sunt sigure din cauza eventualelor debarcări engleze. În nici un caz nu poate veni cu trenul, pentru că riscă să rămână câteva luni într-un orăşel din Franţa şi această răspundere eu nu mi-o pot lua.

Să sperăm că toate se vor termina cu bine, dac-o vrea Dumnezeu.

Multe îmbrăţişări lui Nenea Mitache.

Pe tine şi pe papa vă sărut de mii de ori cu dor,
Mircea





LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE
LE CONSEILLER CULTUREL

Lisabona, 1 august 1943

Dragă mamă și papa,

De aproape două luni n-am mai primit nici o veste de la voi. La scrisoarea mea din iunie n-am primit răspuns. De altfel, vremurile pe care le trecem cu toții sunt atât de tragice, încât timpul aleargă pe lângă noi fără să ne dăm seama. Sper că mama s-a odihnit destul de bine la Predeal în tovărășia Corinei. Nici de la Corina n-am mai primit nimic demult, deși eu i-am scris în iunie.

Pe aici, aceeași atmosferă pe care o știți. Trăim de la o zi la alta, în așteptarea evenimentelor. Am avut toată vara mult de lucru și o să mai am încă. Anul acesta n-am avut vacanță, exact ca și în ceilalți ani. Cred că am să pot veni în țară prin septembrie, dacă o vrea Dumnezeu. Dar e bine să nu mai fac planuri, pentru că nimeni nu știe ce are să fie mâine.

Cu sănătatea o duc bine și de vreo 10 zile s-a refăcut și Nina, care a fost destul de grav bolnavă și la București, și aici. Am petrecut vara la Lisabona având mult de lucru. De altfel, până acum căldurile au fost suportabile. Mă gândesc mereu la țară și mi-e cu atât mai mult dor de voi toți, cu cât nu știu dacă ne vom revedea anul acesta. Să dea Dumnezeu să iasă toate lucrurile bine pentru noi toți și să ne revedem sănătoși la noi acasă.

Îmbrățișări lui Nenea Mitică. Le scriu și Corinei și lui Nicu.

Vă sărută cu multă dragoste și dor, al vostru
Mircea

Lisabona, 24 septembrie [1943]

Dragă mamă şi papa,

N-am primit până acum nimic din partea d[umneavoa]stră, nici de la Corina şi Nicu. Ce să vă mai spun? Lucru mult, mai ales de când s-au înfiinţat două servicii de curieri pe lună. Pe aici a şi venit toamna. Ne gândim cu strângere de inimă la ce va fi în ţară. Sper că nu v-a speriat prea mult alarma aeriană pe care aţi avut-o. Cu Roma n-am aranjat încă nimic. Nici n-aş vrea, de altfel, să plec în toiul iernii. Poate, dacă am fi sănătoşi, am să mă hotărăsc la primăvară. Pe de altă parte, unii mă sfătuiesc să mă mut, dacă vreau cu orice preţ să plec din Portugalia, în Suedia, la Stockholm. Deşi viaţa e foarte scumpă acolo, leafa e mare şi oamenii foarte interesanţi.

Dac-o vrea Dumnezeu, mă voi duce pentru vreo 10–15 zile în Spania. Am tot amânat călătoria asta din lipsă de timp.

Cum o mai duceţi? Ce face Nenea Mitică? Spune-i te rog, multe sărutări din parte-ne. Pe d[umnea]ta şi pe papa vă îmbrăţişez de mii de ori,

„fiul"
Mircea

Lisabona, 18 octombrie 1943

Dragă mamă şi papa,

De la scrisoarea voastră din iulie n-am mai primit nimic, deşi eu v-am scris câteva zile după aceea şi o carte poştală din Coimbra, din septembrie. De altfel, nu mă mir, pentru că n-am primit aproape nimic din ţară în toată vara aceasta. Nu ştiu dacă poşta de la noi e de vină, sau feluritele cenzuri europene, unde scrisorile zac cu lunile. Am fost informat că mi s-au trimis de la Bucureşti mai multe pachete cu cărţi şi de trei luni n-am primit nici unul din ele.

Cum vă spuneam şi altădată, vara aceasta am rămas în Lisabona. Am fost de câteva ori la Estoril şi am făcut vreo 10–12 băi la mare. Iar în septembrie am fost câteva zile la Coimbra cu nişte prieteni din Spania. Asta a fost vacanţa mea de vară. Sper să mă pot duce săptămâna viitoare la Paris pentru vreo zece zile, ca să-mi văd editorul, pentru o nouă ediţie *Yoga* şi, totodată, să văd mai mulţi profesori şi scriitori. Să vedem dacă voi avea noroc măcar de data aceasta.

Aşa cum vă închipuiţi, programul meu din Lisabona a continuat fără modificări. Este foarte mult de lucru şi timpurile sunt din ce în ce mai grele. Restricţii de tot felul s-au introdus şi aici, iar de câteva săptămâni a început şi camuflajul. Paradisul portughez pe care l-am apucat eu acum doi ani s-a dus. Europa unifică. Toate ţările încep să semene între ele. Poşta, mergând foarte neregulat, primeşte numai câteodată reviste literare, aşa că nu prea ştiu ce se mai întâmplă în cultura românească. Nici nu ştiu măcar dacă anumite cărţi ale mele, care trebuiau să se retipărească în cursul verii acesteia, au văzut sau nu lumina tiparului. Nici de *Zamolxis* nu ştiu nimic. Aşa e când nu eşti în ţară, să te ocupi personal. Oamenii, la depărtare, te uită repede.

Sper să apară, luna viitoare, un nou volum al meu în limba portugheză. Dar situaţia e de aşa natură încât nu mai am nici timpul, nici aplecarea să scriu. Mă gândesc mereu la ţară, la ce ne-o mai fi scris să îndurăm.

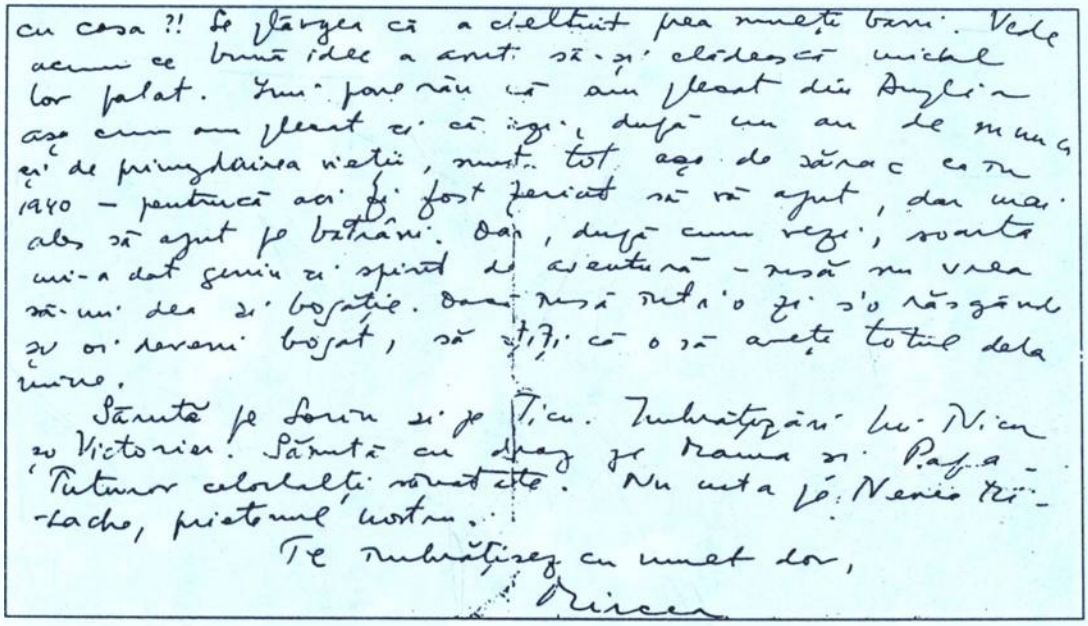

N-am primit nimic nici de la Corina, nici de la Nicu. Am să le scriu tot astăzi din nou. Salutări lui nenea Mitică și tuturor din familie.

Pe voi vă îmbrățișez cu mult dor și drag,
Mircea

Lisabona, 29 aprilie 1944

Profit de o ocazie unică pentru a vă scrie câteva rânduri. Am primit scrisoarea dumneavoastră din martie, dar de atunci nu mai știu nimic de voi. Mai ales de când au început bombardamentele suntem extrem de neliniștiți. Am aflat de grozăvia bombardamentului din 4 aprilie și n-am respirat în voie decât după ce am primit telegrama Gizei că toți sunteți bine. Cred că Corina și Sorin s-au evacuat. Eu vă sfătuisem să faceți asta cu toții, mai demult. Sper că scrisoarea de față să vă parvină, dar aș fi mai liniștit dacă aș ști că toți ați părăsit Bucureștiul.

Noi o ducem foarte prost. Nina e bolnavă de trei luni de sciatică, iar în aprilie boala s-a complicat și cu stomacul. Eram hotărâți să ne întoarcem, acum când ar fi nevoie de toți, în țară. Dar s-au întrerupt comunicațiile feroviare prin Ungaria, iar cu avionul nu ne putem aduce nici hainele. Să lăsăm totul aici, cum am mai făcut o dată la Londra, ar fi însemnat să rămânem dezbrăcați. Așa că, fără voia noastră, stăm aici, deși e foarte greu. Ar fi fost mai suportabilă situația lângă ai noștri. Aici, între străini, deprimarea și gândurile negre sunt un adevărat chin. Mă simt vinovat că nu m-am întors la timp în țară, să-mi fac și eu datoria ca toți ceilalți. În momentul de față propaganda noastră în Portugalia nu-mi mai poate da satisfacția dinainte. Regret foarte mult că m-au prins evenimentele atât de tragice departe de țară și de ai mei.

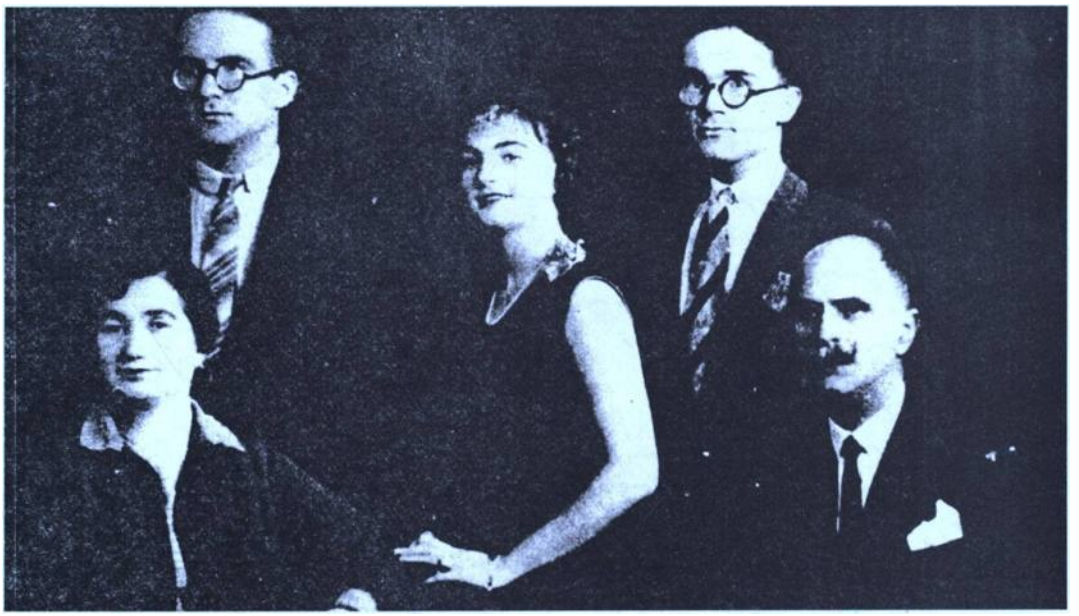

Eliade și familia

Eu voi continua să vă scriu prin avion, tot la vechile adrese. Sper să vă ajungă scrisorile, chiar dacă v-ați evacuat. Îndeosebi mă interesează să aflu ce-au făcut Corina și Sorin. Eu cred că ar fi fost bine să se ducă la Fierbinți până la limpezirea situației. Ce fac Nicu și Victoria? Îi sfătuiesc pe toți, dacă n-au plecat încă din București, să se ducă la țară. Din fericire acum e vară și se poate trăi bine și la țară.

Nina e la pat de o săptămână, foarte slăbită, așa că nu vă poate scrie. Din partea ei și din parte-mi, vă trimitem toată dragostea noastră mamei, [lui] papa, Corinei, [lui] Nicu, Sorin, Ticu, Victoria și nenea Mitică.

Am să vă scriu mai pe larg prin poștă. V-am scris două scrisori – una Corinei, alta dumneavoastră – în Joia Patimilor. Sper că le-ați primit. Dumnezeu să vă aibă în paza Lui pe toți și să ne întărească să trecem cu bine prin aceste cumplite încercări.

Vă îmbrățișează pe toți cu mare dragoste și dor,
Mircea și Nina



EUGEN IONESCU
Un scriitor printre diplomați

Un fapt până nu demult ignorat – sau în orice caz puțin cunoscut – este acela că Eugen Ionescu a fost timp de câțiva ani diplomat. Într-adevăr, între iunie 1942 și octombrie 1945, scriitorul a lucrat în Franța, ca trimis al Ministerului Propagandei la Legația română de la Vichy. La început secretar de presă, apoi din aprilie 1943 secretar cultural, a fost avansat în iunie 1944 la gradul de secretar principal II pe probleme culturale. La 1 octombrie 1945, a fost rechemat în țară. După cum se știe, nu a dat curs invitației de a reveni în centrală, ci a rămas în Franța, stabilindu-se la Paris.

Cazul lui Eugen Ionescu nu a fost singular în epocă. În deceniile al 4-lea și al 5-lea, în oficiile diplomatice ale României au lucrat ca funcționari diplomatici multe personalități marcante ale literaturii noastre: L. Blaga, O. W. Cisek, Șt. Baciu, A. Cotruș, Gr. Cugler, Mircea Eliade, ba, timp de câteva luni (în 1941), chiar și Emil Cioran.

Într-o confesiune, publicată în 1992 în „*Impressions du Sud*", E. Ionescu mărturisea că exista în București un șef adjunct de la statul major care-i proteja de front pe cei considerați de el a fi elita națiunii. Dacă în primul război mondial, fuseseră sacrificate în special elitele, acum cei considerați a fi aristocrația intelectuală urmau să fie puși la adăpost. «*Halal aristocrație,* exclamă E. Ionescu, *compusă din nenumărați membri ai Gărzii de Fier, din legionarii pe care mareșalul Antonescu i-a condamnat la moarte și pe care germanii i-au internat în lagăre de concentrare ca să-i salveze, nu să-i lichideze*».

Într-o scrisoare trimisă lui Tudor Vianu, în septembrie 1945, Eugen Ionescu face un portret lucid și plin de amărăciune al generației sale:

«*Generația* „Criterion", *fudula „tânără generație" de acum cinsprezece ani s-a descompus, a pierit. Nici unul dintre noi nu avem încă patruzeci de ani și suntem sfârșiți. Alții, atâția, morți. Generația dumitale e mult mai norocoasă. Și mult mai validă, de altfel. Noi am fost niște bezmetici. Și niște nenorociți. În ceea ce mă privește, nu-mi pot reproșa că am fost fascist. Dar lucrul acesta se poate reproșa aproape tuturor celorlalți. Mihail Sebastian își păstrase o minte lucidă și o omenie autentică. Ce păcat că nu mai este. Cioran e aici, exilat. Admite că a greșit, în tinerețe. Mi-e greu să-l iert.*

A venit, sau vine zilele astea Mircea Eliade; pentru el, totul e pierdut, de vreme ce „a învins comunismul". Ăsta e un mare vinovat. Dar și el și Cioran și imbecilul de Noica și grasul Vulcănescu și atâția alții (Haig Acterian, Mihail Polihroniade) sunt victimele odiosului defunct Nae Ionescu. Dacă nu era Nae Ionescu (sau dacă nu se certa cu regele), am fi avut, astăzi, o generație de conducători valoroasă, între 35 și 40 de ani. Din cauza lui, toți au devenit fasciști. A creat o stupidă, înfiorătoare Românie reacționară [...].

Tot timpul i-am urât: am luptat contra lor, m-au urât și ei, dar fără ei – dușmanii mei – mă simt singur. Eram blestemat să-i urăsc și să fiu legat de ei, cu cine să continui dialogul?» (Scrisoare reprodusă, fragmentar, după volumul *Scrisori către Tudor Vianu*, vol. II / 1936–1949 / Ed. „Minerva", 1994).

Dialogul a fost continuat totuși, indirect, de scriitor, prin activitatea prodigioasă depusă cu devotament și pasiune în slujba României, în domeniul diplomației culturale. *Dosarul diplomatic* Eugen Ionescu pe care-l prezentăm cititorilor este alcătuit din 12 rapoarte și referate preluate din

arhiva Ministerului de Externe şi dintr-o scrisoare adresată lui Ion Chinezu (aflată la Muzeul Literaturii Române), toate din perioada 1943–1944.

Astfel, în 1943, scriitorul pregătea numărul dedicat ţării noastre al revistei „*Pyrénées*", făcea portretul unui prieten al României (profesorul universitar de istorie Paul Henry), analiza un articol al propagandei maghiare despre cultura română (privită ca vasală «a culturii slavo-bizantino-bulgare»), scria despre o emisiune radiofonică dedicată României, pregătea traducerea unui volum de nuvele al lui Pavel Dan, şi a unor grupaje de poezii din T. Arghezi şi L. Blaga. În legătură cu această ultimă activitate (reflectată şi în scrisoarea către Ion Chinezu) se plângea de lipsa hârtiei şi preciza că *«arta singură exprimă sufletul adânc şi permanent al unei culturii»*, după cum *«serviciile aduse de o literatură bine tradusă sunt incalculabile, chiar dacă nu toată lumea vede asta de la început.»*

Traducerile i-au apărut fie în volume (Pavel Dan), fie, ca şi alte note culturale, în reviste, precum: „*Cahiers du Sud*", „*Combat*", „*Demain*", „*Les Nouveaux Temps*", „*La France*".

Totodată, Eugen Ionescu a pus bazele catedrei M. Eminescu de la Nisa, şi al primului lectorat de limba română de la Montpellier. A înfiinţat Cercul de amiciţie franco-română din zona Marsilia-Aix-Nisa, şi s-a preocupat (cum arată referatele diplomatice) de crearea unei camere de comerţ franco-române. (A se vedea în acest sens şi articolul lui N. Mareş din numărul de pe 18–24 ian. 1995 al „*României literare*"). Era, într-un fel, firesc să fie aşa, căci român prin tată şi prin locul naşterii (Slatina), francez prin mamă şi prin atracţia exercitată de Franţa asupra lui, Eugen Ionescu a constituit un caz unic în felul lui, în două culturi, ce e drept înrudite. Desigur, nu se poate şti cu precizie, ci doar bănui, care ar fi fost evoluţia creatorului, dacă ar fi rămas în România. În Franţa, a cunoscut ani grei, marcaţi de un teribil dor de ţară. Scrisorile dintr-o lungă perioadă (1942–1947), în special cele către Petru Comarnescu, o dovedesc. Ochiul critic vede o altă Franţă la faţa locului, decât cea feerică, cunoscută în copilărie, la La Chapelle Anthenaise. Şi probabil o societate închisă, cea care-l făcea să-i scrie la 1.XI.1943 lui Ion Chinezu, cerându-i sprijinul pentru traducerile lui din Pavel Dan şi Lucian Blaga: *«Aici mă simt îngrozitor de singur şi mă fac greu înţeles»*.

I-a fost dat acestui neastâmpărat tânăr contestatar, obsedat din copilărie, aproape, de ideea morţii, să ajungă octogenar, să supravieţuiască celor două totalitarisme de care se simţise egal ameninţat, să reia legăturile cu ţara din care plecase fugind, să devină din nou şi pe deplin asumat, un „ambasador" al ei în lume.

Simona CIOCULESCU

Eugen IONESCU

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Toulouse, 17 aprilie 1943

RAPORT

completând referatul nr. 950 asupra numărului în pregătire
al revistei „*Pyrénées*“ despre România

Pentru precizarea şi completarea sumarului numărului din revista „*Pyrénées*“ ce va fi consacrat României (conform raportului nostru numărul 950) am luat în cursul acestei săptămâni un nou contact cu conducătorii acestei reviste, dl Didier, editorul, dl Ferran, profesor la Facultatea de litere din Toulouse şi director al revistei, dl Alphonse Dupront, conferenţiar la Facultatea de litere din Montpellier care, ca bun cunoscător al României, acceptă bucuros să se ocupe de realizarea numărului, şi dl Darmangest, publicist, colaborator al revistei „*Pyrénées*“. Faptul că materialul cerut din ţară nu ne-a parvenit încă, ne-a pricinuit unele dificultăţi, întrucât nu s-a putut discuta decât asupra celor câteva texte adunate aici, neputându-se nimic decide, în cunoştinţă de cauză, asupra textelor colaborărilor româneşti. Pe de altă parte, numărul din revistă, ce urma să apară în cursul lunii mai, nu va mai putea fi tipărit înainte de sfârşitul lunii iunie, tot din cauza neparvenirii, în timp util, a materialului promis din ţară.

Am obţinut însă ca numărul ce va fi închinat României să apară înaintea numerelor ce se pregătesc despre alte ţări (Spania, Elveţia).

Întrunindu-se, prin urmare, d-nii Didier, prof. Ferran, prof. Dupront, d-nii Darmangest şi subsemnatul la sediul revistei „*Pyrénées*“, s-au putut adăuga câteva sugestii noi pentru completarea (sau modificarea) proiectului provizoriu de număr, aşa cum a fost arătat în raportul nostru nr. 950.

arhiva Ministerului de Externe şi dintr-o scrisoare adresată lui Ion Chinezu (aflată la Muzeul Literaturii Române), toate din perioada 1943–1944.

Astfel, în 1943, scriitorul pregătea numărul dedicat ţării noastre al revistei „*Pyrénées*", făcea portretul unui prieten al României (profesorul universitar de istorie Paul Henry), analiza un articol al propagandei maghiare despre cultura română (privită ca vasală «a culturii slavo-bizantino-bulgare»), scria despre o emisiune radiofonică dedicată României, pregătea traducerea unui volum de nuvele al lui Pavel Dan, şi a unor grupaje de poezii din T. Arghezi şi L. Blaga. În legătură cu această ultimă activitate (reflectată şi în scrisoarea către Ion Chinezu) se plângea de lipsa hârtiei şi preciza că *«arta singură exprimă sufletul adânc şi permanent al unei culturii»*, după cum *«serviciile aduse de o literatură bine tradusă sunt incalculabile, chiar dacă nu toată lumea vede asta de la început.»*

Traducerile i-au apărut fie în volume (Pavel Dan), fie, ca şi alte note culturale, în reviste, precum: „*Cahiers du Sud*", „*Combat*", „*Demain*", „*Les Nouveaux Temps*", „*La France*".

Totodată, Eugen Ionescu a pus bazele catedrei M. Eminescu de la Nisa, şi al primului lectorat de limba română de la Montpellier. A înfiinţat Cercul de amiciţie franco-română din zona Marsilia-Aix-Nisa, şi s-a preocupat (cum arată referatele diplomatice) de crearea unei camere de comerţ franco-române. (A se vedea în acest sens şi articolul lui N. Mareş din numărul de pe 18–24 ian. 1995 al „*României literare*"). Era, într-un fel, firesc să fie aşa, căci român prin tată şi prin locul naşterii (Slatina), francez prin mamă şi prin atracţia exercitată de Franţa asupra lui, Eugen Ionescu a constituit un caz unic în felul lui, în două culturi, ce e drept înrudite. Desigur, nu se poate şti cu precizie, ci doar bănui, care ar fi fost evoluţia creatorului, dacă ar fi rămas în România. În Franţa, a cunoscut ani grei, marcaţi de un teribil dor de ţară. Scrisorile dintr-o lungă perioadă (1942–1947), în special cele către Petru Comarnescu, o dovedesc. Ochiul critic vede o altă Franţă la faţa locului, decât cea feerică, cunoscută în copilărie, la La Chapelle Anthenaise. Şi probabil o societate închisă, cea care-l făcea să-i scrie la 1.XI.1943 lui Ion Chinezu, cerându-i sprijinul pentru traducerile lui din Pavel Dan şi Lucian Blaga: *«Aici mă simt îngrozitor de singur şi mă fac greu înţeles»*.

I-a fost dat acestui neastâmpărat tânăr contestatar, obsedat din copilărie, aproape, de ideea morţii, să ajungă octogenar, să supravieţuiască celor două totalitarisme de care se simţise egal ameninţat, să reia legăturile cu ţara din care plecase fugind, să devină din nou şi pe deplin asumat, un „ambasador" al ei în lume.

Simona CIOCULESCU

Eugen IONESCU

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Toulouse, 17 aprilie 1943

RAPORT

completând referatul nr. 950 asupra numărului în pregătire
al revistei „*Pyrénées*" despre România

Pentru precizarea şi completarea sumarului numărului din revista „*Pyrénées*" ce va fi consacrat României (conform raportului nostru numărul 950) am luat în cursul acestei săptămâni un nou contact cu conducătorii acestei reviste, dl Didier, editorul, dl Ferran, profesor la Facultatea de litere din Toulouse şi director al revistei, dl Alphonse Dupront, conferenţiar la Facultatea de litere din Montpellier care, ca bun cunoscător al României, acceptă bucuros să se ocupe de realizarea numărului, şi dl Darmangest, publicist, colaborator al revistei „*Pyrénées*". Faptul că materialul cerut din ţară nu ne-a parvenit încă, ne-a pricinuit unele dificultăţi, întrucât nu s-a putut discuta decât asupra celor câteva texte adunate aici, neputându-se nimic decide, în cunoştinţă de cauză, asupra textelor colaborărilor româneşti. Pe de altă parte, numărul din revistă, ce urma să apară în cursul lunii mai, nu va mai putea fi tipărit înainte de sfârşitul lunii iunie, tot din cauza neparvenirii, în timp util, a materialului promis din ţară.

Am obţinut însă ca numărul ce va fi închinat României să apară înaintea numerelor ce se pregătesc despre alte ţări (Spania, Elveţia).

Întrunindu-se, prin urmare, d-nii Didier, prof. Ferran, prof. Dupront, d-nii Darmangest şi subsemnatul la sediul revistei „*Pyrénées*", s-au putut adăuga câteva sugestii noi pentru completarea (sau modificarea) proiectului provizoriu de număr, aşa cum a fost arătat în raportul nostru nr. 950.

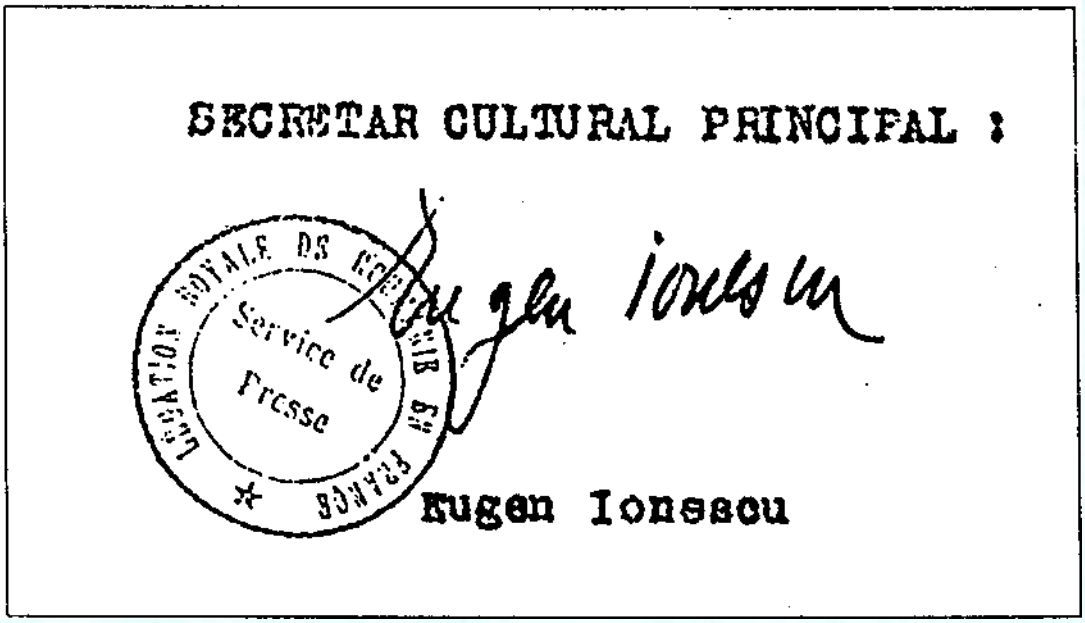

Astfel, în afară de articolele şi studiile de prezentare generală a gândirii, poeziei, literaturii, criticii româneşti (care şi ele vor fi altfel integrate) cerute de noi şi care ne vor parveni, în scurtă vreme, s-a prevăzut ca partea cea mai importantă a numărului revistei să fie închinată nu literaturii, ci omului şi ţării româneşti, literatura fiind subordonată cunoaşterii omului şi ţării şi servind numai ca ilustrare a celor arătate despre ţară şi om.

Pe de altă parte, pentru ca numărul să prezinte un interes mai mare pentru cititorii ambelor ţări, s-a sugerat ca, în prezentarea omului şi ţării româneşti, articolele colaboratorilor români să fie dublate de articole de colaboratori francezi.

Colaboratorii francezi (propunerea lor şi luarea de contact cu ei) au rămas în parte în grija d-lui Dupront, care se angajează să le precizeze intenţiile conducătoare ale numărului despre România, intenţii în cadrele cărora aceşti autori pot intra. Autorii francezi, asupra cărora alegerea noastră s-a oprit, sunt: d-nii de Martonne, Louis Gillet, F. O. Martin, istoricul Paul Henry (predecesorul d-nului Dupront la conducerea Institutului francez din Bucureşti) profesor la Facultatea de litere din Clermont-Ferrand şi cu care eu însumi am luat contact de acum o lună, cerând şi obţinând un articol despre *Présentation Historique de la Roumanie*, Mario Roques, eventual, Paul Morand, acesta din urmă pentru aspectele exterioare şi pitoreşti, A. Guillermou.

Studiul de prezentare istorică a României, cerut d-lui profesor George Brătianu în raportul nostru nr. 950, va fi astfel urmat de articolul d-lui Paul Henry – înfăţişându-se, aşadar, punctul de vedere al unui istoric român, cât şi punctul de vedere al unui istoric francez, iubitor al României.

Întreaga parte consacrată cunoaşterii omului şi ţării ar avea următorul sumar:

PORTRAITS DE LA ROUMANIE

a) *La terre: paysages* (de Martonne) ilustrat de reproduceri din cărţile d-lui Al. Bădăuţă şi urmat de texte literare exprimând „lirica" peisajului (Eminescu, Alecsandri, Iosif, Ion Pillat, Sadoveanu, Hogaş);

b) *L'homme sur la terre:*

1) *Le paysan* (texte din Creangă; un basm popular);

2) *Le berger* (texte folclorice însoțind un studiu);

3) *Le village* (un studiu asupra satului de Lucian Blaga, urmat de unul de F. O. Martin).

O altă subdiviziune a acestei părți s-ar putea numi: *Conscience de la Roumanie* sau *Vision roumaine du monde* și ar cuprinde:

1) *La structure de la langue* – studiu ce trebuie cerut d-lui Sextil Pușcariu și d-lui Pius Servien (pentru latura estetică a limbii); urmat de un studiu de Mario Roques asupra aceluiași subiect;

2) *La Foi:* „Religion et église" (Gillet); „L'Orthodoxie" (N. Crainic);

3) *Folklore et Conception du Monde:* (M. Eliade, Al. Dima, O. Papadima);

4) *Psychologie: l'art de vivre roumain* (Paul Morand) articol ce ar putea fi însoțit de texte din Caragiale.

Dl. Alphonse Dupront se angajează să scrie un studiu intitulat *Définitions de la Roumanie.*

Un articol de dl Tudor Vianu sau de dl G. Oprescu ar prezenta arta românească.

Studiile cerute în raportul nostru nr. 950, d-lor I. Petrovici, Al. Marcu, D. Caracostea, T. Vianu, Al. Bădăuță etc., ar apărea în partea consacrată prezentării globale a literaturii și gândirii românești, iar studiile asupra marilor scriitori români (Eminescu, Creangă, Caragiale) care, prin ei înșiși sunt fiecare o sinteză vie, unul a „misticismului românesc", altul a „lucidității mediteraneene", iar altul a viziunii românești și țărănești a lumii, ar prezenta aspectele esențiale și diferite ale sufletului românesc, exprimat, prin geniile lui, în cultură.

O ultimă parte de *cronici* va cuprinde studiile cerute d-lor Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Al. Ciorănescu, R. Biemel etc., – privitoare la tendințele actuale ale gândirii (Biemel), ale literaturii (Cioculescu), ale artei (T. Vianu), – precum și unele mărturii franceze.

Problema relațiilor culturale franceze și române, a afinităților spirituale, va fi tratată, așa cum am arătat-o în raportul nostru anterior (950), în articolele cerute autorilor indicați în acest raport.

Ne permitem a stărui asupra necesității publicării unui cât mai mare număr de texte (căci un catalog de nume nu poate fi expresiv) care să vorbească prin ele însele: de aceea, cerem ca traducerile ce ne vor fi trimise să fie abundente și variate, din partea noastră, aici, făcându-se eforturile necesare.

Credem că din numărul special consacrat României se va putea desprinde figura omului și țării; a unei culturi ce se naște și, mai ales, perspectiva creațiilor viitoare ce pot fi determinate de această istorie, de această țară, de acest om.

Secretar de presă și cultural
pentru regiunea Marseille – Toulouse
Eugen Ionescu



LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 1 mai 1943

RAPORT

despre
«un alt prieten al României»

Dl Paul Henry, profesor de istorie la Facultatea de litere a Universităţii din Clermont-Ferrand, fost director al Institutului Francez din Bucureşti până în 1932, păstrează vie amintirea României, unde a stat 13 ani, pe care o iubeşte, o cunoaşte, şi asupra căreia, de altfel, a şi scris în cărţile sale privitoare la *Istoria Balcanilor*, *Istoria Naţionalităţilor* etc.

Dl Paul Henry, care spune despre România că este *«a doua sa patrie»*, ne este un prieten preţios. Istoric cunoscut printre istoricii din Franţa, dl Paul Henry ne poate aduce servicii importante. Este dispus să ajute acţiunea noastră de propagandă şi credem că manifestările d[omniei] sale nu vor avea numai o însemnătate limitată în cadrul Universităţii din Clermont-Ferrand, conferinţe, de pildă – ci o putere de iradiere mai mare, prin lucrările sale de specialitate.

Cunoaşterea profundă a limbii, istoriei şi ţării româneşti, dragostea vie care îl leagă de «a doua sa patrie», fac din dl Paul Henry un element ce trebuie cultivat în interesul propagandei româneşti în Franţa şi a păstrării contactului cu mediile universitare. Conversaţia pe care am avut-o cu d[omnia] sa m-a convins că ne este un prieten cu totul devotat, lămurit pe deplin şi ştiinţific asupra problemelor naţionale româneşti.

Dl Paul Henry ne roagă să-i facem să parvină, în mod regulat, diferitele cărţi şi publicaţii istorice ce apar în România, – precum „*Revista de Istorie Universală*“ şi „*Revue historique du Sud-Est européen*“, pe care nu le mai primeşte de mai multă vreme. I-am trimis ce aveam în colecţia documentară a serviciului, dar credem că ar fi indicat să i se trimită, în mod regulat,

publicaţiile menţionate şi altele, necesare, pentru ca dl Paul Henry să poată fi ţinut la curent cu cercetările istoricilor din ţară şi problemele româneşti.

Secretar de presă şi cultural
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 1 mai 1943

RAPORT

despre
un articol maghiar
asupra culturii române privită ca vasală a culturii
slavo-bizantino-bulgare

Numărul pe februarie din „*Nouvelle Revue de Hongrie*" publică un „studiu", intitulat *Les relations culturelles bulgaro-roumaines*, iscălit Ladislau Gàldi.

Iată tezele ce se desprind din acest curios studiu: românii au aparţinut totdeauna sferei culturale slavo-bizantine, ai cărei reprezentanţi cei mai de seamă sunt bulgarii.

Ca atare, subordonaţi acestei culturi „bulgare", românii s-au arătat ostili expansiunii culturii de tip occidental, reprezentată de Ungaria (deşi ungurii sunt «prieteni ai bulgarilor» şi, cum se va arăta mai departe, ungurii şi bulgarii au patronat formarea structurii statale româneşti, ale cărei caractere sunt în mare parte slavo-bizantino-bulgare, în parte maghiare).

Astfel, aflăm că românii nu sunt latini şi occidentalizaţi, (dar atunci cum ar mai purta semnele influenţei „maghiaro-occidentale"?) cum vor ei s-o arate, iar slavo-bizantinismul bulgar, spune Gàldi, departe de a fi constituit, cum afirmă un Sextil Puşcariu şi alţii, o piedică seculară a dezvoltării unei culturi româneşti, ar fi împrumutat românilor singurele elemente de civilizaţie pe care aceştia (în afară de cele împrumutate de la unguri) le posedă.

Originalitatea spiritului românesc nu ar fi găsit ocazia să se manifeste decât în cadrul unor răscoale ţărăneşti împotriva înaltei culturi bizantino-slavo-bulgare, sau în cadrul unor secte religioase ca „bogomilismul", de origină obscur-orientală, tipică mentalităţii româneşti de rebeliune, mentalitate atât de înrădăcinată încât s-a manifestat, în acelaşi sens, în ultimul timp, prin mişcarea Gărzii de Fier.

Uluitoare de asemenea este ideea că singurele elemente de civilizaţie pe care românii le pot asimila (cele slavo-bulgare), aceştia le-au primit graţie ungurilor – adică după ce au izbutit, sub vasalitatea maghiară, să se organizeze statal. (În trecere, se aminteşte că românii au „emigrat" în Transilvania abia prin secolul 12 sau 13, continuând a păstra caractere atât de slave, încât păreau a fi nişte slavi «ce şi-ar fi schimbat limba», – iar în sprijinul acestei afirmaţii se citează «diferiţi savanţi germani», printre care dl Gamillscheg).

Aşadar, structura statului românesc s-ar datora exclusiv unui amestec al influenţelor bulgaro-ungare: se citează alţi savanţi germani, printre care G. Stadtmüller... *«éminent érudit allemand de l'histoire balkanique»* care recent a arătat că *«les Roumains ont emprunté aux bulgares les titres et grades hiératiques, la classification et le nom des boyards, l'organisation des fonctions principales, et ce fut dans cette couche primaire que s'incrustèrent les notions et les noms de dignités d'origine hongroise»*.

Întrucât influenţa bulgară şi spiritul slav au continuat să se manifeste, în România, de-a lungul întregii istorii româneşti până în prezent (prin greci, mai târziu, tot bizantinismul



slav pătrundea), – ar reieşi că Ungaria, iar nu România „bulgară", este moştenitoarea latinităţii, această latinitate scumpă francezilor («*la culture latine de la Hongrie est un exemple de l'épanouissement du génie hongrois dans le cadre de l'idéologie et de l'humanisme d'inspiration romaine*» – în timp ce «*românul nu are nimic latin, în afară de limbă*»).

Sugestiile ce trebuie să reiasă din acest pamflet sunt cele bine cunoscute ale propagandei maghiare în Franţa:

1. Românii sunt anarhici („bogomilismul" şi Garda de Fier) şi ca atare nu pot organiza un stat... decât sub ascultarea Ungariei, de pildă.

2. Ei nu pot întemeia o civilizaţie şi o cultură originale, – tot ce au, din acest punct de vedere, fiind împrumutat de la bulgarii şi slavii balcanici, singurii cu care au afinităţi, căci

3. Românii sunt orientali, balcanici, refractari spiritului occidental şi latin (şi francez!).

În schimb:

Ungurii sunt latini, în spirit, ca francezii; ei (împreună totuşi şi cu bulgarii?) sunt, în sud-est, singurii capabili să întemeieze o civilizaţie „occidentală" şi să asigure o ordine organizată, potolind chiar şi „anarhia orientală românească".

Este inutil să subliniem aici absurditatea tezelor propagandei maghiare. Ar fi interesant însă s-o putem sublinia în altă parte. Din nefericire, cenzura publicaţiilor franceze nu îngăduie o polemică româno-maghiară, însă nu poate împiedica apariţia revistei „*Nouvelle Revue de Hongrie*" la Budapesta şi difuzarea ei în Franţa, prin intermediul Serviciului maghiar de Presă.

Putem însă sublinia, şi cu această ocazie, necesitatea neîntârziată a apariţiei în limba franceză a unei reviste de cercetări româneşti care să informeze, ştiinţific şi permanent, intelectualitatea franceză, nu numai asupra adevărurilor româneşti istorice şi naţionale, dar şi asupra realităţilor noastre culturale şi spirituale şi a valorilor noastre de civilizaţie.

Anexăm articolul lui Ladislau Gàldi.

Secretar de presă şi cultural
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Marseille, 22 iulie 1943

RAPORT

despre emisiunea românească de la 21 iulie
a postului de Radio-Difuziune franceză

După cum am anunţat-o în rapoartele noastre anterioare, am putut obţine organizarea unei emisiuni radiofonice româneşti – transmisă din studiourile din Marseille şi retransmisă pe toate lungimile de undă ale „Radio-Difuziunii Naţionale franceze".

Emisiunea a fost programată pe data de 21 iulie 1943, ora 22,30 seara, când a şi avut loc. Am asistat la repetiţiile ce s-au făcut la studioul din Marseille şi la înregistrarea pe discuri a emisiunii.

Prezentarea emisiunii *Images de Roumanie* a fost făcută de d-na Marianne Monestier, pe baza unor texte date de subsemnatul, şi punerea în undă a fost făcută de tânărul regizor Brun.

Data precisă a emisiunii nefiind fixată decât cu prea puţină vreme înainte şi neputând aduce discurile de muzică românească de la Vichy, prezentarea s-a făcut neînsoţită de muzică, dar credem cu atât mai expresivă, mai nudă, s-a conturat originalitatea poemelor româneşti citite: *Mioriţa*, în traducerea lui Pechmejà, *Ceremonială de înmormântare*, în traducerea lui Jacques Lassaigne, versurile lui Lucian Blaga, în traducerea făcută în colaborare cu un grup de tineri poeţi din Marseille.

Textul de legătură (adunat şi organizat de Marianne Monestier, după Marthe Bibesco, Paul Morand etc.) a avut unicul rol de a încadra poemele populare şi ale lui L. Blaga, de a le „comenta" prin integrarea într-o atmosferă lirică, dar accentul de importanţă al emisiunii a căzut, evident, asupra acestor poeme.

Poate că poemele populare (*Les chants du mort, Mioriţa*) au fost recitate de cele două femei cu o voce prea plângătoare şi declamatoare, în ciuda recomandaţiilor noastre de a se da vocii un ton de „litanie", o expresie mai dură şi monotonă, nedramatică, ci liturgică, – dar credem că vocile celor doi actori bărbaţi au putut avea expresivitatea cerută.

Am luat contact cu dl Sabatier, subdirector general al Radio-Difuziunii, cu care am căzut de acord pentru organizarea unor noi emisiuni radiofonice – însoţite de muzica aceasta, şi care vor putea fi transmise înainte de luna septembrie.

Secretar de presă şi cultural
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 1 august 1943

RAPORT

despre scepticismul istoric al unor intelectuali francezi

Atitudinea fundamentală a unora din scriitorii şi intelectualii tineri, sau încă tineri, din sudul Franţei – dincolo de atitudinea lor de suprafaţă care este „colaboraţionistă" sau „anticolaboraţionistă", de „stânga" sau de „dreapta", favorabilă sau nefavorabilă guvernului



Mareşalului Pétain – exprimă adesea o indiferenţă totală, oboseala, ironia, neîncrederea în rostul oricărei acţiuni organizate, un mare scepticism istoric.

Pentru că această stare de spirit este mai răspândită decât se pare, credem că însemnarea ei nu este inutilă.

Iată, de pildă, mărturisirile unui poet francez din Marseille, redactor al unor ziare ale regimului, critic literar şi eseist şi a cărui personalitate încearcă să se afirme în publicistica literară franceză:

«Francezii nu urăsc pe învingătorii lor germani şi nici nu-i admiră. Nu le e teamă nici de americani şi nici nu-i doresc, nu sunt nici pentru, nici contra lui De Gaulle şi, în nici un caz, nu mai ţin să fie o putere de primul rang.

Francezilor le e milă de germani. Milă, pentru că atunci când noi vedem oameni în uniformă, mergând la pas, purtând arme, cântând sau mergând în tăcere, ne gândim că oamenii aceia suferă fiindcă nu sunt liberi, sunt prizonieri, nu se pot bucura de viaţă. Noi ştim ce înseamnă să fii soldat şi ştim că asta e o mare nefericire. Iar cel mai nefericit dintre toţi germanii este desigur Hitler care în loc să „trăiască", să se îndrăgostească, să contemple natura, – se chinuieşte neomenos pentru a se prăbuşi, sau pentru a dobândi o victorie pe care anii o vor fărâmiţa ca pe orice victorie. Când mă gândesc că Hitler este un jertfit, că are desigur halucinaţii noaptea şi că zbuciumul lui este inutil, – deoarece nimic nu reuşeşte pe lume – îmi zic că va trebui să scriu o carte ce s-ar putea numi Pitié pour Hitler, pitié pour le pauvre vainqueur.

Numai un francez pricepe, astăzi, în Europa „inutilitatea istoriei", – dar în curând o vor pricepe şi celelalte popoare. Germania vrea să cucerească lumea şi s-o domine: germanii îşi pregătesc, astfel, una din cele mai crude decepţii, căci sau nu vor reuşi, şi atunci vor fi disperaţi, sau vor reuşi, şi atunci îi va cuprinde disperarea în prezenţa inutilităţii victoriei şi a puterii.

Francezii vor să fie lăsaţi în pace; sunt civilizaţii foarte rafinate care înfloresc sub dominaţia neamurilor cuceritoare: Marocul are o cultură fină. Noi nu mai dorim astăzi decât să fim un protectorat, situaţia Marocului, a Cambodgelui. Gândeşte-te ce bine e să fii un

protectorat: „protectorul" te administrează, îţi construieşte căi ferate, drumuri; te dezarmează şi nu mai ai grija nici a serviciului militar, nici a războiului şi nici măcar pe aceea de a face poliţia; „protectorul" te apără şi îţi dirijează şi economia; interesul lui este să ai de toate ca să fii mulţumit şi să nu te revolţi, să nu-i faci neplăceri. Protejatului nu-i rămâne decât să admire lumea, să iubească, să facă versuri. O dominaţie administrativă şi economică îţi lasă o libertate spirituală desăvârşită. Noi începem să ne simţim foarte aproape de Asia – dar nu de cea modernă, care devine europeană şi vrea să se scuture de sub jugul dominaţiei străine. Am făcut prea multă politică, am cucerit prea mult, a venit timpul să mergem la culcare.

Când Germania ne-a învins şi ne-a dezarmat am fost bucuroşi, pentru că am socotit că am scăpat de orice griji istorice. Dar ce este mai neplăcut e faptul că Germania nu voia numai să ne domine politiceşte şi economiceşte; ea voia să ne impună şi o anumită orientare ideologică, un stil, un tip de civilizaţie cu care nu ne potrivim. Ambiţia aceasta, pe care nu o mai putem înţelege, a împiedicat pe francezi să accepte colaborarea cu Germania şi supremaţia ei pe care am fi acceptat-o lesne, dacă ar fi fost doar administrativă şi economică.

În definitiv, dacă e vorba să devenim un protectorat, nouă ne e indiferent dacă protectorii noştri vor fi unii sau alţii, englezii, germanii sau americanii; dar vrem protectoratul pentru a fi liberi, pentru a scăpa de servitudinile autonomiei, şi deoarece credem că americanii pot exercita o simplă dominaţie economică şi administrativă, lăsându-ne libertatea de a fi cum vrem şi de a scrie poezii „în afară de istorie" – îi preferăm pe americani. Ar fi bine ca şi Germania să fie sub protectorat american şi, de câte ori germanii şi francezii ar încerca să se certe între ei, – să vină americanii să tragă câteva salve de tun, să liniştească totul şi să se întoarcă. Spun „americanii", cum aş spune japonezii, de pildă. Da, noi europenii suntem copţi (nous sommes mûrs) *pentru a lua locul Indochinei şi a intra în odihnă şi vis».*

Evident, mărturisirea de mai sus nu este caracteristică pentru toţi francezii; ea este expresia unui fenomen de criză, de psihologie a învinsului şi se modifică lesne o dată cu împrejurările istorice; de altfel, mentalitatea aceasta este legată mai mult de temperamentul francezilor din sud, ale căror afinităţi cu Orientul sunt notorii.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 30 octombrie 1943

RAPORT

privitor la unele declaraţii ale d-lui Paul Rives, deputat, director al ziarului *„L'Effort"* despre colaborarea franco-germană şi Revoluţia Naţională

Domnul Paul Rives, director al ziarului *„L'Effort* "din Lyon, fost deputat al unui partid de „stânga", şi în momentul de faţă partizan al mişcării de colaborare franco-germană (direcţia M. Déat – latura „revoluţionară" şi „socialistă"), ne-a dat următoarele precizări în legătură cu situaţia raporturilor franco-germane şi a problemei „colaborării".

Colaborarea franco-germană, ne-a declarat dl Paul Rives, nu a reuşit, ea trece acum prin dificultăţi sporite şi de faptul că armata germană suferă înfrângeri pe câmpurile de luptă, iar diplomaţia germană nu mai înregistrează succese. Pentru ca ideea de colaborare să se

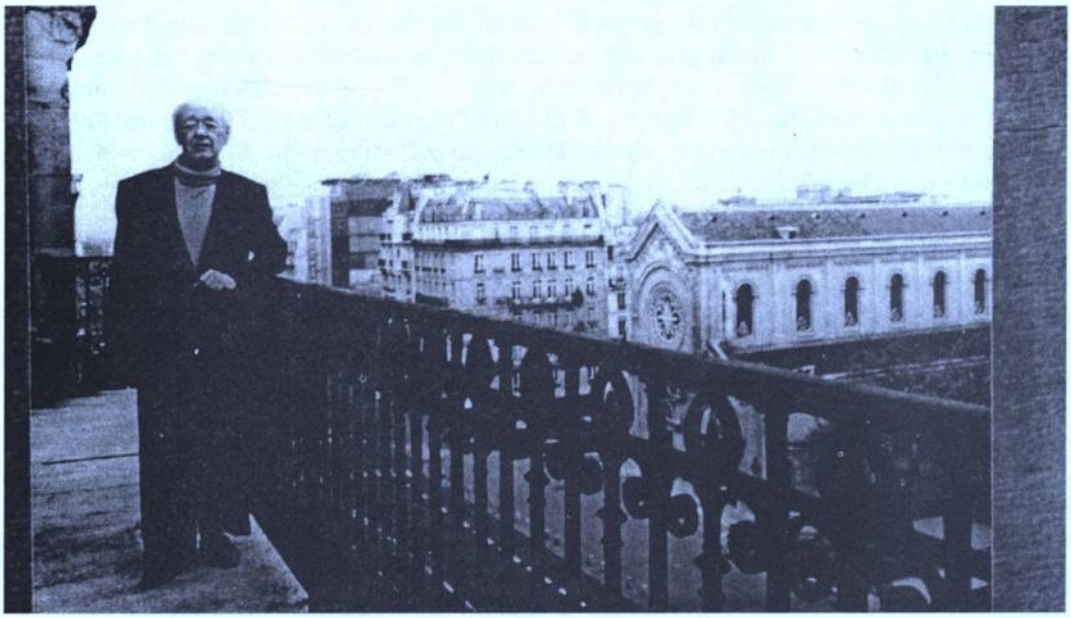

învioreze «*avem neapărată nevoie de o victorie a armatei germane pe unul din câmpurile de luptă..*» Dar, deşi situaţia Germaniei pare precară, spune dl Paul Rives – ea este departe de a fi pierdut partida.

Într-adevăr, Germania mai are de jucat «*o mare carte diplomatică*», deoarece este solicitată şi de soviete şi de anglo-americani, în ciuda conferinţei de la Moscova care nu ar fi, în realitate, decât o acţiune de „şantaj", o manevră destinată (de o parte, în ochii anglo-saxonilor, împotriva sovietelor, de altă parte în ochii sovietelor, împotriva anglo-americanilor) să facă presiune asupra guvernului german, căci nu încape îndoială că şi anglo-americanii au nevoie de Germania pentru lupta împotriva comunismului, şi sovietele au nevoie de ea pentru a împiedica expansiunea imperialismului anglo-american şi reacţiunea mondială anti-revoluţionară: fiecare din actualii aliaţi şi viitori adversari vrea să capteze Germania, gândindu-se însă fiecare la o Germanie diferită.

Cauza pentru care Germania se găseşte astăzi într-o situaţie dificilă stă în faptul că adevărata revoluţie naţional-socialistă nu s-a efectuat în Germania, după cum nici în Franţa, nici în Ungaria, nici în România şi în nici una din ţările învinse, sau aliate cu Germania. Dacă Germania ar fi realizat «*revoluţia naţională*» şi ar fi realizat-o şi în celelalte ţări din Europa, ar fi avut toată Europa cu ea, în loc să aibă, ca acum, «*toată Europa contra ei.*»

Dl Paul Rives, care este în raporturile cele mai bune cu Legaţia Germaniei din Vichy (şi în special, cu consilierul Diehl) şi cu cercurile germane din Vichy şi Paris, declară că «*a spus prietenilor lui germani acest lucru*» şi l-a spus în special consilierului Diehl «*care este un adevărat naţional socialist.*» Francezii nu sunt uniţi – spune dl Paul Rives – dar «*germanii sunt şi mai puţin uniţi.*» Şi lipsa lor de unitate nu se manifestă numai în interiorul Germaniei (unde se găsesc în conflict reprezentanţii armatei cu cei ai marelui capital şi cu cei ai Partidului naţional – socialist), dar şi în acţiunea lor politică exterioară, unde diferitele direcţii şi curente din interior se manifestă în sensuri contrarii: lipsa de unitate, de orientare clară şi precisă în atitudinea germanilor faţă de Franţa a constituit motivul principal al nereuşitei *colaborări.*

Într-adevăr, *«pe când unii din germanii oficiali din Franța aveau raporturi cu grupările revoluționare, altele sprijineau grupările reacționare, capitaliste sau chiar aristocratice.»* Nu i se pare astfel, d-lui Paul Rives, lipsit de însemnătate faptul de a fi văzut diplomați sau oficiali germani fericiți, de a fi primit vizita unui de Polignac sau a altui descendent al cine știe cărei ilustre familii franceze, pe cât de ilustră *«pe atât de inutilă»* și lipsită, evident, de orice priză asupra masei.

Dl Paul Rives pretinde că d[omnia] sa și amicii lui au atras atenția prietenilor lui germani asupra acestui lucru, – dar fără eficacitate.

Iată, așadar, de ce nu a reușit colaborarea franco-germană, care în 1940 avea toate șansele unui succes deplin: poporul francez aștepta de la național-socialismul german, impulsiunea pentru realizarea unei mișcări revoluționare franceze. Poporul francez așteaptă o renovare socială: această renovare putea să-i fie dată în 1940 de germani și *«toată Franța ar fi mers atunci cu ei..»*

Diplomația și autoritățile germane de ocupație din Franța au împiedicat însă orice mișcare revoluționară, sprijinind grupările reacționare (Pétain) și capitaliste, – sprijinind uneori *false mișcări revoluționare* (cum e cea doriotistă, de pildă, care ar fi susținută de marile capitaluri din estul Franței și din Germania) – iar alți fruntași de seamă ai diferitelor industrii germane fac parte chiar din asociația internațională de apărare a capitalismului, – *sinarhia* – asociație secretă, care – deși net antimasonă – este organizată după un model „mason" (e secretă, supranațională, nu i se cunosc șefii, lucrează ocult etc.) și care ar avea misiunea să organizeze lumea în așa fel încât să împiedice, în viitor, orice evoluție socială progresistă.

Din toate aceste motive, – declară dl Paul Rives – poporul francez care are tendințe antiburgheze, anticapitaliste etc. a devenit și devine din ce în ce mai antigerman. Francezii au ales astfel între a rămâne *comuniști* (deoarece național-socialismul nu a organizat *revoluția)* sau democrați și anglofili (pentru că, cel puțin, democrația garantează libertățile individuale și un trai lesnicios, pe care războiul și, mai ales, ocupația germană, l-au suprimat).

Dacă stânga franceză nu a fost unită (mai adaugă dl Paul Rives), dreapta revoluționară franceză este tot atât de puțin unită și iată, poate, ceea ce face ca germanii să nu știe *cui să se adreseze;* – într-adevăr, dacă *«anumite direcții germane creează, sprijină, subvenționează»* false partide revoluționare, cum este cel al lui Jacques Doriot, (care, printre altele, *«e fricos, nu are ținută, a fost de nenumărate ori găsit la Paris de soldații germani într-o stare de completă ebrietate și urcat în nesimțire în mașină»* și *«care s-a dus în Rusia ca să nu fie obligat să ia inițiative în Franța* etc.») guvernul mareșalului Pétain și, mai ales, Președintele Pierre Laval subvenționează și ei *„pseudo-partide revoluționare de dreapta»* (care, de altfel, se prefac a duce lupta împotriva guvernului) cum ar fi, de pildă, mișcarea „francistă", al cărei șef este Bucard.

Diversitatea atâtor partide de dreapta face ca oamenii *«să nu mai știe care este adevăratul partid socialist»*, *«– și să nu mai aibă încredere în nici unul »*, iar încrederea în Germania este și mai mică. Germania, printre altele, a mai făcut *«marea greșeală politică de a nu fi eliberat prizonierii în 1940; – căci prizonierii atunci erau încă contra Angliei care i-a dus la război, contra comunismului – care „a trădat" pe francezi, comuniști și non-comuniști, – și erau favorabili unei Germanii revoluționare.»*

Astăzi, din toate aceste motive, situația este extrem de critică. *«Adevărații național-socialiști»* spune dl Paul Rives, (adevăratul socialist ar fi Marcel Déat și Paul Rives, el însuși) *«nu au sprijinul Germaniei național-socialiste, desigur că Führer-ul nu este informat, căci altfel ar reacționa, iar dacă cineva, fiindcă nu are fondurile marii industrii, obține vreo 3–4 mii de franci de la Legația germană pentru servicii normale de presă, el este, în mentalitatea franceză actuală, socotit trădător, în timp ce toți acei ce iau zeci de mii de franci de la englezi, sunt socotiți patrioți.»*

O schimbare fundamentală a acestei situații, mai declară dl Paul Rives *«nu ar putea fi obținută decât prin adâncirea revoluției național-socialiste germane, lărgite la întreaga Europă, și printr-o politică externă unitară, corespunzând noilor idei revoluționare ale național-socialismului».*

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

Vichy, 1.XI.1943

Stimate Domnule Chinezu,

În planul meu de traduceri din literatura română intră și nuvelele lui Pavel Dan, pe care le am aici în culegerea *Urcan bătrânul* prefațată de d[umnea]voastră. Am ales, astfel, pentru traducere *Urcan bătrânul, Înmormântarea bătrânului Urcan, Zborul de la cuib, Iobagii* și *Copil schimbat.* Toate aceste bucăți (în afară de *Urcan,* încă neterminată complet) sunt și traduse într-o primă versiune, deși am întâlnit mari dificultăți – pe care cred, le-am învins cu ajutorul dicționarelor și al lectorului de română din Montpellier, Eugen Tănase care, fiind ardelean, mi-a explicat unele cuvinte neaflate în dicționar.

Acum, împreună cu romanciera Gabrielle Cabrini, autoarea lui *Résurrection des morts,* și care, ca fostă studentă a lui Mario Roques, de la Sorbona, știe ceva românește, lucrez la traducerea „literară" a nuvelelor.

Iată acum de ce îmi permit să vă deranjez: am vorbit cu d. Jean Vigneau, editor la Marseille, care va edita aceste nuvele. Pentru aceasta însă, avem nevoie de autorizația editorului român sau a familiei lui Pavel Dan. Mi-am făcut socoteala că d[umnea]voastră trebuie să fiți în măsură să-mi dați lămuririle necesare:

1) Cui trebuie să cer autorizația pentru traducere? persoana? adresa? editura? 2) Cum cred că trebuie cerut familiei, ați avea d[umnea]voastră infinita bunătate să cereți, și să obțineți, – autorizația pentru Jean Vigneau, *editor, 21 rue Madagascar, Marseille,* traducători *Gabrielle Cabrini* și *Eugen Ionescu* și, în același timp, *exclusivitate?*

V-aș fi nespus de recunoscător dacă ați putea să-mi dați o mână de ajutor. Nu cred că volumul de traduceri ar putea să se vândă excesiv de bine, – în orice caz însă tot ceea ce ar depăși drepturile editorului ar reveni familiei lui Pavel Dan, întrucât traducerea este plătită de serviciul de presă, iar traducătorul e în „serviciul comandat". Îl vedeți pe Lucian Blaga? Îl traducem și pe el (publicăm un volum de poeme Blaga), – și autorizația lui, *pentru același editor,* ne-ar fi necesară. Am să cer și prin Ministerul Propagandei, dar decât să cer „instituțiilor" și „autorităților", mai bine lipsă. Arareori se răspunde și atunci după luni de zile. E preferabil să te rogi de un om.

Nădăjduiesc că nu-mi veți lua în nume de rău intervenția aceasta și vă mulțumesc dinainte. Nu v-am văzut de multă vreme. Mi-am îngăduit să vă scriu, fiindcă mi s-a spus că nu m-ați uitat de tot și că v-ați interesat de mine, lucru care mi-a făcut nespusă plăcere. Ce pregătiți? Eu abia aștept ivirea unor zile senine și „literare", ca să pot să mă interesez numai de literatură și să reînvățăm să scriem cu bucurie într-o lume solară.

Cu cele mai calde sentimente, al d[umnea]voastră
Eugen Ionescu
Secretar cultural principal pe lângă
Legația Română din Vichy

P.S. Pot îndrăzni a vă ruga să-mi dați răspunsul mai repede? M-aș bucura să-mi dați orice fel de sugestii și să colaborez cu d[umnea]voastră, din depărtare. Aici mă simt îngrozitor de singur și mă fac greu înțeles.

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 11 noiembrie 1943

REFERAT

în chestiunea numărului special al revistei „*Pyrénées*" despre cultura românească

Privitor la stadiul actual al pregătirii numărului special din revista „*Pyrénées*", – aducem următoarele precizări:

1) Materialul francez adunat de noi şi aflat la noi, cuprinde: un articol de prezentare geografică a României, de profesorul de Martonne; un articol de prezentare istorică a României, de profesorul Paul Henry; un articol asupra poeziei româneşti, de profesorul Mario Roques; un articol de profesorul A. Dupront, privitor la spiritualitatea românească, între Occident şi Orient.

2) Materialul românesc pregătit, sau tradus de noi, cuprinde: un eseu de Lucian Blaga (discursul de recepţie la Academia Română; un eseu de Camil Petrescu (*«despre sufletul naţional»* din *Teze şi Antiteze*); un fragment din *Metafizica* lui Nae Ionescu (privitor la spiritualitatea ortodoxă şi răsăriteană), cel din urmă tradus împreună cu dl A. Dupront.

Aceste trei studii sunt destinate a face parte din capitolul *Les Roumains définis par eux-mêmes*, – şi prezintă trei definiţii ale românismului şi trei puncte de vedere diferite: punctul de vedere „european", universalist, raţionalist (Camil Petrescu), punctul de vedere mistico-ortodox (Nae Ionescu) şi cel mistic neortodox (Lucian Blaga).

Cum cultura românească este o cultură care e încă în căutare de sine şi în plin efort de limpezire, nu credem că cele trei atitudini diferite, – care, de altfel, au şi unele puncte de contact, – ar exprima o dezorientare ci, dimpotrivă, seriozitatea unui efort intelectual de autocunoaştere şi o dezbatere vie, plurală.

3) Mai avem unele texte care să ilustreze definiţiile – şi anume: poeme din unii poeţi contemporani (traduse sub îngrijirea noastră şi câteva trimise de Direcţia de Studii); o nuvelă de Pavel Dan (din volumul *Urcan bătrânul)*, în traducerea Gabrielle Cabrini şi Eugen Ionescu – o nuvelă de Brătescu-Voineşti (*Călătorului îi şade bine cu drumul*, în traducerea Augier, trimisă de Direcţia de Studii).

4) Avem, de asemenea, o traducere a *Mioriţei* de Ange Pechmejà, francez care a locuit în România pe la 1860 (traducerea a fost semnalată de prof. Popovici, de la Facultatea de Litere din Sibiu, în revista „*Studii literare*", nr. 1) – şi unele *Bocete* (traducere de J. Lassaigne). Atât *Mioriţa* (La petite brebis), cât şi *Bocetele* au fost citite la Radio-Marseille în prima (21 iulie) din emisiunile literare organizate de subsemnatul – şi alte texte poporane.

5) În fine, mai avem şi alte mici cronici de mai puţină importanţă, un articol şi diferite note ale subsemnatului.

În mai multe rapoarte privitoare la chestiunea acestui număr special, am cerut colaborări din ţară, – în urma şi a unei ultime reuniuni la Toulouse la care au participat dl A. Dupront, editorul Didier, dl A. Ferran, profesor la Facultatea de Litere din Toulouse şi abatele Decahors, profesor la Institutul catolic din acelaşi oraş, directori ai revistei „*Pyrénées*," şi subsemnatul. Directorii revistei cereau articole şi studii special *scrise* de personalităţi culturale din România pentru acel număr al revistei. M-am referit asupra acestui lucru în câteva rapoarte; dl consilier I. Dragu a telegrafiat, de asemenea, în câteva rânduri; personalităţile care urmau a fi solicitate să colaboreze sunt d-nii I. Petrovici, Al. Marcu, Tudor Vianu (Arta românească), Şerban Cioculescu, Basil Munteanu, Al. Rosetti, Pompiliu Constantinescu,

Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, D. Caracostea, Vladimir Streinu, Al. Dima, Al. Ciorănescu – care urmau să înfăţişeze, cu autoritate, gândirea, arta, poezia, critica, folclorul românesc.

Dar colaborarea acestora rugasem a fi solicitată încă din decembrie 1942 (raportul administrativ fusese însoţit de scrisori personale către unii din colegii din minister), dar mi s-a răspuns, mai târziu (în scrisori personale), în urma altor rapoarte, scrisori, telegrame din partea noastră, că nici una din personalităţile care au fot solicitate nu a răspuns rugăminţii de a colabora. Lucrul ne-a uimit şi mâhnit, întrucât tocmai atunci apărea, la Sofia, un număr special al unei reviste bulgăreşti consacrat culturii române şi la care colaborau cam toţi cei de la care sperasem articole pentru revista franceză.

Ministerul Propagandei Naţionale ne-a trimis, totuşi, un anumit material, – însă cu totul altul decât cel indicat de noi şi cerut de revista „*Pyrénées*" şi care – sau fiind deja publicat, nefiind destinat revistei, având articole prea lungi şi de altfel şi ele publicate, nu corespundeau scopului şi planului propus, – şi ca atare, nu au fost acceptate de conducătorii revistei. Am rugat să se insiste pentru obţinerea colaborărilor de la personalităţile indicate.

Planul sumarului, de altfel, a suferit nenumărate modificări, tocmai din cauza neparvenirii materialului. Am încercat a suplini nesosirea lui, traducând din câţiva din autorii întâmplător aflaţi la biblioteca Serviciului nostru şi doriţi de noi; adunând din reviste româneşti material care să se cam potrivească cu sumarul proiectat; reţinând o nuvelă şi câteva poeme din aceea ce ni s-a trimis etc.

Cu ceea ce avem, am putea să scoatem un număr special acceptabil (deşi, după părerea d-lui Consilier I. Dragu, nu sunt destule colaborări franceze – lucru, de altfel, remediabil).

D. Ferran, directorul revistei „*Pyrénées*" şi-a manifestat de curând dorinţa ca numărul special închinat culturii româneşti (număr dublu) să înceapă a se tipări totuşi după o *«punere la punct rapidă»* a materialului.

Dar noi am dori ca numărul să apară aşa cum fusese conceput; cu colaborări româneşti da marcă şi putând constitui o icoană fidelă a spiritului românesc.

Deoarece însă dificultăţile nu par a se limpezi, vom căuta să terminăm această lucrare cu materialul pe care îl avem – şi care nu ne satisface – şi dând numărului special un caracter mai mult „*literar*". Ne-ar trebui însă măcar unele articole româneşti – privind afinităţile spirituale franco-române.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 3 decembrie 1943

REFERAT
despre

1) situaţia lectorului de română E. Tănase
2) proiectarea unei serii de conferinţe la Montpellier
3) materialul necesar unei conferinţe

După cum am anunţat într-unul din rapoartele noastre precedente, am proiectat, încă din luna mai trecută, împreună cu rectorul Universităţii din Montpellier (pe atunci, dl Serrailh), decanul Facultăţii de litere, dl Augustin Fliche, membru al Institutului, şi dl Alphonse Dupront, profesor, facerea unei serii de conferinţe despre România în cadrul

Facultății de litere și, mai exact, în cadrul lectoratului de limba română de pe lângă acea facultate, pentru cursul anului universitar 1943–1944.

Întrucât se aștepta ca situația lectorului Eugen Tănase să se definitiveze din partea Ministerului românesc al Educației Naționale și cel al Propagandei – după cum a cerut-o în câteva rapoarte atât subsemnatul, cât și dl consilier I. Dragu, prin care, de altfel, se subvenționează lectoratul în așteptarea unei definitivări a situației lectorului care, din partea Universității franceze, nu poate primi decât suma derizorie de două mii franci pe an, se proiectează ca *săptămâna românească* să se țină cu ocazia numirii lectorului de către guvernul român. Această *săptămână românească* este proiectată pentru sfârșitul lunii martie 1944, când, credem, situația lectorului ar fi aranjată.

Întrucât una din conferințe ar privi folclorul românesc – ar fi necesar să primim în termenul cel mai scurt (pentru ca conferențiarul [*sic!*] să aibe timp să se prepare: discuri de muzică românească poporană, din cele înregistrate de dl Brăiloiu, precum și un cât mai abundent material folcloric muzical și poetic, și o documentație suficientă pentru a fi cercetate de dl Pitandre, de la Facultatea din Montpellier, specialist în folclor, care ne cere să-i procurăm acest material în timp util.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

Vichy, 22 ianuarie 1944

REFERAT
privitor la

1. Apariția unei nuvele de Pavel Dan, în hebdomadarul „*Demain*"
2. Necesitatea obținerii autorizației autorilor sau a editorilor pentru publicarea traducerilor din Arghezi și Pavel Dan – în volum, și a hârtiei

Înaintăm cinci exemplare din nuvela *l'Abandon du Nid* (*Zborul de la Cuib*), din care am făcut să apară prima parte în traducerea Gabrielle Cabrini și Eugen Ionescu, în hebdomadarul francez „*Demain*" din 23 ianuarie 1944.

Din cauza crizei actuale de hârtie din Franța, nuvela românească nu apare în condițiile cele mai satisfăcătoare: prezentarea scriitorului, – care trebuia să aibă șaptezeci de linii, a fost redusă la numai douăsprezece linii, – iar nuvela nu poate fi publicată decât în două părți succesive, cu „urmare", ca un roman foileton.

Aceste neajunsuri vor fi, credem, înlăturate la apariția în volum a nuvelelor din Pavel Dan, traduse gata, dar care, pentru a fi editate, *mai așteaptă autorizația familiei scriitorului sau a editurii „Fundațiilor", pe numele d-lui J. Vigneau, editor, Marseille* și care, cerută în rapoartele anterioare, încă nu ne-a parvenit. De asemenea, obținerea din țară, a unui *stoc de hârtie* ar ușura și grăbi editarea traducerilor.

Culegerea de poeme traduse din T. Arghezi așteaptă la rându-i autorizația autorului, solicitată în ultimele noastre rapoarte, *tot pe numele editorului Jean Vigneau, din Marseille.* Poemele publicate în revista „*Cahiers du Sud*" pe numărul datat noiembrie (apărut în decembrie) și traduse toate de Edouard Valla (afară de primul, *Fătălăul – l'Androgyne*, tradus de subsemnatul) fac parte din culegerea pregătită – și urmând a constitui primele realizări dintr-o serie proiectată de traduceri din autori români.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 2 februarie 1944

RAPORT

despre proiectul constituirii unui comitet pentru strângerea relaţiilor economice şi culturale franco-române la Marseille

Luând contact, la Marseille, cu dl Massot, prim-redactor al ziarelor „*Marseille-Matin*" şi „*Marseille-Soir* " şi cu dl Arthur Richardson (care nu are englezesc decât numele şi un străbunic), mare industriaş din sudul Franţei – ni s-a expus intenţia de a se crea, după modelul Camerei de comerţ franco-spaniole şi franco-portugheze (din Marseille şi Paris), o Cameră de comerţ franco-română, a cărei preşedinţie activă ar urma să o asume dl A. Richardson, preşedinte şi al celorlalte două camere de comerţ. Camera de Comerţ franco-română ar fi avut, în intenţia d-lui A. Richardson, rolul nu numai de a publica un buletin informativ, economic şi comercial, dar şi pe acela de a stabili legături între diferite industrii şi case de comerţ dintre Franţa şi România şi a înlesni facerea anumitor schimburi comerciale, precum şi pe acela de a organiza excursii, schimburi de conferenţiari etc. între cele două ţări şi, totdeodată, de a constitui un centru informativ capabil să lămurească pe oricine asupra posibilităţilor de schimburi comerciale etc. şi a resurselor, industriilor, firmelor româneşti. Desigur, majoritatea proiectelor urmau a-şi vedea realizarea abia după sfârşitul războiului – Camera de comerţ româno-franceză neconstituind, deocamdată, decât cadrul activităţilor viitoare. Camera de comerţ româno-franceză ar fi urmat totuşi a se organiza pentru a putea, la momentul dorit şi cu promptitudine, să înceapă realizările.

Intenţia Richardson-Massot era ca toate aceste camere de comerţ (franco-spaniolă, franco-portugheză, franco-română), şi al cărei „secretar cultural" urma a fi Henri Massot, să se constituie, cu timpul, într-o vastă cameră de comerţ a ţărilor latine şi mediteraneene (adăugându-se, mai târziu, o cameră italienească, alta grecească) menită, în limita posibilităţilor ei, a ajuta la concretizarea unei uniuni a naţiunilor secundare; evident, nu aceste modeste camere de comerţ ar fi în măsură să realizeze «independenţa economică a naţiunilor secundare», dar, desigur, ar putea constitui unul din numeroasele organisme ale acestei Uniuni Latine, al cărei rost Franţa, – care devine prima din naţiunile de rangul al doilea şi căreia i-ar reveni, într-un fel, „căpetenia" acestei uniuni pe toate planurile – îl simte din ce în ce mai necesar.

Avem, de altfel, sentimentul că o iniţiativă de genul celor expuse nu este arbitrară şi nici izolată, dar că, într-adevăr, s-ar sprijini pe o întreagă serie de iniţiative viitoare asemănătoare, răspunzând aceleiaşi atitudini şi care, la sfârşitul războiului, se vor contura cu mai multă precizie.

Camera de comerţ franco-portugheză are ca preşedinte de onoare pe însuşi şeful guvernului portughez, dl Salazar; Camera franco-spaniolă, care a fost întemeiată imediat după încheierea luptelor civile din Spania şi care constituia, în acea vreme, unul din rarele centre active de legături franco-spaniole, are preşedinţia de onoare a unei personalităţi din lumea economică; iar Camera de comerţ franco-română urmând a avea, ca şi celelalte două, un „consiliu de administraţie" alcătuit din persoanele cele mai însemnate ale comerţului, industriei şi presei din sudul Franţei, – preşedinţia de onoare a Camerei de comerţ româno-franceză ar fi putut s-o asume ministrul României, şeful misiunii române în Franţa, pe care iniţiatorii proiectului vroiau să-l solicite.

Aducând această iniţiativă la cunoştinţa şefului serviciului nostru de presă din Vichy şi apoi, împreună cu dl consilier I. Dragu, – domnului ministru D. Hiott, hotărârea superiorilor

mei a fost că întemeierea unei Camere de comerț franco-române în momentele actuale nu este tocmai potrivită, neoferind – din cauza provizoratului stărilor actuale ale lumii în război, – o garanție de stabilitate pentru viitor. Pe de altă parte, orice inițiativă românească actuală este, din aceleași motive, prematură, așa încât soluția la care s-a oprit dl consilier I. Dragu și acceptată de dl ministru D. Hiott este, pe de o parte, ca această inițiativă să aibă un caracter mult mai restrâns (să se creeze un simplu și restrâns „comitet franco-român, la Marseille, pentru strângerea relațiilor economice și culturale dintre Franța și România, a cărei misiune prezentă să constea în publicarea lunară a unui buletin-informativ, cu a cărei conducere și redactare să fie însărcinat dl Henri Massot) – și, pe de altă parte, autoritatea românească să nu apară în vreun fel în împlinirea acestei inițiative, – al cărei rol, modest deocamdată, se va putea amplifica mai târziu când va fi posibilă și crearea Camerei de comerț franco-române, cu mai multă certitudine de stabilitate și activitate.

Am fost, în consecință, însărcinat (după ce dl consilier I. Dragu, întâlnindu-l pe dl Henri Massot a indicat liniile generale ale acțiunii acestuia) să continuăm a trata cu d-nii A. Richardson și Henri Massot, pentru realizarea, în cadrele stabilite, ale acestui proiect. Discutând cu aceștia, am ajuns la următoarele precizări:

1. „Comitetul de inițiativă pentru strângerea relațiilor economice și culturale", prezidat de dl A. Richardson, având pe dl Henri Massot secretar, se va constitui zilele acestea și va cuprinde numai personalități franceze;

2. Buletinul urmează să apară lunar, într-o mie de exemplare, cu informații economice și culturale – puse la dispoziția redactorilor lui, de serviciul nostru de presă;

3. Existența unui birou este necesară; un loc unde interesații să poată cere lămuriri, informații etc. Pentru a nu se face cheltuieli suplimentare și, pe de altă parte, pentru a nu se da o amploare disproporționată și inutilă, astăzi, acestei inițiative, – biroul va fi în localul Camerei de Comerț franco-spaniole sau a celei franco-portugheze;

4. Toate cheltuielile buletinului (redacție, hârtie, colaborare, expediție), ale secretariatului, telefonului etc., se vor ridica, după proiectul de deviz, ce ne-a fost înmânat, la 7 500 fr. francezi lunar.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 23 februarie 1944

REFERAT

de înaintare a trei exemplare din lucrarea d-lui Paul Henry despre *Napoléon III et les peuples,* și în care se vorbește și despre Unirea Țărilor Românești

Înaintăm trei exemplare din cartea domnului Paul Henry, profesor de istorie la Facultatea de Litere din Clermont-Ferrand, despre *Napoléon III et les peuples.*[1] Unul din aceste exemplare este destinat Academiei Române (cu dedicația autorului), altul d-lui profesor George Brătianu (de asemenea cu dedicația autorului) și al treilea – fără dedicație

[1] Clermont-Ferrand, 1943.

– destinat, fie Bibliotecii Facultății de Litere, fie Bibliotecii Fundației Regale Carol I, fie unuia din Institutele de Istorie, fie Direcției de Studii și Documentare din Ministerul Propagandei Naționale. Dl Paul Henry nu poate trimite mai multe exemplare din cartea d[omniei] sale din cauză că această lucrare, din lipsă de hârtie, nu a putut fi tipărită decât în tiraj foarte restrâns (300 exemplare).

Lucrarea *Napoléon III et les peuples* se ocupă de politica externă a celui de-al doilea Imperiu, întemeiată – cu excepția unor șovăieli – pe principiul naționalităților de care Napoléon III era animat; autorul amintește – în lucrarea D[omniei] sale – de nenumărate ori Țările Românești, și tratează despre problema Unirii Principatelor care a constituit una din marile preocupări ale lui Napoléon III, constant românofil și *«creator al României»* cum îl numește autorul.

Atitudinea favorabilă României a lui Napoléon III s-ar explica, pe de-o parte, prin interese politice franceze, (cum e acela de a se opune expansiunii rusești prin crearea unui stat puternic care să ajute la apărarea Turciei, apărându-se astfel și poziția Franței în *Mediterana orientală*) și, pe de altă parte, printr-o sinceră aderare la principiul naționalităților și al libertății popoarelor, – atitudinea filo-românească a lui Napoléon III fiind sprijinită și de opinia publică franceză informată și pregătită de activitatea „de propagandă" a fraților Brătianu, C. A. Rosetti, N. Bălcescu, care au știut să-și creeze în Franța prietenii profunde și o stare de spirit pro-românească.

Din toate aceste motive, după războiul Crimeii, în ciuda opoziției Austriei și a Turciei, – cât și împotriva unei oarecare ostilități a Prusiei, care nu vedea cu ochi buni întărirea Franței în Mediterana orientală, – *«la France se met en devoir de créer la Roumanie»* (p. 42) și grație sprijinului imperial se poate realiza unirea Principatelor în 1859, – când Turcia este pusă în fața faptului îndeplinit (*«créer c'est le mot, Moldaves et Valaques n'ayant jamais été réunis sauf quelques mois en 1601» p. 44*).

Favorabil unirii Principatelor românești, în virtutea principiului naționalităților, Napoléon III nu a favorizat și independența popoarelor din peninsula balcanică – deoarece, în 1855–1856 și mai târziu, Napoléon III era aliatul turcilor, ceea ce a făcut ca românii *«să fie singurii dintre ortodocși care se rugau pentru victoria puterilor occidentale, – în timp ce ceilalți se rugau pentru victoria armatelor rusești»*.

(Sublinierea de către autor a acestui fapt ne pare a fi cu deosebire interesantă întrucât, desprinzând România din complexul statelor dunărene, o situează în *geografia spirituală* a țărilor occidentale).

În 1866, tot Napoléon III este cel care, sprijinind Țările Românești, împotriva întregii Europe, a permis urcarea pe tron a Domnitorului Carol (*«unul din cei mai buni suverani ai Europei secolului XIX»*) salvând unitatea românească, meritând titlul de *«fondator al României»*. Autorul citează cartea d-lui G. Brătianu despre *Napoléon III et les nationalités* (p. 94), analizând punctul de vedere al istoricului român, care încearcă să-și reprezinte ce ar fi fost Europa (o Europă bazată pe principiul națiunilor libere și sub protecția franceză), dacă Napoléon III în politica sa externă ar fi avut spiritul de decizie necesar spre a se conforma, fără șovăire, propriilor sale doctrine.

În repetate rânduri, dl Paul Henry amintește fidelitatea și recunoștința României față de Franța, subliniind – pentru reabilitarea lui Napoléon III – că Franța nu a avut niciodată motive să regrete că *«a creat România»* – crearea României constituind cel mai *«strălucit succes»* al politicii imperiale.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN FRANCE
SERVICE DE PRESSE

Vichy, 3 aprilie 1944 Eugen Ionescu

REFERAT

asupra necesităţii obţinerii hârtiei pentru tipărirea traducerilor din literatura română

Volumul de nuvele traduse de Pavel Dan în limba franceză pentru editura „Jean Vigneau" din Marseille este terminat şi are aprobarea primei cenzuri funcţionând în Franţa (cea din Paris), iar în săptămâna aceasta formalităţile franceze propriu-zise vor fi îndeplinite şi ele. Volumul de poeme traduse din Arghezi – cu învoirea autorului – este aproape gata, afară de unele mici modificări pe care i le aducem în momentul de faţă: ele au fost cerute de autor. Poemele lui Blaga, din care unele au apărut, se traduc de asemenea.

Toate aceste lucrări, eforturi, proiecte şi altele, sunt ameninţate a nu-şi vedea realizarea, din pricina lipsei de hârtie. O bogată literatură finlandeză, estoniană etc. şi mai ales maghiară, umple vitrinele librăriilor; am citit romanele acestor literaturi moderne, precum şi unele poeme. Sentimentul nostru este că ele nu depăşesc nicicum în valoare producţiile literare româneşti. Proza maghiară, mai ales, a fost editată din iniţiativa oficiilor lor de propagandă patronate de legaţii, iar hârtia adusă din ţările respective era obţinută pe piaţa liberă sau prin intervenţia legaţiilor, pe lângă autorităţile franceze de resort. Editorii nu au hârtie decât în cantităţi limitate, şi „Gallimard" însuşi, cu care am discutat la Paris proiectul publicării, duce lipsa hârtiei: pentru cartea maghiară *Ceux des Pusztas*, de Illyés, tipărită la „Gallimard", hârtia a fost procurată de interesaţi.

Pentru ca lucrări literare româneşti să apară în Franţa *avem nevoie neapărată de hârtie*, fie trimisă din ţară, fie cumpărată pe „piaţa liberă" la preţuri ridicate: încât, pentru apariţia primelor lucrări, avem nevoie de aprobarea sumei de 50 000 de franci. Credem că aceste lucrări sunt utile în orice condiţii.

Şi nu descoperim nimic atunci când afirmăm că arta singură exprimă sufletul adânc şi permanent al unui neam şi al unei culturi. Serviciile pe care o literatură bine tradusă le poate aduce sunt incalculabile, chiar dacă nu toată lumea poate înţelege aceasta de la început.

Nu credem, pe de altă parte, că tipărirea cărţilor în ţară, – fie în favoarea vreunei case de editură din Franţa, – ar fi un lucru recomandabil: cititorul francez vrea să vadă o „carte franceză", o carte de factură străină îl îndepărtează; ţinem, pe de altă parte, să facem cunoscut că traducerile din Mihail Sadoveanu (*Hanul Ancuţei*) şi din I. L. Caragiale (*Scrisoarea pierdută*), iscălite de domnii Augier şi Bernard, nu se găsesc la vitrina nici unei librării din nici un oraş francez. Ele au fost tipărite pe numele editorului Didier, din Toulouse.

Secretar cultural principal
Eugen Ionescu



EMIL CIORAN sau despre neliniștea de a exista

Într-un scurt eseu din 1984, intitulat *Manie epistolară*, Emil Cioran ajungea la concluzia că, deşi „leneş", a scris totuşi un număr considerabil de scrisori, fiind ca atare ceea ce s-ar putea numi un leneş performant. Schimbul epistolar îi dă leneşului iluzia activităţii. Cel mai adesea opera fiind o mască, adevărul despre un autor trebuie căutat în corespondenţa lui. Din acest punct de vedere, un mare regret al scriitorului ţinea de împrejurarea că multe din scrisorile sale – mai ales cele din tinereţe – s-au pierdut. Regretul nu se datora atât valorii lor intrinseci, cât faptului că în acele scrisori s-ar fi putut regăsi aşa cum era la venirea în Franţa, la 26 de ani. Lipsit de această oglindire retrospectivă, îi era greu să reconstituie doar din amintiri şi din cărţi imaginea acelui *«nebun fără nebunie»*, care bântuia *«devastat de insomnie»* străzile Sibiului şi ale Bucureştilor.

Din nefericire, scriitorul n-a mai apucat (deşi aflase între timp de existenţa lor) să recitească scrisorile considerate pierdute, apărute în 1995 în două foarte interesante volume, unul la editura „Apostrof" (*12 scrisori de pe culmile disperării*, îngrijite de Ion Vartic), celălalt la editura „Humanitas" (*Scrisori către cei de-acasă*, sub îngrijirea lui Dan C. Mihăilescu).

Din categoria scrisorilor regăsite, de fapt doar ascunse o lungă perioadă prin diferite arhive, fac parte şi cele şase (aflate la Muzeul Literaturii Române) expediate de Emil Cioran prietenului său, Petru Comarnescu. Perioada de timp cuprinsă între 1933–1947, pe parcursul căreia se întinde corespondenţa, a fost cea mai agitată din biografia scriitorului. De altfel, Cioran nega că ar fi avut o biografie, propria-i existenţă apărându-i fără nici o semnificaţie. Că lucrurile nu stau aşa rezultă din chiar corespondenţa amintită, expediată din nu mai puţin de cinci locuri diferite: Sibiu, Berlin, München, Vichy, Paris. În 1933, Cioran, încă student, obţinuse o bursă a Fundaţiei Humboldt, care-i permisese să stea până în 1935 în Germania, cu scopul declarat de a-şi pregăti doctoratul în filosofie. Intenţie bună, dar nerealistă, căci în paginile expediate prietenului Titel (Petru Comarnescu) mărturisea chiar din 1933 că a rupt-o complet cu filosofia oficială. În schimb, asculta multă muzică, citea literatură, cărţi de artă şi filosofie literaturizată. Ar fi vrut să scrie o carte despre «tristeţea de a fi», văzută în sens metafizic. Universitatea nu-l interesa nici cât o femeie bătrână, în schimb petrecea cu femei (tinere, desigur) căci, constata, «îmi plac femeile, mai mult decât credeam». Se simţea bine în Germania, simţea chiar entuziasm faţă de ordinea politică de acolo. Credea că lichelismul din România ar fi putut fi lichidat, sau măcar înăbuşit printr-un regim de dictatură. La noi, numai teroarea, duritatea şi o nelinişte infinită ar putea modifica ceva. *«Este teribil să fii român»*, se văita Cioran, nu câştigi încrederea afectivă a nici unei femei, când te văd deştept, te cred escroc. Se întreabă exasperat cu ce-a greşit el ca să spele ruşinea unui popor care n-are istorie. E preocupat de apariţia iminentă a primei lui cărţi *(Pe culmile disperării)*, îi mulţumeşte prietenului său că se interesează îndeaproape de ea şi că l-a sprijinit să obţină premiul Comisiei pentru premierea scriitorilor tineri needitaţi. În schimb, volumul *Nu* al lui Eugen Ionescu, apărut tot

în 1934, l-a dezgustat. Îl găseşte absolut nul din punct de vedere literar şi moral.

Pe corespondentul său îl admiră însă, pentru suflul de viaţă pur, pentru entuziasmul, generozitatea şi naivitatea lui, care sunt daruri divine. Existenţa lui are ceva din «spontaneitatea unei înfloriri naturale». În comparaţie cu prietenul Titel, el se simte prea obosit spre a deveni un individ strălucit. În autoportretul pe care şi-l face, Cioran se compară mereu cu prietenul său, văzut ca reversul medaliei, pe a cărei faţă se află propriul chip.

Pe de altă parte, imaginea critică pe care şi-o creionează (existenţa lui ar fi o probă pentru defectele creaţiunii) e contracarată de un orgoliu teribil căci, deşi s-a schimbat mult sub influenţa suferinţei care-l chinuie, crede cu frenezie în virtuţile ei şi ale neliniştii ce i-au creat o conştiinţă a destinului personal.

Din 1935, în relaţia celor doi prieteni are loc o sincopă, corespondenţa întrerupându-se timp de mulţi ani. Următoarea scrisoare este expediată pe 1 martie 1941, de la Vichy, unde Cioran se afla, se pare, în calitate de reprezentant al Ministerului Propagandei la Legaţia română. Faptul nu poate fi confirmat - deocamdată - prin probe concrete, respectiv rapoarte şi referate diplomatice, ca în cazul lui Eugen Ionescu. Ceea ce se ştie precis este că, în 1937, scriitorul a plecat în Franţa cu o bursă a Institutului francez din Bucureşti, care i-a fost prelungită periodic până în anul 1944. Din corespondenţă rezultă că la sfârşitul anului 1940 şi la începutul anului 1941, Cioran s-a aflat (timp de 3 luni) în România. O confirmare concretă a acestui fapt, ca şi a numirii lui Cioran în diplomaţie, o aflăm în *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, care la data de joi, 2 ianuarie 1941, relatează următoarele:

«Îl întâlnesc azi pe Cioran pe stradă. E radios.

– M-au numit.

A fost numit ataşat cultural la Paris.

– Înţelegi – zice – dacă nu mă numeau, dacă rămâneam pe loc, trebuia să mă duc la concentrare. Primisem ordinul de concentrare chiar azi. Dar nu m-aş fi prezentat cu nici un preţ. Dar aşa, totul s-a rezolvat. Înţelegi?

Sigur că înţeleg, dragă Cioran. Nu vreau să fiu rău cu el. Şi mai ales nu aici - la ce-ar servi? E un caz interesant, remarcabil de inteligent, fără prejudecăţi şi cu o dublă doză de cinism şi laşitate, amuzant reunite.

Aş fi vrut şi ar fi meritat să însemnez cele două convorbiri mai lungi pe care le-am avut cu el în decembrie.»

O precizare interesantă apare în Anuarul liceului „Ghe. Lazăr" din Sibiu, pe anul 1940–1941 şi pe care, la sugestia directorului liceului, am avut prilejul să-l consult de curând, în timpul vizitei la Sibiu prilejuită de Colocviul Internaţional dedicat personalităţii lui Emil Cioran (1–3 mai '98). Astfel, la pagina 188, la rubrica profesiei, în dreptul numelui scriitorului, apar următoarele precizări: profesor titular de filosofie, drept şi dirigenţie la clasele VII şi VIII, *utilizat* [în locul lui] dr. Popa Grigore. Iar la rubrica *Observări* apare nota: *consilier cultural la Paris,* ceea ce este desigur mai plauzibil pentru un debutant în ale diplomaţiei decât *ataşat cultural,* cum scrie Sebastian. Oricum, Emil Cioran n-a apucat să mai predea la liceul „Ghe. Lazăr", al cărui elev fusese între anii 1921–1928.

O altă confirmare a întoarcerii în ţară la sfârşitul anului 1940 şi începutul anului 1941 o găsim în scrisoarea din 1 martie 1941 de la Paris către Petru Comarnescu, în care Cioran scrie despre cele 3 luni petrecute acolo. Misiva marchează o schimbare de optică asupra României. Scriitorul mărturiseşte că, înţelegând *«aproximaţia tragică»* a ursitei noastre, a fost cuprins de îndoieli. Ar fi vrut să scrie *«o Filosofie a neîmplinirii pentru uzul poporului român»*, dar nu crede că ar fi în stare. Consideră că are un destin de convalescent, ce nu-şi poate concretiza virtualităţile. Se compară din nou cu Petru Comarnescu, care i se pare a fi *«viaţa ca atare»*.

Ultima scrisoare a ciclului marchează o nouă pauză în corespondenţa celor doi

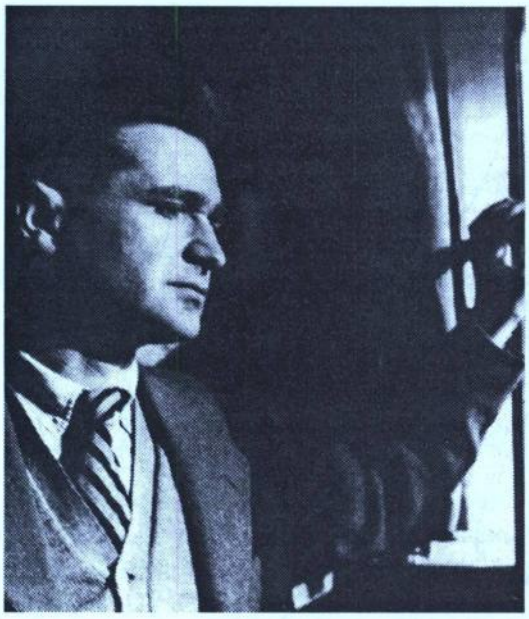

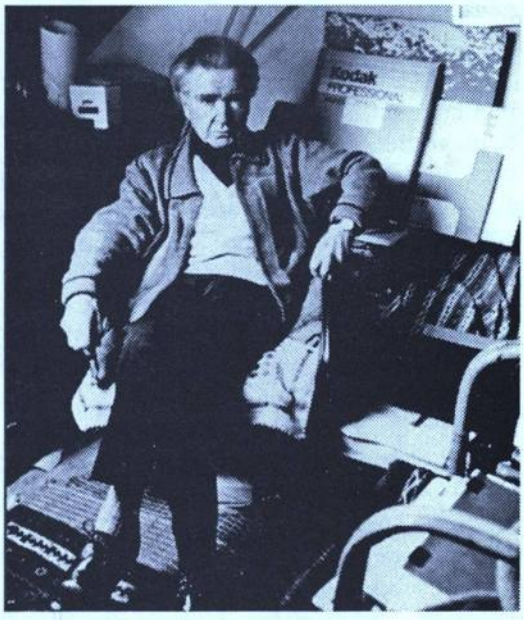

prieteni şi o nouă schimbare de perspectivă a lui Cioran asupra sa şi asupra României. Mărturiseşte că a avut necazuri la Paris cu compatrioţii, fiind făcut responsabil pentru entuziasmul avut faţă de mişcarea legionară. În prezent însă, fostele fervori politice i se par a ţine de preistorie. S-a decis să nu se mai amestece în treburile ţării şi să nu mai scrie niciodată româneşte. A dezînvăţat megalomania şi pasiunea şi se întreabă singur cum a putut să scrie *Schimbarea la faţă a României.*

E preocupat în exclusivitate de situaţia lui materială precară, îl chinuie groaza de ziua de mâine. Citeşte mult, ca să uite. A scris o carte intitulată *Exerciţii negative* , pe care primul editor i-a respins-o, găsind-o prea pesimistă. E vorba desigur de prima sa carte scrisă în limba franceză: *Tratat de descompunere*, apărută în 1949 la editura „Gallimard". Se simte căzut la mijloc – prea aproape de neamul lui cântăreţ din fluier, care timp de secole n-a făcut decât să geamă şi să se lamenteze şi prea departe de stilul de salon al francezilor, care i se pare a fi pentru el un vis irealizabil. Consideră că a ratat cariera literară din România, aşa cum o va rata şi pe cea din Franţa. Plăteşte scump faptul că a pus frenezііle inimii mai presus de conceperea unei opere. Pe acest ton de lamento se încheie corespondenţa cunoscută a lui Emil Cioran cu Petru Comarnescu. Anul 1947 a fost un an de cumpănă în viaţa scriitorului. A fost anul morţii sale ca scriitor român. Nu ştim ce i-a răspuns şi ce sfaturi i-a dat Petru Comarnescu. Ceea ce ştim este că Cioran face parte din cei câţiva puţini scriitori români care au ajuns să cucerească Franţa şi, o dată cu ea, lumea. Secretul strălucitei reuşite a celui care a încercat mereu să fie *«odios cu mijloacele spiritului»* îl aflăm într-o mărturisire târzie făcută lui Gabriel Liiceanu (*Continentele insomniei*): *«Vezi, dacă mă pot felicita de un lucru este de a nu fi ţinut cont de părerea nimănui. Este, de altfel, sfatul pe care l-am dat tuturor scriitorilor care m-au solicitat. Cine nu crede în el însuşi, cine n-are credinţă mistică în ce trebuie să facă, în misiunea lui, acela să nu se lanseze într-o operă.»**

Simona CIOCULESCU

* Cele patru rapoarte pe care le publicăm în continuare dovedesc, fără vreo urmă de îndoială, faptul că Cioran a lucrat în diplomaţie (n.r.).

MINISTERUL
PROPAGANDEI NAȚIONALE

[București], 5 febr[uarie] 1941

Onor. Ministerul Regal al Afacerilor Străine

Avem onoarea a vă face cunoscut că, prin deciziunea nr. 432 P. din 5 februarie 1941, dl Emil Cioran, a fost numit pe ziua de 1 februarie 1941, consilier cultural, diurnist, pe lângă legațiunea română din Paris, retribuit cu diurna brutto lunară de lei 19.000.

Ministru
[Alex. Constant]

MINISTERUL REGAL
AL AFACERILOR STRĂINE

București, 7 februarie 1941

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință, pe baza unei comunicări primite de la Ministerul Propagandei Naționale că domnul Emil Cioran a fost numit prin deciziunea nr. 432 P. din 5 februarie 1941, consilier cultural, diurnist, pe lângă acea legațiune, pe ziua de 1 februarie a.c.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministru
[Mihail Sturdza]

Domniei sale
Domnului Dinu Hiott
Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar
la Vichy (Franța)

Vichy, le 11 mars 1941

Note verbale

La Légation Royale de Roumanie présente ses compliments empréssés au Ministère des Affaires Etrangères et a l'honneur de l'enformer que Mr. Emil Cioran a été nommé en qualité de conseiller culturel près de la dite légation, à la date du 1-er février 1941.

au Ministère des Affaires Etrangères
Paris, Vichy, 11 martie 1941

Notă verbală

Legațiunea regală a României prezintă omagiile sale călduroase Ministerului Afacerilor Străine și totodată are onoarea de a-i aduce la cunoștință numirea dl Emil Cioran în funcția de consilier cultural pe lângă această legație, începând cu data de 1 februarie 1941.

Ministerul Afacerilor Străine
Paris

(Traducere de *Aurelia DUMITRAȘCU*)

Emil CIORAN

21 aprilie 1933

Dragă Titel,

Îmi vine foarte greu să-ţi scriu ceva obiectiv, în legătură cu anumite idei mai mult, sau mai puţin filosofice, deoarece simpatia care o am pentru tine nu mă poate face decât liric. Simt adesea că, dacă m-aş certa cu tine aş pierde ceva din mine, iar perspectiva unei separaţii de foarte lungă durată nici n-o pot concepe. Există în tine un suflu de viaţă atât de pur, încât mie îmi trezeşte de-a dreptul admiraţia. Entuziasmul, ca şi naivitatea sunt daruri divine. Tu eşti singurul care întruneşti înţelegerea omenească alături cu spiritul personal. Este un fel de generozitate în tine, pe care am întâlnit-o în altă formă numai la Vulcănescu şi Eliade. Şi când mă gândesc la forma de viaţă în care trăieşti tu şi pe care o realizezi, eu îmi dau seama că sunt cel mai decăzut dintre toţi. E drept că am destulă ambiţie pentru a nu fi înfrânt, dar am prea multă oboseală pentru a deveni un individ strălucitor. Sunt o veşnică mustrare pentru această lume, iar existenţa mea este dovada cea mai probantă şi cea mai ilustrativă despre defectele creaţiunii. Eu n-aş putea scrie o carte decât despre dizarmonia prestabilită. Am intuiţia perfectă a elanului din tine care te face să vorbeşti de armonie sau de ideal, precum o am tot atât de perfectă a dezagregării din mine, care mă face să vorbesc cu spontaneitate de lucruri pe care numai eu ştiu cât sunt de dureroase.

Ţi-o mărturisesc absolut sincer: când mă gândesc la tine am impresia că viaţa are un sens. Dacă-mi voi schimba vreodată această idee, faptul n-are nici o importanţă. De altfel am început să depreciez ideile, pentru a iubi lirismul şi expresia directă. Spun că viaţa are un sens când mă gândesc la tine, deoarece nu este în toată existenţa ta nimic mort, învins, refulat sau ascuns, nimic putred, ci are ceva din libertatea şi spontaneitatea unei înfloriri naturale. Tu eşti un om care te realizezi integral. Dacă există vreun obstacol, acela nu e în tine, ci în mediu.

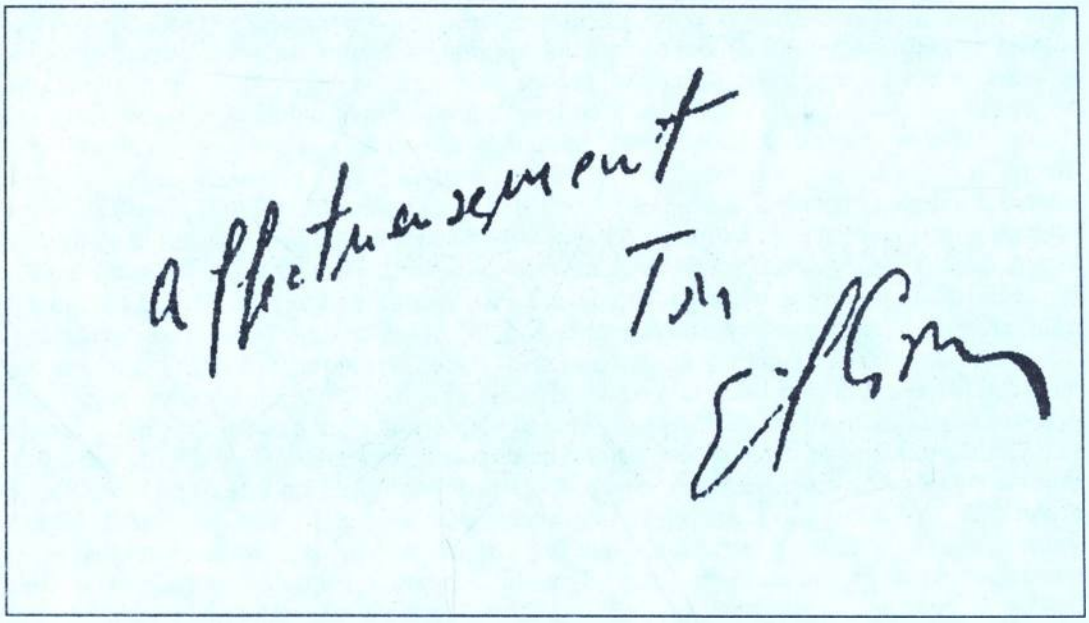

Până acum am scris vreo 50 de pagini dintr-o carte pe care aş intitula-o *Pe culmile disperării sau între viaţă şi moarte*, şi care va fi compusă toată din fragmente de 2–3 pagini aproape toate lirice şi de un radicalism feroce cu cea mai bestială vervă pesimistă. Cred că numai cu greu voi găsi editor în Bucureşti, deşi aş fi dispus să plătesc şi eu ceva. În două luni e gata; regret însă că nu pot veni în Buc[ureşti] până la toamnă.

Dragă Titel, nu te superi dacă te rog să publici articolul alăturat în „*Vremea*", în orice număr vei vrea tu. N-am absolut nici o pretenţie.

Cu cele mai prieteneşti salutări,
al tău
Emil Cioran

Transmite, te rog, salutări
la prietenii noştri comuni.

Adresa: Emil Cioran, student
Str. Tribunei 28, Sibiu

Berlin, 27 decembrie 1933

Dragă Titel,

Vorbesc cu Anton atât de des despre tine, încât niciodată, cred, n-ai fost în altă parte de lume, mai prezent şi mai actual. Este de la sine înţeles că am reluat relaţiile de intimitate prietenească, pe care doi ani de zile le-am destrămat printr-o progresivă înstrăinare. Am fost impresionat să observ pe ce drumuri diferite am apucat şi am fost puţin melancolic, când măsurându-mi distanţa de el, mi-am măsurat distanţa de mine însumi. Nicicând în viaţă nu eşti mai sensibil la propriile transformări decât când revezi după un oarecare timp oameni cu care ai plecat pe acelaşi drum. De aceea, pentru mine toate revederile sunt prilejuri

melancolice. Sunt un individ, care sub influenţa suferinţei m-am transformat total, chiar dacă această transformare n-ar fi decât adâncirea nelimitată a unor elemente anterior date. Acestea, hipertrofiate, sunt suficiente pentru a determina o cu totul altă simţire şi perspectivă de viaţă. Cred cu frenezie şi cu fanatism în virtuţile neliniştii şi ale suferinţei şi cred cu atât mai mult cu cât acestea, dacă m-au deznădăjduit şi m-au otrăvit, nu mi-au creat mai puţin o conştiinţă a destinului meu, o exaltare ciudată pentru misiunea mea. În culmea celei mai teribile deznădejdi, mă apucă bucuria de a avea un destin, de a trăi o viaţă cu morţi şi transfigurări succesive, de a face din fiecare clipă o răspântie. Şi sunt mândru că viaţa mea începe cu moartea, în deosebire de viaţa majorităţii oamenilor care sfârşesc cu moartea. Eu simt moartea în trecut, iar viitorul îl văd ca un fel de iluminare personală. Nu mă tem că voi muri, ci toată frica mea interpretează moartea ca o forţă în premisele şi sursele existenţei.

Mi-e imposibil să lămuresc această specie de teamă. De altfel, ce am trăit şi trăiesc eu, momentele de teamă sunt cele mai greu de lămurit, deoarece ele te invadează prea organic pentru a avea distanţa ta de ele însele. Aş vrea să scriu odată o analiză a neliniştii de a exista sau a existenţei care se simte ca nelinişte. Amestecul de mister, de vibraţie şi de luciditate face din nelinişte un complex foarte ciudat. Ceea ce vreau să-ţi spun este că pe mine aceste lucruri nu mă interesează numai ca fenomene psihologice, ci mai cu seamă pentru semnificaţia lor metafizică, întrucât ele sunt revelatoare pentru cunoaşterea existenţei, cât şi pentru structura acestei existenţe. În felul acesta se poate vorbi de o tristeţe de a fi, care depăşeşte mult o accepţie pur psihologică. Poţi vedea după aceste lucruri că am lichidat complet cu filosofia oficială. Şi apoi ascult prea multă muzică aici, la Berlin, pentru a mai putea citi profesori. În schimb, citesc foarte multă literatură şi cărţi de artă, iar filosofie, mai mult filosofie literaturizantă.

Îţi sunt recunoscător că m-ai susţinut la premiere. Numai în tine şi în Eliade am avut încredere. Vianu şi Vulcănescu sunt prea echilibraţi ca să nu se teamă de ceea ce ei nu pot simţi. Oamenii aceştia au un drum atât de liniar încât nu pot câştiga mai mult decât stima. Cât despre planul tău de a te însura, eu nu pot decât să te felicit. Şi aceasta n-o fac de circumstanţă, deviind de la anumite principii de-ale mele, ci din convingerea că tu nu eşti un om pe care o căsnicie să-l lichideze şi să-l îmburghezească. Tu te-ai temut totdeauna de perspectivele unei vieţi comode, confortabile şi echilibrate. Cum tu trăieşti pe multe planuri şi într-o continuă fluiditate psihică, nu văd în ce fel o căsătorie te-ar putea fixa într-o rigiditate sterilă; mă tem, însă, foarte serios de Noica, pe care numai mizeria, riscul şi suferinţa l-ar putea menţine viu.

Unii din prietenii noştri vor crede că am devenit hitlerist din anumite raţiuni de oportunism. Adevărul este că sunt anumite realităţi aici care-mi plac şi sunt convins că lichelismul autohton ar putea fi înăbuşit, dacă nu distrus, printr-un regim de dictatură. În România numai teroarea, brutalitatea şi o nelinişte infinită ar putea schimba ceva. Ar trebui arestaţi toţi românii şi bătuţi la sânge; numai aşa un popor superficial ar putea face istorie. Este teribil să fii român: nu câştigi încrederea afectivă a nici unei femei, iar oamenii serioşi zâmbesc; când te văd deştept, te cred escroc. Dar cu ce am greşit eu de trebuie să spăl ruşinea unui popor ce n-are istorie?

Îţi doresc, dragă Titel, pentru acest an nou,
atât de hotărâtor pentru tine, satisfacţii
de care n-ai avut şi bucurii de care n-ai bănuit.
Emil Cioran

Schumannstr. 2. Pension Lessing – hof.

P.S. Dacă vrei să-mi faci un servici, atunci, te rog, aminteşte-le fraţilor Donescu că mi-au promis să-mi plătească articolele de la 10 oct[ombrie] încoace şi să-mi trimită bani pe



Cioran, Ionescu și Eliade la Paris, în 1986

adresa părinților mei, la Sibiu.(E. Cioran. Str. Tribunei 28): deși îmi dau seama că aceasta este o simplă promisiune.

Cât despre carte, aștept să-mi trimiți cartea ta de 1 februarie.

E.C.

Berlin, martie 1934

Dragă Titel,

Îți trimit alăturat declarația. Scrisoare de la tine n-am mai primit de două luni. Nu înțeleg cum s-au putut pierde. Îți mulțumesc mult că te interesezi atât de aproape de carte. Aș vrea să apară cam în formatul *Eonului dogmatic*, precum aș vrea neapărat să fac și eu una sau două corecturi. Plec la 1 aprilie la München, deoarece mai mult ca sigur nu voi putea rămâne decât anul acesta în Germania, spre marele meu regret – încât vreau să cunosc și sudul. Mă simt ceva mai bine decât de obicei, deși o boală mai mult sau mai puțin lumească, m-ar putea indispune destul de serios.

Aștept cu nerăbdare scrisoarea ta.

Cu vechea prietenie,

Emil Cioran

München, 1 iunie 1934

Dragă Titel,

Îți mulțumesc pentru volumul lui Eugen Ionescu, pe care l-am primit acum câteva zile. Trebuie să-ți mărturisesc că în viața mea n-am simțit un dezgust mai mare la lectura unei cărți. O scârbă nesfârșită m-a apucat în fața acestei nulități intelectuale și morale. Este atât

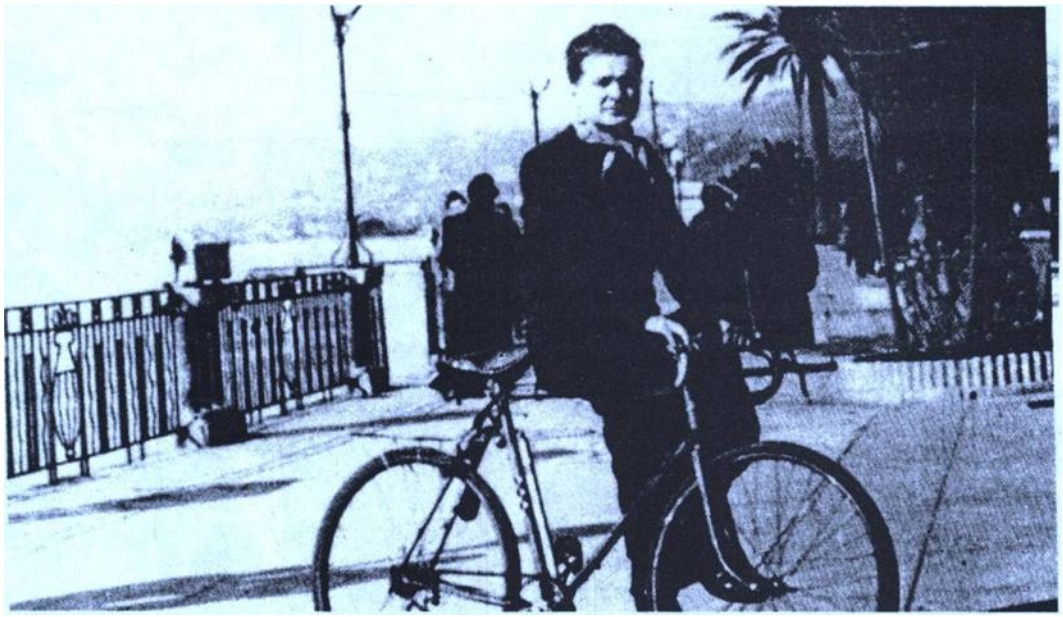

Cioran la promenadă cu bicicleta, în 1938, la Nisa

de puțină tragedie în mizeria acestui om, încât nu pot să am pentru el nici milă și nici măcar dispreț. Tu scriai în „*Vremea*" despre un așa-zis mit ionescian. Eu n-am aflat de el; dar dacă este cazul, atunci cu adevărat nu mai e nimic de sperat de la cultura românească. De ce nu ți-aș spune-o? După ce am citit cartea lui Eugen, am avut impresia că m-am prăbușit într-un closet de țară. Declar rupte orice legături personale cu acest om. – Dacă aș fi convins că la lectura cărții mele, cineva ar simți o senzație analoagă, aș retrage-o imediat. Există și în mine destulă mizerie; dar m-a salvat totdeauna regretul de a nu putea iubi viața, care exprimă în formă negativă atâtea posibilități de refaceri viitoare.

Despre ce fac eu la München este greu să te informez. Dacă aș fi sincer, ar trebui să-ți mărturisesc că o mare parte din timp o petrec cu femei. Universitatea nu mă interesează nici cât o femeie bătrână. Îmi plac femeile mai mult decât credeam. Din București n-am primit aproape nici o scrisoare de la nimeni. Acum am înțeles pentru întâia oară că din mulții mei prieteni, numai câțiva au mai rămas. Poate cu cei mai mulți au fost simple relații exterioare și amabile.

Despre tine nu mai știu nimic, în afară de articolele din „*Vremea*". Cu toate acestea îmi ești mai prezent decât oricând.

Cu toată dragostea,
al tău
Emil Cioran

Türkenstrasse 58
Studentenheim.

Vichy, 1 martie 1941

Iubite Titel,

Acum, în țară, când te-am redescoperit, mi-am dat seama cât de nedrepte au fost împrejurările care au creat o pauză de câțiva ani în prietenia noastră. Cred că ispășesc prin afecțiunea de astăzi un gol de care sunt numai în parte vinovat. De departe, judecam cu o

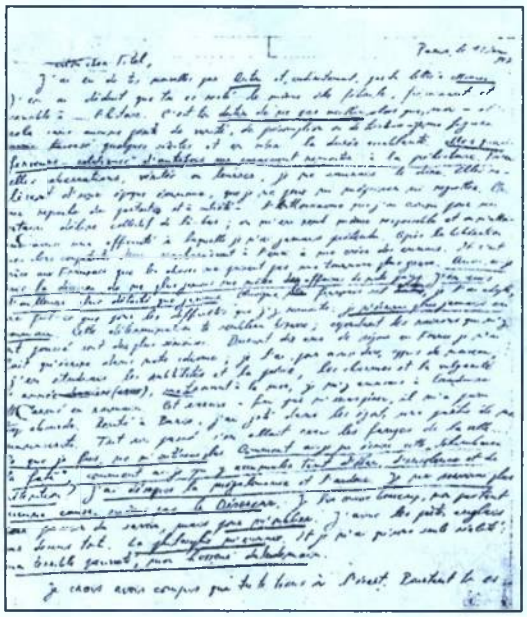

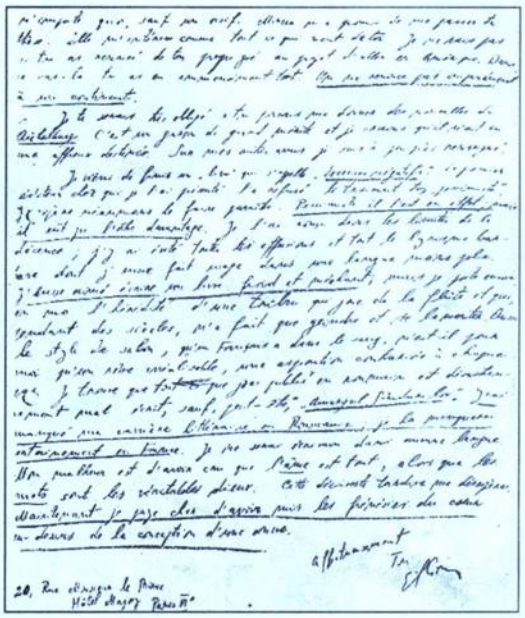

intransigență bolnavă situația de la noi și nu admiteam în afară de scârbă și de disperare, nici o atitudine. În cele 3 luni, am priceput, însă, aproximația tragică a ursirii noastre și m-am tăvălit în îndoieli. – Aș vrea să scriu o *Filosofie a neîmplinirii*, cu subtitlul: – *Pentru uzul poporului român*, dar nu cred că voi fi capabil. Am un destin de convalescent. Nu pot depăși virtualul, – pe când tu ești Viața ca atare. Ți-am spus-o cândva – demult că ești un argument pentru un sens al vieții, pe care eu nu l-am descoperit, prin mine, decât în vaetul inteligenței, în dezastrul lacrimal al minții.

Te îmbrățișează
al tău.
Emil Cioran

Vichy – Poste Restante

Paris 11 ianuarie 1947

Dragul meu Titel,

Am aflat vești despre tine prin Anton și, indirect, din scrisoarea ta către Mircea. Am dedus că ai rămas aceeași ființă febrilă, fremătătoare și sensibilă... la istorie. Este destinul tău să nu îmbătrânești, în timp ce eu – și asta fără nici un pic de vanitate, de prezumție sau de tristețe – mă închipui de a fi traversat câteva secole și a le fi suportat durata împovărătoare. Așa-zisele mele „fervori" politice de altădată îmi par a ține de preistorie. Au fost oare aberații, adevăruri sau iluzii, n-aș ști să spun. Ele țin de o epocă dispărută, pe care n-o pot nici disprețui, nici regreta. Mi se reproșează de pretutindeni – și până la saturație – entuziasmul pe care l-am avut pentru un anumit delir colectiv de acolo, sunt făcut chiar responsabil și mi se atribuie astfel o eficacitate pe care nu mi-am atribuit-o niciodată. După eliberare, dragii compatrioți de pe aici se încrâncenează să-mi creeze neplăceri! Și doar datorită francezilor lucrurile n-au apucat o turnură mai gravă. Astfel că am luat decizia să nu mă mai amestec niciodată în treburile țării noastre. Sunt dealtfel mai detașat de ele ca



Cioran și Eliade
la Paris, în 1946

niciodată. Deși franceza este grea, am adoptat-o, fie și doar pentru dificultățile de care mă izbesc: nu voi mai scrie niciodată în românește. Această hotărâre îți va părea bizară, totuși motivele care m-au împins sunt din cele mai serioase. Pe parcursul a zece ani de ședere în Franța n-am făcut decât să scriu în idiomul nostru: ca să zic așa l-am învățat din nou; i-am studiat subtilitățile și poezia, farmecele și vulgaritatea. Anul trecut, găsindu-mă la mare, mă amuzam să-l traduc pe Mallarmé în română. Exercițiul acesta a sfârșit prin a mă exaspera; mi s-a părut prea absurd. Întors la Paris, am aruncat la gunoi o parte a manuscriselor mele. Un întreg trecut pleca împreună cu mizeriile orașului...

Ceea ce am fost nu mă mai interesează. Cum am putut scrie această *Schimbare la față*, cum am putut acumula atâta elan, insolență și pretenție? Am dezînvățat megalomania și pasiunea. Nu voi mai fi în serviciul nici unei cauze, nici măcar al Disperării. Citesc încă mult, nu atât din pasiunea de a ști, cât pentru a mă uita. Îmi plac poeții englezi mai presus de orice. Filosofia mă plictisește și nu am decât o singură realitate: teribila mea sărăcie, groaza de mâine.

Cred că am înțeles că te ții de o parte. Totuși ești orice altceva decât un leneș. Mircea mi-a promis să-mi dea teza ta. Mă interesează tot ce vine de la tine. Nu știu dacă ai renunțat din proprie inițiativă la proiectul de a merge în America. În acest caz, te-ai înșelat teribil. Nu renunți fără urmări grave la un continent.

Ți-aș fi foarte îndatorat dacă ai putea să-mi dai vești despre Aichelburg. E un băiat foarte merituos și mă tem să nu fi avut un destin groaznic. Asupra celorlalți prieteni sunt destul de informat.

Am terminat o „carte" care se numește *Exerciții negative*. Primul editor la care am prezentat-o a refuzat-o, găsind-o prea „pesimistă". Sper, totuși, s-o fac să apară. E, într-adevăr, pesimistă, dar ar fi putut fi și mai mult. Am conceput-o totuși în limitele decenței, am evitat toate efuziunile și tot cinismul barbar de care aș fi uzat într-o limbă mai puțin șlefuită. Aș fi avut chef să scriu o carte rece și rea, dar port încă în mine ereditatea unui neam care cântă din fluier și care, timp de secole, n-a făcut decât să geamă și să se lamenteze. Tot așa, stilul de salon pe care un francez îl are în sânge, nu este pentru mine decât un vis irealizabil, o respirație contrariată la fiece pas.



Găsesc că tot ce am publicat în românește este dezastruos de prost scris, cu excepția poate a *Amurgului gândurilor*. Am ratat o carieră literară în România, o voi rata acum și în Franța. Nu voi fi scriitor în nici una din limbi. Nenorocirea mea e de a fi crezut că sufletul este totul, când de fapt cuvintele sunt adevăratii zei. Această descoperire târzie mă disperă. În prezent, plătesc scump faptul, că am pus freneziile inimii mai presus de conceperea unei opere.

Cu afecțiune al tău,
Emil Cioran

20 Rue Monsieur le Prince
Hôtel Majory – Paris VI

(Traducere de *Simona CIOCULESCU*)



GRIGORE CUGLER
Un diplomat printre literați

Se știu numeroși scriitori intrați temporar în serviciul diplomației: de la Alecsandri, Ghica, Odobescu, apoi Duiliu Zamfirescu, ceva mai târziu Blaga, Cisek, Șt. Nenițescu, Aron Cotruș, ulterior Vianu, Ralea până la Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Ștefan Baciu ș.a. Mai rar este cazul invers, al diplomaților de carieră cu predispoziții spre literatură, cum i s-a întâmplat lui Grigore Cugler, aflat pe statele Ministerului Afacerilor Străine între 1927–1947. O discretă cochetărie cu scrisul se potrivește, oarecum, laturii mondene, inevitabile prin ambasade, de unde și seria de slujitori ai acestora care se descoperă, pe parcurs, memorialiști, autori de jurnale intime, ori măcar de note de călătorie: un Al. Duiliu Zamfirescu, un Nicolae Lahovary, un George Duca ori chiar Raoul Bossy, fost superior ierarhic lui Grigore Cugler, în ambasada românească de la Berlin, la începutul celui de-al doilea război mondial. Intra în atribuțiile șefului să alcătuiască periodic o caracterizare pentru fiecare dintre colaboratori. Este concludentă „foaia calificativă" semnată de Bossy pentru Cugler, la 1 dec. 1941; înaintea meritelor în îndeplinirea atribuțiilor specifice serviciului, erau evidențiate alte calități: «Scriitor talentat. Autor al mai multor lucrări de inspirație originală» – și nu doar în sfera literelor, ci și în aceea a muzicii.

Astfel, cancelariile pe unde a trecut – și n-au fost puține – au avut în Grigore Cugler, dincolo de un conștiincios profesionist, un spirit distins, ispitit, frecvent, să gliseze spre mai multe domenii ale creației de artă. Venea din Moldova de sus, născut pe 7 aprilie 1903 la Roznov, lângă Piatra Neamț. Un strămoș al său, Carol Cugler (n. 1814) arhitect, originar din Austria, a împodobit Iașul cu edificii înscrise azi între monumente istorice (d. ex. Spitalul „Sf. Spiridon"). Arhitectul lua în căsătorie, la 1848, pe Maria Herfner, femeie de aleasă cultură, poliglotă, iar din însoțirea lor rezultă patru copii: Anton (1850–1929), procuror la Piatra Neamț, Cazimir, participant ca ofițer la războiul de independență, Matilda (1851–1931), poeta junimistă, devenită soție a ilustrului profesor de chimie Petre Poni, și Norbert, dispărut înainte de vreme. E de reținut că mama lor închidea ochii, în 1892, la Piatra Neamț, probabil în casa feciorului cel mare. Un fiu al procurorului va fi fost tatăl viitorului diplomat, botezat Grigore, ca și părintele său, despre care lipsesc – deocamdată – indicii mai exacte. Exista, cu același nume, un medic, preocupat, pe la 1913, de virtuțile curative ale băilor Bălțătești, localitate în apropiere de Piatra Neamț. Lanțul rudeniilor mai comportă clarificări și, deci, investigații suplimentare. Un fapt însă, apare cert. Diplomatul literat reprezenta o verigă în raport nemijlocit cu poeta ieșeană și, implicit, soțul acesteia, Petre Poni, îi putea fi considerat unchi, prin alianță. La rândul lui, profesorul număra în propria familie nepoți direcți, mai mult sau mai puțin beneficiari ai prestigiului său. Unul dintre ei s-a chemat Petru Comarnescu (cf. interviul acordat lui Ion Biberi, în vol. *Lumea de mâine).* Împrejurarea era, de bună seamă, notorie în epocă, încât Ionel Jianu, frecventator al casei din str. Icoanei 10, unde locuia, la București, nepotul lui Petre Poni, știa ce spune când evoca întâlnirile de tineri intelectuali în pragul anilor '30 și se referea la însuși Grigore Cugler în calitate de *văr* al lui Petru Comarnescu (vezi medalionul din revista „*Limite*", Paris, iulie 1973).



ROMANIA
MINISTERUL INSTRUCȚIUNII
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Diploma de Licență în Drept
In Numele Majestății Sale Regelui FERDINAND I

Noi Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Instrucțiunii
văzând certificatul de aptitudine Nr. 770 din anul 1925 aprobat de Rectorul Universității prin
care se constată că D-l Cugler Grigore a fecut examenul de
Licență cu a bla atât în scris
Confirm D-lui Cugler Grigore născut la anul 1903 în
Comuna Rezeș Județul Tecuci Diploma de Licență în Drept
pentru ca să se bucure de toate drepturile și prerogativele acordate de legi

București, anul 1926 luna Ianuarie 14

Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Instrucțiunii

Decanul Facultății de Drept

Rolul acestuia din urmă nu pare deloc neglijabil în convingerea proaspătului diplomat de a prospecta arena literelor. Gheața era spartă în octombrie 1928, în paginile primului număr al revistei *«Tiparnița literară»*, apărută sub ambițioasa îndrumare a lui Petru Comarnescu, mai mult ca sigur inspiratorul lapidarelor lămuriri redacționale din subsolul prozei destul de bizare *(Match nul)* a debutantului Cugler: «Tânăr diplomat, muzician și literat. Autorul unor lucrări simfonice interpretate de Societatea Muzica și al romanului *Apunake*, a cărui publicare o vom începe în numărul următor». Se vede însă, că cel în cauză ignora publicitatea, amânând ani de zile să-i dea drumul în lume ciudatului personaj Apunake, dincolo de cercul puținilor inițiați din preajmă. Se mai întâmpla, pe deasupra, ca vărul Comarnescu să plece la un doctorat în America și, astfel, să nu mai aibă cine insista și înlesni publicarea. Promisa tipărire se va înfăptui abia în 1933, în săptămânalul „*Vremea*" (numerele din 13, 20, 27 august și 3 sept.), e de presupus cu concursul aceluiași însuflețit susținător, colaborator permanent al numitei redacții, după întoarcerea din stagiul academic de peste ocean.

Între timp, Grigore Cugler a preferat să se concentreze în direcția consolidării poziției profesionale. În treacăt, se cuvine notat că, inițial, nutrise gândul afirmării sub faldurile oștirii, foarte posibil influențat de precedentul acelui Cazimir Cugler, luptător la 1877. Putea să-i devină demn urmaș, în uniforma militară a liceului de la Mânăstirea Dealului, când țara se angaja în războiul hărăzit să consacre România Mare. Și-a dat tributul destul de repede, fiind rănit în prima fază a operațiunilor de stăvilire a invaziei germane, apoi trimis în refacere și confruntat cu aspre avataruri până la încheierea ostilităților. Stabilit în București, a optat pentru studii la Facultatea de drept, iar îndată după obținerea licenței se orientează către diplomație. Conform datelor furnizate de „Anuarul diplomatic și consular al Regatului României", ediția 1942, Grigore Cugler obținea titlul de „atașat de legațiune" pe 1 ian. 1927. Peste trei ani îi venea rândul să poată aspira la o treaptă superioară. Trebuia doar să se supună unor probe scrise pe teme politico-istorice și de drept internațional privitoare la relații dintre state. Erau, mai curând, un fel de extemporale, fără aparat bibliografic și fără aprofundarea chestiunilor, tratate foarte de sus, în linii generale. Dintre textele rezultate și păstrate la arhivă, unul poartă data de 14 aprilie 1930; susținătorul

examenului îşi atribuie, în josul semnăturii, postura de „Secrétaire de Légation *in spe*". Abia pe 1 ian. 1932 devenea, propriu-zis, secretar de legaţie III, îndată expediat la Stockholm, să-şi dovedească priceperea.

Graţie arhivelor Ministerului de Externe, scotocite cu abilitate de d-na Aurelia Dumitraşcu, muzeograf la Muzeul Literaturii Române, ies la iveală repere, unul mai interesant decât altul, asupra răstimpului petrecut de diplomatul nostru printre suedezi. Până la verificarea aptitudinilor cerute de postul în care fusese numit, prezenţa sa dobândeşte reputaţie publică în dublă ipostază: de compozitor şi de interpret instrumentist, apreciat elogios în mai multe gazete. Succesul neprevăzut i-l aduce un quartet de coarde în La major, executat în premieră în capitala Suediei. Lucrarea primea botezul corespunzător, în decembrie 1933, cu concursul societăţii muzicale „Mazerska". Ecourile favorabile au recomandat-o, la scurt interval, pentru cadrul select al unei serate la legaţia Italiei, unde obţine nu numai sufragiile gazdelor (marchizul şi marchiza Paternó, împătimiţi melomani), ci şi al unui important oaspete în persoana ministrului suedez de atunci, al Afacerilor Străine, dl Sandler, concomitent şi Preşedinte al Academiei de Muzică din Stockholm. Consecinţa va fi înscrierea quartetului într-un apropiat program de mai largă audienţă. Despre această manifestare, dă seamă gazeta „*Scenen*", la 16 febr. 1934. Drept carte de vizită a autorului, gazeta transmitea cititorilor informaţii culese de la Grigore Cugler şi îl prezenta ca exponent al tinerei şcoli româneşti de compoziţie, răsplătit cândva cu „menţiunea onorifică a Premiului Enescu". Cu privire la quartet în sine, se remarcă «frumuseţea aproape clasică», obţinută prin fineţea şi profunzimea prelucrării de ritmuri şi teme cu caracter specific românesc, de extracţie populară, tratate în chip modern. Compozitorul a susţinut partea violei în formaţia de executanţi, ceea ce a asigurat, firesc, autenticitatea interpretării.

Satisfacţia aplauzelor recoltate pe podiumul de concert va fi impulsionat activitatea diplomatului, înlesnindu-i diversificarea relaţiilor sociale, o pătrundere prestigioasă în lumea presei. Avea nevoie de antene multiple, variat direcţionate, pentru a lua pulsul evenimentelor de la faţa locului şi a sintetiza, oportun, concluziile proprii în rapoarte către forurile de resort din ţară. Portofoliul Externelor, la Bucureşti, aparţinea lui Nicolae Titulescu, căruia Gr. Cugler se adresa direct, în perioada 1934–1935. Tururile sale de orizont dezvăluie un observator avizat al mişcărilor pe eşichierul politic, preocupat să discearnă efectul lor operativ şi consecinţele internaţionale. E uşor de imaginat, în contextul european extrem de tensionat sub ameninţările nazismului, când Titulescu depunea eforturi să menţină ţara la distanţă de conflictele previzibile, cât de utile îi erau informaţiile primite din Suedia despre similare strădanii de stabilitate internă şi de independenţă în afară. Grigore Cugler avansa distincţii de un acut interes asupra orientărilor social-democraţiei şi a curentelor divergente, diversioniste, născute perfid, din manipulări pe filiera Kominternului. A contat, cu siguranţă, întreg bagajul de observaţii acumulat acum, în decizia de mai târziu a diplomatului de a evita neapărat rămânerea în spaţiul căzut, după înfrângerea nazismului, sub supremaţia Moscovei. Rezultă din rapoarte că erau întocmite pe baza consultării nemijlocite a ziarelor, de cineva care stăpânea limba, putând urmări, oricând, schimburile de vederi şi să asiste la conferinţe, ca să comunice, mai departe, competent, esenţa ideilor în circulaţie. De aici, lipsa echivocului, ambiguităţii, limpedea judecată cu privire la confruntările momentului, facerea şi desfacerea alianţelor, repartiţia tendinţelor agresive, şansele de a le pune frâu. Firesc, intervenea promovarea la rang de „secretar II" cu data de 1 dec. 1936. I se apropia, totodată, epuizarea stagiului regulamentar de funcţionare la acelaşi post. La 1 iunie 1937, era rechemat în centrala ministerului.

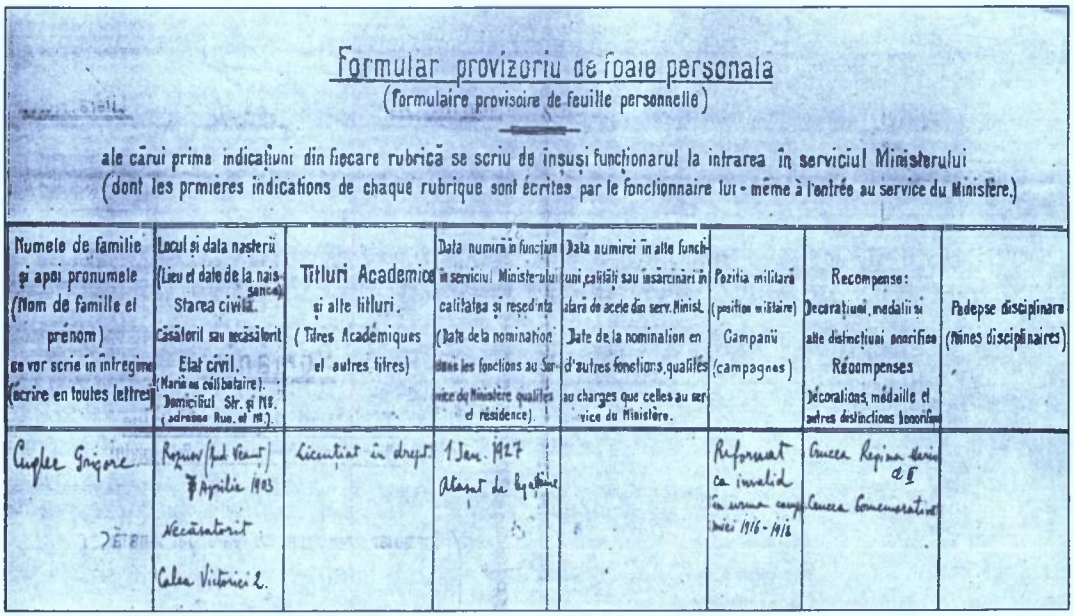

Formular provizoriu de foaie personala
(formulaire provisoire de feuille personnelle)

ale cărui prime indicaţiuni din fiecare rubrică se scriu de însuşi funcţionarul la intrarea în serviciul Ministerului
(dont les premieres indications de chaque rubrique sont écrites par le fonctionnaire lui-même à l'entrée au service du Ministère.)

Numele de familie şi apoi pronumele (Nom de famille et prénom) se vor scrie în întregime (écrire en toutes lettres)	Locul şi data naşterii (Lieu et date de la naissance) Starea civilă. Căsătorit sau necăsătorit Etat civil. (Marié ou célibataire). Domiciliul Str. şi Nr. (adresse Rue. et No.).	Titluri Academice şi alte titluri. (Titres Académiques et autres titres)	Data numirii în funcţiune în serviciul Ministerului calitatea şi reşedinţa (Date de la nomination dans les fonctions au Service du Ministère qualités et résidence).	Data numirei în alte funcţiuni, calităţi sau însărcinări în afară de acele din serv. Minist. Date de la nomination en d'autres fonctions, qualités ou charges que celles au service du Ministère.	Poziţia militară (position militaire) Campanii (campagnes)	Recompense: Decoraţiuni, medalii şi alte distincţiuni meritate Récompenses Décorations, médailles et autres distinctions honorifiques	Pedepse disciplinare (peines disciplinaires)
Cugler Grigore	Regnev (jud. Vaslui) 7 Aprilie 1903 Necăsătorit Calea Victoriei 2.	Licenţiat în drept	1 Ian. 1927 Atasat de legaţiune		Reformat ca invalid în urma campaniei 1916-1918	Crucea Regina Maria cl II Crucea Comemorativă	

Revenirea la Bucureşti coincidea cu o decizie deosebită de ordin familiar. Fusese cândva căsătorit şi divorţase, din inconformism – s-ar spune – ca o justificare a sarcasmelor de care *Apunake* abundă la adresa vieţii în doi. Dar în Suedia, optica lui Grigore Cugler s-a mai nuanţat şi a găsit în Ulla Gerda Lizinca Matilda Dyrssen fiinţa potrivită unei însoţiri pentru totdeauna. Ceremonia uniunii s-a consumat la Primăria de Verde, a sectorului IV, pe 11 noiembrie 1937. S-au conservat acte doveditoare că nordica nevastă aducea în căsnicie o dotă frumuşică, pe măsura descendenţei dintr-o familie cu trecut impozant; fiică a căpitanului Torsten Dyrssen, fost ataşat militar, şi nepoată a Amiralului comandant al marinei regale suedeze. Pentru ea, transplantarea în mediul românesc a fost de prea scurtă durată, dat fiind caruselul transferurilor, inevitabil pentru soţ, dintr-o ambasadă în alta. De la 1 iulie 1939, Grigore Cugler activa la Berna, ca la 15 iulie 1940 să fie trecut la Berlin, unde primea şi o gradaţie în plus („secretar I", pe 1 mai 1941). Primele zile ale lui 1942 îl găseau la legaţia română de la Bratislava, iar finalul lui 1943 la Copenhaga. Succesiunea rapidă de experienţe înseamnă pentru Cugler tot atâtea prilejuri de a face proba maturităţii profesionale, dinamismului şi aptitudinii de a răspunde prompt variatelor solicitări. Randamentul său eminent determina pe şeful ierarhic să-l recomande în vederea avansării. Dar, în prealabil, i se va mai impune un nou stagiu în centrala ministerului. Era tocmai perioada încărcată de confuzii din 1945–1946. După anumite mărturii la mare distanţă în timp (citate de Barbu Brezianu în „*Manuscriptum*" 1– 4/1994), ar fi fructificat intervalul spre a da curs, iarăşi, pasiunii muzicale, ca violonist la orchestra Teatrului Naţional bucureştean. Singura certitudine, sprijinită pe documente, este că în 1947 Grigore Cugler semna rapoarte în calitate de consilier de legaţie la Oslo. Rapoartele mergeau către ministrul Gh. Tătărescu şi ilustrau starea internaţională tensionată prin chiar ritmul lor vertiginos: la 16, la 18, la 24, la 25 iunie – şi abordau aspecte cu impact de durată. Se prefigura, tot mai dramatic, în locul aşteptatei păci universale, divizarea lumii potrivit sferelor de influenţe ale marilor puteri. Confruntarea de forţe anunţa, iminentă, căderea „cortinei de fier" şi scindarea Europei. Printre rândurile rapoartelor, se ghiceşte neliniştea, înfrigurarea celui ce

înregistra semnalele rău prevestitoare. Orice dubiu dispărea, în momentul eliminării brutale a lui Gh. Tătărescu, înlocuit peste noapte cu Ana Pauker. Consilierul de legație Grigore Cugler realiza că misiunea lui înceta. Îndeplinea un gest de conștiință, înaintându-și demisia pe motivul incompatibilității dintre convingerile personale și acapararea puterii de către comuniști. Declarația sa demnă, categorică, pleca spre București la 12 noiembrie 1947; pe 5 dec., consiliul de miniștri, întrunit în plen, emitea decizia eliberării din funcție a experimentatului diplomat. De acum înainte, toate drumurile spre țară îi rămâneau interzise, definitiv.

★

Intrat în categoria refugiaților politici, Grigore Cugler își stabilește domiciliul departe, tocmai în Peru. Peste aproximativ un deceniu, îl descoperea la Lima, poetul Ștefan Baciu, peregrin de-a lungul și de-a latul Americii Latine, după ce, și el, părăsise o pasageră funcție la ambasada română din Elveția. Întâlnirea redeștepta, în memoria poetului, scene din vremea studenției bucureștene, când bântuia printre colegi un fel de modă „apunakistă", corespunzătoare spiritului anti-convențional, frondei la adresa locurilor comune, a calapoadelor de gândire și exprimare, stigmatizate de Cugler. Refuzul rutinei, menținut intact în comportamentul autorului de altădată al lui Apunake, se manifesta și în stilul existenței sale peruane. Fără ifose sau pretenții, își împărțea timpul între obligațiile de peste zi ce-i reveneau la o reprezentanță comercială oarecare și participările de seară la activitățile filarmonicii. Invitat acasă, vizitatorul parcurgea odăile pline de covoare, scoarțe, blide, icoane românești, sta de vorbă cu soția (despre care știa că e suedeză) într-o românească absolut cursivă, uimit că și cele două fiice (denumite humoristic „Aia" și „Asta") luau parte la conversație, stăpâne pe un vocabular presărat cu calambururi și împerecheri spontane de sonorități hazlii, întocmai tatălui când lua condeiul în mână. Amintirile grupate mai târziu de Șt. Baciu în cartea *Praful de pe tobă* (ed. Honolulu 1980, reluată la București în 1995) ni-l arată pe Grigore Cugler retras într-un anonimat auster, vag distanțat de tentațiile gloriei literare. Ceea ce nu înseamnă că abandonase seducția scrisului pentru propria delectare. Mai păstra materialul adunat încă din țară pentru un volum ce s-ar fi intitulat *Afară de unu singur* și proiecta un nou ciclu, *Însemnări pe fundul pălăriei.* Provocat de insistențele lui Baciu, scotea de prin sertare bucăți disparate ori fragmente și le încredința revistelor exilului românesc. De întâlnit nu s-a mai întâlnit decât cu Monica Lovinescu și Ionel Jianu, cu ocazia unor scurte treceri prin Paris, în 1968 și 1970. N-a știut cum să se retragă mai repede în izolarea peruană, pentru a se sfârși, pe neașteptate, la 30 septembrie 1972.

Mai mult ca sigur că nu apucase să fie la curent cu inițiativa lui Sașa Pană de a-l introduce în *Antologia literaturii române de avangardă* („Editura pentru literatură", 1969). Aproape că i se uitase și numele. După ce G. Călinescu îl omisese complet, Ov. S. Crohmălniceanu (în vol. II din sinteza sa despre literatura dintre cele două războaie mondiale) îl reboteza, fals, cu inițiala V. Se mai gândea, eventual, la el, Petru Comarnescu, tentat să scrie memorii, cum rezultă din unele texte (vezi „*Manuscriptum*" nr. 2/1975) și care punea în circulație fotografii de epocă, de la întâlniri colective, frecventate de Cugler (în „*Tribuna*", ian. 1966). Însă Comarnescu deceda chiar înaintea vărului din Peru. Martor al acelor reuniuni, Ionel Jianu detașează, dintre toți, spiritul cultivat și incisiv al celui dintâi *apunakist:* «... era un om care știa să râdă și să stârnească un râs irezistibil prin hazul incursiunilor lui în lumea absurdului. Cu aerul cel mai serios, obținea efecte de un comic savuros prin cele mai neașteptate și mai fanteziste alăturări de vorbe și noțiuni. Era mai mult decât un mucalit» („*Limite*", iulie 1973). Imediat, Ștefan Baciu declanșa o adevărată campanie de valorificare a moștenirii literare cugleriene. Inaugura operațiunea cu un grupaj comemorativ în

revista pe care o scotea în Hawai („*Mele*", martie 1974). Un an mai târziu, obținea să apară, la Madrid, selecția de poezii și proze *Vi-l prezint pe Țeavă*. În deschiderea selecției, o compoziție în versuri, preluată din *Apunake*, prefigura, cumva, o tentativă de autodefinire sub emblema concisă *Condotierul fanteziei*. Caracterizarea coincide cu ceea ce se poate deduce din bucata *Cheia*, în același volum (datată aprilie 1971, la inserarea ei în numărul omagial din „*Mele*"), unde naratorul exprima, desigur, păreri ale autorului când își destăinuia predilecția pentru «acea lume nelămurită de visuri și iluzii, singura în care știu să-mi găsesc drumul fără să mă rătăcesc». Găsea, la adăpostul fanteziei, protecția discretă împotriva efectelor dizolvante ale monotoniei, dezamăgirilor produse de standardizarea existenței. Se dedicase muzicii tocmai ca un teritoriu ferit de presiunile conjuncturalului, îngăduind acomodarea fără concesii și sacrificii morale, rezervând literaturii regimul nobilei gratuități. De aceea nici nu forța ușile tiparului. A purtat cu sine, ani de zile, manuscrisul volumului *Afară-de-unu-singur*, catadicsind, rar, să ofere vreunei publicații fragmente parcimonios alese (d.p. *Întâlnirea în larg*, în *„Ființa românească"*, 4/1966, ori *Atunci, Torpedoțu*, în „*Revista Scriitorilor Români*", München, 5/1966 și tot acolo *Carte de bucate*, nr. 9/1970). Ceva mai compacte erau paginile încredințate revistei de la Madrid, „*Destin*" (nr. 16/1968), sub titlul *Saturație*. Conferea, aici, acte de stare civilă unui nou personaj, imaginat fabulos, în stilul impus de Urmuz, din componente paradoxal îngemănate: «Kaparak se întoarce spre casă, cu fața la perete. Mergea domol, legănat de tangajul nocturn al străzii, cu fruntea capabilă, cu mâna valabilă, cu limba amabilă și inima stabilă. În acea zi trăise ceasurile cele mai înălțătoare din viața lui, deoarece avusese în sfârșit prilejul să împărtășească semenilor săi ideile generale cuprinse în teoria saturației, la care muncise ani de-a rândul. Măreția acelei teorii constă în însăși simplitatea ei: satisfăcând până la saturație orice dorință a oamenilor, s-ar suprima deodată tot răul pe lume, toate dușmăniile, toate luptele, toate fărădelegile». Utopică și absurdă este nu doar gândirea (parodiind calapoade ale demagogiilor populiste), ci întreaga înfățișare, însăși modalitatea individului de a se deplasa: «Printr-un procedeu încă necunoscut, mulțumită căruia fiecare os al corpului putea fi preschimbat, fără nici un neajuns în cartilagiu, Kaparak își transformase unul din picioare în trompă de elefant. Mersul lui căpătase, astfel, o eleganță neobișnuită, progresiunea orizontală, pe picior, alternând cu deplasarea în traiectorie, pe trompă». Extravaganta creatură, proiecție onirică, străină spațiului și timpului logic constituite în mintea umană, își vedea curmat vagabondajul de o intempestivă strigare pe nume. Misterioasa chemare venea de la un ins nu mai puțin misterios, întâmplător chiar autorul povestirii, apariție întru totul uluitoare și ea: «Kaparak îl observă plin de curiozitate. Era ceea ce se numește un autor modern, adică cu antena de radio montată în arcada ochiului, cu nas-rezervor și urechi sugative. În deschizăturile nărilor avea niște ventilatoare minuscule cu aripi nichelate, iar în jurul gâtului purta o frânghie atât de strâns înnodată, încât i se îngropa adânc în caren, dând feței culoarea roșie vânătă a ficatului de bou crud. Prin contrast cu figura, umerii, pe care-i purta goi, erau albi ca floarea de crin. Îmbrăcămintea lui începea de la jumătatea pieptului în jos și consta în felii subțiri de pâine muiate în lapte de biber». Și mai mare fu mirarea lui Kaparak, aflând de la autor că-l urmărește în intenția de a completa savantele lui elaborări teoretice: «M-am gândit că – îi declara inventivul autor – spre a înlătura orice neajunsuri decurgând din aplicarea teoriei saturației, trebuie păstrat un model permanent al femeii ideale, pentru ca alterațiunile provocate prin mânuirea ei zilnică de către bărbați să poată fi corectate. Mă vei întreba, poate, de ce grija aceasta ca femeia să nu sufere nici o modificare? Pentru că, imediat ce-și pierde anumite caracteristici, femeia nu mai e femeie. Ea nu există ca atare decât prin efectul catalizator pe care-l are

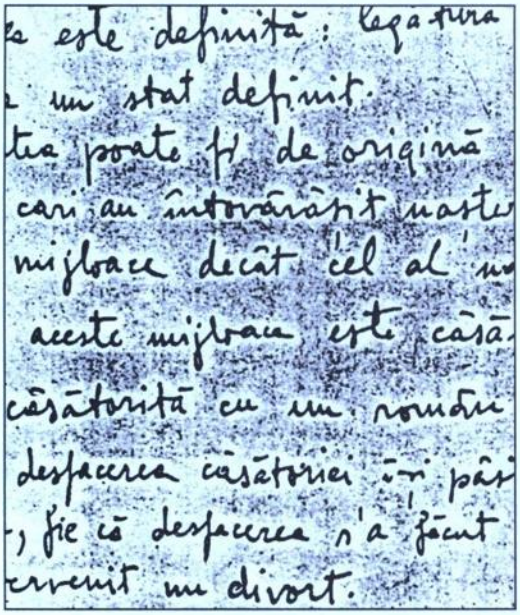

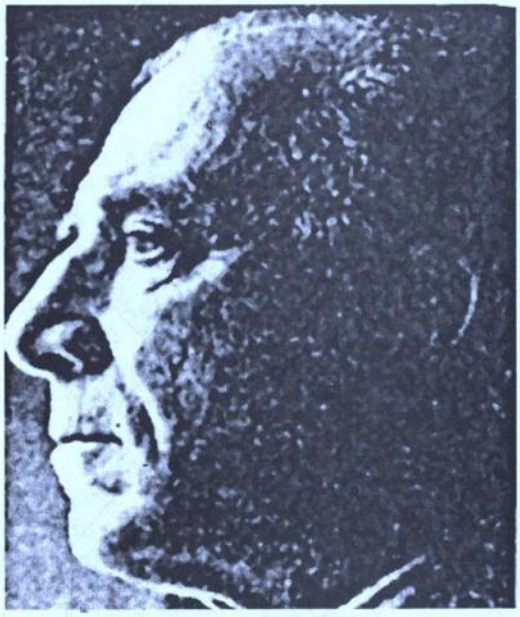

asupra bărbatului, dar rămâne în afara procesului ce se petrece în sufletul lui. Este întocmai ca instrumentul, care duce invariabil la producerea sunetelor, fără să se poată spune că instrumentul este însăşi muzica. Bărbatul trebuie să rămână credincios sentimentului, nu fiinţei care l-a făcut să se nască. Suferim, luptăm şi murim (eventual) pentru dragoste, iar nu pentru o anumită persoană. Aşa se explică de ce, iubind de mai multe ori în viaţă, sentimentul este acelaşi, în timp ce persoana este alta de fiecare dată».

Înfocatul dialectician îşi invită preopinentul în camera alăturată, unde aştepta un exemplar din „femeia-etalon". Impresia asupra lui Kaparak va depăşi aşteptările vicleanului autor: «Ochii îi sticleau, dinţii îi sticleau, nasul îi sticlea, iar nările, cuprinse de tremur, repetau într-una: „odor di femina... odor di femina"... – cuvinte răscolite din cine ştie ce adâncuri ale subconştientului. Simţea în suflet o durere aproape fizică, peste care venea să se suprapună o mâncărime metafizică, la gândul că tocmai când crezuse că ajunsese pe culme, se prăbuşea strălucerat de razele propriului său ideal. Odor di femina... Saturaţie când e vorba de femeie? Ce plumb! Cum să ajungă cineva la saturaţie, când fiecare experienţă aduce ceva nou şi când sărutările unei femei nu fac decât să trezească dorinţa de a simţi arsura altor buze. Odor di femina...» Irevocabil şi fără scăpare zdrobit de evidenţa realităţii, bietului teoretician al „saturaţiei" îi rămâne doar să-şi ia lumea în cap: «Capul i se bălăbănea cam pe la mijlocul spatelui, atârnat de extremitatea unui gât care se subţiase brusc şi se lungise ca la lebede». Întru disperarea creatorului său, Kaparak se lăsă înghiţit de bezne. Ca să nu-i piară definitiv urma, Cugler a imaginat grafic arătări apocaliptice, în sprijinul invenţiilor narative.

Pe efectele comicului enorm mizează Cugler ori de câte ori, asaltat, contrazis de spectacolul lumii strâmb aşezate, îşi ia aerul că s-ar distra. Veselia lui este, în fond, amară, iar caricatura la care recurge deghizează o nedomolită mânie. Îl salvează de angoasă şi urâtul devastator o natură funciar jovială. Petrecerea lui în scris pune pe gânduri cititorul, îl scoate din indolenţă, îl face părtaş la cursa de a nu lăsa timpul să-i zboare pe dinainte în zadar, insensibil la metamorfozele spaţiului şi fiinţelor.

Geo ŞERBAN

UN COMPOZITOR ROMÂN

La o serată pe care colonia italiană din Stockholm a avut-o recent la Grand Hotel, publicul prezent s-a bucurat de o producțiune muzicală de primul rang. Acest concert a fost atât de reușit încât unii critici muzicali din cei mai de seamă, care se aflau în sală, au scris cuvinte de mare laudă în recenziile lor publicate a doua zi în ziarele din Stockholm. A fost în realitate un concert excelent și de evident interes muzical. Programul, fericit alcătuit, cuprindea – pe lângă minunatul duet pentru vioară și harpă de Guerrini, compoziții de Respighi și Ranzato, excepțional de bine executate de d-l Caraguli și d-ra Moreau, și o arie din *Somnambula* de Bellini, în care baroana Terlizzi a avut un adevărat triumf, grație minunatului său glas – și un guartet de coarde în La major, executat pentru prima oară în public la Stockholm. Quartetul este compus de Grigore Cugler, unul din cei mai reprezentativi compozitori ai Școlii tinere românești. D-l Cugler a fost distins în 1927 cu „mențiunea onorifică a Premiului Enescu". Acest premiu a fost instituit, sub patronajul Reginei Carmen Sylva, de mai bine de 20 ani, de către marele compozitor și violonist George Enescu. Pentru a încuraja pe tinerii muzicanți români, el a donat o importantă sumă de bani care este întrebuințată într-un concurs anual.

Quartetul în La major de Grigore Cugler, executat cu mult talent d-na S. Malmquist, d-nii N. Af. Malmborg, O. Lundahl și compozitorul, este de o frumusețe aproape clasică, construit cu finețe și profunzime, temele și ritmurile având un caracter specific românesc, fără să fi luat însă ceva din melodiile populare și acest lucru dă bucății o originalitate cu totul modernă. Execuția atrase amatorilor un succes bine meritat. Quartetul a fost executat la Societatea „Mazerska", în decembrie, precum și, pentru un public restrâns, dar ales, la o serată dată la Legațiunea Italiană de marchizul și marchiza Paternò, al căror mare interes artistic este bine cunoscut. Ministrul Afacerilor Străine, Sandler – Președinte al Academiei de Muzică [Stockholm] – a asistat la acea serată și a fost vizibil impresionat de quartetul lui Cugler, felicitând călduros pe compozitor și pe ceilalți executanți. În urma acestei manifestațiuni, Societatea italo-suedeză a decis să puie pe programul serbării sale, alături de muzică italiană, și valoroasa lucrare a tânărului compozitor român despre care Kurt Atterberg scrie, printre altele, în *„Stockholms – Tidningen": «Quartetul lui Cugler ar trebui să fie executat în concerte mai pretențioase, din punct de vedere muzical, decât această serbare italiană.»*

Patrik Vretblad scrie, în *„Social-Demokraten"* despre aceeași lucrare: *«Quartetul d-lui Cugler, care cuprinde o mulțime de detalii interesante, cu caracter național, îl arată ca fiind un muzicant neobișnuit de înzestrat, ceea ce s-a întrevăzut de altfel și din participarea sa ca violist în ansamblu. Aportul său în programul muzical al seratei a fost apreciat la justa sa valoare.»*

Trebuie, de aceea, să sperăm că compozițiile lui Grigore Cugler vor fi în curând executate în concerte pentru marele public.

(Traducere din *„SCENEN"* din 16 februarie 1934)

Grigore

CUGLER

LEGAȚIUNEA REGALĂ BERLIN

FOAIE CALIFICATIVĂ
A

Domnului Grigore Cugler
Gradul Prim secretar de Legațiune
Anul 1941

PURTAREA:	
Față de superiori:	
Față de colegi și subordonați:	foarte bună
În lume:	
Moralitatea:	
ÎNSUȘIRI	
Punctualitatea:	Punctual
Sârguința:	Sârguincios
Puterea de muncă:	Foarte mare
Inițiativa:	
Conștiinciozitatea în lucrări:	A lucrat foarte mult: cifru și redactări de rapoarte
Daruri de conducere:	
Daruri de organizare:	
Cunoștințe:	
a) Administrative și consulare:	Are cunoștințele necesare unui diplomat român. Știe să-și
b) Juridice:	facă legături și să câștige simpatii. Inteligent și cu tact.
c) Diplomatice și politice	Caută să obțină informații. Colaborator apreciat.
SĂNĂTATE:	Foarte bună
NOTA CALIFICATIVĂ	Foarte bună.

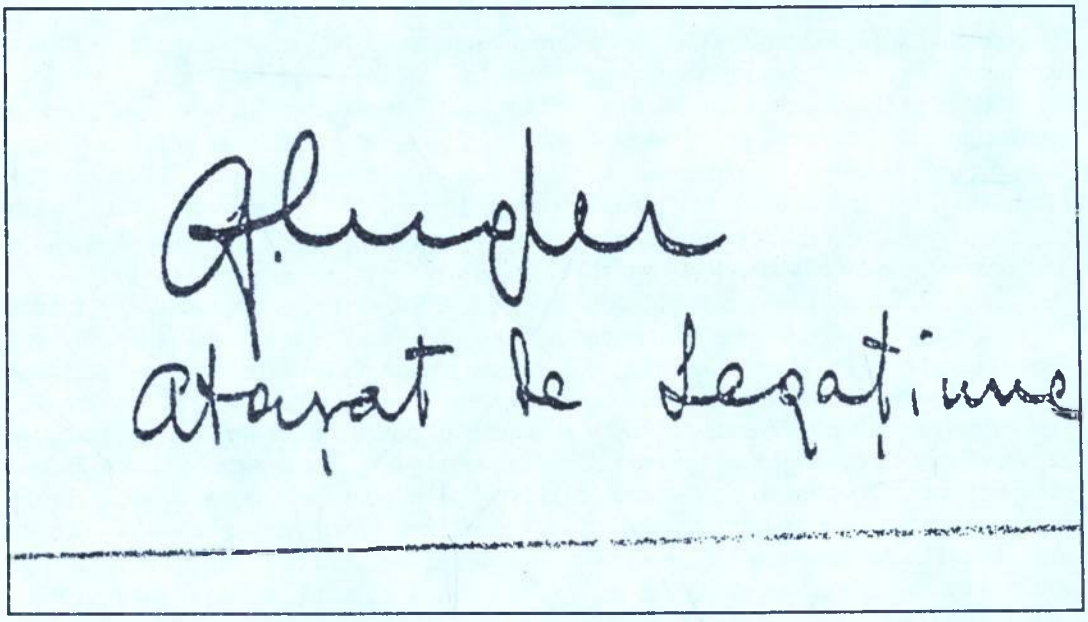

1 decembrie 1941

OBSERVAȚIUNI

Scriitor talentat. Autor al mai multor lucrări de inspirație originală. Compozitor de valoare. A obținut premiul Enescu. Quartetele sale pentru instrumente cu coarde sunt executate nu numai în țară, ci și în străinătate, Executant foarte bun.

Merge mult în lume și primește foarte bine acasă, ajutat de o soție reprezentativă și simpatică (suedeză).

Are cunoștințele necesare unui diplomat român. Știe să-și facă legături și să câștige simpatii. Inteligent și cu tact. Caută să obțină informații. Colaborator apreciat.

Semnătura șefului nemijlocit
R. V. Bossy

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE *14 aprilie 1930*

AUSTRO-UNGARIA ȘI PROBLEMA BOSNIEI-HERȚEGOVINA

În urma tratatului de la Berlin (1878), Austria primește un mandat de administrare a Bosniei și a Herțegovinei. Odată învinsă Turcia, întreaga politică austriacă tinde să contracareze influența Rusiei în Peninsula balcanică. Această influență, destul de puternică prin urcarea pe tronul Serbiei a lui Caragheorghevici, a fost știrbită, din nefericire pentru Rusia, de războiul ruso-japonez.

Serbia devine o problemă pentru Austria care caută, pe de o parte, să atragă Bulgaria în sfera sa de influență și, pe de alta, să poarte un război vamal (războiul porcilor) cu Serbia.

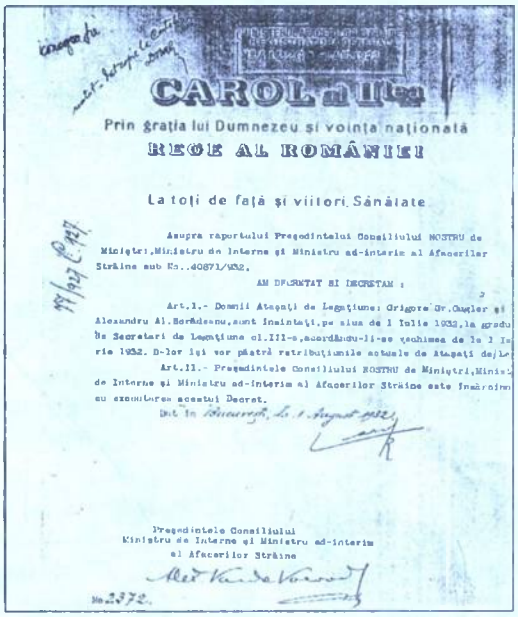

CAROL al II-lea

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

REGE AL ROMÂNILOR

La toţi de faţă şi viitori, Sănătate

Asupra raportului Preşedintelui Consiliului NOSTRU de Miniştri, Ministru de Interne şi Ministru ad-interim al Afacerilor Străine sub No. 40871/932.

AM DECRETAT ŞI DECRETĂM :

Art.1.- Domnii Ataşaţi de Legaţiune: Grigore Gr. Cugler şi Alexandru Al. Sorăsanu, sunt înaintaţi, pe ziua de 1 Iulie 1932, la gradul de Secretari de Legaţiune cl. III-a, acordându-li-se vechimea de la 1 Iulie 1932. D-lor îşi vor păstra retribuţiunile actuale de Ataşaţi de Le-

Art.II.- Preşedintele Consiliului NOSTRU de Miniştri, Ministru de Interne şi Ministru ad-interim al Afacerilor Străine este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în Bucureşti, la 1 August 1932.

Preşedintele Consiliului
Ministru de Interne şi Ministru ad-interim
al Afacerilor Străine

No.2372.



MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Nr. 73393
PRIMĂTURA GENERALĂ

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a supune binevoitoarei atenţiuni a Excelenţei Voastre, cele ce urmează:

Fiind intrat în acest Departament la 1 Ianuarie 1927 - adică de 5 ani - şi neştiind, până în prezent, niciodată detaşat la vre-o Legaţiune sau cu altă misiune în străinătate, am onoarea a vă ruga să binevoiţi, dacă nimic nu se opune, să fiu numit pe lângă Legaţiunea noastră din Stockholm, cu acelaşi aranjamente pe care le primesc actualmente în Administraţiunea Centrală.

Mulţumindu-Vă dinainte pentru tot ce veţi binevoi a face pentru mine, Vă rog să primiţi, Domnule Ministru asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Cugler
Ataşat la Legaţiune

Excelenţei Sale
Domnului D.I. GHIKA
Ministru al Afacerilor Străine

A împărţit Italia în Transalpină şi Cisalpină (1806) şi a dat regatul Neapole cumnatului său Murat, pe care l-a proclamat rege.

După ce s-a mai potolit flacăra care a înfierbântat Europa în urma revoluţiei franceze, a venit Congresul de la Viena, în 1815, unde s-au pus bazele echilibrului european şi s-a constituit Confederaţia celor cinci mari naţiuni.

Marea mişcare europeană de la 1848 s-a resimţit şi în Italia, unde o altă personalitate, cu caracter dârz, a hotărât să realizeze cu o mână de oameni unitatea naţională a ţării. Acest om a fost Garibaldi, iar deviza sa era: *Italia farrà d'a se.*

Ţara i-a fost alături, naţiunea a strigat libertate şi unitate: s-a dobândit un singur rege, nu şi la Roma, unde Papa domnea încă.

Ţările mari, Austria, Germania, interesate de deschiderile la Marea Mediterană, deci spre Orient, nu puteau să accepte ideea unui stat independent şi puternic care le închidea ieşirile la mare de care aveau atâta nevoie.

Şi a izbucnit războiul.

Franţa, sub Napoleon al II-lea, a ajutat tânăra naţiune italiană, abia formată, şi împreună, în bătălia de la Solferino din 1859, i-au bătut pe austrieci, alungându-i din ţară.

Dar Italia avea doi suverani: regele şi Papa.

Atunci, din nou acelaşi Garibaldi a intrat în Roma, în 1870, l-a făcut prizonier pe Papa chiar în Palatul Vaticanului, şi pe regele Emmanuel I – unicul conducător al Italiei şi al italienilor, instalându-l în Palatul Quirinal.

Italia devine în felul acesta un stat important. Intră în Tripla alianţă alături de Germania şi Austria în 1882, organizează şi conduce coloniile, pentru care se luptă chiar cu turcii în Tripolitania, şi ajunge să aibă un vot decisiv în litigiile şi convorbirile dintre diverse state europene.

Grigore Cugler
(Traducere de *Aurelia DUMITRAŞCU)*

mine de aur, gaz metan, ape minerale, mine de fier, cupru, plumb, păduri şi o industrie multilaterală, vor acţiona din ce în ce mai puternic asupra economiei ţării, privită din punct de vedere internaţional.

Se deschid noi căi de comunicaţie în interior, cea mai importantă fiind fără îndoială calea ferată Braşov-Buzău, care asigură legătura directă dintre Transilvania şi porturile de la Dunăre. Se face electrificare cu ajutorul cursurilor de apă, şi se stabilesc legături comerciale cu străinătatea, baza oricărui progres viitor. Suprafaţa totală a României este de 351.000 km cu o populaţie de aproape 18.000.000 de locuitori.

Grigore Cugler
(Traducere de *Aurelia DUMITRAŞCU*)

CONDIŢIUNEA STRĂINILOR ÎN ISTORIA DREPTULUI, ÎN DREPTUL NOSTRU INTERN, ÎN DREPTUL COMPARAT ŞI ÎN CEL INTERNAŢIONAL

În antichitate, atunci când rapoartele între state se reduceau la simple discuţiuni sau conflicte în ceea ce privea graniţele sau locurile ocupate, găsite fiind ca *res nullius*, adică lipsite de o populaţiune organizată, cu un caracter naţional bine precizat, în antichitate zic, fiecare popor ducea o politică egoistă, interesându-se de progresele sale lăuntrice sau cucerind fără nici o normă şi fără a se preocupa de drepturile câştigate ale populaţiunilor mai slabe din jurul lor.

Aproape niciodată nu poate fi vorba în vechime de alianţe între state, aşa cum suntem deprinşi să vedem astăzi, sau chiar dacă două naţiuni se aliau, o făceau numai în vederea războirii lor cu o a treia, şi acea alianţă nu ţinea mai mult, putându-se chiar transforma în dezacord şi de acolo, ostilităţi.

Poporul roman a cunoscut mai multe categorii de străini: *hostes*, *socii* şi *peregrinii*. Cei dintâi erau duşmanii naţiunii romane şi nu puteau trăi înlăuntrul imperiului (sau republicii) decât ca robi (*servi*) sau erau omorâţi chiar în clipa capturării lor în luptă.

Altă categorie erau *socii*, aliaţii poporului roman, prietenii şi tovarăşii lor, care trăiau ca liberi, fără a se bucura totuşi de drepturile unui *cives romanus*. Aceşti aliaţi ajutau pe romani în războaiele lor de cucerire, dar nu propriu-zis ca nişte colaboratori, ci mai curând ca auxiliari, a căror menire era să suporte, în locul soldatului roman, rigorile războiului.

A treia categorie, *peregrinii*, nu erau nici duşmani, nici aliaţi, străinii flotanţi, atraşi de lumina cetăţii eterne sau de interesele lor.

Pentru a face o legătură între epoca aceasta şi timpul de faţă şi ca să pot privi starea actuală a străinilor din ţara noastră, voi trece peste începuturile formării poporului român, pentru a mă opri la epoca dominaţiunii turceşti în Principate.

Aceste Principate s-au bucurat de o situaţie specială şi chiar neobişnuită, făcând comparaţie între mica noastră naţiune şi Imperiul Otoman, care se găsea atunci în apogeul său de mare putere cuceritoare.

Această situaţie specială constă în faptul că Moldo-Vlachia nu au fost state supuse Porţii, ci state care au recunoscut numai o imixtiune protectrice, un fel de reciprocă garanţie, aşa cum o probează toate invaziile sau păcile încheiate între domnii români şi sultani, iar tributele luau un aer de daruri, un simplu semn de deferenţă şi de recunoaştere a puterii Stambulului.

Între noi şi Turcia au existat convenţii, conform cărora nu se permitea construirea de moschei în tot cuprinsul ţării. Nici un supus turc nu avea voie să pătrundă pe teritoriul Principatelor; chiar trimişii sultanului se opreau la Brăila sau la Galaţi, pe malul celălalt al

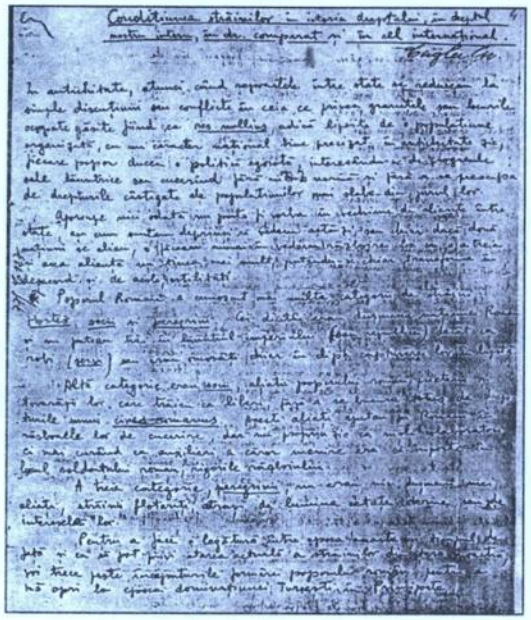

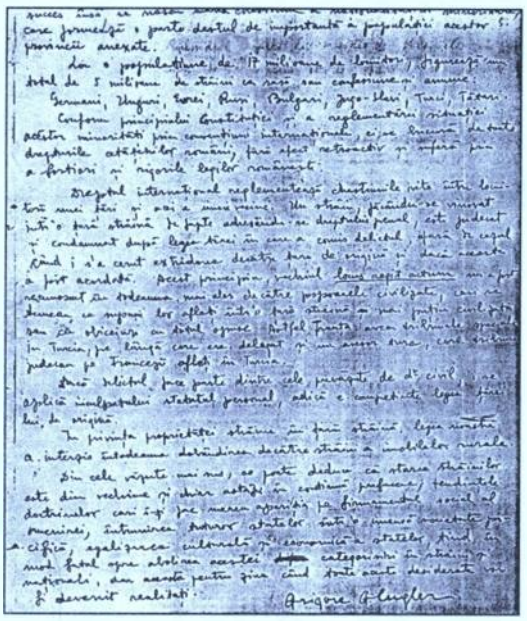

Dunării, de unde înmânau obiectul misiunii lor sau primeau ce aveau de primit de la noi. De asemenea, aveau dreptul de a menține la Stambul un fel de consulat și o biserică creștin-ortodoxă.

Condițiunile însă se schimbară și, cu timpul, în loc de a mai fi pe un oarecare picior de egalitate cu turcii, ne-am văzut încetul cu încetul cotropiți de fanarioți, oameni veroși și lipsiți de scrupule, al căror singur scop era îmbogățirea și care plăteau cu aur demnitatea de domni în Principate, aur pe care-l storceau pe urmă, prin dări și clăci, tot de la biata țară.

Tenacitatea însă și puterea de asimilare, două din marile caracteristici ale poporului român, au învins.

Soarta armelor se întoarce în defavorul Semilunei; lovitura decisivă (pentru noi) are loc în anul 1877–78, când, după tratativele și discuțiunile de la San Stefano și Berlin, Principatele, deja unite, devin liberul stat al României. Salturi prodigioase aduc acest popor, numai în decursul a nici cincizeci de ani, la nivelul celorlalte popoare civilizate ale Europei, care aveau o tradiție și un trecut ce-și fixa începuturile cu secole în urmă.

După marele război 1914–1918, România a ieșit mai mare, realizându-și legitimele aspirațiuni teritoriale. O dată cu acest succes însă, se născu marea chestiune a naționalităților minoritare, care formează o parte destul de importantă a populației acestor provincii anexate.

La o populațiune de 17 milioane de locuitori, figurează un total de 5 milioane de străini ca rasă sau confesiune, și anume: germani, unguri, evrei, ruși, iugoslavi, turci, tătari.

Conform principiului Constituției și al reglementării situației acestor minorități prin convențiuni internaționale, ei se bucură de toate drepturile cetățenilor români, fără efect retroactiv și suferă prin *a fortiori* și rigorile legilor românești.

Dreptul internațional reglementează chestiunile ivite între locuitorii unei țări și acei ai uneia vecine. Un străin, făcându-se vinovat într-o țară străină de fapte adresându-se dreptului penal, este judecat și condamnat după legile țării în care a comis delictul, afară de cazul când i s-a cerut extrădarea de către țara de origine și dacă aceasta i-a fost acordată. Acest principiu, vechiul *locus regit actum* nu a fost recunoscut întotdeauna, mai ales de către popoarele civilizate, care se temeau pentru supușii lor, aflați într-o țară străină mai puțin

civilizată sau cu obiceiuri cu totul opuse. Astfel, Franța avea tribunale speciale în Turcia, pe lângă care era delegat și un asesor turc, care tribunale judecau pe francezii aflați în Turcia.

Dacă delictul face parte dintre cele prevăzute de dr[eptul] civil, i se aplică inculpatului statutul personal, adică e competinte legea țării lui de origine.

În privința proprietății străine în țară străină, legea noastră a interzis întotdeauna dobândirea de către străini a imobilelor rurale.

Din cele văzute mai sus, se poate deduce că starea străinilor este din vechime și chiar astăzi în continuă prefacere; tendințele doctrinelor, care își fac mereu apariția pe firmamentul social al omenirii, întrunirea tuturor statelor într-o imensă societate pacifică, egalizarea culturală și economică a statelor, tind în mod fatal spre abolirea acestei categorisiri în străini și naționali, dar aceasta pentru ziua când toate aceste deziderate vor fi devenit realități.

Grigore Cugler

CHESTIUNEA STRÂMTORILOR

Întotdeauna o chestiune a strâmtorilor a fost o chestiune vitală pentru statul sau statele riverane ale unei mări comandate de acele strâmtori, mai ales atunci când acel stat nu avea alte debușeuri la vreo mare liberă, pentru a-și ajuta, în timp de pace, comerțul și, în timp de război, apărarea. Marea Neagră este o mare închisă, cu o singură poartă de ieșire spre celelalte mări, strâmtoarea Bosforului și a Dardanelelor. Atât timp cât această mare era un loc turcesc, chestiunea strâmtorilor nu s-a pus. Când însă Rusia deveni un stat riveran, prin pacea de la Kuciuk Kainardji (1774) și interesele sale începeau să se afirme paralel cu acele ale Turciei, cea dintâi își rezervă dreptul de a naviga în apele Mării Negre cu vasele sale de comerț și să treacă prin strâmtorile turcești spre mările libere.

Prin tratatul de la Adrianopole din anul 1829 se acordă libertatea de navigație prin strâmtori a vaselor de comerț ale tuturor statelor, dar nu și a vaselor de război. Rusia și Turcia, care continuă a fi singurele state riverane ale Mării Negre, încheie în anul 1833 un Tratat secret la Unkiar Skele, prin care Rusia are dreptul de a trece prin strâmtori și cu vasele sale de război, iar Turcia e obligată, în caz când Rusia va fi atacată, să închidă strâmtorile.

Cu ocazia tratatului austro-ruso-pruso-turc, în care se aranjează chestiunea Egiptului (Londra, 1840), are loc recunoașterea internațională a regulii turce, conform căreia strâmtorile erau considerate litoral turcesc, iar Marea de Marmara era privită ca apă teritorială, și deci acest stat avea deplin drept de a administra strâmtorile. În anul următor, 1841, se încheie un nou tratat prin care Franța, Danemarca, Suedia, Norvegia, Belgia și Toscana aderă la cele hotărâte prin Tratatul de la 1840 și se decide închiderea strâmtorilor pentru vasele de război ale oricărui alt stat decât Turcia, dar se recunoaște dreptul de trecere al vaselor în serviciul reprezentanților diplomatici ai altor țări, atât timp cât Turcia este neutră.

După războiul Crimeii, la 1856, se proclamă neutralizarea Mării Negre și se interzice Rusiei construirea oricărui vas de război, afară de cele necesare pentru supravegherea coastelor.

Prin Tratatul de la Londra, de la 1871, se dă drept Turciei de a deschide strâmtorile, în timp de pace, vaselor de război amice. Atunci s-a afirmat principiul ca, în cazul când Puterile s-au angajat să respecte o convenție, aceasta nu poate fi desfăcută decât prin consensul comun; aceasta ca răspuns circulării Prințului Gorciakof, cancelarul Rusiei, din anul 1870, prin care a afirmat că Rusia se consideră desfăcută de constrângerile ce-i fuseseră impuse la Congresul de la Paris la 1856 (vezi mai sus).

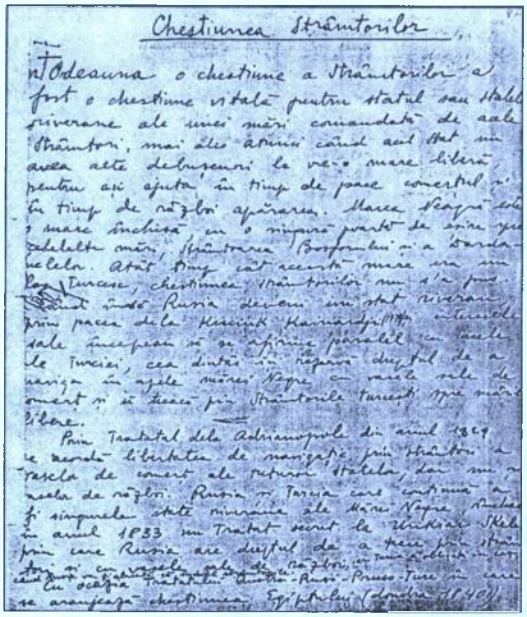

Chestiunea Strâmtorilor

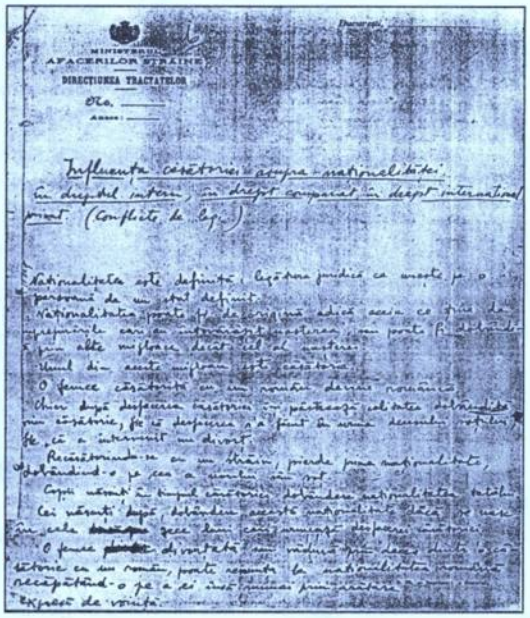

MINISTERUL AFACERILOR STRAINE
DIRECTIUNEA TRACTATELOR

Ora.
Anul:

Influenta casatoriei asupra nationalitatii in dreptul intern, in drept comparat in drept international privat (Conflicte de leg.)

În urma războiului mondial se reglementează, prin Convenția de la Lausanne, cuprinzând 20 de articole, regimul strâmtorilor, instituindu-se o comisie internațională a strâmtorilor, compusă din reprezentanții a 11 națiuni cu sediul la Constantinopol, care comisie adresează Ligii Națiunilor, de două ori pe an, câte un raport asupra respectării clauzelor convenției de la Lausanne. Prin această Convenție s-a stabilit principiul că trecerea vaselor de război a oricăror state este permisă prin strâmtori, atât în timp de pace, cât și de război, afară de cazul când Turcia însăși ar fi beligerantă. Se mai hotărăște de asemenea demilitarizarea anumitor zone din țărm și anumitelor insule și se stabilește că nici unul dintre statele riverane nu are dreptul să posede o flotă de război superioară ca forță și tonaj riveranului celui mai puternic. Relativ la submarine, Convenția de la Lausanne prevede pentru acestea obligațiunea de a trece strâmtorile pe la suprafață, iar pentru vasele mari de război condiția de a trece ziua, până la ora 6 seara, și fiind pilotate de un pilot turc.

Grigore Cugler

INFLUENȚA CĂSĂTORIEI ASUPRA NAȚIONALITĂȚII ÎN DREPTUL INTERN, ÎN DREPT COMPARAT, ÎN DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT (CONFLICTE DE LEGI)

Naționalitatea este definită: legătura juridică ce unește pe o persoană de un stat definit.

Naționalitatea poate fi de origine, adică aceea ce ține de împrejurările care au întovărășit nașterea, sau poate fi dobândită prin alte mijloace decât cel al nașterii.

Unul din aceste mijloace este căsătoria.

O femeie căsătorită cu un român devine româncă.

Chiar după desfacerea căsătoriei își păstrează calitatea dobândită prin căsătorie, fie că desfacerea s-a făcut în urma decesului soțului, fie că a intervenit un divorț.

Recăsătorindu-se cu un străin, pierde prima naţionalitate, dobândind-o pe cea a noului său soţ.

Copiii născuţi în timpul căsătoriei dobândesc naţionalitatea tatălui.

Cei născuţi după, dobândesc această naţionalitate dacă se nasc în cele zece luni care urmează desfacerii căsătoriei.

O femeie divorţată sau văduvă prin deces dintr-o căsătorie cu un român, poate renunţa la naţionalitatea română, recăpătând-o pe a ei, însă numai prin arătare expresă de voinţă.

O româncă, după desfacerea căsătoriei sale cu un străin, redevine româncă de drept, fără a mai fi nevoie de formele de naturalizare care se cer unui român ce şi-a pierdut naţionalitatea.

Pentru un străin căsătorit cu o româncă, naturalizarea este mai lesnicioasă decât dacă n-ar fi intervenit acest fapt al căsătoriei.

În Franţa de asemenea, străinul, în acelaşi caz, dobândeşte naturalizarea numai după un an de stagiu, dacă are domiciliu autorizat în Franţa.

O femeie franceză, căsătorită cu un străin, capătă naţionalitatea soţului său în virtutea legilor ţării căreia aparţine soţul.

Unele state americane au legea în sensul că o localnică, prin căsătoria ei cu un străin, îl face pe acesta din urmă să devină de aceeaşi naţionalitate cu ea.

O parte a legislaţiei engleze (până pe la sfârşitul secolului XVIII) admitea că soţia pierde naţionalitatea engleză, însă nu şi posibilitatea dobândirii naţionalităţii soţului. În zilele noastre însă, s-a revenit asupra acestei dispoziţiuni care făcea dintr-o femeie engleză căsătorită cu un străin, o persoană lipsită de vreo naţionalitate: o *heimatlose*. Legislaţia turcă este de asemenea în acest sens.

Pentru a se evita această stare de lucruri cu tot cortegiul ei de neajunsuri pentru femei, care reiese printr-un mod sau altul din căsătorie, legea franceză accentuează că numai atunci o femeie pierde naţionalitatea sa prin căsătorie, când prin însuşi faptul căsătoriei, legile ţării soţului îi acordă naţionalitatea lui.

În privinţa conflictelor de legi născute din cauza căsătoriei a două subiecte de naţionalităţi diferite, dreptul internaţional reglementează trei cazuri asupra divorţului, şi anume: divorţul nu poate fi cerut de un supus al unei ţări în care [divorţul] este prohibit, chiar dacă acel om se naturalizează înainte de a-l cere într-o ţară în care divorţul e admis.

Dacă însă ambii soţi făceau parte la încheierea căsătoriei dintre supuşii unei ţări în care divorţul e interzis, în urma naturalizării lor într-o ţară în care această restricţie lipseşte de tot, cere desfacerea căsătoriei lor şi vor beneficia de prevederile legii ţării în care s-au naturalizat.

Căsătoria, luând fiinţă într-o ţară în care divorţul e admis, rămâne indisolubilă, dacă soţii s-au naturalizat într-o ţară în care nu se acordă separaţiunea.

Conflicte de legi s-ar mai putea considera şi greutăţile ivite la contractarea căsătoriei între două persoane ale căror state sunt cârmuite de legi care ar diferi fundamental, din punct de vedere al obiceiurilor sau al moralei.

Se poate remedia acest lucru, prin acceptarea de către unul dintre soţi a legilor statului celuilalt. Acest caz îl refer posibilităţii unei uniuni între o persoană, supusă unui stat în care căsătoria este guvernată de anumite legi fixe, şi între alta, în a cărei ţară există căsătoria liberă (ex. Rusia sovietică) poligamia, poliandria sau matriarhatul, adică autoritatea cea mai mare într-o familie este deţinută de către femeie.

Grigore Cugler

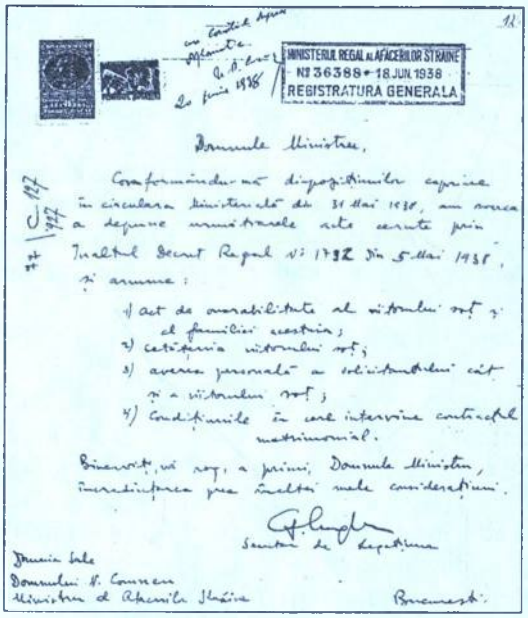

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE
Nr 36388 - 18 JUN 1938
REGISTRATURA GENERALA

Domnule Ministru,

Conformându-mă dispozițiunilor cuprinse în circulara Ministerului de 31 Mai 1938, am onoarea a depune mulțumirile ale exprimate prin Înaltul Decret Regal Nr 1792 din 5 Mai 1938, și anume:

1) act de onorabilitate al viitorului soț și al familiei acestuia;
2) certificatul viitorului soț;
3) averea personală a solicitantului căt și a viitorului soț;
4) condițiunile în care intervine contractul matrimonial.

Binevoiți, vă rog, a primi, Domnule Ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

Senator de Ilfov

Domnia Sale
Domnului N. Comnen
Ministrul Afacerilor Străine
București



N. P. Comnen, Ministrul Afacerilor Străine

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE *Stockholm, 12 noiembrie 1934*

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a aduce la cunoștința Excelenței voastre că ziarul *„Ny tid" („Vremuri noi")* care apare la Göteborg și care, fiind organul Președintelui Consiliului de Miniștri, domnul Per Albin Hanson, este considerat ca purtătorul oficial de cuvânt al Partidului Social-Democrat suedez, comentează pe scurt hotărârea acelui partid de a se opune la orice fuziune sau înțelegere de cartel între a II-a și a III-a Internațională. Această hotărâre a fost luată în ultima din întrunirile periodice ținute de Comitetul Executiv al partidului, la Göteborg, la începutul lunii curente.

„Ny tid" declară că majoritarii suedezi au lângă dânșii, într-o atitudine de perfectă solidaritate, pe socialiștii danezi, englezi, olandezi, cehi, elvețieni și eventual chiar belgieni, și critică pe socialiștii francezi S.F.I.O. *[Section française de l'Internationale Ouvrière]* din gruparea domnului Léon Blum, care acceptă să fuzioneze, fără ezitare, cu elementele moscutare [*sic!*] și cu bolșevicii dizidenți din toate părțile. Social-democrații suedezi țin să păstreze caracteristica lor principală, care este de a nu sta câtuși de puțin în subordinea Moscovei. Dacă Internaționala muncitorească nu se va menține pe bazele ei actuale de independență, adaugă ziarul, ea va merge pur și simplu către pieire.

Niciodată socialismul suedez nu a afirmat cu atâta tărie voința sa neclintită de a sta în afara sferei de influență a Moscovei și a Kommintern-ului. Aceasta nu împiedică însă pe domnii Per Albin Hanson și Sandler de a-și manifesta fățiș regretul că împrumutul rusesc în Suedia nu s-a putut face și nu atrage după sine nici o stânjenire a acțiunii comuniștilor cărora li s-a facilitat chiar, în ultimele alegeri pentru primenirea Camerei Prime, dobândirea a 4 locuri în plus.

Cred util a adăuga că, fie din pricina temperamentului, fie din cauza stării materiale excepțional de bună a clasei proletare, social-democrația suedeză este mult mai puțin revoluționară decât partidul lucrătorilor [Arbeiderpartiet] norvegian care, acum câțiva ani, a făcut, cu privire la relațiunile sale cu Moscova, declarații similare celor arătate mai sus.

Această moderație care nu exclude o neclintire aproape dogmatică atunci când este vorba de sindicalism, adică socialism pur materialist, sursa cea mai sigură de popularitate în masele suedeze, pare să dea guvernului, actualmente la putere, o stabilitate din cele mai desăvârșite.

Un alt eveniment care pare a fi în consonanță cu declarațiile de la Göteborg, prin nuanța de independență ce vrea să marcheze, poate pentru a prepara terenul în vederea unei eventuale neutralități viitoare, a fost reorganizarea, din îndemnul și sub supravegherea directă a domnului Sandler, a grupării tineretului social-democrat. Ministrul Afacerilor Străine a vorbit sâmbătă seara, în persoană, mulțimii adunate în una din piețile centrale ale orașului. După întrunire s-a format o procesiune cu torțe care a defilat prin fața mormântului lui Branting, intonând *Internaționala*.

Comunicând Excelenței voastre cele ce preced, mă folosesc de această ocaziune a vă ruga să primiți, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Grigore Cugler

Excelenței sale
Domnului N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
București

MINISTERUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE *Stockholm, în 20 decembrie 1934*

Domnule MINISTRU,

Conformându-mă instrucțiunilor cuprinse în circulara ministerială no. 56902 din noiembrie 1933, am onoarea a înainta Excelenței voastre raportul lunar no. 14 al acestei legațiuni pe luna noiembrie 1934.

În politica internă a Suediei, un eveniment care merită a fi relevat a fost hotărârea Partidului social-democrat suedez de a se opune la oricare fuziune sau înțelegere între a II-a și a III-a Internațională, căutând astfel să păstreze o completă libertate de acțiune față de Moscova. Aceasta nu însemnează însă că ar exista în Suedia vreo piedică la libera acțiune a comuniștilor; dimpotrivă, aceștia câștigă, în alegerile pentru primenirea Camerei prime care au avut loc în luna septembrie anul trecut, 4 locuri în plus. Ministrul Afacerilor Străine, domnul R. Sandler, al cărui spirit de organizație și de muncă creatoare se manifestă cu prisosință în multe și felurite direcții, s-a ocupat de reorganizarea grupării tineretului social-democrat, vorbind membrilor acelei grupări adunați într-una din piețele orașului. După întrunire, participanții au defilat prin fața mormântului lui Branting, intonând *Internaționala* [Raportul no. 1429 din 12 noiembrie 1934]. Cu privire la apărarea națională a Suediei, în afară de noul tun de infanterie care a făcut obiectul unor rapoarte anterioare, guvernul suedez a cumpărat două avioane semigrele de bombardament, construite de uzinele Handley-Page din Anglia. În contractul încheiat cu această ocazie se prevede că, în cazul când rezultatul experiențelor cu aceste două avioane ar fi satisfăcător, statul suedez se angajează să cumpere licența engleză pentru ca construcția [*sic!*] altor aparate de același model să poată fi efectuată pe viitor în Suedia.

În politica externă, reacțiile provocate în diversele țări de asasinatul de la Marsilia, au fost înregistrate, însă numai cu titlu informativ, de presa suedeză, care și-a făcut în mod conștiincios datoria de a ține publicul la curent cu mersul evenimentelor. Unele ziare afișează

vederi foarte pesimiste, exprimând îngrijorare faţă de jocul de alianţe şi de grupări între state, faţă de înarmările lor active, dezvoltând în termeni sumbri teama tensiunii provocate de viitorul plebiscit din regiunea Saare sau de memoriul iugoslav îndreptat contra Ungariei. Altele, punând multă încredere în efectivitatea hotărârilor şi a posibilităţilor de acţiune a Societăţii Naţionale pentru aplanarea pe cale paşnică a conflictelor, ating în treacăt chestiunea revizuirii tratatelor de pace pentru a da o imagine a situaţiei actuale a statelor, fie în interiorul frontierelor lor, fie în raporturile cu vecinii, şi exprimă păreri optimiste şi speranţa că zbuciumul actual va lua în curând sfârşit. La o întrunire a asociaţiei pacifiste „Fred", domnul Undén, ministru fără portofoliu, a pronunţat un interesant discurs în care a analizat problema securităţii statelor în raport cu condiţiile politice actuale. Mijlocul preconizat de orator, ca cel mai sigur pentru garantarea securităţii ar fi un sistem colectiv de asigurare şi o dezarmare internaţională sub control. Examinând atitudinea reprezentanţilor Suediei la Geneva faţă de diferitele sisteme de garantare a securităţii, prevăzute de pactul Societăţii Naţiunilor, domnul Undén declară că Suedia a rămas credincioasă ideii organizării de către Societatea Naţiunilor a unei forţe internaţionale pentru menţinerea ordinii, făcând însă deosebirea între obligaţiile comune tuturor membrilor Adunării şi acordurile parţiale interesând numai unele state. Domnul ministru Undén îşi termină expozeul relevând importanţa acţiunii dispărutului ministru Barthou, care a reuşit să readucă Rusia în Consiliul tuturor statelor, după o îndelungată izolare.

Bineînţeles, vă rog, a primi, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Grigore Cugler

Excelenţei sale
Domnului N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti.

MINISTRUL REGAL AL AFACERILOR STRĂINE *Stockholm, în 30 noiembrie 1935*

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a face să parvie aici alăturat Excelenţei voastre – în traducere română – un interviu acordat de domnul Patrik Reuterswärd, Ministrul Suediei la Bucureşti şi la Sofia, ziaristului „SVENSKA DAGBLADET" din Stockholm, în ziua de 28 noiembrie a.c. Domnul Ministru Reuterswärd, care se află actualmente la Stockholm în concediu, a arătat pe scurt care este astăzi situaţia raporturilor economice între România şi Suedia şi accentuează faptul că, dat fiind bunul renume de care produsele industriei suedeze se bucură de multă vreme în România, Suedia nu va avea decât de câştigat din normalizarea legăturilor comerciale între cele două ţări.

În altă ordine de idei, Domnia sa arată că atât România, cât şi Bulgaria posedă importante resurse în domeniul turismului internaţional, resurse care sunt tot mai mult puse în valoare în România prin îmbunătăţirea reţelei şoselelor, importantă lucrare concedată în cea mai mare parte societăţii suedeze de construcţii a drumurilor.

În ultima parte a interviului, domnul ministru Reuterswärd vorbeşte – ceva mai pe scurt decât în partea privind România – despre situaţia economică a Bulgariei, aducând elogii destoiniciei locuitorilor ei în agricultură şi dă următoarele cifre privitoare la importul de

struguri bulgăreşti în Suedia: în toamna aceasta, pentru prima oară, s-a importat în Suedia 100 vagoane de struguri bulgăreşti în valoare de aproape 400 000 c[oroane] suedeze.

Pentru completarea celor de mai sus şi în legătură cu datele comunicate deja Departamentului Excelenţei voastre prin raportul acestei Legaţiuni cu no. 833 din 10 august 1935, adaug că strugurii, ca şi toate fructele de altfel, sunt unul din articolele cele mai mult cerute pe piaţa suedeză.

Comunicând Excelenţei voastre cele ce preced, mă folosesc de această ocaziune pentru a vă ruga să binevoiţi a primi, domnule ministru, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni.

Grigore Cugler

Excelenţei sale
Domnului N. Titulescu
Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti.

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE *Stockholm, în 17 septembrie 1936*

Domnule MINISTRU,

Am onoarea a informa pe Excelenţa voastră că la o întrunire a secţiei Uniunii ţărăneşti din Stockholm, care a avut loc în ziua de 15 septembrie a.c. domnul K. G. Westman, ministru al Afacerilor Străine al Suediei, a ţinut o cuvântare cu subiectul *Pacea înăuntru şi în afară.* La această întrunire cu caracter pur electoral la care au vorbit – în diferite alte subiecte – mai mulţi membri ai partidului actualmente la guvern, domnul K. G. Westman, care alcătuia numărul de atracţie, a examinat posibilitatea pentru statele mici de a duce o politică de pace şi de neutralitate independentă de interesele marilor puteri.

«Aceasta nu devine cu putinţă, a spus ministrul Afacerilor Străine, *decât printr-o deplină solidaritate a statelor mici. Prin ea, aceste naţiuni îşi dau o garanţie reciprocă în afirmarea unei voinţe de pace îndreptată în toate direcţiile, eliminându-se astfel bănuielile care pot fi adeseori un îndemn la un război preventiv. Pentru a ajunge la o asemenea cooperare între statele mici de care vorbesc, este cât se poate de necesar ca aceste state să nu fie dezbinate, unele făcând parte din Societatea Naţiunilor, altele nu. Acesta este unul din motivele pentru care Suedia trebuie să respingă propunerile tinzând la retragerea sa eventuală de la Geneva. În adevăr, lumea oferă, în momentul de faţă, un spectacol îngrozitor: Marile Puteri se înarmează pe întrecute; mijloacele de distrugere de care se dispune azi ar face un război viitor mult mai groaznic decât cel trecut. O răspundere nemaipomenită apasă pe oamenii de stat ai marilor puteri care trebuie să înţeleagă că au de luptat din toate puterile, cu toată inima şi cu toată priceperea, pentru a evita pericolul ce se adună ţot mai ameninţător la orizont. Aceşti oameni de stat pot conta, în sforţările lor, pe un sprijin necondiţionat din partea statelor mai mici din grupul cărora face parte şi Suedia. Tragic este faptul că, dacă un stat mic ar voi să exprime dorinţa de a se apăra, dezarmând sau reducând mult mijloacele sale de apărare, această atitudine ar spori pericolul războiului, în loc să-l micşoreze. Ceea ce dă tărie ţării noastre în afară este acordul ce domneşte între toate partidele politice mari din Suedia pentru respectarea deciziei luate anul acesta cu privire la apărare, precum şi unitatea lor de vederi faţă de linia pacifică pe care politica noastră externă trebuie s-o urmeze. Numai dacă guvernul şi poporul se unesc într-un sentiment mutual de răspundere în serviciul culturii, sentiment comun tuturor suedezilor,* încheie domnul Westman, *se va putea ocroti, printr-o cooperare*

pe bază de încredere în aceste timpuri de cataclism, concepția noastră liberă de stat și orânduiala noastră juridică, lăsând astfel deschisă calea care va conduce poporul nostru spre un viitor fericit.»

Din discursul domnului Westman reiese în prim loc ideea solidarității și a grupării defensive între statele mici, cu toate că este cunoscută anticipația Domniei sale – ca și a tuturor suedezilor, de altfel – *pentru pactele de alianță regionale*, în contra cărora s-a pronunțat, după cum se știe, fără înconjur.

Pe de altă parte, ministrul Afacerilor Străine al Suediei care susține cu ardoare la Geneva teoria dezarmării, face parte, în Suedia, din grupul celor ce cer o sporire a forțelor de apărare a țării. În această atitudine care, în primul loc, pare contradictorie, nu trebuie văzută, în realitate, decât dorința de a concilia două curente deopotrivă de puternice în opinia publică suedeză, și anume: întâi, dorința de a continua mai departe cu o politică de neutralitate care, la experiență, a dat – pentru Suedia, ca și pentru celelalte state scandinave – rezultatele cele mai bune; al doilea, dorința de a simți, în interior, o forță defensivă destul de importantă pe care să se poată conta la nevoie, tocmai pentru apărarea acestei neutralități.

Pentru ilustrarea acestui de al doilea curent al opiniei publice suedeze, am onoarea a înainta Excelenței voastre, aici alăturat în traducere română, un articol al cunoscutului ziarist suedez J. Wickman intitulat *Mica Înțelegere înarmată*, în care autorul, cunoscut pentru părerile sale categorice socialiste, examinează și enumeră rezultatele pozitive și rodnice obținute la conferința de la Bratislava, abținându-se de la cea mai slabă critică sau apreciere contradictorie chiar în chestiunea pactelor regionale. Autorul scoate în relief, cu o notă elogioasă, linia fermă urmată de politica externă a României, înregistrând cu satisfacție declarațiile făcute de ministrul român al Afacerilor Străine în acest sens și termină constatând că conferința [*sic!*] de la Bratislava a avut ca rezultat consolidarea fundamentală a Micii Înțelegeri care era indispensabilă pentru păstrarea locului ocupat de cele trei state în politica internațională.

Binevoiți, vă rog, domnule ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

Grigore Cugler

Excelenței sale
Domnului V. Antonescu
Ministru al Afacerilor Străine
București.

REGATUL ROMÂNIEI
MUNICIPIUL BUCUREȘTI
PRIMĂRIA SECTORULUI IV (VERDE)
Oficiul Stării Civile

BULETIN DE CĂSĂTORIE
Nr. 1478

soțul divorțat

Domnul GRIGORE GR. CUGLER, de religiune ortodoxă, și d-ra ULLA GERDA LIZINCA MATILDA DYRSSEN, născută DYRSSEN, de religiune protestantă, s-au căsătorit astăzi la această Primărie, înscriindu-se în registru sub nr. 1478.

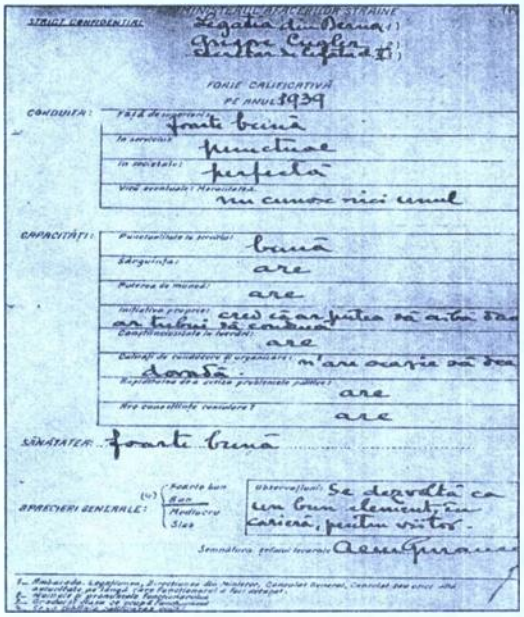

FOAIE CALIFICATIVĂ
PE ANUL 1939

CONDUITA: foarte bună; funcțional; perfectă; nu cunosc nici unul

CAPACITĂȚI: bună; are; are; cred că ar putea să aibă [illegible] un rubin să conducă; are; n'are ocazie să dea dovadă; are; are

SĂNĂTATEA: foarte bună

APRECIERI GENERALE: Se dezvoltă ca un bun element în carieră, pentru viitor.

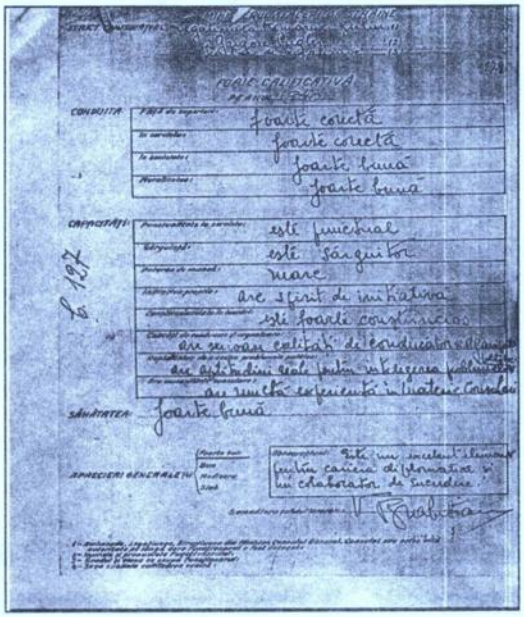

FOAIE CALIFICATIVĂ

CONDUITA: foarte corectă; foarte corectă; foarte bună; foarte bună

CAPACITĂȚI: este funcțional; este sârguitor; mare; are spirit de inițiativă; este foarte conștiincios; [illegible]

SĂNĂTATEA: foarte bună

APRECIERI GENERALE: [illegible] cultă carieră de [illegible] și colaborator de nădejde

Spre credință li s-a eliberat acest buletin, pentru a le servi la ceremonia religioasă.

OFIȚER AL STĂRII CIVILE
[ss / Indescifrabil]
L.S.
Anul 1937
luna noiembrie, ziua 11

DIRECTOR
[ss] Bratu Zamfir

DECLARAȚIUNE

Subsemnatul Grigore Gr. Cugler, Secretar de legațiune, declar prin aceasta că averea mea personală constă în rente de stat a căror valoare nominală se ridică la suma de lei 1.700.000 (un milion șapte sute mii) lei.

În ceea ce privește pe soția mea, Ulla Cugler născută Dyrssen, în afară de trusoul complet, de veselă și de argintăria necesară, mai primește din partea familiei sale o sumă anuală de 2500 (două mii cinci sute) cor[oane] suedeze.

G. Cugler

21 februarie 1938

DECLARAȚIUNE

Subsemnatul Grigore Cugler, Secretar de Legațiune, declar prin aceasta că nu am făcut parte din nici o grupare sau partid politic.

G. Cugler

LÉGATION DE SUÈDE *Bucarest, le 18 juin 1938*

Je certifie par la présente que madame Ulla Cugler, née Dyrssen, fille du capitaine Torsten Dyrssen, ancien attaché militaire, et petite-fille de l'Amiral-commandant de la Marine Royale Suédoise, jouit dans la société suédoise d'une réputation excellente.

Le ministre de Suède
P. de Reuterswärd

București, 18 iunie 1938

Certific prin prezenta că doamna Ulla Cugler, născută Dyrssen, fiica căpitanului Torsten Dyrssen, fost atașat militar, și nepoata amiralului-comandant al Marinei Regale Suedeze, se bucură, în societatea suedeză, de o foarte bună reputație.

Ministrul Suediei în România
P. Reuterswärd

(Traducere de *Aurelia DUMITRAȘCU*)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE *BRATISLAVA, 8 ianuarie 1942*
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

În anumite cercuri slovace se manifestă oarecare nedumerire și îngrijorare față de fastul neobișnuit în care se desfășoară vizita d-lui Von Ribbentrop la Budapesta și care este comparată cu primirea făcută în trecut Suveranilor Italiei și Cardinalului Pacelli.

Se comentează cu indignare manifestația iredentistă din fața Hotelului Ritz, când mulțimea entuziastă alterna aclamările cu strigătele de *«Totul înapoi!»*.

Părerea generală este că ungurii vor condiționa sporirea aportului militar, ce eventual li s-ar cere, de satisfacerea pretențiilor lor asupra fostelor teritorii ungare.

G. CUGLER

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE *BRATISLAVA, 8 ianuarie 1942*
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Răspunzând informației date de Radio Budapesta că în Slovacia au fost arestați mai mulți tineri unguri, postul de radio slovac a comunicat următoarele:

Știrea este exactă, însă arestările în chestiune au fost motivate prin faptul că acei tineri unguri au declamat în public poezii maghiare cu conținut insultător la adresa Germaniei.

Dintre poeziile incriminate, radio slovac citează o poezie anti-germană a lui Petöffy și cunoscutul cântec curutz *Ungurii să nu creadă neamțului.*

G. CUGLER

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

BRATISLAVA, 15 ianuarie 1942

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

Întreg guvernul slovac în frunte cu Președintele Republicii precum și Guvernatorul Băncii Naționale, șeful propagandei Gaspar, reprezentantul KAV maghiar se află la Letovorina pe frontiera guvernământului general unde se pare că ar fi sosit și un înalt personaj german. Se vorbește despre consultațiuni de o deosebită importanță provocate de un memoriu redactat de Ungaria pentru a protesta împotriva unei pretinse acțiuni de încercuire întreprinse de vecinii ei.

CUGLER

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
DIRECȚIA CABINETULUI ȘI A CIFRULUI

BRATISLAVA, 27 ianuarie 1942

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

La cererea Legației Italiei, binevoiți vă rog a-mi comunica dacă pot acorda viză de tranzit unor albanezi, titulari ai unor pașapoarte iugoslave expirate, ce urmează a fi repatriați în Albania.

Pașapoartele poartă viza legațiunii Italiei «pentru repatriere în Albania».

G. CUGLER

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
LEGAȚIUNEA COPENHAGA

FOAIE CALIFICATIVĂ
A

Domnului Grigore Cugler
Gradul Prim secretar de Legațiune
Anul 1943

PURTAREA:
Față de superiori:
Față de colegi și subordonați: Desăvârșită
În lume:
Moralitatea:
ÎNSUȘIRI
Punctualitatea:
Sârguința:
Puterea de muncă: Foarte mari
Inițiativa:
Conștiinciozitatea în lucrări:

Daruri de conducere:
Daruri de organizare:
Cunoştinţe:
a) Administrative şi consulare: are
b) Juridice: are
c) Diplomatice şi politice: are
SĂNĂTATE: Bună
NOTA CALIFICATIVĂ: Foarte bună

OBSERVAŢIUNI

Socot că dl Cugler este un diplomat eminent, înzestrat cu cele mai frumoase calităţi, atât intelectuale, cât şi sufleteşti. Având o mare putere de muncă, dornic să cunoască sub toate înfăţişările ei ţara în care este trimis, ştiind să-şi facă şi să-şi păstreze legături cu personalităţi din toate mediile sociale, este în orice post un nepreţuit colaborator al şefului de misiune şi cu atât mai mult într-o ţară scandinavă, fiind un adânc cunoscător al limbii şi moravurilor lor. Merită cu prisosinţă să fie înaintat în grad.

Semnătura şefului nemijlocit
George Crutzescu
data 10 decembrie 1943

LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE EN NORVÈGE

Oslo, 16 iunie 1947

Procesul generalului german
Rendulic

Domnule MINISTRU,

Guvernul norvegian a cerut Tribunalului militar american din Nürnberg să introducă în actul de acuzaţie împotriva generalului german Lothar Rendulic, fost comandant al diviziei a 20-a alpine, un paragraf privitor la responsabilitatea acestuia în legătură cu distrugerile săvârşite în nordul Norvegiei de trupele germane în retragere.

Tribunalul american a admis cererea norvegiană, adăugând la dosarul acuzatului bogatul material prezentat de autorităţile norvegiene şi a oferit Norvegiei să trimită un delegat care să ia parte la proces, în rândurile acuzării.

Procesul urmează să înceapă la Nürnberg, în primele zile ale lunii iulie.

Ca delegat al Norvegiei a fost numit avocatul Ivar Fellestad, acelaşi care a fost însărcinat cu cercetările şi cu alcătuirea actului de acuzare împotriva fostului general Rendulic.

Primiţi, vă rog, Domnule ministru, încredinţarea prea înaltei mele consideraţiuni.

G. Cugler

Domniei sale
Domnului G. Tătărăscu,
Vicepreşedintele Consiliului de Miniştri
şi Ministru al Afacerilor Străine
Bucureşti

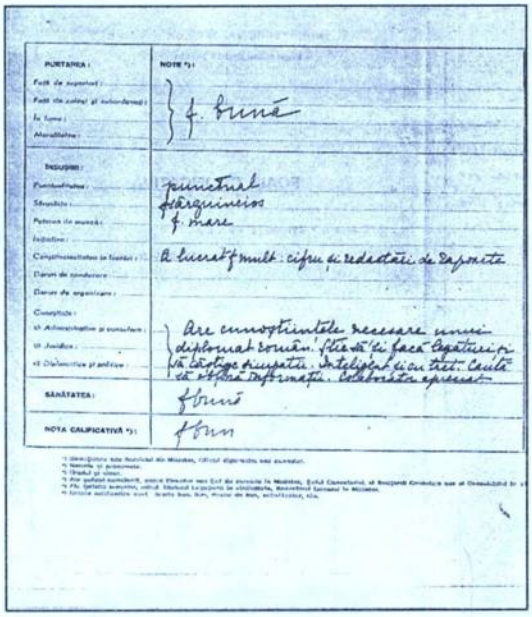

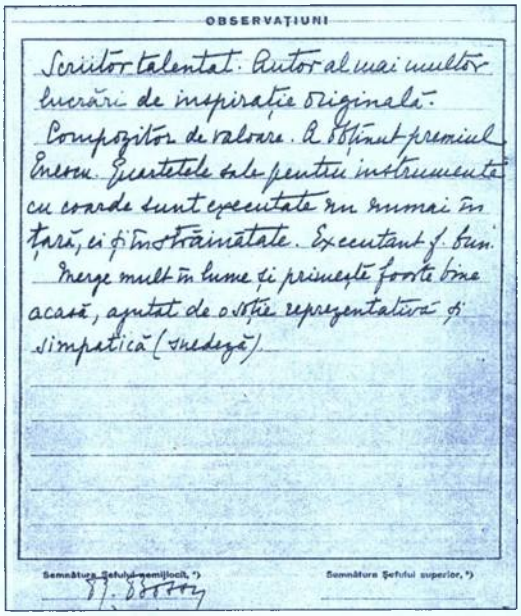

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN NORVÈGE

Oslo, 18 [iunie] 1947

Norvegia și planul Marshall

Domnule MINISTRU,

Insuccesul Conferinței convocate la Paris pentru discutarea planului Marshall de redresare a Europei a provocat o vădită îngrijorare în Norvegia, nu atât prin faptul că această țară conta pe ajutorul pe care l-ar fi putut primi din partea Americii, cât prin tensiunea creată între cele două sfere de influență, apuseană și răsăriteană, între care Norvegia se străduiește să păstreze cel mai desăvârșit echilibru.

Norvegia este fidelă concepției de viață scandinave, care în raporturile cu străinătatea a pus totdeauna mai mare bază pe factorul economic decât pe cel politic, așa încât cel de-al doilea apare mai mult ca un mijloc de a asigura dezvoltarea celui dintâi. O împărțire a lumii în două tabere, forțând Norvegia să ia o atitudine în favoarea uneia sau a alteia din puternicele influențe în prezență, este ceea ce poporul norvegian și conducătorii săi vor să evite cu orice preț.

Situația actuală a făcut să iasă, o dată mai mult în evidență, dorința de reînviere a solidarității scandinave, semnalată în rapoartele anterioare ale acestei legații, solidaritatea care constituie în ochii norvegienilor cheia de boltă a raporturilor lor cu străinătatea. De aceea, înainte de a răspunde invitației de a lua parte la noua conferință, ce urmează a avea loc la Paris la 12 iulie, cele trei țări scandinave, Norvegia, Suedia și Danemarca, au hotărât să se întrunească într-o conferință preliminară la Copenhaga, spre a cădea de acord asupra unei atitudini comune. Ca șef al delegației Norvegiei la acea conferință a fost desemnat ministrul Afacerilor Străine.

Punctul de vedere principal al cercurilor conducătoare norvegiene față de planul Marshall – a cărui importanță, pentru repunerea pe picioare a economiei europene, a fost recunoscută de însuși primul ministru Gerhardsen – într-o conferință ținută acum două zile

în orașul Moos este că una din condițiile aplicării lui este ca suveranitatea și independența diferitelor țări să nu fie câtuși de puțin atinse prin aderarea lor la acel plan. De aceea, Norvegia nu poate accepta nici o directivă străină în legătură cu organizarea, sau cu reglementarea industriei sale (e vorba anume de industria metalurgică) orice amestec fiind considerat ca o piedică în calea realizărilor programului de reconstrucție națională.

Această opinie a fost exprimată atât de limpede, încât Ambasadorul Statelor Unite și după, cel al Marii Britanii la Oslo, au dat câte un interviu presei, căutând să liniștească aceste temeri.

Un episod caracteristic pentru starea de spirit actuală, și care poate că, în alte împrejurări, nu ar fi avut loc este următorul:

Amiralitatea britanică oferise statului norvegian crucișătorul „Arethusa" cu titlu de împrumut gratuit pe termen de 4 ani și cu posibilitatea pentru acesta de a cumpăra vasul la expirarea termenului fixat.

Oferta a fost supusă spre examinarea Stortingului, care a respins-o, sâmbăta trecută, cu 66 voturi (laburiști și comuniști) contra 48 (conservatori și agrarieni).

Primiți, vă rog, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

G. CUGLER

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE
EN NORVÈGE

Oslo, 24 iunie 1947

Vizita unei delegații culturale cehoslovace, în frunte cu ministrul Afacerilor Străine Masarik

Domnule MINISTRU,

Sâmbăta trecută a sosit la Oslo, invitată fiind de guvernul norvegian, o delegație culturală cehoslovacă, compusă din 10 persoane, în frunte cu ministrul Afacerilor Străine, Jan Masarik. Întrebat de reprezentanții presei norvegiene despre situația din Cehoslovacia, Domnia sa a spus că naționalizarea industriei a dat rezultate satisfăcătoare și care continuă să se îmbunătățească. Țara duce lipsă de alimente și este recunoscătoare Norvegiei pentru ajutoarele trimise. Din punct de vedere politic, există bineînțeles oarecari divergențe între noi și slovaci, dar nu de natură de a nu putea fi lichidate prin mijloace democratice, a urmat Domnia sa. Cât despre „perdeaua de fier" despre care se vorbește de către unii, sunt de părere să se acorde un Premiu Nobel ceh aceluia ce ar putea să dovedească existența ei. Situația geografică a capitalei noastre face din ea un adevărat centru de congrese. Legăturile noastre cu Rusia sovietică sunt foarte strânse, dar pentru moment, este neîndoios că avem în țară mai mulți americani decât ruși. Dorința noastră este să întreținem legături cât mai prietenești cu răsăritul și cu apusul, cu sudul și cu nordul. Cu privire la planul Marshall, dl Masarik a declarat: *dacă acest plan tinde la consolidarea și ajutorarea Europei, sunt fără rezervă de partea lui; dacă însă urmărește împărțirea Europei în două tabere, sunt absolut împotrivă.*

D[omnia]sa a declarat de asemenea că are cea mai mare încredere în Organizația Națiunilor Unite. Chiar dacă i se pot aduce critici și constata anume lacune, nu trebuie să uităm că este singurul instrument de care dispunem pentru apărarea păcii.

Secțiunea norvegiană a Asociației Internaționale pentru sprijinirea acțiunii Organizației Națiunilor Unite, al cărei președinte este dl Masarik, a organizat, a doua zi, o întrunire publică în aula Universității din Oslo. Au participat numeroase personalități norvegiene, precum și reprezentanții diplomatici străini acreditați în Norvegia. D[omnu]l Masarik a ținut cu acest prilej o cuvântare plină de suflet și de jovialitate, căutând, pare-se, înadins, să-și îmbrace cuvintele în haina ușoară a humorului, spre a le face să pătrundă mai lesne în sufletul auditorului. În ansamblul ei, cuvântarea a constituit un apel pentru sprijinirea acțiunii Organizației Națiunilor Unite în vederea consolidării păcii și un îndemn la apropierea și colaborarea dintre popoare, pe baza cunoașterii și aprecierii reciproce.

Luni, delegația cehoslovacă a fost primită în audiență de M. S. Regele Haakon.

În după-amiaza aceleiași zile, a depus o coroană pe mormântul scriitorului Bjönnstjerne Björnson, căruia națiunea cehoslovacă îi poartă o vie recunoștință pentru sprijinul adus mișcării de independență pe vremea dominației habsburgice.

Cehoslovacia se bucură printre norvegieni de o simpatie deosebită și este cunoscută, în toate cercurile, atât din punct de vedere cultural, cât și economic și turistic. Pe scena unui teatru din Oslo a fost reprezentată iarna aceasta, cu mult succes, piesa *Viața insectelor* de autorul ceh Karel Čapek. Cu ocazia actualei vizite a delegației culturale cehe s-au pus bazele unei Asociații norvego-cehoslovace, al cărui scop este «consolidarea prieteniei dintre cele două națiuni și dezvoltarea legăturilor sociale, economice și culturale». Ca președinte al noii asociații a fost ales Profesorul universitar norvegian Francis Bull.

Primiți, vă rog, domnule ministru încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

G. Cugler

Domniei sale
Domnului G. Tătărăscu,
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
și ministru al Afacerilor Străine
București

LÉGATION ROYALE
DE ROUMANIE

OSLO, 25 iunie 1947

Cercetări în legătură
cu energia atomică în Norvegia

Domnule MINISTRU,

În bugetul pe anul curent al Ministerului Apărării Naționale norvegian s-a prevăzut o sumă de cinci milioane coroane destinată Institutului științific din Bergen pentru cercetări în legătură cu energia atomică.

Institutul în chestiune depinde de acel departament și lucrează în colaborare cu o serie de laboratoare civile din Norvegia. În această țară, se găsesc oarece zăcăminte de uranium și în plus există în localitatea Rjukan o secție a fabricilor Norsk Hydro, care produce așa-numita *apă grea*.

Potrivit explicațiilor oficiale, cercetările și experiențele făcute în Norvegia nu au o însemnată practică pentru fabricarea bombelor atomice, sau a materialelor prime necesare

confecționării lor (plutonium), ci sunt îndreptate în special în direcția medicinii biologice și a aplicării noilor descoperiri în scopuri de utilitate pur socială.

Săptămâna trecută, ziarul sovietic *„Steaua roșie"* a ridicat chestiunea cercetărilor norvegiene în legătură cu energia atomică și a afirmat că acele cercetări sunt făcute sub conducere americană. Directorul Institutului din Bergen a dezmințit categoric afirmațiile ziarului din Moscova, arătând că lucrările institutului nu au câtuși de puțin un caracter militar și că faptul că oamenii de știință norvegieni au studiat problema în America, după cum au studiat-o în Anglia, Franța și alte țări, pentru a se pune la curent cu rezultatele obținute acolo, nu poate fi nicidecum interpretat ca o colaborare cu caracter special cu vreuna din acele țări.

Primiți, vă rog, domnule ministru, încredințarea prea înaltei mele considerațiuni.

G. Cugler

Domniei sale
Domnului G. Tătărăscu,
Vicepreședintele Consiliului de Miniștri
și ministru al Afacerilor Străine
București

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
STRICT CONFIDENȚIAL

1 decembrie 1947

NOTĂ DE SERVICIU

către,

DIVIZIA PERSONALULUI

Avem onoarea a vă face cunoscut următoarea telegramă a Legațiunii noastre din Oslo, cu privire la demisia d-lui Consilier de Legațiune Grigore Cugler, din 12 noiembrie 1947:

«Față de noua orientare politică a guvernului român, care se îndepărtează de convingerile și sentimentele mele, vă rog a-mi accepta demisia din cadrele Ministerului Afacerilor Străine.

Semnat: Consilier de Legațiune Grigore Cugler».

Pe această telegramă doamna ministru a pus următoarea rezoluție: «Se primește».

Director al cabinetului și cifrului,
Dr. N. Melinescu

JURNAL AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI
MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
JURNAL NR. 1711

București, 1 decembrie 1947

Consiliul de Miniștri
în ședința sa de la 5 decembrie 1947,
luând în deliberare raportul doamnei ministru Secretar de Stat
la Departamentul Afacerilor Străine,

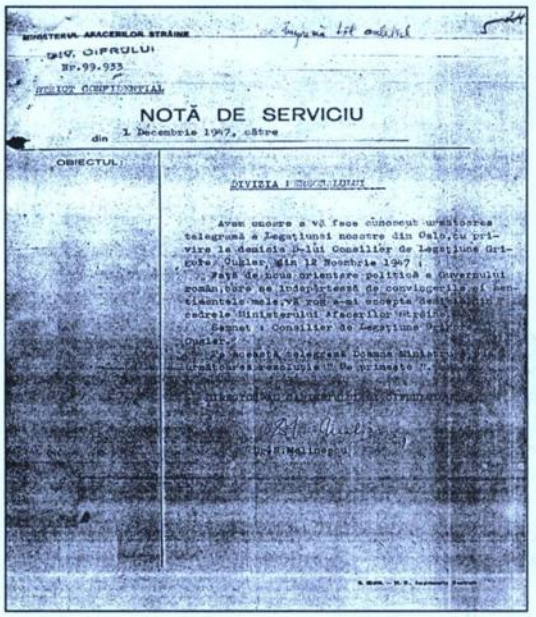

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Ref. CIFRULUI
Nr. 99.933

URGENT CONFIDENȚIAL

NOTĂ DE SERVICIU

din 1 Decembrie 1947, către

OBIECTUL:

DIVIZIA I

Avem onoare a vă face cunoscut următoarea telegramă a Legațiunei noastre din Oslo, cu privire la demisia d-lui Consilier de Legațiune Grigore Cugler, din 12 Noembrie 1947 :

Față de noua orientare politică a Guvernului român, care se întâlnește de convingerile și sentimentele mele, vă rog a-mi accepta demisia din cadrele Ministerului Afacerilor Străine.

Semnat : Consilier de Legațiune

Cugler.

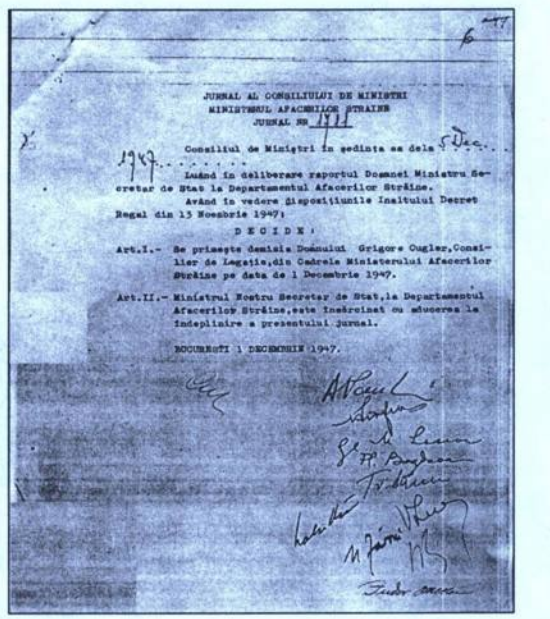

JURNAL AL CONSILIULUI DE MINIȘTRI
MINISTERUL AFACERILOR STRAINE
JURNAL Nr. 1911

Consiliul de Miniștri în ședința sa dela 5 Dec. 1947.....

Luând în deliberare raportul Domnei Ministru Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine.

Având în vedere Dispozițiunile Înaltului Decret Regal din 13 Noembrie 1947;

D E C I D E :

Art.I.- Se primește demisia Domnului Grigore Cugler, Consilier de Legație, din Cadrele Ministerului Afacerilor Străine pe data de 1 Decembrie 1947.

Art.II.- Ministrul Nostru Secretar de Stat, la Departamentul Afacerilor Străine, este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.

BUCUREȘTI 1 DECEMBRIE 1947.

având în vedere dispozițiunile Înaltului Decret Regal din 13 noiembrie 1947;

DECIDE:

Art. 1. Se primește demisia domnului Grigore Cugler, consilier de legație, din cadrele Ministerului Afacerilor Străine pe data de 1 decembrie 1947.

Art. 2. Ministrul nostru secretar de stat, la Departamentul Afacerilor Străine, este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a prezentului jurnal.[1]

[1] Urmează semnăturile reprezentanților întregului guvern, precum și ale ultimilor doi secretari generali: Petru Groza, Ana Pauker, Nicolae Profiri, Gh. Mihai Lascăr, Florică Bagdasar, Traian Săvulescu, Lotar Rădăceanu, Vasile Luca, Romulus Zăroni, Ion Burcă, Tudor Onescu.

Biblioteca „*Manuscriptum*“

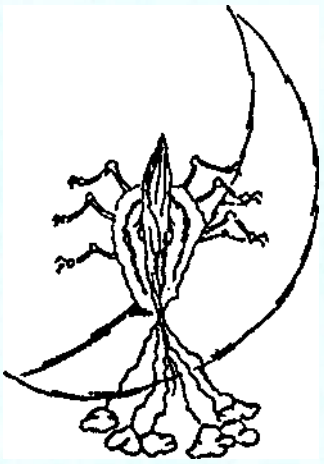

Un roman regăsit

Corpul diplomatic al României din Suedia în intervalul 1943 – 1945 era alcătuit din Georges Ghica, fiul marelui I. G. Duca, Gh. Nanu, Gh. Şeinescu, Grigore Ghiaţă. În subordinea acestuia din urmă, la departamentul economic, se afla Grigore Cugler, a cărui carieră diplomatică începuse cu cel puţin un deceniu în urmă. Cel care publicase în 1934 *Apunake şi alte fenomene* scrie în perioada suedeză un alt „roman“, *Afară-de-unu-singur,* rămas inedit până acum, când revista „*Manuscriptum*“ îl publică integral.

Cercul diplomatic de la Stockholm era frecventat pe acea vreme de familia mea, care se împrieteneşte în felul acesta cu scriitorul Grigore Cugler. Prietenia se arată a fi de lungă durată (o dovedeşte corespondenţa) în aşa fel încât drumul reîntoarcerii în ţară este făcut împreună. Odiseea acestei întoarceri (să nu uităm, era primăvara lui 1945) a durat trei săptămâni şi ea ar fi fost un adevărat calvar fără compania lui Riri (aşa i se spunea în intimitate), care cu verva şi umorul lui extraordinar dădea speranţă drumului spre casă. Ajuns în ţară, Grigore Cugler a încercat să publice *Afară-de-unu-singur*, dar nu a reuşit decât să-l pregătească pentru tipar, fără să-l poată tipări.

Dactilograma după care publicăm acum această proză este cea pe care scriitorul a dat-o în lucru editurii „Vremea“.

După retragerea ei din editură, ea a fost dăruită prietenului său, Petru Dumitraşcu, ca semn de adâncă şi constantă prietenie. La puţină vreme după acest gest, el părăseşte România ca să nu se mai întoarcă niciodată. Nici alte încercări ale sale de a tipări în exil *Afară-de-unu-singur* nu s-au bucurat de succes. Prin publicarea acestei proze cugleriene se completează, pe de o parte, portretul scriitorului, iar pe de alta, se îmbogăţeşte literatura română de avangardă cu o piesă importantă, rămasă inedită o jumătate de veac.

Aurelia DUMITRAŞCU

afară de unu singur

Consultație gratuită

Trecu[1] un ceas, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului,[2] un drob de sare, ca să nu compromit, în ultimul moment, succesul tratamentului.

Trecu o zi, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un alt drob, și mai simplu, de abia dacă mai putea fi numit astfel.[3] Din când în când, portarul îmi arunca câte o privire încărcată de rugăminți, în speranța că voi ataca eu delicatul subiect.

Trecură săptămâni, trecură luni. Nici unul din noi nu a deschis vorba.

Și iată-ne ajunși, în fine, la data de azi. Este ziua mea de naștere. Împlinesc patruzeci de ani. Portarul stă, prăfuit, pe același loc. Eu stau la masa mea și scriu aceste rânduri. Și cu toate că nu am schimbat un cuvânt unul cu altul, sunt încredințat că, dacă aș fi avut îndrăzneala să-i cer, în locul onorariului pe care aștepta să-l fixez, autorizația de a povesti și altora cum a fost vindecat de rifangită Portarul de la Carlton, inima lui bună nu l-ar fi lăsat să zică nu.

*
* *

Sunt născut dintr-un neam de oameni săraci și modești, atât de modești și de neînsemnați încât familia mea nu și-a putut permite nici măcar luxul elementar de a avea ceea ce de obicei se arată sub denumirea de *membri.* Familia mea nu are nici un membru.

De altfel, care este, la drept vorbind, înțelesul cuvântului *familie*?

Cred că nimic nu poate exprima mai limpede cât de relativă și de inconsistentă este această noțiune, decât următoarea reflecție făcută într-o zi de un prieten al meu, biciclist celebru, în timp ce contempla cu înduioșare portretul mamei sale:

Mă gândesc adesea – îmi spusese el – *că întâmplarea ar fi putut face ca părinții mei să nu se cunoască niciodată, în care caz, această femeie, pe care o iubesc și o venerez din tot sufletul, ar fi fost astăzi, pentru mine, o străină oarecare.*

Și totuși există împrejurări în care se poate observa, la membrii unui grup determinat de indivizi, simptome de așa-zisă solidaritate familială.

Așa de exemplu, există în trecutul familiei mele o împrejurare despre care noi, cei de azi, vorbim adesea cu vădită plăcere, aș putea spune chiar cu mândrie. Este povestea unei rude îndepărtate, o fată al cărei nume era Annilina, cu doi *n*, și care, în timpul examenului de bacalaureat, încurcându-se cu niște întrebări la geografie, se emoționă atât de tare, încât fu apucată, fără nici o pregătire anterioară, de dureri și începu să nască. Timp de trei ore născu în serie, umplând clasa de nenumărați gemeni mici. Dar partea cea mai frumoasă a acestei faceri este că gemenii erau de rase și naționalități diferite, chiar de rase demult dispărute, despre care nu se vorbește decât în manualele de curs superior.

Se pare că, la început, asistența fu foarte scandalizată și nehotărâtă asupra atitudinii ce trebuia să ia; când băgă însă de seamă nesfârșita varietate de rase a gemenilor, înțelese că nu putea fi vorba de altceva decât de un simplu surmenaj geografic și consternarea făcu loc unei bune dispoziții generale. Fiecare persoană plecă acasă cu câte un geamăn în buzunar,

---

[1] *Titlul inițial:* Cuvânt înainte

[2] *inițial* lângă portar

[3] *inițial* Pusei jos lângă portar un borcan în care înnotau un amestec de lipitori și chineji * de lapte

Annilinei nerămânându-i până la urmă decât doi. Aceştia primiră, respectiv, numele de Marin şi Submarin, în cinstea profesorului de geografie care se numea Ultramarin.

Veţi zice, desigur: în cazul acesta, unde vă e modestia?

După câte mi-a povestit mama, se pare că Submarin ajunsese, încă tânăr fiind, să ocupe demnitatea de Factor Principal, mulţumită căreia se putea materializa şi dematerializa după voie, ceea ce îl duse, cum era şi natural, la o serie de reîncarnări din ce în ce mai reuşite. Din nenorocire, succedarea lor fu întreruptă definitiv, în clipa când Factorul Principal făcu imprudenţa să se reîncarneze în propria lui soţie. Aceasta, simţind ceva ciudat şi neputându-şi da seama ce era, îl părăsi pe neaşteptate în mijlocul unei străzi pe care trebuiau s-o traverseze.

În timp ce Submarin se uita prudent, în dreapta şi-n stânga, femeia dispăru şi dusă a fost...

El, neştiind ce să facă, se întoarse pe trotuarul de unde plecase, ridică marginea caldă a asfaltului şi, făcând un fel de boltă, ca acoperişul cuştilor de sufleur, se puse la pândă dedesubt, şoptind *Eva*, ori de câte ori trecea câte un picior bine încălţat, de femeie, prin dreptul deschizăturii. Cum soţia lui se numea cu totul altfel decât Eva, Factorul Principal a trăit liniştit, sub asfaltul său, până i s-au sfârşit zilele, fără teama de a o vedea apărând vreodată la chemarea lui.

Ţin minte că, în curiozitatea mea copilărească, am întrebat odată pe mama de ce striga Submarin *Eva*, când pe soţia lui o chema altfel, dar întrebarea mea a rămas fără răspuns.

Despre Marin, al doilea geamăn, care – în treacăt fie spus – era harap, nu ştim decât ceea ce ne spune o veche romanţă bască cu infiltraţiuni nestoriene. Din nenorocire, romanţa este atât de uzată, de mult ce-a fost cântată, încât de abia se mai înţelege, pe ici pe colo, câte un vers. Aflăm astfel că tot avutul lui Marin consta dintr-o damigeană şi o şopârlă. Cum însă între ele domnea o veşnică neînţelegere, Marin nu se putea folosi niciodată de amândouă în acelaşi timp. De aceea, făcuse în perete o găurică prin care puteau să intre clipele.

Când se adunau prea multe clipe în odaie, Marin ieşea afară cu clipele roind în jurul lui şi tot aşa, până se făcea întuneric. Atunci, presăra ceva coji de puşcă pe un tulpan curat, întins în pragul vârstei, şi aştepta hotărârile destinului. Ele soseau pe nesimţite, apărându-i mai întâi în vis, apoi ca nişte pete de lumină pe umbra trupului şi, în cele din urmă, în palmă, sub formă de carate şi dioptrii.

*
* *

Tinereţea mea a fost scurtă şi modestă. Anii trecură repede şi ajunsei pe nesimţite la o vârstă la care, pot afirma fără să mă laud, ajungeam pentru prima oară în viaţa mea. Era, fără îndoială, o experienţă nouă şi foarte folositoare, mai ales pentru mai târziu. Singurul neajuns era că totodată sosise şi timpul să-mi aleg o meserie. Ştiu că oamenii cu adevărat superiori nu se preocupă de asemenea chestiuni şi că numai nepricopsiţii, care nu se pot descurca prin propriile lor mijloace, aleargă după o meserie. Dar chiar ei, în fundul sufletului, îşi dau bine seama cât de josnic este acest lucru, dovadă că încearcă să-i ascundă vulgaritatea, înlocuind cuvântul *meserie* prin *profesie* sau *carieră*.

Cum eu nu mă deosebesc de cei mulţi şi mediocri, nici prin talente şi nici prin cine ştie ce calităţi personale, am urmat exemplul general şi mi-am făcut rost de o meserie, care, din întâmplare, s-a nimerit să fie cea de medic.

Cel mai însemnat moment din acea epocă a începuturilor a fost când am agăţat, la uşa modestului meu cabinet de consultaţii, situat în Strada Lapidării Preventive, emblema mea de medic. Potrivit tradiţiei, m-am descălţat şi, acoperindu-mi cu palma urechea dreaptă, care

este orificiul sacru, în ea fiind ascunse o perie de haine, o ceapă, niște hărți și un buchet de flori, am intonat, cu glas păgân, Valsul Pubertății.

Îmi veți ierta, sper, această explozie de lirism, când veți afla că modestia mea naturală m-a împiedicat să mă ocup cu tratarea mai multor boli deodată și că, chiar din primii ani de practică, m-am specializat în mod exclusiv în tratamentul rifangitei.

Mulțumită faptului că rifangita este o boală foarte răspândită, câștigam destul ca să pot[1] duce o viață ușoară, presărată cu răgazuri binecuvântate.

Toate aceste răgazuri le foloseam spre a mă duce în hall-ul Hotelului Carlton unde priveam, smerit și plin de admirație, la ceremonia oficiată neîntrerupt de portar.

Siguranța plină de superioritate cu care portarii de hotel mânuiesc cheia, numele, starea civilă, bagajele și alte amănunte constituind sfera cea mai intimă a vieții noastre, a avut totdeauna asupra mea un efect fascinant și totodată înfricoșător, ca revelația unor arcane transcedentale.

Obiceiul acestor pelerinagii, plăcute și instructive totodată, este foarte vechi în familia noastră. La fel au făcut părinții, bunicii și strămoșii mei, generații de-a rândul, de când există hoteluri și portari pe pământ. Parcă mă văd, mic copil, însoțit de părinți, care pentru asemenea ocazii mă găteau cu un soutien-gorge de forță; mai târziu, licean cu neliniști ascunse sau student inteligent și apoi om în toată firea, pătrunzând în hall-ul hotelului și privind câte patru-cinci, alteori chiar opt ceasuri în șir – dar aceasta mai rar – la portar.

Iată că, fără să vreau, am făcut niște versuri: *...mai rar, la portar.* A fost, vă rog să credeți, o simplă întâmplare. Sunt un om prea modest ca să caut dinadins rimă la cuvinte. Nu pot ascunde că, în anumite împrejurări ale vieții, am compus și eu poeme, însă numai de câte un vers. Cu voia dumneavoastră, reproduc aci câteva din acele modeste producții, singurele pe care mi le mai amintesc:

Mai întâi, două sonete dedicate unei frumoase necunoscute:

Geometria voluptății este geometria plană,[2]

și:

Totul depinde de mâna ta!

Urmează apoi un poem, care a fost pus și în muzică:

Chiar din ziua sosirii lor.

Într-o noapte, pe când eram de gardă la căpătâiul unui birjar lovit de trăsnet și a cărui temperatură atinsese aproape punctul de topire al molybdenului, am scris:

O linie mai mult... și gata!

Au urmat apoi două satire cu caracter social:

Erau trei frați, toți trei minori

și:

M-am adresat unui expert

și, în fine, această ultimă baladă, pe care o recitam ori de câte ori mă duceam la patinaj:

Al cui o fi acest picior?

---

[1] *inițial* spre a putea

[2] *în dreptul titlurilor, culese cu cursive, găsim însemnarea între paranteze* (se va culege cu caractere mai mici sau cursive)

*
* *

Dar văd că m-am abătut de la modestul meu subiect. Cât de uşor te fură condeiul! Pui pe hârtie un singur cuvânt; el cere pe altul după el şi acela pe altul. Fără să ştii cum şi când, te trezeşti că ai scris o carte! Treaba mai grea vine pe urmă când trebuie să-i găseşti un titlu. La fel se întâmplă, de altfel, şi cu oamenii: întâi se nasc, cresc şi numai după ce sunt gata li se pune titlul. Nici chiar portarii de hotel nu ştiu, când sunt copii, că mai târziu vor purta acest titlu.

De altfel, s-ar părea chiar curios să auzi pe cineva spunând: *azi, soţia mea a născut un Portar*, sau să citeşti în ziare: *femeia X.Y. a dat naştere unui Colonel de Intendenţă.*

Să revin însă la cele despre care vorbeam mai înainte.

Acum câtva timp, într-o noapte, avui un vis ciudat. Se făcea că mă găseam, împreună cu portarul de la Carlton, într-o cameră spaţioasă, în care nu era altă mobilă decât o pianină veche. La un moment dat, portarul îmi făcu semn să mă apropii de pianină şi apăsă în repetate rânduri clapa notei Re din octava a doua. De câte ori făcea acest lucru, din mijlocul clavirului ţâşnea un firişor de apă cristalină, formând tot felul de arabescuri neregulate pe podele. Arătând în jos cu degetul întins, portarul îmi spuse: *Citeşte, acesta este testamentul meu.* Uitându-mă cu atenţie, băgai de seamă că, în adevăr, dârele de apă formau litere şi cuvinte şi citii următoarele:

Am izbutit să lămuresc misterul morţii. Moartea este un palmier nevăzut, care creşte în tot locul. Câteodată bate un vânt care face să se aplece ramurile înalte ale palmierului şi oamenii loviţi de săbiile uşoare ale frunzelor lui cad morţi. N-am izbutit încă să aflu ce este şi de unde vine vântul care apleacă ramurile palmierului, dar, de îndată ce voi şti aceasta, mă voi destăinui ţie.

Când ridicai din nou ochii, portarul dispăruse. Mă apropiai repede de pianină şi apăsai pe Re, însă nu ieşi din instrument decât un sunet hodorogit. M-am trezit speriat, păstrând în urechi prelungirea acelui sunet şi mi-a fost cu neputinţă să mai închid ochii până dimineaţă.

Toată ziua următoare m-am simţit apăsat de un fel de presimţire neînţeleasă. Ştiind însă că portarii de hotel sunt nemuritori, nu voiam să fac nici o legătură cu visul, mai ales că-mi închipuiam că sunt şi feriţi de bolile cărora le cad pradă ceilalţi oameni. Mare-mi fu deci mirarea când, două zile mai târziu, deschizând uşa sălii mele de aşteptare, dădui cu ochii de portarul de la Carlton. Nu ne cunoscusem niciodată personal, aşa că, de bună seamă, nu venea pentru a-mi face o vizită de prietenie, ci pentru a-mi cere un[1] sfat medical. Şi, cum se ştie în tot oraşul că eram specializat în mod exclusiv în tratamentul rifangitei, era neîndoios că bietul om fusese atins de acea boală.

Aşadar, visul din noaptea trecută ascundea în sine o prevestire[2]!

*
* *

Simptomele rifangitei sunt bine cunoscute: bolnavul vine la doctor şi-l asigură, cu declaraţiile şi jurămintele cele mai solemne, că este perfect sănătos. Unii vin chiar cu martori, cu fotografii sau cu scrisori de recomandaţie de la vreun bun prieten al familiei. În mijlocul celei mai călduroase pledoarii, cel atins duce cu repeziciune mâna la gură şi, cât ai clipi, îşi retează cu dinţii vârful unui deget.

---

[1] *iniţial nearticulat* a-mi cere sfat medical

[2] *modificat* din povestire

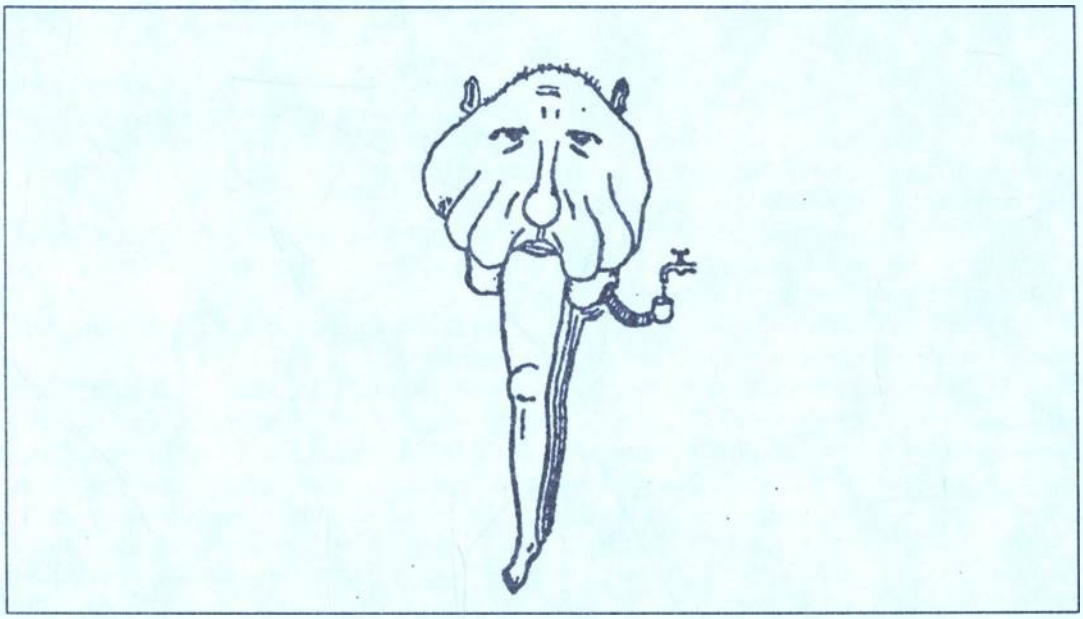

Unii scot bucăţica din gură şi, calmaţi, o predau medicului. Acestea sunt cazurile de aşa-zisă *rifangită statică.*

Alţii mestecă vârful muşcat şi-l înghit apoi cu ochii pe jumătate închişi de plăcere. Aceasta este *rifangita dinamică* sau C.F.R.

Medicul trebuie să intervină[1] cât mai neîntârziat.

Cu ajutorul unui porc, care, în cabinetul de consultaţii al oricărui specialist, aşteaptă ascuns după o perdea şi se repede, la un semn, între picioarele bolnavului, acesta este[2] trântit la pământ şi legat cobză.

Mulţi medici tineri s-au ridicat împotriva metodei cu porcul, pe care o consideră lipsită de demnitate pentru omul de ştiinţă şi jignitoare pentru bolnavi, şi au încercat să-i stăpânească pe aceştia prin alte mijloace. S-a recurs – de pildă – la ajutorul infirmierilor voinici, însă rifangita fiind contagioasă fulgerător şi luându-se pur şi simplu la vedere, infirmierii erau apucaţi de multe ori şi ei de accese în acelaşi timp cu bolnavul.

Un doctor american inventase un fel de glugă pneumatică ce trebuia să cadă din tavan în capul pacientului, aspirându-l şi ţinându-l suspendat la câţiva centimetri de podea. Însă, chiar de la prima încercare, gluga căzu în capul americanului şi, cum nu era nimeni de faţă, îl supse până ce-l întoarse pe dos, ca pe o mănuşă. De aceea, sistemul cu porcul se întrebuinţează pretutindeni încă şi-n ziua de astăzi.

Bolnavul, odată imobilizat, este spălat, lustruit frumos cu ceară de parchete şi pus apoi cu picioarele într-o găleată plină cu **ochi proaspeţi de viţel,**[3] care îl privesc fix, ceea ce îl face să se calmeze complet. În acest timp, medicul face o incizie cât mai semnificativă la genunchi şi scoate de sub rotulă rifanii ascunşi acolo şi care sunt cauza boalei.

---

[1] *corectat din* intervie

[2] este *adăugat ulterior cu cerneală*

[3] *pe marginea din stânga însemnarea* se va culege cu caractere ceva mai mari

*
* *

După cum începusem să spun, mă pomenii într-o zi cu portarul de la Carlton în sala mea de aşteptare. Când deschisei uşa, se repezi la mine, cu tremur în glas şi lacrimi în perspectivă, şi începu să jure că nu e bolnav. *Iată dovada*, strigă el, punându-mi sub ochi factura croitorului care-i lucrase prima livrea de portar şi ţac!... ţac!... fără să-l pot împiedica, îşi scurtă[1] două degete de la mâna dreaptă.

Sunt mult prea modest pentru ca să mă laud cu succesele mele medicale, însă, în interesul ştiinţei, trebuie să spun că, exact o lună după aceea, Portarul îmi ceru păpuşa, simptom sigur că intrase în convalescenţă.

(Făcând uz de licenţă poetică, îmi voi îngădui să întrebuinţez, în rândurile ce urmează, cuvântul *pepuze* în loc de păpuşă, cum se face de obicei.)

Ultima manifestare a boalei de care ne-am ocupat mai sus constă, după cum scria în manualele de studii, în aceea că bolnavul cere să i se confere o *pepuze*. Cu ajutorul ei se familiarizează din nou cu făpturile omeneşti, recăpătând încetul cu încetul deprinderile pe care[2] le avea înainte de boală. Este recomandabil ca persoana intrată în convalescenţă să fie ferită, timp de cel puţin trei faze ale lunii, de orice contact cu lumea înconjurătoare, spre a se evita dezvoltarea unui aşa-zis *complex de superioritate*. Se citează, ca exemple clinice în această materie, cazul lui Babel, al lui Eifel şi al Pisei, ale căror complexe de superioritate s-au concretizat într-o formă absolut majoră şi cât se poate de nepotrivită pentru întreţinerea oricăror raporturi normale cu ceilalţi indivizi.

La auzul cererii îmbucurătoare pe care mi-o făcea portarul şi care era cea mai bună dovadă a succesului obţinut de tratament, inima mea se puse să bată cu putere. *Îţi mulţumesc, Portar bătrân!* strigai plin de gratitudine, sărutându-i mâinile, care miroseau a călători de diferite naţionalităţi. Apoi îi oferii cea mai frumoasă *pepuze*, pe care o găsii în dulapul unde păstrez, în permanenţă, un bogat sortiment pentru clienţii mei.

Portarul luă *pepuze*, o petrecu cu evlavie peste cicatricile de la genunchi, apoi rămase nemişcat. Vedeam că vroia să mă întrebe ceva, dar nu se putea hotărî.

Sta în picioare în mijlocul odăii, cu privirile pironite în pământ, şi-şi răsucea convalescenţa între degete. Eram şi eu jenat, cu atât mai jenat cu cât ghiceam cauza încurcăturii lui. Dar sunt un om mult prea modest ca să arăt, aşa, fără sfială, ce se petrece în sufletul meu. De aceea mă aşezai liniştit la masa mea de lucru, făcându-mă că nu bag de seamă nimic.

*
* *

Trecu un ceas, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului,[3] un drob de sare, ca să nu compromit, în ultimul moment, succesul tratamentului.

Trecu o zi, trecură două. Pusei jos, la picioarele portarului, un alt drob şi mai simplu, de abia dacă mai putea fi numit astfel.[4] Din când în când portarul îmi arunca o privire încărcată de rugăminţi, în speranţa că voi ataca eu delicatul subiect.

Trecură săptămâni, trecură luni. Nici unul din noi nu a deschis vorba.

Şi iată-ne ajunşi, în fine, la data de azi. Este ziua mea de naştere, împlinesc patruzeci de ani. Portarul stă, prăfuit, pe acelaşi loc. Eu stau la masa mea şi scriu aceste rânduri. Şi, cu toate că nu am schimbat un cuvânt unul cu altul, sunt încredinţat că, dacă aş fi avut îndrăzneala să-i cer, în locul onorariului pe care aştepta să-l fixez, autorizaţia de a povesti şi altora cum a fost vindecat de rifangită Portarul de la Carlton, inima lui bună nu l-ar fi lăsat să zică nu.

---

[1] *modificat din* scutură
[2] *corectat din* cari
[3] *iniţial* lângă portar
[4] *iniţial fraza arăta astfel* Pusei jos lângă un borcan în care înnotau un amestec de lipitori şi chiar chineji * de lapte

ÎNTÂLNIRE ÎN LARG

1. În locul unde şoseaua Bataviei face o curbă cuviincioasă spre a nu turbura pe mica Prinţesă letonă, care pândeşte, neobosită şi plină de încredere, încolţirea Asului de Pică îngropat cu doi ani în urmă în pământul gras, se opriră faţă-n faţă doi drumeţi.

Unul din ei spuse:

Primiţi, vă rog, domnule preşedinte, asigurarea prea înaltei mele consideraţiuni. Apoi, la ureche, cu glasul cu care dai sfaturi unui prieten: *ascultă-mă pe mine, cumpără un calendar pe anul trecut; este singurul lucru de care poţi fi absolut sigur.*

Celalt spuse:

Regret, dar uitându-mă la dumneata, nu văd pe nimeni. Ar fi poate mai bine să ne înţelegem prin scris. Şi, fără să aştepte vreun răspuns, scoase din buzunar scrisoarea primită, o făcu sul şi privi.

2. Pe lângă ei treceau multe fete tinere, obişnuite.

Primul drumeţ întindea spre ele mâna lui albă, care în vârful fiecărui deget avea câte o paletă minusculă cu toate culorile pe ea. Cum atingea obrajii străvezii ai fetelor, pielita lor căpăta lumini de aripi de fluturi.

Al doilea drumeţ spuse:

Lasă-mă să ating şi eu câte una.

Unde punea însă el degetul rămânea o urmă neagră, înconjurată de un cerc roşu – vânăt, ca şi cum ar fi strivit în acel loc un muc de ţigară.

3. Cum nu era un ambiţios, al doilea drumeţ renunţă, fără greutate, la efectele policrome obţinute de tovarăşul său şi se hotărî să încerce o experienţă de paralelism astral.

Paralelismul astral este unul din puţinele mistere orfice păstrate până în zilele noastre. El se bazează pe principiul înscrierii cercurilor paralele unele într-altele, alternativ, orizontal şi vertical, operaţie ce duce la o subîmpărţire tridimensională a Eterului şi face astfel posibilă materializarea amintirilor ce plutesc prin el.

4. *Unde rătăcesc amintirile după moartea noastră? Ele nu trec dincolo împreună cu noi, nu însoţesc nici sufletul în pribegia lui nesfârşită, nici nu putrezesc în groapă, la un loc cu trupul. Ele sunt prelungirea trecutului, legătura care face ca viaţa nouă, ce începe azi, să nu fie ceva rece, ceva cu totul străin de viaţa ce s-a stins ieri, ci continuarea firească a unui cântec etern şi neschimbat. Ele sunt eterne, ele alcătuiesc singura bogăţie a vieţii, iar viaţa este eternă. Unde rătăcesc amintirile după moartea noastră?.*

5. Pentru ca amintirile să devină perceptibile, este nevoie de un agent, cum sunt ectoplasma în spiritism şi coloranţii în bacteriologie. Acel agent, răspândit în mod egal asupra hemisferei respective, face ca amintirile rămase suspendate în aer, în apropierea locurilor unde s-au petrecut diferitele întâmplări, să devie vizibile. Foarte adesea, amintirile sunt atât de şterse încât ochiul omenesc nu le poate distinge. În asemenea cazuri, se recurge la *trigonometria eretică*, o perfecţiune a trigonometriei clasice prin adăugarea câte unui ochi de erete în fiecare vârf al triunghiului. Ceea ce scapă ochiului omenesc nu scapă ochiului de erete. Amintirile captate sunt lipite pe o foaie de amurg-amurg şi apoi introduse în categoria Sutelor de Mii.

6. Era prin mai. Din batiştea nemărginită ce plutea în văzduh picurau viaducte, marchize şi *quo vadis.*

Încotro te duci? întrebă primul drumeţ pe al doilea, văzându-l că se pregătea de plecare.

Cel întrebat răspunse printr-un gest evaziv.

Ecoul, care stătuse la pândă şi se aşteptase la un răspuns vorbit, fu luat prin surprindere şi repetă acel gest de mai multe ori. Curând însă îşi dădu seama de greşeală. Atunci luă cei doi Poli – Nord şi Sud – pe fiecare într-o mână şi-i lovi cu putere, ca pe două talgere, dar,

cum se întâmplă întotdeauna când faci ceva în pripă, în loc să îndrepți un lucru, mai rău îl strici: talgerile antipode nu scoaseră nici un sunet, căci ecoul uitase să le desfacă din bumbacul alb în care erau înfășurate.

. . . . . .

7. *Ce dragă-mi ești, Matildo!*

AFARĂ-DE-UNU-SINGUR

1. În picioare în fața oglinzii – căci era de părere că orice acțiune câștigă în valoare, iar senzațiile în intensitate, atunci când ia și văzul parte la ele – Kaparak, zis Ruve, zis Stareţul, zis Îmblânzitorul de Tenii, duse la gură cupa de termopil albastru, în care pregătise un amestec de apă grea și de *cele mai bune intenții*, și o goli pe nerăsuflate. Apoi începu să se îmbrace pentru cursă, înfășurându-se de la glezne până la bărbie în fâșii înguste de pânză albă de in, după moda lansată mai de mult de niște momii.

2. După ce termină migăloasa operațiune, ieși din cameră, glumind și discutând cu propria-i barbă, semnată de un etimolog celebru și evaluată la mai multe sute de atmosfere.

Kaparak, zis Ruve, zis Stareţul, zis Îmblânzitorul de Tenii, locuia într-un far, cel mai înalt din colonia de optsprezece faruri întemeiată de el și de șaptesprezece prieteni ai lui. Fiecare membru al coloniei își clădise farul propriu, care mai mare, care mai mic, după cum îi dăduse mâna.

3. Viața de far prezenta toate avantagiile, afară de unu singur; dar, cum în general este foarte greu de găsit o soluție care să nu aibă absolut nici un neajuns, cei optsprezece prieteni, printr-un comun acord, hotărâseră să considere avantagiul care lipsea ca fiind o făptură vie, un al nousprezecelea prieten și chiar construiseră pentru el un far, căruia i se dădu numele de Afară-de-Unu-Singur.

4. Spre a nu strica armonia coloniei, dar mai ales pentru a da acelei ficțiuni și o valoare mistică, se alesese, pentru construirea farului simbolic, un loc singuratic și destul de îndepărtat. Când construcția fu terminată, Afară-de-Unu-Singur fu mutat din loc, de mai multe ori, până când i se pierdu complet urma. Misterul acestei dispariții căpăta, cu timpul, putere de legendă și dădu naștere unei tradiții, care se cristaliză apoi într-o religie proprie. La temelia acelei religii sta năzuința supremă de a descoperi Farul, simbol al verticalității monopode, lumină a vieții, mereu stinsă și iarăși reaprinsă, prodom și apoteoză finală a dinamismului static, Punct-Bază-Spațiu-Dimensiune-Scop.

5. Noua religie nu impunea adepților ei nici o practică exterioară, dar le punea în vedere, chiar de la început, că vor trebui să ia parte la cursa pentru căutarea farului, atunci când ea va avea loc. În acea cursă vor alerga câteșitreile elemente ce alcătuiesc Universul, și anume: materia neînsufleţită, carnea vie și spiritul. Primul element avea să fie reprezentat printr-un tandem cu optsprezece locuri, pe care vor încăleca celelalte două elemente, formând astfel un tot armonic și cu posibilități din cele mai variate.

6. Însă data cursei nu era cunoscută. Din această cauză, cei 18 colonişti, care ţineau cu tot dinadinsul să fie gata în clipa supremă, nu făceau toată ziua decât să coboare și să urce scara răsucită a farului respectiv, înfășurați de la glezne până sub bărbie în fâșii înguste de pânză de in albă, după moda lansată mai de mult de niște momii. Adunându-se din două-n două ceasuri în piața dintre faruri, așternută cu tartane mexicane, prietenii cercetau întrebători aparatul ce trebuie să dea mult așteptatul semnal de plecare.

7. Aparatul, sau, pentru a întrebuința denumirea științifică, *facsimilorganul,* se compunea dintr-un tub nu prea gros de ciment, pe care aluneca încet, de la un capăt la celalt, o rană proaspătă, între buzele răsfrânte ale căreia se vedea un nasture de alamă cu cioc.

Când nu era întrebuințat, *facsimilorganul* se ținea acoperit cu o pălărie tare, melon, ceea ce îmi pare, la drept vorbind, destul de îndrăzneț.

8. Ca de obicei, Ruve era și azi primul la întâlnire. Ducându-se la frigoriferul în care era păstrat tandemul, deschise ușa și alintă cu drag șeile instrumentului, care se gudura, mlădios ca un animal de rasă. Apoi, apucându-l de ghidon, îl scoase în piață unde, între timp, se adunaseră și ceilalți colonişti.

9. Era o zi plină de mărgele, una din acele zile despre care poeții afirmă că *n-ar fi în stare să omoare o sabină.* Farurile, în funcțiunea lor de zi[1], aruncau la intervale regulate raze de întunerec, ce treceau repezi ca fiorii peste natura măgulită. Unele din faruri primiseră câte o pipă aprinsă, altele, mănuși de ață.

10. Cei optsprezece[2] adepți, de-o albeață turburătoare, se adunară în cerc. În timp ce nouă din ei murmurau numele Celui Afară-de-Unu-Singur, ceilalți nouă, ridicând puțin, numai într-o parte, pălăria de peste *facsimilorgan,* se uitară să vadă dacă se arată sau nu vreun semn.

Dar, nici de data aceasta, semnele nu se arătară.

Odată mai mult, pălăria fu pusă la loc, tandemul dus înapoi la frigorifer, iar cei 18 se despărțiră ca frații, urându-și unii altora compot de prune.

11. Kaparak, zis Ruve, zis Starețul, zis Îmblânzitorul de Tenii, intră fără a pierde o clipă în farul său, urcă sprinten scara cu trepte moi, elastice și bombate ca niște burdufuri pline, și, ajuns în lanternă, se opri în fața oglinzii, căci era de părere că orice acțiune câștiga în valoare, iar senzațiile în intensitate, atunci când ia și văzul parte la ele.

Apoi începu să se îmbrace pentru cursă.

BON DE RECHIZIȚIE

Polonius s-a ascuns în măseaua mea, Ritta. Nu m-am supărat și, la început, n-am zis nimic. De câte ori deschid însă gura ca să refac în sens invers opera berzelor și a îngerașilor, el îmi pune bețe în roata care reprezintă singura mea stare civilă. Cu acest sistem voi ajunge, desigur, la covrigi. Dacă Polonius îmi va pune bețe și-n covrigi, atunci voi căuta o mascotă, o voi culca pe spate cu pedalele în sus și, din fiecare muguraș de mamelă de pe pântecele ei, voi face câte un mercenar.

Este mica mea răzbunare, dar, la urma urmelor, nu am și eu dreptul la o stalactită, ușor îndoită?

SATURAȚIE

Kaparak se întorcea spre casă, cu fața la perete. Mergea domol, legănat de tangajul nocturn al străzii, cu fruntea capabilă, cu mâna valabilă, cu limba amabilă și inima stabilă. În acea zi, trăise ceasurile cele mai înălțătoare din viața lui, deoarece avusese în sfârșit prilejul

[1] *corectat din* azi
[2] *modificat din* 18

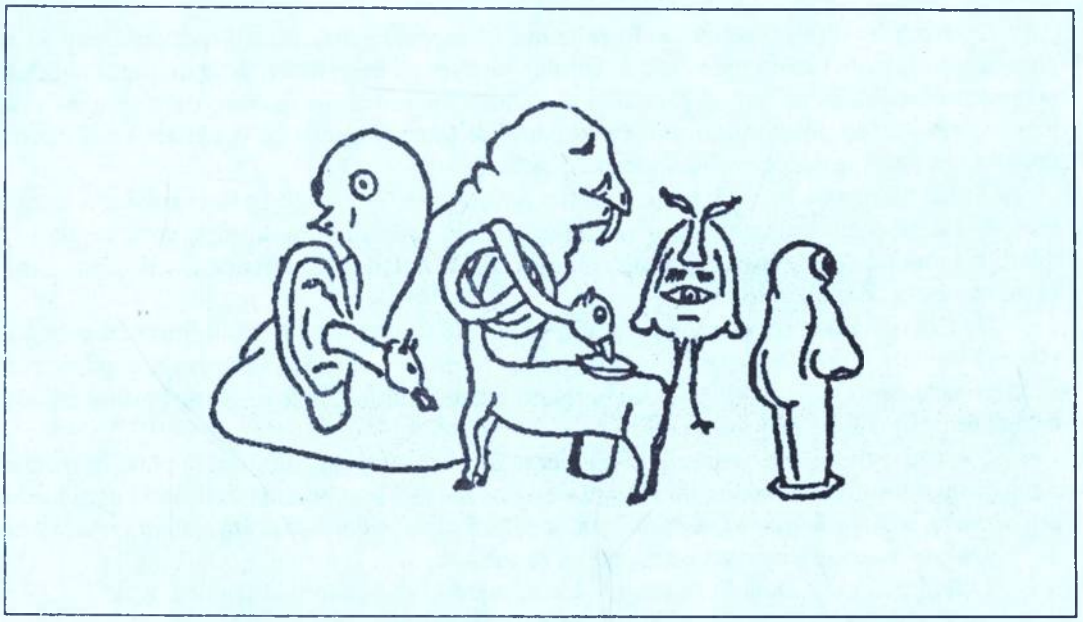

să împărtăşească semenilor săi ideile generale cuprinse în teoria saturaţiei, la care muncise ani de-a rândul.

Măreţia acelei teorii consta în însăşi simplitatea ei: satisfăcând până la saturaţie oricare dorinţă a oamenilor, s-ar suprima[1] dintr-odată tot răul pe lume, toate duşmăniile, toate luptele, toate crimele. Celor ce doresc bani sau alte avuţii, statul să le dea numaidecât orice, din belşug, şi acest gest l-ar costa, pe stat, de bună seamă mai puţin decât cheltuieşte deocamdată cu poliţia, cu tribunalele şi cu închisorile. Dramele pasionale, răpirile, sinuciderile, căsătoriile, toate accidentele sentimentale – prosteşti şi inutile – care[2] costă viaţa atâtora şi fericirea şi mai multora[3], ar fi complet înlăturate, dacă indivizii ar putea să-şi satisfacă înclinaţiile amoroase fără nici o restricţie şi fără nici o complicaţie şi ar fi aduşi, încetul cu încetul, la saturaţie, printr-o savantă succesiune de amabilităţi.

Majoritatea spectatorilor ce asistau la reprezentaţia de operă[4], pe care Kaparak o întrerupsese la mijloc pentru a-şi expune teoria, se pronunţaseră cu vehemenţă împotriva ei, cum se întâmplă întotdeauna când este vorba de o idee superioară. Singură garderobiera se simţise pătrunsă de adevărul spuselor lui Kaparak. Rezultatul acestei conversiuni putu fi observat la plecare, când unul din spectatori, cerându-şi pălăria la vestiar, primi în braţe toate pălăriile din cuiere, ceea ce văzând, ceilalţi abdicară de la orice pretenţii şi declarară că preferă să meargă pe jos.

Printr-un procedeu încă necunoscut, mulţumită căruia fiecare os al corpului putea fi preschimbat, fără nici un neajuns, în cartilagii, Kaparak îşi transformase unul din picioare în trompă de elefant. Mersul lui căpătase astfel o eleganţă neobişnuită, progresiunea orizontală, pe picior, alternând cu deplasarea în traiectorie, pe trompă.

Cum mergea aşa, gânditor, trecând în revistă întâmplările zilei şi ascultând corul organizat de gurile de canal de pe stradă, i se păru că aude pe cineva strigându-l pe nume. Mirat, se opri şi ascultă cu atenţie. Timp de câteva clipe nu auzi nimic, apoi deodată, chemarea

---

[1] *corectat din* se va suprima
[2] *corectat din* cari
[3] *corectat din* multor
[4] *iniţial* reprezentaţia teatrală

ce repetă, trâmbițată de un glas gâtuit, ce semăna foarte mult cu un scârțâit de roată neunsă. Sunetul venea de sus, de la una din ferestrele etajului al cincelea al casei în dreptul căreia se afla.

Kaparak zis Ruve, Zis Stareţul, zis Îmblânzitorul de Tenii, nu era omul care să dea înapoi în faţa unei situaţii neprevăzute. Sprijinindu-se cu palmele de zid, se înălţă pe piciorul trompă, ca pe un cric hidraulic, până la înălţimea ferestrei cu pricina.

Cine nu a intrat niciodată, noaptea, printr-o fereastră de la etajul al cincelea, nu-şi poate închipui ce mulţumire adâncă te cuprinde când încaleci pervazul ospitalier. Te uiţi triumfător la abisul negru căscat în spate şi încerci să simţi cu piciorul podeaua la care ai dreptul.

Aşezat pe pervazul ferestrei, Kaparak[1] începu să caute cu trompa podeaua la care socotea că are dreptul. Dar căpătâiul trompei nimerea tot în gol.

Ce-o fi însemnând asta? se miră el.

Aplecându-se uşor înainte, spre a pătrunde mai bine cu privirea întunericul ce-l înăbuşea, văzu lucind undeva, două şiruri paralele de lumini, ce, de la înălţimea asta, păreau a fi nişte felinare de stradă. Kaparak se frecă la ochi, crezând că este victima unei halucinaţii. Dar când privi din nou, luminile erau în acelaşi loc. Nu mai încăpea nici o îndoială: ceea ce se vedea jos era o stradă cu felinarele aprinse. Prin urmare, în dosul faţadei de-a lungul căreia se urcase, se afla o altă faţadă, iar între ele, nimic, decât lăţimea pervazului pe care şedea aşezat acum Îmblânzitorul de Tenii.

Această constatare, care pe mulţi alţii i-ar fi umplut de ameţeală, pricinui lui Kaparak o adâncă bucurie. *Ce minunată formulă urbanistică, exclamă el, cu buza musulmană. Faţadă după faţadă, până la saturaţie. Intri din stradă printr-o fereastră şi dai în altă stradă, fără să treci prin altceva. Este fără să fie şi totuşi nu este nimic.*

Şi, în entuziasmul lui, se lăsă jos pe trompă, în strada cu felinare aprinse.

Trecând la faţada următoare, îşi lipi inima, care bătea cu putere, de unul din geamuri şi, când fereastra se deschise, Kaparak sări în altă stradă, bătu cu inima în alt geam şi aşa mai departe, repetând acea manevră de nu ştiu câte ori, beat de satisfacţie şi de mândrie. Gesturile lui deveniseră acelea ale unui automat, dar un automat care vibra de exaltare, care-şi simţea ţeasta săltând de clocotul vieţii[2], ca un capac pe o cratiţă uitată la foc. Carnea înfiorată de o voluptate nouă, deslușea cântări uitate de secole, în care se îmbinau

Surâsul grădinarilor,
tăcerea cofetarilor,
norocul păsărarilor,
sărutul plăpumarilor,
cu tainice regrete,
bizare amulete,
incendii de planete,
parfumuri incomplete.
Un rit păgân care te
consumă pe-ndelete.

De la un timp însă, farmecul începu să se destrame. Contururile realităţii apăreau din ce în ce mai precise, ca acelea ale unei sfârleze care pierde din viteză şi începe să se clatine în cercuri tot mai largi, până se opreşte de tot.

Kaparak, zis Ruve, zis Stareţul, zis Îmblânzitorul de Tenii se pomeni pe neaşteptate în faţa unei uşi închise. Instinct sau perspectivă, cine ştie? Ceva umed, în orice caz. Fără să

[1] *iniţial* Kaparak, aşezat pe pervazul ferestrei

[2] *corectat* din vieţei

înţeleagă nici el pentru ce, se simţea turburat ca un copil de ţâţă pus să aleagă între un sfârc uns cu muştar şi altul cu usturoi. Îngenunchind în prag, îşi lipi pieptul de lemnul lustruit al uşii, dar inima lui încetase să mai bată. *Saturaţie cardiacă*, se gândi el blând şi întinse mâna, fără să facă cel mai mic gest. În aceiaşi clipă auzi, pentru a treia oară, vocea care îi rostise numele în noapte. De data aceasta însă, chemarea ei răsuna aproape de tot, limpede, ademenitoare. Sunetul venea din dosul uşii, în expansiunea liberă, cu o frecvenţă de şase solstiţii la oră şi cu un coeficient de autoredresare cuprins în raportul dintre el şi elementele componente.

Se spune că, înainte de a-şi da sufletul, oamenii revăd în minte tot firul trecut al vieţii lor. Ţinând seamă de acest principiu, paznicul se zbătea, cu deznădejdea morţii în ochi, sub genunchiul contrabandistului, care-l apăsa greu pe beregată, tăindu-i răsuflarea. Mişcările deznădăjduite ale mâinilor lui erau din ce în ce mai lipsite de putere şi mai rătăcite. Un alt contrabandist sosi în fugă lângă ei şi strigă celui ce ţinea pe bătrân la pământ: *Opreşte! Opreşte! Nu vezi că ai încurcat lucrurile? Asta este cu totul altă poveste, care nu are nimic de-a face cu povestea lui Kaparak.*

Să revenim deci lângă dânsul.

Tocmai când Îmblânzitorul de Tenii se aştepta mai puţin, uşa se deschise, cum se deschid toate uşile, adică prin definiţie. Vocea misterioasă îi pronunţa acum numele fără întrerupere.

Pentru a înlătura bănuiala că între poziţia în care se găsea el şi scena cu contrabandistul şi cu paznicul ar exista vreo legătură, Kaparak se sculă iute în picioare, îşi scutură cu dosul palmei praful de pe pantaloni şi, căutând să-şi stăpânească emoţia, aşteptă să vadă ce va urma.

În cadrul luminos al uşii apăru o servitoare putativă, care, făcându-i semn cu limba să o urmeze, îl introduse într-o încăpere foarte luxoasă şi-l pofti să ia loc pe unul din numeroşii căiuţi de lemn cu leagăn, ce ţineau loc de scaune. Se găseau acolo cai de toate stilurile: cai gotici, cai rococo, cai empire, cai biedermeier, cai rustici, cai decapotabili, cai cu unde scurte, cai botezaţi, cai-elegie, cai amabili, cai puţin amabili.

După o scurtă ezitare, Stareţul încălecă pe un excelent H.P. şi legănându-se uşurel, îşi făcea planul să introducă şi la el acasă ideea cailor cu leagăn, în loc de scaune, idee pe care o găsea de o saturaţie hipică neîntrecută.

Rămas singur, începu să examineze sistematic odaia în care se afla. Pe unul din pereţi era agăţată o pictură de dimensiuni diferite, reprezentând o luptă între un păianjen uriaş şi un violoncel, în fundul mării.

Un zgomot uşor îl întrerupse [1] din contemplarea tabloului. Întorcând capul, văzu înaintând spre el un bărbat mărunţel călare pe un căluţ chippendale. O intuiţie vagă îi şopti îndată că avea înaintea ochilor pe cel care îl strigase.

Şi, ca şi cum i-ar fi ghicit gândurile, noul venit, oprit la doi paşi de el, spuse: *Îmblânzitorule de Tenii, eu sunt acela care te-a chemat.* Apoi, plecând ochii în pământ, adăugă sfios: *Căci eu sunt şi autorul acestei povestiri.* Kaparak îl observă plin de curiozitate. Era ceea ce se numeşte un autor modern, adică cu antenă de radio montată în arcada ochiului, cu nas-rezervor şi urechi sugative. În deschizăturile nărilor avea nişte ventilatoare cu aripile nichelate, iar în jurul gâtului purta o frânghie groasă, atât de strâns înnodată, încât i se îngropa adânc în carne, dând feţei culoarea roşie-vânătă a ficatului de bou crud. Prin contrast cu figura, umerii, pe care-i purta goi, erau albi ca floarea de crin. Îmbrăcămintea lui începea de la jumătatea pieptului în jos şi consta din felii subţiri de pâine muiate în lapte de biber. Când îl întreba cineva pentru ce tocmai de biber, autorul răspundea invariabil: *Pentru că totul este relativ.*

Undeva, un orologiu întârzia cu douăzeci şi ceva de minute.

---

[1] *iniţial* Un zgomot uşor întrerupse însă

Autorul descălecă, făcând semn lui Ruve să facă la fel, apoi, rupând tăcerea ce-i înconjura, scoase din interiorul ei o doică cu răspuns plătit, un papagal sintetic, niște polemici și o surzenie dătătoare de fiori. Așezând cu îngrijire pe jos toate acele obiecte, făcu semn mosafirului său să ia loc, împreună cu el, în cercul pe care-l formau.

Și, la urma urmei, pentru ce m-ai chemat? întrebă Stareţul, odată așezat.

Mă așteptam la această întrebare, răspunse autorul. *Și trebuie să recunosc că o doream chiar, căci altfel nu vedeam cum aș fi putut continua această istorioară.* Apoi, pe un ton declamator: *La ce-mi folosește cântecul păsărilor, când șezutul meu a căpătat culoarea galbenă a mâinilor de ceară!*

Amândoi bărbații râseră și schimbară o privire plină de dividende. Apoi, cel cu laptele de biber urmă: *Ai auzit vreodată vorbindu-se de femeia-etalon?* Kaparak făcu semn, cu trompa, că nu. *Este umila mea contribuție la teoria ta, pe care o admir profund,* urmă autorul, *o perfecționare, sau – dacă îndrăznesc să zic așa – o completare. M-am gândit că, spre a înlătura orice neajunsuri decurgând din aplicarea teoriei saturației, trebuie păstrat un model permanent al femeii ideale, pentru ca alterațiunile provocate prin mânuirea ei zilnică de către bărbați să poată fi corectate. Mă vei întreba, poate, de ce grija aceasta ca femeia să nu sufere nici o modificare? Pentru că, imediat ce-și pierde anumite caracteristici, femeia nu mai e femeie. Ea nu există ca atare decât prin efectul catalizator pe care-l are asupra bărbatului,*[1] *dar rămâne în afara procesului ce se petrece în sufletul lui. Este întocmai ca instrumentul care servește invariabil la producerea sunetelor, fără să se poată spune că instrumentul este însăși muzica. Bărbatul trebuie să rămână credincios sentimentului, nu ființei care l-a făcut să se nască. Suferim, luptăm și murim (eventual) pentru dragoste, iar nu pentru o anumită persoană. Așa se explică de ce, iubind de mai multe ori în viață, sentimentul este același, în timp ce persoana este alta de fiecare dată.*

Și, ce a existat mai întâi, iubirea sau femeia? întreabă Kaparak, uitându-se cu grijă la trompa lui, care dădea semne de neliniște. Dar autorul se făcu că nu aude întrebarea și se ridică în picioare.

Dacă vrei, vino să-ți arăt femeia-etalon. E în camera de alături.

Stareţul îl urmă, fără a se putea împotrivi ascendentului, pe care îl dobândea, din ce în ce mai mult asupra lui, ciudata personalitate a autorului. În pragul noii încăperi se opri, uluit de lumina orbitoare ce domnea acolo. Punând mâna streașină la ochi, reuși, după câteva minute, să-și dea seama că se găsea într-o sală ai cărei pereți, podea și tavan erau de marmură albă, sclipitoare, netedă. Sala nu avea nici ferestre și nici vreun ornament, iar după ce ușa, care și ea era o simplă placă de marmoră, se închise în urma lor, nimic nu mai întrerupea uniformitatea cristalină a suprafețelor. Avea senzația că se află în interiorul unei uriașe bucăți de zahăr supusă tratamentului cu raze ultraviolete.

Une des facultés les plus étonnantes de l'âme humaine est, peut-être, la rapidité et la vigueur avec lesquelles elle s'empare et reflète les sensations les plus diverses en se succédant sans transition.

Kaparak se simțea transportat de puritatea elementară a mediului într-o lume feerică de microcosme cristaline și de aurore boreale. Era atât de impresionat încât, numai după un timp, observă, la capătul sălii, prezența unei arătări feminine, dreaptă și majestoasă, învestmântată într-o rochie de culoarea pluralității lumilor locuite. Fața ei, neasemuit de frumoasă, răsărea albă și senină sub podoaba bogată a părului cu reflexe de bumerang, iar când surâdea, buzele întredeschise lăsau să se vadă sclipirea dinților minunați, dintre care doi, chiar în față, erau de aur adevărat.

---

[1] *inițial* Ea nu există ca atare decât prin senzațiile pe cari le*** apoi exercită la bărbat

Oricât s-ar părea de necrezut, fapt este că aceasta era prima femeie pe care Ruve o vedea în viaţa lui. Bineînţeles că, în decursul carierii sale de filosof, luase cunoştinţă de existenţa acestui soi de făpturi, fie zărindu-le pe ici pe colo, fie din citite, dar nu stătuse niciodată să le privească mai cu de-amănuntul, după cum se întâmplă fiecărui din noi cu atâtea lucruri care nu au un caracter destul de direct cu sfera intereselor noastre particulare. Iată pentru ce, Kaparak privea acum femeia-etalon cu aceeaşi curiozitate amestecată cu neîncredere şi cu teama cu care un fox-terrier examinează mecanismul unui ceas deşteptător sau subsemnatul, o riglă de calcul.

Autorul asista la această scenă cu un zâmbet satisfăcut de proprietar.

Ce părere ai? întrebă el, apropiindu-se de Kaparak.

Dar acesta nu-l auzea. Părea cufundat într-un somn hipnotic. Ochii îi sticleau, nasul îi sticlea, dinţii îi sticleau, iar nările, cuprinse de tremur, repetau întruna: *odor di femina... odor di femina...* cuvinte răscolite din cine ştie ce adâncuri ale subconştientului. Simţea în suflet o durere aproape fizică, peste care venea să se suprapună o mâncărime metafizică, la gândul că, tocmai când crezuse că ajunsese pe culme, se prăbuşea străfulgerat de razele propriului său ideal. *Odor di femina...* Saturaţie când e vorba de femeie? Ce glumă! Cum să ajungă cineva la saturaţie când fiecare experienţă aduce ceva nou şi când sărutările unei femei nu fac decât să trezească dorinţa de a simţi arsura altor buze? *Odor di femina...* Un fluture nu se poate sătura de flacăra ce-l cheamă în noapte, căci flacăra îl preface în cenuşă, înainte chiar de a fi putut-o atinge cu mângâierea stângace a aripioarelor lui.

Fără a spune o vorbă, Îmblânzitorul de Tenii se întoarse spre uşă. Capul îi bălăngănea cam pe la mijlocul spatelui, atârnat de extremitatea unui gât care se subţiase brusc şi se lungise ca la lebede.

Autorul presimţi o nenorocire. *Ce s-a întâmplat? Pleci? Nu eşti mulţumit de femeia-etalon? Ruve! Stareţule!* striga el, căutând să-i taie drumul. Dar Kaparak nu se oprea din mers.

Autorul îşi frângea mâinile, două câte două, şi le împărţea la săraci.

Îmblânzitorul de Tenii se apropia de ieşire[1]: încă un rând sau două, câteva reminiscenţe, caii cu leagăn, piciorul-trompă, tabloul, câteva faţade... şi iată-l ajuns din nou în stradă.

Ruve! Stareţule! de ce pleci? de ce-ţi atârnă capul cum nu s-a mai pomenit niciodată? continua să strige autorul, oprit în pragul uşii, cu ochii înecaţi în lacrimi. Dar vocea lui, gâtuită de emoţie şi desperare, nu avea nici un fel de răsunet. Neputincios, privea ciudata siluetă a lui Kaparak, zis Ruve, zis Stareţul, zis Îmblânzitorul de Tenii care, dibuind ca orbii, îşi reluă preumblarea nocturnă din locul în care o întrerupse.

HOROSCOP

Soarele se îndrepta, ursuz şi fără tragere de inimă, spre linia neclintită a orizontului. Se vedea prea bine cât îl nemulţumea faptul că nu era în stare să născocească un nou fel de a apune, ca să risipească, măcar cât de cât, monotonia plimbării de fiecare zi.

Oamenii erau cuprinşi şi ei de neliniştea astrului. O simţeau cum se lăsa asupra lor, cum îi pătrundea, o dată cu dogoarea iritantă a acelei după-amiezi de vară. Dar nu înţelegeau de unde le venea acea nelinişte şi, cum de obicei nimeni nu se mulţumeşte cu explicaţii simple, toată lumea era de părere că de vină trebuia să fie Balena de Argint, care, zice-se, apăruse din nou în apele propontine.

---

[1] *iniţial* se apropia de sfârşit

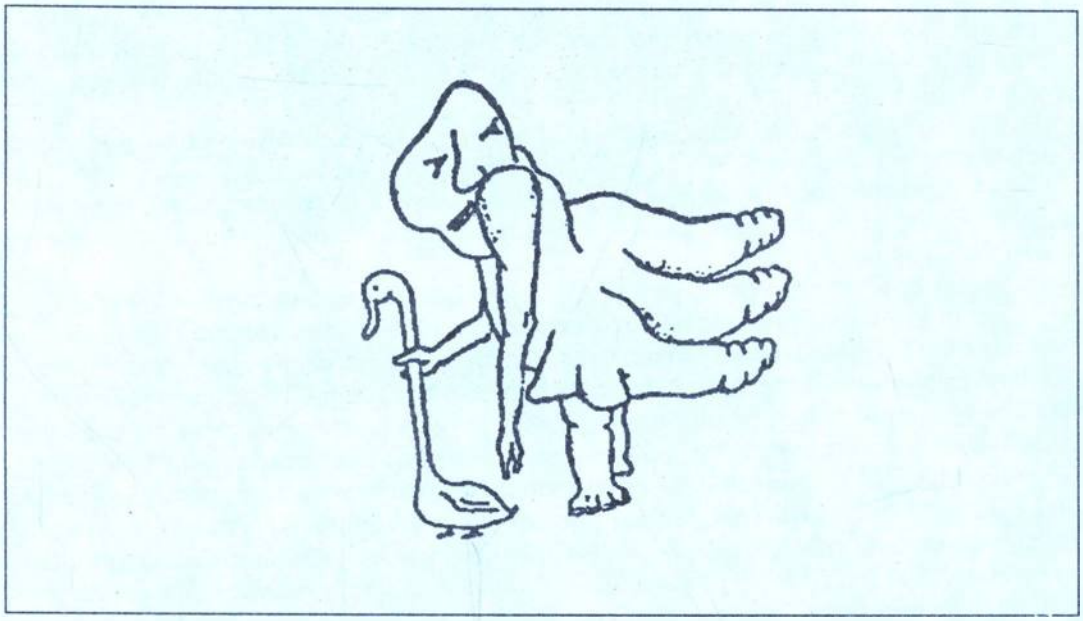

Pe terasa în formă de nicovală ce lega profilul pur al Împăratului de sala Congresului Adulmecativ, patru Mari Eunuci discutau cu aprindere:

– *Nu știu ce se întâmplă cu mine*, spunea unul din ei, plimbându-se agitat de colo până colo. *Am simțirea că s-a petrecut o schimbare în toată ființa mea, în lucrurile ce mă înconjoară,* în aerul pe care îl respir. Bolnav nu cred să fiu, căci nu mă doare nimic și totuși...

– *Și eu simt ceva cam la fel!* se grăbi să răspundă un altul, ștergându-și chelia și ceafa strălucitoare de năduşeală, cu capătul brâului ce-i încingea pântecele rotund.

– *Știți ce am visat azi-noapte? Am visat că aveam iarăși...*, începu[1] al treilea și termină[2] fraza pe șoptite, la urechea celui de lângă el.

– *Semn rău, semn rău!* exclamă acesta, căci așa era credința tuturor eunucilor, că e semn rău să visezi ceea ce ți s-a răpit pentru totdeauna.

Discuția continuă încă o bucată de vreme, pe același ton înfrigurat. În cele din urmă, Marii Eunuci ajunseră la concluzia că trebuie să caute numaidecât pe cineva în stare să-i lămurească asupra ciudatei stări sufletești ce pusese stăpânire pe ei. Cu fiecare minut ce trecea, impresiile din afară deveneau tot mai stranii. Vedeau totul ca într-un vis, sau ca prin vălul beției, sau, mai precis, cu senzația pe care o încerci când revezi, după foarte multă vreme, un decor bine cunoscut. Totul este ca-n trecut, toate amănuntele identice,[3] până la cel mai neînsemnat, dar îți dai seama că totuși[4] s-a schimbat ceva și deodată înțelegi că acel ceva este *timpul,* care nu a stat în loc.

Cei patru Eunuci părăsiră terasa și porniră spre Hipodrom.

Împiedicându-se în straiele lor largi de mătase colorată, pe care graba le făcea să fâlfâie în toate părțile, urcară scările de marmură verde ale Amfiteatrului și dădură buzna gâfâind[5] în loja imperială. Un vânt plin de deznădejde, ca un oftat veneric, răbufnea din când în când în faldurile goale ale draperiilor de la intrare.[6]

---

[1] *deasupra lui,* întrerupse, *șters*
[2] *deasupra lui,* sfârși, *șters*
[3] *adăugat ulterior cu creionul*
[4] *inițial* dar îți dai totuși seama că
[5] *suprainterealat*
[6] *inițial* Un vânt plin de deznădejde, ca un oftat veneric, făcea să se umfle draperiile grele de purpură, împodobite pe margini cu noduri de papură

Loja era goală, dar nu atât cât s-ar putea crede, căci în mijlocul ei apăruse o pelvidie, ca o floare. Pelvidiile, ca şi mătrăguna, cresc în locurile unde a căzut sămânţă de om, numai că mătrăguna încolţeşte la picioarele spânzurătorii, în timp ce pelvidia înfloreşte acolo unde sămânţa a fost împrăştiată cu bucurie.

Cei patru Eunuci, dezamăgiţi de faptul că nici Împăratul, nici Marele Satrap şi nici unul dintre Curteni nu erau acolo, stăteau ca pironiţi locului, neştiind încotro s-o apuce.[1]

Deodată, nişte cuţite întârziate, cu lama albastră şi plăselele negre, trecură, sclipitoare şi grăbite, ca un stol de guvizi, pe deasupra capului celor patru Eunuci şi se înfipseră zbârnâind în spătarul Tronului.

Semne rele, semne rele, guiţară ei înspăimântaţi şi se repeziră în colţul opus al lojii.

Jos, în arena spaţioasă, vântul răscolise nisipul auriu şi-l preschimbase într-o mare de dune, ale cărei ondulaţii regulate se pierdeau în depărtare. Mercenari de toate naţiile rătăceau fără ţintă printre valurile de nisip. Fiecare din ei primise, ca răsplată pentru serviciile aduse, câte un cap de pod. Dar nici unul din acei războinici pe jumătate sălbatici nu ştia să se folosească de un asemenea dar şi nici nu-şi putea da seama că acelea erau ultimele capete de pod ale Istoriei. Cuprins de o inspiraţie subită, cel mai gras dintre eunuci exclamă pe neaşteptate[2]: *Vai, dar proşti mai suntem! Cum de nu ne-am gândit de la început la singurul om care ne poate da un sfat în adevăr bun, la Cuviosul Haemostat din Narghileea, supranumit şi regretatul nemuritor? Înţelepciunea lui e ca serviciul militar în Franţa, adică obligatorie; bunătatea lui e ca primul randament al unei fecioare, adică necontrolabilă; mărinimia lui e ca pietrele de moară, adică cu o gaură pătrată la mijloc; răbdarea lui e ca timbrele neîntrebuinţate, adică gumată pe spate. Să mergem, deci, la el!*

Ca la un semn, dădură toţi patru[3] buzna spre ieşire şi părăsiră loja imperială. De grăbiţi ce erau, uitară să mai arunce o ultimă privire de adio asupra Hipodromului, pe care nu aveau să-l mai vadă niciodată.

Parcă noi ştim, când trecem cu trăsura spre gară[4], prin dreptul casei bătrânului acordor de piane, că n-o să-l mai vedem niciodată? Parcă urmaşii noştri vor şti, mâine, că privesc lucruri pe care ochii noştri le-au văzut cândva pentru o ultimă oară? Şi – la urma urmei – parcă ar folosi la ceva să se ştie asemenea lucruri? Desigur că nu!

Eunucii se îndreptau acum, în cea mai mare grabă (am mai spus-o o dată şi o repet, însă pentru ultima oară), spre cartierele de sus ale oraşului. O bucată bună de vreme lipăiră cu sandalele lor aurite printre băltoacele şi pietroaiele ce le îngreunau mersul, în labirintul de ulicioare întunecoase de la poalele zidurilor.

Se înnoptase de-a binelea când se opriră în faţa unei uşi, ascunsă în umbra unei firide adânci. Era o uşă străveche, acoperită cu zdrenţe, zbârcită şi ciupită de vărsat, cu părul vâlvoi, încâlcit de murdărie, cu un ochi pe jumătate închis de o pleoapă sângerândă, cu celălalt acoperit de albeaţă şi atât de bulbucat, încât aducea cu o ciupercă crescută în scoarţa crăpată a unei buturugi mucegăite.

Deschide-te! se piţigăi la ea unul dintre eunuci, dându-i una cu piciorul. Uşa se deschise, parcă în silă, lăsând să scape o duhoare de necrezut, care îi făcu chiar pe eunuci, cât erau ei de eunuci, să simtă, pentru o clipă, clocotind în ei atavica ură dintre sexe.

Dar nu aveau timp să stea la gânduri, căci secolele treceau într-o goană ameţitoare. Şi nu aveau nici putinţa să aleagă, căci altă uşă nu s-ar mai fi deschis pentru ei în toată cetatea.

---

[1] *întreg paragraful, iniţial* Cei patru Eunuci rămaseră adânc dezamăgiţi văzând că se înşelaseră în socoteala că vor găsi acolo pe Împărat împreună cu toţi curtenii şi, printre aceştia, pe marele Satrap. În acesta din urmă îşi puseseră ei toată nădejdea.

[2] *fraza, iniţial, arăta astfel* Marii Eunuci schimbau între ei priviri neliniştite şi, eventual, ceva peniţe *. În mijlocul acelei operaţiuni, cel mai gras dintre ei izbucni dintr-odată pe melodia *Cei trei grenadieri* de Schumann

[3] *suprainterca lat cu creionul*

[4] *suprainterca lat cu creionul*

Intrară deci, repede, înainte ca viitorul să devină un trecut atât de îndepărtat încât să le scape cu totul de sub control.

Cei patru eunuci se găseau acum într-o încăpere circulară de dimensiuni impunătoare, cu patru deschizături.

O! farmecul acelor deschizături! O, minune definitivă, neîntrecută realizare a geniului omenesc! Toate limbile pământului adunate la un loc sunt neputincioase să slăvească îndeajuns chipul în care îndemânarea tehnicii se împerechiase cu misterele chirurgiei şi plămădise acele născociri din beton şi fier, ce aveau însuşirile materiei vii! Nu numai artistul, al cărui suflet se freacă necontenit, ca un porc, de zaplazul fanteziei, dar nici chiar muritorul de rând nu putea rămâne nepăsător în faţa unor asemenea deschizături.

S-a pus adeseori întrebarea, în ce constă atracţia pe care o exercită asupra noastră diferitele deschizături cu care ne întâlnim în viaţă? De unde vine acea vrajă căreia ne supunem cu toţii, fără excepţie şi fără împotrivire?

Din punct de vedere formal, deschizăturile se pot împărţi în două categorii: deschizături subiective şi deschizături obiective (de ex. la aparatele fotografice). Se înţelege de la sine că fiecare individ este îndreptăţit să aibă anumite deschizături personale, fără de care nici nu ar putea trăi. Dar omul nu se mulţumeşte numai cu ele, ci se preocupă, mai presus de orice, de deschizăturile altora.

Noţiunea de *deschizătură* poate fi concretă sau abstractă, după împrejurări. Astfel, o deschizătură îngustă, ale cărei margini vin în atingere cu corpul străin ce se strecoară printre ele, este o deschizătură concretă, în timp ce una largă, prin care acelaşi corp străin poate trece fără să se atingă de nimic, este o deschizătură abstractă. Cei mai mulţi teoreticieni susţin că deschizăturile abstracte sunt o formă a infinitului. Omul de bun simţ însă găseşte că ele nu sunt de nici un folos şi că, deci, mai bine nu ar exista.

Dar să ne întoarcem la deschizăturile încăperii despre care vorbeam mai sus.

Prima, ascunsă în umbra hazlie şi ocrotitoare a unor stâlpi contractili, ducea la cer, era legată printr-o punte aeriană de nervi umani, uscaţi şi unşi cu miere de stele. Cu toate că nu avea o culoare precisă, în jurul ei plutea o foarte puternică senzaţie de albastru.

A doua deschizătură, rotundă şi puţin ţuguiată, sugea ca un sorb şi înghiţea tot ce trecea prin dreptul ei. Pentru a pătrunde înăuntru trebuia dată la o parte o draperie grea de false membrane, dincolo de care se afla o boiangerie de lux, înzestrată cu toate cele necesare pentru prelucrarea chromozomilor.

A treia se mişca întruna, iute ca suveica şi, până să-i treci pragul fierbinte, te poticneai de multe ori. Dar odată intrat, nu-ţi părea rău, căci descopereai, în interiorul căptuşit cu unghie, o instalaţie de duşuri din care ţâşnea şpriţ în loc de apă.

Ultima, de o stricteţe canonică, având ca unic ornament o discretă emblemă masochistă, ducea în interiorul unui nas.

În mijlocul pardoselii, strânsă între lespezile de porfir se găsea o oglindă rotundă măsurând vreo şase coţi în diametru. Eunucii îngenunchiară la marginea ei şi ridicară braţele spre cer:

Oglinda este apa stafiilor, spuse pe şoptite unul din eunuci şi toţi patru se cutremurară cu convingere. Apoi se aplecară înainte până atinseră oglinda cu burţile şi, fără să mai aştepte, începură să înoate simbolic pe suprafaţa ei lustruită.

Întreaga încăpere era cufundată în întuneric. Doar faţa oglinzii se lumina din când în când, de o licărire nehotărâtă, verde-cenuşie, culoarea coclelii. Făcuţi ghem, cu genunchii la gură, eunucii pluteau pe apa de lumină ca nişte dovleci multicolori.

Pe nesimţite, sala se umplea de lume. Pâlcuri întunecate de omenire pătrundeau fără întrerupere prin toate patru deschizăturile şi se înşirau în tăcere de-a lungul pereţilor.

Printre cei din urmă apărură Femurii, uşor de recunoscut după micile grilaje de fier ce împrejmuiau personal fiecare ins, urmaţi de aproape de Astragali şi de Iliaci, în timp ce, din partea opusă, înainta Colegiul Numismaţilor, purtând în frunte o pancardă pe care scria NOI NU PRINDEM PĂSĂRI.

Nici cel mai mic zgomot nu tulbura liniştea solemnă a sălii. Prezenţa acelei mulţimi de oameni era trădată doar de o slabă deosebire de nuanţă pe care feţele lor livide o făceau să se desprindă din fundalul întunecat.

Faima Cuviosului Haemostat era atât de răspândită, încât nu era nicidecum de mirare că tot poporul venea spre el, în ceasurile acelea de grea cumpănă.

După o aşteptare lungă, neclintită, cei de faţă înţeleseră, printr-o intuiţie sigură, că preacuviosul sosise în mijlocul lor. Făptura lui prinse să apară vederii treptat-treptat, plutind în aer, în mijlocul încăperii, la o depărtare nehotărâtă şi răspândea o slabă lumină cenuşie de imagine radioscopică. În pântece se vedea foarte lămurit umbra opacă a unei ancore de vapor, pe care Haemostat din Narghileea o înghiţise cândva, în tinereţe, ca o sfidare adusă teoriei *purgativelor psichologice* susţinută de un teozof adversar.

Răsunător ca un clopot de catedrală, glasul Cuviosului Haemostat umplu deodată bolţile:

Nu vă temeţi, nu vă văitaţi! zise el. *V-aţi înfricoşat ca o turmă de oi ce simte venind urgia. Dar ea a trecut peste voi fără să vă vatăme. Ascultaţi ce vă spun: timpul s-a însoţit la începutul începuturilor cu aşezările pământului şi au urmat împreună aceeaşi cale. Dar iată, acum s-au despărţit. Lunecând în timp, lumea s-a mutat dintr-odată în mijlocul unor alte măsurători, iar timpul, în care aţi fost zămisliţi şi aţi trăit până acum, s-a dus,*[1] *cum se duce valul când îi iau locul alte valuri pornite din adâncul oceanului. Vi s-au schimbat vremurile începuturilor voastre şi voi aţi rămas în loc, fără însăşi putinţa de a vă sfârşi viaţa. Dar, nu vă înspăimântaţi! Aţi început a nu mai fi, căci timpul vostru nu mai este, dar nu braţul morţii v-a secerat, ci trecutul şi viitorul s-au închis peste voi, ca cele două scoarţe ale unui ceaslov şi v-au prins la mijloc. Nu vă temeţi, nu vă văitaţi, nu vă temeţi, nu vă văitaţi,* repeta într-una Cuviosul şi glasul său, din ce în ce mai slab, se stinse încetişor, împreună cu întreaga arătare.

Roasă de acidul timpului, înfăţişarea tuturor celor adunaţi în jurul oglinzii se schimba necontenit şi, cu fiecare imagine nouă, ce lua locul uneia vechi, nivelul oglinzii scădea, scădea mereu, spre adâncuri irevocabile.

În zilele noastre, oglinda cu cei patru eunuci se află în fundul unui puţ adânc de o mie şi ceva de ani şi care se adânceşte neîncetat. La gura puţului se adună, din când în când, învăţaţii acestei lumi şi încearcă să-i pătrundă misterul. Când văd că nu izbutesc, îşi întorc privirile spre cer şi caută să dezlege taina stelelor. Dacă se uită în puţ, vorbesc de Theopompo sau de Balena de Argint; dacă se uită în sus, vorbesc despre nemurire. Dar nici unul din ei nu ştie că în fundul puţului se oglindesc toate stelele şi că nu există nici răsturnare, nici început, nici sfârşit, nici semne care să ne arate unde este jumătatea drumului.

ÎNCORDARE

Mă simt muşcat de-un animal ce încă nu a fost creat
Un animal cu rădăcini înfipte-adânc în piatra dură
Ar trebui – pretinde el – să mor la prima muşcătură
Pentru ca celelalte trei să n-aibă nici un rezultat.

[1] *iniţial* s-a dus în depărtări

Cu preciziune de instinct turnat în prizme de cristal
Mă descompune în culori, în gest, în suflu şi cadenţă.
Mi-a strecurat sub tălpi un gol, pe care-l scot în evidenţă
Ca să se ştie câte-ndur din vina celui animal.[1]

Din partea mea n-a întâlnit nici văicăreli, nici ochii plânşi
Şi totuşi, azi mă văd ţinut de mine însumi la distanţă.
El zice că sunt vinovat că n-am ştiut să-i dau substanţă
Şi-aşa, ne acuzăm faţiş, lovind în gol cu pumnii strânşi.

DIALOG CU POLICANDRUL

– Allo! domnul Adriané?
– Da, da, da, da, da.
– Generos, consimţământul străluceşte sub razele valorii. La un semnal, vom trece unul prin celălalt şi ne vom identifica.
– Aştept semnalul dumneavoastră.
– Semnalul poate fi de fier, de os, sau de amândouă. Dar să nu credeţi cumva că vreau să-mi impun părerea.
– Corespunde oare părerea cu puterea?
– Nu, căci nu putem cât părem.
– Repetaţi, vă rog, acelaşi lucru de trei ori.
– Romanele de colo, din raft, au ceva care-mi aminteşte de fostele mele amante: sute de foi fără convingere, legate împreună,[2] cu despletirea mai bogată sau mai săracă a frazelor, cu monotonia insistării asupra aceluiaşi subiect, cu deprecierea suferită de îndată ce i s-au tăiat filele şi cu erata absolut inutilă.
– Pe mine mă fac să zâmbesc volumele legate în piele, prin caracterul lor de permanenţă. Cum explicaţi dumneavoastră aceasta, personal sau prin procură?
– Putem face pe morţii între cei vii, dar nu şi invers.
– În stratosfera odăii, între linia de plutire a capetelor şi tavan, se află o regiune, căreia i se dă mult prea puţină atenţie.

Ca şi cum creştetul capului ar fi sfârşitul lumii, ceea ce este dincolo de el nu interesează pe nimeni. Totuşi, acolo, în acel spaţiu necercetat, se deapănă, în răsturnare, un fel de ecou magnetic al vieţii noastre, un calendar domestic, străbătut de la un capăt la celalt de fluidul făpturilor şi de radiaţiunile obiectelor din odaie.

– Vă urmez cu plăcere în acele regiuni superioare.
– Faceţi atunci ca mine. Vom căuta să nu trecem pe jos, prin odaie, căci am putea fi opriţi din drum.
– De cine?
– De noi înşine.

*
* *

– Admiraţia mea pentru dumneavoastră n-a mai cunoscut margini din clipa în care am băgat de seamă că aveţi profilul mai lung decât talia.
– Sunt semne care nu înşeală, altele care înşeală, sau de amândouă.
– Repetaţi, vă rog, acelaşi lucru de trei ori.

---

[1] *iniţial versul suna astfel* Spre a justifica deplin acţiunea celui animal
[2] *supraintercalat cu creionul*

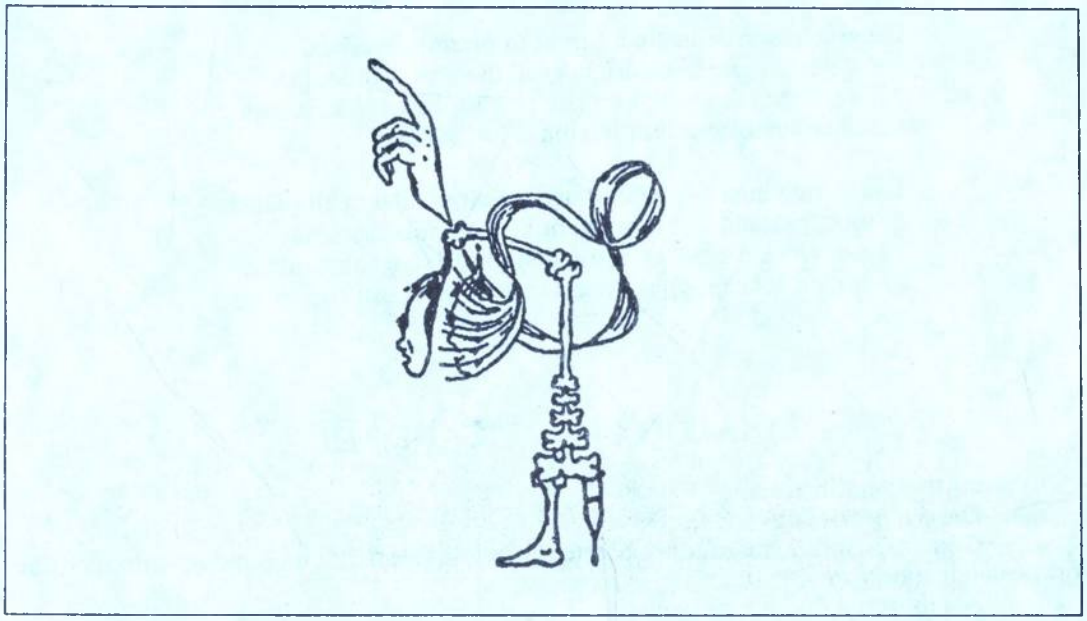

– Singura mea scuză, singura mea consolare, singura mea prietenă, singura mea prietenă-scuză, singura mea broscuţă este o broscuţă de diamant, care, băgată în apă, devine invizibilă, se face nevăzută, singura mea scuză invizibilă este acea consolare de diamant, căci sunt singurul care ştiu că se află acolo, în apă, ca o prietenă, ca o scuză.

– Tot prin cuiere trăiţi, domnule Adriané?

– Mai mult ca oricând. Ştiţi, după cum spunea Bunicul Pământului: *locuiesc într-un cuier şi iubesc numai pere, căci sunt veşnic virgine.*

– La adăpostul pârghiei care vă patronează, vă dă mâna să vorbiţi astfel. V-aş propune un schimb: vă dau nişte ouă de barcă, să le puneţi la clocit (afirmaţiunea că bărcile nasc pui vii este falsă).

– Primesc schimbul ca o orfană.

– Ca o ofrandă.

– Repetaţi, vă rog, acelaşi lucru de trei ori.

– În tunelul de la Predeal, ca într-un simbol al mireselor neorânduite, am intrat cu faţa şi am ieşit cu spatele. M-am regăsit atunci, fără să vreau, într-un punct al vieţii din care căutasem să scap cu disperare. M-am zbătut din braţ, ca dintr-o aripă rănită şi nu întâlneam în jurul meu decât golul. Aş fi vrut cu totul altceva. Aş fi vrut cu totul altceva. Aş fi vrut să-mi las spre neschimbare fiecare pas întipărit în muşchiul umed, dar tunelul mă intimida, când îl vedeam râzând de mine cu cerul negru al gurii lui.

– Allo! allo! nu închideţi, vă rog.

– Fiţi fără grijă, nu voi închide. De pe vremea lui Parsifal, n-a mai făcut nimeni acest lucru aşa cum trebuie.

– Dacă ţineţi, vă pot da cuvântul înapoi.

– M-aş mulţumi cu două sau trei versuri simple, dar frumoase.

– Cunoaşteţi balada marinarului din Antilopia, care nu purta nici inele, nici mărgele, nici zadarnice bretele, hainele direct pe piele, cizmele fără obiele?

– Viaţa marinarilor este un exemplu de abnegaţie, bărbăţie şi cinste.

– A, b, c.

– Destoinicie, eroism, fidelitate.

– Viaţa marinarilor este un exemplu de virtute alfabetică.

*
* *

– Allo! domnul Adriané?

– În mod excepţional, da.

– Îmi vine să trag o concluzie.

– Puteţi conta pe discreţia mea.

– Nici nu vă puteţi închipui ce lucru îngrozitor mi s-a întâmplat acum două minute.

– În mod excepţional, nu.

– Este vorba de gaura broaştei cheii de la uşă.

– Repetaţi, vă rog, acelaşi lucru de trei ori.

– M-am apropiat de uşă în vârful picioarelor şi mi-am lipit ochiul de gaura cheii. De gaura broaştei cheii de la uşă. Privii înăuntru şi dintr-o dată răsuflarea mi se tăie de spaimă. Dincolo de uşă văzui câţiva domni, nu ştiu exact câţi, îmbrăcaţi în haine negre şi aşezaţi pe scaune puse în arc de cerc. Aplecaţi uşor înainte, domnii fixau broasca prin care priveam eu, arătând spre mine cu degetul întins. Toţi aveau monoclu în ochiul drept, legat cu şiret negru, lat. O clipă stătui împietrit, apoi o luai la fugă ca un nebun, purtat cu greutate de picioarele care îmi tremurau ca piftia, şi iată-mă. Vă interesează şi restul?

– În mod excepţional, nu.

*
* *

– Văzut din depărtare, vaporul părea un punct în devenire. Foarte adesea, vapoarele par asemenea puncte, care, puse unul lângă altul, formează linii de navigaţie cu gust şi nume de sosuri englezeşti. Orice periplu marin poate fi privit ca un proces gastronomic. Astfel este cunoscut[1] cazul unei agape colegiale, care, împinsă de împrejurări în mijlocul valurilor, se transformase în vapor, un vapor-agapă, o cină, un aperitiv, ceva uşor, busolic, gustos şi hrănitor totodată. Un marinar sta de veghe pe tejgheaua-punte. În locul lămpii din tavan se legăna un *vol-au-vent*. La fiecare izbitură de val, mesele schimbau feţe-feţe, iar tacâmurile nu se mai lăsau întoarse cu vârful în altă direcţie decât Nord.

– Iar ca desert?

– O catastrofă. Armatorul construise fundul vaporului dintr-un material solubil în apă. Atât timp cât stratul exterior de vopsea fusese nou, servise ca izolator, dar cu timpul se subţiase şi, la un moment dat, vaporul a început să se topească şi să se desfacă în bucăţi.

*
* *

– Ieri noapte am visat un cal alb, culcat pe jos, în sufragerie. Îngenunchiat lângă el, mă străduiam să-i pun o pernă sub cap. Dar capul calului era prea greu şi gâtul prea gros ca să-l pot cuprinde cu braţele. Atunci i-am dat perna să o mănânce. Mă simţeam foarte încurcat sau, pentru a spune acelaşi lucru cu alte cuvinte, mă simţeam foarte încurcat. O secundă mai mult şi m-aş fi simţit atât de încurcat încât orice explicaţie ar fi devenit de prisos. Din fericire, calul alb sta culcat pe duşumeaua sufrageriei. Acum mi se pare curios să vorbesc despre aceste

[1] *iniţial* se povesteşte

lucruri, dar atunci eram fericit că totul se petrecea cu atâta simplitate. Era ca într-un atelier de sculptură: liniște, lumină, un model care se transforma încetul cu încetul în statuie, și, fâlfâind prin toată încăperea, ca niște fluturi mari de noapte, mâinile, cu palmele mânjite de lut ale artistei.

– Dați-mi voie să mă prezint: Adriané, porumbel călător.

– Pentru a câta oară zburați?

– Un, doi, cadența trebuie respectată. Extrăgând rădăcina pătrată a porumbeilor, obținem aceleași rezultate ca și Cristofor Columb: un continent nou, stând în picioare pe masă.

– Iertați-mă dacă insist, dar atelierul de sculptură tremură ca-n funduri de ape. Fără să fiu văzut, mă apropii de Inspirație. E neagră și înaltă ca o umbră, scobită pe dinăuntru, ca o armură. Mâinile artistei continuă să mă obsedeze. Cred că, dacă m-aș ridica, farmecul s-ar risipi și fluturii de lut s-ar prăbuși la pământ, dar m-aș putea oare ridica, împovărat cum sunt [de] aurul creației?

– Să inversăm puțin rolurile: dumneavoastră sunteți sculptorița, sculptorița este absentul din colț, iar modelul vă sculptează pe dumneavoastră.

– Situația mea ar deveni, în acest caz, foarte grea, căci modelul mi-ar goli în scurt timp trupul, cu linguriță lui de aur. A făcut această treabă în decurs de sute de mii de ani și a golit nenumărate făpturi omenești, când cu linguri mici, dacă îi era tare foame, când cu linguri mari, dacă nu prea avea poftă de mâncare.

– Mai aveți ceva de adăugat? Ne-au mai rămas numai trei minute de stat de vorbă.

– Între minutul al doilea și al treilea voi avea plăcerea să vă înștiințez că nu mâinile artistei mă obsedează, ci faptul că nu le pot găsi o explicație.

– Ne închinăm cu toții în fața puterii de pătrundere a degetului arătător.

– Și a celui mijlociu, bineînțeles.

– Mai rar a inelarului, iar cel mic, nimic.

– El este copilul răsfățat al stângăciilor noastre.

*

* *

– Allo! Domnul Adriané?

– Da, da, da, da, da.

– Îndrăznesc să vă cer sprijinul într-o chestiune foarte moldovenească.

– Vă ofer un lanț de tras apa și un suport pentru pisică, ambele de aur, bineînțeles.

– Ce mai fac covoarele dumneavoastră?

– Covoarele pot fi de ieri, de mâine sau de amândouă. Ele se împart, de obicei, în covoare și orientale. Împărțirea nu dă totdeauna rezultate exacte. În acest caz, se face proba prin operație contrară, adică lăsând la o parte prejudecățile. Atunci ajungem din nou la covor.

– Repetați, vă rog, același lucru de trei ori.

– Cineva m-a învățat să aștern sub covor un rând de discuri de gramofon, asigurându-mă că astfel se dansează mai ușor. Când am făcut încercarea, cei ce erau la curent n-au simțit nici o deosebire, pe când ceilalți mi-au spus să dăm covorul la o parte, căci se dansează mai bine fără covor.

– Orice teorie trebuie verificată în total sau în parte, sau amândouă.

– Am comparat odată femeia grasă, cu brațe puternice, care îți frânge mijlocul cu o putere de bărbat, cu femeia slabă, cu brațe pirpirii, ca de copil și cu șira spinării în relief, ca nasturii de la tunica de mare ținută. Covorul a hotărât în favoarea femeii grase, căreia urmează însă să i se schimbe brațele cu cele ale femeii slabe.

– Sunteți, după câte văd, un abil arheolog.

– Ca să fiu sincer, am şi eu un ideal în viaţă, ca tot omul şi acest ideal este: băi de mare pe covor.

– În lipsă de ideal, oamenii se mulţumesc cu lipsuri mai puţin importante. Unele lipsuri se simt, altele nu. Gândiţi-vă, de pildă, la lipsurile unei copile ce nu poate fi utilizată decât parţial. E o lipsă, o elipsă, parţială sau totală, de lună, de soare, sau de amândouă.

– Tot aşa glumeţ aţi rămas, cum vă ştiam, domnule Adriané.

– Repetaţi, vă rog, acelaşi lucru de trei ori.

– Cred că nu mai este necesar să insistăm asupra lipsei de ideal.

– În teorie da, în practică nu. Covorul decide în ultim loc.

– Duminica, covoarele mele ies la plimbare. Cele mici merg înainte, cele mari în urmă, ţinându-se de ciucuri, căci mâini nu au.

– Covoarele au paraziţi?

– Azi mai puţini, mâine mai mulţi. Paraziţii se fixează între ciucurii covorului, unde construiesc anumite baraje, la fel cu cele ale castorului de Canada. Numele şi clasarea acestor paraziţi în zoologie sunt încă nehotărâte. Singure barajele lor cresc mereu, provocând un accentuat strabism la personagiile principale ale Tebrizului meu figural. Câteodată par chiar ei nehotărâţi între ciucurii covorului. Acea nehotărâre este modul lor de reproducţie. Cu cât sunt mai nehotărâţi, cu atât numărul lor creşte. Nehotărârea lor creşte, îndrăzneala lor creşte, orgoliul lor creşte, importanţa lor creşte. Procesul de reproducţie are loc fără întrerupere, între ciucurii paltonului sau ai covorului, sau amândouă. Aceasta este tot ceea ce ştiinţa a putut stabili până în ziua de azi. Mai treceţi dumneavoastră, vă rog, şi mâine pe-aici.

*
* *

– Vă interesează teatrul, domnule Adriané?

– Arta teatrală este contrastul dintre un volum de lumină şi un volum de întuneric. Puse faţă-n faţă, se naşte între ele, pe linia de întâlnire, care este rampa, un văl de vibraţii, o perdea de scânteieri şi cu cât acea perdea este mai deasă, cu atât efectul asupra publicului este mai puternic.

– Ce raport există între artă şi amor?

– Arta este o formă evoluată şi deci mai moderată, mai puţin dezlănţuită, a amorului. Amorul, la rândul lui, poate fi caracterizat astfel: o luptă sălbatecă, neînduplecată, până la nimicire, între două curente asemănătoare de fluid. Cu cât potrivirea dintre fluide este mai mare, cu cât atracţia reciprocă este mai irezistibilă, cu atât încordarea este mai puternică şi lupta mai aprigă.

– Ceea ce spuneţi Dumneavoastră mă înspăimântă.

– Vă voi da îndată un exemplu.

*
* *

(Intermezzo dramatic)

SCENA IV

ROGER ŞI GARDENIA
(*în picioare, lângă fereastră*)

ROGER: Aşteaptă să văd dacă nu vine cineva.
GARDENIA: Şi chiar dacă ar veni, ce-ar fi?
ROGER: Mi s-ar părea că suntem mai puţin singuri.
(*Sofaua se pune în mişcare, greoaie ca o bivoliţă şi trece din dreapta în stânga scenii, mugind trist*).

GARDENIA (*rezemându-se cu spatele de masă, îşi răstoarnă capul pe spate*): Pune-mi ceva copii pe frunte, împodobeşte-mi tâmplele cu miei sugaci, căci vreau să simt cum pătrunde răcoreala vieţii lor proaspete la rădăcinile gândului. (*După o pauză*): Ascultă, Roger...
ROGER: Nu mă cheamă Roger.
GARDENIA (*rugătoare*): Ba da, ba da!
ROGER: Începi să mă oboseşti cu insinuările tale nedrepte (*izbucneşte într-un râs frenetic*).
GARDENIA (*după o pauză*): Iubitule, iar ţi s-a înmuiat.
ROGER: Nu-mi pasă. Am altele, sute, mii. (*Exaltându-se treptat*): Sunt mai bogat decât toţi regii şi mai fericit decât eram înainte de a te fi întâlnit pe tine. (*Îşi scoate gulerul cu mişcări repezi. Lampa coboară din tavan, Roger agaţă gulerul şi cravata, şi lampa se ridică la loc.*)

SCENA III

Intră cumnatul. Fără să vadă pe cei prezenţi şi fără să ştie că este ceasul cinci, se aşează la masa din stânga, pune capul jos şi adoarme.
GARDENIA[1] (*dând semne de ciroză*): Spune, fă ceva, nu lăsa lucrurile să meargă atât de departe. Când ne-am cunoscut, mi-ai jurat că n-ai să mă minţi niciodată.
ROGER: A jura este un lucru, a minţi, un altul. Când te văd, simt nevoia să mint, ca să nu mă fure somnul (*trage un scaun în mijlocul scenei, se suie pe el şi îşi suflecă pantalonii până peste genunchi*).
GARDENIA (*se repede, îi cuprinde picioarele cu braţele şi-i sărută rotulele cu pasiune*): Roger, Roger!
ROGER (*împăciuitor dar şi puţin plictisit*): Nu mă cheamă Roger.
(*Sună telefonul. Gardenia se duce şi ridică receptorul.*)
GARDENIA: Allo?... nu, greşeală. (*Închide telefonul.*)
ROGER (*diabolic, sărind jos de pe scaun*): Aha! te-ai demascat. Aceasta este prima greşeală pe care o recunoşti în viaţa ta. Niciodată nu ai vrut să admiţi că eşti altfel decât pari. Dar acum voi putea în sfârşit să te arăt lumii sub aspectul tău real. (*Către sufleurii, cinci la număr, ale căror capete apar, ca împinse de un arc, din cuştile respective*): Priviţi pe adevărata Gardenia!

---

[1] *Numele personajelor din această scenă sunt indicate prin iniţială* G. *şi* R., *ulterior însă au fost întregite cu creion negru.*

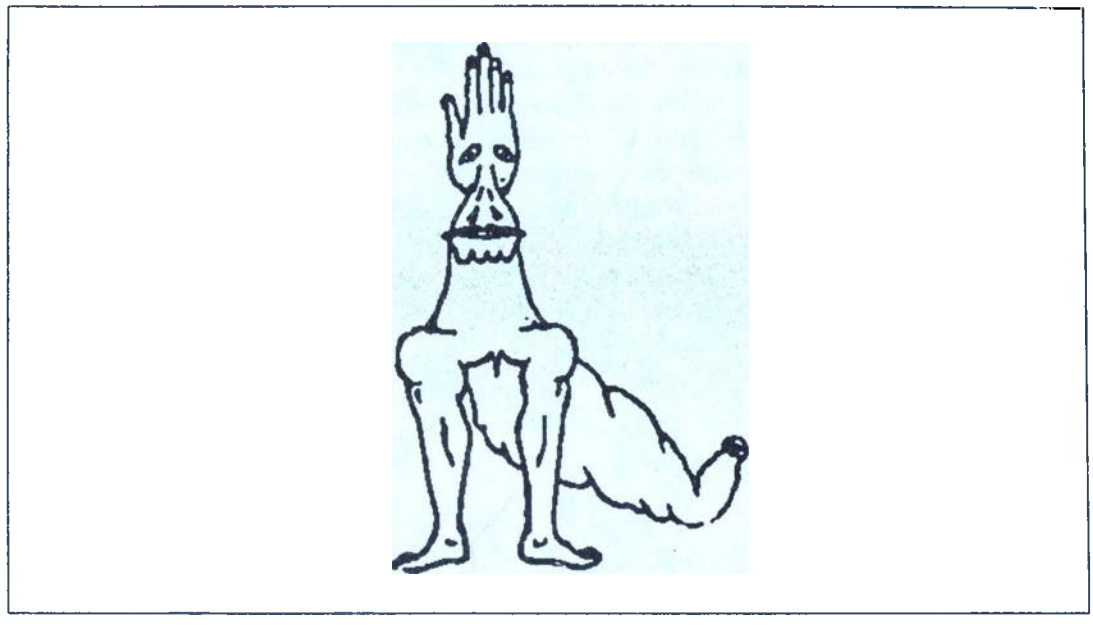

SCENA VI

(*Intră Adevărata Gardenia, prin fund, îmbrăcată la fel cu prima. În plus are două umbrele de soare: una portocalie, deschisă, pe umărul stâng, alta albastră ca cerul, închisă, în mâna dreaptă. Falsa Gardenia orbește brusc, se retrage într-un colț, cade în genunchi și, ridicându-și poalele, își acoperă capul. Fața interioară a rochiei este un afiș mare de operă: Madama Butterfly. Roger face un gest de izbândă și iese cu spatele, salutând publicul și trimițând bezele cu amândouă mâinile în toate părțile. Dispar și capetele sufleurilor.*)

SCENA II

Cei dinainte, fără Roger.

ADEVĂRATA GARDENIA (*în picioare, întoarsă către dreapta, cu spatele spre falsa Gardenia*): Dacă m-ați fi întrebat ieri seară ce zi va fi mâine sau ce zi a fost azi, dacă m-ați fi rugat ieri seară să plec, dar n-am unde, să stau, dar n-am la ce, dacă mi-ați fi vorbit ieri seară într-o limbă neprevăzută, aș fi spus lui Roger...

(*Publicul, în cor:* nu-l cheamă Roger!)

GARDENIA (*se întoarce spre stânga, același joc*): Sufletul meu este curat, el nu bănuiește nimic. Dar din umbră se apropie șiruri lungi de amanți, cu surâsuri căznite și chipuri obosite, și-mi șoptesc, descheindu-se la nasturi: «Gardenia, iubito, tu ești amanta noastră dublă. Tu ai două inimi, două umbrelușe și două iubiri. Tu ești una și totuși ocupi două locuri în spațiu. Amantă, de două ori amantă, tu ai patru ochi, două limbi și două umbrelușe. Tu ești doica noastră, iar noi, când nu dormim în dreapta și-n stânga

ta, ne întâlnim în tine ca într-un templu al împăcării. Îngroapă-ne, Gardenia, în pământ revendicat, căci nu voim să murim. Fă din noi răsadurile fericirii şi adu-ţi aminte de noi când soarele sărută chenarele făgăduinţii».

(*După ce şi-a terminat tirada, Gardenia se uită în toate părţile, aşteptând o replică. Lumina începe să scadă treptat. Din podea ies, când ici, când colo, căpătâie de lumânări aprinse. Flăcările lor pâlpâie câte o secundă, apoi se retrag spre a apărea în alt loc. Din cauza întunericului, Gardenia nu mai este vizibilă. Aparițiile lumânărilor se răresc, până încetează cu totul. Deodată se aprinde un reflector puternic din plafon. Izbucneşte o cacofonie violentă de trompete, flaute piccoli şi tobe. Lumina cade vertical în primul plan, asupra celor două umbrele ale Gardeniei care, întoarse spre public, se învârtesc vertiginos.*)

Cortina

*

* *

– Am aflat lucruri noi despre Soare.

– Sunt foarte curios să le aud.

– Îmi pare rău, da numai peste câteva sute de ani voi putea să le dezvăluiesc. Mai devreme în nici un caz. Ceea ce pot să fac acum, este să vă prezint pe un bun prieten al meu, care locuieşte pe aceeaşi stradă cu noi.

– Vedeţi, sus pe cer, câinii aceia de foc, cu câtă uşurinţă trec dintr-un semn al Zodiacului într-altul? Iată-i că se avântă acum în câmpul plin de nelinişti al Vărsătorului. Depărtarea ni-i arată ca pe nişte bulgări de jăratec, rostogolindu-se de-a lungul căilor văzduhului.

– Am făcut noaptea trecută o călătorie minunată într-o barcă de bâlci. Amicul meu [1] pilota. Ne legănam din ce în ce mai tare. Mişcările bărcii se făceau tot mai largi şi, la un moment dat, băgai de seamă că, la fiecare legănare, barca aluneca pe o linie oblică mai sus decât cea dinainte şi urcam aşa, mereu, într-un zig-zag fără sfârşit.

Ajunşi la înălţimea lunii, pilotul [2] începu să caşte. L-am întrebat atunci de ce cască toţi câinii la luptă, dar mi-a răspuns, jignit: Cum poţi spune aşa ceva? Nu toţi *câinii* cască la lună.

Trecurăm şi de lună. Când călătoreşti prin spaţiul interplanetar, care de jos, de pe pământ, pare atât de limpede, întâlneşti nenumărate mlaştini şi mocirle siderale, fel de fel de sargase ale cerului, pe care nici nu le-ai bănui [3] şi care schimbă cu totul aspectul acelor regiuni. De câte ori pătrundeam într-un asemenea obstacol, viteza bărcii se micşora, pentru a spori apoi din nou, de îndată ce scăpam din el.

Fără să lase conducerea bărcii, amicul meu [4] îşi întoarse, la un moment dat, capul spre mine şi, cu un gest al bărbiei, îmi îndreptă băgarea de seamă înspre un anumit punct. Văzui o făptură care, la prima înfăţişare, mi se păru a fi o femeie.

– *Cine este?* întrebai *curios.*

– *O celebritate,* răspunse tovarăşul meu, *una din cele mai periculoase sirene ale cerurilor.* [5] *De câte ori e lună plină, strânge în jurul ei toate simbolurile mascule din Zodiac*

---

[1] *iniţial* Amicul meu, câine

[2] *iniţial* pilotul câine

[3] *iniţial* pe cari nici nu le-ai bănuit

[4] *iniţial* amicul meu, câine

[5] *iniţial* O celebritate, răspunse câinele: Una din cele mai mari curtezane ale cerurilor

și, după ce le aduce la paroxism, excitându-le fără milă, nici reținere, amestecă de-a valma izbucnirile lor incandescente într-un fel de cosmoplasmă luminoasă, în care se îmbăiază cu o voluptate demonică.

Gândindu-mă fără voia mea la acele spasmuri uriașe ale Marilor Goluri, simții un fior prelung străbătându-mi întreaga făptură. Mă uitai mai cu atenție la ciudata femeie. Stătea culcată pe o parte, cu capul sprijinit în palmă, iar cu mâna cealaltă se juca cu un obiect ce, la prima vedere, părea să fie o eroare.

– *Ce are în mână?* întrebai pe prietenul meu.

– *Ceea ce a rămas dintr-un soare tânăr, care s-a încurcat odată în coama ei (atunci băgai de seamă că, într-adevăr, de-a lungul spatelui acelei făpturi, fremăta o coamă deasă de culoarea focului). Prins în mrejele-i nimicitoare, tânărul Soare, neștiutor, s-a lăsat furat de unda voluptăților și iată ce s-a ales din el.*

Rămășița de soare arăta ca un pietroi grosolan de lavă răcită. Dar, tocmai când mă pregăteam să-mi iau privirile de la acea ruină, înțelesei că nu o părăsise orice scânteie de viață, căci în mijlocul ei strălucea un diamant, încrustat într-un rubin, încrustat într-un safir, încrustat într-un ametist, încrustat într-un smaragd, încrustat într-un opal tăiat ca un ochi de o tristețe sfâșietoare, care mă privea fix cu pupila lui de flacără.[1]

ANIVERSARE

Sirene stau pitite în fundul pălăriei.
Un negru variabil, respingător de mic,
S-a tolănit alene la pieptul Eforiei
Și suge o epavă în formă de ibric.

Un pescăruș plutește pe halba mea de bere.
Eu dau o telegramă lui Nicu și mă mir.
Amurgul născocește noi puncte de vedere,
Lăsând l-aprecierea străinilor un fir.

VIRAJE

Am un automobil pe care îl conduc singur. Când zic că-l conduc, nu mă gândesc atât la acțiunea în sine, cât mai ales la efectele ei asupra vehiculului. Pentru a evita orice neplăcere și orice îndoială, am scos, chiar de la început, pernele și canapelele și am pus în locul lor niște scaune obișnuite de bucătărie. Am demontat volanul și l-am înlocuit cu o căpățână de zahăr învelită în hârtie albastră. Am mai schimbat ceva, dar nu voi spune ce, pentru că este o modificare de care sunt foarte mândru și n-aș vrea să mi-o copieze și alții. Pot adăuga însă că, în locul uneia din roțile din față, am montat, cum am putut, un album de timbre poștale cuprinzând o colecție colonială aproape completă. Când zic completă, nu mă gândesc atât la colecția în sine, cât la ideea de a înlocui o roată printr-un album Schaubeck.

În fiecare luni iau loc, împreună cu soția mea, în automobil. Faptul că și azi este tot luni nu poate să modifice întru nimic situația.

[1] *Întreg acest capitol este intens barat în manuscris, semn de eliminare.*

Cu prilejul uneia din acele călătorii, am ajuns la o cafenea, în interiorul căreia crescuse o pădure. Dar numai în interior, adică în mijloc, căci pe margini scria: *local familiar. Se primesc comenzi şi cu materialul clientului.*

Soţia mea, nevrând să se dea jos, a rămas în automobil, iar eu m-am suit singur pe o înălţime. Când zic înălţime, nu mă gândesc atât la altitudine, cât la demnitatea ce se revărsa asupra mea în chip atât de natural.

De acolo, de sus, am văzut, mai întâi şi mai întâi, trei schimbări. Acestea îmbrăcau, pentru circumstanţă, forma unui refren şi porneau fiecare din câte un punct al orizontului. Schimbările-refren se adunau la poalele înălţimii pe care mă găseam şi din împreunarea lor, se năştea o sabie cu două tăişuri.[1] Mi-au plăcut întotdeauna săbiile cu două tăişuri, pentru simetria pe care o creează în burta adversarului.

Din direcţia rămasă liberă, am văzut apoi cum se lăsa o încheiere peste veacuri, ca o labă de urs uitată în mâna care îşi luase rămas bun de la ea. M-am întrebat atunci, cu faţa la lună, ce-aş putea oare face cu acea labă, în mijlocul cafenelei? Răspunsul mi-l dete un chelner între două vârste, cu cioc lung de barză. *Nu fug de răspundere,* zise el, *dar socotesc că este mai prudent să mă folosesc de ciocul acesta lung pentru a culege toate labele rămase pe sub mese după plecarea clienţilor.*

Afară, luna se ridica la pătrat şi la cub. Când cubul fu gata, chelnerul îl luă şi-l puse pe foc, alături de altele multe. *Pentru picoli,* adăugă el, zâmbind.

Picolii erau împărţiţi în diferite categorii, după zilele în care ştiau de frică: unii miercuri, alţii joi etc.

ATUNCI TORPEDUŢU...

Să ştii că nu adorm până nu-mi vei spune un basm.

Portarul m-a privit cu coada ochiului, în timp ce-mi potrivea cu grijă de mamă pernele sub cap şi marginile plapumei împrejurul saltelei.

Te-ai învăţat cu năravˌ dar astă-seară n-am timp să stau de poveşti, a mormăit el, vrând să facă pe neînduplecatul. Cum îl cunoşteam însă, nu m-am dat bătut. De atâţia ani de zile de când eram client statornic al Hotelului Carlton, se închegase tradiţia ca portarul să vie seara în camera mea şi, aşezat la căpătâiul patului, să-mi spună[2] câte o poveste, până mă fura somnul.

Ei hai, te rog, povesteşte-mi ceva, fie cât de scurt, mă rugam eu, lungit alene, cu braţele încrucişate sub cap şi cu barba răsfirată peste marginea plapumei, în timp ce răcoreala proaspătă a aşternutului, făcut din aripi diafane de lilieci, mă învăluia cu o mângâiere de undă.

Dând din cap şi bodogănind ceva neînţeles despre clienţii prea mofturoşi, portarul s-a apropiat de geam şi a rămas tăcut câteva minute, ca şi cum ar fi căutat să-şi adune gândurile. Apoi, privind afară în noapte pe sub colţul ridicat al perdelii, m-a întrebat:

Îţi aduci aminte de fostul portar, bătrânul care era aici înaintea mea?

Cum să nu, i-am răspuns eu, *inventatorul măsuţelor de noapte cu frână de mână. Dacă nu mă-nşel, a murit.*

Nu, n-a murit, căci portarii de hotel nu mor. Ei se transformară cu timpul în alţi portari.

Vrei cumva să spui că tu şi bătrânul...?

Prietenul meu a dat afirmativ din cap, în timp ce un zâmbet ciudat îi răsucea colţurile gurii şi a adăugat:

Transformarea se face treptat-treptat, printr-o serie de sforţări interne urmate de câte o zmucitură bruscă. Exteriorul corpului suferă, de fiecare dată, imperceptibile modificări, care,

---

[1] *iniţial* Refrenul suna astfel: E fiica ta, e fiica lui, e fiica tapiţerului, şi din împreunarea lor, la picioarele înălţimii la care mă găseam, se găsea o sabie cu două tăişuri.

[2] *iniţial* să-mi istorisească

completându-se una pe alta, desăvârşesc metamorfoza în câteva ore. În ziua prefacerii noastre s-a strecurat, din sufletul bătrânului portar în al meu, o taină ce fusese păstrată cu sfinţenie de şaisprezece generaţii de portari. Cu mine se încheie şirul, aşa încât socotesc că acum pot vorbi fără teamă, mai ales că văd că ai şi adormit...

În loc să-şi împartă povestea în capitole, portarul şi-a împărţit-o în mai multe etaje, pentru a-i păstra caracterul de poveste-hotel, dar mai ales – cred eu– pentru a aduce un ultim omagiu celor cincisprezece generaţii de portari dispăruţi.

Când, la rândul meu, iau condeiul spre a scrie aceste rânduri, închin şi eu trecutului un gând de pietate, fără a revendica altă onoare decât aceea de a fi singurul client de hotel la curent cu secretul portarilor, pe care voi încerca să-l împărtăşesc cititorului întocmai aşa cum mi-a fost dezvăluit, în noaptea aceea, de prietenul meu, portarul de la Carlton.

ETAJUL I

PETRECANIE

Poate că n-ai să mă crezi când îţi voi spune că aici, în mijlocul oraşului nostru, exista odinioară un maidan foarte întins, o insulă verde de pace şi frăgezime înconjurată de marea de piatră a cetăţii. Cum însă oamenii ce trăiau în casele dimprejur cu faţade înnegrite, purtând pecetea necazurilor şi a tuturor nevoilor ce se ascundeau în ele, priveau numai spre străzile prăfuite din faţa lor, nici unul din locuitorii marelui oraş nu bănuia existenţa maidanului. Şi totuşi, acel maidan era în sine o ţară desăvârşită, având, la rândul ei, sate, oraşe, munţi, păduri şi chiar o mică mare puţintel înclinată, aşa încât, chiar fără vânt, corăbiile puteau călători oricând, nestingherite.

Peste acea ţară domnea un Împărat blând şi iubit de supuşii lui, pe care îi învăţa să joace jocul numit 80 = 08. Acel joc venea astfel: pe podeaua bine lustruită a unei odăi, se scria cu cretă formula 80 = 08. După aceea, se făcea întuneric în odaie şi jucătorii, perechi-perechi, un bărbat şi o femeie, cărau un pat pe care trebuiau să-l aşeze cu fiecare din cele patru picioare în cele patru rotocoale ale opturilor. Aprinzându-se lumina, se vedea dacă izbutiseră sau nu. Rezultatul se înscria pe o tăbliţă, 1/4 dacă puneau bine numai un picior, 2/4 dacă puneau bine două şi aşa mai departe. Perechea învingătoare era urcată în pat cu mare alai şi avea dreptul la tot atâtea puncte câte câştigase la joc.

ETAJUL II

CAVALERII

Deodată prin codrul cu arbori de os,
Răsună un ţipăt subţire şi gros:
O bufniţă care văzuse că jos
Treceau Cavalerii Căţelului Alb.
(Balada Cavalerilor Căţelului Alb, cântul IV)[1]

Apărarea ţării era lăsată în grija unei secte de cavaleri invizibili, Cavalerii Căţelului Alb, astfel numiţi deoarece se recunoşteau între ei după acelaşi sistem după care se recunosc şi câinii. Se deosebeau însă de câini prin aceea că hatmanul lor, un uriaş cu repetiţie, se numea Torpeduţu. Acest mare uriaş putea fi vizitat şi pe dinăuntru, unde se păstra una din cele mai vechi salpingite ale Orientului, adusă acolo de Solacolu, cu submarinul.

[1] *paranteză adăugată ulterior cu creion negru; în dreptul ei indicaţia pentru tipografie* (literă mică)

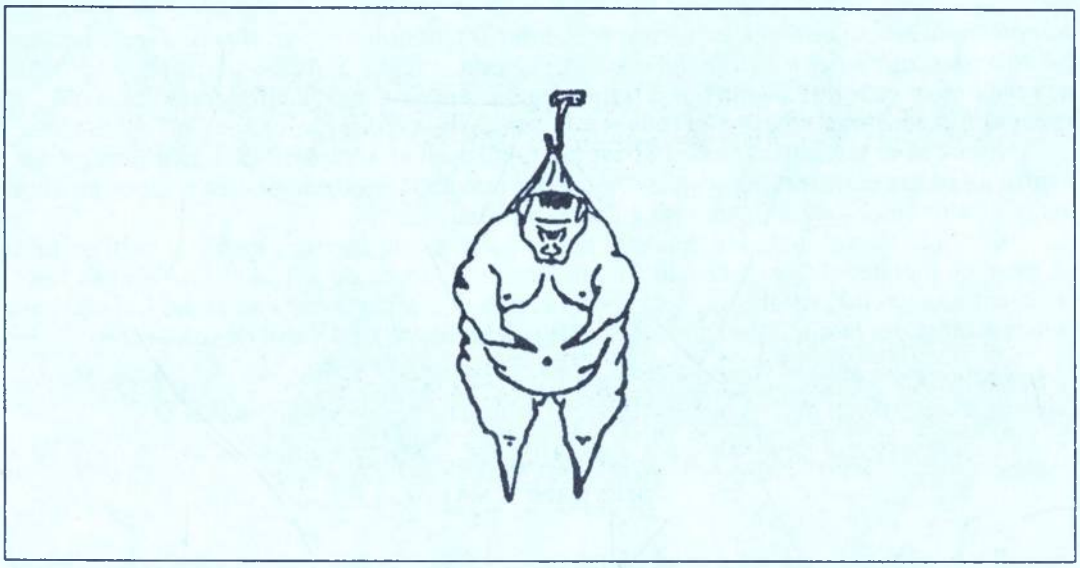

Între Împărat şi Torpeduţu înflorea o prietenie desăvârşită, care, pe măsură ce vremea trecea, devenea tot mai trainică. Mulţumită acelei prietenii, armonia şi fericirea cea mai deplină domnea în tot cuprinsul împărăţiei de pe maidan.

Cum însă nimic ce este prea frumos nu poate dura o vecie, o întâmplare înfiorătoare veni, într-o bună zi, să pună capăt fericirii obşteşti şi să zdruncine ţara până în adâncurile vieţii ei...

În dorinţa lui de mai bine, Împăratul, mare iubitor de câini, inventase un praf numit Koprolux, care avea proprietatea de a face fosforescente excrementele acestor animale.

Invenţia fu primită cu bucurie şi recunoştinţă.

La vederea grămăjuilor luminoase, ce dădeau străzii şi trotuarelor un aspect de sărbătoare, lumea se oprea şi discuta foloasele Koprolux-ului, aducând laude neprecupeţite Suveranului. Dar iată că vreo câţiva cetăţeni, fără să cerceteze dacă acel praf, atât de nimerit pentru câini, poate fi folosit pentru oameni, mâncară Koprolux şi muriră ca muştele.

O jale de nedescris se întinse asupra întregului maidan şi aceleaşi glasuri, care, cu puţin timp înainte, nu mai ştiau cum să preamărească pe Împărat, se ridicau acum împotriva lui, pline de mustrări amare şi chiar de ameninţări.

Torpeduţu, pe care această nedreptate îl făcea să sufere, se hotărî să încerce să salveze renumele Suveranului. În faţa poporului adunat, înghiţi un pachet întreg de Koprolux şi, mulţumită constituţiei lui robuse, scăpă cu viaţă, iar produsul experienţei sale fu plimbat pe o tavă de argint, prin toată împărăţia.

Acest nobil gest aduse după sine o oarecare destindere, dar spiritele erau încă foarte departe de a se reîntoarce la liniştea şi bună-înţelegerea ce dominaseră în trecut. Se simţea plutind în aer o furtună pe care cea mai mică scânteie de nemulţumire o putea face să izbucnească.

Şi iată că veni şi ziua de 15 iunie, despre care nu se poate spune decât că strică şi mai rău lucrurile.

ETAJUL III

CONVERGENȚA

În ziua aceea, trebuia să aibă loc, în prezența Împăratului, inaugurarea festivă a noului bordel pentru câini. Dis-de-dimineață, o mulțime de curioși se adunase în piața din fața noului stabiliment, pe fațada principală a căruia sta scris: *Câine, nu lăsa pe mâine.* Ferestrele, veșnic deschise, din cauza marii presiuni din interior, lăsau să se audă, până în stradă, lătrat de câine și schelălăit de cățea, care duminică seara erau transmise și prin radio. Or, iată că un om, al cărui nume începea, după unii, cu S iar după alții cu Mp, adevărul n-a putut fi aflat niciodată, așa încât acest subiect mai stârnește și azi lungi și aprinse pandalii în lumea agramaților, trepanaților, comaților, creaților, stați-fraților, Ajunge!, spuneam deci că S sau Mp, hotărât să nu dea înapoi de la nici o nemernicie pentru a compromite succesul pe care Suveranul se aștepta să-l obție cu noul stabiliment, se amestecă în mulțime, purtând pe umăr, în grațios balanț, o prăjină de patru metri.

Efectul apariției lui fu atât de categoric, încât lumea[1], uitând la ce se adunase acolo, se grăbi să-l imite și, din acea zi, nimeni nu mai ieși pe stradă fără prăjină.

Noua modă, zisă a *convergenții*, dădea naștere, mai ales în orele de îmbulzeală și prin prăvălii, la niște încâlceli de înaltă tensiune, ce nu se puteau descurca, de cele mai multe ori, decât noaptea târziu. În străzile mai înguste, trecătorii de pe amândouă trotuarele erau prinși, fără putință de scăpare, într-o împletitură țeapănă, căreia trebuia să i se dea foc spre a se curăți locul.

Dar să dăm cuvântul portarului.

Împăratul, având o fire deosebit de simțitoare, fu molipsit mai adânc decât oricare[2] altul, de neliniștea pe care o simțea mocnind în sufletele supușilor săi. Pe zi ce trecea, devenea tot mai nemulțumit,[3] tot mai nerăbdător. Dorinți nemărturisite îi turburau somnul, iar setea de noutate, de schimbare, făcea să nu-i placă nimic din cele ce vedea în jurul lui. Dar mai cumplit decât orice îl chinuia gândul că el, cu nenorocita lui de invenție, era cauza acelei stări de lucruri.

ETAJUL IV

PUTERILE

Într-o noapte, neputând dormi, Împăratul ieși în balconul Teatrului Național.

Din motive de economie, Împăratul nu lăsase să i se clădească un palat, ci locuia în Teatrul Național, pe scena căruia i se monta, pentru diferite împrejurări ale vieții, decorul potrivit.

Într-un colț al scenei se găsea în permanență camera Reginei, soția Împăratului. Tot din motive de economie, Împăratul socotise că nu era numaidecât nevoie să fie căsătorit cu o Împărătească. *O Regină îmi ajunge*, obișnuia el să zică, trecându-și cu latul palmei peste beregată. Dar în ultima vreme, Regina nu-i mai ajungea și cronicarul discret vorbește despre *clopotnița nouă de la marginea orașului, la care Împăratul se ducea des și nu o dată fusese zărit dându-i târcoale și umblând pe furiș, cu mâna pe la bolta ei.*

---

[1] *inițial* toată lumea

[2] *adăugat ulterior cu creionul*

[3] tot mai nemulțumit *adăugat ulterior cu creionul*

Dar soarta se înverşuna cu încăpăţânare, sau se încăpăţâna cu înverşunare, cum o-ntorci tot una e, împotriva sărmanului Monarc. Şi astfel se întâmplă că Torpeduţu, trecând odată, în fruntea unei parăzi, pe sub aceeaşi clopotniţă, se amoreză şi el nebuneşte de ea. Icoana ei gingaşă, cu turnul svelt şi cu cele două clopotniţe micuţe atârnate sus, sub acoperişul strălucitor de tinereţe, îl urmărea neîncetat, ziua şi noaptea. Şi, de unde clopotniţa răbda mângâierile Împăratului de nevoie, fiindcă nu putea face altcumva, simţea pentru Torpeduţu o dragoste nestăpânită, lucru uşor de înţeles, dacă ne gândim că Torpeduţu, cu măsurile lui de uriaş, era singura fiinţă de pe maidan în stare să umple cum trebuie anumite goluri.

Dar să dăm cuvântul portarului.

Cum-necum, Împăratul află despre această dragoste. O clipă, orbit de gelozie, se gândi să expropieze clopotniţa şi să-l taie pe uriaş. Îşi aduse însă aminte la timp de serviciul pe care i-l făcuse acesta şi atunci, înţelegând că, cu toată silinţa ce şi-ar fi dat, inima clopotniţei era pierdută pentru el, ca şi inima supuşilor lui, pe care vedea că nu o mai poate recâştiga cu nimic, se hotărî să dispară el însuşi.

Hotărârea aceasta îl costă mai mult decât s-ar fi putut crede. Bietul Suveran căzu, încetul cu încetul, într-o întristare personală presărată cu tresăriri zadarnice. Lacrimi cu gust de catastrofă i se prelingeau pe tot corpul, iar numărul ce purta la încălţăminte crescu cu opt puncte, semn neîndoios că se pregătea să plece, pe curând, într-o călătorie lungă.

Dar să dăm cuvântul portarului.

ETAJUL V

PUTERILE

(urmare)

În noaptea aceea, după cum am spus, Împăratul ieşise în balcon, mai neliniştit ca oricând.

Ploaia cădea grea şi rece, în timp ce vântul, ca o pânză udă, neagră, atârnată de cer, se zbuciuma cu furie, biciuindu-l cu faldurile-i nevăzute în obraz.

Un fior îngheţat scutură pe Împărat, făcându-l să intre înapoi în teatru. Suindu-se pe scenă, se apropie de camera Reginei, crăpă uşa cu băgare de seamă şi aruncă o privire înăuntru. Cinci dame de onoare se îndeletniceau cu lustruirea unei şine de tren, pusă de-a lungul odăii, pe covor. Şina, grea şi lungă, pe care Împăratul o cumpărase cândva cu gândul să înfiinţeze o linie de cale ferată pe maidan, lucea ca luna, dar damele frecau mai departe la ea, neobosite. Liniştea era tulburată, din când în când, de zgomotul plescăit şi moale pe care-l făceau damele lovindu-se una de alta în timpul lucrului, căci erau grase şi năduşite.

Într-un colţ al camerei, Regina, aşezată sub un umbrar, la marginea unei ape, încrusta într-un morcov pietre preţioase, pe care le potrivea, astfel încât să alcătuiască monograma Împăratului străjuită de Coroană.

Umbrar, erbar, un brad e rar.
Un bard, în bar, dă iar o bardă-n dar.
N-are habar că e barbar
Când arde halebarde în hambar.

cânta Regina, pe aria *L'amour est un enfant bohème* din *Carmen*, în timp ce un paj, care avea ghitară, adică cu coarde şi restul pisică, repeta acelaşi lucru, însă pe căzăceşte.

Acea femeie admirabilă, pe care soţul ei, în ultima vreme, o neglijase cu totul, nu se plângea niciodată, iar gândul ei zbura tot la el şi la sceptrul lui, pe care încerca să-l reproducă – în morcov – din memorie.

Sunt un păcătos, îşi zise Împăratul şi, satisfăcut de această constatare, închise încet uşa la loc şi plecă tiptil, precum venise.

După ce stătu puţin pe gânduri, neputându-se hotărî asupra decorului cel mai potrivit pentru a-şi începe călătoria, chemă la el pe Marele Regizor şi-i porunci să monteze o pădure.

ETAJUL VI

LA LUPII PERGAMUŢI

În mai puţin timp decât trebuie pentru a zice *Urodonal* pădurea fu montată, umplând scena de freamătul frunzelor şi de răgetele pompierului de serviciu hărţuit de o haită de lupi pergamuţi.

Lupii pergamuţi sunt acoperiţi cu o blană deasă de cilivibratili, în continuă mişcare sub sulful binecuvântat al vânturilor lăuntrice. O cărare bine îngrijită, pornind din creştetul capului, coboară de-a lungul spinării, până la rădăcina cozii, pe care lupii pergamuţi o poartă învelită în poleială argintie. Cele patru labe ale lor sunt terminate cu ventuze, mulţumită cărora lupii pergamuţi pot fi întrebuinţaţi – la jocul de cuvinte încrucişate – atât orizontal, cât şi vertical. Ei ascultă de o singură lege, rezumată în aceste două cuvinte: *Doamnele înainte*, iar drept hrană se mulţumesc cu câte un ceai cu rom şi trei bucăţele de zahăr.

Dar să dăm cuvântul portarului.

Împăratul intră în pădure şi porni cu pas repede pe o potecuţă îngustă ce şerpuia prin desiş. Sub braţul stâng ducea o tocată de Bach iar sub cel drept, un ou de ciocolată împodobit cu o fundă de panglică timpurie. El îşi zicea: *Sunt un sol al Primăverii* şi, aruncând din când în când capul pe spate, vocaliza gama de autori cunoscuţi.

Poteca urca lin. Suveranul, adâncit în gânduri, nu băgă de seamă acest lucru şi continuă să meargă la vale. De aceea, către seară, îşi dădu seama că-l apucaseră zorii zilei.

Aburii dimineţii pluteau la înălţimea inimii, ca nişte amintiri şi firea era alcătuită numai din lumini şi zgomote nelămurite. Împăratul se opri locului, căutând să-şi dea seama unde se află. Dar ceaţa, care se îngroşa tot mai mult cu fiecare clipă ce trecea, punea între el şi lumea înconjurătoare imensităţi de linişte, împiedicându-l să vadă la doi paşi.

ETAJUL VII

Atunci,[1] *tăindu-şi calu-n două,*
Ne oferi jumate nouă.

Printr-un curios fenomen natural, ceaţa, la început albă-cenuşie, prinse[2] să schimbe culoare după culoare, devenind odată roşie ca cizmele coapte, odată verde ca francul elveţian, odată albastru ca răpirea sabinelor, odată violetă ca cravata pe care o purtam ieri.

---

[1] *după* Motto *şters*
[2] *iniţial* începuse

Pe când sta şi admira acest fenomen, Împăratul simţi un miros dulceag gâdilându-i nările, ca şi cum cineva i-ar fi picurat boboci de ţâţă-n nas.

Miroase a pitic îşi zise Suveranul şi chiar în aceiaşi clipă simţi o uşoară atingere la genunchi. Aplecându-şi privirile, zări jos, la picioare, o mogâldeaţă negricioasă, asemănătoare unei cocoaşe cu piedestal, care-l privea cu doi ochi negri, mici şi pătrunzători. O muzică suavă, ca o durere ce se face auzită, începu să răsune în acel moment. Piticul, ducând la ochi o cheie şi uitându-se prin inelul ei, ca printr-un lornion, spuse:

Scrumbie cu reţineri.

Împăratul cunoştea, din fericire, graiul piticilor şi ştia că ei întrebuinţează cuvintele din limba noastră, dându-le însă cu totul alt înţeles. Pricepu deci că „scrumbie cu reţineri" însemnează: *încotro, stimate domn?* şi răspunse fără şovăire:

Cum arăt ceaşcă grasă, păunii amuţesc, vroind să spună: *am plecat să fac o plimbare*, şi tot pe limba piticească arătă că se rătăcise prin pădure şi ruga să fie îndrumat spre lumină.

Să nu crezi că te-ai rătăcit răspunse piticul (în traducere). *Purtându-te până aici, paşii tăi nu au făcut decât să împlinească, fără ca mintea ta să fi prins de veste, o poruncă a destinului. Te afli acum în faţa unuia din nenumăratele hotare ce întretaie calea vieţii omeneşti. Ce anume desparte un asemenea hotar nu se poate şti dinainte. Poate desparte bucuria de durere, sau liniştea de zbucium, sau dragostea de ură, chiar viaţa de moarte. Eu fac legătura între lumea din care vii şi cea în care ai vrea să treci, ca trăsătură de unire între cele două jumătăţi ale aceluiaşi cuvânt. Dacă vrei, te pot ajuta să păşeşti peste acest hotar; dacă însă sufletul ţi-este îndoit şi teama şi-a înfipt ghearele în inima ta, întoarce-te!*

Împăratul asculta vrăjit cuvintele piticului, văzând în chemarea lui putinţa de alinare a suferinţelor ce-l chinuiau de atâta vreme. Totuşi, înainte de a se hotărî, stătu o clipă pe gânduri. În dreptul pieptului simţea o uşoară apăsare, ca o aţă întinsă de-a curmezişul potecii.

Câţi oameni, căutând să scape dintr-o lume în care nu se simt în largul lor, nu s-au oprit la acea aţă, pe care oricine ar putea-o rupe cu o sforţare neînsemnată. Dar uşoara piedică este de ajuns spre a-i opri să facă ultimul pas. Unii din ei se încumetă, poate, să-şi umfle puţin pieptul. Cum simt însă că aţa se întinde, gata să se rupă, sunt cuprinşi de spaimă şi dau repede înapoi, fericiţi că aţa nu s-a rupt şi că se pot întoarce la vechiul amar.

Dar să dăm cuvântul portarului.

În sufletul Împăratului se dădea o luptă grea. Dacă l-ar fi întrebat cineva ce anume trage – în cumpăna hotărârii – pentru, şi ce contra, nu ar fi ştiut ce să răspundă. Simţea numai un dor nelămurit dar puternic, poate tocmai de aceea puternic pentru că era nelămurit.

O păsărică nevăzută ciripi în acea clipă... Împăratul tresări... aţa vibră ca o coardă de ghitară... în piept, sunetul ei adânc era suferinţă, sub frunte, beţe... clătinându-se pe picioare, Împăratul se aplecă puţin... încă puţin... şi făcu un pas înainte... aţa se rupse, cu o uşoară tremurare repede stinsă... ceaţa se împrăştie ca prin minune... Suveranul simţi un soare cald revărsându-i-se pe faţă, pe mâini, în suflet.

Trecuse.

ETAJUL VIII

HAISIM EKTÛR SAIDAK
(Proverb turcesc)

Ca trezit din somn, căută cu privirea piticul de adineauri, dar acesta dispăruse. Ce importanţă avea însă, acum când se simţea ca renăscut, când se simţea liber şi independent (vorba câinelui).

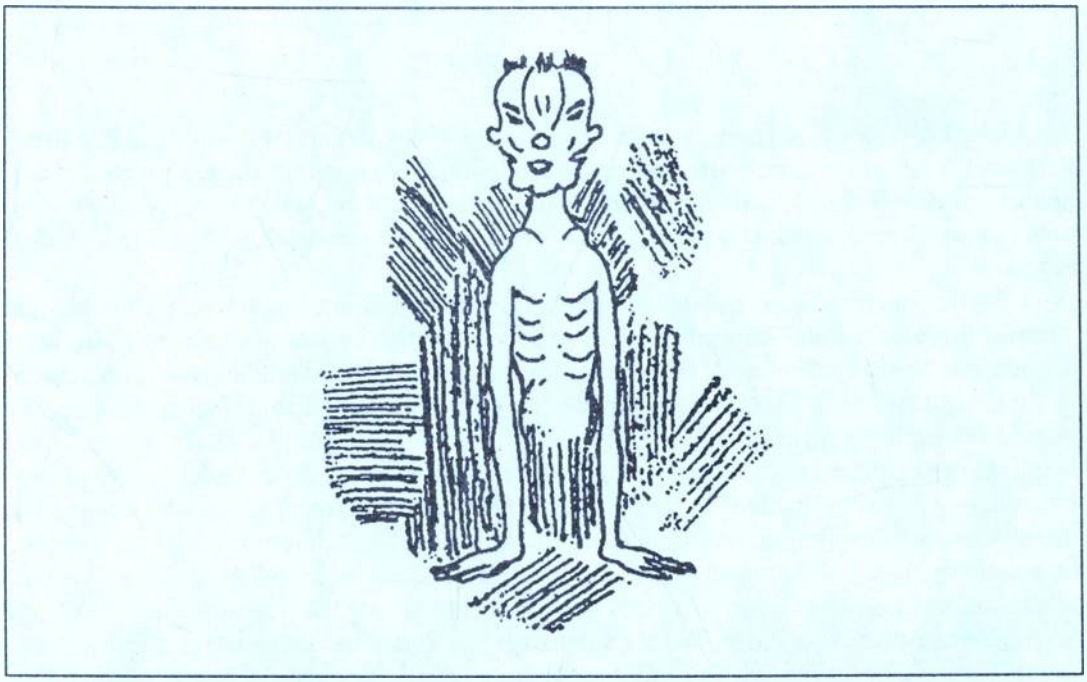

Hotărât să nu mai păstreze nimic din ceea ce ar fi putut să-i amintească trecutul, distinsul Suveran îşi scurtă cu o foarfecă providenţiala mantie vărgată, îşi rase sprâncenele şi lipi altele false sub ochi, puse o pereche de mustăţi trandafirii pe frunte, dedesubtul unei guriţe pictate cu carmin şi îşi înnodă barba într-un coc măreţ, aşa încât, văzându-l, nu puteai şti dacă este un om cu faţa întoarsă sau o faţă cu omul întors. Apoi, luând de pe cap coroana moştenită de la părintele său, o sparse fără şovăire, în nouă sute nouăzeci şi nouă de bucăţi, pe care le îngropă la rădăcina a nouă sute nouăzeci şi nouă de copaci.

Din pricina emoţiilor prin care trecuse şi a oboselii drumului, i se făcuse o foame grozavă. Pe când se întreba unde ar putea găsi ceva de mâncare, zări un panaceu grăsun şi un pui de echinox, care se hârjoneau fără sfială printre crăcile unui dud. Luând o piatră de jos, îi vână pe amândoi dintr-o singură azvârlitură şi, după ce-i fripse, îi mâncă cu poftă, golind în acelaşi timp o sticlă întreagă de *Trivial 1934*.

Odată prima bucurie trecută şi foamea potolită, Împăratul îşi puse întrebarea ce va face după aceea. O clipă se gândi chiar să se întoarcă spre casă, dar nici nu apucă să închege bine acest gând, că se stârni o furtună îngrozitoare. Vântul, când fierbinte, când îngheţat, alerga nebun, purtând, ca pe nişte frunze uscate, mii de mâini tăiate, care, cu palmele deschise şi degetele răsfirate, plezneau cu furie tot ce le ieşea în cale.

Aiurit, cu răsuflarea tăiată şi pălmuit fără milă, Împăratul mai merse câţiva paşi[1], dar o izbucnire mai puternică îl făcu să se poticnească şi căzu la pământ, fără cunoştinţă.

Când se trezi, furtuna trecuse.

Scuturând mormanul de mâini veştejite, îngrămădite de vânt deasupra lui, distinsul Suveran se ridică de jos, atât de buimac încât aproape nici nu-şi mai amintea ceea ce i se întâmplase. Înţelegea numai că trebuie să plece mai departe, să meargă, să meargă întruna, rezemat şi inutil ca un veteran într-o defilare.

[1] *iniţial* Împăratul făcu câţiva paşi

ETAJUL IX

ULTIMUL POST

După câteva zile şi câteva nopţi de mers neîntrerupt, drumeţul trudit intră în Postul Paştilor. Ca înfăţişare exterioară, acel post nu se deosebea prea mult de alte posturi. Doar lumina era alta, mai albă, mai răspândită, iar dacă te uitai cu băgare de seamă, o vedeai cum cădea de sus, impalpabilă, străvezie şi totuşi parcă materializată în nişte fâşii late, răsucite în spirale largi.

Portarul privi printre genele apropiate: oare cum mergea Împăratul, pe jos sau pe datorie? Soţia portarului, care, de când se făcuseră copiii ceva mai mari, se retrăsese prin oglindă în încăperea reflectată de foiţa de cositor, scoase capul şi declară: *as, pică, damă, valet!*

Plictisit de această întrerupere, Împăratul iuţi pasul. Când, în sfârşit, ieşi din post, se trezi în faţa unui ţinut neted şi lucios, care se întindea în toate părţile, cât vedeai cu ochii. După uşurinţa cu care înainta, drumeţul îşi dădu seama că păşea pe fundul unei farfurii uriaşe. Ici-colo, tufe de *opopudo xerofilis şi alloturnia vesicans* (vulgar *ştevie*) aruncau umbre violete pe solul lustruit. De crengile lor atârnau guşi omeneşti de cel mai frumos model, care scoteau, la fiecare legănare a vântului, un şuierat necăjit. Nişte fiinţe ciudate, având ceva din păstrugă şi guzgan, din busolă şi fazan, din poet şi peizan, ţâşneau iuţi ca fulgerul din tufă-n tufă.

Cu o mişcare repede, Împăratul puse piciorul pe una din acele vietăţi şi, ridicând-o de jos, îşi dădu seama că ţine în mână o jimblă cu şase picioare. Impresionat de ansamblul feeric al viziunii şi înduioşat de agonia jimblei, care îşi dădea sufletul, se aşeză turceşte în mijlocul farfuriei şi începu să cânte soarta tristă a acelor

vietăţi a căror rasă e pe cale să se stingă,
fără ca fatalitatea la revoltă să le-mpingă.
Ele mor cum vin pe lume, printr-o simplă apăsare,
Provocând similitudini şi concluzii necesare.

Portarul tăcu.

Nu ştiu dacă era numai o părere sau dacă, într-adevăr, plutea în odaie un vag miros de camfor. Parcă şi lumina becului electric atârnat în mijlocul tavanului avea, la această oră târzie a nopţii, o altă valoare. Aş fi vrut să pun prietenului meu multe întrebări, spre a curma tăcerea aceea apăsătoare şi canforată ca o agonie, dar mi-era teamă de răspunsurile ce puteam primi. Să asculţi o poveste e uşor, căci povestea alunecă, te învăluie, se opreşte câteva clipe pe buza ceşcuţei de cafea neagră şi apoi se pierde încet-încet spre amiazăzi. Răspunsurile însă pătrund în creier şi se înfig în locurile rămase după întrebările pe care le-ai pus.

Din fericire, portarul a deschis el însuşi vorba din nou, spunând: *povestea se termină aici, fără să adaoge nici o vorbă despre soarta împărăţiei, a lui Torpeduţu, a Reginei sau a clopotniţei. Acest fapt face cu neputinţă orice cercetări şi trebuie să ne mulţumim cu cât ştim, mângâindu-ne cu gândul că alţii ştiu şi mai puţin.*

.....

A trebuit să treacă mulţi ani ca să înţeleg că portarul avea dreptate.

PROIECT PENTRU O ANTOLOGIE PROPRIE

Trei studii,
În galben, liliachiu şi lotru

Pendula arăta ora 5 fără 5, sau, mai precis 12 fără 5[a]. Ar fi fost pentru oricare artist dar mai ales pentru poetul cerebro-spinal, cu a cărui operă ne ocupăm în lucrarea de faţă, o ocazie unică de a analiza efectele acestui fel de schimbări asupra centrelor nervoase localizate în creierii munţilor. Dar tocmai când se pregătea să facă anumite însemnări pe un paraclis scos din uz şi totuşi nu complectamente lipsit de ceea ce francezii numesc *savoir vivre*, o femeie din trupă (din trup de femeie)[b] abuză de el prin surprindere, înghesuindu-l între cişmeaua cu apă rece şi o măsuţă acoperită cu tablă, pe care sosea, tocmai atunci, un tren de pasageri din Oltenia.[c]

Oltenia, ţara surâsului şi ale gurilor de tun! Ceea ce nu pot pricepe eu, este de ce *eu* Penteleu nu se găseşte în Oltenia *eu*, ci în Buzĕu-eu, aşa precum cerea ortografia veche?

După ce se scurseră toţi pasagerii, poetul găsi pe măsuţa acoperită cu tablă, un copil în carne[d] şi oase[e], care nu semăna nici cu el şi nici cu inevitabila femeie. Cum însă asemănarea nu este o condiţie, ci mai mult o stare, copilul fu adoptat de amândoi cu jumătate din numărul voturilor plus unu, şi cu un flaut şi jumătate.

Copilul primi numele şoricăresc de Adu Milmor't.

---

[a] Am stat mult la gânduri dacă să încep sau nu acest studiu cu cuvântul *pendulă*. Niciodată nu m-am putut dezbăra de simţirea că *pendula* însemnează cu totul altceva decât ceea ce ne-am deprins noi să înţelegem prin acest cuvânt. În dicţionare şi enciclopedii – vorbesc de lucrurile mari de specialitate – termenul care ne preocupă se prezintă când cu accentul pe a doua, când pe a treia silabă. Acest simplu fapt ar trebui să ne deschidă ochii. Mă gândesc, de asemenea, la cuvintele spuse de Celsius în decursul procesului de plagiat intentat de el lui Paracelsus: *refuz să consider ca o dovadă de deformaţie profesională faptul că un termometrician are, în celulă, o pendulă.* Dar lăsând la o parte aspectul pur material, tangibil, al chestiunii şi ocupându-ne de cel lăuntric, de aspectul ei intravenos, constatăm că pendula este un gest, deci o prezenţă. Iată pentru ce socotesc că fiecare scriitor ar face bine să se gândească de două ori înainte de a se hotărî să impună cititorilor săi un gest şi o prezenţă poate nedorite.

[b] Din trup de femeie
greu, ca rodul văilor stăpâne
pe lutul cald,
pe unda subterană,
s-avântă,
albă, luterană,
chemarea aştrilor care se sting
în Mare...
Din volumul Scări fără trepte *de acelaşi autor*

[c] Avea un coş atât de mic
Încât era complet ridic –
Olteanul care tot venea
Să-şi strige marfa-n curtea mea.
Din volumul Prin Vâlcea pitorească *de acelaşi autor* [1]

[d] Mă gâtuie,
gâdele,
marele,
Carnea!
Din volumul 5% *de acelaşi autor*

[e] Ce mai aştepţi?
Pândeşte noaptea în fundul foselor nazale
S-a-nchis sertarul cu vertebre
Şi scrisul cu arşice goale,
cu irusuri uitate din a
căror adânc s-a scurs lumina
Şi cu secreţii personale
Spune, ce mai aştepţi matale?
Din volumul Afară-de-unu-singur *de acelaşi autor* [2]

---

[1] *aceste ultime versuri sunt adăugate în manuscrise de G. Cugler cu cerneală neagră*
[2] *versurile din acest volum sunt adăugate în manuscrise de scriitor cu cerneală neagră*

II

Pe măsură ce copilul creştea, poetul descreştea. Într-o bună zi, atunci când ajunseseră la egalitate absolută, acesta din urmă ţinu lui Adu Milmor't următorul logos:

Copilul meu, un lucru mă chinuieşte în chip sălbatic, setea. Cu cât mă fac mai mititel, cu atât capacitatea mea lăuntrică scade, pe când setea rămâne aceeaşi, şi nu văd putinţa de a mi-o mai potoli vreodată. Orice şi oricât aş turna în mine se pierd fără urmă.

De aceea, îngăduieşte-mi să te blestem: să ţi se tescuiască icrele din tine şi să ţi se usuce bojogii, să-i sufli afară, ca praful de pe drumuri când îl răscoleşte vârtejul a furtună. Gândeşte-te bine şi dacă crezi că-ţi mai lipseşte ceva, spune-mi cât mai e timp.

Zicând aceasta, poetul se lovi la rigoare cu resturile unui căpătâi, căruia îi împărtăşise mai demult punctul său de vedere[a].

Nu există spectacol mai caraghios decât un căpătâi împărtăşind punctele altora de vedere. Operaţia se face invariabil printr-o oglindă. O oglindă nu este cine ştie ce lucru mare, de aceea se recomandă oglinzile mate, care, de multe ori, ocupă suprafeţe importante, atât în societate, cât şi în alte părţi.

O oglindă în plus este o oglindă în minus, căci oglinda este înşelătoare, ca şi luna.

O lună în plus este o lună în minus. Asupra acestui punct nu poate încăpea nici o îndoială. El reprezintă bilanţul trecutului nostru, al tuturor şi dacă nu ar exista – în fiinţe, ca şi în lucruri – acea inexplicabilă presiune dinăuntru spre afară, ne-am putea întreba, cu drept cuvânt, la ce mai trăim?

Cu mâinile cornet în jurul propriului său rang, copilul medită toată noaptea la aceste adevăruri şi la altele, însă nu medită destul de repede, aşa încât, în zorii zilei[b] când se hotărî să dea poetului un răspuns, acesta aştepta liniştit, pe măsuţa acoperită cu tablă, să ia trenul spre Oltenia.

---

[a] Mă tem c-am rămas fără dânsa.
Când ne-am despărţit astăzi, plâns-a.
Eu mâna i-am strâns,
Iar ea n-a mai plâns.
.....
Mă tem c-am rămas iar cu dânsa.
Din volumul *Eczeme* de acelaşi autor

[b] Ochi turburi,
Cu privirea de blană
iscodesc din iarbă
căscatul strâmb al căprioarelor,
surâsul mort al nesaţului
încremenit în ciocuri şi reclamă.
Sub verdele lâncezirii piezişe,
sclipiri de rouă,
nevinovate,
se-ntrec, în umbră,
cu licărirea păgână
a ochilor cu privirea de blană[1].
Din volumul *Game poligame* de acelaşi autor

---

[1] *vers adăugat în manuscris cu cerneală neagră*

III

După dispariţia poetului, Adu Milmor't luă hotărârea să-şi închine toată energia şi puterea lui de muncă, Aşteptării[a].

În acest scop, îşi procură o cutie de pălării, destul de spaţioasă, pe care o orândui ca sală de aşteptare şi se instală în ea.

Cum n-ar fi fost loc pentru mai multe femei, Adu Milmor't se mulţumi să ia lângă el pe una singură, pe care o alese dinadins microcefală, micropedală şi microbucală sau, precum obişnuia să spună chiar dânsa, picromigdală.

Femeia, minoră la origine dar majoră pentru destinaţie, vedea în prezenţa ei în acea cutie de pălării, un început de intenţie. Însă Adu Milmor't nu a băgat de seamă nici măcar atât, cât se bagă de obicei. Singura favoare pe care i-o acorda era că-i dădea voie să-l privească în timp ce-şi făcea pasienţa zilnică.[2]

În fundul sufletului, el purta un fel de pică pentru tot ce era treflă sau carou. De aceea întindea pasienţe cu fotografii din copilăria şi tinereţea lui. La vederea acelor fotografii, ce reflectau treizeci şi două de aspecte ale aşteptării, microcefala era de obicei apucată de accese de somn, îmbibate de unt-de-lemn de candelă.

Privind odată la acea făptură inutilă, Adu Milmor't culese inspiraţia pentru antepenultima sa lucrare, celebrul *Tratat de parazitologie paranoică*, a cărui idee fundamentală este următoarea: femeia este totodată sclavă şi parazit al bărbatului. Cine este sclav este, în acelaşi timp, şi parazit. Răzvrătească-se împotriva sclaviei cel căruia îi dă mâna să se lipsească de foloasele parazitismului.

Dar Adu Milmor't nu avu parte de linişte prea multă vreme. Sub cutia lui de pălării se descoperiră, într-o bună zi, bogate zăcăminte de cimpanzol. Doi sau mai mulţi domni veniră să-i propună exploatarea acelor zăcăminte, oferindu-i pe lângă obişnuitele dividende, şi nişte orgi-reclamă acţionate prin curenţi de lapte bătut[b].

– Adu Milmor't respinse oferta cu demnitate şi sacâz, sub motivul că simţea că i se apropie sfârşitul.

Şi, într-adevăr, nu mai avea decât foarte puţin până la sfârşit.

Sfârşit

---

[a] O! Aşteptare!
Te-arunc pe umeri ca pe-o haină.
În cutele-ţi încremenite
Mă las, voit, înspre uitare,
căci porţi în tine,
Aşteptare,
cea mai mistuitoare[1] taină.
Din volumul Stanţe pentru Tsu ň Tsu *de acelaşi autor*

[b] Bătut în cui
deasupra patului,
ţineam portretul lui
ş-o floare de gutui.
Din volumul Năluci ovale *de acelaşi autor*

---

[1] *deasupra lui* amăgitoare *şters*

[2] *finalul de frază era iniţial astfel* să-l privească când îşi făcea pasienţa lui de fiecare zi

Prea uitatul nostru „APUNAKE“

Este, desigur, un privilegiu să redescoperi şi să poţi comenta un manuscris important – şi totodată să încerci să repari o inexplicabilă nedreptate: este vorba de Grigore Cugler (1903–1972), scriitor ignorat de critica literară şi cu desăvârşire exclus din Istoria literaturii române. Şi aceasta, nu numai de către G. Călinescu, Ciopraga, Al. Piru sau Ion Negoiţescu, dar chiar şi de Marin Mincu şi Ion Pop – ambii autori ai unor preţioase monografii dedicate avangardei noastre literare, şi unde Cugler şi-ar fi avut locul firesc alături de Jacques G. Costin, Ionatan X Uranus şi alţii care descind direct din Urmuz – cel publicat pentru prima oară în 1922 în *„Cugetul Românesc“*, bătrânicioasa revistă la care colaborau Ioan şi Vintilă I.C. Brătianu, nepotul lor, Ion Pillat, precum şi o serie de venerabili diplomaţi, academicieni – dar şi Tudor Arghezi, care aproape pe furiş, l-a introdus în selectul conclav liberal pe întemeietorul avangardei noastre, publicându-i *Pâlnia lui Stamate, Ismail şi Turnavitu* şi *După furtună.*[1]

Apariţia lui Urmuz a stârnit firească proteste, dar şi uluirea şi exaltarea scriitorilor grupaţi în jurul revistelor *„Contimporanul“* şi *„Unu“*, în frunte cu Saşa Pană care, în 1930, i-a tipărit întreaga operă – 45 pagini – într-un tiraj de 250 de exemplare; şi tot Saşa Pană a fost singurul care l-a inclus pe acest „frate“ al lui Urmuz, pe Grigore Cugler, autor al lui *Apunake şi alte fenomene,* în *Antologia avangardei române.*[2]

Recunoscător lui Saşa Pană – poate contaminat de el şi de Moldov – cu care în 1930 începuseră publicarea primelor două capitole ale unui aşa-zis „roman alfabetic“ – un fel de rapsodie în *A* şi *B* – Cugler, mai coerent decât ei, a completat jocul, adăugând litera *D.*

Iată mostrele respective: mai întâi fragmente din „romanul“ tandemului Pană & Moldov:

.....

«Batalionul burlacilor era de bună seamă burlesc. O butcă buimacă intra într-o butelie cu buze de beltea...» [3]

.....

În fine, performanţa lui Cugler:

«Destul, declară duduia. Devin dementă, divaghez – dumneata domini duhul, devii deosebit de dulce. Decide-te...» [4]

.....

Cine oare a fost acest uitat scriitor a cărui urmă s-ar fi şters, mai mult ca sigur, dacă nu ar fi fost antologat şi identificat prin câteva

[1] *„Cugetul Românesc“*, 1922, nr. 1–2, nr. 6–7.

[2] Saşa Pană, *Antologia literaturii române de avangardă,* „Editura pentru literatură“, 1969, pp. 193–198.

[3] *„Unu“*, 1930, august şi octombrie.

[4] Grigore Cugler, *Drumul dragostei,* în *Apunake şi alte fenomene,* Ed. „Vremea“, f.d. [1934], pp. 97–100. Desigur într-o altă manieră, şi Gherasim Luca, şi nu numai în cunoscuta sintagmă *«L' objet objectivement offert»* – dar mai cu seamă în poemul *Passionnement* (1947); sau, în 1975, Geo Bogza, care şi el s-a jucat cu literele, pornind alfabetic într-un şir de aforisme (*Index de înfăţişările şi întâmplările lumii pe care a străbătut-o Oltul,* în *„România literară“*, 1975 – septembrie-octombrie), sau chiar în exerciţiile noastre duse până la capăt în *Desenul alfabetului viu pentru copiii mici şi copiii bătrâni,* al lui N.N. Tonitza, „Ed. Tineretului“, 1960, Ed. „Ion Creangă“, 1982.

note bio-bibliografice de către Saşa Pană – pe care le vom întregi şi cu alte autentice coordonate autobiografice.

Născut la 7 aprilie în satul Roznov, nu departe de Piatra-Neamţ, Grigore Cugler era fiul doctorului Grigore Cugler şi al Anei Cugler, aceasta fiind fiica scriitorului Niculae Ţincu (1846–1927), versificator, dramaturg şi traducător de limbă franceză; autor, printre multe cărţi, şi al *Consideraţiunilor umoristice asupra omului*, Ţincu a mai fost şi un asiduu publicist, colaborator la *„Zeflemeaua"*, *„Generaţia nouă"*, *„Ghimpele"* etc. etc. [5], iar micul Grigore, având la îndemână toate aceste periodice, se va fi înfruptat din ele, având poate repercursiuni asupra viitoarelor sale înclinaţii literare, considerând şi faima mătuşii sale Matilda Cugler-Poni.

Grigore Cugler şi-a început studiile la Liceul Militar Mânăstirea Dealu în 1914 – ele fiind întrerupte în august 1916, când – istorisea el – *«a plecat să se plimbe în sus şi-n jos pe Valea Jiului (vezi Ecaterina Teodoroiu) timp de vreo două luni cântând:* La Arme, Trăiască Regele, Eroi au fost, Pe-al nostru steag *şi altele»*, până când *«într-o bună zi se trezi în gara Piteşti, pe care o va apăra cu o dârzenie inexplicabilă»*, apoi *«...în noiembrie acelaşi an a explodat o ghiulea foarte aproape de persoana lui, şi pentru că nu s-a ferit la timp i-au agăţat pe piept nişte medalii de metal şi de război»*.

Refugiat în cele din urmă cu armatele în Moldova, unde face o *«reuşită cură de slăbire»*, este demobilizat şi, întorcându-se la Bucureşti, îşi dă seama că şi cei ce rămăseseră acolo *«făcuseră o reuşită cură de slăbire. Coincidenţă»*.

Prin anii 1922–1923, începe să se ocupe de *Apunake* şi, concomitent, intră în cadrele Ministerului Regal al Afacerilor străine – activitate diplomatică de natură să-l poarte prin *«lumea largă, în concediu ilimitat»* [6].

În 1941, îl aflăm în postul de consilier cultural la Bratislava, de unde este rechemat în ţară. Datorită recomandării doamnei Vera Proca–Ciortea – care îi preţuia talentul de violonist, cât şi pe cel de compozitor. [7] Grigore Cugler este angajat în orchestra Teatrului Naţional din Bucureşti, [8] unde va cânta numai în stagiunea 1946, fiind din nou chemat în cadrul Ministerului şi numit în acelaşi an în postul de consul la Oslo. Aci se căsătoreşte cu o *«frumoasă suedeză»* şi devine tatăl a două fete, pe care, cu obişnuita lui năstrușnicie le va numi *«Asta»* şi *«Aia»*. [9]

În 1947, el este din nou trecut în cadrul disponibil şi, de data aceasta, prevăzând soarta ce îl aştepta în ţară, nu se mai întoarce şi îşi alege un insolit *«drum al libertăţii»*, părăsind pentru totdeauna Europa şi stabilindu-se în America de Sud, tocmai în Peru, la Lima, unde a trăit cu desăvârşire izolat vreme de 24 de ani, ducând acolo o viaţă singuratică şi grea, câştigându-şi pâinea ca agent la o „Insurance Company" – ziua, iar seara cântând la Filarmonica peruviană, Orchestra Simfonica Nacional: *«Sunt ca Ianus, am două feţe: cânt în Orchestră, ceea ce este hrana sufletească şi o parte din hrana trupească şi fac asigurări, ceea ce nu-i nici hrană trupească şi nici sufletească»*. [10]

---

[5] Mihai Straje, *Dicţionar de pseudonime*, Ed. „Minerva", 1973, p. 743.

[6] *Apunake (Autobiografie)* în *„Mele"*, Honolulu, 1974, martie 26.

[7] În afara faptului că Grigore Cugler era un rafinat desenator, plin de fantezie şi nu numai pentru a-şi ilustra propriile proze, el era şi un muzician complet: urmase Conservatorul unde fusese elevul lui Alfons Castaldi; cânta impecabil la vioară şi violă; a fost dirijor; studiase compoziţia cu Mihai Jora, iar George Enescu îi recunoaşte talentul atribuindu-i în 1926 o menţiune onorifică pentru *Cvartetul de coarde nr. 1* care, după un timp, a fost urmat de un al doilea *Cvartet în La major*, a cărui audiţie a avut loc la Bucureşti, apoi la Roma şi Stockholm; a compus şi lieduri (*A la recherche du temps perdu*), valsuri (*Le petite ballet*) etc. (Referinţe comunicate de domnul Viorel Cosma, autor al *Dicţionarului muzicienilor români*, iulie 1994).

[8] Numirea lui Cugler, aflat în disponibilitate, a fost făcută în urma propunerii doamnei Vera Proca-Ciortea, maestra de balet a Teatrului Naţional în perioada 1945–1946; Domnia sa îşi mai aduce aminte şi de frumuseţea unui *Quartet* compus de Cugler – împrejurări confirmate şi de doamna Marina Vlasiu.

[9] *«my wife and our daughters»* – obişnuia el să spună. (Mihai Niculescu, *Apunake: in everyone's sight*, în *„Mele"*, nr. IX, 1974, martie 26.

[10] Monica Lovinescu, *Întrevederi cu Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ştefan Lupescu şi Grigore Cugler*, Ed. „Cartea Românească", 1992, p. 176.

Opera lui literară este restrânsă, densă şi destul de puţin cunoscută: *Apunake şi alte fenomene*, carte apărută în 1934 şi care – cum ne spune autorul – a mai avut o ediţie în 1946, «sub un aspect puţin diferit» de primul tiraj şi din care câteva fragmente au fost tipărite în anii de restriştе prin unele periodice din exil, numite: *„Destin"*, *„Fiinţa românească"*, *„Revista scriitorilor"*, *„Exile"* şi *„Mele"* – ultima revistă ce a apărut ani de zile în Honolulu, numai prin truda şi pe spezele poetului *Ştefan Baciu*. Şi tot el a fost acela care a izbutit să tipărească a doua carte, dar şi ultima, a lui Grigore Cugler – *Vi-l prezint pe Ţeavă*. [11]

În afara textelor care au văzut efectiv lumina tiparului (în 1934 *Apunake*, şi în 1975 *Vi-l prezint pe Ţeavă*) cea de-a treia lucrare semnalată încă din anul 1969 de Saşa Pană – fără a indica numele editorului („f.e."), era intitulată *Afară-de-unu-singur*. [12] Cugler confirma aceasta în 1972, istorisind că textul său având un tiraj limitat, a fost tras la Gestetner *«sub îngrijirea unui comitet compus din domnul Florin Roiu»*.

În ce priveşte soarta acestei lucrări, el se arăta sceptic, fiindcă, în afară de propriul lui exemplar şi de un al doilea trimis la Londra cu gândul ca *«să nu rămână hârtiile astea pierdute pe-aicea, să rămână în Europa»* – toate celelalte vor fi fiind pe unde o vrea Dumnezeu [13], cum se plângea el Monicăi Lovinescu în chiar ultimul an al vieţii.

Şi iată că pronia a vrut ca manuscrisul însuşi, să-l avem în faţă: este chiar textul prim după care s-au xerografiat celelalte exemplare-manuscris, încredinţat de însuşi scriitorul şi păstrat de doamna Jeanine Dumitraşcu – dactilogramă care aproape la fiece pagină are diverse adaosuri făcute chiar de Grigore Cugler: ştersături, rectificări, semne pentru zeţari sau pagini bifate cu creionul şi întărite cu câte un «*Nu, Nu*» categoric.

Ca şi *Apunake*, şi *Afară-de-unu-singur* fusese încredinţat tot generoasei edituri *„Vremea"* [14], purtând pe prima pagină câteva indicaţii prealabile: «Corp 10 / p. dr. / Cules 5 q. / pe 5 quadraţi». Nu ştim însă din ce pricină textul ce cuprinde 82 pagini, alcătuit fiind din mai multe fascicole de diferite dimensiuni şi legate între ele printr-un şnur roşu, fiecare reluând numărătoarea d'a capo – nu a mai ajuns la tiparniţă!

Sunt 13 proze scurte – unele subîmpărţite, nu în capitole, ci în *„etaje"*; avem astfel parodia unui mini-roman compartiment în IX *„etaje"*. Dintru început, întâlnim şi titluri bizare ca, de pildă, *Dialog cu Policandrul, La lupii pergamuţi*, sau *Trei studii în galben, liliachiu şi lotru* etc. etc.

Scrierile lui Grigore Cugler se desfăşoară, până la un punct, logic şi coerent, având un fir narativ şi un stil uneori convenţional, dar foarte armonios – pentru ca, la un moment dat, ca la o greşeală de tipar, fraza să capete

[11] Ştefan Baciu, *Cuvânt asupra ediţiei*, în Grigore Cugler, *Vi-l prezint pe Ţeavă*, Ed. „Limite", Madrid 1975, pp. 53–54.

[12] Saşa Pană, op. cit., p. 198.

[13] ...şi a vrut Dumnezeu, printr-un bun hazard de ultimă clipă, să-l putem întâlni pe domnul Florin Roiu, persoana care întruchipa în ochii lui Cugler un întreg „comitet" şi care se consideră *„legatarul lui sentimental"*. Fost coleg şi bun prieten la Ministerul Regal al Afacerilor Externe, astăzi octogenar – nu ministerul – domnul Roiu este cel care în 1946 a multiplicat manuscrisul la Gestaetner, în ajunul plecării autorului în Suedia. După 7 ani de detenţie politică – timp în care şi-au pierdut unul altuia urma – şi în ciuda percheziţiilor suferite, el păstrează şi azi un exemplar, care se deschide cu următorul original colofoniu: *«Prezentul volum a fost tipărit pe hârtie Lafuma-Gestaetner, toate exemplarele fiind numerotate (unul singur) şi semnate de autor. A apărut sub îngrijirea unui comitet compus din Florin Roiu. Volumul cuprinde o foaie albă pe care se află desenate o eroare în mărime naturală. Dacă nu vedeţi nimic, asta înseamnă că umbra erorii este total lipsită de greutate»*. – şi, firește, volumul este şi nesemnat şi nenumerotat.

[14] Înfiinţată de fraţii Vladimir şi Constantin Donescu, şi cu sprijinul dramaturgului I. Valjean, editura „Vremea" – în afara faptului că tipărea şi revista „*Vremea*" (care între anii 1926–1944 a întrunit un important grup al generaţiei noastre – printre care se numără Haig şi Arşavir Acterian, Dan şi Emil Botta, Barbu Brezianu, Aurel D. Broşteanu, Ion Cantacuzino, Emil Cioran, Petru Comarnescu, Emil Gulian, Anton Holban, Virgil Ierunca, Eugen Ionescu, Ionel Jianu, Petru Manoliu, Pericle Martinescu, Constantin Noica, Mihail Sebastian, Horia Stamatu, Mircea Ştefănescu, Octav Suluţiu şi mulţi alţii) – editura „Vremea" a fost aceea care a tipărit primele opere în proză ale lui Eugen Ionescu *(Nu)*, Emil Botta *(Trântorul)*, Arşavir Acterian *(Anecdote istorice)* şi *Apunake* al lui Grigore Cugler.

brusc o notă stridentă, un ton insolit, hilar și absurd – și să deraieze... Iată, de pildă, o fată numită „*Annelina*" care își trece examenul de bacalaureat. Acțiunea se desfășoară normal până când, împleticindu-se în niște întrebări de natură geografică, ea este fulgerător lovită de un fel de «*surmenaj geografic*» și «*fără nici o pregătire anterioară, fata începu să nască*»; dar nu un plod sau doi, ci nenumărați gemeni «*de rase și naționalități diferite*», ba chiar de «*rase demult dispărute, despre care nu se vorbește decât în manualele de curs superior*».

După această ispravă, Annelina se debarasează rapid de toți gemenii, păstrând numai doi: «*pe Marin și Submarin, în cinstea profesorului de geografie care se numește Ultramarin...*».

Sau, un alt pasaj scris în același stil urmuzian, sunt reluate preludiile unei cariere medicale, și viitorul doctor mărturisește cum, potrivit tradiției: «*m-am descălțat și acoperindu-mi cu palma urechea dreaptă, care este orificiul sacru, în ea fiind ascunse o perie de haine, o ceapă, niște hărți și un buchet de flori, am intonat, cu glas păgân, Valsul Pubertății*», apoi, în cabinetul medical se înfățișează și primul client căruia i se aplică un tratament neobișnuit de dur: «*este spălat, lustruit frumos cu ceară de parchete și pus apoi cu picioarele într-o găleată plină cu ochi proaspeți de viței care îl privesc fix*».

Și mai extragem o altă mostră cugleriană din chiar piesa ce a dat titlul cărții *Afară-de-unu-singur* (care este, de fapt, numele unui far – după cum Țeavă era numele unui soldat, a unui răcan din subordinea sa).

În așa-numitul far te puteai urca «*pe o scară răsucită ...*», pășind «*pe trepte moi, elastice și bombate ca niște burdufuri pline...*» pentru a ajunge în cele din urmă în far, «*înfășurat de la glezne până sub bărbie în fâșii înguste de pânză de in albă, după moda lansată mai de mult de niște momii...*»

Deseori sunt intercalate pasaje poetice: iată un drumeț «*cu mâna lui albă care, în vârful fiecărui deget avea câte o minusculă paletă cu toate culorile pe ea. Cum atingea obrajii străvezii ai fetelor, pielița lor căpăta lumini de aripi de fluturi*».

Întâlnim și înșiruiri oarecum savante și ușor suprarealiste, precum descrierea unui interior destul de ciudat și unde, în carul luminos al ușii, deodată apare «*o servitoare putativă care, făcându-i semn cu limba să o urmeze*» introduce un monah într-o încăpere foarte luxoasă și-l poftește «*să ia loc pe unul din numeroșii căluți de lemn cu leagăn, ce țineau loc de scaune. Se găseau acolo cai de toate stilurile: cai gotici, cai rococo, cai empire, cai biedermeier, cai rustici, cai decapotabili, cai cu unde scurte, cai botezați, cai elegie, cai amabili...*»

Transcriind această proză – sau mai degrabă din această „antiproză" suprarealistă, plină de bizarerie, inventivitate și haz, un umor sec cu jocuri de cuvinte simulând uneori greșeli de tipar, ori făcând țăndări vetustele clișee verbale, alteori parodiind fraze stereotipe sau folosind qui-pro-quo-uri – noi am încercat să-l scoatem pe Grigore Cugler din absurdul anonimat în care zace de peste o jumătate de secol, arătând autenticele lui însușiri de foarte original scriitor și spulberând afirmația că el ar fi trecut «*aproape incognito prin literatura română*» [15].

Cugler a fost, desigur, un hâtru și un singuratic care descindea și își trăgea seva, nu numai din vecinătatea Humuleștilor lui Creangă, dar în același timp, – cu anumite interferențe, subțiate pe alocuri, din vestitul Urmuz – deși el pretindea, a nu-l fi citit în ciuda faptului că îl admira și uneori chiar îl și traducea! [16].

Apunake, *Țeavă* și acum *Afară-de-unu-singur* sunt, implicit – chiar și fără de voie – capitole ale literaturii noastre care se cer încorporate în nedreptățita avangardă română.

Barbu BREZIANU

[15] Monica Lovinescu, op. cit., p. 172.
[16] Urmuz – *Chroniques, fables*, traduction: Gregoire Cugler, în „*Mele*", nr. 15, 1970, noiembrie.

SUMMARY

WRITERS AND DIPLOMATS • The Inter-War World Seen from the Diplomatic Offices (Leading article by *Alexandru CONDEESCU*) • **Point-counterpoint**: Diplomats-Writers. Writers-Diplomats (Essay by *Neagu DJUVARA*) • **Album Leaves – Al. Duiliu ZAMFIRESCU**: A Real Diplomat (Presentation by *Sanda STOLOJAN*); An Ambassador from the Old Times (Family photos communicated and annoted by *Lascăr ZAMFIRESCU*) • **The Report as Literature**; «A plot attempt started from Budapest» – synthesi, telegrams, statements, diplomatic reports from Rio de Janeiro, Lisbon, Warsaw, Rome, Copenhagen; **O. W. CISEK**: Central-European Marks (Commentary by *Grete TARTLER*); «*...many are admitted in democracy, but not everything, anyway*» – reports and press synthesi from Prague; **Aron COTRUŞ**: «*Maybe he is the most efficient foreign press attaché in Madrid*» (Introductory study by *Alexandru RUJA*); «*Alone, without means, I tried [...] to turn over Romania the brotherly regards and the heart of the Spanish people*» – official reports, press bulletins from Warsaw and Madrid; «*Poet of Romanian Exile*» (Conference by Yvonne ROSSIGNON-MENCHINELLI). *The Chant of Iuliu Maniu* – a poem from „*America*" • **Literature as Report: Lucian BLAGA** – (Introduction by *Ion BĂLU*); «*It is for the first time that one writes in Portugal about the Romanian literature*» – telegrams and reports from Lisbon • **Sentimental Archive**: *With Lucian BLAGA in Lisbon* – the memoirs of **Octav VOROBCHIEVICI** military attaché (note by *Dumitru PREDA*); Lucian BLAGA – Family Photos (Communicated by *Dorli BLAGA*) • **Courier: Raoul BOSSY** in correspondance with Lucian BLAGA (Presentation by *Mircea Popa*) • **Revelation of the Archive – Mircea ELIADE** (Presentation by *Mircea HANDOCA*); «*In order to let an author to be known*» – telegrams, reports, cultural comentaries from Lisbon; «*I do not work to be considered by the people in my country*» (letters to the family communicated by *Mircea HANDOCA*) • **The World as Absurd: Eugen IONESCU** – A Writer among Diplomats (Presentation by *Simona CIO-CULESCU*); «*Only the art itself expreses the profound and permanent soul of a nation*» – reports from Toulouse and Vichy; **Emil CIORAN**: *About the Anxiety of the Existence* (Commentary by *Simona CIOCULESCU*); «*What I have been does not interest me*» – letters to Petru COMARNESCU • **The Absurd as World – Grigore CUGLER**: A Diplomat among Men of Letters (Preface by *Geo ŞERBAN*); «*Two of the great characteristics of the Romanian people*» – reports, tests, telegrams from Stockholm, Bratislave, Oslo • **„Manuscriptum Library"** – *But-only-one* – a rediscovered novel (note by *Aurelia DUMITRAŞCU*; Our everlasting "APUNAKE" (Postface by *Barbu BREZIANU*) • **Summary** (in English, French, German, Russian).

SOMMAIRE

ÉCRIVAINS ET DIPLOMATES • Le monde d'entre les deux guerres vu des chancelleries diplomatiques (éditorial de *Alexandru CONDEESCU*) • **Point-contrepoint**: Diplomates-écrivains. Écrivains-diplomates (Essai de *Neagu DJUVARA*) • **Pages d'album: Al. Duiliu ZAMFIRESCU**: Éloignements et retours – un diplomate de carrière (Exposé de *Sanda STOLOJAN*) • Un ambassadeur d'autrefois (Photos de famille communiquées et annotées par *Lascăr ZAMFIRESCU*) • **Le compte-rendu – espèce litteraire**: «Une tentative d'intrigue issue de Budapest» – synthèses, télégrammes, mémoires de presse, compte-rendus diplomatiques de Rio de Janeiro, Lisbonne, Varsovie, Rome, Copenhague • **O.W. CISEK**: Éclaircissements central-européens (Commentaire de *Grete TARTLER*) «*...la démocratie admet beaucop de choses, mais pas n'importe quoi, tout de même*» – comptes-rendus et synthèses de presse de Prague; **Aron COTRUŞ**: „*Il est peut-être, l'attaché de presse étranger le plus efficace de Madrid*" (Étude introductive de *Alexandru RUJA*); «*Seul, sans moyens, je me suis battu [...] pour faire tourner vers la Roumanie les regards fraternels et les coeurs des espagnols*» – comptes-rendus, buletins de presse de Varsovie et Madrid; «*Un poète de l'exile roumain*» (Conférence de *Yvonne ROSSIGNON-MENCHINELLI*); *La chanson de Iuliu Maniu* – un poème d'„America" • **La littérature en compte-rendues**: **Lucian BLAGA** (avant-propos de *Ion BĂLU*); «*C'est pour la première fois qu'on écrit sur la littérature roumaine en Portugal*» – télégrammes et compte-rendus de Lisbonne • **Archives sentimentales**: *À Lisbonne avec Lucian BLAGA* – souvenirs de l'attaché militaire Octav VOROBCHIEVICI (Notes de *Dumitru PREDA*); Lucian Blaga – Photos de famille (Communiquées par *Dorli BLAGA*) • **Courrier**: **Raoul BOSSY** – correspondant de Lucian BLAGA (Exposé de *Mircea POPA*) • **Les révélations des archives**: **Mircea ELIADE** (Exposé de *Mircea HANDOCA*); «*Pour mettre un auteur en vedette*» – télégrammes, comptes-rendus, commentaires culturels de Lisbonne; «*Ce n'est pas pour les louanges des gens de chez nous qui je travaille*» (lettres à la famille communiquées par *Mircea HANDOCA*) • **L'absurde du monde: Eugen IONESCO**: Un écrivain parmi les diplomates (exposé de *Simona CIOCULESCU*); «*L'art seul exprime l'âme profonde et éternelle d'un peuple*» – compte-rendus de Toulouse et Vichy; **Emil CIORAN**: *De l'inquiétude d'exister* (Commentaire de *Simona CIOCULESCU*); «*Ce que je fus ne m'intéressse plus*» – lettres à Petru COMARNESCU • **Le monde de l'absurde: Grigore CUGLER**: Un diplomate parmi les hommes de lettres (Préface de *Geo ŞERBAN*); «*Deux des plus importants traits du peuple roumain*» – compte-rendus et télégrammes de Stokholm, Bratislava et Oslo • **„La bibliothèque Manuscriptum"**: *Sauf-un-seul* – un roman retrouvé (Notes de *Aurelia DUMITRAŞCU*); Notre trop oublié „APUNAKE" (Postface de *Barbu BREZIANU*) • **Sommaire** (anglais, français, allemand, russe).

11. 018.

INHALT

SCHRIFTSTELLER UND DIPLOMATEN: Die Zwischenkriegwelt aus den diplomatischen Kanzleien gesehen (Editorial von *Alexandru CONDEESCU*) • **Punkt-Kontrapunkt**: Diplomaten-Schriftsteller. Schriftsteller-Diplomaten (Essay von *Neagu DJUVARA*) • **Albumbläter**: **Al. Duiliu ZAMFIRESCU**: Entfernungen und Rückkehr aus der Weite – Ein Karrierediplomat (Vorstellung von *Sanda STOLOJAN*); Ein ehemaliger Botschafter (Familiephotographien bekannt gemachte und mit Anmerkungen von *Lascăr ZAMFIRESCU*) • **Das Referat als Literatur**: «*Ein von Budapest angefangener Intrigeversuch*» – Synthesis, Telegramme, Pressedenk-schriften, diplomatische Berichte von Rio de Janeiro, Lisabon, Warschau, Rome, Copenhagen; **O.W. CISEK**: Mitteleuropäische Erläuterungen (Kommentar von *Grete TARTLER*) «*...in einer Demokratie ist Vieles erlaubt, aber nicht Alles*» – Berichte und Pressesynthesis von Prag; **Aron COTRUŞ**: «*Er ist, vieleicht, der beste fremd Presseattaché aus Madrid*» (Eintleitung von *Alexandru RUJA*); „*Allein, mittellos, bemühte ich mich um das brüderliche Blick und das Gemüt der Spanier auf Rumänien zu richten*» – Referate, Berichte, Pressebulletine von Warschau und Madrid; «*Ein Dichter der rumänischen Verbannung*» (Konferenz von Ivone ROSSIGNON-MENCHINELLI); *Iuliu Manius Lied* – ein Gedicht von „*America*" • **Die Literatur als Referat**: **Lucian BLAGA** (Einleitung von *Ion BĂLU*); «*Es ist das erste Mal dass man über die rumänische Literatur in Portugalien schreibt*» – Telegramme und Referate aus Lisabon; **Sentimentales Archiv**: *In Lisabon mit Lucian BLAGA* – Die Erinnerungen des Militärattaché *Octav VOROBCHIEVICI* (Notiz von *Dumitru PREDA*); Familiephotographien (Bekanntgemachte von *Dorli BLAGA*) • **Kurier: Raoul BOSSY** – Diplomatische Korrespondenz mit Lucian BLAGA (Vorstellung von *Mircea POPA*) • **Die Enthüllung der Archive: Mircea ELIADE** (Vorstellung von *Mircea HANDOCA*); Telegramme, Berichte, kulturell Kommentare von Lisabon; «*Ich arbeite nicht um mich besonders die Leute meines Land schätzen*» (Briefe an der Familie – bekanntgegeben von *Mircea HANDOCA*) • **Die Welt als Absurdum**: **Eugen IONESCU**: Ein Schriftsteller unter Diplomaten (Vorstellung von *Simona CIOCULESCU*); «*Die Kunst allein offenbart die tiefe und ewige Seele eines Volkes*» – Berichte und Referate von Toulouse und Vichy; **Emil CIORAN**: *Uber die Unruhe da zu sein* (Kommentar von *Simona CIOCULESCU*); «*Was ich war, interessiert es mich nicht mehr*» – Briefe an Petru COMARNESCU • **Das Absurdum als Welt: Grigore CUGLER**: Ein Diplomat unter Literaten (Vorwort von *Geo ŞERBAN*); «*Zwei aus der wichtigsten Eigenschaften des rumänischen Volk*» – Referate, Teste, Telegramme von Stockholm, Bratislava und Oslo; **„Manuscriptum Bibliothek" – Grigore CUGLER** – *Draussen, Allein* – Ein wiedergefundenes Roman (Notiz von *Aurelia DUMITRAŞCU*); Unser zu viel vergessen „APUNAKE" (Nachwort von *Barbu BREZIANU*) • **Inhalt** (englisch, französisch, deutsch, russisch).



La Rio de Janeiro,
în 1935,
cu cocarda
marelui cordon
Cuzeiro do Sul,
perlă cu ac aurit
şi batistă „în floare"

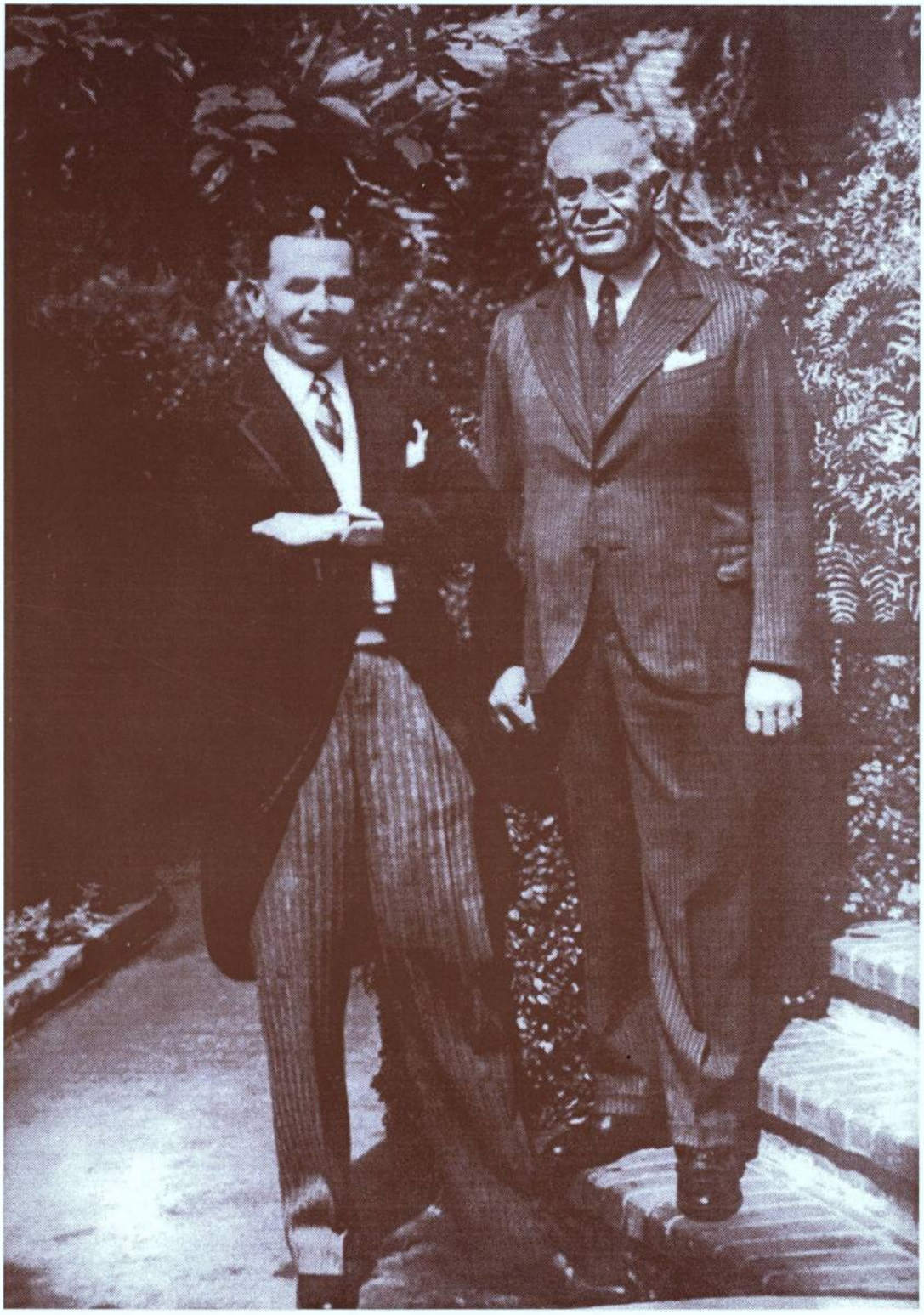

La Rio, împreună cu ministrul Cehoslovaciei, Szwagnowski



La munte, lângă Theresopolis, împreună cu soţia,
ministrul Cehoslovaciei, ministrul Spaniei
şi d-ra Carmen Moreira



La Haga,
călare pe Ksatz



N.019.

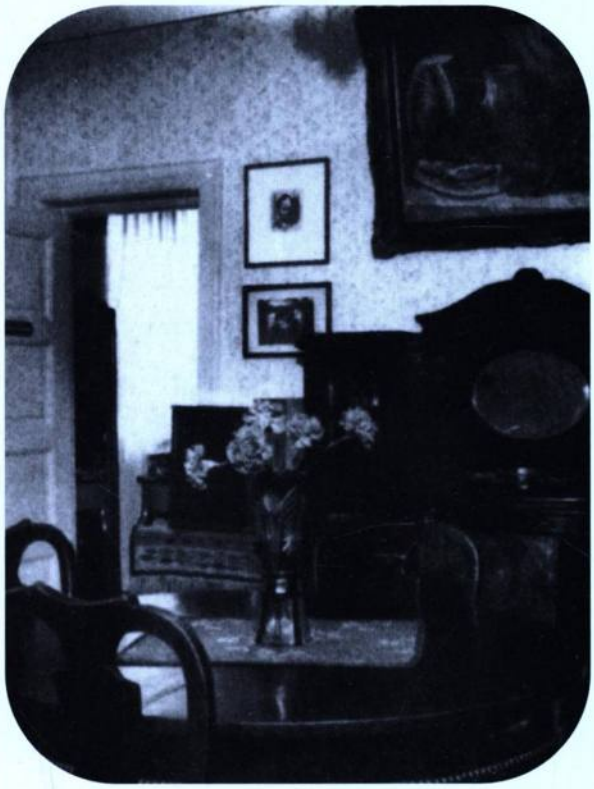

Interior din Casa Memorială G. Bacovia, Bucureşti

REDACȚIA:

Redactor şef:
Alexandru CONDEESCU

Redactori:

Ofelia CREȚIA

Florentin POPESCU
(responsabil de număr)

Saviana STĂNESCU

Machetă şi tehnoredactare:

Otto Paraschiv NECŞOIU
Eugen MATZOTA

Viziunea grafică a *Filelor de album*
Mircia DUMITRESCU

Fotoreproduceri:

Dan VATAMANIUC

Cititorii din țară își pot procura revista adresându-se Librăriei Muzeului Literaturii Române București, Bd. Dacia nr. 12, cod 71116.

MANUSCRIPTUM

* Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit *

„Lirica bacoviană, afirmată cu volumul *Plumb,* în 1916, trece simbolismul autohton din suprafață în adâncime (...) Arta domnului Bacovia este, în cele mai expresive poeme ale sale, o artă de crochiu liric: notația e densă, sugestivă, poemul însuşi este concentrat la maximum de esență..."

Pompiliu CONSTANTINESCU

